

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
СТУДЕНТСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ЮРИДИЧНА ОСІНЬ 2024

Збірник тез доповідей та наукових повідомлень
учасників міжнародної науково-практичної конференції
молодих учених та студентів

19 листопада 2024 р.

м. Харків

УДК 340(043.2)

Адреса редакційної колегії:

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, 61024, Україна

Тези друкуються мовою оригіналу,
відображають позицію автора,
який несе відповідальність за зміст

Юридична осінь 2024 року: зб. тез доповідей та наук.
повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та
студентів (Харків, 19 листоп. 2024 р.) / за заг. ред. Д.В. Лученка. –
Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2024. – 627 с. –
Електронне наукове видання –
<https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/>

УДК 340(043.2)

©Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2024 р.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Соляник К.Є.,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., доцент, декан факультету юстиції

ПРАВОВА ФОРМА ДІЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Сучасний розвиток суспільно-політичної думки потребує повторного осмислення концептуальних підходів до розуміння місця та ролі органів місцевого самоврядування у здійсненні публічної влади в державі, взаємодії з державними інституціями та інститутами громадянського суспільства. В першу чергу, його актуалізація зумовлена сучасним розумінням законодавця місії самоврядування в сучасній українській державі, зокрема, збереження його як унікального суспільного явища, що народилося задля управління публічними справами недержавними інституціями та його еволюцію в інших країнах протягом його становлення.

Свідченням «одержавлення» місцевого самоврядування є, зокрема, проведена у 2020 році реформа адміністративно-територіального устрою (укрупнення районів та об'єднання територіальних громад), прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність», а також досвід формування військово-цивільних та цивільних адміністрацій на території громад тощо. При цьому зміна підходів до розуміння місця органів місцевого самоврядування у вітчизняному державотворенні не пов'язана зі зміною концепції місцевого самоврядування (з громадської на державницьку, або перетворення підходів у змішаній концепції).

Поняття територіальної громади, як головного суб'єкта місцевого самоврядування, яке закладалося в концепцію організації місцевого самоврядування в Україні, на сьогодні фактично втратило сенс. Адже якісна характеристика спільного проживання в межах одного населеного пункту з власною історією, традиціями, інфраструктурою та розвитком унеможлиблюються при розумінні територіальної громади як одиниці, що об'єднує вже кілька поселень, які об'єднані за рішенням центральної влади.

Природа місцевого самоврядування полягає у її недержавному характері, як суспільного утворення задля ефективного і публічного адміністрування місцевими справами. Саме самоврядування за територіальною ознакою, на відміну від інших форм самоврядування громадян, природньо співіснує з демократією та народовладдям, доповнюючи одне одного на шляху до досягнення єдиної мети.

В Конституції та законодавстві України з 1996 року цілком виправдано використовувалася термінологія щодо визначення поняття рішень органів місцевого самоврядування через поняття акти, які можуть бути як нормативними, так і носити індивідуальний характер. Рішення органів місцевого самоврядування за своєю природою не є правовими в тому сенсі, що суб'єкт їх прийняття не належить до державної влади, а прийняття правового акту в суспільстві є прерогативою держави. Правова автономія місцевого самоврядування, крім іншого, полягає в можливості органів місцевого самоврядування регулювати суспільні відносини на місцевому рівні шляхом прийняття рішень, які з правовими актами державної влади створюють сукупність нормативного регулювання в територіальній громаді, районі, області. Правова (юридична) гарантія місцевого самоврядування полягає у можливості територіальної громади та її органів, структур, які представляють спільні інтереси територіальних громад діяти в сфері формування норми поведінки на місцевому рівні без подальшого санкціонування з боку держави відповідних приписів. При цьому держава наділяє рішення органів місцевого самоврядування властивостями, які є тотожними нормативно-правовим актам органів державної влади, зокрема, нормативність, територіальність, загальнообов'язковість, забезпечення державним примусом. До речі, такими властивостями власних актів держава не наділяє рішення органів самоорганізації населення. Поєднання в одному ряду нормативно-правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування й встановлення для них загальних правил стосовно набрання чинності призведе до втрати правової автономії місцевого самоврядування й взагалі його унікальності, як інституту управління державними справами громадськими інституціями.

Формою санкціонування може бути державна реєстрація актів органів місцевого самоврядування з подальшим включенням їх до реєстру. Будь-які дії з боку держави, що спрямовані на її участь в прийнятті, набранні чинності актів, загрожують повною залежністю влади територіальної громади від центральної державної влади. Аргументуючи необхідність забезпечення законності та правопорядку, державний контроль може вплинути і на ефективність та доцільність прийняття певних рішень задля забезпечення єдиної державної або регіональної політики органами місцевого самоврядування.

Законодавець на сьогодні повинен зберегти концептуальні основи самоврядування та його автономії. Обґрунтовуючи необхідність адміністративного контролю та нагляду, як необхідної складової ефективною взаємодії між державною владою та самоврядуванням на місцевому рівні, необхідно розуміти прямі ризики та загрози, які можуть впливати з цього. В рамках існуючої суспільно-правової формації це безумовно призведе до конфліктів між різними інституціями або повного блокування правової форми діяльності органів місцевого самоврядування.

**Сметаніна Н.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
в.о. голови Ради молодих вчених,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінально-правової політики**

ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні однією з найактуальніших проблем, яка потребує ретельного дослідження, є проблема домашнього насильства. Це питання виходить на передній план наукових пошуків разом з дослідженнями кіберзлочинності, корупційної злочинності, торгівлі людьми, транснаціональної організованої злочинності та міжнародного тероризму.

За даними Консорціуму жінок США, від домашнього насильства страждає більше жінок, ніж від крадіжок, зґвалтувань незнайомцями та автомобільних аварій разом узятих. У всьому

світі кожні дев'ять секунд жінку б'є її чоловік або співмешканець. 32% вагітних жінок зазнають побоїв; 90% дітей відчувають насильство по відношенню до своїх матерів. Третина жінок у всьому світі зазнають фізичного або сексуального насильства з боку чоловіків, у тому числі їхніх партнерів. Згідно з дослідженням Інституту соціології Національної академії наук України, 68% жінок в Україні (близько 18 мільйонів) зазнають насильства в сім'ї, а 20% з них часто зазнають насильства (переважно з боку чоловіків). 25 листопада, у Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок, відзначається щорічна кампанія «16 днів протидії гендерному насильству» [1, с. 261; 2].

Новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» містить низку заходів, що відповідають міжнародному досвіду запобігання домашньому насильству та вдосконалюють національну систему протидії домашньому насильству. Зокрема, це запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі; спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству (терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис стосовно кривдника, взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи, направлення кривдника на проходження програми для кривдників); розширення сфери дії Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», надання підтримки та захисту жертвам домашнього насильства та інші питання [3].

Масштабна війна, що триває в Україні, не зупиняє вчинення правопорушень, які вже давно поширені в нашій країні. Домашнє насильство – одне з найбільш невидимих явищ, яке продовжує загострюватися у воєнний час. Офісом Генерального прокурора встановлено, що з 1 січня 2022 року по 30 червня 2022 року кількість кримінальних проваджень, пов'язаних з домашнім насильством, зменшилася на 56% порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Однак статистика за 2023 рік вже свідчить про збільшення кількості випадків домашнього насильства. Так, у 2023 році кількість кримінальних проваджень, пов'язаних з домашнім

насильством в Україні, зросла вдвічі порівняно з 2022 роком, а кількість адміністративних правопорушень збільшилася на 36% [4].

На жаль, проблема не зникне сама собою навіть після перемоги України. Соціальна та економічна напруженість зросла. Багато родин змушені переміщуватися в більш безпечні регіони й у пошуках житла опиняються в обмеженому просторі, у надзвичайно скрутних умовах, деякі родини втратили житло та роботу. Це є одним із тригерів зростання домашнього насильства і збільшення випадків домашнього насильства на побутовому ґрунті [5].

З початку 2023 року до поліції надійшло близько 244 тисячі заяв і повідомлень щодо вчинення домашнього насильства. Крім того, за статтею 126-1 Кримінального кодексу України слідчі органи розпочали понад 2,3 тисячі кримінальних проваджень. Майже 2 тисячам кривдникам було повідомлено про підозру [6].

Нові напрями запобігання домашньому насильству мають розроблятися з урахуванням викликів воєнного часу і післявоєнної відбудови України [7]. Особливої уваги потребуватимуть родини, які втратили житло і роботу під час війни, діти і люди похилого віку.

Подальшого розвитку вимагатиме збільшення психологічної допомоги в умовах воєнного стану як для жертв домашнього насильства, так і для кривдників. Особливого вивчення потребуватиме питання посттравматичного стресового розладу і його впливу на збільшення кількості випадків домашнього насильства.

Не менш гостро постає проблема вчинення домашнього насильства з використанням вогнепальної зброї. І ця проблема, безумовно, породжена війною в Україні і зростанням неконтрольованого обігу вогнепальної зброї потребує додаткового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Сметаніна Н. В. Форми домашнього насильства в Україні. Юридична осінь 2021 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 18 листоп. 2021 р.) / Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. С. 261–263.
2. Кожна третя жінка у світі зазнавала насильства – ВООЗ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/03/10/7286070/> (дата звернення: 11.11.2024).

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 12.11.2024).
4. Невтішна статистика випадків домашнього насильства: за 2023 рік кількість кримінальних проваджень в Україні зросла вдвічі. URL: <https://unn.ua/news/nevtishna-statystyka-vypadkiv-domashnoho-nasylstva-za-2023-rik-kilkist-kryminalnykh-provadzhen-v-ukraini-zroslo-vdvichi> (дата звернення: 13.11.2024).
5. Домашнє насильство під час війни: як постраждалим отримати допомогу? URL: <https://la-strada.org.ua/novyny/domashnye-nasylstvo-pid-chas-vijny-yak-postrazhdalym-otrymaty-dopomogu.html> (дата звернення: 14.11.2024).
6. У Нацполіції розповіли, скільки звернень щодо домашнього насильства отримали у 2023 році. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/11/29/258000/> (дата звернення: 15.11.2024).
7. Сметаніна Н.В. Запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 7. С. 367-369.

Бондаренко В.В.,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., доцент кафедри криміналістики,
лікар-судово-медичний експерт
вищої кваліфікаційної категорії, к.мед.н.

ВИКОРИСТАННЯ

МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ІНТЕРПОЛУ ПРИ

ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРУПІВ НЕВПІЗНАНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Однією з актуальних проблем сьогодення є ідентифікація трупів невідомих осіб. Особливо відчутною ця проблема є зараз, в умовах військової агресії росії проти України, коли майже кожного дня потрібно ідентифікувати мертві тіла військових або цивільних осіб. З метою ідентифікації безвісти зниклих осіб в Україні був спеціально створений «Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [1]. За даними Реєстру, на серпень 2024 року, в Україні було зареєстровано 2410 невідомих тіл. За даними правозахисників, в Україні існує проблема з термінами ідентифікації трупів — до 8-12 місяців, що пов'язано з тривалістю проведення ДНК-експертизи, а також «неналежною комунікацією слідчих з родинами» [2].

З метою оптимізації процесу ідентифікації трупів невідомих осіб нами був отриманий практичний досвід роботи Інтерполу з цього питання. У березні 2024 року доцент кафедри криміналістики, лікар-

судово-медичний експерт Бондаренко Владислав Вікторович пройшов міжнародне тренінгове навчання в European Training Center of Active Forensic Sciences & Disaster Victim Identification (ETAf, Germany) та отримав сертифікацію DVI Team INTERPOL.

ETAf – це Європейський навчальний центр з підготовки судових експертів та ідентифікації жертв катастроф, який працює під патронатом Інтерполу [3]. Експерти цієї організації приїхали в Україну зі спеціальною навчальною місією та організували у місті Чернівці тренінгове навчання для судово-медичних експертів МОЗ України, експертів-криміналістів та працівників Національної поліції. Протягом тижня, на базі Буковинського державного медичного університету та Чернівецького обласного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України, проходили майстер-класи, тренінги, лекції та практичні заняття по сучасним методикам ідентифікації тіл померлих у випадках масових катастроф та терористичних актів. Навчання відбувалось на англійській мові, також синхронно здійснювався переклад українською мовою.

Серед команди міжнародних експертів ETAf були: керівник ETAf, судово-медичний експерт Sven Benthous (Німеччина), судово-медичний експерт Janko Kolev (Болгарія), офіцер Інтерполу Christian Decobecq (Бельгія), судовий експерт-стоматолог Eddy De Valck (Бельгія), судовий експерт-антрополог Rosario Guerra (Іспанія), слідчий-криміналіст Miles Manning (Велика Британія).

Під час лекцій були отримані базові знання по організації та проведенню огляду місця події у випадках масових катастроф та терористичних актів за міжнародними протоколами Інтерполу - UN Minnesota Protocol. Після цього, на окремому криміналістичному полігоні, була створена штучна ситуація катастрофи з справжніми тілами померлих людей та людськими кістковими залишкам, які потрібно було б ідентифікувати. Проведенням огляду місця події керував офіцер Інтерполу Christian Decobecq з Бельгії. Огляд місця події був проведений в умовах, що наближені до реальних, після чого трупи людей та знайдені кісткові залишки були направлені в судово-медичний морг для подальшої ідентифікації. Судово-медичні розтини трупів проводились наступного дня під керівництвом судово-медичних експертів Janko Kolev з Болгарії та Sven Benthous з Німеччини. Учасники тренінгу виконували свої

завдання відповідно до спеціалізації, у відповідності до міжнародних протоколів з метою подальшої ідентифікації тіл померлих.

Кожному практичному заняттю передувала лекція з відповідної тематики. Лекційні та практичні заняття по судовій стоматології провів експерт з Бельгії Eddy De Valek, а питання судової антропології доповіла експерт з Іспанії Rosario Guerra. Лекційні та практичні заняття по огляду трупа на місця події та судово-медичній експертизі трупа провів експерт з Болгарії Janko Kolev. Окрема увага була прикута до правил збирання інформації у родичів загиблих. При цьому своїм багаторічним досвідом поділився працівник Скотланд-Ярду, слідчий-криміналіст з Великої Британії Miles Manning. Підсумки навчання та результати ідентифікації тіл померлих були підведені керівником місії ЕТАФ Sven Benthaus з Німеччини, який наприкінці циклу особисто вручав міжнародні сертифікати ЕТАФ учасникам тренінгу.

Таким чином, працівники Інтерполу у випадку ідентифікації тіл померлих використовують спеціальні протоколи - UN Minnesota Protocol, які складаються з двох окремих частин – Ante-mortem і Post-mortem [4]. Ante-mortem (yellow) missing person – це протокол жовтого кольору, який містить усю прижиттєву інформацію про людину, яку розшукують. Спеціальними офіцерами Інтерполу — Liaison Officers – збирається уся можлива інформація про людину від родичів, близьких, знайомих людей, а також збирається його медична та криміналістична інформація. Протокол складається із 8 розділів з додатками та може містити від 8 до 20 аркушів. Протокол вивчений на спеціальних бланках, в які потрібно вносити інформацію від руки виключно на одній із 4-х основних мов Інтерполу (на вибір) – англійською, французькою, іспанською або арабською мовами. В протокол вноситься вся реєстраційна інформація, антропологічні дані, одяг людини, в якому вона була на момент зникнення, особливі прикмети, зубна формула та ДНК-профіль (за наявності). Кожний пункт протоколу повинен бути заповнений. Якщо інформація по якомусь пункту відсутня, то потрібно обов'язково вказати її відсутність. Наприкінці протокол підписується третьою особою, які перевіряє якість його заповнення

(Quality control), та після цього інформація вноситься в базу даних Інтерполу.

За таким самим алгоритмом заповнюється другий протокол - Post-mortem (pink) unidentified human remains – рожевий протокол, якій містить усю інформацію про труп невідомої людини, яка підлягає ідентифікації. Рожевий протокол заповнюється судово-медичними експертами, які приймають безпосередню участь у дослідженні трупа. Рожевий протокол повністю відповідає жовтому (ante-mortem) протоколу по своїй структурі і має такі ж самі правила заповнення. На відміну від жовтого протоколу, в рожевому будуть обов'язково дані стоматологічної експертизи (зубна формула), а також ДНК-профіль людини, так як після розтину частини трупа обов'язково направляються до ДНК-лабораторії. Дані рожевого протоколу також вносяться до комп'ютерної бази даних, після чого відбувається автоматизований пошук співпадінь даної інформації з іншими внесеними даними жовтих протоколів розшукуваних осіб (ante-mortem).

За таким алгоритмом відбувається пошук зниклих безвісти осіб по всьому світу, де працює система Інтерполу — DVI (Disaster Victim Identification). На жаль в Україні така система ідентифікації не працює, незважаючи на те, що Україна є членом організації Інтерпол з 1992 року [5]. Аналіз вітчизняних протоколів - реєстраційних карток трупів невідомих осіб — вказує, що в Україні відсутня конкурентно здатна система пошуку зниклих безвісти осіб, а також система впізнання неідентифікованих трупів. Національні реєстраційні картки мають обмежену кількість інформації на 3-4-х аркушах, яку не можна вносити в міжнародну базу даних Інтерполу, адже вона не відповідає жодним, у тому числі мовним стандартам UN Minnesota Protocol.

Таким чином, в умовах сьогодення, під час військової агресії росії проти України, набуває великого значення ідентифікація невідомих осіб, у тому числі невідомих трупів та безвісти зниклих осіб. В той час, коли в Україні йдуть великі внутрішні та зовнішні міграційні потоки, коли мільйони українців вимушені знаходитись в різних регіонах України, а також за кордоном, необхідно приєднуватись до Світової, у тому числі Європейської системи пошуку зниклих безвісти осіб, яку пропонує організація

Інтерпол. Для цього необхідно провести міжнародні тренінгові навчання на базі ЕТАФ, змінити відповідну національну законодавчу базу, підготувати судово-медичних експертів, судових стоматологів, антропологів, а також збільшити кількість ДНК-лабораторій і відповідно фахівців, які будуть проводити необхідні судові молекулярно-генетичні експертизи.

Список використаних джерел:

1. Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Наказ МВС № 535 від 29.08.2022 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-22#Text>
2. Наразі в реєстрі безвісти зниклих зареєстрували 2410 невідомих тіл – МПЛ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zmina.info/news/narazi-v-reyestri-bezvisty-znyklyh-zareyestruvaly-2410-neviznanyh-til-mipl/>
3. European Training Center of Active Forensic Sciences & Disaster Victim Identification [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.etaf-dvi.org>
4. Disaster Victim Identification (DVI) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.interpol.int/How-we-work/Forensics/Disaster-Victim-Identification-DVI>
5. Україна — член організації Інтерполу з 4 листопада 1992 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries/Europe/UKRAINE>

Мельник О.Д.

**Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права**

ПРОКУРОР В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) у 2016 році, прийняття змін до Кодексу адміністративного судочинства у 2017 р. сприяли ряду процесуальних змін у здійсненні адміністративного процесу. Разом із цим зазнав змін і процесуальний статус прокурора в адміністративному судочинстві, що обумовлює актуальність досліджуваного питання.

Норми Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАСУ) передбачають можливість процесуальної участі прокурора, як особи якій законом надано звертатися до суду в інтересах держави [1, ст. 53]. Як зауважує Світлична Г.О., з метою гарантованого забезпечення демократичних засад та правової

визначеності сучасної моделі судочинства її побудова має відбуватися відповідно до європейських стандартів правосуддя, створюючи ефективний механізм належного захисту прав та інтересів на засадах верховенства права, з дотриманням законності та забезпеченням своєчасного виконання судових рішень [2], зокрема і в адміністративному судочинстві; а законодавство, що регулює діяльність та повноваження прокуратури має відповідати євроінтеграційному вектору трансформації функцій прокуратури задля найбільш ефективного їх здійснення.

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України №3894-IX «Про прокуратуру» [далі – Закон № 3894-IX], здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [3, ст. 1]. У 2016 р. розділ VII «Прокуратура» виключено з Конституції України, натомість додано ст.131-1, якою визначаються функції прокуратури. Згідно ст. 131-1 Конституції України прокуратура виконує такі функції: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [4, ст.131-1]. Про звуження функцій прокуратури свідчить норми Перехідних Положень Конституції, у п.16-1 підп.9) яких вказано: представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, - *до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень*, які не підлягають оскарженню [4]. Аналогічна позиція продубльована у п. 17 Наказу Генеральної прокуратури від 21.08.2020 р. № 389 «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді» [5]. Аналіз вищенаведених норм законодавства дає підстави говорити про звуження функцій прокуратури, зокрема щодо правових підстав здійснення

представництва інтересів громадян у суді, зокрема і в адміністративному. Слід акцентувати, що звуження функцій прокуратури до представництва виключно інтересів держави в суді відповідає Рекомендаціями Венеціанської комісії та Парламентської асамблеї Ради Європи в рамках виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань.

У контексті досліджуваного питання, варто зауважити про закріплення на рівні п.2 ч.1 ст.2 та ч.2 ст. 23 Закону №3894-IX право прокурора здійснювати представництво не тільки держави, а й інтересів громадянина в суді у випадках, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. Цитовані положення ст. 23 фактично розширюють функції прокуратури щодо представництва інтересів громадянина у суді, чим суперечать положенням статті 2 цього ж Закону, де встановлено імперативну норму: «На прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України» [3]. До того ж ст. 19 закріплює: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

Окрім цього норми ст.23 Закону №3894-IX не узгоджуються з приписами, що містяться в процесуальних нормах галузевого процесуального законодавства (зокрема, ч. 4 ст. 53 КАС, ч. 4 ст. 56 ЦПК, ч.3 ст. 53 ГПК). Тож презюмуємо, що розширення Законом функцій прокуратури щодо надання можливості подавати адміністративні позови прокурором в інтересах громадян є неможливим і суперечить положенням Основного закону та не підлягає застосуванню.

Сьогодні в Україні створено чималу кількість інститутів, які мають функцію забезпечувати захист, реалізацію прав та свобод громадян. У країні стабільно функціонує адвокатура, громадянам забезпечено право безпосередньо звертатися зі зверненнями,

скаргами, проханнями до органів виконавчої влади. Крім того, не варто забувати про розширення повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, якому надано право захищати та по суті представляти громадян та інших фізичних осіб у суді [6].

Виходячи із вищенаведеного, необхідно відзначити, що у межах КАС України, прокурор може звертатися до адміністративного суду з позовами виключно в інтересах держави (брати участь у розгляді справ за його позовом, вступати у справу до початку розгляду по суті за власною ініціативою та інші форми участі визначені ч.3 ст. 53 КАС). Окрім цього прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній заяві має обґрунтувати в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, підстави для звернення до суду, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. Невиконання цих вимог має наслідком повернення позовної вимоги на підстав п.7 ч.4 ст. 169 КАС України.

Як зауважує суддя КАС ВС Як Берназюк: особливість змісту представницької функції прокурора, закладеної у Конституції України 1996 року з урахуванням досвіду функціонування прокуратури в європейських державах, стандартів Ради Європи, а також висновків та рекомендацій, які надані Венеціанською Комісією щодо законопроектів про реформування прокуратури України, полягає у тому, що представництво прокурором інтересів держави у суді має допоміжний характер, оскільки основну роль у цьому процесі мають відігравати профільні органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які повинні самостійно звертатися до суду за захистом порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та інтересів [7]. Щоб інтереси держави не залишилися незахищеними, прокурор виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідного суб'єкта владних повноважень, який всупереч вимогам закону не здійснює захисту або робить це неналежно. У кожному такому випадку прокурор повинен навести (а суд – перевірити) причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом і які є підставами для звернення прокурора до суду [8].

Отже, питання щодо процесуального статусу та функцій органів прокуратури, з огляду на сучасні правові орієнтири, встановлені міжнародними нормативно-правовими актами та національним законодавством, є досить актуальними. Правове регулювання окремих функцій прокуратури в адміністративному судовому процесі, потребує вдосконалення та має узгоджуватися з реформою судочинства, яка нині триває. Прокуратура ж має здійснювати лише функції, зазначені у Конституції України, з метою дотримання принципу верховенства права та положень, що проголошують правову, демократичну, соціальну державу. Аналіз законодавства та судової практики дає підстави говорити про наявність у прокуратури процесуальної підстави виключно на представництво інтересів держави в адміністративному суді. Останнє зумовлює потребу приведення положень ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» у відповідність до норм Конституції України.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 №2747-IV (зі змінами і доповненнями); Офіційний вісник України від 26.08.2005. – 2005 р., № 32, стор. 11, стаття 1918.
2. Світлична Г.О. Функція представництва та процесуальний статус прокурора в умовах реформування системи правосуддя та судочинства. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №4. - С. 69-72. Електронний ресурс: [http://www.lsej.org.ua/4_2020/17.pdf];
3. "Про прокуратуру" Закон України 1697-VII. Ухвалено 14 жовтня 2014. Редакція від 1 січня 2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
4. Конституція України Конституція України. Закон України 254к/96-ВР. Ухвалено 28 червня 1996. Редакція від 1 січня 2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Наказ Генеральної прокуратури від 21.08.2020р. № 389 "Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді".
6. Берназюк Я. Особливості представництва прокурором інтересів держави в суді: нове законодавство та актуальні підходи Верховного Суду: 15.05.2020 р. URL: [tps://sud.ua/ru/news/blog/168820-osoblivosti-predstavnitstva-prokurorom-interesiv-derzhavi-v-sudi-nove-zakonodavstv](https://sud.ua/ru/news/blog/168820-osoblivosti-predstavnitstva-prokurorom-interesiv-derzhavi-v-sudi-nove-zakonodavstv).
7. Ярош І.С. Колізії щодо участі прокурора в цивільному процесі. Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки. 2021. Том 7. - С. 89-94
8. Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 року у справі № 815/1484/18 (адміністративне провадження № К/9901/12419/19): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103977373>.

Жибак А.А.,
Державний торговельно-економічний університет,
аспірант третього року навчання
кафедри міжнародного, цивільного
та комерційного права факультету
міжнародної торгівлі та права

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ ПРО ЦИФРОВІ РИНКИ

Важливим кроком для забезпечення справедливого та конкурентного середовища онлайн-платформ на ринку ЄС стало прийняття Закону про цифрові ринки (далі – DMA), який містить правила накладання, зміни та зняття регуляторних зобов'язань щодо їхньої діяльності як гейткіперів. З 02.05.2023 DMA є обов'язковим для застосування у повному обсязі в усіх державах-членах ЄС, а його впровадження залежить від ефективності інституційного механізму імплементації та узгодженої взаємодії його елементів.

Хоча важливу роль у забезпеченні належної та своєчасної імплементації DMA на території ЄС відіграють його держави-члени, ключова роль у процесі узгодженого, ефективного та взаємодоповнюючого застосування зобов'язань до гейткіперів належить Європейській комісії, що чітко підкреслюється у ст.ст. 3, 4, 6 (12), 12, 7 (6), 10, 8, 11 (2), 14, 15 DMA [1]. У своєму першому проекті DMA Європейська комісія запропонувала централізовану систему правозастосування, проте під час законодавчого процесу система правозастосування дещо змінилася на квазіцентралізовану, а національні конкурентні відомства держав-членів ЄС повернули втрачені позиції, отримавши повноваження співпрацювати з Європейською комісією в деяких правозастосовних діях [2, с. 19-20].

Першочерговим повноваженням Європейської комісії, яке вона мала реалізувати одразу після набуття чинності DMA, було призначення гейткіперів. Процедура призначення відбулася у терміни, встановлені DMA, і перше рішення про призначення було ухвалене 06.09.2023, а наступні – 29.04.2024 та 13.05.2024. Загалом станом на сьогодні статус гейткіперів з наданням відповідних

основних послуг платформи отримали Alphabet, Amazon, Apple, ByteDance, Meta, Microsoft, Booking [3].

Важливими процесуальними інструментами забезпечення ефективного застосування DMA є розслідування з підстав, зазначених у ст.ст. 13, 16-19 DMA, відкривати та проводити які уповноважена Європейська комісія [1].

DMA уповноважує Європейську комісію приймати відповідні імплементаційні акти з метою детального регулювання своєї процесуальної діяльності (ст. 46) [1], першим з яких став Імплементаційний регламент 2023/814 від 14.04.2023 [4]. Разом з тим, процедура прийняття імплементаційних актів практично з усіх питань, перерахованих вищевказаній статті DMA потребує участі Консультативного комітету з питань цифрових ринків.

Каральними фінансовими засобами впливу на гейткіпера є штрафні санкції, які уповноважена застосовувати Європейська комісія (ст.ст. 30, 31 DMA) і які можуть бути переглянуті Судом ЄС (ст. 45) [1].

Хоча згідно п. 91 DMA Європейська комісія – єдиний орган, відповідальний за забезпечення його виконання, вона взаємодіє із суб'єктами, які у DMA визначені як-от «держави-члени ЄС», «національні органи влади», «компетентні органи держав-членів», «національні конкурентні відомства», «національні суди» (ст.ст. 1 (7), 14 (4), 14 (5), 16 (5), 22, 23 (3), 23 (9, 10), 26 (2), 27, 37, 39 (1, 4), 39 (2), 39 (3), 39 (5), 41, 49 (4), DMA) [1]. Взаємодія включає обмін інформацією, консультації, допомогу в розслідуванні ринку та моніторингу виконання гейткіперами зобов'язань, узгоджене прийняття рішень щодо імплементації DMA тощо.

DMA також містить правила співпраці та координації між Європейською комісією і національними конкурентними відомствами щодо дотримання традиційного антимонопольного законодавства (ст. 38) [1]. Співпраця відбувається через Європейську мережу конкуренції (ECN), яка була створена як форум для обговорення та співпраці європейських конкурентних відомств.

Відповідно до ст. 40 DMA [1] Рішенням Європейської комісії від 23.03.2023 було створено Групу високого рівня у складі представників Органу європейських регуляторів електронних

комунікацій (BEREC), Європейського нагляду за захистом даних (EDPS) та Європейської ради із захисту даних (EDPB), Європейської мережі конкуренції (ECN), Мережі співпраці у сфері захисту прав споживачів (CPC Network) та Європейської регуляторної групи регуляторів аудіовізуальних засобів масової інформації (ERGA) [5]. У межах своєї компетенції Група високого рівня надає Європейській комісії консультації та експертні висновки щодо впровадження DMA та інших секторальних нормативних актів.

У процесі впровадження положень DMA також беруть участь: Європейський парламент та Рада ЄС (ст.ст. 19, 49); Суд ЄС (ст. 45); Європейський економічний і соціальний комітет (ст. 53) [1]. Європейська комісія повинна подати звіт про результати дослідження ринку нових послуг та нових практик саме до Європейського парламенту та Ради ЄС. Останні приймають участь в ухваленні Європейською комісією делегованих актів, що разом із можливістю приймати імплементаційні акти дозволяє ефективно оновлювати DMA та забезпечувати його належне впровадження. Перед Європейським парламентом та Радою ЄС, а також перед Європейським економічним і соціальним комітетом Європейська комісія повинна періодично звітувати про досягнення цілей DMA.

DMA передбачає залучення третіх сторін до процедури дослідження ринку (ст.ст. 18 (5, 6), 19 (2), 27 (1), захищає «викривачів», які інформують про порушення DMA (ст. 43), а відповідно до ст.ст. 23 (3), 26 (2) Європейська комісія може залучати незалежних зовнішніх експертів та аудиторів, а також посадових осіб національних конкурентних відомств [1]. Брати участь у процесі забезпечення виконання власних зобов'язань може і сам гейткіпер шляхом внутрішнього моніторингу дотримання положень DMA через впровадження функції комплаєнсу (ст. 28 DMA) [1].

За необхідності Європейська комісія може доручити європейським органам стандартизації сприяти виконанню зобов'язань, викладених у DMA, шляхом розробки відповідних стандартів, які гарантують, що товари та послуги відповідають певним вимогам і мінімізують ризики (ст. 48) [1].

Якщо гейткіпер своїми діями завдає чи може завдати шкоду споживачам, ст. 42 DMA передбачає можливість використання представницького механізму для захисту колективних інтересів споживачів у ЄС [1].

Важливо підкреслити, що, зважаючи на інтереси бізнес-користувачів та споживачів, останні наділяються правами, які забезпечують «партнерські» відносини з Європейською комісією. Ключовим елементом правового механізму імплементації DMA є встановлення балансу між швидким і належним дотриманням його положень та забезпеченням Європейською комісією розуміння гейткіперами заходів, необхідних для виконання своїх зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Regulation 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives 2019/1937 and 2020/1828 (Digital Markets Act). <http://surl.li/qzqgp>.
2. Ribera Martínez, A. (2024). The decentralisation of the DMA's enforcement system. 1-46. <http://surl.li/gnsvwu>.
3. Gatekeepers. The designation decision. <http://surl.li/szxxq>.
4. Commission Implementing Regulation 2023/814 of 14 April 2023 on detailed arrangements for the conduct of certain proceedings by the Commission pursuant to Regulation 2022/1925 of the European Parliament and of the Council. <http://surl.li/qbujit>.
5. Commission decision of 23.3.2023 on setting up the High-Level Group for the Digital Markets Act. <http://surl.li/bakhld>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету Мазаракі Н.А.

Удянський В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
голова Студентського наукового товариства,
аспірант кафедри цивільного права

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ СПІЛЬНОТИ ТА ДОКТРИНА ЗНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОЇ ВУАЛІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Децентралізовані спільноти становлять собою інноваційну організаційну форму, яка базується на відсутності централізованого управління та певній автономності. Це надкатегорія, що об'єднує різні організаційні структури, які функціонують на основі смартконтрактів і технологій розподіленого реєстру.

Серед них виділяють децентралізовані автономні організації (ДАО), децентралізовані автономні корпорації (ДАК) та інші децентралізовані організації (ДО) [1].

Такі організації претендують на повну або часткову незалежність від традиційних правових інститутів, оскільки їхня діяльність регулюється кодом, а не правовими нормами, як у випадку з традиційними юридичними особами.

Однак правова незалежність цих організацій є відносною, оскільки вони можуть створювати правові наслідки, які стають підставою для відповідальності їхніх фактичних управителів [2]. Питання їхньої відповідальності стає все більш актуальним у контексті їхньої схильності до порушення прав роздрібних інвесторів та викликів, пов'язаних з регуляторним наглядом.

ДАО – спільноти, які функціонують на основі коду та смартконтрактів.

Вони є децентралізованими й автономними, що дозволяє їм функціонувати віртуально поза правовими межами, без посередників (наприклад, “Біткоїн”).

ДАК – теоретичні спільноти, що поєднують ознаки ДАО з корпоративними ознаками, такими як участь інвесторів і потенційний випуск фінансових інструментів (теоретично, “BitDAO” у певних юрисдикціях).

ДО – це об'єднання двох або більше осіб, у якому прийняття рішень, управління та розпорядження ресурсами розподілені між мережею учасників за відсутності централізованого органу. Через відсутність повної автономії організація може бути частково централізованою через неможливість розв'язання проблеми “принципала-агента”.

Доктрина зняття корпоративної вуалі дозволяє судам притягувати до відповідальності осіб, які використовують корпоративну форму для ухилення від юридичних зобов'язань. Традиційно ця доктрина застосовується до акціонерних товариств і спрямована на захист інтересів кредиторів та акціонерів. Однак у випадку децентралізованих спільнот застосування цієї доктрини ускладнюється через їхню унікальну структуру та відсутність централізованого управління.

Для виявлення умов, за яких децентралізована спільнота може втратити свій автономний статус і за яких до її фактичних управителів може бути застосовано доктрину зняття корпоративної вуалі, пропонується нижченаведений тест. Він базується на загальноприйнятих правових критеріях, адаптованих до особливостей децентралізованих спільнот. 1) Ефективний контроль. Ознаками є 1) здатність внесення змін до коду або смартконтрактів без узгодження з учасниками; 2) контроль над відбором проєктів, розподілом ресурсів та прийняттям рішень без участі більшості учасників. 2) Фінансова або операційна залежність. Ознаками є 1) контроль окремих осіб або групи над напрямом інвестицій та розподілом прибутків; 2) вплив обмеженої групи на фінансові операції або пряме фінансування проєктів. 3) Залежність від управлінських зусиль або експертизи. Ознаками є 1) постійне залучення розробників або кураторів у прийняття стратегічних рішень, здатність зміни смартконтракту; 2) залежність спільноти від спеціальних знань чи досвіду обмеженої групи, без яких неможливе її стабільне функціонування [3, р.407]. 4) Змішування активів. Ознаками є 1) особистий доступ окремих осіб до активів спільноти без відповідного контролю з боку учасників; 2) використання активів спільноти для особистих потреб або для проєктів, які приносять особисту вигоду контролювальним особам.

Одним із перших і найбільш відомих прикладів зняття корпоративної вуалі в контексті децентралізованої спільноти є випадок з «The DAO» – децентралізованою автономною організацією, яка стала об'єктом розслідування Комісії з цінних паперів та бірж США (SEC). The DAO була створена для збору коштів через продаж токенів, які надавали інвесторам право голосу у виборі проєктів для фінансування, з потенційним отриманням прибутку. SEC у своєму звіті у 2017 році дійшла висновку, що DAO-токени є цінними паперами, оскільки інвестори поклалися на підприємницькі зусилля Slock.it, засновників The DAO, а також кураторів проєкту, які контролювали процеси схвалення проєктів і прийняття рішень. Це означає, що The DAO функціонувала фактично як централізована структура, і SEC визнала, що ці особи діяли як фактичні управителі, створюючи правові передумови для зняття вуалі та накладання відповідальності на окремих осіб.

У 2023 році Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами США (CFTC) подала позов проти Ooki DAO, звинувачуючи її у порушенні законів про торгівлю товарними ф'ючерсами через надання незареєстрованих торгових послуг. Судовий процес порушив питання про те, чи можна залучити учасників DAO до відповідальності за дії організації, оскільки DAO працювала в обхід законодавства. CFTC зазначила, що організація Ooki DAO діяла фактично як звичайна юридична особа, пропонуючи послуги інвесторам без необхідної реєстрації. Рішення CFTC стало попередженням для децентралізованих спільнот, що намагалися уникнути регулювання шляхом створення DAO, та продемонструвало можливість зняття вуалі навіть для спільнот, які позиціюють себе як повністю децентралізовані [4].

Приклади The DAO, Ooki DAO ілюструють, що децентралізовані спільноти можуть втратити свій децентралізований статус і зазнати фактичного зняття корпоративної вуалі, коли порушуються права третіх осіб. У таких випадках суди та регулятори можуть залучати фактичних управителів до відповідальності за їхні дії в обхід законодавства або шахрайські дії. Ці прецеденти підкреслюють необхідність ігнорування форми та кваліфікація змістовних правовідносин, які виникають. Запропонований тест ефективного контролю,

фінансової або операційної залежності, залежності від управлінських зусиль або експертизи та змішування активів дозволить встановити дійсних бенефіціарів децентралізованих спільнот і притягнути їх до відповідальності.

Список використаних джерел:

- 1) Buterin V. DAOs, dacs, das and more: an incomplete terminology guide | ethereum foundation blog. Ethereum Foundation Blog. URL: <https://blog.ethereum.org/2014/05/06/daos-dacs-das-and-more-an-incomplete-terminology-guide> (дата звернення: 01.11.2024).
- 2) SEC charges defi platform rari capital and its founders with misleading investors and acting as unregistered brokers. URL: <https://www.sec.gov/newsroom/press-releases/2024-138> (дата звернення: 01.11.2024).
- 3) Gunpath R., Thodda A. The impact of organisational laws on blockchain development: preliminary questions for developing countries. International journal of economics, commerce and management. 2019. Т. 7, № 11. С. 407. URL: <https://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2019/11/71127.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).
- 4) Statement of CFTC division of enforcement director ian mcginley on the Ooki DAO litigation victory | CFTC. Commodity Futures Trading Commission | CFTC. URL: <https://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/8715-23> (дата звернення: 20.10.2024)
- 5) Report of investigation pursuant to section 21(a) of the securities exchange act of 1934: the DAO. SEC.gov. URL: <https://www.sec.gov/files/litigation/investreport/34-81207.pdf> (дата звернення: 21.08.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ісаєв А.М.

**Возняк І.З.,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
аспіран кафедри теорії та філософії права**

ЗНАЧЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНІКИ НОРМОПРОЄКТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ АДАПТАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Нормотворча діяльність є однією з найважливіших сфер діяльності держави, позаяк її спроможність створювати адекватні до суспільних умов і виконувати норми є передумовою існування держави та її суспільного устрою. Важко не погодитися з Н. Рибалко, що невдале формулювання або неточне вживання термінів, допущення суперечливих положень у законодавстві,

некоректні посилання породжують зволікання, помилки та непорозуміння в юридичній практиці, заважають ефективному реформуванню всіх сфер державного й громадського життя, ускладнюють удосконалення правової системи України [11]. Для досягнення таких результатів, як стверджує Т.Линник, під час розробки нормативно-правових текстів має бути визначена чітка послідовність дій і системне застосування елементів, тобто застосування юридичної техніки та дотримання всіх етапів нормотворчої діяльності [4, с. 44]. Однак варто також розуміти і те, що нормотворча діяльність — складний і багатогранний процес, унормувати який в одному акті було б дуже складним завданням, натомість унормування юридичної техніки як складника нормотворчості вже давно стояло на порядку денному українського законодавця, і лише нещодавно цю проблему було частково розв'язано.

Українські теоретики права, оцінюючи стан національного законодавства, вказують на низку проблем, серед яких виділяють необхідність вдосконалення процедури розроблення й ухвалення якісних законів [5, с. 73]. Хоча поняття якості закону на концептуальному рівні в українському правознавстві ще не набуло виразного закріплення, однак, на думку Т. Дідича та Ф. Абдуллазаде, критерій якості законодавчих норм перебуває в безпосередній залежності від рівня, на якому суб'єкт нормотворення володіє юридичною технікою [2, с. 156]. Як зазначає М. Хоменко в збірнику наукових праць Київського регіонального центру Національної академії правових наук України, не менш актуальною в контексті покращення якості національного законодавства є потреба вирішення проблем, що пов'язані з вадами нормопроектувальної діяльності, адже ефективність будь-якого правового акта значною мірою залежить від його якості, яка, своєю чергою, визначається відповідністю вимогам щодо його підготовки [5, с. 113–114]. Нормопроектувальна техніка виступає таким собі інструментом, правильне застосування якого забезпечує ефективність правового регулювання й охорону та реалізацію прав суб'єктів правовідносин. Дослідники Київського регіонального центру НАПН України у 2022 році зазначали, що значну роль у вирішенні

проблеми підвищення якості й ефективності чинного законодавства мало відіграти унормування правотворчої діяльності на рівні законодавчого акта [5, с. 18], і вже тоді у Верховній Раді України перебував на розгляді законопроект № 5707 від 25.06.2021 року. Через понад два роки, 24 серпня 2023 року, було ухвалено Закон України «Про правотворчу діяльність» [6]. Однак варто зауважити, що це був не перший подібний законопроект в історії українського парламенту.

Перший проект закону, який мав би регулювати юридичну техніку (чи, радше, окремі її аспекти) в Україні, було внесено на розгляд Верховної Ради України ще 5 січня 1995 року. Проект закону України «Про нормативні правові акти в Україні» було ухвалено в першому читанні 4 листопада того ж року, однак у другому читанні та в цілому – аж 13 січня 2000 року [9]. Проте Президент цей закон ветоував. Аналогічний законопроект, а саме проект Закону «Про нормативно-правові акти», було внесено 20 листопада 2006 року, але після розгляду в комітетах і внесення проекту на заміну 23 листопада 2007 року його було відкликано [7]. У 2008 році Верховна Рада з-поміж двох законопроектів ухвалила альтернативний [10], однак 28 жовтня він був повернутий з президентським вето. Практично через рік, 18 листопада 2009 року, це вето було подолано, проте 22 грудня президент знову наклав на нього вето. Остаточоно відхилено закон було 28 червня 2010 року. Народні обранці не відмовлялися від ідеї ухвалити подібний закон, тож 1 грудня 2010 року було внесено Проект Закону «Про нормативно-правові акти» [8]. Хоча 20 травня 2011 року його було ухвалено в першому читанні, до другого читання він так і не дійшов.

Тож, нарешті маючи після багатьох спроб «закон про закони», український законодавець повинен продовжити свою роботу щодо його удосконалення. Так, покращення якості правотворчого процесу, на думку Ю. Цуркан-Сайфуліної та Ю. Агатій, вимагає використання новітніх підходів до юридичної техніки, які дозволяють мінімізувати прогалини в законодавстві, уникати колізій та забезпечувати його гнучкість у відповідь на суспільні зміни [12, с. 380]. Як зазначає О. Кучинська, наразі актуальним для України є питання гармонійного синтезу

європейського та національного підходів у нормотворенні [3, с. 309]. Проте такий синтез означає не лише врахування й адаптацію європейських стандартів і правових норм у національне законодавство, а й забезпечення їхньої взаємовідповідності та взаємодії з внутрішніми потребами та цілями країни [3, с. 309]. Тут можна ще додати, що найпоширенішою помилкою багатьох реформ є сліпе копіювання іноземних практик, що без урахування національної специфіки далеко не завжди може принести омріяні результати. Крім того, сліпе копіювання позбавляє правову систему національної специфіки.

На нашу думку, українському законодавцеві варто звернути увагу на ті рекомендації, якими користуються нормопроектувальники Європейського Союзу, у першу чергу ті, що викладені в Спільних практичних інструкціях Європейського парламенту, Ради Європейського Союзу та Європейської Комісії для осіб, залучених до проектування законодавства Європейського Союзу [1]. З європейської практики можна почерпнути, зокрема, досвід використання преамбул у законах, вимоги до процесу кодифікації, способи покликань на інші нормативно-правові акти, деякі загальні принципи. Звісно, під час адаптації європейських практик український законотворець повинен зважати на особливості української правової системи й оцінювати доцільність їхнього запровадження в умовах правотворчого процесу в Україні.

Тож актуальними є подальші дослідження у сфері техніки нормопроекування ЄС і країн-членів та визначення доцільності запровадження тих чи інших правил і підходів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Joint Practical Guide of the European Parliament, the Council and the Commission for persons involved in the drafting of European Union legislation. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/content/techleg/KB0213228ENN.pdf> (дата звернення: 29.10.2024).
2. Дідич Т. О., Абдуллазаде Ф. Ш. Проблеми нормотворчої (юридичної) техніки через призму законодавчої діяльності українського парламенту. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 10 (12). С. 153–159.
3. Кучинська О. Ю. Стратегії нормопроекування в Україні на шляху вступу до Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 305–310.
4. Линник Т. В. Проблеми нормотворчої техніки в Україні. *Перспективи розвитку суспільно-гуманітарних наук в умовах євро інтеграції*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Біла Церква, 11–12 квітня 2024 року). С. 43–47.

5. Правотворчість в Україні: перспективи законодавчого врегулювання: збірник наукових праць / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 226 с.
6. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 29.10.2024).
7. Проект Закону про нормативно-правові акти (№ 2577 від 21.02.2007 р.) / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=28730 (дата звернення: 29.10.2024).
8. Проект Закону про нормативно-правові акти (№ 7409 від 01.12.2010 р.) / Верховна Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7409&skl=7 (дата звернення: 29.10.2024).
9. Пропозиції Президента до Закону «Про нормативно-правові акти» (№ 0923 від 14.02.2000 р.) / Верховна Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=12 (дата звернення: 29.10.2024).
10. Пропозиції Президента до Закону «Про нормативно-правові акти» (№ 1343-1 від 21.01.2008 р.) / Верховна Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?%20pf3511=31416 (дата звернення: 29.10.2024).
11. Рибалко Н. Проблеми нормотворчої техніки в Україні. *Наукові конференції*: сайт. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/406> (дата звернення: 29.10.2024).
12. Цуркан-Сайфуліна Ю. В., Агатій Ю. Д. Роль юридичної техніки в забезпеченні якості законодавства: теоретичні основи та практичні аспекти. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 380–384.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету ім. Івана Франка Косович В. М.

Білоус І.О.,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального процесу

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Безпрецедентна збройна агресія російської федерації щодо України призвела до суттєвих змін в державному та суспільному житті країни. Робота усіх державних інституцій була адаптована до нових умов воєнного стану, що не лише дозволило уникнути зниження їх ефективності, а подекуди навіть якісно підвищити показники результативності. За таких обставин істотних змін зазнав інститут доброчесності.

01.05.2016 набрав чинності Закон України «Про державну службу» у п. 5 ч. 1 ст. 4 якого було закріплено визначення принципу доброчесності – як спрямованості дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень [1]. Тобто вказана норма фактично визначала доброчесність через призму превалювання публічного інтересу над приватним.

Дещо пізніше, Законом України «Про освіту» внесено зміни до Закону України «Про Вищу освіту» та визначено поняття академічна доброчесність як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [2]. Зазначене визначення доброчесності з відсиланням до етичних стандартів зміщує акцент з категорії інтересу на категорію довіри до результату діяльності.

Ті зміни, які відбулись в нормативному регулюванні доброчесності в період повномасштабного вторгнення були відображенням запиту суспільства на досягнення високих етичних стандартів в роботі публічних інституцій, а тому були затверджені нові редакції етичних стандарт роботи окремих центральних органів виконавчої влади, де доброчесності було надано окрему увагу. Так,

Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» від 19.09.2024 № 3977-IX Митний кодекс доповнено ст. 570-2, відповідно до якої кандидат на посаду керівника центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, вважається таким, що відповідає критерію доброчесності, якщо є незалежним, чесним, неупередженим, непідкупним, сумлінним, дотримується етичних норм та демонструє бездоганну поведінку у професійній діяльності та особистому житті, а також стосовно якого та його близьких осіб немає сумнівів щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу [3].

Аналогічну норму знаходимо також в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України» від 20.06.2024 № 3840-IX, зафіксовану як одну з вимог до керівника Бюро. Водночас, оцінювання конкурсною комісією відповідності кандидатів на посаду керівника БЕБ критерію доброчесності здійснюється з урахуванням такого: (1) оцінювання спирається на інформацію без часових або територіальних обмежень; (2) кандидат вважається таким, що не відповідає критерію у разі доведення невідповідності або наявності в конкурсній комісії обґрунтованого сумніву у відповідності; (3) будь-який висновок чи оцінка національного або міжнародного органу щодо доброчесності кандидата, наявності чи відсутності порушень у його рішеннях, діях чи бездіяльності не є наперед визначальними та обов'язковими для конкурсної комісії [4].

На нашу думку, закріплення в законодавстві не лише критеріїв доброчесності, але й порядку їх встановлення сприяє реалізації інституту доброчесності та уніфікує правозастосовчу практику. Зокрема, під час оцінювання кандидата на відповідність критерію доброчесності аналізується різноманітна інформація, щодо його способу життя, що значно збільшує ймовірність отримання відомостей про реальний спосіб життя суб'єкта та його близьких осіб. Також при оцінці доброчесності кандидата не обов'язково доводити конкретні факти недоброчесної поведінки, достатніми є наявність

обґрунтованих сумнівів у доброчесності. Щодо обов'язковості висновку про перевірку на доброчесність, яку кандидат проходив в межах інших процедур, то вважаємо, що обов'язковим для врахування повинен бути саме негативний попередній висновок. І хоча обставини, які в ньому відображені, дійсно не повинні мати вирішального значення під час проходження нової конкурсної процедури, однак, приймаючи рішення про доброчесність кандидата, орган оцінювання повинен мотивувати причину, чому обставини, викладені у попередньому висновку, ним не враховуються.

Також в умовах воєнного стану були затверджені правила професійної етики працівників ряду міністерств. Так протягом 2022-2023 років затверджені кодекси етичної поведінки працівників Міністерства аграрної політики та продовольства України (Наказ від 23.08.2023 № 1578), Міністерства інфраструктури України (Наказ від 11.10.2022 № 770), Міністерства соціальної політики України (Наказ від 22.02.2023 № 77), Міністерства фінансів (Наказ від 15.08.2023 № 436). Зазначені накази визначають доброчесність через чесність, порядність, моральність та добропорядність; неприпустимість використання державного майна в особистих цілях; недопущення переважання приватного інтересу у сфері виконання посадових обов'язків; вжиття заходів для врегулювання конфлікту інтересів; спрямування своїх дій на захист публічних інтересів; нерозголошення інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням посадових обов'язків; недопущення фаворитизму.

Примітно, що в умовах воєнного стану доброчесність запроваджується не лише як вимога до осіб, які обіймають ту чи іншу посаду, але й є принципом, якому підпорядковуються певні процеси. Так, Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком, укладена 11.06.2024, «Програма відновлення України III» передбачає умови отримання Україною коштів на відновлення, відбудову та покращення критичної та соціальної інфраструктури. Пунктом 6.8 вказаної Угоди передбачено: (1) Україна не бере участі і не дозволяє вчиняти з використанням коштів, отриманих в межах програми, фінансування тероризму, відмивання коштів, а також практик примушування, змови, корупції, шахрайства, податкових злочинів, нецільового використання ресурсів чи іншої незаконної діяльності; (2) Україна, органи влади та кінцеві бенефіціари, що

отримують фінансову допомогу, зобов'язуються здійснювати всі необхідні заходи з метою розслідування або припинення будь-яких заявлених або підозрюваних випадків забороненої поведінки у зв'язку з Проектом; (3) Україна зобов'язується і забезпечує, щоб контракти, фінансовані згідно з Угодою, містили необхідні положення для уможливлення розслідування або припинення будь-яких заявлених або підозрюваних випадків забороненої поведінки у зв'язку з Проектом [5].

Зазначені трансформації, що відбуваються в процесі становлення інституту доброчесності, є важливими для сприйняття України повноправним партнером у міжнародних відносинах. Здійснення державного управління, реалізація державно-приватного партнерства на засадах доброчесності, утвердження доброчесності як етичного критерію для публічних осіб наближають нас до європейських стандартів розвитку правової культури. Однак, для того, щоб положення про доброчесність в усіх описаних сферах не залишалися декларативними, законодавство має визначити чіткий механізм відповідальності за порушення вимог щодо доброчесності, а саме: порушення доброчесності державним службовцем повинно мати наслідком його притягнення до дисциплінарної відповідальності; визнання особи недоброчесною в межах певної конкурсної процедури повинно мати наслідком ініціювання перевірки за її основним місцем роботи; угоди, які не відповідають стандартам доброчесності, повинні законом визнаватись нікчемними. Уважаємо, що лише передбачена законодавством юридична відповідальність за порушення вимог щодо доброчесності може забезпечити її реалізацію.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#top> (дата звернення 01.11.2024 р.).
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1854> (дата звернення 01.11.2024 р.).
3. Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» від 19.09.2024 № 3977-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-20#Text> (дата звернення 01.11.2024 р.).
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України» від 20.06.2024 № 3840-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3840-20#Text> (дата звернення 01.11.2024 р.).

5. Фінансова угода «Програма відновлення України III», укладена 11.06.2024 між Україною та Європейським інвестиційним банком. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971_002-24#Text (дата звернення 01.11.2024 р.).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А.В.

Квашин В.В.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інституту СБУ, 4 курс, 2 група

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДІВ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Серед пріоритетних напрямів удосконалення криміналістичної методики розслідування воєнних злочинів постають проблеми використання технологій штучного інтелекту і спеціальних знань [1, с. 491]. Кожного дня люди різного напрямку роботи чи навчання зустрічаються зі штучним інтелектом. Буквально за декілька секунд можна отримати відповідь на будь-яке запитання, або згенерувати будь-яку картинку. Без впровадження штучного інтелекту система кримінальної юстиції не буде виконувати свою роботу, через об'єктивно великі обсяги. Поява штучного інтелекту – фактично революція, яку можна порівняти з появою комп'ютера. Ще декілька років тому правоохоронні органи не могли уявити роль штучного інтелекту і новітніх технологій у фіксації та створюванню 3-D моделей місць події злочинів, але зараз це звичайна робота.

Все це свідчить про те, що суспільство стоїть на порозі ери новітніх технологій. Штучний інтелект – це система, що поводить розумно, аналізуючи своє оточення й ухвалюючи доволі автономні рішення для досягнення мети [2, с. 203]. До засобів штучного інтелекту відносяться виключно програмні забезпечення, які працюють у віртуальному світі (голосові синтезатори, аналіз відеозаписів, пошукові системи, системи розпізнавання мовлення, системи розпізнавання обличчя) або

можуть бути застосованими в безпілотні транспортні засоби, дрони чи робототехніку в загалом.

Застосування штучного інтелекту в ході досудового розслідування воєнних злочинів може відбуватися по таким напрямкам:

1) *аналіз великих обсягів даних* – завдання надзвичайної складності, особливо коли йдеться про розслідування воєнних злочинів. Дані можуть бути різноманітними: текст, зображення, відео чи навіть інформація із соціальних мереж. Системи обробки природної мови здатні миттєво виявити ключові моменти – імена, дати, місця або навіть емоції, що дозволяє слідчим зосередитися на найважливішому;

2) *аналіз текстових даних*. Методи обробки природної мови не тільки автоматично виокремлюють імена, дати й місця з тексту, але й визначають емоційне забарвлення і тематику матеріалу;

3) *аналіз фотографій*, який може відразу визначити види зброї або елементи одягу підозрюваних. Ця технологія дозволяє слідчим не просто ідентифікувати людей, але й відновлювати послідовність подій, яка привела до злочину. Технології можуть побачити те, що людське око не в змозі зафіксувати в хаосі війни, та допомогти притягнути винних до відповідальності навіть через роки після скоєння злочину [3, с. 255];

4) *технології розпізнавання мови* здатні перетворювати годинні аудіозаписи в текст, дозволяючи швидко знаходити потрібні фрази або слова. А відеоаналіз може виявляти не тільки зображення, але й звуки, пов'язані зі злочинами. Це ще один потужний інструмент, який допомагає слідчим впоратися з завданнями, що були б неможливими без штучного інтелекту;

4) *автоматизоване зіставлення доказів*. Машинне навчання дозволяє виконувати складні порівняння біометричних даних: від відбитків пальців до зразків ДНК або навіть почерку. Це дає можливість швидко встановлювати зв'язки між різними злочинами та ідентифікувати підозрюваних із високою точністю.

На теперішній час наші фахівці з Державної прикордонної служби України разом із Нацполіцією активно демонструють важливість застосування штучного інтелекту. Один із яскравих прикладів – робота з технологію розпізнавання облич Clearview AI для

визначення російських воєнних злочинців, викрадачів українських дітей та інших представників окупаційних сил. На сьогодні, аж 14 українських державних структур використовують Clearview AI. Це дозволило ідентифікувати тисячі російських військових злочинців, а також зниклих безвісти осіб. Технологія всупереч значним пошкодженням облич та тіл, змогла точно ідентифікувати загиблих російських солдатів. Навіть у шокуючих ситуаціях, як-от відео, оприлюднене CNN, на якому українських полонених розстрілюють у голову, Clearview AI змогла ідентифікувати осіб, що з'являються на кадрах.

Ще один важливий інструмент – це глобальна платформа Bellingcat, заснована у 2014 році британцем Еліотом Хіггінсом, що стала магнітом для дослідників, аналітиків і громадських журналістів зі всього світу. На цій платформі розслідувачі публікують матеріали, які розкривають складні, часто приховані від загалу теми. Коли 24 лютого 2022 року російські війська почали повномасштабне вторгнення в Україну, Bellingcat негайно розпочав масштабний збір даних про те, що відбувається на місцях, створюючи базу «Civilian Harm in Ukraine». Ця база фіксує все – від падіння ракет у густонаселених кварталах до руйнування критично важливої інфраструктури. До лютого TimeMap від Bellingcat зафіксував понад тисячу випадків нападів – бомбардувань, розстрілів, авіаударів. З них щонайменше 190 інцидентів були спрямовані на такі об'єкти, як школи, культурні пам'ятки та медичні установи.

Серед новітніх технологій у розслідуванні воєнних злочинів також відносять OSINT (розвідка з відкритих джерел) – це сучасний і надзвичайно потужний інструмент збору інформації, який знайшов застосування в багатьох сферах, від безпеки до розслідувань. У цифровому світі кожен користувач інтернету створює свій цифровий слід: дописи в соціальних мережах, коментарі, фотографії, спілкування – усе це формує величезний обсяг відкритих даних. Фахівці з OSINT здатні ідентифікувати російських військових злочинців буквально з фотографій, що залишаються на покинутих після відступу окупантів телефонах. Яскравий приклад - розслідування подій у Бучі. Завдяки зусиллям фахівців з OSINT вдалося встановити імена солдатів, причетних до

вчинення воєнних злочинів, і ці дані вже стали основою для притягнення винних до відповідальності.

Кримінальний профайлінг – це надзвичайно складна й багатогранна галузь, що інтегрує кримінологію, психологію та судову експертизу. Його головна мета – зрозуміти, що ж рухає злочинцями, які мотивації та поведінкові патерни змушують їх вчиняти ті чи інші дії. Ключову роль у профайлінгу відіграють численні дослідження в галузях кримінології, психіатрії та психології. Вони надають нам безцінну інформацію про такі небезпечні категорії, як серійні вбивці, терористи, гвалтівники. Використання передових технологій у криміналістиці та правосудді має відповідати не тільки вимогам до якості доказової бази, але й суворим стандартам захисту прав людини. Зокрема, Європейська конвенція з прав людини передбачає суворий захист приватності й права на справедливий судовий розгляд. Це означає, що будь-яка технологія, яка використовується під час розслідувань або судових процесів, має бути спрямована на захист прав учасників процесу та не повинна порушувати їхні основні свободи [4, с. 112]. Одним із ключових принципів є прозорість і підзвітність використання цифрових технологій. Судові та слідчі органи повинні пояснювати, як використовуються зібрані цифрові докази, хто має до них доступ і яким чином забезпечується їх захист. Важливим елементом є дотримання конфіденційності особистої інформації, зокрема даних, отриманих із соціальних мереж або електронної пошти. Європейські стандарти захисту даних, такі як GDPR, зобов'язують органи правопорядку використовувати дані лише в межах, які не порушують права на приватність.

З огляду на вище викладене, вбачається, що впровадження та інтеграція новітніх технологій в юридичну сферу, кримінальну юстицію є невід'ємною частиною розвитку сучасного суспільства, яке намагається побудувати прозоре, ефективне та справедливе правосуддя в сучасних умовах цифровізації, технологізації та воєнних викликів сьогодення. Під час розслідування воєнних злочинів в Україні важливо враховувати сучасні тенденції розвитку криміналістики, пов'язані із формуванням нових її напрямів, зокрема, цифрової, ядерної та воєнної криміналістики. Це дасть змогу суттєво підвищити роль та прикладне значення застосування

криміналістичних знань у сучасних реаліях воєнного часу та глобальних загроз.

Список використаних джерел

1. Шевчук В. М., Авдєєва Г. К. Використання технологій штучного інтелекту та спеціальних знань у розслідуванні воєнних злочинів. *Правнича наука та законодавство України*. Харків: Право, 2023. С. 491.
2. Baltrūnienė J. Dirbtinis intelektas ir duomenų apsauga kriminalistikos plėtros kontekste. *Kriminalistikos teorijos plėtra ir teismo ekspertologijos ateitis: liber amicorum profesoriui Egidijui Vidmantui Kurapkai: kolektyvinė monografija*. Vilnius, 2022. С. 203.
3. Ганс Фесслер. Digital Forensics in Conflict Zones: *Using AI and Satellite Data to Document War Crimes*. P. 255.
4. Новітні технології в документуванні воєнних злочинів: Досвід України. Центр документування воєнних злочинів, 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://warcrimes.gov.ua/>

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук В. М.

Горбенко К.І.

**Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
спеціальність «Міжнародне право», 2 курс, 3 група**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

В умовах невинної глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій спостерігається збільшення обсягів генерації, обігу та обробки даних, що стосуються фізичних осіб. Зважаючи на комп'ютеризацію багатьох аспектів суспільного життя, активний розвиток електронної комерції, популяризацію транскордонного обміну даними, поширення та еволюцію штучного інтелекту, питання захисту персональних даних набуває все більшої актуальності.

Відповідно до положення статті 15 «Захист персональних даних» Розділу III «Юстиція, свобода та безпека» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію, 2014 р.), Україна взяла на себе зобов'язання «забезпечити належний рівень захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи». Крім того, варто наголосити на тому, що правове регулювання захисту персональних даних в Україні в умовах війни є важливим елементом інформаційної безпеки, оскільки стосується забезпечення конфіденційності особистої інформації громадян, зменшення ризиків несанкціонованого доступу до такої інформації та зловживань. Відтак, постає необхідність у вивченні особливостей правового регулювання захисту персональних даних у Європейському Союзі та вивченні процесу адаптації вітчизняного законодавства у цій сфері до права ЄС [4, с. 138].

Захист персональних даних є однією з основних вимог забезпечення прав людини в Європейському Союзі. Правове регулювання ЄС у цій сфері характеризується наявністю значної кількості законодавчих актів, які детально регламентують питання обробки та захисту персональних даних. Слід зазначити, що вагомий вплив на формування європейських та міжнародних стандартів щодо приватності даних мала діяльність Ради Європи (РЄ). Це пов'язано із ухваленням 28 січня 1981 року Конвенції №108 Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних». У цьому документі вперше були зафіксовані ключові принципи обробки персональних даних, права особи у зв'язку з обробкою її персональних даних, а також основні норми щодо транскордонної передачі даних [1, с. 10]. 8 листопада 2001 р. було прийнято Додатковий протокол до Конвенції №108, який містив положення про транскордонні потоки даних до так званих третіх країн, які не є сторонами, та про обов'язкове створення національних наглядових органів з питань захисту персональних даних [6, с. 28].

З огляду на нові виклики, пов'язані зі швидким розвитком технологій, Кабінет Міністрів РЄ у 2011 р. ухвалив рішення щодо початку роботи над оновленням Конвенції №108. У травні 2018 року Рада Європи прийняла Протокол CETS No 223. Так з'явилася модернізована Конвенція №108, спрямована на вирішення проблем

недоторканності приватного життя, що виникають у зв'язку з використанням нових інформаційно-комунікаційних технологій, на підвищення відповідальності підприємств, які обробляють персональні дані, а також забезпечення більшої підзвітності [6, с. 29].

Конвенція №108 (1981) стала світовим стандартом у сфері захисту персональних даних і заклала фундамент для розробки регіональних правових актів у цій сфері, зокрема, Директиви 95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 року [2, с. 193].

Тривалий час Директива 95/46/ЄС була керівним актом у сфері захисту персональних даних не лише в межах ЄС, а й найпрогресивнішим документом у світі. Проте технологічний прогрес, швидкий розвиток інформаційного суспільства та зростання обсягів автоматизованої обробки персональних даних зумовили необхідність оновлення правового регулювання ЄС у цій сфері.

Правовим інструментом для уніфікації захисту персональних даних в усіх державах-членах ЄС, який розвинув ключові принципи Директиви 95/46/ЄС, став Загальний регламент захисту персональних даних 2016/679 (англ. General Data Protection Regulation, далі – Регламент або GDPR), що набув чинності 25 травня 2018 р. Він значно посилив контроль за процесом збору, обробки і передавання персональних даних резидентів і громадян ЄС [3, с. 267], а також встановив додаткові гарантії для суб'єктів і вимоги до володільців і розпорядників персональних даних.

На особливу увагу заслуговують положення, які регламентують діяльність незалежних контрольних органів щодо захисту персональних даних. Згідно з Главою VI Регламенту «Незалежні наглядові органи» у всіх державах-членах ЄС мають бути створені спеціальні публічні органи, які відповідають за моніторинг застосування GDPR, сприяють захисту фундаментальних прав і свобод фізичних осіб у сфері обробки даних та вільному руху даних в межах ЄС. Вагоме значення має забезпечення незалежності наглядового органу під час виконання його завдань. Для досягнення цього в Регламенті встановлені

вимоги щодо відсутності будь-якого зовнішнього впливу (п. 2 ст. 52), положення щодо несумісності діяльності в наглядовому органі з іншою діяльністю (п. 3 ст. 52), а також вимоги щодо технічного, фінансового забезпечення (п. 4 ст. 52) та формування персоналу контрольних органів (п. 5 ст. 52). У документі також зазначено, що членів наглядового органу мають призначати за прозорою процедурою (п. 1 ст. 53); кожен член повинен володіти належною кваліфікацією та досвідом, які необхідні для виконання його обов'язків та здійснення повноважень (п. 2 ст. 53).

Відповідно до п. 11 Плану заходів щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що був затверджений 25 жовтня 2017 року, Україна має удосконалити своє законодавство про захист персональних даних з метою приведення його у відповідність до Регламенту 2016/679 [5, с. 236].

Наразі на розгляді Верховної Ради України перебуває Проект Закону від 25 жовтня 2022 року №8153 «Про захист персональних даних». У висновку щодо проекту закону №8153, підготовленому експертами Ради Європи, зазначається, що «Законопроект містить розширену редакцію положень, які встановлюють комплексну правову базу захисту персональних даних. (...) Загальний підхід Законопроекту досить близький до підходу, який впливає з європейських стандартів» [8, с. 160]. Проект закону закріплює оновлений понятійно-категоріальний апарат, конкретизує основні принципи обробки даних та посилює права суб'єктів даних, зокрема шляхом закріплення права на видалення даних та права на захист від автоматизованого прийняття рішень. Втім, експертами Ради Європи рекомендовано деталізувати деякі положення Проекту Закону №8153 або внести до них правки, щоб гарантувати їх відповідність сучасним європейським стандартам у цій сфері (наприклад, щодо узгодження терміну «біометричні дані» до визначення, закріпленого у GDPR) [4, с. 143].

Існування та функціонування контролюючого органу є ключовим компонентом ефективної системи захисту даних. Тому, у межах процесу доопрацювання і прийняття Законопроекту №8153 варто розглядати його разом із проектом Закону, що регулює діяльність наглядового органу, адже ці правові документи тісно пов'язані і не можуть реалізовуватися окремо згідно з

Конвенцією 108+ та GDPR. Йдеться про зареєстрований у Верховній Раді України Проект Закону від 18 жовтня 2021 року №6177 «Про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації». Законопроект передбачає створення нового органу контролю у сфері захисту персональних даних, а також визначає статус, повноваження, організаційну основу та порядок діяльності такого органу [8, с. 159].

Отже, захист персональних даних є одним з основоположних прав людини, яке нині гарантується ефективним поєднанням різних правових інструментів Ради Європи та ЄС. Таким чином, процес оновлення та імплементації у законодавство України положень Регламенту GDPR і модернізованої Конвенції №108+, а також прийняття Законопроектів №8153 і №6177, розроблених в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, потребує прискорення, оскільки незавершеність цього процесу безпосередньо впливає на ефективність гарантування права на захист персональних даних і виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань у процесі євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Бем М., Городиський І. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти : Науково-практ. посіб. Київ : К.І.С., 2021. 157 с.
2. Дрогін С. Р. Практичне значення розмежування персональних даних та інших типів даних у контексті їх обробки: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 192–195. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/47>.
3. Дяковський О. С., Кортуківа Т. О. Правове регулювання захисту персональних даних в європейському союзі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 266–268. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/61>.
4. Коваленко Ю. О. Особливості захисту персональних даних у європейському союзі та їх вплив на процес євроінтеграційної політики України. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 138–144. URL: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.21>.
5. Овчаренко Я. О. Регламент захисту персональних даних європейського союзу (GDPR) та можливість його застосування на території України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 236–239.
6. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. Київ : К.І.С., 2020. 432 с.
7. Пристай Р. А. Національні органи захисту даних в європейському союзі: роль і практика в сфері захисту персональних даних в соціальних мережах. *Науковий*

вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. № 82. С. 245–247. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.39>.

8. Чванкін С. А. Екстратериторіальний вплив загального регламенту про захист даних (GDPR). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2024. № 68. С. 158–161. URL: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.68.31>.

Науковий керівник: доктор філософії (міжнародне право), доцент кафедри порівняльного і європейського права ННІ міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Веселовський Б.А.

Візер А.Є.,

Лук'яненко І.А.

**Університет митної справи та фінансів,
ННІ права та міжнародно-правових відносин,
студентки 3 курсу**

ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В АСПЕКТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Шлях євроінтеграції супроводжується необхідність масштабних реформ у всіх сферах, особливе місце при цьому займає митна сфера. Задля створення відкритого, прозорого і передбачуваного середовища, яке сприятиме вільному руху товарів, зниження бар'єрів для бізнесу та інтеграції економіки до єдиного ринку ЄС варто адаптувати існуючі митні правила до європейських стандартів. Розвиток митного законодавства на основі європейських норм не лише забезпечить відповідність вимогам Європейського Союзу, а й позитивно вплине на залучення іноземних інвестицій, підвищення довіри бізнесу та зміцнення економічної стабільності в країну. Впровадження в існуючу систему сучасні митні процедури, спрощення транзиту, зниження корупційних ризиків та створення умов для розвитку малого й середнього бізнесу виступає ключовим кроком на шляху до економічного зростання та зміцнення позицій країни на міжнародній арені.

Україна почала свій євроінтеграційний шлях починаючи із 2014 року, який триває і до тепер. Розвиток митного законодавства у відповідності до євроінтеграційних процесів передбачає адаптацію митного законодавства до вимог і стандартів Європейського Союзу, впровадження реформ, котрі спрямовані на гармонізацію митних прав, покращення контролю, спрощення деяких процедур,

забезпечення прозорості на кордонах. Усі ці зміни та кроки виконує Україна,

23 червня 2022 року, Україна набула статус кандидата на членство в Європейському Союзі (далі- ЄС), у зв'язку із набранням статусу кандидата на членство, з'явилися нові завдання щодо адаптування національного законодавства, відповідно до законодавства ЄС. Зміни також не оминули митну сферу діяльності в Україні, що полягають у прийнятті нових законів щодо змін та доповнень до Митного кодексу України. Одним із важливих кроків до змін у митній службі, було прийняття Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів», зазначений закон спрямований на вдосконалення правових засад проходження митної служби, зокрема щодо визначення вимог до професійної компетентності посадовців митних органів та запровадження перевірок на добросовісність.

Також, 16 січня 2024 року у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект №10411 «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу, який 22.08.2024 року за результатами голосування був прийнятий Верховною Радою України та якому був присвоєний номер Закону № 3926-ІХ. А вже 17.10.2024 року, Закон України № 3926-ІХ «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу», був підписаний Президентом України та відбулося відповідне розсилання акту та набрання окремих його положень чинності, втім слід відмітити, що Закон № 3926-ІХ в цілому набирає чинності в 19.04.24. Зазначений Закон №3926-ІХ передбачає: запровадження концепції митного представництва, аналогічну тій, що функціонує в країнах ЄС, з розділенням видів представництва на пряме та непряме, розмежування обов'язків і відповідальності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та його митного представника; поступовий протягом 18 місяців перехід підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, на систему авторизацій, аналогічну тій, що діє в ЄС: запровадження для митних брокерів, утримувачів митних складів, складів тимчасового зберігання та інших єдиної системи критеріїв та умов для всіх митних

авторизацій; запровадження європейської моделі типів митних складів та розширення спектру послуг; розширення можливості для АЕО підтверджувати достатність свого фінансового стану; запровадження європейського підходу щодо застосування митних режимів; приведення у відповідність до регламентів ЄС положення Митного кодексу України щодо доставки, пред'явлення товарів, а також їх зберігання під митним контролем; скасування необхідності виклику митника для здійснення переміщення товарів між об'єктами підприємства, на які отримано різні авторизації (наприклад, між митним складом та авторизованим вантажовідправником або вантажоодержувачем в межах однієї території підприємства); розвиток пост-митного контролю та поєднання його із заходами митного аудиту; удосконалення положення щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України [1].

Можна стверджувати, що Україна демонструє значний розвиток реформування митної сфери на євроінтеграційному шляху, їй вдається адаптувати національні стандарти до відповідних європейських стандартів. Слід відмітити важливість законопроекту №10411, який ключовою метою є внесення змін до Митного кодексу, що сприяє наближенню співставленню та сприяє встановленню відповідності митного законодавства України до Митного кодексу Європейського. Це сприяє формуванню сучасного митного середовища, котрий відповідатиме високим європейським стандартам та відповідно полегшує зовнішньоекономічну діяльність бізнесу.

Дані дії з боку держави свідчить про високий рівень готовності держави інтегруватися до європейського ринку, за допомогою якого можна відкрити можливості для бізнесу та покращити інвестиційні напрямки.

Позитивні зміни відмітили у Висновку Єврокомісії Ukraine Report 2024 - European Commission щодо заявки України на членство в Європейському Союзі, що є однією з двох найвищих оцінок у Висновку, та ж важливим фактором для наближення митного законодавства в мирний простір. Елементами, що успішно були виконано, є адаптація, митний кодекс України до європейських норм та активний розвиток митних ІТ-систем, що мають стратегічне значення для інтеграції України до єдиного європейського ринку.

Зокрема, запровадження цифровізації митної сфери, розширення спільного транзиту, підвищення кількості авторизованих економічних операторів та впровадження кримінальної відповідальності за контрабанду стали основою для позитивної оцінки Єврокомісії [2;3]. Вказані заходи сприяють покращення зусиль у боротьбі з корупцією на кордоні.

Завдяки реформам та постійним зусиллям Державно митної служби України, митна сфера стає все ближчою до європейської інтеграції, зміцнюючи як свою економічну стабільність, так і позиції на міжнародній арені.

Наближення країни до єдиного європейського простору є нелегким завданням, а тому саме ефективні зміни митного законодавства сприяють перспективному подальшому розвитку даного питання. Зміни у адаптації митних норм до стандартів ЄС, впровадження цифрових рішень, спрощення транзитних процедур та посилення прозорості підтверджують високу динаміку реформ.

Внесення змін, реформування наявних положень Митного кодексу України у відповідності до Митного кодексу Європейського Союзу на практиці утворює євроінтеграційне прагнення Української держави, є важливим етапом поетапного впровадження у вітчизняну митну практику стандартів митного союзу ЄС.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада прийняла закон, що наближає Україну до повного застосування митного законодавства ЄС і дозволить бізнесу адаптуватися до оновлених правил перед переходом до нового Митного кодексу. *Державна Митна Служба*. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/verkhovna-rada-priiniala-zakon-shcho-nablizhaie-ukrayinu-do-povnogo-zastosuvannia-mitnogo-zakonodavstva-ies-i-dozvolit-biznesu-adaptuvatisia-do-onovlenikh-pravil-pered-perehodom-do-novogo-mitnogo-koдексу-1720> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Шлях до ЄС: митна сфера України отримала високу оцінку від Єврокомісії. *Державна Митна Служба*. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/shliakh-do-ies-mitna-sfera-ukrayini-otrimala-visoku-otsinku-vid-ievrokomisiyi-1842#scrollTop=0> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Ukraine Report 2024. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en (date of access: 01.11.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри публічного та приватного права, доцент Університету митної справи та фінансів Мазур А. В.

Карпенко М.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультету слідчої та детективної діяльності,
5 курс, 1 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України призвело до негативних наслідків фактично в кожній сфері суспільного життя країни. Як наслідок, постала низка нових викликів перед установами судової експертизи, що, незважаючи на складні умови, забезпечують проведення різних видів дослідження у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних зі збройною агресією. Важливою галуззю судової експертизи, що наразі є досить затребуваною в системі експертного забезпечення зазначених видів злочинів, є комп'ютерно-технічна експертиза.

Здійснивши аналіз практичної діяльності НДЕКЦ України, можемо зазначити, що слідчі й прокурори призначають комп'ютерно-технічну експертизу з метою вирішення завдань, які пов'язані з виявленням цифрових слідів, що можуть містити широкий спектр інформації, включаючи дані про комунікацію, місцезнаходження, активності в Інтернеті, файли, повідомлення, електронну пошту та міститися в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах та інформаційно-телекомунікаційних системах. [1, с. 472]. Цифрові сліди відіграють суттєву роль у виявленні, розслідуванні та розкритті двох категорій воєнних кримінальних правопорушень: 1) кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (пропаганда війни (ст. 436 КК України); планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України); порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України) та ін.); 2) злочини проти основ національної безпеки України (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного

ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), державна зрада (ст. 111 КК України), колабораційна діяльність (ст. 111¹ КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111² КК України) та ін.). [2, с. 49]. Найпоширенішими видами цифрових доказів є створені підозрюваними графічні файли (цифрові фотографії або відеозаписи), документи окупаційних органів влади чи військовослужбовців держави-агресора, листування підозрюваних через програми обміну повідомленнями (месенджери) в терміналах мобільного зв'язку й у комп'ютерах з представниками російських спецслужб тощо.

Під час судової експертизи, експерт надає висновок щодо значної кількості важливих питань для розслідування та розкриття воєнних кримінальних правопорушень, а саме:

- технічного стану (працездатності) комп'ютерної техніки;
- виявленої інформації, що знаходиться в електронних носіях, а також видаленої цифрової інформації;
- знайдених слідів й історії мережевої активності користувачів, як-от: відвідування Інтернет-ресурси, пошукових запитів, історії листування (обміну повідомленнями);
- проаналізованих дій користувачів і програмного забезпечення в комп'ютерних системах;
- здійсненого дослідження пам'яті мобільного телефону (історія листування у мобільних застосунках (наприклад, месенджерах, соціальних мережах тощо), історія їхнього використання, завантаження й відправлення файлів, викликів, текстових SMS-повідомлень).

У процесі здійснення комп'ютерно-технічної експертизи, що проводиться під час розслідування воєнних злочинів, постають деякі проблемні аспекти, вирішення яких може сприяти підвищенню її ефективності.

Насамперед потребують удосконалення й поширення серед слідчих й прокурорів методичні рекомендації щодо призначення комп'ютерно-технічної судової експертизи, зокрема, щодо правильного вилучення, огляду й збереження цифрових пристроїв, а також фахового визначення кола питань до експерта. Необхідно враховувати специфічні властивості цифрової інформації та з урахуванням цього залучати експертів-криміналістів до проведення

слідчих (розшукових) дій, під час яких можуть бути виявлені цифрові сліди, оскільки через неправильне їх вилучення вони можуть бути пошкоджені (знищені), а також враховувати, що деякі цифрові сліди можуть бути недоступними для дослідження їх під час судового розгляду, тому вони потребують розшифрування та відтворення у звичній графічній, текстовій або звуковій формі у висновку експерта [1, с. 474].

Дотримання вимог щодо вилучення та упакування об'єктів дослідження є вагомим передумовою успішного здійснення будь-якого виду судової експертизи. Щодо цифрового носія інформації це стосується безпосередньо забезпечення доступу до нього та запобігання втраті комп'ютерних даних, адже високий рівень шифрування й засобів безпеки сучасних мобільних телефонів безупинно зростає.

Наразі розробники шифрують пам'ять мобільних пристроїв від моменту їхнього виробництва. Як наслідок, зменшуються можливості під час комп'ютерно-технічних експертиз щодо подолання системи логічного захисту, а отже, виникає менше можливостей вилучити електронну інформацію.

Саме тому слідчим важливо вживати всі доступні процесуальні заходи з метою знаходження паролів користувачів та надання їх експертам.

Щоб запобігти втраті інформації з цифрового пристрою, необхідно дотримуватись правил їхнього вилучення, а також забезпечити захист від автоматичного чи віддаленого знищення комп'ютерних даних. На жаль, існує проблема недостатньої обізнаності працівників правоохоронних органів щодо цього питання, що може призводити до помилок, як-от невимкнений в телефонах автономний режим. Цей режим сприяє захисту від зовнішнього впливу на інформацію, що знаходиться в пам'яті пристроїв, через мережі мобільних операторів, а також бездротовий зв'язок. Окрім цього, існує ще низка помилок, наприклад, вимкнення мобільних пристроїв без їхнього попереднього огляду із залученням спеціалістів, вилучення SIM-карток із увімкнених телефонів та відповідно неможливість дослідити телефони після їхнього розблокування системою біометричного захисту.

Міжнародна та вітчизняна практика надає низку інструкцій для правоохоронних органів щодо вилучення й упакування мобільних пристроїв, а також передбачає алгоритми, дотримання яких дозволить максимально запобігти втраті цифрових слідів. Наприклад, це ввімкнення «режиму польоту» без вилучення SIM-карт з постійним підтриманням заряду батареї, для цього необхідно під'єднання power bank, а також упакувати пристрій у пакет, що блокує радіохвилі («пакет Фарадея») [3, с. 153]. За можливості у процесі вилучення необхідно розблокувати телефон, й додатково в налаштуваннях дисплею та меню налаштувань безпеки встановити параметри: «Вимикання екрану» – «ніколи», «Блокування екрану/режим очікування» – «ніколи», на додаток, встановити яскравість екрану на мінімальну позначку задля збільшення строку збереження заряду.

Під час формулювання питань експерту також потрібно дотримуватись методичних рекомендацій й орієнтовних переліків, що знаходяться у довідниках і посібниках. Існують ситуації, коли слідчі ставлять неконкретизовані завдання, як наслідок, істотно збільшуються строки проведення експертиз [4, с. 301].

Отже, поставлені запитання мають бути чіткими, а їхній перелік збалансованим. Завдяки бурхливому розвитку комп'ютерної індустрії надзвичайно важливим є постійне навчання й підвищення кваліфікації оперативних працівників, слідчих та прокурорів з метою їхньої своєчасної поінформованості про особливості призначення комп'ютерно-технічних експертиз, формулювання питань, а також роз'яснення меж її компетенції.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що перед комп'ютерно-технічним дослідженням, постали нові виклики. Низка проблемних питань насамперед зумовлена потребою розслідування злочинів, що пов'язані зі збройною агресією проти України. Досліджений вид експертизи можна віднести до актуальних в експертному забезпеченні розслідування цих злочинів, адже вона надає слідчим та прокурорам змогу встановити необхідні для досудового розслідування фактичні дані й виявити цифрові докази протиправної діяльності.

Водночас, для успішного виконання цих завдань потрібно чітко дотримуватись методичних рекомендацій щодо вилучення

цифрового пристрою, його упакування, формулювання питань експерту, відповідно до розуміння їхніх реальних можливостей.

Список використаних джерел:

1. Колеснікова І. А. Цифрові сліди: поняття та їх значення при розслідуванні кримінальних правопорушень. Юридичний науковий електронний журнал. № 10. 2023. С. 472–475. URL: http://lsei.org.ua/10_2023/114.pdf
2. Колеснікова І. А. Цифрові сліди та їх роль в доказуванні воєнних злочинів під час російської військової агресії проти України. Сучасні реалії протидії воєнним злочинам: набутий досвід та погляд в майбутнє: матеріали панельної дискусії VII Харківського Міжнародного юридичного форуму 25 вересня 2023 року. Київ : Алерта, 2023. С. 49 – 55.
3. Sammons J. The basics of digital forensics: the primer for getting started in digital forensics. Elsevier, 2012. 208 p. URL: <https://www.sciencedirect.com/sdfe/pdf/download/eid/3-s2.0-B9781597496612000103/first-page-pdf>
4. Степанюк Р. Л., Колесник В. Г. Судова комп'ютерно-технічна експертиза: стан і перспективи розвитку. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2023. Вип. 2 (102). С. 289-305.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Колеснікова І. А.

**Марценюк І.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, студентка 4 курсу**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 383 КК УКРАЇНИ
«ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО
ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ»**

В умовах війни та внутрішніх загроз, питання що стосується завідомо неправдивих повідомлень про вчинення кримінального правопорушення набули неабиякого значення, та ставлять перед слідчими Національної поліції та Служби безпеки України ряд викликів. Такі злочинні дії можуть бути частиною інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на дестабілізацію ситуації в країні та дискредитацію державних інституцій. Протиправні дії такого роду змушують правоохоронні органи мобілізувати сили, проводити досудове розслідування та реагувати на уявні загрози,

що в умовах війни може призвести до відвернення уваги від реальних злочинів, терористичних загроз або диверсійних дій ворога. Як наслідок, має місце зниження рівня довіри громадян до правоохоронних органів, які змушені витратити час і ресурси на розслідування неіснуючих злочинів. Це ускладнює ефективне функціонування правоохоронної системи в цілому, особливо в умовах підвищеного рівня злочинності та триваючої війни.

Відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення передбачена ст.383 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1]. За ступенем тяжкості даний злочин є нетяжким. Об'єктом даного злочину виступають інтереси правосуддя в частині забезпечення процесуального порядку отримання доказів у кримінальному провадженні, об'єктивна сторона базується на завідомо неправдивому повідомленні суду, слідчому, прокурору, дізнавачу про вчинення кримінального правопорушення. Суб'єктивна сторона характеризується виключно прямим умислом, оскільки вказівка законодавця на завідомо неправдивий характер повідомлення безпосередньо вказує на те, що винний усвідомлює той факт що адресовані ним до відповідних органів відомості не відповідають дійсності, і особа бажає вчинити такі дії. Суб'єкт злочину – загальний. Злочин вважається закінченим з моменту надходження завідомо неправдивого повідомлення до вказаних адресатів у будь-якій формі (зокрема, усній, письмовій, засобами зв'язку, поштового або кур'єрського направлення, тобто доведення до їх відома завідомо для винуватого неправдивої інформації про факт вчинення правопорушення (про факт його готування чи вчинення, про фактичні обставини, про осіб, що брали участь у його вчиненні, тощо).

За способом даний злочин може бути вчинений шляхом надання правоохоронним органам усних повідомлень (безпосередньо дізнавачу, слідчому, прокурору під час складання протоколу прийняття усної заяви про кримінальне правопорушення чи дистанційно по телефону) або письмово (направленням письмових заяв, повідомлень про вчинення кримінального правопорушення поштою, факсами, месенджерами телефону, електронною поштою).

Наприклад, вироком від 21.03.2024 особа засуджена за ч.1 ст. 383 КК України за те, що під час прийняття усної заяви про вчинене кримінальне правопорушення, будучи попередженим про кримінальну відповідальність за ст. 383 КК України, повідомив дізнавачу про вчинення щодо нього умисного легкого тілесного ушкодження, тобто кримінального правопорушення передбаченого ч.1 ст. 125 КК України, достовірно знаючи, що дані тілесні ушкодження він отримав внаслідок інших обставин некримінального характеру [2]. Іншим прикладом є вирок суду від 01.05.2023, яким особа засуджена за ч. 2 ст. 383 КК України за те, що будучи повідомленою за ст. 383 КК України, здійснила завідомо неправдиве повідомлення слідчому про вчинення щодо неї грабежу з боку невідомого чоловіка на суму 30000 грн., що не відповідало дійсності, оскільки вказані кошти, надані їй батьками для сплати за навчання, вона самостійно витратила на власні потреби і побоялася сказати про це батькам [3].

В окремих випадках дії винного можуть утворювати сукупність складів кримінальних правопорушень передбачених статтями 383 та 384 КК України. Наприклад, вироком суду від 23.01.2024 особу засуджено за ч. 2 ст. 383, ч.2 ст. 384 КК України за те, що вона подала до слідчого заяву про викрадення у неї колишнім співмешканцем мобільного телефону, а в подальшому як потерпіла надавала під час досудового розслідування неправдиві показання, обвинувачуючи іншу людину у вчиненні тяжкого злочину, достовірно знаючи що події цього злочину не було [4].

З розвитком цифрових технологій, в більшості випадків завідомо неправдиві повідомлення про вчинення (готування) кримінальних правопорушень здійснюється з використанням телефонів – усних повідомлень чи текстових повідомлень за допомогою месенджерів з використанням одноразових SIM-карт, інтернет-сервісів для передачі повідомлень (месенджерів), спеціальних програм для приховування IP-адрес, що ускладнює відстеження джерел завідомо неправдивої інформації про кримінальне правопорушення та виявлення осіб, які вчиняють такі неправдиві повідомлення. Почастішали випадки використання електронної пошти, створеної з фейкових облікових записів, а іноді навіть з використанням ботів, що також ускладнює досудове

розслідування таких фактів. Крім загальної ст. 383 КК України, існує спеціальна стаття 259 КК України «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності», яка передбачає відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками. Наприклад, вироком суду від 03.10.2024 року засуджено студента 2 курсу навчального закладу за ч.ч. 1, 2 ст. 259 КК України за те, що в період з грудня 2023 року по квітень 2024 року він надіслав електронною поштою до Головного управління Національної поліції у Львівській області та до Центрального управління СБУ всього 18 завідомо неправдивих повідомлень про підготовку вибухів ртутних та тротилових бомб, які закладені для підризу низці торгово-розважальних центрів, закладів вищої освіти, міської ради, залізничному вокзалі, які загрожували загибеллю людей, достовірно знаючи та усвідомлюючи, що поширена ним інформація є неправдивою. Зловмисник здійснював завідомо неправдиві повідомлення про злочини, що готуються, за допомогою електронної пошти, створеної ним на ім'я свого викладача, з яким перебував у неприязних відносинах [5].

Таким чином, можемо зазначити, що злочин передбачений ст.383 КК України - це не лише кримінальне правопорушення, а й суспільна проблема, яка під час війни має значні негативні наслідки як для суспільства в цілому, так і для окремих осіб і потребує комплексного вирішення. Як один із варіантів це посилення профілактичної роботи (проводити інформаційні кампанії, спрямовані на роз'яснення наслідків завідомо неправдивих повідомлень про кримінальні правопорушення) та вдосконалення кримінального законодавства (посилити відповідальність за такі дії, а також передбачити механізми компенсації збитків, завданих неправдивими звинуваченнями). Незважаючи на те, що мотиви таких дій можуть бути різноманітними (помста, бажання уникнути відповідальності, жарт тощо), про що свідчить судова практика, наслідки завжди однакові - безпідставне відволікання сил і засобів спеціальних служб і правоохоронних органів для перевірки завідомо неправдивих повідомлень, порушення нормальної роботи певних органів,

установ, підприємств. Кожен громадянин повинен усвідомлювати свою відповідальність за повідомлення завідомо неправдивої інформації про кримінальне правопорушення і не допускати дій, які можуть завдати шкоди іншим.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Вирок Здолбунівського районного суду Рівненської області від 21.03.2024 у справі № 562/868/24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20241101#Text> (дата звернення: 01.11.2024)
3. Вирок Свалявського районного суду Закарпатської області від 01.05.2023 у справі № 306/1954/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110537163> (дата звернення: 01.11.2024).
4. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 23.01.2024 у справі №295/13400/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115858062> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Вирок Залізничного районного суду міста Львова від 03.10.2024 у справі №462/2528/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122074909> (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: старший викладач кафедри Інституту Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Членов М.В.

Дискусійна панель № 1:

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Жукова І.В.

**Державний заклад вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»
кандидат наук з державного управління,
доцент, старший викладач
кафедри публічного управління і
проектного менеджменту,
директор Видавничої групи «Наукові перспективи»**

**РОЛЬ ЗАСОБІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ,
У СТАТИСТИЧНІЙ ПРОЄКЦІЇ,
ЯК ГЕНЕРАТОРА ТРАНСФОРМАЦІЙ
У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Статистична складова розуміння поняття «засіб публічного адміністрування», у свою чергу, концентрується навколо певних предметних показників досліджень даної галузі.

Наприклад, у Прогнозі економічного та соціального розвитку України, оприлюдненого Міністерством економіки України 25.12.2023 р. на власному веб-порталі [1] зазначено, що саме засоби публічного адміністрування виступають елементом реалізації державної політики у критичних сферах життєдіяльності держави.

Зазначене дослідження, також, стосується висвітлення реальних показників публічно-управлінської здатності державного апарату, що прогнозується на період 2024-2026 р. як «відновлювальний» і позитивно контрастує із падінням останнього у 2022 р. у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ до України [1].

Документом, у якому конкретизовано власне прогнозно-статичні показники взаємодії апарату публічного управління із досягненням відповідного рівня ефективності останнього, також, є Постанова КМУ № 1315 від 15.12.2023 р. «Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2024-2026 роки» [2].

Застосовними для тематики даного дослідження вбачаю дані щодо фінансового забезпечення працівників, зокрема, державного апарату, із запланованим підвищенням показників оплати праці на 30-35% , на період до 2026 р., та відзначенням сталості фінансово-економічного розвитку оплати праці протягом 2023-2024 рр. [2].

Також, зауважу, що, відповідно до розрахункового моделювання та статичного декларування продуктивності праці, в умовах, зокрема, публічно-управлінського апарату, протягом 2023-2024 рр., та із прогнозом на 2025 р. зазначається, що останній має тенденцію до поступового зростання розмірністю у 2% річних за допомогою використання відповідних публічно-управлінських засобів [2].

Сукупність проаналізованої інформації, що сприяє розумінню терміну «засіб публічного адміністрування» у статистичній проєкції, дозволяє зробити висновок про його роль як генератора трансформацій у даній сфері. Такі трансформації, як правило, пов'язані із загальною структурою ефективного урядування та управління сферами (галузями), що належать до державного відання.

Однією із таких сфер, на мій погляд, доцільно називати галузь публічного адміністрування загальної середньої освіти.

З точки зору визначення та теоретичного розуміння терміну «засіб публічного адміністрування сфери загальної середньої освіти», доцільно розглянути і вітчизняні, і зарубіжні підходи до його систематизації.

Серед позицій вітчизняних досліджень для мене вбачається актуальною наукова парадигма, запропонована Л. Паращенко [3]. Вона вважає, що «засіб публічного управління загальною середньою освітою» є симбіозом інструментів, механізмів та методології за допомогою яких органи державної влади регулюють, організовують та контролюють діяльність закладів загальної середньої освіти. Засоби публічного адміністрування, за таких умов, на переконання дослідниці, допомагають у забезпеченні прав педагогів та учнів, а , також, працюють на підтримання ефективності функціонування освітньої системи на усіх, включно із загальною середньою освітою, щаблях [3].

У свою чергу, зарубіжні підходи до розуміння та систематизації поняття «засіб публічного адміністрування в сфері загальної середньої

освіти», на мій погляд, найдоцільніше розкривати крізь призму наукового підходу Д. А. Бірфілда та ін. [4, с. 753].

У дослідженні, присвяченому аналізу особливостей публічного управління як сталої величини, вчені звернули увагу на підвищену актуальність використання механізмів державної діяльності саме в спрямуванні роботи освітнього сектору. Щодо власне терміну «засіб публічного адміністрування у сфері загальної середньої освіти», останній запропоновано визначати як інструмент інтеграції органами державної влади положень законодавства на практиці, що б дозволило досягнути показників сталого розвитку в зазначеній галузі [4, с. 755].

На підставі двох вищезазначених дефініцій терміну «засіб публічного адміністрування у сфері загальної середньої освіти» можна дійти висновку, що основне призначення останнього – координувати освітні процеси на відповідному рівні здобуття знань. Механізми, способи та методологія реалізації зазначеного засобу, водночас, у даних працях досліджені недостатньо повноцінно. Через це, на мій погляд, потрібно доповнити одне із зазначених визначень нормативною позицією наступного змісту: «засоби публічного адміністрування у сфері загальної середньої освіти є інструментами управління та спрямування таких системних складників зазначеного рівня освіти як: види, ознаки, суб'єкти та об'єкти, що є предметом регуляції останніх».

Список використаних джерел

1. Міністерство економіки України. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2024-2026 рр. : Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. Режим доступу :
2. Постанова КМУ № 1315 від 15.12.2023 р. Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2024-2026 роки. Відомості Верховної Ради. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2023-%D0%BF#Text>
3. Паращенко, Л. Механізми державного управління загальною середньою освітою в контексті національної стратегії розвитку освіти. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». № 1, 2012. Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=382>
4. Bearfield, D. A. et al. Encyclopedia of Public Administration and Public Policy - 5 Volume Set. Taylor & Francis. 2020. 4196 p. С. 753.

**Радовецька Л.В.,
Національна академія Служби безпеки України,
Навчально-науковий гуманітарний інститут,
к.ю.н., доцент кафедри теорії та
історії держави і права**

**Бондаренко С.Ю.,
Національна академія Служби безпеки України,
Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій
фахівець кафедри ТЗК ЦКБ**

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА КРИТИКА ЮРИДИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постмодерністська критика правових механізмів, зокрема тих, що використовуються для запобігання злочинам проти національної безпеки в умовах воєнного стану, заглиблюється у фрагментацію великих наративів і дестабілізацію нормативно-правових структур. Постмодерністська правова теорія, на яку глибоко вплинули такі вчені, як Мішель Фуко, Жан-Франсуа Ліотар і Жак Дерріда, кидає виклик самим основам правових рамок, стверджуючи, що право, не будучи нейтральним апаратом правосуддя, є рухливим механізмом влади, формується гегемоністськими силами, які зберігають державний контроль. З точки зору постмодерну, ці механізми є не просто захисними інструментами, а інструментами біовлади, які діють через підкорення індивідуальних свобод і нав'язування примусового державного порядку. Таким чином, попередження злочинів проти національної безпеки розглядається як вираження виконавського контролю держави над своїми підданими, виявляючи глибшу напругу між правом, владою та суб'єктністю.

Постмодернізм, у своїй основі, проблематизує концепцію великих наративів – всеосяжних ідеологічних рамок, які стверджують, що пропонують універсальні істини. У контексті національної безпеки основним наративом, який лежить в основі правових механізмів під час воєнного стану, є претензія держави на абсолютну монополію на захист свого суверенітету. Цей наратив

легітимізує призупинення громадянських свобод, виправдовує виняткові правові заходи та стверджує, що виживання держави витісняє індивідуальні права. З постмодерністської точки зору такий наратив має бути деконструйований, оскільки він фундаментально виключний і діє через дискурс домінування. Ліотарська критика метанаративів ставить під сумнів легітимність звернення держави до національної безпеки як виправдання своїх дій під час воєнного стану. Держава створює юридичну фікцію, у якій національна безпека стає абстрактним, тоталізуючим принципом, використаним для того, щоб замовкнути інакомислення та придушити альтернативні політичні дискурси. У цьому сенсі правові механізми запобігання злочинам проти національної безпеки є механізмами епістемічного насильства, що нав'язує особливе бачення порядку, яке позбавляє легітимності будь-які контрнаративи, які кидають виклик авторитету держави.

За умов воєнного стану запобігання таким злочинам, як державна зрада, шпигунство та диверсія, діє в рамках цього сконструйованого наративу. Однак постмодерністська критика наголошує на множинності перспектив і природньо нестабільному характері правового значення. Закони, призначені для захисту національної безпеки, не є нейтральними інструментами правосуддя, а натомість вбудовані в складну мережу владних відносин. Ці закони через саму свою структуру відображають бажання держави нав'язати суспільному тілу власну версію реальності, маргіналізуючи тих, хто не відповідає її баченню. Деконструкція Жака Дерріда пропонує вирішальний призму, через який можна проаналізувати юридичну мову національної безпеки в умовах воєнного стану [1]. Законодавчі тексти, зокрема статuti та укази, спрямовані на запобігання злочинам проти держави, сповнені двозначності та невизначеності. Терміни «національна безпека», «державна зрада» та «підривна діяльність», серед інших, є означниками, які не мають стабільного референту; їх значення змінюється залежно від контексту їх інтерпретації. Поняття Жака Дерріда про *différance* підкреслює плинність значення в рамках правового дискурсу, припускаючи, що державна артикуляція національної безпеки є актом відстрочки, який постійно відкладає можливість остаточного, фіксованого значення.

У правовому контексті воєнного стану невизначеність мови дає змогу розповсюджувати державну владу. Правові механізми, що застосовуються для запобігання злочинам проти основ національної безпеки, структуровані таким чином, що вони допускають розширене тлумачення, надаючи державі повноваження криміналізувати широкий спектр поведінки під широкою рубрикою «національна безпека». Ця правова гнучкість слугує механізмом контролю, що дозволяє державі постійно перевизначати, що становить загрозу її існуванню. Постмодерністські критики стверджують, що ця юридична невизначеність викриває довільну природу права та його сприйнятливості до маніпуляцій з боку тих, хто має владу.

Крім того, деконструкція виявляє притаманні протиріччя всередині самих правових механізмів. Зусилля держави, спрямовані на запобігання злочинам проти національної безпеки, часто призводять до призупинення основних прав, таких як свобода слова, зібрань і належна судова процедура. Проте саме виправдання цих заходів ґрунтується на тому, що вони необхідні для захисту конституційного ладу. Цей парадокс, коли держава має на меті захищати верховенство права, призупиняючи дію закону, є прикладом самопосилання на природу правового дискурсу в умовах воєнного стану. Держава за допомогою своїх правових механізмів створює виняток із правового порядку, який, у свою чергу, узаконює збереження її власної влади.

Концепція біовлади Мішеля Фуко забезпечує критичну основу для розуміння соціально-правових механізмів національної безпеки в умовах воєнного стану [2]. Біовлада, в аналізі Фуко, стосується контролю держави над біологічними та соціальними тілами своїх підданих. Правові механізми, покликані запобігати злочинам проти національної безпеки, діють у цьому біополітичному режимі, де держава регулює не лише дії індивідів, а й їхні думки, бажання та можливості. Воєнний стан, як винятковий правовий режим, активізує реалізацію біовлади, оскільки держава прагне забезпечити виживання соціального організму шляхом усунення уявних загроз.

Теорія правління Фуко, методи та стратегії, за допомогою яких держава керує поведінкою своїх громадян, висвітлює, як

правові механізми запобігання злочинам проти національної безпеки функціонують як інструменти дисципліни та контролю. В умовах воєнного стану держава здійснює свою владу як примусовими, так і нормативними засобами, формуючи поведінку своїх підданих шляхом вселяння страху, лояльності та покори. Таким чином, правові механізми є не просто реактивними інструментами для покарання злочинів; вони є проактивними механізмами, які прагнуть сформувати суб'єктність індивідів, гарантуючи, що вони інтерналізують державне бачення національної безпеки.

Постмодерністські критики стверджують, що таке розгортання біовлади в умовах воєнного стану є проявом бажання держави зберегти свою гегемонію над соціальним тілом. Правові механізми запобігання злочинам проти національної безпеки не просто реагують на зовнішні загрози; вони створюють і відтворюють ці загрози, створюючи атмосферу постійної незахищеності. Таким чином держава виправдовує своє продовження розширення влади, представляючи себе єдиним захисником суспільного порядку, водночас створюючи умови страху та невизначеності, які вимагають її втручання.

Одним із центральних положень постмодернізму є відмова від універсальних правових норм. Теоретики постмодернізму стверджують, що правові механізми, які використовуються для запобігання злочинам проти національної безпеки, зокрема в умовах воєнного стану, відображають фальшиву універсальність, яка маскує окремі інтереси держави. Покликання на національну безпеку як на універсальну цінність, що виходить за межі всіх інших проблем, є, з точки зору постмодерністів, дискурсивною стратегією, яка затемнює випадкову та історично сформовану природу правової влади.

З цієї точки зору претензія держави на легітимність через воєнний стан є фундаментально помилковою. Запровадження правових механізмів для захисту національної безпеки відображає не універсальний моральний порядок, а скоріше випадкові інтереси тих, хто перебуває при владі. Постмодерністська критика наголошує на фрагментації правової влади, стверджуючи, що не може бути єдиної уніфікованої правової бази, яка б універсально

застосовувалася в усіх контекстах. Таким чином, правові механізми, розроблені для запобігання злочинам проти основ національної безпеки, за своєю суттю розглядаються як упереджені та виняткові, що служать інтересам держави, водночас маргіналізуючи тих, хто кидає виклик її владі.

Список використаних джерел:

1. Jacques Derrida: Deconstruction. Critical Legal Thinking. URL: <https://criticallegalthinking.com/2016/05/27/jacques-derrida-deconstruction/> (дата звернення: 17.10.2024).
2. Michel Foucault: Biopolitics and Biopower. Critical Legal Thinking. URL: <https://criticallegalthinking.com/2017/05/10/michel-foucault-biopolitics-biopower/> (дата звернення: 17.10.2024).

**Древаль Ю.Д.,
Національний університет водного
господарства та природокористування
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри менеджменту
та публічного врядування**

**Валентюк О.В.,
Національний університет водного
господарства та природокористування,
магістрантка 1 курсу, ОПІ Державна служба**

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ В ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ, англ. *International Committee of the Red Cross - ICRC*) – недержавна гуманітарна організація, яку було засновано у далекому 1863 році і яка на сьогодні працює в більшості країн світу.

МКЧХ є неупередженою, нейтральною та незалежною організацією, винятковою гуманітарною місією якої є захист життя та гідності жертв збройних конфліктів та інших ситуацій насильства, а також надання їм допомоги.

МКЧХ активно працює по всьому світу, надаючи допомогу людям, постраждалим від збройних конфліктів, допомагаючи в

розшукові зниклих безвісти через воєнні дії, а також поширюючи знання про норми міжнародного гуманітарного права, що захищають жертв війни.

Діяльність МКЧХ забезпечується нормами міжнародного гуманітарного права (далі можливо – МГП), тобто сукупністю юридичних норм, які відображають у своїй сутності загальнолюдські норми моралі, і які застосовуються під час збройних конфліктів. Важливо також зазначити, що МГП є складовою міжнародного публічного права, тобто правової системи договірних і звичаєвих юридичних норм, що регулюють правовідносини держав та інших суб'єктів міжнародного права, метою яких є забезпечення миру і співробітництва.

Правову основу діяльності цієї організації складають Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них. Взагалі зміст МГП, що захищає жертв збройних конфліктів, наразі складається приблизно з 600 положень у Женевських конвенціях та Додаткових протоколах до них.

Текст Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них досить непростий і не завжди зрозумілий для пересічного читача (детальніше щодо тлумачення базових положень цих конвенцій та договорів див.: [1; 2]).

Відтак, з огляду на складність нормативно-правового забезпечення, доцільно ознайомитися з принципами діяльності МКЧХ, які чітко виписані і не потребують якихось додаткових коментарів. До таких належать:

- гуманність,
- неупередженість,
- нейтральність, незалежність,
- добровільність,
- єдність,
- універсальність (детальніше див.: [3]).

Діяльність МКЧХ в Україні активізувалася у 2014 році, у зв'язку з початком активної збройної агресії проти Української Держави. Ця діяльність набула додаткових імпульсів в умовах повномасштабного військового вторгнення, яке розпочалося 24.02.2022, і яке супроводжується стрімким примноження злочинів окупантів проти військовополонених та мирного населення. Це і

надання гуманітарної допомоги жителям прифронтових територій та вимушеним переселенцям; і матеріальна допомога; і пошук зниклих родичів, підтримка сімей, що розлучені з близькими; і психологічна підтримка родичів зниклих безвісти осіб, і пропагування норм міжнародного гуманітарного права; і відвідування затриманих і багато іншого.

Водночас на адресу цієї організації все частіше лунають і почасти справедливі критичні заяви: формалізм і казенщина в роботі; небажання назвати агресора саме агресором, (а не лише «іншою стороною»), ухиляння від відповіді на питання щодо підтвердження численних злочинів проти військовополонених та цивільного населення та інше. При цьому слід відзначити, що досить часто такі закиди стосуються якраз недотримання власних принципів цією організацією!

Наприклад, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини неодноразово звертав увагу на недостатність зусиль МКЧХ у питанні захисту прав українських військовополонених, які утримуються в російських в'язницях. Омбудсмен закликав активізувати зусилля щодо перевірки умов їхнього утримання та інформування сімей про своїх близьких. Військові, які повертаються з російського полону, окрім іншого вказують на те, що представників МКЧХ під час перебування у полоні вони не бачили.

За таких умов виникає слушне і цілком логічне питання щодо повноцінного використання правового механізму в діяльності цієї організації.

Такий механізм наводиться в міжнародному публічному праві, до якого відноситься сукупність наступних заходів:

- санкції;
- перспектива правосуддя;
- авторитет «держав-покровительок», які можуть бути посередниками у переговорах чи гуманітарних питаннях;
- розслідування фактів порушення конвенцій комісією з представників держав, що приєдналися до них.

Проте, очевидно, зазначені механізми знаходяться поза правовим полем діяльності цієї організації, і навіть суперечать її принципам. Так, МКЧХ, як і будь-яка інша міжнародна

гуманітарна організація, не може змусити сторони (у цьому випадку одну сторону - РФ) допускати її представників до військовополонених, гарантувати безпеку для виконання гуманітарних місій тощо.

У зв'язку з чим постає питання: Чи етичним є вибір не фіксувати порушення міжнародного гуманітарного права стороною, яка у будь-якому випадку не збирається сприяти гуманітарній діяльності, для того, щоб зберегти нейтралітет?

І – найголовніше, виникає питання щодо участі в кримінальних процесах у справах про засудження військових злочинців та злочинців. І якраз свідчення осіб, які були свідками чи якоюсь іншою мірою дотичними до таких подій, наприклад, гуманітарних працівників, можуть бути важливим доказом у таких справах. Це повною мірою стосується і представників МКЧХ, які ставали свідками воєнних злочинів.

Опоненти у даному разі можуть в черговий раз звернутися до «нейтральності» та «гуманності». Але чи є право свідчення в суді про злочини порушенням таких принципів? Відповідь є очевидною: Ні!

Список використаних джерел:

1. Жаровська І. Діяльність МКЧХ у період збройних конфліктів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2018. № 889. С. 163–167.
2. Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів: навчально-методичний посібник / К.В. Громовенко, М.В. Грушко, К.В. Мануїлова. Одеса: Вид-во «Юридика», 2023. 132 с. (Серія «Навчально-методичні посібники»).
3. Мельцер, Нільс. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс / Довідкове видання. Женева: Міжнародний Комітет Червоного Хреста, 2020. 396 с. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/4231_154-.pdf

Іваньков І.В.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального
права та правосуддя

Падалка В.О.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
юридичний факультет,
3 курс, група КЮ 222

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Актуальність дослідження теми конфіденційності, методів розслідування та збору розвідувальної інформації в сучасному світі важко переоцінити. У контексті зростання загроз тероризму та міжнародних кримінальних правопорушень держави змушені забезпечити баланс між забезпеченням безпеки та дотриманням прав людини, зокрема права на недоторканність приватного життя. Сучасні технології, зокрема безпілотні летальні апарати, космічні та інші засоби спостереження, забезпечують нові можливості для збору і накопичення інформації, але водночас підвищують ризики щодо приватності осіб.

Право на недоторканність приватного життя відіграє важливу роль у боротьбі з тероризмом та забезпеченні верховенства права. Верховний комісар ООН з прав людини наголошує, що конфіденційність є основою для здійснення інших прав, таких як свобода вираження, об'єднань та пересування, забезпечуючи «зони» для розвитку ідей та відносин. Водночас, стеження без належних правових підстав призводить до судових помилок і порушень процедури [1]. Подібний акцент було зроблено також у Резолюції ООН 68/167 «Право на недоторканність приватного життя в цифрову епоху», де зазначається, що незаконне спостереження порушує права на приватність та свободу вираження думок, і суперечить принципам демократії. Хоча безпека може виправдовувати збір інформації, держави повинні забезпечувати дотримання своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини [2].

Стаття 17(1) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права закріплює, що ніхто не може зазнавати довільного або незаконного втручання в його приватне життя, а стаття 17(2) гарантує право на захист від такого втручання [3]. Конфіденційність визначається як право на особисту автономію, вільну від втручання держави та надмірного вторгнення сторонніх осіб. Це право передбачає можливість обміну інформацією без втручання та забезпечує, що повідомлення досягнуть лише передбачених одержувачів. Воно також охоплює право знати, хто володіє інформацією про особу і як вона використовується. Конфіденційність допускає відступи. Вона не є невідступним правом за ст. 4 (2) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Відступ можливий лише під час надзвичайного стану, що загрожує життю нації, і має відповідати умовам ст. 4 Пакту [3].

Держава зобов'язана вживати заходів для захисту права на приватність, зокрема законодавчо обмежувати незаконне втручання державних органів і приватних суб'єктів. Згідно із Зауваженням загального порядку № 31 [80] Комітету з прав людини ООН про характер загального правового зобов'язання, що накладається на держави-учасниці Пакту, гарантії ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права мають бути захищені законом. Втручання у приватне життя є законним, якщо: 1) воно передбачено законом; 2) має законну мету; 3) є розумним; 4) є необхідним; 5) співмірним з метою; 6) не суперечить положенням та цілям Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [4].

Відповідно до вимог Комітету з прав людини ООН закони, що обмежують приватність, мають бути «доступними», тобто загальнодоступними і зрозумілими для громадян, а також: 1) детально вказувати на обставини втручання; 2) охоплювати певні категорії осіб; 3) визначати процедури дозволу на збір даних; 4) обмежувати тривалість спостереження; 5) регулювати зберігання даних [5].

Таким чином, відповідно до вимог міжнародного права довільне втручання у недоторканність приватного життя є незаконним. Воно повинно бути розумним у конкретних умовах і

необхідним для досягнення законної мети. Дослідження конфіденційності, методів розслідування та збору розвідувальної інформації підтверджує, що збереження права на недоторканність приватного життя є критичним місцем для забезпечення права верховенства та захисту прав людини. В.В. Лобко вважає, що необхідно забезпечувати баланс між захистом національної безпеки та забезпеченням прав та свобод людей, а також розробляти механізми контролю за застосуванням правових обмежень в умовах воєнного стану [6, с. 29].

Інтернет, як зазначають В. Володовська та М. Дворовий, створив безпрецедентні можливості для обміну інформацією. Водночас такий доступ до знань справді неминуче пов'язаний із серйозними ризиками й загрозами, такими, як, наприклад, погрози насильства та мова ворожнечі, а також координовані кампанії з поширення дезінформації, що в цілому ускладнює доступ до справді цінної інформації та підриває довіру до засобів масової інформації. Зважаючи на це, право на свободу вираження поглядів онлайн не є абсолютним і може підлягати обмеженню. Проте будь-яке регулювання та законодавче обмеження цифрових прав мають розроблятися прозоро, відкрито та інклюзивно, тобто з участю представників не лише державних органів, але й громадянського суспільства та бізнесу [7, с. 15-16].

Таким чином, слід зазначити, що втручання в приватне життя має бути законним, необхідним і пропорційним, з обґрунтуванням чітких правових підстав, і супроводжуватись дієвими механізмами державного і громадського контролю. Забезпечення безпеки та захисту прав людини можливо лише за умови реалізації національних стратегій у сфері цифровізації суспільства, що відповідають міжнародним нормам і етичним стандартам у сучасному використанні.

Список використаних джерел

1. United Nations, General Assembly (2014), The right to privacy in the digital age. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, available at: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g14/088/54/pdf/g1408854.pdf?OpenElement>. (accessed 25 October 2024).
2. United Nations, General Assembly (2013), The right to privacy in the digital age. Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2013, available at:

<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/449/47/pdf/n1344947.pdf> (accessed 23 October 2024).

3. Про громадянські і політичні права: Міжнародний пакт від 16.12.1966 №A/RES/2200 A (XXI). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 28.10.2024).

4. United Nations, Human Rights Committee (2004), The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, General Comment No 31 [80], available at: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/449/47/pdf/n1344947.pdf> (accessed 23 October 2024).

5. United Nations, Human Rights Committee (2014), Concluding observations on the fourth periodic report of the United States of America, available at: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g14/426/73/pdf/g1442673.pdf> (accessed 27 October 2024).

6. Лобко В.В. Захист національної безпеки як підстава для обмеження прав фізичних та юридичних осіб в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С.29-34.

7. Володовська В., Дворовий М. Права людини онлайн: Порядок денний для України. Київ : ГО «Лабораторія цифрової безпеки», 2019. 56 с.

Чічкань М.В.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
к.ю.н., доцентка кафедри
публічного та приватного права

Суярко К.О.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
юридичний факультет, 4 курс

ЩОДО ПІЛЬГОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ЗАСЛУГИ ПЕРЕД БАТЬКІВЩИНОЮ

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (далі – Закон) приділяє окрему увагу соціальному захисту осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною. В умовах воєнного стану, питання забезпечення належного рівня підтримки осіб, які зробили вагомий внесок у захист суверенітету та державності України набуває особливої актуальності. Одним із засобів вираження вдячності та визнання державою заслуг таких осіб є законодавча регламентація пільг, які спроможні підвищити якість їх життя в окремих сферах [1].

Відповідно до вищезазначеного Закону особами, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною визнаються: «...особи, нагороджені орденом Героїв Небесної Сотні, Герої Радянського Союзу, повні кавалери ордена Слави, особи, нагороджені чотирма і більше медалями «За відвагу», а також Герої Соціалістичної Праці, удостоєні цього звання за працю в період Другої світової війни». Також, зазначений статус надається «...особам, які брали безпосередню участь у захисті суверенітету та територіальної цілісності України та яким, починаючи з 2014 року, присвоєно звання Герой України з врученням ордена "Золота Зірка", яких, починаючи з 2014 року, нагороджено орденом Богдана Хмельницького трьох ступенів, "За мужність" трьох ступенів, княгині Ольги трьох ступенів»[1].

Аналіз положень чинного законодавства вказує, що пільги особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною надаються у різноманітних сферах, зокрема: у сфері медичного обслуговування, щодо житлово-комунальних послуг, матеріальної підтримки та інші. Проте, в умовах економічної нестабільності, а також зниження рівня життя населення України, саме грошові виплати набувають особливої ваги. Зупинимось на деяких з них.

Так, Законом встановлена надбавка у розмірі 70 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, яка надається до пенсій або щомісячного довічного грошового утримання чи державної соціальної допомоги, що виплачується замість пенсії.

Окрім, вищезазначеної доплати передбачено право таких осіб на щорічну разову грошову допомогу до Дня незалежності України, механізм надання якої врегульовано Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 1396 [2].

Для осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною та які брали безпосередню участь у захисті суверенітету та територіальної цілісності України також гарантована щомісячна грошова виплата, розмір якої становить від однієї до трьох мінімальних заробітних плат, встановлених на 1 січня календарного року. Конкретний розмір виплати залежить від категорії до якої віднесено таку особу. Таке право поширюється і на членів сімей загиблих (померлих) зазначених категорій осіб.

Право на таку виплату детально регламентовано Законом України «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян»[3], а безпосередньо механізм призначення і виплати – постановою Уряду від 20 січня 2023 року № 79[4]. Водночас, необхідно зауважити, що у випадку права особи на підвищення або надбавки одночасно за двома Законами, виплата буде провадитись лише за одним, за вибором особи.

Серед сучасних тенденцій у зазначеній сфері слід відмітити створення єдиної бази знань - платформа е-Ветеран, що функціонує з метою уніфікації надання пільг для ветеранів війни та осіб, що мають особливі заслуги перед Батьківщиною.

Отже, актуальність теми пільгового забезпечення осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною зростає в умовах військових конфліктів, суспільних перетворень та необхідності забезпечення соціальної підтримки тих, хто зробив вагомий внесок у захист країни. Удосконалення системи пільг також має базуватися на міжнародному досвіді, адже багато країн світу активно надають пільги своїм ветеранам та громадянам, які мають заслуги перед державою, що дозволяє підтримувати соціальний порядок та злагоду в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 01.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 29.10.2024)

2. Деякі питання соціального захисту осіб, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, ветеранів війни та осіб, що працюють в спеціальних умовах: постанова Кабінету Міністрів України № 1396 від 27 грудня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.10.2024)

3. Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян: Закон України від 27.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2454-20#Text> (дата звернення: 29.10.2024)

4. Деякі питання призначення і виплати щомісячної грошової виплати деяким категоріям громадян з числа осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною і брали безпосередню участь у захисті суверенітету та територіальної цілісності України, та членам сімей загиблих (померлих) громадян з числа осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною: постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 2023 р. № 79 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2023-%D0%BF#n15> (дата звернення: 29.10.2024)

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЯКИХ ПОКАРАНЬ, ЩО МОЖУТЬ ПРИЗНАЧАТИСЯ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

У санкціях за вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби (ст. 407 Кримінального кодексу України (далі – КК)) існує 4 варіації санкцій, які включають позбавлення волі: до трьох років (ч. 1-2 ст. 407 КК), від двох до п'яти років (ч. 3 ст. 407 КК); від трьох до семи років (ч. 4 ст. 407 КК); від п'яти до десяти років (ч. 5 ст. 407 КК). Незважаючи на постійні і серйозні дискусії в науковій літературі про зниження попереджувального впливу покарання завдяки подібній побудові санкцій, та доцільності аргументацій щодо необхідності такої побудови санкцій, коли вища її межа за простий злочин повинна бути одночасно нижчою межею за кваліфікований [1, с. 201], фактичне встановлення інтервалу між нижчими і верхніми межами покарання у вигляді позбавлення волі не обумовлюється ніякими закономірностями, і здійснюються фактично наосліп.

Так, вважається, що саме на законодавчій класифікації кримінальних правопорушень (ст. 12 КК) повинна ґрунтуватися побудова санкцій і визначення інтервалу між нижчими і верхніми термінами позбавлення волі [2, с. 177], адже класифікація кримінальних правопорушень за ступенем їх тяжкості і повинна бути основною при побудові санкції норми закону. Тому заслуговує підтримки позиція Т.І. Слуцької щодо взяття за основу при побудові санкцій Особливої частини КК положень ст. 12 КК [2, с. 177].

Пропозиції щодо необхідності запровадження у законодавстві України так званих типових санкцій, які б передбачали не лише типові покарання, а і їх поєднання з іншими основними видами покарання, набувають дедалі більшої популярності у наукових дебатах: для позбавлення волі пропонується встановити 6 ступенів типових санкцій: від 1 до 3 років, від 3 до 5 років, від 5 до 8 років, від 8 до 10 років, від 10 до 13 років, від 13 до 15 років [3, с. 584].

Практика показує, що до військовослужбовців, які вчинили кримінальні правопорушення, не завжди варто застосовувати

позбавлення волі. Нерідко виправлення винних може бути досягнуто без ізоляції у кримінально-виконавчих установах, при збереженні їх в рядах військових формувань. Саме тому на момент її озвучення закономірною виглядала пропозиція Сенька М.М. щодо необхідності введення у санкцію ч. 3 ст. 407 КК альтернативних, більш м'яких видів покарань, які б передбачали можливість їх застосування до різних категорій військовослужбовців, оскільки покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років не завжди відповідає суспільній небезпеці цього кримінального правопорушення. Такими видами покарань, на його думку, могли б бути тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців на строк до двох років та службові обмеження для військовослужбовців на строк до двох років, що дало б змогу більш ефективно досягати мети покарання та застосовувати альтернативні покарання до усіх категорій військовослужбовців [4, с. 166].

При загальній позитивній тенденції на сьогодні ця пропозиція втрачає сутність через фактичне зрівняння санкцій ч. 2 ст. 407 КК (основний склад кримінального правопорушення) та ч. 3 ст. 407 КК (кваліфікований склад кримінального правопорушення), адже не може у різних за ступенем суспільної небезпечності кримінальних правопорушеннях передбачатися покарання в однакових розмірах.

При аналізі покарання чинної редакції ст. 407 КК неможливо упустити з виду проект нового КК, в якому, як зазначалося вище, самовільне залишення місця служби (ст. 10.2.3 проекту) вважається злочином 3 ступеня, що передбачає покарання у вигляді ув'язнення на строк від 3 до 4 років [5]. Пропонована санкція, як і сам склад кримінального правопорушення суттєво відрізняється від змісту і сутності існуючої ст. 407 КК.

Крім позбавлення волі, хотілося б зосередитися на покаранні, яке, відповідно до ч. 2 ст. 52 КК, є додатковим: позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Даний вид покарання призначається тільки тим особам, які мають ці звання у разі вчинення ними тяжкого або особливо тяжкого злочину. Так як діяння, зазначені в ч. 4 ст. 407 КК (самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану) та в ч. 5 ст. 407 КК (самовільне

залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин військовослужбовцем, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці) є відповідно тяжким та особливо тяжким злочином, вказаний вид покарання може бути застосований за їх вчинення.

Специфічними рисами позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є наступні:

- ✓ це єдиний вид покарання, що взагалі не передбачений у санкціях статей Особливої частини КК, тому суд у кожному конкретному провадженні повинен розглядати питання про доцільність його призначення [6, с. 247];

- ✓ може призначатися в якості додаткового покарання лише за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. При чому закон не вказує, на додаток до якого основного виду покарання може бути призначено аналізований вид покарання;

- ✓ є безстроковим, оскільки час його застосування не обмежений у законі будь-якими рамками;

- ✓ призначення даного виду покарання є не обов'язком, а правом суду, що вимагає врахування соціально-особисту характеристику винної особи, яка виражається у ставленні до виконання своїх службових обов'язків, їх тривалість, наявність або відсутність доган чи інших стягнень, поведінку особи в побуті, відносини з колегами, наявність фактів про використання звання в особистих інтересах. Харитонов С.О. до вказаних чинників додає ще особливості соціально-демографічної характеристики винного (стать, вік, сімейний стан, стан здоров'я, наявність постійного місця роботи і проживання), його кримінально-правову характеристику (факт притягнення до кримінальної відповідальності, наявність судимості) та кримінально-виконавчу характеристику (відбуття покарання, поведінку під час відбуття покарання, наявність заохочень і доган, ставлення до праці) [6, с. 248];

- ✓ має безпосередній вплив на обмеження та припинення можливості займатися професійною діяльністю в подальшому, тобто стосується професійних обмежень особи, оскільки внаслідок цього вона може втратити роботу або право на подальшу роботу, на доплати до зарплати, професійну пенсію, пільги і переваги, що законодавчо встановлені для цієї категорії осіб. Саме у цих моментах реалізується

каральний вплив даного виду покарання.

Покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу може призначатися лише у випадках, якщо військове звання сприяло вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину або було істотною умовою для його вчинення, тобто – лише при використанні або військового звання, або службового становища, коли саме військове звання або службове становище є обов'язковою ознакою суб'єкта правопорушення або суттєво підвищує ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння.

На підтвердження вищевикладеного слід навести аргументацію щодо змісту ст. 55 КК, в якій зазначено, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (а позбавлення військового звання за своїм змістом унеможливорює здатність особи обіймати військові посади чи займатися діяльністю у сфері військової служби) як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [6, с. 258].

З наведеного стає зрозуміло, що санкції кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, належним чином не врегульовані. Для подальшої уніфікації кримінально-правових санкцій відповідно до правила, за яким вища межа санкцій за просте кримінальне правопорушення злочин повинна бути одночасно нижчою межею за кваліфіковане, необхідно продовжувати удосконалення чинної кримінально-правової норми.

Список використаних джерел:

1. Голубош В.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої (статті 262, 263, 263-1, 264 КК України) : дис. к. ю.н.: 12.00.08. Київ, 2019. 263 с.
2. Слуцька Т.І. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК) : дис. к.ю.н.: 12.00.08. Київ, 2010. 246 с.
3. Орловская Н.А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монография. Одесса: Юридична література, 2011. 624 с.

4. Сенько М.М. Кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби: дис. к.ю.н.: 12.00.08. Львів, 2005. 217 с.
5. Проект нового Кримінального кодексу України URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf>
6. Харитонов С.О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Мостепанюк Л.О.

**Панасенко В.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 3 група**

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) залишається однією з найбільш актуальних проблем для багатьох держав, зокрема для України, де внутрішня міграція значно зросла у зв'язку з військовими діями на території країни та внаслідок російської анексії Криму та окупації частини територій країни. За останні роки чисельність ВПО на території України досягла декількох мільйонів, що зумовлює необхідність забезпечення їхніх прав та створення правових і соціальних механізмів для підтримки та адаптації в нових умовах.

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

У ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначені основні права таких осіб, серед них: право на безпечні умови для життя і здоров'я, єдність

родини, право на оплату комунальних послуг у місцях компактного розміщення ВПО, безоплатне житло за умови оплати комунальних послуг, створення умов для проживання особи тощо [1].

Соціальне забезпечення ВПО стикається з двома основними аспектами: визначенням правового статусу ВПО та соціальним захистом, який є невід'ємною частиною забезпечення їх життєвих потреб. Серед пріоритетних завдань – надання тимчасового житла, допомога у працевлаштуванні, виплата першочергової матеріальної підтримки, а також відновлення соціальних виплат, які були призупинені через зміну місця проживання особи внаслідок вимушеного переселення, зокрема пенсій, соціальних послуг тощо [3, с. 58].

Найбільш актуальною проблемою є саме питання житла для внутрішньо переміщеної особи. Державою передбачені відповідні об'єкти для тимчасового розміщення ВПО (гуртожитки, готелі, пансіонати тощо). Однак, цього недостатньо для розміщення всіх осіб і безліч людей мають займатися цим питанням самостійно. На цьому місці і виникає основна проблема – багато осіб, що були вимушені покинути колишнє місце проживання часто не в змозі оплачувати орендоване житло. Найбільше з цим стикається менш захищена частина населення – пенсіонери, люди з інвалідністю, одинокі матері, багатодітні родини тощо [3, с. 112].

Не менш актуальною є проблема працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Велика кількість таких осіб стикається з безліччю перешкод у цьому питанні, таких як, наприклад, психологічний стан – стрес, переживання через покинуте місце проживання, травми; доступ до працевлаштування – це може бути відсутність документів, їх втрата, або відсутність чи обмеження доступу до ринку праці. Сюди також можна віднести такі чинники як дискримінація, недостатня оплата праці тощо [4, с. 173].

Найчастіше проблема працевлаштування виникає саме у менш захищеної частини населення. Наприклад: одинокі матері, що мають малих дітей, не мають змоги влаштуватися на роботу через те, що під час воєнного стану дуже мало працюючих закладів дошкільної освіти та шкіл; люди з інвалідністю часто мають обмежену працездатність, тому тут постає питання щодо

можливості такої людини взагалі працювати; щодо пенсіонерів, то їм часто не вистачає коштів для оплати комунальних послуг, оренди житла та покупки харчів. Тому такі люди стають залежними від гуманітарної допомоги, безоплатного житла, що надає саме держава, соціальних виплат тощо.

Як висновок важливо зазначити, що держава вже прийняла низку законів, нормативно-правових актів щодо закріплення прав внутрішньо переміщених осіб та механізму їх реалізації. Такі особи отримують від держави соціальні виплати, гуманітарну допомогу, але з огляду на те, що воєнний стан продовжується, російська федерація продовжує наступальні дії – кількість осіб, вимушених покинути тимчасово окуповані території, зони бойових дій тощо зростає. Необхідно запроваджувати більше програм підтримки ВПО щодо допомоги у сфері працевлаштування, пошуку житла, безоплатної психологічної допомоги, соціального захисту тощо.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
2. Перепелюкова О. В. Вирішення нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб: *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2015. С. 110-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2015_6_15.
3. Басова, І. С. Внутрішньо переміщені особи: теоретичні та практичні проблеми. *Правова держава*. 2016. С. 504-511.
4. Оганісян Ц. В. Трудові права внутрішньо переміщених осіб: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції ДДУВС. 15.03.2024. Частина II, 2024. С. 173-175.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

Ковальчук О.М.
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
аспірант, адвокат

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ УКРАЇНИ ЗГІДНО ПОЛОЖЕНЬ ГААЗЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ВІД 2 ЛИПНЯ 2019 РОКУ

Актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що триваюча повномасштабна збройна агресія росії проти України супроводжується скоєнням на території нашої держави численних міжнародних злочинів, що не мають строків давності. Станом на початок жовтня 2023 року Офіс Генерального прокурора України задокументував понад 109 тисяч воєнних злочинів росіян [1]. Серед злочинів рф масові вбивства цивільного населення, обстріли дитячих садочків, лікарень, житлових масивів, застосування крилатих ракет по цивільному населенню, розстріл евакуаційних машин, викрадення дітей. А це далеко не повний перелік воєнних злочинів, вчинених росією проти населення України. Такі злочини не мають строків давності, щодо них немає амністії. За їх вчинення рф та її владна верхівка повинна бути і буде притягнута до відповідальності. Певні механізми міжнародного правосуддя вже існують на даний момент та можуть бути застосовані при вирішенні поставленого завдання.

Судовий розгляд справ, пов'язаних з міжнародними злочинами, в Україні здійснюється за загальними правилами територіальної підсудності. При цьому, також має місце застосування процесу спеціального досудового розслідування, яке здійснюється за умови, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся [3].

Першим з можливих варіантів притягнення рф до відповідальності можемо розглядати звернення в Міжнародний суд

ООН.

На сьогодні, у Міжнародному суді ООН проти росії ведеться кілька справ, зокрема щодо геноциду, фінансування тероризму та дискримінації. 26 лютого 2022 року Україна подала позов у Міжнародний суд ООН після початку повномасштабного вторгнення російської армії. Його предмет — порушення російською федерацією Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. 16 березня судді Міжнародного суду в процесі розгляду справи зобов'язали рф припинити вторгнення [5].

Існує інший варіант, а саме передача справ до Міжнародного кримінального суду за Римським статутом.

Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний від імені України 20 січня 2000 року, підлягає внесенню до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість. 14 травня 2014 на розгляд ВРУ внесено проєкт про внесення змін до статті 124 Конституції України, зокрема щодо визнання положень Римського статуту, де пропонується доповнити статтю новим абзацом «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, передбачених Римським статутом Міжнародного кримінального суду.» Проте цей проєкт так і не був розглянутий у 7 та 8 скликаннях ВРУ [4].

Наступний варіант полягає у створенні спецтрибуналу, такого як Нюрнберзький трибунал у 1945 році.

Необхідність створення спеціального трибуналу викликана тим, що ні Міжнародний суд ООН, ні Міжнародний кримінальний суд, ані Європейський суд з прав людини не мають юридичної можливості притягти до відповідальності найвище керівництво держави-агресора. Ініціативу створення спеціального трибуналу вже підтримали Парламентська асамблея Ради Європи, Європейський парламент, ПА НАТО, ПА ОБСЄ та парламент Литви [3].

Практично у всіх кримінальних провадженнях щодо міжнародних злочинів (існує думка, що здебільшого вони будуть кваліфіковані як воєнні злочини) правосуддя здійснюватимуть українські суди. Натомість міжнародні судові установи – лише щодо очільників вищих органів влади.

Іноземні судові рішення визнаються на підставі принципу взаємності або міжнародного договору між відповідними країнами.

Тому, для визнання та виконання рішень українських судів за кордоном варто звернутись до положень Гаазької конвенції від 2 липня 2019 року.

Вищезгадана конвенції може застосовуватись в таких межах [6]:

1) Конвенція почне застосовуватися до судових рішень, провадження в яких були відкриті лише після 1 вересня 2023 року.

2) Конвенцію ратифіковано тільки Україною та країнами ЄС, отже її положення не застосовні у США та Канаді.

3) Конвенція не застосовується до «діяльності збройних сил, включаючи діяльність їхнього особового складу при виконанні службових обов'язків». Це виключає зі сфери дії Конвенції велику кількість справ щодо відшкодування шкоди з рф в контексті агресії проти України.

4) Конвенція не скасовує імунітету майна рф від стягнення, що є окремим від юрисдикційного імунітету питанням зі своїми правилами та винятками. З огляду на те, що більшість майна рф заблокованого в ЄС є резервами Центрального банку рф, аргументація винятків буде вкрай складним завданням.

Проте, існують також потенційні підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень українських судів. Іноземний суд може відмовити у визнанні та виконанні українського судового рішення через невручення рф повідомлення про подання позову з наступних причин:

а) завчасно та у спосіб, що дозволить організувати належний захист;

б) у спосіб, несумісний з основоположними принципами запитуваної держави щодо вручення документів [7, с. 3].

Юрисдикційний імунітет є основною перешкодою для стягнення шкоди з будь-якої держави за її кордонами, адже іноземна держава може бути відповідачем виключно за її згоди. Верховний Суд у справах № 308/9708/19 та № 760/17232/20І сформулював винятки до зазначеної норми, які, на думку суду, дозволяють ігнорувати імунітети рф. Проте, аргументація ВС є слабкою як з позицій міжнародного, так і українського права, що в подальшому може стати підставою для відмови у виконанні рішення за кордоном [2]. Для мінімізації такого ризику рекомендованим є розроблення

власної позиції щодо незастосування імунітетів РФ. Це потребуватиме залучення експертів з міжнародного публічного права, а також права запитуваної держави. З рештою, якщо суди нижчих інстанцій не наважаться відступати від аргументації ВС, доцільно оскаржувати такі рішення аж до касаційної інстанції. Зокрема, варто отримати юридичну консультацію щодо принципів вручення документів запитуваної Держави [7, с. 4].

Іншою підставою для невиконання рішення може бути несумісність такої дії з публічним порядком запитуваної Держави. Зважаючи на фундаментальність принципу суверенної рівності для правопорядку кожної країни, іноземний суд дуже ймовірно буде перевіряти аргументацію виконуваного рішення щодо ігнорування імунітетів РФ. Як вже було зазначено, актуальна практика ВС щодо цього питання має значні недоліки, а для мінімізації пов'язаних ризиків позивачі мають розробити власну аргументацію і добитися її використання українськими судами [7, с. 5].

Як підсумок, варто наголосити, що масштабність та безпрецедентність злочинних дій російської федерації на території нашої держави поставило багато проблемних питань, які потребують спільного вирішення українською та міжнародною юридичною спільнотою. Розробка та впровадження дієвого механізму притягнення до відповідальності найвищого керівництва росії за воєнні злочини проти нашої держави важливо не лише для українського народу, а й для світової безпеки в цілому.

Список використаної літератури

1. Офіс Генерального прокурора України. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення рф URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Карнаух Б. Територіальний деліктний виняток? Український Верховний Суд ухвалив, що Російська Федерація не може посилатися на імунітет щодо позовів, які пред'являються жертвами російсько-української війни. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1657357152.pdf (дата звернення: 09.10.2023).
3. Мамка Г. М. Притягнення росії до відповідальності за злочини проти України: можливі варіанти. Юридична практика. URL: <https://pravo.ua/prytiahnennia-rosii-do-vidpovidalnosti-za-zlochyny-proty-ukrainy-mozhlyvi-varianty/> (дата звернення: 09.10.2023).
4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 09.10.2023).
5. ALLEGATIONS OF GENOCIDE UNDER THE CONVENTION ON THE PREVENTION AND PUNISHMENT OF THE CRIME OF GENOCIDE. URL:

<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf>

(дата звернення: 09.10.2023).

6. Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters URL:

<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=137> (дата звернення:

10.10.2023).

7. Project Expedite Justice. Аналіз стратегії ГС «Всеукраїнська аграрна рада» щодо стягнення шкоди завданої аграрним підприємствам внаслідок збройної агресії РФ проти України. 08.08.2023 року. С. 1-6.

**Бережний Є.
Національний аерокосмічний
університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
аспірант кафедри права
гуманітарно-правового факультету**

ГЕНЕЗА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗНИЩЕННЯ, ПІДРОБКИ АБО ЗАМІНИ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТИВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

В науці кримінального права під криміналізацією розуміється визнання суспільно небезпечного діяння кримінальним правопорушенням (злочином або кримінальним проступком) на законодавчому рівні. Варто погодитися з науковцями, які вважають що криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність як кримінальних правопорушень [5, с. 73].

Запровадження кримінальної відповідальності за знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу зумовлена низкою факторів. Однією з першопричин виступив активний розвиток автомобільної промисловості та використання транспортних засобів, що відбувся в Україні у другій половині ХХ ст. Так, до 80-х років майже всі автомобілі ідентифікувалися по 7-значному номеру шасі, який складався тільки з цифр. Дана форма мала свої недоліки, одним з яких була малоінформативність, що найчастіше дозволяло злочинцям практично безкарно підробляти подібні номери. З початку 80-х

років автовиробники визнавши подібну ідентифікацію такою, що не відповідає сучасним вимогам, звернулися до Міжнародної організації стандартів ISO і в 1983 році ISO були прийняті два основних світових стандарти: SO 3779–1983 «Дорожні транспортні засоби. Ідентифікаційний номер транспортного засобу. Зміст і структура» («Road vehicles. Vehicle identification number (VIN). Content and structure») та SO 3780–1983 «Дорожні транспортні засоби. Ідентифікаційний код світового виробника» («Road vehicles. World manufacturer identifier (WMI) code»). Тому починаючи з 1983 року в країнах, які входять до Міжнародної організації стандартів ISO, кузову кожного випущеного в них автомобіля став присвоюватися індивідуальний номер (Vehicle Identification Number (VIN)). Відповідно до зазначених стандартів ISO в цьому ідентифікаційному номері кожного окремого автомобіля зашифровані важливі технічні дані, які є індивідуальними для кожного з них. Це свого роду «свідоцтво про народження» автомобіля. Іншими словами можна сказати, що ідентифікаційний номер автомобіля майже як хромосомний набір. Розшифрувавши його можна отримати повну інформацію про машину в цілому. Природно, що подібні заходи стали заважати злочинцям, тому почастишали випадки підробки або знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу, на що законодавець був змушений відреагувати, ввівши в кримінальний закон відповідальність за подібні дії [1, с. 31-32].

Криміналізація знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу в Україні відбулася у 2000 р. До тоді чинного Кримінального кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – КК УРСР 1960 р.) було внесено доповнення. Було додано статтю 194¹ «Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу». Таким чином, було впроваджено кримінальну відповідальність за знищення, підробку або заміну ідентифікаційного номера двигуна, шасі або кузова транспортного засобу, або заміна без дозволу відповідних органів державної влади номерної деталі з ідентифікаційним номером транспортного засобу (ч. 1 ст. 194¹ КК УРСР 1960 р.). Також окремо було передбачено відповідальність за ті ж дії, вчинені повторно або за попереднім зговором групою осіб

(ч. 2 ст. 194¹ КК УРСР 1960 р.). Вказана стаття містилася у Главі ІХ Особливої частини КК УРСР 1960 р. «Злочини проти порядку управління» [4].

Продовженням вказаної норми було передбачення кримінальної відповідальності за знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу у чинному КК України, що був прийнятий у 2001 р. Так, КК України містить ст. 290, що має таку саму назву «Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу». Редакція диспозиції статті майже аналогічна. Впроваджено кримінальну відповідальність за знищення, підробку або заміну ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу. До формулювання диспозиції цієї норми було внесено лише незначні зміни. Однак, стаття в чинному КК України вже не містить ч. 2, що окремо встановлює кримінальну відповідальність за вчинення цього діяння повторно або у співучасті. Вказана стаття розміщена у розділі XI Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» [3].

Також варто наголосити, що в рамках розробки Проекту нового КК України (далі – Проект КК України) вказана норма не залишилась поза увагою та зазнала певних змін, що можуть бути впроваджені у правозастосовну діяльність у разі прийняття вказаного акту. Так, Проект КК України (в редакції від 01.08.2024 р.) містить статтю 7.8.10. Згідно з нею особа, яка ідентифікаційний номер, номер двигуна, шасі чи кузова або без належного дозволу панель з ідентифікаційним номером транспортного засобу: 1) знищила, 2) підробила або 3) замінила, – вчинила проступок. Вказане діяння розміщено у Розділі 7.8. «Кримінальні правопорушення проти достовірності інформації, що міститься на речових носіях» Книги 7 «Кримінальні правопорушення проти суспільства» [2]. Таке рішення розробників Проекту КК України заслуговує на підтримку, адже розміщення вказаного діяння у Розділі 7.4. «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» при наявності окремого Розділу щодо достовірності інформації, що міститься на речових носіях не

правильно б відображала об'єкт такого діяння. Загалом, можемо підсумувати, що діяння, яке підлягає дослідженню, не лише не втрачає своєї актуальності, але й знаходить логічне продовження у Проєкті КК України та може бути впровадженого при його прийнятті.

Таким чином, знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу характеризується достатньою суспільною небезпечністю та має всі підстави для збереження криміналізації відповідного діяння. Закріплення відповідної норми у КК України відповідає сучасному етапу розвитку суспільства та є важливим для захисту прав і свобод людини та громадянина. Дослідження кримінальних правопорушень в цій царині є важливим та актуальним і може стати предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Козак В. М. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг транспортних засобів: монографія. Харків: Право, 2022. 208 с.
2. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проєкту (станом на 01.08.2024 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>. (дата звернення 25.08.2024).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
4. Кримінальний кодекс України: Закон Української РСР від 28.12.1960 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0006?an=485381>. (дата звернення 25.08.2024).
5. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Право, 2013. 1240 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, професор кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» Сергій Лукашевич.

**Самара В.С.,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова, аспірант**

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

З моменту незалежності України судову систему неодноразово реформували для оптимізації правосуддя й підвищення довіри до судової влади. Верховний Суд, чий рішення остаточно та не підлягають оскарженню, є ключовою інституцією вітчизняної юриспруденції. Попри значні дослідження порядку касаційного розгляду адміністративних справ, судова реформа в Україні залишається динамічним процесом, що потребує актуалізації наукових підходів.

15 грудня 2017 року розпочав роботу новий Верховний Суд, замінивши попередній найвищий судовий орган. Водночас набрали чинності нові редакції процесуальних кодексів, які уніфікували та суттєво змінили законодавство. У 2020 році запроваджено «процесуальний фільтр касаційного суду», що вплинув на порядок звернення до суду. Це зумовлює потребу в нових дослідженнях, які б відповідали сучасним правовим нормам і реаліям судової практики України.

Право на касаційне оскарження, перш за все виникло із розвитком демократизації суспільства. Не меншу роль відіграє і вдосконалення судової системи, яка відбувається на тлі глобальних тенденцій, які вимагають більшої гнучкості, прозорості та відкритості вітчизняних правових систем. Вивчення та аналіз історичних аспектів та сучасної ситуації з правом на касаційне оскарження має велике значення для формування рекомендацій щодо подальшого вдосконалення правової бази, особливо в адміністративному процесі, що сприятиме ефективності та справедливості української судової системи сприяють покращенню.

Перш за все, аналізуючи історію виникнення права на касаційне оскарження, то варто зазначити, що воно мало місце одразу зі створення адміністративного судочинства в Україні

(мається на увазі незалежна Україна). Так, з набрання чинності Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), а саме з 01.09.2005, дане право було закріплено у ньому, а умови реалізації цього права виділені в окрему главу, яка, логічно, отримала назву «Касаційне провадження». Так, за чинною на той час редакцією, функції касаційної інстанції виконувались Вищим адміністративним судом України [1, с.254].

Крім того, створення даного органу судочинства передбачалось і Законом України «Про судоустрій України», який було визначено як «вищий судовий орган спеціалізованих судів щодо розгляду в касаційному порядку справ адміністративної юрисдикції» [2].

Найважливішою зміною у вищезазначеному законодавстві є еволюційний перехід до триланкової системи судоустрою в Україні. Відтепер українська судова система складатиметься з окружних судів, апеляційних судів, Верховного Суду, який є вищою інстанцією судової системи. Закон також передбачає існування вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою для розгляду певних категорій справ і діяльності як судів першої інстанції для розгляду певних категорій справ. При цьому замість Верховного Суду України змінюється і назва даного органу на Верховний Суд. Дана реформа внесла зміни і до процесуальних кодексів України (усіх окрім Кримінального). Отже, починаючи з 2017 року, функції касаційного розгляду справ було покладено на Верховний Суд [3].

Закон України від 15 січня 2020 року вніс ключові зміни в касаційне провадження адміністративного судочинства, запровадивши «касаційні фільтри». Вони визначають, за яких умов можливе касаційне оскарження рішень судів першої та апеляційної інстанцій, а також випадки, коли таке оскарження не допускається, і рішення апеляційного суду стає остаточним. Таким чином, хоча право на касаційне оскарження існувало й раніше, із 2020 року його реалізація зазнала суттєвих змін.

У світлі дискусій, які точаться тепер навкруги так званих «касаційних фільтрів» варто звернути увагу на таке рішення Конституційного суду України № 11-рп/2012 від 25.04.2012, у якому здійснювалось тлумачення положень Конституції України, а

саме, 55 статті. Зокрема, ним було констатовано, що «право на оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій є складовою частиною конституційного права особи на судовий захист, але разом із тим законом можуть бути встановлені випадки, коли можливість апеляційного чи касаційного оскарження рішення не забезпечується» [4].

Принцип касаційного оскарження є складовою права на доступ до суду та судовий захист, проте він діє лише в межах, визначених законом. Запровадження додаткових критеріїв у КАС України щодо касаційного оскарження звужує коло рішень, доступних для перегляду в касації, що фактично обмежує обсяг права на доступ до правосуддя.

Повне застосування принципу касаційного оскарження спричиняло переважання судів та затягування розгляду справ. На практиці це дозволяло деяким учасникам процесу оскаржувати рішення без обґрунтованих підстав, використовуючи це для навмисного затягування процесу. Водночас при касаційному розгляді зберігається правова невизначеність для учасників, оскільки рішення, що набрало законної сили, може бути скасоване або змінене.

Демократичний принцип доступу до правосуддя акцентує не на обов'язковій касації, а на законності судових рішень та єдності практики. Досвід ЄСПЛ підтверджує, що судові рішення повинні переглядатися з точки зору правильного застосування закону, а не повторної оцінки фактів. Судова практика визнає можливість касаційних фільтрів, якщо вони відповідають національному законодавству, мають законну мету та дотримуються «справедливого балансу» між суспільним інтересом і правами особи, як у справах «Валчев та інші проти Болгарії» (заяви № 47450/11), № 26659/12, № 53966/12) [5] та «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (заява № 8225/78) [6].

ЄСПЛ вказує, що касаційні фільтри повинні відповідати вимогам ч. 1 ст. 6 Конвенції. Якщо фільтри створюють ілюзорний доступ до суду, вони можуть суперечити Конвенції. Загалом, зміни в КАС України щодо розширення критеріїв касаційного оскарження не порушують цей принцип. Проте, певна невизначеність залишається — наприклад, п. 2 ч. 4 ст. 328 КАС

України надає особі право обґрунтовувати відступ від попередніх судових висновків, але остаточну оцінку все одно робить суд.

Отже, касаційне провадження в адміністративному процесі є факультативною стадією, на якій Верховний Суд переглядає рішення судів попередніх інстанцій щодо можливих помилок у застосуванні норм матеріального чи процесуального права. Однак через судову реформу ця стадія супроводжується фільтрами, які обмежують можливість касаційного оскарження. Суд касаційної інстанції перевіряє скаргу на відповідність вимогам КАС України та відкриває провадження лише за наявності визначених підстав. У разі відмови у відкритті касаційного провадження повторне звернення є неможливим, що вимагає чіткої обґрунтованості відмови, аби уникнути порушення права на доступ до правосуддя, гарантованого Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини.

Список використаних джерел:

1. Гусаров К.В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку: монографія. Харків: Право, 2010. с. 254.
2. Закон України «Про судоустрій України»
3. Про визначення дня початку роботи Верховного Суду: постанова Пленуму Верховного Суду від 30.11.2017 р. №2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va002700-17#Text>
4. Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text>
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Валчев та інші проти Болгарії» (заяви № 47450/11), № 26659/12, № 53966/12) від 21.01.2014 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-141227%22%7D>
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (заява № 8225/78) від 28.05.1985 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57425%22%7D>

**Науковий керівник: д.ю.н., професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України Стеценко С.Г.**

Онучак В.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального процесу

ПРОГАЛИНИ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗНИХ

До повномасштабного вторгнення РФ на територію України норми кримінального законодавства, що стосувались ухилення від мобілізації були майже мертвими та залишались лише декларативними. Повномасштабне вторгнення спричинило кардинальну зміну правової ситуації, внаслідок чого зазначені норми набули актуальності та почали активно застосовуватися.

З огляду на це кримінальне законодавство зазнало змін, посилюючи відповідальність за ухилення від мобілізації, проте за відсутності тривалої, сталої практики застосування законодавства про мобілізацію, ми стикаємось з численними порушеннями прав людини з боку працівників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі - ТЦК та СП).

Кримінальна відповідальність за дану групу порушень регламентується Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та «Про військовий обов'язок і військову службу».

Кримінальний кодекс України в свою чергу має низку статей, що забезпечують відповідальність за ухилення від мобілізації (ст.ст. 336, 336-1, 336-2) [1].

При цьому відомі численні випадки порушення прав військовозобов'язаних в процесі призову, такі як примусова мобілізація (бусифікація), фізичне насилля, обмеження прав військовозобов'язаного, примусове вилучення майна (мобільні телефони, гаджети, особисті документи).

«Бусифікація» – це неформальний термін, який використовується для опису примусового залучення людей до мобілізації під час військових дій шляхом обману або примусового утримання. Зазвичай такі дії передбачають використання транспортних засобів (наприклад, мікроавтобусів або автобусів, звідси і походить назва), на яких працівники ТЦК та СП під час

«рейдів» у громадських місцях затримують громадян призовного віку, навіть без відповідного повідомлення чи роз'яснення правових підстав для такого затримання.

Цей термін вживається переважно з негативною конотацією, підкреслюючи порушення прав людини, адже у процесі «бусифікації» часто ігноруються законодавчі норми щодо порядку призову на військову службу.

Відповідно до законодавства, працівники територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки самостійно не мають права здійснювати затримання осіб. Це можуть робити лише представники поліції, які діють у складі мобільних груп оповіщення, і тільки у випадках, коли особа відмовляється отримувати повістку або перебуває в розшуку.

Проте в умовах воєнного стану працівники ТЦК та СП, якщо вони уповноважені наказом коменданта, мають право затримати військовозобов'язаного з метою встановлення особи, якщо він не має при собі документів, що підтверджують особу. Згідно з Порядком перевірки документів, огляду речей, транспортних засобів, багажу, вантажів, службових приміщень і житла громадян, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456, якщо у особи відсутні документи, зазначені в пункті 7 цього Порядку, уповноважені представники ТЦК можуть затримати її для встановлення особи на період, визначений Кодексом України про адміністративні правопорушення [2].

Всі інші дії варто кваліфікувати як перевищення службових повноважень або незаконне затримання. Судова практика містить чимало випадків звернення адвокатів до суду з клопотанням у порядку ст. 206 КПК України про незаконне затримання та/або утримання у приміщеннях ТЦК та СП або військово-лікарських комісіях (далі – ВКЛ) [3].

Право затриманого на оскарження свого затримання в суді в будь-який час закріплене статтею 29 Конституції України. Це право відповідає міжнародно-правовому стандарту, який міститься в пункті 4 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Згідно з цим положенням, «кожен, кого позбавлено волі внаслідок арешту або утримання під вартою, має

право ініціювати провадження, у якому суд без зволікань встановлює законність затримання та приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним» [4].

Проте швидкого механізму протидії незаконним діям під час мобілізації наразі не вироблено. Звернення на гарячу лінію видається малоефективним, звернення до суду фізично займає не менше доби часу, на практиці найпоширенішим покаранням для працівників ТЦК та СП є їх переведення до бойових підрозділів, проте, служба в Збройних Силах України не є покаранням, а тому такі дії не мають законодавчого підґрунтя.

Визначною в цьому питанні стала Постанова Верховинського районного суду Івано-Франківської області по справі № №938/828/24 від 14 серпня 2024 року відповідно до якої, суд наклав штраф на працівників ТЦК та СП за так звану «бусифікацію», кваліфікувавши їх дії за ч.2 ст. 172-14 Кодексу України про адміністративні правопорушення (перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, тобто умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень) [5].

Проте, поширеної практики саме кримінальної відповідальності таких працівників наразі не сформовано, хоча стосовно військовозобов'язаних кримінальна відповідальність застосовується нерідко. Вбачаємо проблематику саме у кримінально-правовому регулюванні. Стаття 426-1 (Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень) має бути направлена саме на такі випадки, проте вона містить положення щодо заподіяння істотної шкоди, що і розмежовує дану норму з адміністративною відповідальністю [1]. Саме оцінність поняття «істотна шкода» викликає чи не найбільше дискусій серед науковців, а тому ми пропонуємо для використання в цілях даної статті розтлумачити істотну шкоду не лише як фінансові чи іншого характеру матеріальні збитки, а й як порушення прав людини, нанесення фізичних чи психологічних травм. Саме в такому контексті ця норма може стати більш ефективною.

Таким чином, кримінальне законодавство України, з питань ухилення від мобілізації, значно змінилося з початком повномасштабного вторгнення рф. Проте, незважаючи на

посилення відповідальності, продовжують фіксуватися численні порушення прав людини з боку працівників Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Зокрема, випадки «бусифікації» демонструють, що законодавчі норми часто ігноруються, а затримання громадян проводяться без дотримання правових підстав. Судова практика, хоча й починає визнавати ці порушення, не створила стійкої системи кримінальної відповідальності для винних. Важливо внести зміни до статті 426-1 Кримінального кодексу, щоб поняття «істотна шкода» охоплювало також порушення прав людини і завдання фізичних чи психологічних травм.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 29.12.2021 № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-п#Text>.
3. Ухвала Хустського районного суду Закарпатської області по справі № 309/4178/24 від 4 вересня 2024 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121363118>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Постанова Верховинського районного суду Івано-Франківської області по справі № №938/828/24 від 14 серпня 2024 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120995461>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Вапнярчук В.В.

Скідан Н.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального процесу,
Львівського університету (Бельгія),
дослідниця

ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СУДОВА ПРАКТИКА ЯК РУШІЙ ЗМІН

Дотримання високих стандартів гарантування й забезпечення прав людини дає змогу називати країну правовою та демократичною, а її громадянам відчувати себе захищеними й вільними у здійсненні своїх прав та свобод, мати можливість брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя, а також розвивати свою особистість у середовищі, у якому панують справедливість і рівність. З моменту проголошення незалежності, Україна взяла на себе такі зобов'язання, проте, на жаль, попри значний прогрес, все ще зберігає лідерство у порушенні прав людини [1].

На державному рівні створено чимало механізмів задля реалізації завдань права людини, серед яких законодавчі та правоохоронні органи, інституції з прав людини тощо, а також судові органи, за допомогою яких активуються механізми оскарження. Важливим елементом усієї системи захисту прав людини є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ, Конвенція) та Протоколи до неї. Більше того, відповідно до ст. 19 ЄКПЛ було створено Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), основним завданням якого є забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та Протоколами до неї [2].

У кримінальному провадженні найбільш ефективним захистом порушених прав людини після вичерпання усіх національних засобів правового захисту, тобто проходження всіх судових інстанцій, справедливо вважається звернення зі скаргою до ЄСПЛ за правилами та процедурою, передбаченими ст. ст. 32, 34, 35, 37-46 ЄКПЛ та Регламентом Суду [2, 3]. Однак здебільшого на цьому рух справи не закінчується і треба активувати наступний

елемент механізму захисту прав людини у формі механізму оскарження, регламентований Главою 34 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК, Кодекс) щодо перегляду за виключними обставинами (п. 2 ч. 3 ст. 459 КПК) [4].

Відповідно до ч. 3 ст. 463 КПК заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом подається до Верховного Суду (далі – ВС) для її розгляду у складі Великої Палати (далі – ВП ВС) [4]. Таким чином, перегляд за цієї умови є виключним повноваженням ВП ВС, яка формує та розвиває відповідну судову практику.

Попри те, що національна судова практика щодо цієї категорії справ устанавлюється та змінюється протягом усієї діяльності різних конфігурацій ВС дотепер, лише у жовтні цього новий ВС оприлюднив перший Дайджест судової практики ВП ВС щодо розгляду такого типу заяв. [5]. Як уже зазначалося нами, одним з інструментів забезпечення єдності та сталості судової практики в Україні¹ є дайджести судової практики ВП ВС [6, с. 64-65]. Тому, вважаємо, що запровадження формування та опублікування дайджестів цієї спрямованості є не тільки перспективним, але і важливим напрямком діяльності ВС. Оскільки це дозволить побачити, наскільки ефективно і в якій спосіб відбувається поновлення порушених прав особи, якщо таке було встановлено. Окрім того ознайомлення з такою судовою практикою сприятиме устанавленню прозорості та доступності судової практики, укріплюючи довіру громадян до правосуддя. За допомогою цього інструменту забезпечуватиметься чітке розуміння підходів ВС до перегляду рішень, демонструватиметься відповідальність України за міжнародні зобов'язання та підтримуватиметься інтеграція в європейський правовий простір, що є першочерговим завданням зважаючи на відкриття перемовин про вступ нашої країни в Європейський Союз.

---

¹ Авторкою також підготовлено наукову статтю «У пошуках релевантної практики Верховного Суду: розпаковка актуальних інструментів», яка буде опублікована у №4 науково-практичного фахового збірника наукових праць «Прикарпатський юридичний вісник» у листопаді поточного року, у якій розкрито поняття «інструмент оприлюднення судової практики», а також виділено та проаналізовано дві групи цих інструментів.

Вищенаведені аргументи підтверджуються і коментарями представників ВС. Так, Секретар ВП ВС Віталій Уркевич відзначив, що розглядуваний нами Дайджест є «першим тематичним дайджестом судової практики ВП ВС» [7]. Аналогічну тезу висунув і перший заступник керівника Апарату ВС Расім Бабанли, який додав, що наразі за цією категорією є «немала кількість [судової] практики, яка складає немалий масив для аналізу щодо питань імплементації практики ЄСПЛ і вжиттям заходів індивідуального характеру на виконання рішень цього Суду» [8]. Тож, можемо констатувати, що ВС було започатковано формування ще одного виду інструменту оприлюднення судової практики ВС.

За своїм змістом Дайджест поділяється на 6 блоків, у кожному з яких узагальнено основні правові висновки, зроблені ВП ВС під час розгляду справ про перегляд судових рішень у зв'язку із встановленням ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань при їх вирішенні судами» [5]. Зокрема, такі: справи, розглянуті у порядку адміністративного, господарського, цивільного та кримінального судочинства, а також у порядку Кодексу України про адміністративні правопорушення. Окремий блок Дайджесту присвячений процесуальним питанням, що пов'язані з відкриттям провадження з перегляду судових рішень з підстави встановлення ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справ судом» [9].

У свою чергу кожний з цих блоків має свої розділи, які присвячені певному порушенню або проблемному аспекту застосування закону. Їх назви формуються за означенням статті ЄКПЛ з коротким описом суті проблем або без зазначенні відповідної статті. Після чого міститься короткий висновок ВП ВС щодо цього питання. Після цього містяться підрозділи, кожний з яких відповідає певній судовій справі, з коротким описом рішень ЄСПЛ та ВП ВС. Наприкінці зазначаються реквізити постанови ВП ВС з посиланням на її повний текст у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Отже, впровадження дайджестів судової практики ВП ВС не лише сприяє прозорості правосуддя, а й зміцнює довіру громадян

до судової системи, підкреслюючи зобов'язання України відповідати міжнародним стандартам.

Список використаних джерел

1. Попри війну Україна зберігає лідерство в порушенні прав людини: статистика Європейського суду з прав людини. URL: <https://bit.ly/3YylC9Y> (дата звернення: 28.10.2024).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.10.2024).

3. European Court of Human Rights. Rules of Court. 28 March 2024. URL: <https://bit.ly/4ea4gGi> (дата звернення: 28.10.2024).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 09.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення: 28.10.2024).

5. Верховний Суд опублікував дайджест судової практики ВП ВС у справах про перегляд судових рішень у зв'язку із встановленням ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справ судом. URL: <https://bit.ly/3AddzHH> (дата звернення: 01.11.2024).

6. Skidan N.V. The Role of the Supreme Court in Ensuring the Observance and Respect for the Rule of Law. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Political Science. Sociology. Law.* 2024. Vol. 1(61). 3. 58-69. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.1\(61\).306750](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.1(61).306750) (дата звернення: 01.11.2024).

7. Уркевич В., «ВП ВС має виключні повноваження з перегляду рішень національних судів на підставі рішення ЄСПЛ». *Facebook*. URL: <https://bit.ly/4f6JPez> (дата звернення: 01.11.2024).

8. Бабанли Р., «Ще такого ви не бачили, бо такого ще не було». *Facebook*. URL: <https://bit.ly/3Uz0aR8> (дата звернення: 01.11.2024).

9. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах про перегляд судових рішень у зв'язку із встановленням Європейським судом з прав людини порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справ судом. URL: <https://bit.ly/3NMAVXE> (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Марочкін О.І.

Бідний Є.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності

ВИКОРИСТАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ МИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПІД ЧАС НАРАХУВАННЯ ТА СПРАВЛЯННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

Актуальним завданням у сучасних умовах воєнного стану під час вирішення митних спорів щодо нарахування та справляння митних платежів в Україні залишається імплементація норм митного права ЄС у митне законодавство України, що передбачене Угодою про асоціацію з ЄС 2014 р., відповідно до якої, наша держава зобов'язана впроваджувати у національне адміністративне судочинство та адміністративну практику митних органів європейські стандарти прав людини. Не забуваємо і про положення Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [1] у частині застосування практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як джерела права.

Підкреслює актуальність дослідження практики ЄСПЛ при нарахуванні та справлянні митних платежів в Україні те, що ефективність роботи митних органів в аспекті протидії митним правопорушенням у досліджуваній сфері визначається, насамперед, результатами розгляду та вирішення справ про порушення митних правил саме судовими органами [2]. Зазначимо, що в Україні звернення до суду залишається єдиною можливістю захистити свої порушені права та скасувати протиправні рішення митних органів при нарахуванні та справлянні митних платежів, однак і в цій сфері суди мають неузгоджену позицію і як результат – різні судові рішення. Вищенаведене вказує на актуальність вибраної теми у частині визначенні ролі й місця використання практики ЄСПЛ у цій сфері.

Окремі вчені вже звертали увагу на проблемні питання законодавчого регулювання судового оскарження рішення, дії або

бездіяльності органів доходів і зборів [3], деякі правові аспекти впливу практики ЄСПЛ при вирішенні справ щодо митних правопорушень [4], проблемних питань адміністративно-правового регулювання митних спорів [5] та ін.

Зазначимо, що в національних адміністративних судах справи щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності щодо заявлення або коригування митної вартості товару займають велику частку митних спорів. Меншу частину митних спорів займають судові справи щодо визначення коду УКТЗЕД митними органами. Зокрема, у справі «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» (Заява № 23620/05) від 24.11.2016 р.) [6] щодо присвоєння невірною коду імпортованим товарам, чим встановлювалась більша ставка ввізного мита, була прийнята з боку ЄСПЛ як виявлене порушення ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (а саме порушення засад захисту власності, втручання у мирне володіння майном).

Окрім того, це рішення ЄСПЛ стало прикладом того, що не завжди успішно реалізовані інструменти захисту прав у національному масштабі припиняють відверто протиправні дії митних органів, зокрема, в частині нарахування та справляння митних платежів. Підприємство-заявник оскаржувало кожне неправомірне рішення митних органів до національних судів і домогалось повернення надмірно сплаченого мита. Воно стверджувало, що у разі якби класифікація була правильною, йому довелося би сплачувати митні платежі за ставкою ввізного мита у розмірі лише 1%, а не 5%. На товар, якого це стосувалося, було накладено арешт в очікуванні результату судового розгляду [6]. Суди кожного разу виносили рішення на користь підприємства-заявника, однак проблема виникала на етапі виконання митними органами судових рішень, наслідком чого стало звернення підприємства до ЄСПЛ, після вичерпання всіх можливих національних засобів захисту своїх прав. У підсумку, держава Україна понесла фінансові збитки (3000 євро та 150 євро) і репутаційні, з точки зору рівня забезпечення законності у сфері митної справи.

Важливою проблемою, зокрема, і у сфері митних спорів, є недотримання принципу юридичної визначеності. Відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ, вислів «згідно із законом» у пункті 2 статті 8 Конвенції вимагає, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який ідеться, вимагаючи, щоб він був доступний для зацікавленої особи, яка, окрім того, повинна мати можливість передбачити наслідки його дії щодо себе, та відповідав принципові верховенства права. Отже, ця фраза передбачає, *inter alia*, що формулювання національного законодавства повинне бути достатньо передбачуваним, щоб дати особам адекватну вказівку щодо обставин та умов, за яких державні органи мають право вдатися до заходів, що вплинуть на їхні конвенційні права. Крім того, законодавство повинне забезпечувати певний рівень юридичного захисту проти свавільного втручання з боку державних органів [7].

У зв'язку з цим, варто звернути увагу і на рішення у справі «Мякотін проти України» (Заява № 29389/09) від 17.12.2019 р., де відбулося втручання у володіння майном громадянина-заявника з метою забезпечити сплату ним ввізного мита, що полягало у конфіскації транспортного засобу. Несплата мита була вчинена заявником, адже він вважав себе резидентом Іспанії та пред'явив працівнику митного органу посвідку на постійне проживання у цій державі. Уповноважений інспектор вважав цього достатнім, щоб не стягувати ввізне мито з заявника. Під час накладення покарання у вигляді конфіскації суд першої інстанції не надав жодного обґрунтування для підтвердження свого рішення не накладати на нього штраф, а конфіскувати його автомобіль. Згідно з твердженнями заявника, таке стягнення було занадто суворим за скоєне ним правопорушення, і ставило під сумнів, чи мало воно бути застосоване взагалі. Апеляційний суд Запорізької області підтримав позицію суду першої інстанції щодо правомірності застосування конфіскації, унаслідок чого заявник звернувся до ЄСПЛ. Під час розгляду справ в ЄСПЛ було поставлене питання, чи було чинне на той момент відповідне законодавство достатньо передбачуваним, щоб заявник, який проживав в Іспанії на законних підставах, правильно визначив своє місце проживання для цілей

митного декларування, а саме – зробив висновок, що відсутність у паспорті штампу «постійне проживання» та реєстрація його місця проживання в Україні не дозволять йому вказати в митній декларації, що його постійне місце проживання було в Іспанії [8]. Загалом, ухвалене на користь заявника рішення завдало Україні збитків на понад 10000 євро.

Таким чином, практика ЄСПЛ є ефективним способом захисту та відновлення порушених прав учасників митних правовідносин. Механізми захисту конвенційних прав покладають на ЄСПЛ подвійну функцію: по-перше, здійснювати індивідуальний контроль у разі винесення рішень щодо порушення державою-учасницею Конвенції того чи іншого права, а по-друге, формувати принципи і стандарти захисту прав людини. Юрисдикції ЄСПЛ притаманний субсидіарний характер, який використовується тільки в межах Конвенції [9, с. 43]. Отже, особливої актуальності під час воєнного стану в Україні набуває впровадження ефективного правового механізму у вирішенні митних спорів щодо нарахування та справляння митних платежів під час переміщення товарів через митний кордон України із застосуванням практики ЄСПЛ із метою ухвалення правосудного рішення, з дотриманням справедливого балансу між правами власника та інтересами суспільства.

Список використаних джерел

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
2. Приймаченко Д. В. Узагальнення практики розгляду судами справ про порушення митних правил (з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини). *Судовий розгляд податкових та митних спорів: проблеми, виклики та пріоритети* (4-5 липня 2019 р.) м. Київ: збірник матеріалів II Міжн. наук.-практ. конф. м. Київ, 2019. 354 с.
3. Настюк В. Я. Шевчук О. М. До питання законодавчого регулювання судового оскарження рішення, дії або бездіяльності органів доходів і зборів. *Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнар. конф., присвяч. 70-річчю з дня народж. проф. І. С. Марочкіна* (Харків, 31 трав. 2019 р.) / редкол.: Л. М. Москвич та ін. Харків: Право, 2019. С. 125-130.
4. Настюк В. Я. Шевчук О. М. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правозастосування при вирішенні справ щодо митних правопорушень. *Судовий розгляд податкових та митних спорів: проблеми, виклики та пріоритети* (4-5 липня 2019 р.) м. Київ: збірник матеріалів II Міжн. наук.-практ. конф. м. Київ, 2019. С. 321-324.

5. Калантай М. В. Адміністративно-правове регулювання митних спорів: дис. доктора філософії за спец. 081 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків, 2020. 223 с.
6. Рішення у справі «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» (Заява № 23620/05) від 24.11.2016 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 98. Стор. 243. Ст. 3028.
7. Рішення у справі «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11) від 09.01.2013 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 89. Стор. 397. Ст. 3307.
8. Рішення у справі «Мякотін проти України» (Заява № 29389/09) від 17.12.2019 р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 30. Стор. 97. Ст. 1070.
9. Герчаківський С. Герчаківська О. Фіскально-правовий моніторинг судового розгляду справ про митні правопорушення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 3. С. 34-43.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук О. М.

**Любченко Т.С.,
Національна академія внутрішніх справ,
здобувач кафедри кримінального права**

УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ: ПИТАННЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Необхідність оновлення законодавчого регулювання суспільних відносин, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, пошук можливостей уникнення помилок тих держав, які успішно пройшли відповідний період розвитку, євроінтеграція – все це є незаперечним фактом необхідності максимальної активізації роботи в галузі порівняльного правознавства [1, с. 192].

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [2]. Але досить часто виявляється, що положення правового характеру, які містяться в таких міжнародних договорах, формулюються або як зобов'язання країн-учасниць, або мають вигляд фундаментальних принципів і характеризуються високим рівнем узагальнення. Тому пряме застосування норм

міжнародного права в Україні неможливе без їх імплементації до національного законодавства.

Ратифікація міжнародних договорів та визнання міжнародно-правових норм безпосереднім регулятором відносин охоплюється внутрішньодержавною юрисдикцією та зумовлює актуальність і практичну цінність механізму узгодження реалізації прав та свобод людини, зафіксованих у Конституції України та у вітчизняних чи міжнародних нормативно-правових актах [3, с. 29].

У ст. 3 чинного КК України проголошено, що він ґрунтується, крім Конституції України, також на принципах і нормах міжнародного права. Це свідчить про відкритість української кримінально-правової системи для можливого сприйняття певних зразків, моделей, рішень щодо реалізації кримінально-правової охорони, які створені за межами цієї системи.

Зважаючи на активізацію розвитку нормативно-правового забезпечення прав захисника чи представника особи на міжнародному рівні, для поглибленого дослідження питань кримінально-правової охорони захисника чи представника особи необхідним є розкриття основних міжнародно-правових стандартів та дослідження проблеми встановлення кримінально-правових гарантій прав захисника та представника особи від незаконного впливу. Виконання захисником чи представником особи професійних обов'язків потребує невинного захисту від будь-якого незаконного втручання в його діяльність, яке може мати найрізноманітніші форми: від перешкод у спілкуванні з клієнтом до погроз та фізичного насильства щодо захисника чи представника особи у зв'язку з їх професійною діяльністю [4, с. 33]. Тут слід звернути увагу на різні підходи щодо термінологічного інструментарію у розумінні процесу втручання: міжнародні інституції та доктрина розуміють втручання у діяльність захисника чи представника особи у широкому сенсі, натомість український законодавець на рівні декількох норм виділяє: втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК); погрозу або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398 КК); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням

правової допомоги (ст. 400 КК) [4, с. 33]. Вважаємо доцільним до визначеного розуміння поняття «втручання» віднести і діяння, зазначені у ст. 399 КК «Умисне знищення чи пошкодження майна захисника чи представника особи».

Сучасними міжнародно-правовими стандартами кримінально-правової охорони захисника або представника особи є відносно варіативні правові норми міжнародного права, які знаходять відображення в джерелах національного кримінального права. Їх варіативність залежить від:

а) конкретних видів кримінальних правопорушень (вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, погрози, знищення чи пошкодження майна), які відображено у відповідному розділі КК національного кримінального права;

б) наявності чи відсутності окремих правових норм про кримінальну відповідальність за насильницькі посягання на життя, безпеку, здоров'я та власність осіб, які надають правову допомогу;

в) наявності чи відсутності відповідних кваліфікуючих ознак зазначених діянь щодо тієї чи іншої особи у зв'язку зі здійснення повноважень, пов'язаних із наданням правової допомоги.

Основними елементами зазначених стандартів є: вплив на існування кримінально-правової заборони інституту універсальних прав людини; наявність визнаної у всьому світі загальної громадської потреби у незалежному, безсторонньому, об'єктивному та законному судочинстві; існування різних національних законодавчих способів забезпечення кримінально-правової охорони захисника чи представника особи [5, с. 192].

В той же час, наше уявлення про захисника чи представника особи, його функції та правовий статус відрізняється від західноєвропейського чи суто американського розуміння цього питання. У багатьох країнах слово «адвокат» вживається для визначення та виокремлення саме адвокатів з численної армії повірених чи судових представників. Це викликано іншими за структурою та призначенням побудовами судових установ і процесуальних вимог, що відповідають певним правовим системам. У західноєвропейських державах, які здебільшого представляють романо-германську чи англо-американську правові системи, максимально застосовується інститут представництва.

Економічно розвинена демократична держава зацікавлена в наявності сильного корпусу юристів адвокатів, адже цей фактор є запорукою високої правосвідомості суспільства, мінімізації корупції та інших соціально негативних проявів. Тому держава повинна сприяти створенню в країні такої організації адвокатури, яка б забезпечувала свободу і незалежність процесуального становища адвокатів, гідні умови їх праці, охорону їхньої честі і гідності [6, с. 59].

Узагальнюючи викладене, приходимо до висновку, що в більшості європейських країн існують розвинені механізми забезпечення гарантій діяльності захисника чи представника особи, наявність яких не вимагає конструювання спеціальної кримінально-правової норми на кшталт ст. 399 КК.

Для України, яка переживає стан правової аномії, наявність норми, що передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи, сьогодні є виправданим. Але реалізація кримінально-правової охорони щодо гарантованих законодавством деяких прав та гарантій захисника чи представника особи під час здійснення ними професійної діяльності з надання правової допомоги, за відсутності спеціальної норми про відповідальність за їх порушення, у зарубіжних країнах можлива за умови встановлення кримінальної відповідальності за вчинення або не вчинення службовими особами діянь, які тягнуть істотні порушення прав і гарантій осіб під час здійснення ним професійної діяльності з надання правової допомоги [7, с. 3, 85, 89, 215].

Сьогодні слід констатувати, що положення ст. 399 вітчизняного КК спрямовані на забезпечення охорони майна захисника чи представника особи. Наявність такої норми свідчить про значущість і цінність діяльності, пов'язаної з наданням правової допомоги та спрямованої на забезпечення конституційного права особи на захист прав, свобод та законних інтересів.

Список використаних джерел

1. Алексеева Н.Ю. Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них, за вітчизняним і зарубіжним законодавством. *Порівняльно-правові дослідження*. 2014. № 2. С. 191 – 199.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Сміх В.В. Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. 231 с.
4. Логвинський Г.В. Кримінально-правова характеристика посягання на захисника чи представника особи: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2021. 240 с.
5. Лосич Т.С. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 19с.
6. Фіолевський Д. П. Адвокатура. Київ: Правова Єдність, 2014. 622 с.
7. Тичина Т.Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність захисника : дис. ... д-ра філософії : 08 Право. Харків, 2021. 257 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Мостепанюк Л.О.

**Тімонова Л.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінально-правової політики**

**УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У СУДОВИХ ЗАСІДАННЯХ
З ПИТАНЬ РОЗГЛЯДУ ПОДАНЬ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ
ЗАСУДЖЕНИХ ВІД ПОДАЛЬШОГО
ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ХВОРОБОЮ
ЯК ОДНЕ З ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ПО НАГЛЯДУ
ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПРИ ВИКОНАННІ
СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану в Україні, предметом зацікавленості суспільства не перестає бути питання щодо дотримання прав засуджених. Через те, що засуджених, через їх специфічний статус, можна віднести до незахищених верств населення, все частіше трапляються випадки порушення їхніх прав. Так, під час проведення спілкування в державній установі «Запорізькій слідчий ізолятор» до групи національного превентивного механізму звернувся ув'язнений, який скаржився на бездіяльність медичних працівників та ігнорування виказаним ним скарг на здоров'я,

зокрема на те, що він тривалий час не може отримати медичної допомоги від працівників медичної частини, або отримати обстеження в іншій лікарні [2, с. 4].

Засуджені – це особлива категорія осіб, рівень захворюваності серед якої на тяжкі хронічні хвороби, такі як СНІД, туберкульоз, гепатит С, цироз печінки, онкологічні захворювання, є значно вищим, ніж серед звичайного цивільного населення держави [5, с. 7]. За інформацією Центру охорони здоров'я ДКВС України, в установах ДКВС України за 12 місяців 2022 року померло 432 особи (у тому числі 43 від онкологічних захворювань, 39 від СНІДу та 46 від туберкульозу), з них 74 у багатопрофільних лікарнях та 22 у спеціалізованих туберкульозних.

За цей період лікарсько-консультативними комісіями розглянуто 126 матеріалів з питань звільнення засуджених до позбавлення волі від покарання за хворобою (за аналогічний період 2021 року – 224) та до суду направлено відповідні подання лише стосовно 99 засуджених, що майже вдвічі менше, ніж торік (195) [9].

Актуальність та необхідність вивчення проблематики звільнення від відбування покарання за хворобою зумовлена суперечливістю практики застосування ст. 84 КК України, відсутністю однакового тлумачення підстав для застосування цього заходу. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Крім того, відповідно до вимог ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України, одним із основних прав засуджених є право на охорону здоров'я [3] [4].

В умовах воєнного стану питання надання можливості хворим на важкі захворювання достроково звільнитися з місць позбавлення волі у зв'язку з необхідністю створення більш сприятливих умов для лікування та одужання, є актуальним, враховуючи обмеженість ресурсів держави на лікування засуджених в установах виконання покарань.

Установи виконання покарань є спеціалізованими інституціями, які пристосовані для здійснення кримінально-правового впливу на особу, і цей вид діяльності для них є виключним. У свою чергу, це означає, що такі установи не

складають економічної «цінності», і їх утримання та фінансування ніколи не знаходилося у пріоритетах державного управління. Отже, вразливість установ зумовлена тим, що вони дуже часто функціонують в умовах браку фінансування та забезпечення, яке під час дії воєнного стану не покращилося, а це безумовно впливає на повсякденне життя колонії [10].

Сюди слід додати величезні проблеми з забезпеченням правового режиму відбування покарання. Практика порушення прав людини є звичайним явищем в установах виконання покарання. Що стосується воєнного стану, який наразі діє в Україні, то він за замовчуванням підвищує «планку» вразливості [8].

Важливу функцію в процесі вирішення питань про звільнення засуджених від відбування покарання за хворобою реалізує прокурор, який під час забезпечення участі у кримінальних провадженнях вказаної категорії, орієнтує суд на постановлення законного та обґрунтованого рішення. Прокурор під час участі у судових засіданнях вказаної категорії справ, має вживати заходів щодо уникнення ухвалення судом формальних рішень про відмову в задоволенні подань адміністрацій установ виконання покарань.

Під час розгляду матеріалів на осіб, які захворіли на психічну хворобу, що позбавляє їх можливості усвідомлювати свої дії та/або керувати ними, необхідна наявність форми № 101/0 «Акт психіатричного огляду засудженого», затвердженої наказом МОЗ від 29.12.2000 № 369 «Про затвердження форм медичної облікової документації, що використовується в стаціонарах і поліклініках (амбулаторіях)» [6].

Крім того, під час судового розгляду, суд повинен встановити відповідність хвороби, зазначеної у висновку лікарсько-консультативної комісії, Переліку хвороб, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання, зазначених у Додатку 13 до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі (пункт 1 розділу VI). Проте, доволі поширеними є випадки застосування судами у практиці звільнення від відбування за хворобою за відсутності акта форми

№ 101-0 або висновку лікарсько-консультативної комісії. В таких випадках прокурори під час судового розгляду можуть ініціювати питання про отримання необхідних документів, за наявності інших медичних документів, які свідчать про хворобу особи, яка може бути підставою для звільнення від відбування покарання.

Так, Рівненський районний суд Рівненської області задовольнив клопотання прокурора про складання та надання до суду акта форми № 101-0 та направлення засудженого на відповідний огляд (справа № 570/808/22), що запобігло збільшенню кількості необґрунтованих відмов суду в застосуванні звільнення від відбування за хворобою [7].

Після винесення судом постанови про звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою відповідні документи надсилаються до адміністрації установи (органу) виконання покарань, яка звільняє засудженого. Однак цього моменту тяжкохворим в'язням доводиться чекати роками. Дехто з них просто не доживає до свого звільнення. Такий стан речей призводить до численних звернень родичів загиблих до Європейського суду з прав людини, який справедливо констатує порушення з боку України прав людини та зобов'язує державу виплатити чималі кошти компенсації [1, с. 317].

Прокурори під час участі у судових засіданнях дотримуються принципу гуманізму та забезпечують економію кримінально-правової репресії стосовно засуджених, щодо яких покарання не тільки не може забезпечити превентивний ефект, але й може стати причиною серйозної загрози для їх життя і здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Бевза І.В. Актуальні проблеми звільнення від відбування покарання за хворобою засуджених із місці позбавлення волі. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21000/1/%D0%91%D0%B5%D0%B2%D0%B7%D0%B0%20%D0%86.%D0%92..pdf> (дата звернення 01.11.2024).
2. Звіт членів національного превентивного механізму про результати відвідування державної установи «Запорізький слідчий ізолятор» 28.03.2024. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/2024%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%A1%D0%86%D0%97%D0%9E.pdf> (дата звернення 02.10.2024).
3. Конституція України: (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 30.10.2024).

4. Кримінально-виконавчий кодекс України: (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 3-4, ст. 21) (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 3166-IV від 01.12.2005, ВВР, 2006, № 12, ст.103 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення 28.10.2024)
5. Методичні рекомендації «Організація діяльності прокурорів з нагляду за додержанням законів і прав засуджених під час вирішення питань про звільнення від покарання за хворобою», схвалені Протоколом засідання науково-методичної ради № 2 від 16.02.2023. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/16022023-vidbulosya-zasidannya-metodichnoi-radi-protokol-2> (дата звернення 12.10.2024).
6. Наказ Міністерства охорони здоров'я від 29.12.2000 № 369 «Про затвердження форм медичної облікової документації, що використовується в стаціонарах і поліклініках (амбулаторіях)» від 29.12.2000 № 369. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0369282-00#Text> (дата звернення 13.10.2024).
7. Рішення Рівненського районного суду Рівненської області № 570/808/22 від 26.05.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104488469> (дата звернення 12.10.2024).
8. «Установи виконання покарань під час війни» Права людини в Україні, інформаційний портал Харківської правозахисної групи URL: <https://khp.org/1608811011> (дата звернення 07.10.2024).
9. Дані Центру охорони здоров'я ДКВС України URL: <https://coz.kvs.gov.ua/> (дата звернення 13.09.2024).
10. Haltsova O. V., Kutierov M. Yu., Mokliak V. V., Smetanina N. V., Stepaniuk A. F. Assessment of Risk of Committing New Offences as Determinant of Prisoner Classification. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023. Vol. 15, No. 2. P. 1–16. References : p. 14–16.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сметаніна Н. В.

**Бодян Д.В.,
Національний університет
«Одеська морська академія»,
студентка 4 курсу ННІМШтам**

ПРАВОМІРНІСТЬ ВІДСТУПУ УКРАЇНИ ВІД СВОЇХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Протягом всіх часів особлива увага приділялась питанню захисту прав людини, зокрема останні мають найвищу цінність у правовій, демократичній, соціальній державі. Дотримання прав повинно бути забезпечено за будь-яких обставин, однак в сучасних умовах все частіше спостерігаються їх обмеження з різних підстав.

Так, повномасштабне вторгнення рф на територію України поставило під сумнів здатність нашої держави виконувати свої зобов'язання у сфері прав людини. Саме тому й виникла досить актуальна проблема для дослідження можливості здійснення Україною відступу від зобов'язань у вказаній сфері.

Загалом, інститут відступу від своїх зобов'язань є відомим ще з давніх часів. Зокрема, під дерогацією слід розуміти «передбачене договором право держави відступати від виконання певних договірних зобов'язань під час збройних конфліктів та іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації» [1, с. 323]. Вказане право передбачене положеннями багатьох міжнародних договорів, а саме: Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція 1950 р.), Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. та Американською конвенцією про права людини 1969 р. тощо.

Слід вказати, що наша держава досить багато разів використовувала право на дерогацію. Перше таке повідомлення було надіслано ще в червні 2015 році у зв'язку з агресією рф на Сході та окупацією областей. В грудні 2019 р. його було частково відкликано, але в квітні 2021 р. знову оновлено. З початком війни, у березні 2022 р. повідомлення було вчергове замінено, а навесні 2024 р. – оновлене (здійснено уточнення та зменшення переліку обмежень).

Може виникнути думка, що в 2019 р. та 2021 р. було подано зовсім різні повідомлення, що не стосуються одне одного, але, це не так. Якщо розглянути зміст всіх поданих повідомлень, то Україна протягом всіх разів посилалася на єдину підставу «збройна агресія рф проти України». Відповідно, можна стверджувати, що наша держава перебуває в стані, так званого, «безперервного» відступу від своїх зобов'язань ще з 2015 р.

Для оцінки правомірності та дотримання процесу відступу Україною від свої міжнародних зобов'язань, необхідним є проведення аналізу відповідності останнього до встановлених міжнародними договорами умов та вимог здійснення дерогації.

Перша вимога стосується наявності надзвичайної ситуації, що стала підставою для оголошення відступу від зобов'язань. Тобто, така ситуація повинна мати виняткових характер та

безпосередньо загрозувати життю нації. У випадку України, в Заяві про відступ від 2015 р. було зазначено, що «триваюча збройна агресія рф проти України, /.../, становить суспільну небезпеку, яка загрожує життю нації /.../» (п. 3) [2]. Саме тому органи державної влади «/.../ вимушені приймати рішення, які становлять певний відступ від зобов'язань України /.../» [2]. Тобто, в Заяві прямо вказується на суспільно небезпечний характер збройної агресії рф, що загрожує життю нації. Відповідно до цього, беззаперечно можна стверджувати, що вказана умова – виконана.

Наступною умовою, слід розглянути, офіційне оголошення надзвичайного стану законом, що передбачає вжиття державою заходів при відступі, які повинні відповідати гостроті становища. Так, оголошуючи відступ та надзвичайний стан, держава посилалася на національне законодавство. Підтвердженням цього є Постанова Верховної Ради України від 2015 р., а саме п.п. 5-8, які встановлюють перелік таких заходів, а саме тих нововведень законів, що були прийняті [2]. Крім цього, з 24 лютого 2022 р. на території України діє воєнний стан, яким було оголошено надзвичайну ситуацію та, відповідно, також запроваджено заходи відступу. Тому, можна стверджувати про виконання вказаної вимоги.

Звідси можливе виділення ще однієї процедурної вимоги, а саме інформування Генерального секретаря про можливе здійснення відступу. Так, в тексті згаданої Заяви передбачено, що «Україна інформує Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй та Генерального секретаря Ради Європи /.../» [2]. В повідомленні від 1 березня 2022 р. міститься таке ж положення про інформування Генерального секретаря ООН, що дає підстави стверджувати про дотримання вказаної умови.

При виконанні відступу, необхідним є переконання державою, що права, від яких вона відступила, передбачають можливість здійснення такого відступу. Перелік таких прав міститься в положеннях вже згаданих раніше договорів, зокрема, Україна зазначила, що «користується своїм правом на відступ від зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та

статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав і основоположних свобод /.../» (п. 9) [2].

В тому числі, на початку 2022 р. Україна повідомила Раду Європи про відступ від деяких статей як Міжнародного пакту 1966 р. (ст.ст. 8(3), 13, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27), так і Конвенції 1950 р. (ст.ст. 4(3), 9, 10, 11, 14, 16) [24]. Однак, 4 квітня 2024 р. скоротила перелік обмежених прав, повідомивши про це Генерального секретаря, зокрема відступи більше не поширюються на «статті 4.3. (щодо примусової або обов'язкової праці), 9 (свобода думки, совісті та релігії), 13 (право на ефективний засіб правового захисту), 14 (заборона дискримінації) та 16 (обмеження на політичну діяльність іноземців)» [3].

Важливими умовами є тимчасовий та територіальний характер дерогації. Розглядаючи тимчасовість, слід розуміти, що початком відступу України є ті дати, коли були подані відповідні нотифікації, тобто це 2015 та 2022 р. Однак, це не розуміється як два окремих відступи, а навпаки, як єдиний безперервний процес, що почався ще в 2015 р., та незважаючи на деякі скасування, продовжився в 2022 р. Враховуючи невідомість скільки ще буде тривати ця ситуація, на наш погляд, неможливо визначити кінець дії цього відступу. Проте, як ми вважаємо, це буде не раніше, ніж припиниться збройна агресія. Стосовно обмеження відступу в просторі, то ще в 2015 р. Україна обмежила територіальну дію сферу свого відступу тимчасово окупованими територіями [2], а в 2022 році – територією всієї країни.

Отже, можна дійти до висновку, що застосування Україною права на дерогацію, на нашу думку, фактично, не призвело до жодних юридичних наслідків, так як було скасовано відступ від тих прав, від яких Україна і в мирний період часу не могла здійснити відступ, оскільки це було неможливо або недоцільно. Однак, є всі підстави стверджувати про дотримання Україною процедури відступу від своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини.

Список використаних джерел.

1. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори, 2021. 408 с.
2. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»: Постанова

Верховної Ради України від 21 травня 2015 року № 462-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Note of Information. Strasbourg, 30 April 2024. URL: <https://rm.coe.int/1680af84ff> (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Національного університету «Одеська морська академія» Ковбан А.В.

**Борченко Д.О.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група**

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У контексті сучасних викликів, з якими стикається Україна, зокрема під час воєнного стану, питання запобігання корупції набуває особливої актуальності. Корупція в умовах війни може мати руйнівні наслідки для національної безпеки, економічної стабільності та довіри суспільства до державних інститутів. Відповідно, розробка ефективних адміністративно-правових засобів боротьби з корупцією є критично важливою [1, с. 67-70].

В Україні існує система законодавчих актів, спрямованих на боротьбу з корупцією, серед яких основним є Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 [2]. Він установлює загальні принципи та механізми, необхідні для забезпечення прозорості в діяльності державних органів. Під час воєнного стану особлива увага повинна приділятися адаптації цих норм до нових реалій, оскільки традиційні механізми можуть бути недостатніми.

В умовах воєнного стану зростає ризик зловживань у сфері державних закупівель та витрат. Запровадження жорсткішого контролю за використанням бюджетних коштів, а також підвищення вимог до прозорості процедур закупівель є важливими кроками у запобіганні корупційним проявам. Це включає в себе використання електронних систем для моніторингу витрат і відкритість інформації про проведення тендерів [3, с. 201].

За цих умов необхідним є підвищення ефективності роботи антикорупційних органів, зокрема Національного

антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Це може бути досягнуто шляхом надання їм додаткових повноважень для оперативного реагування на корупційні злочини, особливо в умовах надзвичайних ситуацій.

Для ефективної боротьби з корупцією важливе значення має підвищення правової свідомості населення та державних службовців. Реалізація програм навчання та просвіти, спрямованих на формування антикорупційних цінностей, допоможе знизити толерантність до корупції в суспільстві [4, с. 5-6].

В умовах війни важливо налагодити співпрацю з міжнародними антикорупційними організаціями, що дозволить Україні запозичити найкращі практики та механізми запобігання корупції [4, с. 5].

Участь у міжнародних програмах та ініціативах сприятиме підвищенню рівня прозорості та підзвітності. Запобігання корупції під час воєнного стану в Україні є надзвичайно важливим завданням для забезпечення стабільності та безпеки країни. Ефективне використання адміністративно-правових засобів, посилення контролю за фінансами, розширення повноважень антикорупційних органів, підвищення правової свідомості населення та міжнародна співпраця є ключовими елементами в цій боротьбі [3, с. 202-203].

Список використаних джерел

1. Хабарова Т. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції: зарубіжний досвід. *Науковий вісн. Херсонського держ. ун-ту. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 6–1. Т. 3. С. 67–70.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
3. Дем'янчук Ю.В., Киреев В.Ю., Шелест А.П. Виокремлені дискусійні аспекти протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 83: частина 2. С. 199-203.
4. Гладун З. С. Адміністративно-правові засоби боротьби з корупцією. Проблемна лекція для магістрів і студентів Юридичного інституту Тернопільської академії народного господарства. Тернопіль, 2002. С 3-8.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М.С.

Возна Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Військово-юридичний інститут,
4 курс, 3 група

**ДО ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ПРО ВІДМОВУ
У НАДАННІ СТАТУСУ УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

З початком повномасштабної агресії російської федерації проти України захист прав військовослужбовців набуває критичного значення, адже саме вони є основною силою, що забезпечує територіальну цілісність та суверенітет нашої держави. Забезпечення прав військовослужбовців є не лише конституційним обов'язком держави, але й суттєвим аспектом стабільності у військовій сфері. Військовослужбовці, які боронять нашу країну на передовій, мають бути впевнені, що їхні права отримають належний захист держави. Це включає як правовий, так і соціальний захист, оскільки служба в ЗСУ пов'язана з високим ризиком для життя та здоров'я. В умовах воєнного стану виникають специфічні проблеми, які вимагають комплексного підходу до їх вирішення з досліджуваних питань. Вищенаведене вказує на актуальність вибраної теми цієї роботи.

Окремі вчені вже звертали увагу на проблемні питання розгляду та вирішення справ у судах із урахуванням практики ЄСПЛ [1; 2] та ін. Зазначимо що, адміністративні суди відіграють ключову роль у цьому процесі, оскільки вони часто є останньою інстанцією, де військовослужбовці можуть захистити свої права. Військовослужбовці повинні мати надійну правову підтримку, яка забезпечить їм соціальні гарантії та захист їхніх прав, і у випадках неправомірних дій з боку державних органів та посадових осіб. Важливим є те, що статус учасника бойових дій надає військовослужбовцям та ветеранам російсько-української війни право на весь комплекс соціальних гарантій, передбачених чинними законодавчими й підзаконними актами. Однак неможливість отримати посвідчення учасника бойових дій (для підтвердження статусу) фактично позбавляє людину можливості

використати передбачені законодавством гарантії соціального захисту. Проблематика розгляду адміністративних справ та формування судової практики у сфері правовідносин в Україні в умовах воєнного стану має велике значення для учасників адміністративного судочинства. Після введення воєнного стану в Україні у 2022 році залишається важливою проблемою захист прав та інтересів військовослужбовців, інших фізичних та юридичних осіб, а також забезпечення всебічного, об'єктивного та повного розгляду соціальних спорів. Це особливо актуально у випадках оскарження рішень про відмову у наданні статусу учасника бойових дій військовослужбовцям в умовах воєнного стану. Вищенаведене підкреслює актуальність вибраної теми роботи. Тому існує нагальна потреба в удосконаленні законодавства України для спрощення процедури отримання статусу учасника бойових дій і покращення механізмів його оскарження.

Основні особливості надання та позбавлення статусу учасника бойових дій визначені Законом «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3], постановами Кабінету Міністрів України «від 20.08.2014 № 413 [4], а також низкою Положень про комісії з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій у різних державних органах. Щодо виключної компетенції Міжвідомчої комісії, яка утворюється Державною службою України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, на віднесення особи до категорії осіб, які мають право на отримання статусу учасника бойових дій, то висновок Верховного Суду, зокрема у постанові від 31 серпня 2022 року у справі № 826/2878/18, у зазначеній категорії спорів зводиться до того, що з'ясування питання про віднесення членів громадських організацій до категорії осіб, які мають право на отримання статусу учасника бойових дій, є виключною компетенцією Міжвідомчої комісії, а не Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичних операцій [7].

Учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і

підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час. [3]. У постанові Верховного Суду від 24.06.2021 р. у справі № 240/9932/2033 сформовано правовий висновок про те, що обов'язковою умовою надання статусу учасника бойових дій є встановлення факту участі особи у бойових діях чи забезпеченні бойової діяльності військ на території інших держав. [6].

У Єдиному державному реєстрі судових рішень можна знайти судову практику щодо оскарження відмови у визнанні статусу учасника бойових дій (УБД) особі, яка виконувала службові обов'язки, зокрема ненадання відповідного посвідчення. Судова практика свідчить, що суди часто відмовляють військовослужбовцям у задоволенні їх позовів з кількох основних причин: по-перше, недостатність наданих доказів від військовослужбовців щодо їх спеціальних соціальних прав (позивачі не надали достатніх документів, що підтверджують їхню безпосередню участь у конкретних бойових діях або заходах з національної безпеки та оборони); по-друге, відсутність документів від командування Оперативного угруповання військ, які підтверджують участь військовослужбовця у зазначених заходах (або його переміщення під час цього періоду); по-третє, відсутність наказів та журналів бойових дій, що могли б підтвердити участь позивача у відповідних операціях; по-четверте, документи, які надають позивачі, не завжди є допустимими або достатньо переконливими для суду.

Так, у постанові Першого апеляційного адміністративного суду від 08 лютого 2024 року по справі №200/4065/23 позивачкою не було надано доказів того, що наказами АТЦ при СБУ вона залучалася до виконання завдань антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей безпосередньо. Суд встановив, що виконання своїх службових обов'язків, хоча і в районі проведення АТО, але не пов'язаних із заходами з протидії терористичної діяльності, не є підставою вважати, що позивачка персонально та безпосередньо залучалася до виконання завдань антитерористичної операції в районах її проведення, а тому підстав для задоволення позовних вимог не існує [8].

Значним кроком для збирання, обробки, передачі та зберігання інформації, необхідної для надання в автоматичному

режимі статусу учасника бойових дій стало затвердження постанови КМ України «Деякі питання надання в автоматичному режимі статусу учасника бойових дій у період воєнного стану». Згодом цей процес технічно буде реалізовано. [5]. Отже, захист прав військовослужбовців в Україні, особливо в умовах воєнного стану, є надзвичайно актуальним питанням науки. Статус учасника бойових дій відкриває доступ до важливих соціальних гарантій, проте існуючі процедури його отримання часто ускладнені, що призводить до відмови у наданні цього правового статусу. Оскарження таких рішень стає критично важливим для забезпечення прав військовослужбовців. Судова практика показує адміністративних судів, що багато позовних заяв військовослужбовців відхиляються через недостатність документальних підтверджень їхньої участі у бойових діях. Це вказує на необхідність удосконалення законодавства, яке б спростило процедури надання статусу учасника бойових дій та покращило правовий механізм захисту прав військовослужбовців в умовах воєнного стану. Важливим кроком у цьому напрямку стало затвердження постанови КМ України, яка передбачає автоматизацію процесу надання статусу учасника бойових дій. Отже, для забезпечення ефективного захисту прав військовослужбовців в умовах воєнного стану необхідно забезпечити надійну правову підтримку та створити умови для об'єктивного розгляду судових спорів в адміністративних судах, що сприятиме довірі до держави з боку військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Shevchuk O. M. Protsiuk I. V., Samoshchenko I. V., Panova A. V., & Shaposhnyk A. O. The Rights to access to Information and National Security in the Ukraine in the System of Human Rights. *Revista Juridica Portucalense*, 2023. 34, 257–282. [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(34\)2023.ic-13](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(34)2023.ic-13)
2. Shevchuk O., Drozdov O., Kozak V., Vyltsan A. & Verhogyad-Gerasymenko O. Human Right to Access Public Information: The Experience of Ukraine and the Practice of the ECtHR". *Hasanuddin Law Review*, 2023. 9(2),155-167. <http://dx.doi.org/10.20956/halrev.v9i2.4396>
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: *Закон України* від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
4. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і

оборони, відсічі й стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення»: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 20.08.2014 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF#Text>

5. Деякі питання надання в автоматичному режимі статусу учасника бойових дій у період воєнного стану: *постанова Кабінету Міністрів України* від 10.09.2024 р. № 1041. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1041-2024-%D0%BF#Text>

6. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 24.06.2021 р. у справі № 240/9932/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97881109>

7. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 31.08.2022 р. у справі № 826/2878/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117767409>

8. Постанова Першого апеляційного адміністративного суду від 08.02.2024 р. у справі №200/4065/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116867860>

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук О. М.

**Гусятинська Ю.С.,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
факультет прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції),
4 курс, 1 група**

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Актуальність теми зумовлена стрімким розвитком інформаційних технологій та зростанням цифрових кримінальних правопорушень, що потребують нових методів розслідування. Цифрові докази, такі як дані з комп'ютерів, мобільних пристроїв, соціальних мереж, хмарних сервісів, стали ключовими у розслідуваннях сучасних кримінальних справ. Використання інноваційних інструментів цифрової криміналістики, таких як штучний інтелект, машинне навчання, аналітика великих даних, забезпечує більш точний і швидкий збір, аналіз та збереження цифрових доказів. Це підвищує ефективність роботи

правоохоронних органів і сприяє боротьбі з кіберзлочинністю та іншими правопорушеннями.

Цифрова криміналістика – це галузь криміналістики, яка спеціалізується на виявленні, зборі, аналізі та збереженні цифрових доказів із різних електронних пристроїв. Вона застосовується для розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із комп'ютерами, мобільними телефонами, інтернетом та іншими цифровими технологіями. Цифрові докази можуть включати файли, електронну переписку, журнали активності, дані з соціальних мереж та інші сліди, що залишаються в електронному середовищі. Основна мета цифрової криміналістики – забезпечити правдиве, достовірне та належне оформлення цифрових доказів для використання в судовому процесі [2, с. 83-84].

У порівнянні з традиційними доказами, цифрові докази створюють унікальні виклики через свої особливості. Обсяг цифрових даних може бути величезним, включаючи безліч файлів, журналів активності та метаданих, що ускладнює процес їхнього збору та аналізу. Швидкість створення і передачі цих даних також є важливою проблемою: інформація генерується і змінюється в режимі реального часу, що вимагає від слідчих негайного реагування, щоб зібрати необхідні докази до їх можливого видалення або перезапису. Крім того, цифрові докази нестійкі і можуть бути випадково або навмисно знищені, що потребує використання спеціальних інструментів та технологій для їхнього збереження. Уразливість даних також створює загрозу, оскільки цифрові докази легко можна підробити, змінити або пошкодити, що ставить під сумнів їхню достовірність у суді.

Деякі країни розробили окремі правила доказового права, які враховують особливості цифрових доказів та встановлюють специфічні вимоги до їх аутентифікації. Це включає використання криптографічних методів для підтвердження цілісності даних, журналів змін та електронних підписів. Інші країни не роблять чіткої різниці між аутентифікацією традиційних і цифрових доказів, застосовуючи однакові правила для обох типів. Такий підхід може бути недостатньо ефективним у випадку цифрових даних, оскільки не враховує їхню нестабільність і можливість маніпуляцій. Тому міжнародна практика поступово рухається до

встановлення спеціалізованих стандартів для роботи з цифровими доказами, що допомагає підвищити їхню правову значимість та захистити їх від підробки [1, с. 176-180].

Штучний інтелект нині займає центральне місце в цифровій криміналістиці, сприяючи автоматизації розпізнавання та аналізу даних. Наприклад, у Китаї штучний інтелект інтегровано до вуличних камер для розпізнавання облич і пошуку в базах даних, тоді як в Україні близько 400 слідчих використовують додаток Clearview AI для ідентифікації підозрюваних та загиблих. Спочатку ідея використання даних з відкритих джерел зустрічалася скептично, через складність їхньої верифікації, але в країнах з розвинутою цифровою криміналістикою ця практика вже врегульована законодавчо.

У ситуації повномасштабної агресії інструменти цифрової криміналістики відіграють ключову роль у забезпеченні невідворотності покарання. Наприклад, після звільнення міста Буча Збройними силами України виявлено масові вбивства цивільних, і російська влада намагалася дискредитувати ці докази, називаючи їх інсценізацією. Однак супутникові знімки підтвердили, що тіла загиблих з'явилися під час російської окупації, а також допомогли зафіксувати масові поховання, як біля церкви святого Андрія, що суттєво сприяло встановленню винних [3].

Сучасні технології цифрової криміналістики в Україні стикаються з кількома значними проблемами, які обмежують їхню ефективність. По-перше, недостатня інфраструктура для збору та аналізу цифрових доказів є критичним викликом. Багато правоохоронних органів не мають необхідних ресурсів, технічного обладнання чи спеціалізованих програм для обробки великих обсягів даних. Це ускладнює виконання складних розслідувань, особливо в умовах зростання кіберзлочинності та інших злочинів, пов'язаних із використанням цифрових технологій.

По-друге, відсутність чітких правових рамок та стандартів для роботи з цифровими доказами також є серйозною перешкодою. У багатьох випадках правоохоронці не знають, як правильно збирати, зберігати та аналізувати цифрові дані, що може призводити до їхнього спотворення або втрати юридичної значимості. Крім того, існує потреба у підвищенні кваліфікації

слідчих і криміналістів у сфері цифрових технологій, адже нові методи і інструменти постійно з'являються. В результаті, для ефективної боротьби з цифровою злочинністю в Україні важливо запроваджувати новітні технології, розвивати інфраструктуру та формувати відповідні юридичні норми.

Для вирішення проблем сучасних технологій цифрової криміналістики в Україні необхідно вжити комплексних заходів, що включають модернізацію інфраструктури правоохоронних органів, підвищення кваліфікації кадрів та розробку чітких правових норм. По-перше, державі слід інвестувати в сучасне обладнання та програмне забезпечення для збору та аналізу цифрових доказів, що дозволить оперативно реагувати на нові виклики у сфері кіберзлочинності. По-друге, важливо впровадити спеціалізовані навчальні програми для слідчих і криміналістів, які забезпечать їх необхідними знаннями та навичками для роботи з цифровими технологіями. Крім того, розробка та впровадження стандартів і регуляцій, що регулюють порядок збору, зберігання та аналізу цифрових доказів, сприятиме підвищенню їхньої юридичної значимості та забезпечить належний рівень захисту прав громадян.

Отже, сучасні технології цифрової криміналістики в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності розслідувань у умовах зростаючої кіберзлочинності та інших правопорушень, пов'язаних із цифровими даними. Проте, незважаючи на їхній потенціал, існуючі проблеми, такі як недостатня інфраструктура, відсутність належних правових норм та обмежена кваліфікація кадрів, стримують їхнє впровадження та ефективність. Для досягнення прогресу важливо інвестувати в технології, розвивати відповідні навчальні програми та формувати чіткі регуляції, що дозволить покращити якість роботи правоохоронних органів і сприятиме забезпеченню правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Колодіна, А. С., Федорова, Т. С. Цифрова криміналістика: проблеми теорії і практики. *Київський часопис права*. 2022. С. 176–180.
2. Борисова К. Є., Світличний В. А. Застосування цифрової криміналістики. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2022. С. 83–84.

3. Цифрова криміналістика. Як це допомогло зібрати докази злочинів у Бучі? Новини України та Світу. Головні і останні новини – НВ. URL : <https://nv.ua/ukr/opinion/viy-na-vukrajini-yak-cifrova-kriminalistika-vikrivaye-zlochirinirfv-ukrajini-novini-ukrajini-50248411.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри криміналістики та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» Колодіна А.С.

**Книш І.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Військово-юридичний інститут,
4 курс, 6 група**

**ДО ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВ
ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКОЇ КОМІСІЇ У ПОРЯДКУ
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану багато чоловіків віком від 18 до 60 років отримали досвід взаємодії з військово-лікарськими комісіями. Зокрема, це відбувалося під час загальної мобілізації на військову службу або вже на службі в статусі військовослужбовця у випадках поранень, контузій або травм. Водночас відносини, що стосуються визначення ступеня придатності до служби, не завжди склалися справедливо. Часті випадки, коли рішення ВЛК приймаються з порушенням принципів об'єктивності, викликають сумніви щодо неупередженості їх висновків. У зв'язку з цим значно зросла кількість позовів до адміністративних судів щодо оскарження рішень військово-лікарських комісій. Військовослужбовці та їхні сім'ї мають право на реалізацію своїх прав, як і всі інші громадяни, і суди зобов'язані неухильно дотримуватися Конституції України [1] та забезпечувати справедливе правосуддя для всіх громадян. Вкажімо, що окремі вчені вже звертали увагу на проблемні питання розгляду та вирішення справ у судах із урахуванням практики ЄСПЛ [2; 3] та ін.

Кодексом адміністративного судочинства України передбачено, що кожна особа має право звернутися до адміністративного суду у визначеному порядку, якщо вважає, що її права, свободи або законні інтереси порушені рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, і може просити про їх захист [4; 5]. Згідно з Положенням про військово-лікарську експертизу у Збройних Силах України, затвердженим наказом Міністерства оборони України від 14.08.2008 р. № 402, [6] метою військово-лікарської експертизи є оцінка стану здоров'я призовників, військовослужбовців і військовозобов'язаних для визначення їх придатності до військової служби. Експертиза також включає встановлення причин захворювань, травм (поранень, контузій, каліцтв) і необхідності медико-соціальної реабілітації та підтримки військовослужбовців. Для проведення військово-лікарської експертизи формуються штатні та позаштатні (як постійні, так і тимчасові) військово-лікарські комісії (ВЛК), які приймають відповідні рішення. Постанови цих комісій є обов'язковими для виконання. [5].

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, суб'єкт владних повноважень — орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, орган військового управління, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг. Оскільки військово-лікарська комісія є органом військового управління, що здійснює владні управлінські функції, вона належить до суб'єктів владних повноважень. Тому оскарження постанов ВЛК у суді здійснюється в порядку адміністративного судочинства. [4].

Статтею 122 Кодексу адміністративного судочинства України врегульовані строки для оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, а саме: Три місяці з дня вручення відповідного рішення за результатами розгляду заяви щодо оскарження постанови, тобто у разі попереднього застосування досудового порядку. Цей строк починає свій перебіг із дня вручення рішення вищої інстанції ВЛК за результатами розгляду

заяви про перегляд постанови. Шість місяців із дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, тобто з дня винесення відповідної постанови ВЛК. [4].

Аналізуючи практику Верховного Суду можна виокремити ряд важливих положень щодо оскарження рішень військово-лікарських комісій. Так, у постанові від 12 червня 2020 року у справі № 810/5009/18 суд визначив такі основні принципи: Рішення ВЛК можуть бути оскаржені в межах компетенції адміністративних судів, які здійснюють судовий контроль. Суд не може підняти собою функції ВЛК або самостійно оцінювати ступінь придатності до військової служби, однак має право оцінювати повноту та об'єктивність проведеного медичного огляду і встановлення причинного зв'язку захворювання. Суд повинен перевірити дотримання процедури медичного огляду і прийняття рішення ВЛК, а також наявність усіх необхідних документів, на основі яких було ухвалене рішення. У разі виявлення порушень у процедурі медичного огляду або в прийнятті рішення, суд може визнати постанову ВЛК незаконною, скасувати її та зобов'язати провести повторний огляд. Окрім цього, хочу підкреслити, що й судова практика щодо оскарження постанов ВЛК є доволі суперечливою. На підтвердження цього хочу проаналізувати наступні судові рішення. [5].

У справі № 420/5300/23 Одеський окружний адміністративний суд відмовив у задоволенні позову, в якому вимагалось визнати протиправним і скасувати рішення військово-лікарської комісії Військово-медичного клінічного центру Південного регіону про визнання позивача придатним до військової служби. Суд обґрунтував своє рішення тим, що висновок гарнізонної військово-лікарської комісії, яка видала позивачу довідку про придатність, був ухвалений компетентною комісією відповідно до законодавства та вимог Положення № 402. Закон надає можливість оскаржити рішення військово-лікарської комісії до ВЛК вищого рівня або безпосередньо до Центральної військово-лікарської комісії. Саме ці органи мають повноваження переглядати рішення попередніх комісій з урахуванням нових даних і результатів медичних обстежень позивача. Суд не має

спеціальних медичних знань, необхідних для оцінки висновків ВЛК щодо стану здоров'я позивача та його придатності до військової служби, оскільки ці питання є виключно медичними. Розгляд таких питань входить до дискреційних повноважень професійних військово-лікарських комісій і спеціалізованих медичних експертів. [4].

Натомість аналізуючи справу № 480/6410/23, в якій Сумський окружний адміністративний суд задовольнив позов позивача, можна виділити кілька ключових аспектів, які свідчать про важливість дотримання процедурних норм у процесі військово-лікарської експертизи. У цьому випадку суд акцентує увагу на тому, що при медичному огляді не було дотримано процедури, визначеної Положенням № 402. Відсутність необхідних досліджень у медичній картці позивача свідчить про недостатній медичний огляд. Це підкреслює, що безпосередня відповідальність за дотримання встановлених процедур лежить на членах ВЛК, і їхні рішення повинні ґрунтуватися на повних та об'єктивних медичних даних. Суд відзначає, що рішення ВЛК про непридатність позивача до військової служби було прийнято необґрунтовано і без належного врахування всіх обставин. Це підкреслює важливість співвідношення між приватними правами особи і публічними інтересами. Кожне рішення, що обмежує права громадян, має бути ретельно обґрунтованим. Важливо підкреслити, що будь-яке рішення, прийняте з порушеннями процедури, може бути скасоване. Це важливий момент, оскільки показує, що дискреційні повноваження не є абсолютними і завжди повинні здійснюватися у межах закону. [4,6].

Отже, що у сучасних умовах воєнного стану, коли роль військово-лікарських комісій набуває особливого значення, виникає нагальна потреба у вдосконаленні правових механізмів оскарження їх рішень. Наявні обмежені ресурси, недостатня кількість професійних кадрів та складність процесів медичного огляду під час воєнних дій часто призводять до помилок або формального підходу у визначенні придатності до служби, що стимулює звернення громадян до суду. Для ліквідації проблеми важливо запровадити новели в законодавстві, які сприятимуть спрощенню процесу оскарження та забезпечать доступ до

правосуддя навіть у найскладніших умовах. Наприклад, запровадити спеціалізовані адміністративні суди для розгляду справ, пов'язаних з оскарженням постанов ВЛК під час воєнного стану. Це дозволить забезпечити швидкий та ефективний розгляд скарг. Розробити електронну платформу для подання скарг на рішення ВЛК, яка дозволить заявникам подавати документи дистанційно та отримувати інформацію про статус справи. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли фізичний доступ до судів може бути обмеженим. Запровадити спрощену процедуру оскарження, яка передбачатиме скорочені терміни розгляду справ (наприклад, 10–15 днів). Отже, запропоновані новели в законодавстві можуть суттєво полегшити процес оскарження постанов ВЛК в умовах воєнного стану, забезпечивши доступність правосуддя та ефективний захист прав громадян. Це дозволить не лише зменшити навантаження на судову систему, але й підвищити довіру до державних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Shevchuk O. M., Protsiuk I. V., Samoshchenko I. V., Panova A. V., & Shaposhnyk A. O. The Rights to access to Information and National Security in the Ukraine in the System of Human Rights. *Revista Juridica Portucalense*, 2023. 34, 257–282. [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(34\)2023.ic-13](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(34)2023.ic-13)
3. Shevchuk O., Drozdov O., Kozak V., Vyltsan A. & Verhoglyad-Gerasymenko O. Human Right to Access Public Information: The Experience of Ukraine and the Practice of the ECtHR". *Hasanuddin Law Review*, 2023. 9 (2),155-167. <http://dx.doi.org/10.20956/halrev.v9i2.4396>
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
6. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України : Наказ М-ва оборони України від 14.08.2008 р. № 402 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук О.М.

СУЧАСНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ

Держава гарантує рівність власності громадян, що означає недопустимість свавільного позбавлення права власності на землю, а також забезпечення захисту прав всіх суб'єктів права власності. Україна, як соціальна держава, спрямовує свою діяльність на забезпечення прав і свобод військовослужбовців та надання їм додаткових соціальних гарантій, враховуючи їх службу, відданість та небезпеку, на яку наражаються військові щодня [8]. З мотивів суспільної вдячності військовослужбовцям, Україна гарантує певні права щодо отримання земель.

З аналізу норм спеціального законодавства можна виокремити основні особливості. Згідно із Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» суб'єктом, що має право на отримання відведених земельних ділянок – є учасники бойових дій [1]. Держава забезпечує пріоритетність надання земель, що передбачає першочерговий розгляд клопотань учасника бойових дій, на відміну від інших осіб, що подають такі клопотання та не мають даного статусу. Однак даний закон не містить чіткої регламентації порядку та особливостей безоплатної приватизації земельної ділянки.

Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачене ширше коло суб'єктів, які мають право на отримання земельних ділянок. До таких суб'єктів належать військовослужбовці, їх батьки, члени сімей військовослужбовців, які загинули чи пропали безвісти під час проходження військової служби, а також особам, що звільнені з військової служби особам, які стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби. В даному законі, міститься обов'язок місцевого самоврядування надати зазначеним суб'єктам земельну ділянку [2].

Варто зазначити, що першочерговий розгляд клопотань про надання земельної ділянки та надання дозволу на розробку документації не означає безпосередньо надання земель у власність, з огляду судової практики. Оскільки у випадку невідповідності проекту землеустрою вимогам законодавства орган може відмовити у наданні ділянки. Дана позиція відображається і у Постанові Верховного Суду України від 13.12.2016 у справі № 815/5987/14 [3]. Також, першочергове відведення земель передбачає обмеження використання земель за цільовим призначенням, оскільки дозволяється лише індивідуальне житлове будівництво, садівництво і городництво. При цьому, право на отримання земель за певним цільовим призначенням надається – лише один раз, тож якщо учасник бойових дій раніше використав своє право і отримав землі для житлового будівництва, вдруге звертатися для надання земель для житлового призначення не зможе.

Також, однією з проблем для реалізації даного права є пошук відповідної землі. Звичайно, ознайомитися самостійно із місцем розташування земель, їх розміром та призначенням можна завдяки Публічній кадастровій карті. Проте нерідко трапляються випадки, коли земельна ділянка може перебувати у користуванні чи у приватній власності, однак запис до кадастру не був внесений. У даному випадку, можна звернутися до органу із запитом про надання інформації, щодо вільних земель. Як свідчить практика, даний спосіб є досить ефективним.

Законодавство, що передбачає додаткові гарантії для учасників бойових дій та військовослужбовців, не регламентує окрему процедуру для набуття даних земель у власність, тож дані особи звертаються у порядку ст. 118 Земельного кодексу.

Проте, з початком широкомасштабного вторгнення РФ та введенням в Україні воєнного стану, існує заборона на безоплатну передачу земель у приватну власність відповідно до внесених змін до законодавчих актів, окрім ділянок, де розташовані об'єкти нерухомості. Тож учасники бойових дій та військовослужбовці не можуть реалізувати свої права. З цього приводу вже існує багато судової практики. Наприклад, у справі від 06 серпня 2024 року № 320/5132/22 позивач (учасник бойових дій) звернувся до суду з

вимогою про визнання протиправної поведінки та бездіяльності органу місцевого самоврядування та зобов'язання вчинити певні дії. Суд встановив протиправну бездіяльність органу місцевого самоврядування у зв'язку з не розглядом клопотання позивача про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність, та зобов'язав розглянути клопотання про надання земельної ділянки. Проте суд відстрочив виконання рішення у частині зобов'язання не пізніше ніж через тридцять днів після припинення дії воєнного стану в Україні [4].

На початку 2024 року, була створена навіть електронна петиція №22/218364-еп щодо надання права учасникам бойових дій на безоплатне отримання земельних ділянок під час дії воєнного стану. Тож автор петиції пропонує запровадити зміни до законодавства, які надаватимуть можливість почати процедуру оформлення земельних ділянок членами сімей військовослужбовця, у випадку його загибелі. Або внести зміни до «Перехідних положень» Земельного кодексу України та дозволити безоплатну передачу земель під час дії воєнного стану учасникам бойових дій, військовослужбовцям та їх сім'ям. Однак, дана петиція не набрала достатньої кількості підписів, тому дана ініціатива не була розглянута Президентом України.

Отже, проблеми права власності на землю тривають в Україні довгий період, мораторій, заборона безоплатного надання земель під час дії воєнного стану, є перепонами у реалізації громадянами України конституційних прав. З огляду на необхідність забезпечення прав і свобод, для військовослужбовців та учасників бойових дій держава передбачила додаткові гарантії, що передбачені спеціальним законодавством. Проте вони не можуть бути реалізовані в умовах воєнного стану. Отже, варто вносити зміни до законодавства України в частині надання можливості батькам та членам родини військовослужбовців, які загинули на війні.

Список використаних джерел:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту Закон України: від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

3. Постанова Верховного Суду України від 13.12.2016 у справі № 815/5987/14 URL:https://protocol.ua/ua/postanova_vsu_vid_13_12_2016_roku_u_sprav_i_815_5987_14/.
4. Київський окружний адміністративний суд. Рішення від 06 серпня 2024 року № 320/5132/22. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/120874107/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатенко І.В.

**Мартишевська М.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Полтавський фаховий коледж,
3 курс, група ПК-32-А**

ВІЙНА ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО: БАЛАНС МІЖ ПРАВАМИ ТА БЕЗПЕКОЮ

Війна ставить перед державою складне завдання – забезпечити національну безпеку, не допустивши при цьому порушень основних прав і свобод громадян. В умовах воєнного стану влада змушена вдаватися до обмеження певних прав (як-от свобода пересування, доступ до інформації чи соціальних виплат тощо), що може породжувати численні конфлікти між громадянами та органами публічної влади. Адміністративні суди відіграють ключову роль у врегулюванні публічно-правових конфліктів, перевіряючи правомірність дій органів влади та контролюючи дотримання принципу пропорційності в обмеженнях прав людини.

Під час воєнного стану, згідно зі статтею 10 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", діяльність судів, як і інших органів державної влади не може бути зупинена. Водночас ч. 2 ст. 26 цього ж закону забороняє скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства. Однак війна та її наслідки також вплинули на функціонування судової системи, що призвело до змін у процесах здійснення правосуддя [1].

Відповідно до ст. 64 Конституції України, під час воєнного стану право на судовий захист гарантовано ст. 55 Конституції України залишається незмінним, а держава зобов'язана забезпечити повний доступ до адміністративного правосуддя [2].

Доступ до правосуддя є невід'ємною складовою права на справедливий суд, що підкреслюється у практиці Європейського суду з прав людини. Як зазначає Гуйван П. Д., Конвенція гарантує не лише теоретичні права, а й ті, що дійсно є практичними та ефективними. Особливе значення це має для доступу до правосуддя, адже в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд є ключовим. З цього і випливає, що Конвенція захищає право на те, щоб справа була розглянута, а право на справедливість надає доступ до суду.

Це передбачає можливість звернення до суду без перешкод, таких як необхідність отримання спеціальних дозволів, проходження складних досудових процедур врегулювання спорів тощо. Наприклад, порушення права на доступ до суду є вимога отримати спеціальний дозвіл для подання позову або обов'язок особи перед зверненням до суду повністю використати встановлені законом досудові способи врегулювання спору чи пройти внутрішньовідомчу процедуру подання скаргу [3, с. 228].

Право на доступ до суду забезпечує врегулювання конфліктів, та забезпечення доцільних обмежень прав людини, однак під час війни зростає ризик зловживання владою під приводом безпеки, що робить пошук балансу між інтересами держави та правами людини надзвичайно важливим. Адміністративні суди повинні реагувати на виклики війни, та розробляти нові підходи для застосування та забезпечення справедливого балансу між захистом прав громадян і підтриманням безпеки в умовах воєнного стану.

На міжнародному семінарі-практикуму «Конституційні межі та обмеження прав людини в умовах війни: критерії визначення в адміністративному судочинстві», організованого Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду 2 грудня 2022, президент Конституційної судової палати та Вищого адміністративного суду землі Рейнланд-Пфальц доктор Ларс Брокер, підкреслив, що Конституція «ніколи не ігнорує надзвичайний стан» і містить правові механізми для забезпечення верховенства права.

В Основному Законі нашої держави визначено, як повинно функціонувати державне управління під час надзвичайного стану.

Якщо певні аспекти не врегульовані законом, слід керуватися його духом, щоб гарантувати: збереження основ вільного демократичного життя, належне функціонування держави, баланс законних інтересів та адекватні підходи для підтримання цього балансу, а також недопущення непропорційних заходів. Важливим є те, що всі вказані дії мають здійснюватися лише до моменту відновлення нормального функціонування держави.

Водночас він зазначив, що деякі основоположні права залишаються непорушними навіть під час надзвичайного стану, оскільки людська гідність не підлягає обмеженню за жодних обставин [4].

Крім того, у своєму виступі Георгій Папуашвілі зауважив, що Міжнародний пакт ООН і Європейська конвенція з прав людини охоплюють широкий спектр прав людини, але водночас допускають певні обмеження та відступи від цих прав. Такі обмеження можливі у випадках, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, охороною громадського порядку, здоров'я населення, а також захистом прав і свобод інших осіб тощо.

Проте є права, відступ від яких не допускається за жодних умов. До них належать право на життя, заборона тортур, рабства та примусової праці, а також інші невід'ємні права гарантовані Конвенцією.

Отже, враховуючи все вище вказане, в умовах воєнного стану адміністративне судочинство відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства права та захисту прав громадян. Проте виникає необхідність досягнення складного балансу між дотриманням прав людини та гарантуванням безпеки як держави, так і суспільства.

Держава має зберігати доступ до правосуддя, уникати надмірних обмежень і водночас адаптувати судові процеси до воєнних реалій. Важливо, щоб навіть під час надзвичайного стану не порушувалися основоположні права, такі як право на життя, заборона тортур тощо. Водночас окремі обмеження та зміни у процедурі судочинства можуть бути допустимими для захисту національної безпеки, але лише в межах, визначених законом та міжнародними стандартами.

Таким чином, забезпечення справедливого адміністративного правосуддя під час війни вимагає гнучких рішень, які гарантують

як безпеку, так і непорушність основоположних прав людини та громадянина.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#top> (дата звернення: 26.10.2024).
2. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.10.2024).
3. Герич А. Й. Доступ до адміністративного правосуддя під час війни. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. Т. 5. С. 227–232.
4. Обмеження конституційних прав людини у воєнний час мають бути виваженими, законними і легітимними. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1354823/> (дата звернення: 28.10.2024).

Науковий керівник: викладач Полтавського фахового коледжу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мелконян А.Г.

**Сиротюк В.В.,
Донецький державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців права,
управління та економічної безпеки
3 курс, група 313/22-(П)-К**

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ

В умовах частих змін на ринку праці, постійного розвитку соціально-економічних відносин – вдосконалення механізмів регулювання трудових конфліктів є першочерговою необхідністю. Звичні та поширені методи розв’язання трудових спорів, як от звернення за захистом прав, свобод чи інтересів до суду, зазвичай є довготривалими, затратними, а також в більшості випадків не сприяють збереженню партнерських відносин між конфліктуючими сторонами. Зважаючи на зростаючу популярність процедури медіації у світовій практиці, дослідження ефективності її провадження в Україні є важливим завданням для забезпечення

соціальної стабільності та підвищення ефективного правозастосування в державі.

Право на працю – одне з фундаментальних прав людини, встановлене міжнародно-правовими актами і визнане усіма державами світу. Трудові права в нашій державі насамперед передбачені Конституцією України, в статті 43 вказано, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1]. Відповідно до статей 55 і 124 Основного Закону передбачено право будь-якої особи на звернення безпосередньо до суду, коли порушено її права та законні інтереси. Тому навіть якщо на підприємстві діє КТС, працівник не зобов'язаний звертатися до комісії, а вправі відразу подати заяву про вирішення трудового спору до суду.

15 грудня 2021 року набув чинності Закон України «Про медіацію» (далі – Закон). Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту, принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 цього Закону медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, а також самовизначення та рівності прав сторін медіації [2]. Стаття 3 Закону регламентує, що медіація може застосовуватися в будь-яких конфліктах (спорах), у тому числі й тих, які виникають із трудових та пов'язаних із ними правовідносин.

Для того щоб окреслити важливість впровадження та поширення медіації, як способу досудового врегулювання таких конфліктів у сфері трудових правовідносин, необхідно насамперед визначити поняття трудовий спір. Враховуючи наукові тлумачення та визначення у словнику термінів з трудового права та права

соціального забезпечення зазначається, що трудові спори – це неврегульовані шляхом безпосередніх переговорів розбіжності між працівником (колективом працівників) і власником підприємства (уповноваженим ним органом) з приводу застосування норм трудового законодавства, а також установа ними або зміни існуючих умов праці.

Такі спори можуть виникати з безлічі причин: щодо застосування законодавства про працю, встановлення нових або зміни існуючих умов праці, індивідуальних протилежностей поглядів роботодавця з трудовим колективом чи окремим працівником тощо. В таких випадках медіація може стати чи не найкращим інструментом примирення сторін, оскільки медіація покликана вирішувати конфлікти шляхом сприяння сторонам будь-якого спору самостійно вирішити непорозуміння між ними та знайти серед великої кількості шляхів той, який буде підходящим в конкретній ситуації та задовольнить інтереси усіх.

Про нагальну необхідність законодавчого врегулювання процесу медіації, у тому числі у вирішенні індивідуальних трудових спорів, зазначає заступник керівника департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду, начальник правового управління Касаційного цивільного суду М. Шумило. Зокрема, він вказує, що судова статистика об'єктивно свідчить про те, що кількість справ щодо розгляду індивідуальних трудових спорів залишається надмірною. Спори, які виникають з трудових відносин займають третє місце за кількістю, що надійшли на розгляд Касаційного цивільного суду [3].

Ми підтримуємо позиції науковців та практиків, що медіація є ефективним механізмом вирішення спорів, адже вона дозволить сторонам спору швидко вирішити конфлікт та досягти прийняттого для обох сторін рішення, а також її запровадження дозволить розвантажити судову систему [4, с. 49].

Принагідно відзначити, що процедура медіації є однією із найпоширеніших форм урегулювання конфліктів у європейських країнах, про що свідчать статистичні показники. Наприклад в США 95% справ, що були направлені на медіацію, не дійшли до судового розгляду; в Німеччині 90% медіацій завершуються мировою угодою (для Нижньої Саксонії такий показник дорівнює 97%); у

Великобританії показник результативності медіації становить 90–95%; загальноєвропейський показник результативності медіації – 40–80%. Як свідчить зарубіжний досвід, уряди держав створюють установи й інші організації, які уповноважені здійснювати медіацію. Так, в Німеччині активно діє і розвивається Федеральний союз медіації в економіці та сфері праці (Bundesverband Mediation in Wirtschaft und Arbeitswelt), у Фінляндії призначається так званий державний примиритель, а у Великій Британії діє консультативна служба примирення й арбітражу (Asac Codes of Practice), основною функцією якої є сприяння розвитку виробничих відносин і пропозиція на прохання сторін конфлікту щодо сприяння у вирішенні спору [5].

Одним із ефективних способів стимулювати застосування медіації в трудових спорах в нашій державі можуть бути передбачені медіаційні застереження в трудових договорах. Наявність медіаційного застереження належить до факультативних умов внутрішніх правових документів роботодавця. Водночас медіаційне застереження в локальних нормативно-правових актах роботодавця, зазвичай, сприяє формуванню корпоративної культури врегулювання спорів за допомогою медіації у сфері праці [6, с. 68].

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що медіація сприяє відкритому діалогу для вирішення міжособистісних конфліктів між колегами та допомагає керівникам створювати так зване «екологічне» робоче середовище, де зберігаються хороші відносини з клієнтами та працівниками. Принагідно зауважити, що медіація не замінює судового процесу, але може вирішити спір як на досудовому етапі, так і вже під час розгляду справи в суді. Отже, медіація має безліч переваг, адже як альтернативний спосіб вирішення спорів вона дозволяє досягти компромісу, мінімізувати витрати та сприяє налагодженню конструктивної взаємодії між роботодавцями та працівниками.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021р. № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20/card2#Card>

3. Шумило М. Медіація як інструмент вирішення трудових спорів: невичерпний ресурс для розвантаження судової системи. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/mediaciya-yak-instrumentvirishennya-trudovih-sporiv-nevicherpniy-resurs-dlya-rozvantazhennyasudovo.html> (дата звернення: 25.10.2024).
4. Grin D. V. Historical prerequisites of the emergence of the mediation institute for settlement of individual labor disputes in Ukraine. The scientific heritage. 2022. N 94(94). P. 47–50.
5. Менів Л.Д. Урегулювання трудових спорів шляхом медіації. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 71. 2022. С. 181-185.
6. Адвокат та медіація / Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко, Р. Коваль, С. Погоріла, В. Поліщук, О. Помазановська, Л. Романадзе, М. Сасенко, В. Ситюк. Посібник. Х.: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ Колеснік Т.В.

**Гюльалієв Тімур Акіф огли
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільного права,
курсний офіцер, капітан**

СВІТОВИЙ ДОСВІД ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Аналіз останніх публікацій, засвідчує, що найчастіше досліджувалися окремі питання правового регулювання ЦВС (цивільно-військове співробітництво) з врахуванням міжнародно-правових норм. Ряд авторів досліджували використання вітчизняних нормативно-правових актів у випадку проведення миротворчих операцій за межами країни. Однак аналіз правового регулювання ЦВС в зоні проведення бойових дій з врахуванням чинного та перспективного законодавства на сьогодні відсутній.

Кривенко Ю. В. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» у своїй роботі «Щодо необхідності правового регулювання цивільно-військового співробітництва Збройних сил»

вказує, що потребують регулювання публічно-правові відносини і цивільно-правові відносини, які виникають. Враховуючи це, в статті аналізуються нормативно-правові акти, які визначають поняття та основні принципи цивільно-військового співробітництва збройних сил України з урахуванням умов, що склалися сьогодні в Україні. Відповідно до встановленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати норми міжнародного та вітчизняного законодавства щодо питання становлення цивільно-військового співробітництва;

- визначити принципи здійснення цивільно-військового співробітництва;

- дослідити норми перспективного законодавства, щодо цивільно-військового співробітництва в зоні проведення бойових дій.

Основою для впровадження концепції ЦВС на оперативно-тактичному рівні в рамках НАТО послугував досвід збройних сил США зі створення центрів ЦВС починаючи з 1991 року. В 1997 р. вперше в директиві Військового комітету НАТО було визначено поняття ЦВС – «військова операція, основним завданням якої є підтримка цивільної влади, населення, міжнародних та урядових організацій, що сприятиме досягненню військових цілей та реалізації завдань». З часом відбувається вдосконалення законодавства, Доктрина цивільно-військового співробітництва (документ AJP-09 NATO CIVIL-MILITARY COOPERATION (CIMIC) DOCTRINE, прийнята у червні 2003 року) НАТО деталізує, що цивільно-військове співробітництво це – «координація і взаємодія між командуванням НАТО і цивільними учасниками конфлікту (населенням зони конфлікту, органами влади, міжнародними, національними і неурядовими організаціями та агенціями) з метою забезпечення виконання силами поставлених завдань».

Світовий досвід функціонування системи цивільно-військового співробітництва у збройних силах вказує на обґрунтоване вихідне концептуальне положення національної концепції цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, а саме: бойові завдання та завдання соціально-

гуманітарного характеру під час ведення бойових дій мають системний характер, виступаючи рівноправними складовими цієї системи; головна мета та завдання цивільно-військового співробітництва визначаються відповідно до політичних цілей державної влади та спрямовуються на досягнення та закріплення успіху воєнних операцій, відновлення та укріплення державної влади на кризовій території.

Метою цієї публікації є викладення основних положень концепції цивільно-військового співробітництва Збройних сил України. Реалізуючи цю мету для розробки цієї концепції велике значення мало вивчення світового досвіду функціонування системи цивільно-військового співробітництва у збройних силах.

Якщо проаналізувати керівні документи збройних сил країн-членів НАТО, операції соціально-гуманітарного характеру армії НАТО пов'язуються з воєнними операціями єдиною метою, що визначається керівництвом держави. Основними напрямками діяльності підрозділів цивільно-військового співробітництва є:

- забезпечення зв'язку між військовим контингентом і місцевою владою, цивільним населенням, міжнародними та урядовими організаціями;

- підтримка цивільного сектору (як правило, тільки в тому випадку, коли це необхідно для реалізації поставлених перед силами НАТО військових завдань та/або коли місцева влада, національні служби та міжнародні організації не можуть самі вирішити ту чи іншу проблему);

- надання всебічної допомоги військовому контингенту НАТО.

В залежності від особливостей реальних умов проведення операцій збройними силами країн-членів НАТО, надається пріоритет тому або іншому напрямку. Перевага надається:

- створенню безпечних умов для цивільного населення та забезпеченню мінімального рівня громадського порядку в кризовій зоні;

- наданню технічної, гуманітарної та іншої підтримки громадським організаціям;

- військові експерти стверджують, що спектр напрямків діяльності підрозділів цивільно-військового співробітництва

значно ширше того, що декларовано у відкритих керівних документах.

У своїй роботі « Феномен цивільно-військового співробітництва Збройних сил України: концептуальні засади дослідження» Юрій Калагін доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба констатує: «Найбільш ефективною вважається національна модель цивільно-військового співробітництва Збройних Сил Франції . Відповідно до цієї моделі завдання соціально-гуманітарного характеру є похідним від бойових завдань, при цьому інституції цивільно-військового співробітництва спрямовують свою діяльність на забезпечення, допомогу та створення сприятливих умов для проведення бойових дій підрозділами збройних сил.

Напрямами діяльності підрозділів цивільно-військового співробітництва Франції є:

- військово-цивільне співробітництво – допомога у проведенні воєнних операцій збройних сил;
- військово-цивільні справи – допомога державним органам у відновленні господарської, економічної інфраструктури і т. п.;
- військово-цивільні відносини – проведення інформаційно-пропагандистської роботи.»

Для цивільно-військового співробітництва в зоні бойових дій характерні наступні спеціальні принципи: - визначення спільної мети та завдань для військових і цивільних учасників операції; визначення спільної відповідальності; розподіл відповідальності за успішну/неуспішну діяльність між військовими і цивільними структурами; – налагодження чіткої системи зв'язку і координації між військовими і цивільними учасниками; прозорість дій. Зважаючи на те, що принципи ЦВС є спеціальними (військовими), оскільки структура ЦВС має військове керівництво, пов'язана із виконанням військової задачі.

Щодо правового забезпечення і геополітичних поглядів на службово-бойову діяльність сил сектору безпеки та оборони України в умовах мирного часу та воєнного стану треба звернути увагу на енергетичне забезпечення країни.

В своїй дисертаційній роботі «Цивільно-правовий договір у

сфері альтернативної енергетики» я досліджую правове регулювання законодавства України стосовно поступового переходу до «зеленого» тарифу для підвищення економічної ефективності виробництва альтернативної енергії.

ЄС допомагає Україні нарощувати енергетичний потенціал. Але єврочиновники дискутують і про те, як уникнути нових руйнувань критичної інфраструктури України російськими ударами.

З наближенням зими та опалювального сезону в Україні дедалі гостріше постає питання забезпечення енергетичних потреб країни на тлі значних руйнувань енергетичної інфраструктури російськими повітряними ударами. І не останню роль у цій підтримці відіграє Євросоюз, який пообіцяв допомогти Україні задовольнити чверть її загальних зимових потреб в енергетиці – близько 17 ГВт – за допомогою різних заходів.

Брюссель також пообіцяв виділити додатково 160 мільйонів євро на додаток до щонайменше 2 мільярдів євро, вже виділених на енергетичну безпеку України. Більша частина цієї суми - 96 мільйонів євро - надійде від прибутків, отриманих від заморожених російських активів, повідомив у коментарі DW речник Європейської Комісії (ЄК).

За даними ЄК, стратегія ЄС щодо підтримки України на енергетичному фронті ґрунтується на трьох стовпах: ремонті, з'єднанні та стабілізації. Кошти ЄС витрачаються на відновлення зруйнованої інфраструктури, ремонт пошкоджених електростанцій та надання меншого, більш децентралізованого обладнання, такого як сонячні панелі.

«Цієї зими ми прагнемо відновити 2,5 ГВт потужності, що становить приблизно 15 відсотків потреб України, зробивши фінансовий внесок до Фонду енергетичної підтримки України для закупівлі обладнання, а також допомоги в натуральній формі», - заявили в Єврокомісії. Брюссель також спростив доставку до України обладнання з країн-членів ЄС на Сході Європи, оскільки воно більш сумісне з існуючою українською інфраструктурою.

«Існує ціла тепла електростанція, яка демонтується в Литві і перевозиться по частинах в Україну за нашої підтримки, а потім відбудовується в Україні», - зазначила голова Єврокомісії

Урсула фон дер Ляєн (Ursula von der Leyen) у своїй заяві. Верховний представник Євросоюзу із закордонних справ та політики безпеки Жозеп Боррель написав у своєму блозі, що наразі також відбувається передача Києву газової турбіни потужністю 200 МВт з Естонії.

Другий стовп енергетичної підтримки України – «з'єднання» – стосується, за даними ЄК, здатності ЄС експортувати близько 2 ГВт електроенергії в Україну, що покриває приблизно 12 відсотків потреб країни в зимовий період. Це стало можливим завдяки екстреній синхронізації української електромережі з континентальною європейською енергосистемою, яка була здійснена всього через кілька тижнів після початку повномасштабного вторгнення Росії.

Фон дер Ляєн зазначила, що загальний внесок ЄС еквівалентний втраті виробництва електроенергії на Запорізькій атомній електростанції, яка наразі перебуває під контролем Росії. «Завдяки нашим двом основним напрямкам, ремонту та з'єднанню, ми покриваємо понад 25 відсотків потреб України на зиму», - запевнила вона.

Третій компонент стосується стабілізації або підтримки децентралізованого виробництва енергії за допомогою сонячних панелей, які російським військам важче виявити та вразити, і які є ефективними для роботи критично важливої інфраструктури, такої як лікарні та школи. Крім того, ЄС надав тисячі генераторів і трансформаторів і запевнив, що ця допомога триватиме.

Але існує велике занепокоєння стосовно того, що після допомоги ЄС у відновленні енергетичної інфраструктури України її може знову бути зруйновано російськими ударами.

Російські атаки на енергоінфраструктуру України посилилися в березні цього року, коли рф систематично і масовано атакувала критично важливі енергетичні об'єкти ракетами і безпілотниками. За даними енергокомпанії ДТЕК, з березня по серпень агресор здійснив дев'ять масштабних атак на електростанції, підстанції та системи передачі електроенергії. За підрахунками ООН, за ці місяці було знищено 9 ГВт виробничих потужностей, і, попри свої зусилля, ЄС не може все це компенсувати.

Жозеп Боррель написав у своєму блозі, що з початку вторгнення росія пошкодила 24,5 ГВт енергетичних потужностей України, або 68 відсотків від довоєнної потужності. «Путін намагається зламати хребет опору України і досягти через енергетичний колапс того, чого він не може отримати на полі бою», вважає Боррель.

Щоб гарантувати, що відремонтовану Євросоюзом інфраструктуру не буде зруйновано російськими бомбами, Боррель виступив за посилення систем протиповітряної оборони. «Щоб уникнути сценарію «ми ремонтуємо, вони знищують», протиповітряна оборона є ключовим фактором», - зазначив він. Боррель також закликав західних партнерів «прискорити постачання більшої кількості систем протиповітряної оборони і перехоплювачів для України».

З цим погоджується експертка з енергетичних питань Незалежної служби розвідки сировинних товарів (ICIS) Аура Сабадус. Вона нагадала, що Румунія і Німеччина передали Україні системи протиповітряної оборони Patriot, а Данія поставила бойові літаки F-16 для захисту енергетичної інфраструктури. Вона додала, що така військова підтримка має тривати і надалі, і рекомендувала довгостроковий підхід, який дасть можливість Україні та потенційним інвесторам відновити енергетичний сектор. «ЄС повинен допомогти розробити інструменти страхування військових ризиків, щоб заохотити потенційних інвесторів вкладати кошти в українську інфраструктуру», – вважає Сабадус.

Тим часом Боррель має іншу, більш суперечливу пропозицію стосовно того, як розірвати цикл ремонту і руйнування об'єктів української енергоінфраструктури. «Я повторив заклик дозволити Україні уражати західною зброєю аеропорти і пускові майданчики в Росії», – написав він, додавши: «Нехай Україна вражає лучників, а не тільки стріли!». При цьому він сказав, що усвідомлює, що не всі в ЄС підтримують цю ідею.

Створення та розвиток відповідної законодавчої бази щодо діяльності цивільно-військового співробітництва один з найважливіших компонентів у заходах пов'язаних з проведенням бойових дій.. Враховуючи це, на сьогодні напрацьовуються нові методики та нормативно правова база для розвитку системи СІМІС

у подальшій діяльності ЗС України в сфері гуманітарної допомоги. Додаткового правового регулювання потребують питання в сфері договірних та позадоговірних відносин.

Список використаних джерел:

1. Юрій Калагін « Феномен цивільно-військового співробітництва Збройних сил України: концептуальні засади дослідження» [Електронний ресурс] // Український соціологічний журнал, 2017 № 1-2.
2. Кривенко Ю. В. «Щодо необхідності правового регулювання цивільно-військового співробітництва Збройних сил» (CIVIL-MILITARY CO-OPERATION – CIMIC) [Електронний ресурс] // Часопис цивілістики
3. Про затвердження Концепції цивільно-військового співробітництва під час участі Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях // Наказ Міністра оборони України від 20.01.2009 № 15
4. Данілевський С., Урсол А. Організація цивільно-військового співробітництва [Електронний ресурс] // Журнал «Морська держава» – Режим доступу // <http://www.fleet.sebastopol.ua>
5. Шульгін В.В. Правове забезпечення військ(сил) у контексті цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. // Актуальні проблеми взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / За заг ред. ред. О. Л. Караман, С. О. Вовк, І. М. Шопіної. – Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. – 117 с.
6. NATO CIVIL-MILITARY COOPERATION (CIMIC) DOCTRINE / AJP-9 (Доктрина НАТО з питань CIMIC (Allied Joint Publication – 9 /AJP-9)), червень 2003 року.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Янишен В.П.

**Олексієвць А.В.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс**

ПРАВОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні, який введено через повномасштабне вторгнення рф, суттєво вплинув на всі сфери суспільного життя, включаючи земельні правовідносини. Оскільки питання землі має

особливе значення для національної безпеки та відбудови країни, в цей період з'явилася необхідність адаптації законодавства, яке регулює використання земельних ресурсів. Одним із важливих аспектів цього є можливість примусового відчуження земельних ділянок та об'єктів нерухомого майна в умовах воєнного стану.

Основний Закон містить положення, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану (ст. 41 Конституції України) [1].

Проектом Закону про внесення змін до деяких законів України щодо примусового вилучення, відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені з мотивів суспільної необхідності для будівництва або реконструкції об'єктів критичної інфраструктури №8225 від 24.11.2022, передбачається ряд нових умов що до регулювання даного інституту. Зокрема, передбачається спрощення процедур будівництва та реконструкції об'єктів критичної інфраструктури I та II категорій складності, який має діяти як під час воєнного стану, так і протягом 10 років після його завершення. Цей тривалий період дозволить забезпечити необхідний час для стабілізації ситуації та завершення робіт на всіх необхідних об'єктах, оскільки наслідки війни відчуватимуться ще довго після її закінчення [2].

Виявлено, що в законодавчому регулюванні існують різні за формою, змістом і порядком виконання процедури примусового відчуження земельних ділянок на користь держави. Примусове припинення права приватної власності на землю, здійснюване на основі підстав такого припинення в умовах воєнного стану, призводить до переходу землі у державну власність. Відчуження земельної ділянки повинно передбачати попередню компенсацію власнику за вилучене майно, тоді як процедура реквізиції для державних потреб може включати подальше відшкодування вартості [3].

Крім того, примусове вилучення та відчуження може здійснюватися без рішення суду, що суттєво прискорить процес. Також Законопроект передбачає вилучення без врахування обтяжень речових прав на земельні ділянки та нерухоме майно, зареєстрованих у відповідних державних реєстрах, а також без необхідності отримання згоди землевласників або землекористувачів. Усі ці спрощення дозволяють органам влади діяти швидко та ефективно в умовах, коли затримка у вирішенні питання може мати критичні наслідки для держави.

Щодо компенсації власникам земельних ділянок і об'єктів нерухомого майна, законопроект передбачає виплату грошових компенсацій на основі експертної грошової оцінки. Це забезпечить справедливість процесу та мінімізує соціальне напруження серед населення. Грошова компенсація буде виплачуватися відповідним підприємством, установою або організацією, які отримали ділянку для будівництва або реконструкції об'єктів критичної інфраструктури. У підсумку, цей законопроект є відповіддю на реалії воєнного часу та дає можливість швидко вирішувати проблеми, які виникають через пошкодження критично важливої інфраструктури. Він забезпечує баланс між суспільними інтересами та правами приватних власників, пропонуючи справедливу компенсацію та прискорену процедуру примусового вилучення земельних ділянок для потреб держави.

Проте, даний Законопроект містить низку колізій та неточностей. Зокрема, у документі одночасно використовуються терміни «примусове відчуження» та «примусове вилучення» земельних ділянок, що не мають однозначного юридичного трактування. Це створює плутанину щодо конкретних правових механізмів, які застосовуються в кожному випадку. Наприклад, ч. 3 ст. 147 Земельного кодексу України вказує на те, що примусове вилучення земельних ділянок здійснюється згідно з Законом України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», що має інший правовий контекст, ніж відчуження з мотивів суспільної необхідності [4].

Окремим питанням є механізм компенсації власникам земельних ділянок та нерухомого майна, яке підлягає відчуженню.

Законопроект передбачає, що компенсація за примусово відчужену власність здійснюватиметься державними або комунальними підприємствами, яким передаються ці ділянки для користування. Разом з тим, Міністерство фінансів України у своєму експертному висновку зазначає, що: прийняття законопроекту може потребувати додаткових коштів державного та місцевих бюджетів на виплату грошових компенсацій за земельні ділянки та за об'єкти нерухомого майна (відмінні від земельної ділянки).

Реалізація положень законопроекту призведе до недонадходжень до місцевих бюджетів у разі примусового вилучення, відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності, окрім того визначити загальну вартісну величину впливу законопроекту на показники бюджету неможливо, оскільки до законопроекту не надано відповідних фінансово-економічних обґрунтувань та розрахунків. Також, законопроект не містить чітких вказівок на джерела фінансування таких компенсацій, що створює ризики для державного бюджету та може викликати проблеми з його виконанням. Відсутність такого обґрунтування ставить під загрозу реалізацію законопроекту в цілому [2].

Окрім того, не менш важливим питанням є - відповідність національного законодавства міжнародним Європейським стандартам. Тож Комітет з питань інтеграції до Європейського Союзу також виніс висновок, згідно з яким законопроект за своєю метою не суперечить міжнародно-правовим зобов'язанням України, але потребує суттєвого доопрацювання з метою недопущення порушення прав третіх осіб. Зокрема, застосування спрощеного порядку вилучення об'єктів приватної власності, як у фізичних осіб, так і у суб'єктів господарювання, не лише на період воєнного стану, але й протягом 10 років після його скасування або припинення, виглядає надмірним. Така тривалість може негативно вплинути на діяльність бізнесу, зокрема іноземних інвесторів, оскільки не сприяє створенню стабільних умов для ведення господарської діяльності. Тому в цій частині проект закону потребує доопрацювання.

Також потребують перегляду положення законопроекту щодо особливостей вилучення нерухомого майна без урахування обтяжень речових прав на земельні ділянки та розташовані на них об'єкти

нерухомості, зареєстрованих у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, Реєстрі прав власності, Державному реєстрі іпотек і Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

Ураховуючи зазначене, законодавче врегулювання примусового відчуження земельних ділянок, особливо в умовах воєнного стану, є складним і надзвичайно важливим питанням для забезпечення ефективної роботи держави в кризових ситуаціях. Проект закону, спрямований на спрощення цих процедур для будівництва та реконструкції об'єктів критичної інфраструктури, відображає нагальну потребу в швидкому та ефективному реагуванні на виклики, з якими стикається Україна в умовах повномасштабної агресії російської федерації. Проте, аналіз проекту закону виявив низку проблемних аспектів, які потребують додаткового опрацювання для забезпечення правової визначеності та відповідності Конституції України та іншим нормативно-правовим актам. Зокрема це правові колізії, механізм компенсації та фінансування, тривалість дії такого режиму та проблеми термінології. Усі процеси мають бути прозорими, справедливими та здійснюватися з урахуванням прав приватних власників на отримання адекватної компенсації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4292> (дата звернення: 10.10.2024).
2. Картка законопроекту - Законотворчість. *Електронний кабінет громадянина*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40880> (дата звернення: 11.10.2024).
3. Настіна О. Підстави примусового припинення права власності на землю в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Право України*. 2022. С. 101-115.
4. Земельний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n261> (дата звернення: 11.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатенко І.В.

**Покровська Н.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Військово-юридичний інститут, 4 курс**

ДО ПИТАННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України у 2022 р., вивчення правових проблем підстав звільнення військовослужбовців з військової служби набуває все більшої актуальності. Забезпечення державою соціального захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях і стоять на захисті суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України, а також членів їхніх сімей є пріоритетом і вектором державної стратегії. Зазначимо, що держава повинна створити ефективну систему соціальної підтримки, яка б охоплювала всі аспекти життя військовослужбовців та їхніх сімей. Військовослужбовці та їхні сім'ї мають право на реалізацію своїх прав, як і всі інші громадяни, і суди зобов'язані неухильно дотримуватися Конституції України [1] та забезпечувати справедливе правосуддя для всіх громадян.

Відповідно до статті 5 Кодексу адміністративного судочинства України «кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист» [2]. Однак, специфіка військової служби та в умовах воєнного стану в Україні вносять певні проблеми у реалізацію цього права військовослужбовців. Вкажімо, що окремі вчені вже звертали увагу на проблемні питання розгляду та вирішення справ у судах із урахуванням практики ЄСПЛ [3; 4] та ін.

Відповідно до ст.26 закону «Про військовий обов'язок та військову службу» військовослужбовці, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, можуть бути звільнені з військової служби під час воєнного стану через певні сімейні обставини або інші поважні причини.

Серед них — наявність дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю. Військовослужбовці, які мають бажання та намір звільнитись з військової служби, з урахуванням п.233 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого указом Президента від 10.12.2008 №1153/2008, подають по команді рапорти та документи, які підтверджують підстави звільнення [5].

При складанні рапорту про звільнення з військової служби в умовах воєнного стану необхідно дотримуватися чітко встановлених вимог та зазначати певну інформацію. Загалом у рапорті мають бути присутні такі відомості: Прізвище, ім'я, по батькові військовослужбовця, військове звання та посада, найменування військової частини (підрозділу), дата народження, номер військового квитка, підстава для звільнення: за станом здоров'я (з посиланням на висновок військово-лікарської комісії), за віком, у зв'язку з іншими обставинами, передбаченими законодавством, прохання про звільнення, дата складання рапорту, підпис військовослужбовця. Але на жаль, в сучасних умовах воєнного стану, звільнитись з військової служби на законних підставах стає ще важче. Адже, під час подання рапортів про звільнення стало очевидним, що у різних військових частинах існують суттєві розбіжності в інтерпретації національного законодавства. Також аналіз судової практики свідчить про наявність низки проблем, з якими стикаються військовослужбовці при захисті своїх прав у суді: По-перше, це обмеження доступу до правосуддя (відсутність повної інформації про свої права, територіальна віддаленість судів, фінансові труднощі). По-друге, недостатня кваліфікація суддів (відсутність достатнього досвіду розгляду справ, пов'язаних зі специфікою військової служби). По-третє, затягування судових процесів (велике навантаження на суди, складність доказування, застосування спеціальних процедур). По-четверте – порушення термінів розгляду справ (недотримання встановлених законом строків розгляду справ, що призводить до затягування процесу і порушення прав військовослужбовців) [6]. та ін. Отже, розбіжності у тлумаченні законодавства та неоднозначне застосування норм права про звільнення з військової служби

спровокувало низку судових спорів між військовослужбовцями та їхніми командирами.

Прикладом судової практики може бути справа № 420/5366/24, обставини якої полягають в наступному: про визнання протиправними дій щодо не звільнення з військової служби за сімейними обставинами, зобов'язання звільнити з військової служби. У позивача виникла нагальна потреба у звільненні з військової служби за сімейними обставинами у зв'язку з необхідністю здійснення догляду за рідним братом ОСОБА_2, який має важкий медичний стан та згідно довідки до акта огляду МСЕК серії 12 ААГ № 839592 від 29.11.2023 р. є особою з інвалідністю І групи та потребує постійного стороннього догляду [6].

Враховуючи, що згідно приписів абз. 7 пп. «г» п.2 ч.4 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» серед підстав для звільнення з військової служби за сімейними обставинами є необхідність здійснення постійного догляду за особою з інвалідністю І групи, 15.12.2023р. позивач звернувся до керівництва з рапортом про звільнення з військової служби з вказаних підстав, додавши докази, що підтверджують наявність таких підстав. Проте відповідачем протиправно відмовлено у задоволенні рапорту позивача. Позивач вважає, що передбачена приписами абз. 7 пп. «г» п.2 ч.4 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» підстава є беззаперечною та самостійною підставою для звільнення з військової служби й не потребує встановлення наявності інших осіб, спроможних здійснювати догляд чи інших обставин, не передбачених вказаною законодавчою нормою. Разом з тим, позивач акцентував увагу на тому, що він до рапорту додав й ті докази, що підтверджують відсутність інших осіб які могли б здійснювати догляд за його братом. Але від військової частини надійшов відзив на позовну заяву (вх. № ЕС/21301/24 від 27.05.2024р.), в якому в обґрунтування правової позиції зазначено, що рапорт позивача від 17.12.2023 р. та додані до нього документи не містили обґрунтування необхідності у позивача здійснювати постійний догляд за рідним братом з інвалідністю І групи, тому позивачу повідомлено про відсутність правових підстав для його звільнення на підставі абз. 7 пп. «г» п.2 ч.4 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову

службу». Суд керуючись нормами КАС України дійшов висновку позовну заяву задовольнити частково та визнати протиправними дії військової частини [7].

Отже, судовий захист прав військовослужбовців при звільненні з військової служби в умовах воєнного стану є важливим та складним аспектом забезпечення прав людини та верховенства права та треба врахувати, що ефективний результат у судовому розгляді адміністративних справ у досліджуваній сфері і залежить від комплексного підходу, який включає не лише своєчасне подання процесуальних документів, а й чітку правову аргументацію позовних вимог, обґрунтування доказів та своєчасне використання всіх доступних процесуальних засобів захисту військовослужбовців при звільненні з військової служби в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

- 1 Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 2 Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
- 3 Shevchuk O. M., Protsiuk I. V., Samoshchenko I. V., Panova A. V., & Shaposhnyk A. O. The Rights to access to Information and National Security in the Ukraine in the System of Human Rights. *Revista Juridica Portucalense*, 2023. 34, 257–282. [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(34\)2023.ic-13](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(34)2023.ic-13)
- 4 Shevchuk O., Drozdov O., Kozak V., Vyltsan A. & Verhoglyad-Gerasymenko O. Human Right to Access Public Information: The Experience of Ukraine and the Practice of the ECtHR". *Hasanuddin Law Review*, 2023. 9 (2),155-167. <http://dx.doi.org/10.20956/halrev.v9i2.4396>
- 5 Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
- 6 Тодорич І. Що заважає звільненню з військової служби за наявності законних підстав: судова практика. URL. <https://unba.org.ua/publications/8969-sho-zavazhae-zvil-nennyu-z-vijs-kovoi-sluzhbi-za-nayavnosti-zakonnih-pidstav-sudova-praktika.html>
- 7 Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 02.07.2024 по справі № 420/5366/24. URL. <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/120125764>

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук О.М.

**Трампольська К.,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», студентка**

ЗМІНА РОЛІ СУБ'ЄКТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

На сьогодні злагоджене функціонування держави неможливе без розвиненого публічного управління. Забезпечення ефективного публічного управління є головним пріоритетом для країн з громадянським суспільством. Безпекові виклики, які з новою силою постали перед нашою державою у 2022 році з початком повномасштабної російської війни проти України, потребують вчасної та адекватної реакції з боку суб'єктів публічного адміністрування, що, в свою чергу, забезпечується належним регулюванням адміністративних відносин. Відтак, визначення сучасних проблем публічного адміністрування, які змінилися під час запровадження воєнного стану, є вкрай важливим для сьогодення. Це пояснює високий рівень актуальності та значний науковий інтерес до обраної теми.

Дослідженням публічного адміністрування та управління в умовах режиму воєнного стану займались Борщевський В.В., Василиця О.Б., Матвеев Є.Е. [4], Журавльов Д.В., Христинченко Н.П., Шопіна І.М. [5], Бугайчук К.Л. та Музичук О.М.[6].

Метою публікації є визначення характер змін, які відбулись у діяльності публічних адміністрацій в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Після широкомасштабного вторгнення російських військ 24 лютого 2022 року Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» не втратив чинність. Однак, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у кожній області та районі України були утворені військові адміністрації як тимчасові державні органи, що діють у період воєнного стану. Їх основна роль та функції полягають у забезпеченні дії Конституції та законів України, заходів правового режиму воєнного стану,

оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Водночас, згідно зі статтею 5 Конституції України «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [1]. З огляду на публічність державного управління та вплив суспільства на його дії можна сказати, що публічне управління – це взаємодія органів державної влади із суспільством за допомогою реалізації специфічних функцій з метою забезпечення соціально-політичного ефекту [7, с. 388].

А. Нікітін, дослідивши здійснення публічного адміністрування під час дії правового режиму воєнного стану, вважає, що за таких умов зростає важливість оптимізації процесів управління державою. Це ставить нові виклики перед системою публічного адміністрування, при цьому передусім необхідно налагодити ефективну взаємодію між органами державної влади в особі військових адміністрацій і військового командування з органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства задля подолання наявних інституційних проблем, які не сприяють адаптації країни до умов воєнного стану [8, с. 165].

Проблеми публічного управління в умовах воєнного стану в Україні можна розподілити на: 1) безпекові - загроза територіальній цілісності та національній ідентифікації держави); 2) інституційні - недоліки в координації діяльності та взаємодії між інституціями публічного управління, фізичними особами, які опинились на територіях бойових дій або окупованих територіях та які гальмують адаптацію країни до сучасних обставин, а також обмежують перспективи її майбутнього економічного розвитку; 3) проблеми правового регулювання - прогалини та колізії в законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах; 4) ресурсні - нестача фінансування та інших ресурсів для реалізації процесів публічного управління; 5) соціально-політичні та правоохоронні - корупційні правопорушення, опортуністична поведінка частини населення, ведення підривної діяльності проти національної безпеки України, уникнення оподаткування,

привласнення гуманітарної допомоги, виїзд чоловіків призовного віку за кордон тощо.

Публічні адміністрації виконують функції щодо досягнення цілей і завдань у сфері державного управління, зокрема таких, як здійснення контролю та нагляду, надання адміністративних послуг, здійснення адміністративного судочинства тощо, виконання яких значно змінилося у період війни з причин окупації певних територій нашої країни.

Стосовно діяльності публічних адміністрацій визначено, що «ефективна відсіч російській збройній агресії потребує перегляду та удосконалення правового статусу публічних адміністрацій в аспекті додержання ними принципів соціальної справедливості, особливо під час здійснення дискреційних повноважень» [5, с. 227]. Науковці О. Музичук та К. Бугайчук вважають, що серед проблемних аспектів публічного адміністрування в умовах воєнного стану можна визначити: порушення звичного формату роботи суб'єктів публічного адміністрування, необхідність врахування при організації роботи безпекових викликів; відсутність досвіду функціонування в умовах воєнного стану, непристосованість керівників до принципово нових функцій, зокрема, у сфері комплексного соціально-гуманітарного забезпечення кожного окремого працівника тощо [6, с. 204-205].

З огляду на викладене, зазначаємо, що суб'єкти публічного адміністрування мають вживати відповідні заходи задля того, щоб ефективно виконувати передбачені законодавством функції, спрямовані на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. Йдеться, зокрема, про посилення цифровізації та інформатизації сервісних адміністративних послуг публічних адміністрацій, які здійснюють переформатування звичного формату їх роботи на дистанційний; про підвищення безпеки даних та протидію кібератакам на веб-сайтах та сервісах державних органів, органах місцевого самоврядування, військових адміністрацій; про систематичне підвищення кваліфікації державних службовців з метою набуття досвіду роботи в умовах воєнного стану, а також про посилене ресурсне забезпечення

суб'єктів публічної адміністрації, без яких неможлива реалізація управлінських функцій.

Для вирішення зазначених проблем необхідно регулярно удосконалювати нормативно-правову базу для підтримки ефективної взаємодії між публічно-владними інституціями, а також забезпечення соціального балансу. Слід сформулювати нову систему стратегічного управління розвитком держави з урахуванням актуальних потреб воєнного стану та повоєнного відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 24.01.2024).
2. Про військово-цивільні адміністрації. Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII (в редакції від 03.08.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>. (дата звернення 24.01.2024).
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (в редакції від 19.10.2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення 24.01.2024).
4. Борщевський В.В., Василюк О.Б., Матвеев С.Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони*. 2022. № 2 (76). С. 30-35. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.2.5>.
5. Журавльов Д.В., Христинченко Н.П., Шопіна І.М. Розвиток системи публічного адміністрування за умов правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №9. С. 225-227 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/54>
6. Бугайчук К.Л., Музичук О.М. Публічне адміністрування в умовах воєнного стану: принципи, особливості та напрямки вдосконалення. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (29). С. 200-208. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.15>
7. Семенчук Т.Б. Сутність категорії «публічне адміністрування» та передумови її формування. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 42, 2013. С. 385-390.
8. Нікітін А. А. Здійснення публічного адміністрування під час дії правового режиму воєнного стану: теоретичні та практичні аспекти. *Юридичний бюлетень*. 2022. № 27. С. 157–166.

Науковий керівник: доктор наук з держ. упр, професор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Іваницька О.М.

**Федрак А.М.,
Чернівецький національний
університету імені Юрія Федьковича,
юридичний факультет, 2 курс**

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ПОВАГУ ДО СВОГО ТІЛА ПІСЛЯ СМЕРТІ, ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ГІДНІСТЬ

Право людини на повагу до свого тіла після смерті є невід'ємною частиною права людини на гідність. Останні події в Україні, такі як АТО, пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення російської федерації на територію нашої держави продемонстрували важливість забезпечення та регулювання права людини на гідне ставлення до її тіла після смерті. Дане право нерозривно пов'язане із існуванням демократичної та правової держави, адже забезпечення даного права є не лише моральною, а й політичною проблемою, що зумовлює належну увагу в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій.

Згідно з статтею 3 Конституції України право на повагу до гідності визначається найвищою соціальною цінністю. Повага до тіла особи після смерті є продовженням права на повагу до гідності, яке виникає після фізичної смерті [1]. Законодавством України передбачене регулювання питань щодо поховання, трансплантації органів та використання тіла людини для науково-дослідних робіт, зокрема ці питання регулюються такими законами, як: Закон України «Про поховання та похоронну справу», який передбачає правила щодо гідного поховання і забороняє осквернення тіл померлих та місць поховань [2]. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», регулює аспекти, які пов'язані з питанням донорства органів та матеріалів одержаних після смерті, обов'язковим є момент щодо врахування волі особи вираженої при житті [3]. Цивільний кодекс України також містить норми, що закріплюють право гідності як особисте немайнове право, зокрема також містяться положення стосовно обов'язку шанобливого ставлення до померлого, його тіла та могили [4]. Також питання, що стосується поховання осіб регулюється етичними нормами, в українському суспільстві враховуються також звичаї та ритуали, які

вимагають поваги до тіла людини після її смерті. На жаль, сьогодні в умовах воєнного стану не приділяється значної уваги щодо дотримання правил поводження з тілами цивільних та військових осіб.

Крім національного законодавства, варто звернути увагу на такі нормативно-правові акти, як: Женевські конвенції, які передбачають регулювання питання, яке пов'язане з правилами поводження з тілами загиблих під час воєнних дій [5]. Конвенції зобов'язують, держав-ратифікантів, забезпечувати належне поховання, ідентифікацію та повернення тіл загиблих на батьківщину. Також важливе значення має Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, яка передбачає обов'язок держав здійснювати пошук зниклих осіб, а у разі їх смерті, дбати про повернення тіл чи решток тіл їхнім родичам [6].

В умовах воєнного стану забезпечити право на повагу до тіла людини після її смерті може бути ускладнене. Під час активних бойових дій виникають значні проблеми із дотриманням права загиблої людини на належне поховання, зокрема тіла можуть бути поховані масово та спільно (братські могили) без належної ідентифікації та ритуалів що унеможливує повернення цих тіл родичам. Проблема з ідентифікацією тіл може призвести до затримки впізнання цих тіл родичами; під час війни тіла можуть бути використані за для політичного чи психологічного тиску, також є значні проблеми з ексгумацією тіл, адже вона проводиться з порушенням процедури.

Для забезпечення гідного ставлення до тіла померлої особи та збереження права на поховання в умовах сучасних реалій України необхідно вдосконалити такі аспекти, а саме: впровадження єдиних стандартів для ідентифікації через аналіз-ДНК та поховання осіб, які загинули внаслідок бойових дій; підтримка родичів в аспектах перепоховання або пошук загиблих. Також необхідно зміцнити міжнародну співпрацю у сфері захисту прав померлих через роботу з організаціями що займаються пошуком зниклих безвісти, зокрема таких як: Червоний хрест; забезпечити контроль за діяльністю похоронних служб для попередження комерціалізації послуг [8, с. 20].

Отже, право на гідне ставлення до тіла особи після її смерті є беззаперечним складником права людини на гідність, яке закріплене

нормами національного та міжнародного права. Держава повинна гарантувати людині право на гідність навіть після її смерті. Україні на даному етапі необхідно удосконалювати політику та механізми реалізації права на гідне ставлення до тіла людини після її смерті, імплемтуючи норми міжнародного законодавства у національне.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.10.2024).
2. «Про поховання та похоронну справу»: Закон України від 10.07.2003 № 1102-IV: станом на 9 серпня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text> (дата звернення: 20.10.2024)
3. «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»: Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII: станом на 7 січня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text> (дата звернення: 20.10.2024)
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV: станом на 3 вересня 2024 року . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?find=1&text=298#w1_2 (дата звернення: 20.10.2024)
5. «Про поводження з військовополоненими» : Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року № 995_153: станом на 23 лютого 2023 року . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 20.10.2024)
6. «Про захист усіх осіб від насильницьких зникнень»: Конвенція від 17.06.2015 № 995_154. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 20.10.2024)
7. «Про правовий режим воєнного стану»: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII: станом на 27 липня 2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+#w1_3 (дата звернення: 20.10.2024)
8. Корнієць А.В. Політика гарантування права людини на гідне ставлення до її тіла після смерті та рівного доступу до виховання // Магістерська робота Національний університет «Кієво-Могилянська академія» Факультет правничих наук Кієво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича, 2023 – С.1-95.-URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d67649cd-5b10-4bb3-a0c7-adeaa11098d6/content> (дата звернення: 20.10.2024)
9. Орловський О.Я., Боднарук М.І. Людська гідність як фундаментальна цінність та першооснова соціальних права // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021– С. 129-133. – URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/249875/247229> (дата звернення: 20.10.2024)

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та прав людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Миронюк О.І.

Думанська В. О.,
Дубенко Д. С.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин, 2 курс

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на свободу пересування в Україні гарантовано як на міжнародному, так і на національному рівнях. Серед основних міжнародних актів виділяють Загальну декларацію прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Стаття 13 ЗДПЛ гарантує кожній людині право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави, крім того частиною 2 даної статті гарантовано те, що кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну [1]. На національному рівні це право гарантується Основним Законом України – Конституцією, де в статті 33 закріплено, що кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [2]. Дане право також закріплюється у низці законів України, а саме: «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» та ін.

Як наслідок розпочатого рф повномасштабного вторгнення, 24 лютого 2022 року Президент України підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Цим Указом передбачено обмеження окремих конституційно закріплених прав і свобод людини і громадянина а саме, визначені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України. Отже, здійснення окремих прав, серед яких і право на свободу пересування, матиме свої особливості.

Розпочнемо з такої форми обмеження свободи пересування, як комендантська година. Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» комендантська година – це заборона перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських

місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень [3]. Таким чином, під час комендантської години забороняється знаходитись та пересуватись вулицями, окрім випадків виконання службових або надзвичайних обов'язків. Особам, які мають право на пересування під час дії комендантської години, видається спеціальна перепустка. Такими особами зазвичай є працівники Збройних Сил, Держспецтрансслужби, Національної гвардії, Держприкордонслужби, Національної поліції, СБУ, ДФС, ДМС, ДСНС.

Варто зауважити, що міжнародній практиці в останні роки відомі випадки впровадження комендантської години не тільки в умовах воєнного стану. У США комендантську годину вводили в Чикаго в 2020 році у зв'язку з протестами після смерті Джорджа Флойда, в Маямі – в 2017 році після урагану «Ірма». У Великій Британії комендантські години вводились більше ніж півстоліття тому – під час Другої світової війни, а також під час надзвичайних ситуацій, таких як епідемії чуми та поліомієліту. В останні роки комендантські години були введені на певних територіях через терористичні загрози. У Франції комендантські години вводилися під час терактів у Парижі в листопаді 2015 року, а також у 2020 році у зв'язку з пандемією COVID-19 [4].

Отже, незважаючи на те, що комендантська година суттєво обмежує право на вільне пересування, основною метою її запровадження є посилення безпекових заходів, а в умовах воєнного стану ще й створення ефективних умов для протистояння ворогу.

Наступною формою обмеження права на свободу пересування є заборона на перетин кордону військовозобов'язаних громадян України. До цієї категорії відносять чоловіків, віком від 18 до 60 років, та військовозобов'язаних жінок. Однак така заборона розповсюджується не на всіх чоловіків. Умовно, осіб чоловічої статі що наразі можуть перетинати кордон України можна розділити на такі групи: особи, які не підлягають мобілізації по своєму стану здоров'я; особи, на яких законодавством передбачений обов'язок здійснювати догляд за недієздатними громадянами; особи, що реалізують своє право на навчання за кордоном; особи, що перебувають на спеціальному військовому обліку; особи, що постійно проживають на території іншої держави [5, ст. 61]. Таким чином, наразі заборона

покидати територію України розповсюджується саме на чоловіків, які є громадянами України і підлягають мобілізації.

Уже третій рік ведуться дискусії стосовно даної заборони. Існують дві основні думки: одні стверджують, що ця заборона є пропорційною, законною та не суперечить Конституції України, а інші наполягають на тому, що це є істотним обмеженням права на свободу пересування, яке так само закріплено Основним Законом, а також низкою чинних міжнародно-правових актів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Окрім того, останні, спираючись на Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», запевняють, що ніяких обмежень щодо виїзду чоловікам не встановлено. Однак у ст. 3 цього Закону визначено, що порядок перетину кордону встановлюється Кабінетом Міністрів, яким було введено Постанову №57, яка дозволяє виїзд за кордон лише особам, які не є військовозобов'язаними.

На нашу думку, це обмеження є виправданим з двох основних причин: по-перше, необхідність формування мобілізаційного резерву України, а, по-друге, ст. 65 Конституції України закріплює: «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України ... є обов'язком громадян України» [1]. Втім, це обмеження супроводжується рядом недоліків, основним серед яких є розвиток корупційних схем з метою протиправного та напівлегального виїзду чоловіків за межі України. За даними ЗМІ, з початку повномасштабного вторгнення близько 650 тисяч українських чоловіків призовного віку покинули країну, більшість – незаконно.

Наступним аспектом є обмеження доступу до певних місць з міркувань безпеки. До таких місць, по-перше, належить територія Урядового кварталу. Таке рішення було прийнято на основі Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» та Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». На території було введено суворі обмеження на пересування людей та транспорту шляхом встановлення блокпостів і проведення регулярних перевірок. Таким чином, вхід на територію Урядового кварталу дозволяється виключно за наявності відповідних перепусток.

Метою такої заборони виступає зменшення можливих терористичних атак, диверсійної діяльності та інших загроз. Це, у

свою чергу, допомагає захистити урядові установи та забезпечити безпеку державних працівників.

Ще одним місцем з обмеженим доступом є Південний міст у Києві. Перекриття відбулося у березні 2022 року під час наступу рф на Київ, а в червні 2022 року Рада оборони Києва ухвалила протокол про закриття мосту на невизначений термін. Згідно з цим документом право на проїзд наданий військовому транспорту, транспорту екстрених та аварійних служб, транзитним вантажівкам, а також транспорту зі спеціальною перепусткою. Важливо також відзначити, що місцева влада причин для закриття мосту не пояснила, але заявила що такі обмеження необхідні для забезпечення безпеки в місті.

Так, ми вважаємо, що вищенаведені заборони є важливим фактором забезпечення безпеки в умовах воєнного стану, оскільки зменшення кількості людей у певних зонах допомагає підтримувати порядок і запобігати можливим заворушенням.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що хоча використання цих обмежень і має «негативні» наслідки як: негативне сприйняття громадянами через «надмірність обмеження»; втрата дієвості окремими правами людини через довготривалість їх обмеження; складнощі у практичній реалізації; негативний вплив на економіку; значні організаційні зусилля уряду призводять до збільшення політичної напруженості, полегшуючи провокування противником зростання правопорушень та ескалацію конфліктів [11]. Проте у надскладних умовах повномасштабної агресії з боку рф, неможливо повною мірою забезпечити усі конституційно закріплені права людини саме тому, вважаємо, що процеси тимчасового обмеження права на свободу пересування доцільно розглядати як такі, що здійснюються в інтересах національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Universal Declaration of Human Rights from 1948 URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 27.10.2024)

2. Конституція України: офіц. Текст від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.10.2024)

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 27 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.10.2024).

4. Комендантська година: що це таке, чому запроваджується та як врегульовується. Юридичний факультет ЧНУ ім. Юрія Федьковича.

URL: <https://law.chnu.edu.ua/komendantska-hodyna-zaprovadzhennia-ta-vrehuliuvannia/> (дата звернення: 27.10.2024).

5. Марущак А. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ: ПРАКТИКА УКРАЇНИ *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 58–63. URL: <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2022.8> (дата звернення: 27.10.2024).

6. Безпека та оборона. Офіційний Інтернет сайт «Урядовий портал». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/bezpeka-ta-oborona>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри порівняльного та європейського права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка Лисенко О. М.

**Ражик М.,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 4 курс**

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ

В сучасному світі, де питання охорони довкілля стають все більш актуальними, доступ до екологічної інформації стає критично важливим для забезпечення сталого розвитку й збереження навколишнього середовища. Проте, не завжди такий доступ є відкритим та необмеженим. Обмеження права на отримання екологічної інформації може мати серйозні наслідки як для суспільства, так і для довкілля. У цьому контексті виникає необхідність аналізу обмежень права на екологічну інформацію.

Конституція України [1] закріплює право кожного на отримання вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів й предметів побуту, і право на її поширення (ст. 50). Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2] серед екологічних прав громадян України виокремлює право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічної інформації), вільне отримання, використання, поширення й зберігання цієї інформації, окрім, обмежень, які передбаченні законодавством (п. «е» ч. 1 ст. 9).

У свою чергу, такі міжнародні нормативно-правові акти, як, наприклад, Загальна декларація прав людини [3], у ч. 2 ст. 29 проголошує, що кожна людина має зазнавати тільки таких обмежень, що встановлені законом виключно з ціллю забезпечення належного визнання й поваги прав та свобод інших і забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку та загального добробуту в демократичному суспільстві. Тобто, будь-які обмеження прав людини повинні бути чітко прописаними на законодавчому рівні, для належного їх врегулювання.

Для подальшого розуміння теми, варто зазначити, що саме є екологічною інформацією. Орхуська конвенція у п. 4, надає відповідний перелік, того, що до неї належить, наприклад, будь-яка інформація про стан навколишнього природного середовища та його елементів (повітря тощо), про різноманітні заходи та діяльність, які певним чином можуть впливати на довкілля та про безпеку людей і умови їх життя. [4]

Основним національним правовим документом, який містить перелік підстав за якими доступ до публічної інформації громадянам може бути правомірно обмежено є Закон України «Про доступ до публічної інформації» [5]. За ст. 6 вказаного закону такими одночасними вимогами є те, що обмеження здійснюється виключно в інтересах державної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку з метою запобігання заворушенням або кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, чи для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя; розголошення такої інформації може завдати значної шкоди зазначеним інтересам, а шкода від розголошення цієї інформації значною мірою переважає суспільний інтерес в її отриманні. Загалом законодавець у положеннях наведеного закону, здійснив поділ публічної інформації на такі види: (а) відкрита інформація, якою є вся, та (б) інформація з обмеженим доступом, яка становить виключення із загального правила.

Цей Закон також виокремлює дві форми доступу до такої інформації. Перший – це так званий «пасивний» метод, він закріплює обов'язок розпорядника публічної інформації здійснювати її

оприлюднення в офіційних друкованих виданнях або на веб-сайтах тощо, та другий – «активний», коли надання інформації відбувається за відповідними запитами, що є досить позитивним явищем, яке забезпечує населення обізнаністю у екологічних питаннях.

Підсумовуючи, варто зазначити, що право на доступ до екологічної інформації гарантується як на національному рівні, за допомогою Конституції України та відповідних законів, так і на міжнародному рівні, за допомогою відповідних міжнародно-правових договорів. Саме у національному законодавстві міститься вичерпний перелік умов, які надають у своїй сукупності право державі в особі її органів вживати необхідних заходів для обмежень прав громадян, у тому числі, що стосується права на екологічну інформацію. Однак, слід констатувати, що законодавче врегулювання питання інформування громадян про стан навколишнього природного середовища потребує свого вдосконалення, особливо, зважаючи на воєнний стан. Наразі, злочинні дії російських військових призвели до численних екологічних катастроф в різних регіонах України, а також зумовили серйозні загрози аварійних ситуацій техногенного характеру. Тож питання належного інформування громадян про стан навколишнього природного середовища є пріоритетним завданням для держави, адже кожна людина має право жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
3. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 30.10.2024).
4. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 30.10.2024).
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Малохліб О. С.

**Саванчук О.О.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин, 2 курс**

**Саванчук С.О.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин, 1 курс**

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ВПО В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну мільйони осіб отримали статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО), залишивши свої домівки. Згідно з підрахунками Міністерства соціальної політики України [1] станом на 22 жовтня 2024 року в Україні офіційно зареєстровано 4 646 735 внутрішньо переміщених осіб. Серед них 59,9% – це жінки (2 782 325), 40,1% – чоловіки (1 864 410 осіб). Важливо розуміти, що ця ситуація створює серйозні виклики як у сфері соціальної, так і правової підтримки. Захист прав цих людей є не лише питанням гуманітарної допомоги, але й необхідністю для забезпечення соціальної стабільності в країні та відновлення після війни.

Проблема захисту прав внутрішньо переміщених осіб стала предметом численних наукових досліджень як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, значна кількість праць присвячена аналізу законодавчої бази щодо прав ВПО, яка в Україні представлена, насамперед, Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». У Законі зазначено, що Україна вживає всіх можливих заходів щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні. [2]. Також уряд України з метою підтримки ВПО виносить постанови, що сприяють стабільності ВПО та полегшує їх

адаптацію. Зокрема, постанова Кабінету Міністрів від 26 січня 2024 року [3] значно спростила процедуру отримання допомоги. Нові правила дозволяють сім'ям, де працездатні члени не працюють або не сплачували внески протягом трьох місяців, отримувати допомогу до шести місяців. Проте, беручи до уваги факт, що внутрішньо переселені особи є однією із найбільш вразливих соціальних груп, вони потребують більшої підтримки з боку держави. Важливим є не лише забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб у поточних умовах, але й створення умов для їх повернення до місць постійного проживання після закінчення війни. Це включає як їхнє фізичне повернення, так і повне відновлення прав, оскільки обидва ці процеси є надзвичайно складними і вимагають значних зусиль. Тому досвід інших країн може бути важливим для нас.

Зокрема, корисним для України може бути досвід Сакартвело, яка також стала жертвою військової агресії з боку росії та пережила три хвилі вимушеного переселення. [4] Після конфліктів у 1989-1992 роках, 1992-1993 роках і 2008 році, близько 6% населення Сакартвело стали ВПО. [5, с.14] Законодавче регулювання захисту їхніх прав розпочалося у 1996 році із прийняттям закону «Про внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій Сакартвело». У 2006 році було прийнято закон про майнову реституцію та компенсацію, що гарантував компенсацію або надання альтернативного житла в разі неможливості повернення до колишнього місця проживання [6]. Для України цей досвід може бути цінним у питаннях розробки політики щодо відновлення житла та компенсацій для ВПО.

В Україні, попри наявність законодавчої бази, існують численні проблеми з реалізацією прав внутрішньо переміщених осіб. Однією з основних проблем є забезпечення ВПО житлом. Більшість переміщених осіб залишилися без постійного місця проживання, і хоча законодавство гарантує право на тимчасове житло, реальна ситуація є далекою від ідеалу. Багато ВПО стикаються з проблемами нестабільного житла, що ускладнює їхню інтеграцію в нові громади. Для забезпечення повернення внутрішньо переміщених осіб Україні необхідно зосередитися на відновленні інфраструктури та житлових умов у місцях їхнього

походження. Дослідження UNHCR спільно з громадською організацією «Право на захист» та Світовим банком показує, що 80% ВПО вважають доступне житло основною умовою повернення, а 76% визначили доступ до водопостачання та електроенергії наступним пріоритетом. Без цих умов 7% опитаних втрачають надію на повернення. [7, ст. 4] Крім того, нестача робочих місць також стримує повернення: за даними Міжнародної організації з міграції, серед тих, хто прагне працювати, лише 34% мають стабільну роботу, тоді як 66% працюють нестабільно. Крім того, 20% працевлаштованих виконують роботу нижчу за їхню кваліфікацію. [8, с.3]. Прикладом існуючих проєктів є державні програми «ЄОселя» та «ЄВідновлення», вони допомагають забезпечити житлом українців, що цього потребують. Проте ці програми потребують реформування, адже умови «Оселі» для ВПО є непідйомними, про що свідчать дані щодо отримання іпотечних кредитів. [9]. Для повного правового захисту ВПО в Україні необхідно вдосконалити законодавство: передбачити компенсації за втрачене житло та запровадити житлові програми, як у Сакартвело. Програма «ЄОселя» частково вирішує питання житла, проте її слід адаптувати для потреб переселенців; також необхідно зміцнити захист прав ВПО на ринку праці та розвивати інфраструктуру для комфортного життя і працевлаштування.

Список використаних джерел:

1. Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики : сайт URL: <https://www.ioc.gov.ua/en/analytics?dashboardName=idps>
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII : станом на 30 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
3. Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб : Постанова КМУ від 26.01.2024 № 94 : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2024-п#Text>
4. Mariia Mygal. Відбудова житла в Грузії: досвід та уроки для України. URL: <https://iaa.org.ua/articles/vidbudova-zhytla-v-gruziyi-dosvid-ta-uroky-dlya-ukrayiny/>
5. О. А. Малиновська. Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migrac_prob1-a598d.pdf
6. Щодо повернення майна та компенсації постраждалим на території Грузії внаслідок конфлікту в колишньому Південно-Осетійському автономному окрузі : Закон Грузії від 31.12.2006 № 4284 : станом на 15 лип. 2020 р. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/23050?publication=4>

7. Lives on hold: intentions and perspectives of internally displaced persons in Ukraine. February 2023. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2023/02/ukraine_intention_report3.pdf

8. Legal regulation of labor of internally displaced persons in Ukraine / L. Ostapenko та ін. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2024. № 2. С. 162–169. URL: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2024-2/162>

9. Ukrinform. Олена Шуляк, голова Комітету ВР з питань організації держави та місцевого самоврядування. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3920946-olena-sulak-golova-komitetu-vr-z-pitan-organizacii-derzvladi-ta-miscevogo-samovraduvanna.html>

Науковий керівник: доктор філософії (міжнародне право), доцент кафедри порівняльного і європейського права ННІ міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Веселовський Б.А.

**Сурник О.О.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин, 1 курс**

КОНСТИТУЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

У кожній демократичній державі закріплені природні права й свободи людини, такі як право на життя, відпочинок, свобода слова, думки, віросповідання та інші. Вони є невіддільними й забезпечуються та гарантуються державою. Отже, найважливішим, що має бути врегульовано й захищено державою без змін, є природні права людини та її свободи.

В умовах збройної агресії росії проти України, конституційні обмеження прав людини та громадянина обумовлені необхідністю забезпечення національної безпеки та функціонування держави. Такі обмеження закріплені в Конституціях держав та в міжнародних договорах.

Воєнний стан, введений на всій території країни, регулює ці обмеження згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Застосування воєнного стану може мати значний вплив на життя громадян, зокрема на їхню свободу переміщення,

свободу слова, право на приватну власність та справедливий суд. Згідно із ст. 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Важливо відмітити, що термін застосування обмежень не може перевищувати терміну тривання надзвичайного або воєнного стану. Це означає, що після закінчення такого режиму повинна відновлюватися повна дія конституційних прав і свобод. Як зазначає А. В. Запорожченко, обмеження прав людини є допустимими за міжнародним правом, коли вони слугують законним цілям, таким як захист громадського порядку або прав інших осіб, але вони повинні бути чітко визначені та врегульовані, щоб запобігти зловживанням [2].

У ч. 2 ст. 64 Конституції України визначений перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. До таких належать: право на рівність громадян перед законом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (ст. 24); право на громадянство та його зміну (ст. 25); право на життя (ст. 27); право на повагу до гідності особи (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); право на індивідуальні або колективні письмові звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 40) та інші [3]. Закріплення переліку прав, які не підлягають обмеженню, навіть під час дії воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини і громадянина.

Введення воєнного стану 24 лютого 2022 року в Україні суттєво обмежило свободи громадян задля підтримки національної безпеки. Зокрема, введено комендантську годину, а уряд отримав право реквізувати приватне майно для військових потреб. Компенсація надається пізніше, але ця негайна потреба в ресурсах підкреслює ступінь обмежень прав під час війни. Для протидії російській пропаганді в Україні запровадили контроль над ЗМІ та

соцмережами, заборонили проросійські канали та обмежили публічні зібрання, особливо в прифронтових зонах.

Згідно з міжнародним правом, зокрема ЄКПЛ та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, право на життя визнається абсолютним і невід'ємним правом людини, яке не може бути обмежене навіть під час надзвичайних станів. Скориставшись своїм правом на дерогацію (відступ), Україна тимчасово призупинила дію деяких статей ЄКПЛ за статтею 15 Конвенції, пов'язаних зі свободою пересування та судочинством, але зберегла непорушними права на життя та захист від катувань.

Отже, на всю територію України, в тому числі і на тимчасово окуповані її території, поширюється дія і міжнародних договорів, учасником яких є Україна, а саме: Гаазьких конвенцій 1907 року, Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року до них, Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і російською федерацією 1997 року, Договору між Україною і російською федерацією про українсько-російський державний кордон 2003 року та інших міжнародно-правових актів і двосторонніх угод. Перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав є порушенням Конституції, Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 27.04.2014 року та інших нормативно-правових актів України.

Війна в Україні активізувала роботу міжнародних судів, зокрема ЄСПЛ, оскільки зросла кількість скарг на порушення прав людини. Морська та ін. підкреслюють, що зобов'язання держав надавати відшкодування за протиправні дії є основоположним принципом міжнародного права, а даний суд слугує важливим каналом для жертв, які шукають правосуддя [4].

Наслідки збройного конфлікту виходять за межі безпосередніх проблем з правами людини, оскільки війна посилила існуючі нерівності та вразливості в українському суспільстві. Вплив на біженців і внутрішньо переміщених осіб (ВПО) був глибоким, що вимагає термінового реформування національних і міжнародних механізмів їхнього захисту. Як підкреслюють висновки різних науковців, потреба у комплексних підходах до

забезпечення прав біженців є критично важливою в контексті військових дій, що тривають [5].

Крім того, в контексті збройної агресії привертає увагу перетин прав людини та екологічних проблем. Руйнування інфраструктури та погіршення стану довкілля внаслідок військових дій створює значні ризики для здоров'я та добробуту постраждалого населення. Буцмак зазначає, що ЄСПЛ розглядав екологічні права в попередніх справах, що свідчить про зростаюче визнання необхідності інтегрувати екологічні міркування в систему прав людини [6].

Війна в Україні спричинила масштабну кризу прав людини, яка потребує глибокого аналізу та міжнародної співпраці. Захист прав людини залишається пріоритетом, а обмеження під час воєнного стану мають бути законними, пропорційними та підлягати судовому контролю.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. С. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/38919#Text>(дата звернення:18.06.2023).
2. Запороженко А. В. Революційна правосвідомість – від широти дискреції до свавілля та суцільної зарегульованості // Juris Europensis Scientia. 2023. Вип. 1.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.
4. Morska L. I. Didactic potential of the integrated approach to teaching future programmers' professional communicative competence in a foreign language // The Methodology, Theory, Philosophy and History of the Use of ICT in Education. 2018. Vol. 64, no. 2.
5. Алмаші І. Права та обов'язки біженців за законодавством України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2023. Вип. 1(77). С. 52-58. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.8>.
6. Butsmak A. International legal guarantees for the exercise of the human and civil right to environmental information // Law Human Environment. 2021. Vol. 12, no. 4.

Науковий керівник: доктор філософії, доцент кафедри порівняльного і європейського права НН інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Веселовський Б.А.

**Гончаренко Т.М.,
Камінська В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 20 група**

МІННА НЕБЕЗПЕКА В ХОДІ БОЙОВИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА НАСЛІДКИ МІННО-ВИБУХОВОЇ ТРАВМИ

Від початку повномасштабного вторгнення росія випустила по Україні понад 9,6 тисячі ракет та майже 14 тисяч ударних дронів. Чисельність мін різної дії, що використовує супротивник – встановити неможливо за різними причинами. Станом на 2023 рік з початку повномасштабного вторгнення через ворожі вибухові пристрої постраждало понад тисяча мирних жителів різних вікових груп, з яких 297 – загинули.

Сьогодні на території України ворог застосовує наступну вибухову зброю: протипіхотні та протитранспортні міни; касетні боеприпаси; авіаційні бомби; мінометні залпи та снаряди; зенітні, крилаті та балістичні ракети як проти ЗСУ, так і проти цивільного населення.

За світовими статистичними даними за мінною небезпекою [1] на даний момент 71 держава світу залишається замінованою з часів Другою світовою війни, а півмільйона мін встановлюються щодня. В усьому світі встановлено 60 мільйонів мін, 230-245 мільйонів мін – знаходяться на складах і арсеналах в більш 100 держав світу. Найбільш замінованими є території таких держав як Ангола, Афганістан, Камбоджі, Мозамбік, Хорватія і сьогодні слід зазначити різні області України (в тому числі і Харківська область).

Найпоширенішими видами протипіхотних мін є: 1. ПФМ-1 – боеприпас натискної дії (відомий як «пелюсток»). За рахунок специфічної форми є малопомітним на місцевості; 2. ПМН-2 – так само боеприпас натискної дії; 3. ОЗМ-72 – «вистрибуючий» боеприпас кругового ураження (відомий як «міна-жаба»). Під час спрацювання вона «вистрибує» на висоту майже 1 м та вражає уламками в радіусі 25 м; 4. МОН-50 – протипіхотна міна направленої дії, що заборонена Оттавською конвенцією [2].

Агресор цілеспрямовано облаштує мінні пастки поблизу або на самій території населених пунктів, які перебувають у зоні бойових дій.

При використанні мін-пасток росіяни встановлюють їх на місцевості та задля того, щоб їх було мало помітно, на них кладуть предмет, який викликає інтерес в людини (зокрема, дитини), що, в свою чергу, спонукає її підняти той предмет чи іграшку і скористатися ними.

Також, агресор часто маскує міни-пастки, використовуючи клей і ґрунт, пил та листя, траву та пісок та ін. Крім того, ворожі диверсійно-розвідувальні групи встановлюють мінні загородження для прикриття свого відступу з прифронтових районів та прикордоння України. На таких «забруднених» мінами територіях виникають наступні проблеми: загибель і каліцтво серед цивільного населення; обмеження доступу до земельних, лісових, водних ресурсів, продовольства; обмеження доступу до об'єктів інфраструктури;

обмеження надання гуманітарної допомоги; неможливість повноцінного функціонування суб'єктів господарювання. Найбільше фактів застосування агресором мінних пасток проти цивільного населення зафіксовано на територіях Донецької та Харківської областей [1].

Мінно-вибухові поранення (МВП) - поєднані комбіновані травми, що виникають в результаті імпульсного впливу комплексу вражаючих факторів мінно-вибухового пристрою. Дуже часто при виникає синдром взаємного обтяження: коли кожне із пошкоджень збільшує тяжкість загального стану постраждалого і перебігає більш тяжко та з більшим ризиком розвитку ускладнень, ніж при ізольованій травмі. Перебіг МВП проходить з глибоким і об'ємним руйнуванням тканин тіла людини та контузیهю [3].

Вплив МВП на організм людини може бути різним залежно від сили вибуху та відстані до місця події. Ці наслідки можуть включати різноманітні травми, тому, що вибух має комбінований вплив: баротравма, контузія, механічні пошкодження, опіки, отруєння від продуктів вибуху та інше. Акубаротравма характеризується різким і короткочасним підйомом атмосферного тиску вище звичайного рівня, що швидко затухає, саме тому

близькість розташування до вибухового пристрою тіла людини відносно більш важлива, ніж розмір вибухового пристрою для МВП. Від вибухів спостерігаються проникаючі та непроникаючі поранення, наскрізні та сліпі ранові канали. Проникаючі поранення грудей, головним чином, сліпі і супроводжуються пошкодженням шкіри, м'язів, ребер і легень. Закрита травма грудей при МВП зустрічається близько у 50% випадків серед загального числа травмованих. Механічні пошкодження мають множинний однобічний осколковий характер різних анатомічних областей тіла та різну тяжкість.

Для попередження виникнення МВП при візуальному контакті з міною не слід, по-перше, наблизитися до такого підозрілого об'єкта. По-друге – не можна брати в руки підозрілі предмети, по-третє – негайно повідомити про міну небезпеку відповідним органам влади, військовим або спеціальним службам (ДСНС). Також, слід позначити небезпечне місце, якщо є така можливість, щоб інші люди не потрапили в цю зону. І на останок – не треба намагатися самостійно знешкодити вибуховий пристрій або міни – це справа професіоналів [4].

Міни, за своєю вартістю, є відносно недорогими пристроями порівняно з їх руйнівним потенціалом. Ціни на міни можуть варіюватися, залежно від їх типу та виробника і в середньому собівартість їх складає всього три долара.

Таким чином, можна зробити такий висновок, що використання мін проти людства – є злочином, передбаченим Конвенцією про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення.

Необхідно зазначити, що країна агресорка не приєдналася до цієї Конвенції, проте своїми діями всеодно порушує норми міжнародного гуманітарного права, адже міни, як протипіхотні так і проти транспортні можна назвати саме зброєю не вибіркової дії.

В національному законодавстві відповідальність передбачена статтею 438 Кримінального кодексу України [5]. Такого роду злочин призводить до каліцтва різного ступеню тяжкості та втрати людиною різних фізіологічних функцій (зір, слух, мовлення та ін.). Задля попередження МВП населення має бути обізнаним в тому, які види мін ворог застосовує, який їх механізм вибуху, які

попереджувальні заходи слід використовувати при візуальному контакті з підозрілим предметом.

Отже, хоча вартість міни і є мізерною, її загроза людському здоров'ю і життю є неймовірно високою, а життя людини – безцінне.

Список використаних джерел:

1. Інформування про міну небезпеку | Благодійний фонд «Сучасне село та місто». URL: <https://bfond.com.ua/informuvannya-pro-minnu-nebezpeku/> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Артилерійське озброєння і боєприпаси: навчальний посібник / А. Й. Дерев'янчук, М.Б. Шелест. Київ: Вид. дім «СКІФ», 2023. 414 с.
3. Федченко Ю., Гайдай П., Шихова Є. КОНТУЗИЯ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ, ЇЇ НАСЛІДКИ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ. GLOBAL AND REGIONAL ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT. 2022. № 115. С. 243–245.
4. Пам'ятка щодо правил поведінки (порядку дій) населення у разі виявлення підозрілого об'єкта, вибухонебезпечного предмета. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/pravila.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: к.мед.н., доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Білецька Г.А.

**Власова С.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс**

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИДІЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД ТИМЧАСОВЕ ЖИТЛО

В умовах війни та масштабної внутрішньої міграції в Україні проблема забезпечення громадян житлом стала однією з найгостріших. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки, рятуючись від активних бойових дій, що призвело до значного збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), яким потрібне тимчасове житло. Розселення переселенців, які часто втратили все майно, вимагає швидких та ефективних рішень на рівні держави та місцевих органів влади. Одним із

рішень стало виділення земельних ділянок під будівництво тимчасового житла, що дозволяє не лише створити базові умови для життя переселенців, але й розвивати території та сприяти інтеграції цих людей в нові громади.

З метою спрощення процедур, що сприяють розширенню фонду житла для внутрішньо переміщених осіб шляхом нового будівництва, у травні 2022 року було внесено зміни до законодавства в сфері земельних і містобудівних відносин, які діятимуть під час воєнного стану. Зокрема, набув чинності Закон України № 2247-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон № 2247-IX) [1]. Він передбачає розширення переліку випадків, у яких можна надавати державні та комунальні землі без проведення аукціонів, а також спрощує процес зміни їхнього цільового призначення. Крім того, передбачено надання землі для тимчасового розміщення житлових об'єктів для ВПО, але з певними обмеженнями. Такі ділянки можуть надаватись у постійне користування тільки органам місцевого самоврядування – сільським, селищним і міським радам, тоді як передача таких земельних ділянок фізичним чи юридичним особам на інших речових правах для цієї мети заборонена. Такий підхід частково обмежує можливість створення комбінованих проєктів, що могли б передбачати будівництво додаткових об'єктів на виділених для житла ВПО земельних ділянках. Це, зокрема, ускладнює залучення приватного сектору, що могло б комплексно вирішувати питання задоволення потреб переселенців. Окрім того, на думку Т. Г. Васильцева передача земель у постійне користування виключно виконавчим органам сільських, селищних і міських рад без права на приватизацію або передачу фізичним та юридичним особам має на меті забезпечити цільове використання ділянок, однак може стати інструментом для неконтрольованого розподілу ресурсів [2].

Для прискорення реалізації проєктів законодавець дозволив у певних випадках змінювати цільове призначення землі, відводячи ділянки під тимчасове житло для ВПО без обов'язкового врахування містобудівної документації. Для нових будівель і реконструкцій для цих цілей достатньо отримати мотивований

висновок уповноваженого органу архітектури та містобудування, який має бути наданий протягом 10 робочих днів після звернення. Цей висновок підтверджує відповідність розміщення об'єкта, забезпечуючи дотримання вимог щодо забудови та збереження культурної спадщини. Для ділянок, які ще не сформовані і потребують відведення, потрібно буде також підготувати проєкт землеустрою, затвердження якого можливе після отримання висновку органу містобудування та архітектури. Окрім того, без зміни цільового призначення землі, незалежно від форми власності (крім земель природоохоронного, історико-культурного чи лісгосподарського призначення), дозволено розміщення тимчасових житлових споруд і комплексів для життєзабезпечення ВПО [3]. Наприклад, модульні будинки зараз стають популярними завдяки економії часу та коштів на їх встановлення.

Спрощення процедури надання земельних ділянок під тимчасове житло може призвести до ряду зловживань та негативних наслідків. По-перше, зняті обмеження щодо зміни цільового призначення земель і надання їх без проведення аукціонів створюють можливості для неправомірного використання земельних ресурсів. Відсутність обов'язкового врахування містобудівної документації та можливість отримання дозволів на будівництво за спрощеною процедурою можуть призвести до ситуацій, коли на земельних ділянках, що не призначені для постійного житла, з'являться споруди, які насправді будуть використовуватись як постійне житло. Це може загрожувати дотриманню норм безпеки, якості будівництва і збереженню культурної спадщини, адже за відсутності контролю можуть зводитися будівлі, які не відповідають жодним стандартам. По-друге, у даній ситуації існує ризик зловживань з боку великих забудовників, які можуть скористатися спрощенням процесу для отримання вигідних земельних ділянок у привабливих місцях. Зобов'язання передавати землі виключно органам місцевого самоврядування може призвести до створення ситуацій, коли реальні можливості розвитку земельних ділянок під певні проєкти опиняються під контролем окремих осіб або груп, які можуть мати свої інтереси в їх подальшому використанні. Це може бути частиною стратегії для заволодіння ресурсами, оскільки спрощена

процедура отримання дозволів на будівництво на цих ділянках підвищує ризик корупційних схем і безконтрольного розподілу ресурсів. Важливо розробити чіткі критерії та процедури для надання державних і комунальних земель, що виключатиме можливість корупції і зловживань. Проведення електронних аукціонів на надання земельних ділянок, а також публікація інформації про укладені угоди, можуть суттєво підвищити рівень прозорості.

Таким чином, в умовах війни в Україні проблема забезпечення громадян житлом стала надзвичайно актуальною через масову внутрішню міграцію. Мільйони людей, які втратили свої домівки, потребують термінового тимчасового житла. Виділення земельних ділянок під будівництво таких об'єктів стало важливим рішенням, що дозволяє створити базові умови для життя переселенців і інтегрувати їх у нові громади. Зміни в законодавстві, зокрема Закон України № 2247-IX, сприяли спрощенню процесу виділення земель та зміни їх цільового призначення, що полегшує швидке реагування на потреби внутрішньо переміщених осіб. Однак, існуючі обмеження, що забороняють передачу земель у приватні руки та їх використання для комбінованих проєктів, можуть ускладнити залучення приватного сектору до комплексного вирішення житлових потреб. Дозволи на тимчасове розміщення житлових споруд без зміни цільового призначення земель також свідчать про гнучкість законодавства у відповіді на термінові потреби. В цілому, ці ініціативи мають на меті покращення житлових умов для ВПО, проте для ефективної реалізації важливо враховувати всі аспекти, зокрема необхідність контролю за використанням земельних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>.
2. Васильців, Т. Г., Іванюк, У. В., Беспалюк, Х. М. Формування моделі управління змінами в сфері розвитку соціального житлового фонду України. *Академічні візії*. 2023. № 15. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/270>.
3. Дячкіна А. Допомога від держави: як отримати компенсацію за зруйноване війною майно На яку компенсацію за зруйноване житло можуть розраховувати

Україні та як отримати допомогу від держави? 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/24/695396/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатенко І.В.

**Григор'єва Н.С.,
Донецький державний університет
внутрішніх справ,
факультет № 2, курсантка 3 курсу**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації проти України 24 лютого 2022 року створило безпрецедентні виклики для правоохоронних органів, в тому числі для Національної поліції України. Указом Президента України №64/2022 [1] Володимиром Зеленським було введено воєнний стан по всій території нашої країни. На тимчасово окупованих територіях, російські окупанти створили паралельні правоохоронні структури, які частіше за все діють протиправно. Це ускладнює документування злочинів та притягнення винних до відповідальності. Масштабні порушення прав людини, воєнні злочини, гуманітарна катастрофа – все це суттєво ускладнює боротьбу зі злочинністю та актуалізує дану тему.

На думку Є. Гіденко, працівники Національної поліції зосереджують свою діяльність над внутрішньою загрозою воєнного стану в Україні, особливо соціальною криміналізацією, розвитком «тіньової економіки», різними проявами тероризму, неналежним правопорядком та низьким рівнем безпеки. Тому основною функцією правоохоронних органів щодо забезпечення воєнного стану є реагування на загрози, що досягається шляхом вирішення таких питань, як боротьба із злочинністю, тероризмом у всіх його формах, забезпечення громадської безпеки, тощо [2, с. 89].

Особливості діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану визначаються чинним законодавством, перш за все Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Відповідно до цього закону Національна поліція сприяє діяльності військової адміністрації, судів, прокуратури, судових органів в період дії воєнного стану; звітує перед військовою адміністрацією про правове становище на відповідній території, бореться зі злочинністю, здійснює охорону громадського порядку та результати діяльності [3].

Важливо зазначити, що відповідно до положень Кримінального кодексу України (далі – КК України), а саме п. 11, ч. 1 ст. 67 КК України [4], закріплено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, яка обтяжує покарання.

Вчинення кримінального правопорушення у визначений час і в певній обстановці досить негативно впливає на національну безпеку і оборону. Ґрунтуючись та аналізуючи нормативно-правові акти, дослідження науковців та статистичні дані, можемо виділити основні особливості криміногенної ситуації під час війни:

1) Збільшення кількості злочинів, типовими є крадіжки, грабежі, розбійні напади, незаконне заволодіння транспортними засобами, мародерство тощо.

2) Зміна структури злочинності, а саме: зростання кількості злочинів, пов'язаних з порушенням правил воєнного часу, дезертирством, незаконним обігом зброї та боєприпасів.

3) Посилення організованої злочинності (кримінальні угруповання можуть використовувати хаос війни для розширення свого впливу та здійснення більш масштабних злочинів).

4) Загострення соціальних конфліктів (воєнні дії призводить до соціальної напруженості, що може провокувати вчинення злочинів на побутовому ґрунті).

Виходячи з даної тематики, можна зробити висновки, що протидія кримінальним правопорушенням в умовах правового режиму воєнного стану має певні особливості, зумовлені необхідністю швидкого реагування на загрози, підтриманням публічного порядку та запобіганням злочинній діяльності, що може дестабілізувати країну в часи підвищеного ризику. Тому, можна виділити основні особливості, які полягають у наступному:

- посилення контролю та патрулювання (поліція та інші правоохоронні органи значно збільшують кількість патрулів у

стратегічно важливих регіонах, таких як деокуповані території та території найбільш наближені до зони бойових дій і на об'єктах критичної інфраструктури. Це знижує ймовірність терористичних актів і допомагає контролювати міграцію та пересування населення в прифронтових і небезпечних зонах).

- зміни в законодавстві та розширені повноваження (під час воєнного стану часто ухвалюють тимчасові законодавчі акти, які дозволяють правоохоронцям діяти швидше та рішучіше. Наприклад, можуть бути посилені повноваження щодо обшуку, затримання підозрюваних і обмеження свободи пересування для осіб, підозрюваних у зв'язках із ворожими елементами).

- протидія дезінформації та пропаганді (особливу увагу приділяють запобіганню поширенню фейкових новин, які можуть підривати моральний стан населення, поширювати паніку або навіть провокувати ненависть до держави. Поліція та кіберполіція активно моніторять інтернет-простір, щоб виявляти й блокувати джерела дезінформації).

- підвищення рівня співпраці з військовими та іншими силовими структурами (умови воєнного стану сприяють тіснішій співпраці поліції з військовими, службами безпеки та місцевими органами влади. Це дозволяє швидко координувати дії щодо підозрілих осіб, об'єктів і подій).

- активізація протидії нелегальній економічній діяльності (економічна нестабільність і дефіцит ресурсів можуть призвести до розповсюдження тіньової економіки, включно з нелегальною торгівлею, контрабандою і фінансуванням незаконних збройних формувань).

- соціальна підтримка та робота з населенням, оскільки у воєнний час підвищується рівень стресу і занепокоєння серед населення, правоохоронці здійснюють заходи щодо підтримки морального стану громадян. Це включає регулярне інформування про ситуацію, роз'яснення правил і обмежень, встановлених воєнним станом, а також інформування про заходи безпеки.

Отже, запобігання злочинності в умовах воєнного стану є складним і багатогранним завданням. Національна поліція України, стикаючись з численними викликами, демонструє високий рівень професіоналізму та відданості своїй справі. Однак для ефективної

боротьби зі злочинністю необхідна підтримка державних органів, громадськості та міжнародного співтовариства.

Таким чином, протидія кримінальним правопорушенням під час воєнного стану поєднує посилений контроль, розширені повноваження правоохоронців і тісну співпрацю з іншими структурами, спрямовану на стабілізацію ситуації та мінімізацію злочинної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 28.10.2024);
2. Гіденко Є. Дії працівників Національної поліції України в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2022. № 6. С. 87–89;
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 28.10.2024);
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 28.10.2024);

Науковий керівник: капітан поліції, викладач кафедри кримінального права та криминології факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ Федорчак І.В.

**Требін Д.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 1 група**

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

У науковому дискурсі існують різні підходи до розуміння та існування «військової служби» у державі. Виокремлюють «договірну», «органічну», «насильницьку» та «матеріалістичну» теорії. Проте, незважаючи на існування численних класифікацій мотивації громадян до несення військової служби, можна говорити про досягнення заочного консенсусу щодо визначення військової служби як інструменту забезпечення безпеки та захисту інтересів держави, спрямованого на порядок у суспільстві на користь всіх

громадян [1, с. 629]. У зв'язку з вищевикладеним мобілізація постає як комплекс заходів, необхідних для ефективного функціонування військової служби в екстраординарних умовах [2, с. 74].

Якщо підходити до розкриття питання про мобілізацію в загальних рисах, варто сказати, що згідно з законодавством мобілізація є комплексом заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу [3, ч.1 ст.3]. Зокрема, аналіз законодавства України дозволяє виділити такі типи мобілізації як-от: (1) загальну, що проводиться одночасно на всій території України і стосується національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій [3, ч.2 ст.4]; (2) часткову, що може проводитися в окремих місцевостях держави, а також стосуватися певної частини національної економіки, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій [3, ч.3 ст.4]; (3) цільову, що проводиться з метою ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру державного рівня та їх наслідків, а також у відбудовний період для ліквідації наслідків воєнних дій [4, ст. 83].

КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку, а також порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, а також встановлено посилену відповідальність за вчинення такого роду порушень в особливий період [5, ст.ст., 210, 210-1], тобто у час, що «настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і

частково відбудовний період після закінчення воєнних дій» [6, абз.12 ст.1].

Відповідно до пункту 1 Положення про ТЦК та СП останні «є органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації» [7]. Одним із найактуальніших питань наразі є роль та обсяг повноважень представників ТЦК і СП у процесі проведення мобілізації. Доцільним, з огляду на вищенаведене, є уточнення можливостей щодо здійснення таких дій з боку ТЦК, як-от: (1) перевірка документів у громадян; (2) право ТЦК видавати повістки; (3) право посадових осіб ТЦК на затримання або примусове доставлення осіб до ТЦК і СП.

16 травня 2024 року було видано Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період (далі – Порядок), відповідно до якого, «у період проведення мобілізації (крім цільової) уповноважені представники територіального центру комплектування та соціальної підтримки або поліцейські, а також представники Держприкордонслужби мають право вимагати у громадян чоловічої статі віком від 18 до 60 років військово-обліковий документ (військово-обліковий документ в електронній формі) разом з документом, що посвідчує особу» [8, п. 49]. «Право на перевірку військово-облікового документа (військово-облікового документа в електронній формі) у резервістів та військовозобов'язаних під час мобілізації надається представникам територіального центру комплектування та соціальної підтримки, уповноваженим вручати повістки (далі - уповноважені представники)» [8, п. 50]. Такі повістки мають право вручати уповноважені представники «в межах адміністративної території, на яку поширюється повноваження відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки» [8, п. 31]. Отже, правом на перевірку документів, так само як і правом на вручення повісток наділені не усі працівники ТЦК, а лише уповноважені керівником ТЦК представники ТЦК та СП. При цьому, серед органів, що правомочні здійснювати адміністративне затримання у випадку вчинення правопорушень,

передбачених ст. 210 КУпАП, не згадується про ТЦК та СП [5, ст. 262].

У випадку звернення ТЦК та СП до відповідальних органів та підрозділів Національної поліції України «працівники ТЦК вживають заходів разом з поліцейськими щодо адміністративного затримання та доставляння до ТЦК громадян, які відмовляються від отримання повісток або порушили правила військового обліку» [8, абз. 10 п.15]. Відповідно до ч.1 ст. 261 КУпАП, обов'язковим у такому випадку є складення протоколу [5]. Як уявляється, така законодавча дистанція у вигляді розмежування повноважень представників ТЦК та СП та органів поліції під час проведення мобілізації створює умови для утвердження механізму захисту прав і свобод громадян України.

Військова служба є ключовим інструментом для забезпечення безпеки держави та підтримки суспільного порядку. Мобілізація, своєю чергою, звернена на здійснення найефективнішого функціонування як інституту військової служби, так і інших соціальних інститутів, що пов'язані з підтримкою нормального стану держави та громадянського суспільства в екстремальних умовах. Отже, під час застосування необхідних примусових заходів під час мобілізації необхідно зважати на примат законодавства у діях суб'єктів владних повноважень, що забезпечують цей процес, тобто стверджувати верховенство права у суспільстві як квінтесенціального конструкту.

Список використаних джерел

1. Ігнатченко І. Г., Рябченко Я. С. Гуманітарні проблеми захисту суб'єктивних прав громадян в аспекті адміністративно-правового регулювання мотивації до військової служби. *Наукові перспективи*. 2024. № 8(50). С. 624-638.
2. Романова О. М. Юридичні аспекти мобілізації в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 73-78.
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р., ред. від 07 вересня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 жовтня 2012 р., ред. від 21 вересня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р., ред. від 25 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
6. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р., ред. від 28 червня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

7. Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-%D0%BF#Text>

8. Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатченко І.Г.

**Гайванюк І.І.,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, 2 курс**

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У період воєнного стану захист трудових прав працівників стає особливо важливим, оскільки ризики для їхнього життя, здоров'я та фінансової стабільності значно зростають. Як основна сторона трудових відносин, роботодавець зобов'язаний забезпечувати дотримання прав працівників, навіть у складних обставинах. Недотримання трудових прав під час війни може спричинити серйозні наслідки, включаючи юридичні санкції та втрату довіри до роботодавця. Проте, у зв'язку з особливостями воєнного часу, регулювання трудових відносин відбувається за спеціальними нормами, які вносять корективи у звичний підхід до відповідальності. Це потребує від роботодавців глибокого розуміння чинного законодавства та підвищеної відповідальності за ухвалені рішення стосовно працівників.

У період воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу посаду, що не зазначена в трудовому договорі, без його згоди (за винятком випадків, коли переведення стосується іншої місцевості з активними бойовими діями), за умови, що нові обов'язки не шкодять здоров'ю працівника. Таке переведення може здійснюватися лише для запобігання або усунення наслідків

бойових дій чи інших обставин, які загрожують життю або нормальним умовам існування людей. Водночас заробітна плата не повинна бути нижчою за середню зарплату за попередньою роботою [1].

Згідно зі статтею 10 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»: заробітна плата працівнику виплачується на умовах, визначених трудовим договором. Роботодавець зобов'язаний докладати всіх можливих зусиль для забезпечення своєчасної виплати заробітної плати. Однак він звільняється від відповідальності за затримку виплат, якщо доведе, що вона виникла внаслідок бойових дій або інших обставин непереборної сили. Водночас це не звільняє роботодавця від обов'язку виплатити заробітну плату. У разі, якщо бойові дії унеможливають своєчасну виплату, термін виплати може бути перенесений до відновлення роботи підприємства [2].

У період бойових дій та інших обставин непереборної сили заробітна плата працівнику виплачується згідно з умовами трудового договору. У таких ситуаціях роботодавець може бути звільнений від відповідальності за затримку виплат, якщо доведе, що затримка виникла саме через ці обставини. Однак звільнення від відповідальності не звільняє роботодавця від обов'язку виплачувати заробітну плату [3].

За порушення термінів виплати заробітної плати, її неповну виплату, а також інші порушення трудового законодавства на основі п. 1, 2 ст. 41 КУпАП на роботодавців накладається штраф у розмірі від 30 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (нмдг), що становить від 510 до 1 700 грн. У разі повторного порушення протягом року штраф зростає до 100–300 нмдг (від 1 700 до 5 100 грн.). Роботодавець може бути звільнений від відповідальності за затримку виплати заробітної плати лише в тому випадку, якщо доведе, що це сталося внаслідок бойових дій або інших обставин непереборної сили, але це не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати. Якщо працівника допущено до роботи без оформлення трудового договору, відповідно до п. 3, 4 ст. 41 КУпАП з роботодавця буде стягнуто штраф у розмірі від 500 до 1000 нмдг (від 8 500 до 17 000 грн.). При повторному порушенні

протягом року штраф становитиме від 1 000 до 2 000 нмдг (від 17 000 до 34 000 грн.) [4].

Особи, які порушують трудове законодавство, можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності. Відповідальність за такі порушення регулюється статтями 172, 173 та 175 Кримінального кодексу України [5].

У період воєнного стану відповідальність роботодавців за порушення трудових прав працівників залишається важливою темою, яка потребує ретельного вивчення та імплементації відповідних норм. Незважаючи на екстрені обставини, роботодавці зобов'язані дотримуватися законодавства, що регулює трудові відносини, і забезпечувати права працівників. Відсутність дотримання норм трудового законодавства може призвести до серйозних правових наслідків, включаючи штрафи та кримінальну відповідальність. Важливо, щоб роботодавці усвідомлювали свої обов'язки та відповідальність навіть у складних умовах. У результаті, збереження трудових прав у часи кризи є не лише юридичним, а й етичним зобов'язанням для роботодавців.

Список використаних джерел:

1. Шемета А., Амелічева Л. Щодо обмеження трудових прав під час дії воєнного стану. Матеріали конференцій МНЛ. № 22 грудня 2023 р., м. Чернівці. С. 195-197. (дата звернення: 02.11.2024).
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022. № 2136-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20> (дата звернення: 02.11.2024).
3. Гудій В. Відповідальність роботодавця за затримку виплати зарплати під час воєнного стану. Юридична газета. Online. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/vidpovidalnist-robotodavcu-za-zatrimku-viplati-zarplati-pid-chas-voennogo-stanu.html> (дата звернення: 02.11.2024).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984. № 8073-X. Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 02.11.2024).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ Нагорна О.

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Можливості міжнародного механізму захисту прав людини полягають у контролі за здійсненням державами загальноєвропейських принципів та норм у цій сфері та у застосуванні примусових заходів за їх порушення. Міжнародно-правовий контроль головним чином виражений у перевірці втілення в життя зобов'язань, взятих державами, і застосовується у випадках, коли іншими засобами неможливо встановити справжній стан справ у сфері прав людини [1].

За минулі десятиліття універсальна система захисту прав людини набула розгалуженого та складного характеру. На даний момент вона включає наступні органи та механізми: Генеральна Асамблея ООН, Рада ООН з прав людини та його допоміжні органи і механізми у 1948 році прийняла Загальну декларацію прав людини, та після цього цілий ряд міжнародно-правових актів, що стосуються різних аспектів правозахисної діяльності (про громадянські, політичні, культурні права, заборони геноциду, апартеїду, расової дискримінації). Питання прав людини розглядаються у комітетах Генеральної Асамблеї та її допоміжних органах; Рада Безпеки ООН і ряд її спеціалізованих механізмів; Економічна і соціальна рада ООН (під керівництвом Генеральної Асамблеї координує економічну та соціальну діяльність ООН, в тому числі готує рекомендації з метою залучення всіх до виконання прав та основних свобод) і функціонуюча при ній Комісія зі становища жінок і Постійний форум ООН з питань корінних народів; Міжнародний Суд ООН; Секретаріат ООН і його окремі підрозділи; договірні (конвенційні) органи з прав людини. Слід зазначити, що окрім універсальних механізмів захисту прав людини, активно розвиваються регіональні механізми [2, с.15-16]. Зокрема, захистом прав людини активно займаються Рада Європи та Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини тощо.

У зв'язку з агресією російської федерації проти України, яка призвела до масових порушень прав людини в АР Крим та м. Севастополі, на тимчасово окупованій території Донецької та

Луганської областей, а також інших територіях України, де наразі російська федерація здійснює військову агресію, Уряд України подав низку позовів проти уряду російської федерації до ЄСПЛ [3]. Станом на 21 лютого 2023 р. у провадженні ЄСПЛ перебувало 4 міждержавні справи України в одній, з яких одним із співпозивачем виступають Україна та Нідерланди (справа про літак «Боїнг-777» авіакомпанії Malaysia Airlines, що виконував рейс МН17 із нідерландського Амстердаму в малайзійський Куала-Лумпур, був збитий над зоною російської агресії на сході України 17 липня 2014 року). Серед інших справ: «Україна проти росії (щодо Криму)» за заявами № 20958/14 та № 38334/18. ЄСПЛ вже визнав прийнятною на початку 2021 року. У цій справі ЄСПЛ уже встановив, що росія, починаючи з 27 лютого 2014 року (тобто з дати, коли була захоплена Верховна Рада АР Крим), здійснювала ефективний контроль над Кримом, що фактично означає визнання окупації. Також Європейський суд визнав прийнятними скарги України про існування адміністративної практики російської федерації стосовно порушень прав людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколами до неї, а саме щодо: насильницьких зникнень та відсутності ефективного розслідування у цьому зв'язку (ст. 2 Конвенції); жорстокого поводження (ст. 3 Конвенції); незаконних затримань (ст. 5 Конвенції); поширення законодавства рф на територію Криму та встановив, що з 27 лютого 2014 року суди, які діють на території Криму, не можуть вважатись такими, що встановлені законом (ст. 6); незаконного автоматичного нав'язування російського громадянства (ст. 8); утисків, переслідування та конфіскації майна релігійних організацій, що не належать до російської православної церкви (ст. 9); припинення діяльності українських медіа (ст. 10); заборони української мови в школах та переслідування україномовних дітей у школі (ст. 2 Першого протоколу до Конвенції); обмеження свободи пересування між Автономною Республікою Крим та материковою частиною України в результаті фактичного перетворення російською федерацією адміністративного розмежування на кордон (між росією та Україною) тощо.

Європейський суд з прав людини кваліфікацію ситуації збройного конфлікту не здійснює, що є аксіоматичним для будь-якого

застосування норм міжнародного гуманітарного права. Єдиним питанням, яке може вирішувати Європейський суд з прав людини, є встановлення наявності чи відсутності порушення державою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Таким чином, він застосовує лише міжнародне право захисту прав людини та не повинен згідно з Конвенцією визначати, чи держава діяла у відповідності з Женевськими конвенціями про захист жертв війни (1949 р.) або Додатковими протоколами до них [4, с.141].

Проте, варто зазначити, що 16 вересня 2022 р. росія остаточно вийшла з Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Це стало наслідком виключення росії зі складу Ради Європи. Європейський суд з прав людини остаточно втратив юрисдикцію над росією, а розгляд тисяч скарг проти неї опинився під питанням, у тому числі скарги, подані Україною. Як зазначає правозахисник з Центру громадянських свобод Володимир Яворський: «Позиція росії тепер полягає у тому, що вона вийшла з Конвенції з прав людини ще в березні і тому ніяких зобов'язань не має». Також він наголошує, що: «Є складність у тому, що ЄСПЛ за своїми процедурами не може винести рішення без позиції росії. Окрім того, під час розгляду справ має бути суддя від цієї країни» [5]. Тому можна лише сподіватись на те, що суд все-таки з часом розгляне всі справи та судові рішення зможуть бути використані як докази в інших судах і органах.

Отже, проаналізувавши правові механізми захисту прав людей під час війни можна зазначити, що правова система включає як національні, так і міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни, кожен з яких може бути використано особами, які зазнали протиправних дій під час війни. Важливим є розуміти необхідність забезпечення прав людини за будь-яких обставин, особливо коли населення є найбільш уразливим через повномасштабні воєнні дії.

Список використаних джерел:

1. Топоркова М. Міжнародно-правові механізми захисту прав і свобод людини і громадянина. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2022. № 2(2). URL:[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2\(2\)-459-469](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2(2)-459-469) (дата звернення: 25.10.2024).
2. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина / Ю. М. Бисага та ін. Ужгород: УжНУ, 2003. 57 с.

3. Україна vs росія: юридична боротьба в ЄСПЛ за притягнення країни-агресорки до відповідальності за порушення прав людини.

URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-vs-rosiya-yuridichna-borotba-v-espl-za-prityagnennya-kraini-agresorki-do-vidpovidalnosti-za-porushennya-prav-lyudini>
(дата звернення: 25.10.2024).

4. Розумовський О.С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Вип.70. 2022. С. 141–145.

5. Росія вже не у ЄСПЛ. Що буде зі справами України проти рф?

URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62926473> (дата звернення: 26.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Геєць І.В.

**Коломієць К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 4 курс**

ЄДНІСТЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ АБО ВІДСТУП ВІД ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В АСПЕКТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституцією України, зокрема ст.ст. 8, 129 та 147, закріплюється фундаментальний принцип верховенства права [1]. Одним із ключових елементів верховенства права є принцип правової визначеності. Даний принцип передбачає, що усі закони нашої держави мають бути чіткими, зрозумілими та стабільними, а судова практика – послідовною та логічною. Такий підхід забезпечує передбачуваність правозастосування та довіру громадян до судової системи. Так, стабільність судової практики покликана забезпечити правову визначеність і здійснити ефективний захист прав та свобод громадян. У свою чергу, відступ від раніше викладеної правової позиції можливий лише в особливих випадках, коли з'являються нові вагомні аргументи, які мають важливе значення при вирішенні того чи іншого спору, що особливо важливо в умовах воєнного стану. Таким чином, єдність судової практики в адміністративному судочинстві є фундаментальним

принципом, який забезпечує стабільність і передбачуваність правозастосування.

Важливість єдності судової практики підкреслюється і в міжнародних документах. Зокрема, Консультативна рада європейських суддів у Висновку № 11 (2008) зазначає, що хоча судді мають право тлумачити закони, вони також зобов'язані сприяти юридичній визначеності [2]. З цього випливає, що судді повинні прагнути до того, щоб їхні рішення були передбачуваними та зрозумілими для всіх учасників судового процесу.

Так, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» закріплене положення, згідно з яким єдність системи судоустрою забезпечується, зокрема, єдністю судової практики [3]. Також відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ), при розгляді справ суди застосовують норми права з урахуванням правових позицій, сформованих у постановках Верховного Суду [4]. Проте, сьогодні існує певна суперечність між необхідністю забезпечення єдності судової практики та прагненням до розвитку права.

Задля вирішення зазначеної суперечності в адміністративному судочинстві встановлені певні обмеження на відступ від вже сформованої правової позиції. Тобто, суд може змінити свою позицію лише за наявності вагомих підстав. Такий підхід забезпечує баланс між необхідністю забезпечення стабільності правозастосування та можливістю його розвитку. Так, відповідно до положень статті 346 КАС України, якщо колегія суддів (палата, об'єднана палата), розглядаючи справу в касаційному порядку, вважає за необхідне відступити від висновку Верховного Суду щодо застосування норми права до подібних відносин, то така справа передається на розгляд Великої Палати [4].

На думку судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Яна Берназюка, відступ від раніше сформованої позиції дає змогу відразу вирішити декілька завдань [5]. Проте, у КАСУ і на сьогодні відсутня норма, яка б змогла врегулювати та чітко визначити підстави, за яких можливий був би відступ від вже сформованої правової позиції, зокрема, і Верховного Суду.

Сьогодні судова практика вже сформувала певні правила щодо відступу від правової позиції, проте певні аспекти потребують ще уточнення та врегулювання на законодавчому рівні. Так, на прикладах рішень Верховного Суду розглянемо певні аспекти та підстави для відступу від вже сформованих правових позицій суду. Зокрема, згідно з аналізу практики, підставами для відступу від раніше сформованої правової позиції Верховного Суду є: (1) Зміна законодавства: У даному випадку доцільно згадати постанову Великої Палати Верховного Суду від 12 лютого 2019 року у справі № 826/7380/15 щодо порядку відшкодування ПДВ. Суд відійшов від попередніх висновків, оскільки зміни в податковому законодавстві зробили попередню процедуру відшкодування неефективною [6]. Це рішення стало прецедентом і було застосоване в більш ніж 130 подібних справах; (2) Ухвалення рішення Конституційним Судом України: Так, наприклад, ухвалення рішення Конституційного Суду України у 2015 році призвело до суттєвої зміни судової практики щодо перерахунку пенсій військовослужбовців. Велика Палата Верховного Суду, врахувавши висновки Конституційного Суду, відступила від своєї попередньої позиції, що було відображено у постанові від 6 лютого 2019 року у справі № 522/2738/17 [7]. Уже сьогодні цей прецедентний випадок вже понад тисячу разів застосовувався судами нижчих інстанцій; (3) Винесення рішення ЄСПЛ, висновки якого мають бути враховані національними судами. Так, Рішення Європейського суду з прав людини мають вагомий вплив на розвиток національного права, зокрема на тлумачення конституційних норм. Так, у постанові від 20 травня 2020 року у справі № 815/1226/18 Велика Палата Верховного Суду, проаналізувавши рішення ЄСПЛ, дійшла висновку про необхідність віддавати перевагу такому тлумаченню, яке б забезпечило більш ефективний захист конституційних прав, враховуючи, безумовно, дотримання балансу суспільних та приватних інтересів [8].

Отже, принцип верховенства права вимагає стабільності та передбачуваності судових рішень. Водночас, судова система повинна бути здатною адаптуватися до змін у суспільстві та законодавстві. Цей баланс досягається за рахунок можливості

відступу від раніше сформованої правової позиції у виняткових випадках. Відповідно до цього, у нашому законодавстві передбачена можливість судів вищої інстанції відступати від раніше сформованої правової позиції. Проте, відступ від правової позиції допускається лише за наявності вагомих підстав. З огляду на це, доречно було б внести зміни до КАСУ, які змогли б врегулювати даний аспект та забезпечили б баланс між стабільністю та розвитком судової практики.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.10.2024).
2. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень. Офіційний портал Судова влада. Верховний Суд : URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення 30.10.2024)
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII : станом на 8 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 30.10.2024).
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 30.10.2024).
5. Берназюк Я. Співвідношення необхідності забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). Офіційний портал Судова влада. Верховний Суд : URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/986409> (дата звернення 30.10.2024).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 826/7380/15 від 12 лютого 2019 року (провадження № 11-778апп18). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80427413> (дата звернення 30.10.2024).
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 522/2738/17 від 6 лютого 2019 року (провадження № 11-806апп18). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80224649> (дата звернення 30.10.2024).
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 815/1226/18 від 20 травня 2020 року (провадження № 11-1206апп19). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89819907> (дата звернення 30.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатченко І.Г.

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ
ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН**

**Усатий В.О.,
к.ю.н., суддя Господарського суду Харківської області**

**СУЧАСНА ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ
ЗАВДАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Варварська збройна агресія росії проти України вносить свої трагічні корективи у діяльність держави та суспільства, сферу господарювання та суспільно-політичне життя. Не дивно, що суттєвим трансформаціям має підлягати і політика держави у зазначених сферах під впливом, у першу чергу, безпекового імперативу. Цей імператив позначається на формуванні та функціонуванні національної моделі ринкової економіки, яка вочевидь потребує ґрунтовного переосмислення. Відповідно до цього, перегляду підлягають також і такі напрями економічної політики, як інвестиційна, інноваційна, зовнішньоекономічна, але в першу чергу промислова та аграрна.

Спричинені війною численні руйнування основних виробничих фондів ставлять питання якісного та кількісного їх повоєнного відновлення. Але в основі цього процесу мають стати конструктивні позиції щодо перспективної структури національної економіки з огляду на безпековий аспект та аспект забезпечення максимальної її конкурентоспроможності, зокрема у глобальному масштабі.

Слід зазначити, що руйнування основних виробничих фондів на постраждалих територіях, супроводжуються знищенням житлового фонду та будь-якого довкілля, а також масовим переселенням мешканців цих міст та населених пунктів на контрольовану державою територію.

Відтак, якщо мова йде про необхідність відновлення виробництв, що базувалися на ефективних у видобуванні природних ресурсів, то у обсяг необхідних інвестицій треба

включити видатки на відновлення житла та екології. В інших випадках сама географія промисловості зазнаватиме значних змін, що однак мають бути прорахованими та підкріплені застосуванням необхідних господарсько-правових стимулів.

Важливим аспектом, має стати реструктуризація оборонно-промислового комплексу, особливо в частині державного його сектору. Ці процеси активно тривають під впливом вимог ефективної оборони, але додатково вимагають зокрема, вирішення питань з переміщення активів зі східних та південних регіонів до центральних та західних.

Необхідно визнати, що розробка державної промислової політики та відповідних державних програм економічного розвитку передбачає залучення широкого кола фахівців-економістів. Однак інструментальна частина цих трансформаційних перетворень значною мірою має покладатися на господарсько-правову науку. У зв'язку з чим, виникає, як уявляється, потреба до повернення спеціальних правових режимів господарювання у вигляді СЕЗ та ТПР. Власне, законодавство щодо спеціальних економічних зон та територій з пріоритетним розвитком свого часу в Україні було досить розгалуженим та варіативним. Воно може слугувати певною базою для подальшого нормотворення в зазначеному напрямі. Дійсно, надання широкого кола пільг в тому числі податкових, викликало багато запитань в контексті відповідальності вимогам СОТ, щодо дотримання правил рівної конкуренції, шляхом запобігання субсидованого імпорту, але на період відновлення промислової бази країни, що є, періодом екстраординарним за своїм характером, застосування широкого кола стимулюючих господарсько-правових та податково-правових засобів є виправданим. Тому, як уявляється, законодавцю доцільно зосередити увагу на формуванні, осучаснених моделей функціонування СЕЗ та ТПК, на активізації нормопроектних робіт у цьому напрямі.

Вочевидь, має бути доктринально реанімованим законодавство України про спеціальні правові режими господарювання щодо окремих галузей та видів виробництва у національній економіці. Особливої уваги вимагає компонування засобів державної підтримки, що мають стати ключовим чинником

стимулювання господарської та інвестиційної активності. При цьому слід виходити із необхідності адресної «настройки» таких засобів відповідно до конфігурації економічних інтересів суб'єктів господарювання, держави та територіальної громади щодо розміщення та функціонування відповідних промислових активів.

Нового значення у повоєнній парадигмі економічного життя, як уявляється, набуде механізм державно-приватного партнерства. Слушною є думка Мазалової А.О. щодо необхідності прийняття спеціалізованого законодавства про публічно-приватне партнерство стосовно окремих сфер господарювання, таких як: оборонно-промисловий комплекс, екологічне господарювання, реалізація інноваційних проєктів тощо. Важливо, через державно-приватне партнерство створити дієві стимули для реалізації окремих, публічно значимих бізнес-проєктів. України «Про державно-приватне партнерство» може слугувати лише правовою базою для створення цілої системи спеціальних нормативно-правових актів щодо адаптації вимог до такого партнерства у відповідності до конкретних економічних умов здійснення господарської діяльності в окремих секторах сфери господарювання, а також відповідно до конкретики державної економічної політики щодо таких секторів. Не слід забувати, що учасником такого партнерства є органи публічної влади, а це, згідно із вимогами ст. 19 Основного закону вимагає деталізації їх ролі в зазначеному партнерстві, зокрема і щоб уникнути корупційних зловживань.

Таким чином, інструментальне господарсько-правове, податково-правове, природоресурсно-правове забезпечення реалізації промислової політики держави має стати центральним об'єктом правових досліджень, в контексті безпекових та відновлювальних завдань в економічній сфері.

**Кудрявцева В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н, асистентка кафедри
господарського права**

**Борищак В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультету прокуратури, 4 курс**

ПРОБЛЕМИ ВЕНЧУРНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Венчурне інвестування (капітал) – це форма приватного інвестування та вид фінансування для стартап-компаній і малого бізнесу з довгостроковим потенціалом зростання. Венчурний капітал зазвичай надходить від інвесторів, інвестиційних банків і фінансових установ. У якості венчурного капіталу можуть бути надані технічний або управлінський досвід [1].

Венчурне інвестування надає фінансову та операційну експертизу для підприємців і компаній-початківців, як правило, але не виключно, у технологічних секторах, таких як ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології), науки про життя (такі як медицина, біологія, соціологія тощо) чи фінтех [2].

Зважаючи на ризики венчурного інвестування, інвестиції венчурного капіталу, як правило, доступні для вибраної групи інвесторів, які відповідають певним нормативним вимогам, гарантуючи, що вони мають фінансові можливості та досвід для прийняття таких ризиків [3].

Інститути венчурного фінансування та розвиток венчурного бізнесу в Україні були започатковані у 1992 році, проте їх розвиток проходить повільно. В Україні спостерігається така тенденція: кошти венчурних фондів вкладаються переважно у будівництво та нерухомість, а інвестиції в «хай-тек» технології залишаються обмеженими [4, с. 1].

Основні принципи функціонування та обмеження діяльності інститутів спільного інвестування в Україні були гармонізовані з Директивою Європейського Союзу № 85/611 від 20 грудня 1985 року

«Про узгодження законів та положень щодо спільного інвестування в оборотні цінні папери» [5]. Проте в Директиві не йдеться про венчурні фонди, тому в Україні були розроблені окремі умови для розміщення коштів інвесторів у венчурні фонди.

Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15 березня 2001 року, започаткував створення нових для перехідної економіки України фінансових інститутів, але спочатку не враховував венчурні фонди. Ідея поєднати управління класичними взаємними (корпоративними) фондами та юніт-трастами (пайовими фондами) з венчурними фондами виникла під час підготовки закону до другого читання. Це рішення сприяло оптимізації фінансових потоків, легалізації та ефективному використанню коштів, що були вивезені за кордон, завдяки створенню сприятливого податкового середовища. Поняття венчурного фонду в Україні має свої особливості: це специфічний інститут спільного інвестування, правила формування, діяльності та закриття якого інтегровані в загальні положення про інститути спільного інвестування та компанії з управління активами [4, с. 2]. Насьогодні венчурне інвестування регулюється Законом України «Про інститути спільного інвестування» [6].

В Україні роль венчурних капіталістів виконують компанії з управління активами, які, на відміну від інших країн, зазвичай створюються середніми інвесторами. Проте в подальшому очікується, що розвиток інвестиційного бізнесу буде зосереджений на залучених коштах [4, с. 2].

Проте розвиток венчурного інвестування в Україні стикнувся з низкою проблем внаслідок повномасштабного російського вторгнення. Українські компанії намагаються навіть під час війни продовжувати свій розвиток, при цьому створюючи безпечні умови для праці та передаючи операції на аутсорсинг [7].

Зокрема, можна виділити такі проблеми: -зменшення кількості укладених угод у технологічній сфері на тлі пандемії та повномасштабної війни в Україні; -неможливість забезпечення безперервності бізнес-операцій; -фінансування забезпечення безпеки праці; -зменшення кількості співробітників; -проблеми з доступом до інтернету [8, с. 288-289].

Тобто, венчурне інвестування стало ще більш ризикованим видом інвестування, що спричинило його зменшення.

За даними Crunchbase, у серпні 2023 року венчурні фонди інвестували \$22 млрд у всьому світі. Це на 19% більше порівняно з попереднім місяцем, але на 16% менше, ніж \$26,2 млрд, вкладених у липні 2022 року.

У 2023 році середній обсяг венчурних інвестицій у світі становив близько \$23 млрд на місяць, оскільки активні інвестори знижували темпи фінансування на кожній стадії.

Ситуація ускладнюється тим, що менше компаній готові співпрацювати з українськими через повномасштабне вторгнення росії.

Однак є й позитивні новини. Horizon Capital вже залучив \$298 мільйонів для інвестування в українські технологічні компанії. Ці кошти будуть вкладені протягом наступних 4-5 років в компанії України та Молдови, переважно у сфері технологій [9].

Проте, варто зауважити, що окрім проблем, які виникли під час повномасштабного вторгнення, венчурне інвестування потребує ефективного нормативно-правового регулювання, проведення державної політики у сфері венчурного інвестування із запровадженням певних стимулів та розробку розгалуженої системи регулювання та контролю [10, с. 60].

Отже, венчурне інвестування є інноваційним інструментом розвитку українського бізнесу. Через повномасштабне вторгнення його розвиток дещо призупинився, але з боку держави підтримка венчурного бізнесу є актуальною, з точки зору того, що венчурне інвестування є ефективним у контексті післявоєнної відбудови.

Список використаних джерел:

1. Hayes A. What Is Venture Capital?. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/v/venturecapital.asp> (date of access: 10.10.2024).
2. What is Venture Capital?. *BVCA | British Private Equity & Venture Capital Association* > Home. URL: [https://www.bvca.co.uk/Our-Industry/Venture-Capital#:~:text=Venture%20capital%20\(VC\)%20is%20a,ICT,%20life%20sciences%20or%20fintech](https://www.bvca.co.uk/Our-Industry/Venture-Capital#:~:text=Venture%20capital%20(VC)%20is%20a,ICT,%20life%20sciences%20or%20fintech). (date of access: 10.10.2024).
3. Who Can Invest in Venture Capital?. *Vestlane | Faster Investor Onboarding for Private Funds*. URL: <https://vestlane.com/blog/who-can-invest-in-venture-capital/> (дата звернення: 10.10.2024).

4. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. Історія венчурних фондів в Україні. 2022. С. 1–2. URL: https://www.uaib.com.ua/files/articles/201/15_4.pdf (дата звернення: 12.10.2024).
5. Директива Ради 85/611/ЄЕС "Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються інститутів спільного (колективного) інвестування в цінні папери, що підлягають обігу (ІСІ)": Директива Європ. екон. співтовариства від 20.12.1985 р. № 85/611/ЄЕС: станом на 21 квіт. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_293#Text (дата звернення: 14.10.2024)
6. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI: станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text> (дата звернення: 14.10.2024).
7. Війна в Україні: криза в індустрії технологічних стартапів. URL: <https://www.globaldata.com/datainsights/technology/ukraine-war-crisis-in-tech-startup-industry/> (дата звернення 14.10.2024).
8. Литвин, І. В., and Ю. В. Булак. "Венчурний бізнес в Україні в умовах воєнного часу." *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку* 2.8 (2022), (дата звернення: 14.10. 2024).
9. Тартачний О. Венчурні інвестиції в українські стартапи та ІТ в 2023. *Speka - онлайн медіа про технології та підприємництво | SPEKA.media | SPEKA.media*. URL: <https://speka.media/vencurni-fondi-pro-investiciyi-u-vojnenni-cas-plqex9> (дата звернення: 14.10.2024).
10. Диха М., Полозова В., Орлов В. Венчурна індустрія в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100) 2022. С. 54–61. URL: https://www.researchgate.net/publication/362672468_Vencurna_industria_v_Ukraini_stan_problemi_ta_slahi_ih_virisenna.

Басараба Ю.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри теорії і історії права

ПРАВОВА ТА ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Правова система в Україні та у цілому світі не стоїть на місці, протягом століть відбувалися зміни в суспільстві, разом з ними розвивалися право та економіка, які стали тісно пов'язані між собою. Економіка має не аби який вплив на право, а теорія виникнення права пов'язана з розвитком економіки лише це підтверджує.

Розглядаючи визначення право, як соціального явища, можна зазначити, що це система норм і принципів, встановлених, або визнаних державою як регулятори суспільних взаємовідносин, які

закріплюють певний рівень свободи, справедливості і рівності відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення країни і які забезпечуються всіма можливими заходами легального державного впливу, зокрема примусом.

Економіка, в свою чергу, як соціальне явище, виступає сукупністю соціальних відносин, що утворюються між членами суспільства при використанні різноманітних обмежених ресурсів, а також під час виробництва, збуту, розподілу та споживання товарів та послуг. Економіка, як діяльність, є синонімом терміну «господарства», як сфери господарської діяльності людини, у якій створюються, розподіляються і споживаються життєві блага.

Співвідношення економіки і права є одним з важливих питань як юридичної, так і економічної наук, що має як теоретичне, так і практичне значення. Це зумовлюється необхідністю переосмислення взаємодії економічної і правової систем в умовах, з одного боку, трансформації українського суспільства, розвитку ринкової економіки і демократії [1, с. 48]. Право впливає на економіку, виступаючи в ролі захисника існуючих економічних відносин. Це виражається у забороні законом неправових засобів ведення господарства та комерції, застосування певних мір при зловживанні рекламою, товарними знаками тощо (Антимонопольне законодавство). Це проявляється в регламентації порядку вирішення господарських справ і спорів про право, пов'язаних з економічними відносинами, відновленні порушеного стану, відшкодування шкоди, встановлення юридичної відповідальності, насамперед матеріальної – з волі постраждалої сторони. Економіка, з однієї сторони, – це матеріальне виробництво, з іншої, – соціальна сфера суспільства, яка забезпечує існування фізичного життя людини. Взаємодія цих сторін є основою формування права. Наприклад, власність є соціально-економічним явищем дійсності. І лише в поєднанні з юриспруденцією виникає право власності. А юридичний зв'язок між ними переводить це соціально-економічне явище в правову сферу. Лише за його наявності і можна казати про право власності. Звідси випливає, що певним економічним відносинам завжди відповідає правова форма, яка закріплює їх.

Правові норми визначають права і обов'язки учасників економічних відносин, виходячи з економічних потреб і інтересів

суспільства. Наприклад, Закон України «Про захист прав споживачів» [2] визначає права споживачів на отримання якісної продукції та послуг.

Правові інститути, такі як судова система, забезпечують дотримання прав і обов'язків у економічних відносинах. Наприклад, судова система може розглядати спори між споживачами та виробниками товарів і послуг. Відповідно у судовій системі України передбачено спеціалізований суд – Господарський, який покликаний розглядати справи, які виникають у сфері господарських відносин.

Правові норми можуть регулювати економічну діяльність, встановлюючи правила і обмеження. Наприклад, Закон України «Про ціни і ціноутворення» [3] регулює ціноутворення на певні товари і послуги. А Закон України «Про природні монополії» [4] визначає засади регулювання діяльності суб'єктів господарювання щодо природної монополії, при якій задоволення попиту на ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції через особливості виробництва.

Взаємодія між правовими та економічними інститутами є важливою складовою сучасної соціально-економічної системи. Ця взаємодія має велике значення для функціонування ринкової економіки, забезпечення правового захисту прав та інтересів громадян і підприємств, а також для забезпечення справедливості та ефективності.

Список використаних джерел:

1. Мерник А. М., Басараба Ю. Г., Взаємозв'язок між правом та економікою в умовах сучасності. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 3. С. 48-50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/8>.
2. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ. Верховна Рада України. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.
3. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21 червня 2012 року № 5007-VI. Верховна Рада України. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text>.
4. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 року № 1682-III. Верховна Рада України. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text>.

Науковий керівник: д.ю.н., доцентка, доцентка кафедри теорії та історії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мерник А.М.

**Агашков Є.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права**

СУТНІСНІ ОЗНАКИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Наразі єдиним закріпленим визначенням організаційно-правової форми (далі – «ОПФ») є визначення в КОПФГ: форма здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо [1, с. 5].

Так, перелік ознак за якими відбувається розподіл ОПФ є невиключним і має широкий спектр. Сутнісні ознаки ОПФ є більш «тоншою» матерією у порівнянні з такими характеристиками як «зміст», «ознаки диференціації», «критерії диференціації» тощо.

Якщо набір сутнісних ознак створює індивідуальність кожної окремої ОПФ, то інші поняття є узагальненим переліком, що лише відрізняють одну ОПФ від іншої та поряд з сутнісними ознаками містять перелік додаткових ознак.

На нашу думку, розглядаючи сутнісні ознаки ОПФ, важливо використовувати не формалістичний підхід спираючись на перелік можливих ознак, а й інтереси користувачів конструкції ОПФ, що виникають при її виборі.

Ми вважаємо, що сутнісні ознаки мають визначатися на 2 рівнях: (1) на груповому – сутнісні ознаки I рівня – фундаментальні, перелік ознак, що відокремлюють одну групу ОПФ від іншої; та (2) індивідуальні – сутнісні ознаки II рівня – користувацькі, перелік ознак, що дозволяють відокремити ОПФ всередині кожної групи.

У зв'язку з різною наближеністю до користувачів конструкції ОПФ, аналіз сутнісних ознак I рівня та II рівня має відрізнитися за своєю методологією. Якщо аналіз сутнісних ознак I рівня має ґрунтуватися на морфологічних особливостях різних груп ОПФ, то

аналіз сутнісних ознак II рівня має враховувати інтереси користувачів при виборі тієї чи іншої ОПФ всередині групи.

Так, зважаючи на характеристики різних груп ОПФ, що описані в КОПФГ, сутнісними ознаками ОПФ I рівня є: (1) індивідуальність правосуб'єктності; (2) майнова відокремленість; (3) отримання прибутку; (4) мета діяльності; та (5) способи утворення, участі та управління.

На підставі аналізу змін у кількості зареєстрованих ОПФ у період з 1 січня 2018 року до 1 січня 2023 року, нами визначено такі сутнісні ознаки ОПФ II рівня: (1) мета діяльності; (2) залежність від засновника; (3) тип засновника; (4) відповідальність учасників; (5) спосіб формування статутного капіталу; та (6) можливість публічної пропозиції участі. [2,3]

Як вбачається з результатів аналізу, мета діяльності є сутнісною ознакою для обох рівнів конструкції ОПФ.

За результатами порівняння сутнісних ознак I рівня та критеріїв класифікації компаній і партнерств у країнах континентального (Німеччина, Швейцарія) та загального (Великобританія, БВО) права виявлено, що (1) мета (цілі) діяльності, в тому числі, отримання прибутку, (2) відповідальність учасників, та (3) особливості поділу статутного капіталу з можливістю публічної пропозиції акцій, є сутнісними ознаками, що в тій чи іншій варіації простежуються, як в країнах континентального, так і загального права.

Список використаних джерел:

1. Державний класифікатор України “Класифікація організаційно-правових форм господарювання” ДК 002:2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/klasf/st_kls/KOPFG_zm9_2022.pdf (дата звернення: 15.04.2024).
2. Кількість юридичних осіб за організаційними формами на 1 січня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/edrpoу/ukr/EDRPU_2018/ks_opfg/ks_opfg_0118.htm (дата звернення: 14.05.2024).
3. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника на 1 січня 2023 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/edrpoу/ukr/EDRPU_2023/ks_opfg/ks_opfg_s_0123_ue.xls (дата звернення: 14.05.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Д.В.

**Борисов І.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри господарського права**

**Ібрагімов Д.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 10 група**

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної агресії суб'єкти господарювання в Україні зустрілися із рядом викликів, які зумовлені об'єктивними наслідками активних бойових дій: знищення основних засобів виробництва внаслідок ракетних обстрілів; відсутність безпечного доступу до майна у зв'язку з тимчасовою окупацією територій; неможливість належного виконання взятих зобов'язань, які пов'язані із знищенням цивільної інфраструктури тощо.

Вказані обставини істотно впливають на можливість здійснення поточної господарської діяльності, укладання та виконання договорів з контрагентами. Так, Торгово-промислова палата України у листі від 28 лютого 2022 року № 2024/02.0-7.1 [1] повідомила, що відповідно до положень Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» та інших документів вона засвідчує форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) – військову агресію російської федерації проти України, що стало підставою для введення воєнного стану відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, таким чином спростивши процедуру посвідчення форс-мажору.

З метою забезпечення економічної безпеки країни в умовах воєнного стану, критично важливим є забезпечення належного та безперервного, функціонування діяльності суб'єктів господарювання. Проте законодавство, що регулює ведення господарської діяльності направлене на регулювання

правовідносин переважно у мирний час, а тому актуальним залишається питання адаптації законодавства до нових реалій.

Так, статтею 417 Господарського кодексу України [2] встановлено, що у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі Закону України «Про оборону України», інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану.

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [3] було доручено Кабінету Міністрів України ввести в дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні. На виконання зазначеного Указу, Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» від 18 березня 2022 року № 314 (далі – Постанова КМУ № 314) [4] було введено декларативний принцип набуття права на провадження господарської діяльності. Так, відповідно до положень зазначеної Постанови, право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі безоплатного подання до органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг декларації про провадження господарської діяльності, без отримання дозвільних документів. Таким чином, зазначеною Постановою було введено значно полегшений механізм отримання суб'єктами господарювання дозволів та ліцензій, що врахував особливі умови і виклики воєнного стану в країні. Вважаємо, що обраний шлях правового регулювання, забезпечує спрощені умови набуття права на провадження господарської діяльності, виступає одним із засобів підтримки діяльності суб'єктів господарської діяльності та активізації економічних процесів в країні, надає можливість започаткувати бізнес навіть у період воєнного стану.

У подальшому декларативний принцип провадження господарської діяльності отримав своє законодавче закріплення у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в

період дії воєнного стану в Україні» (далі – Закон № 3869-IX) [5], в якому також встановлено підстави для віднесення певних видів діяльності, що можуть провадитися на підставі декларації: спричинення загрози національним інтересам, негативний вплив на функціонування об'єктів критичної інфраструктури, порушення нормальних умов життєдіяльності населення, негативний вплив на екологічну безпеку. Втім, вказаний Закон № 3869-IX не вирішив окремі питання Постанови КМУ № 314, а саме: наділення Уряду повноваженнями на визначення видів господарської діяльності, які повинні здійснюватися на підставі ліцензії та дозвільних документів, а які – за декларативним принципом. На наш погляд, це суперечить положенням статті 4 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [6], відповідно до якої необхідність одержання документів дозвільного характеру та їх види встановлюються виключно законами. Зазначений Закон делегує визначення окремих правових засад підприємництва Кабінету Міністрів України, що навряд чи сприятиме прозорості у здійсненні суб'єктами господарювання підприємницької діяльності.

Звертає на себе увагу і особливості реєстрації суб'єктів підприємництва в цей час. Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» від 06 березня 2022 року № 209 [7] встановлені певні особливості реєстрації зазначених суб'єктів. Зокрема, Міністерством юстиції України встановлюється перелік державних реєстраторів та посадових осіб, яким в умовах воєнного стану надається доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Проведення реєстраційних дій державними реєстраторами та нотаріусами, місцезнаходженням яких є адміністративно-територіальна одиниця, що належить до територій активних бойових дій та тимчасово окупованих російською федерацією територій, забороняється.

Таким чином, адаптування вітчизняного законодавства для забезпечення ефективного функціонування економіки та здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану на

сьогодні залишається актуальним. Проте, цей процес повинен відбуватися послідовно з урахуванням існуючих норм законодавства та з метою створення належних механізмів правового регулювання провадження господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Офіційний лист Торгово-промислової палати України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621c5a543cda9382669631.pdf>.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
4. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. Ст. 1399.
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період дії воєнного стану в Україні: Закон України від 17.07.2024 р. № 3869-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3869-IX#Text>.
6. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48. Ст. 483.
7. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. Ст. 1293.

Єршова Ю.О.,
ДУ «Інститут економіко–правових досліджень
імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»,
аспірантка

РЕЛОКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ КОМУНАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗАВДАННЯ

Через повномасштабне вторгнення російської федерації значна кількість громад зазнали ураження, частина – тимчасової окупації, на інших ведуться (велись) бойові дії. Окремі громади були деокуповані, на деяких з них відбувається відновлення інфраструктури. Військові події вплинули також і на суб'єктів

господарювання, які були вимушені переміститися до інших регіонів. Так, за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань тільки за 2 роки близько 19 тисяч суб'єктів господарювання змінили свою юридичну адресу [1]. Скоріше за все кількість компаній, що зазнали переміщення може бути ще більшою. Водночас будь-яка аналітична інформація щодо обсягів релокації стосується більше приватних компаній, частка суб'єктів господарювання державного чи комунального сектору економіки невідома. Хоча саме суб'єкти комунального сектору економіки знаходяться в складному становищі (вони найбільш тісно пов'язані з громадами).

Відповідно до частини 3 статті 24 Господарського кодексу України суб'єктами господарювання комунального сектору економіки є суб'єкти, що діють на основі лише комунальної власності, а також суб'єкти, у статутному капіталі яких частка комунальної власності перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів. Своєю чергою, на органи місцевого самоврядування покладено повноваження щодо управління господарською діяльністю в комунальному секторі економіки [2].

Комунальний сектор економіки представлений: комунальними підприємствами (як інфраструктурними – Комунальне підприємство «Водоканал», так і соціальної спрямованості – Комунальне некомерційне підприємство «Київська міська клінічна лікарня №2»), установами (наприклад, Комунальна установа «Молодіжний центр») та організаціями (наприклад, Комунальна організація «Муніципальна охорона»). Основне завдання комунального підприємства – це здійснення комерційної діяльності, окрім комунальних некомерційних підприємств. Комунальні установи та організації здійснюють некомерційну господарську діяльність, тобто не мають на меті одержання прибутку (частина 2 статті 3 Господарського кодексу України), надаючи безоплатні послуги або забезпечуючи доступність до окремих послуг. Але всі суб'єкти комунального сектору економіки об'єднані тим, що вони задовольняють потреби територіальної громади, забезпечуючи її життєдіяльність.

Необхідно враховувати, що специфіка статусу суб'єктів державного та комунального сектору економіки принципово відрізняється від приватного бізнесу. Якщо у приватних компаніях, рішення про релокацію приймає власник бізнесу або менеджмент (зазвичай досить оперативно), то рішення про переміщення комунального підприємства, установи чи організації ухвалює відповідний орган місцевого самоврядування (прийняття відповідного рішення може бути досить тривалим). А в окремих випадках військові адміністрації. Так, відповідно до статті 4 Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [3] на територіях, на яких введено воєнний стан можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації. Військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах територій територіальних громад. Комунальні підприємства, установи та організації відповідної територіальної громади підпорядковуються начальнику відповідної військової адміністрації. Своєю чергою, суб'єкти господарювання комунального сектору економіки, які засновані на базі майна спільної власності територіальних громад району або області, підпорядковуються відповідній військовій адміністрації районного чи обласного рівня (частина 2, 3 статті 10 Закон України «Про правовий режим воєнного стану»).

Комунальні підприємства, установи та організації здебільшого займаються наступними питаннями (види діяльності): охорони здоров'я, культури, освіти, благоустрою, житлово-комунального господарства, управління побутовими відходами, ритуальних послуг та іншими.

При прийнятті рішення про доцільність релокації того чи іншого суб'єкта господарювання комунального сектору економіку, в першу чергу, необхідно враховувати його специфіку, зокрема напрямок діяльності, кадровий потенціал, ресурсну базу і яку мету переслідує переміщення. Також потрібно оцінити чи зможе релоковане комунальне підприємство, установа та організація здійснювати свою господарську діяльність на новій території та виконувати свою основну функцію обслуговувати мешканців громади, з якої відбувається релокація.

Так, наприклад, Селидівська міська військова адміністрація Донецької області розглядала можливість переміщення деяких комунальних підприємств Селидівської громади в Кам'янець-Подільську громаду Хмельницької області. Основна мета цього переміщення була визначена, як збереження робочих місць профільних спеціалістів та спеціального обладнання підприємств [4]. В цьому випадку необхідно звернути увагу на досить не очевидний вибір приймаючої громади. Через значну відстань Донецької області до Хмельницької області та відсутність прямого сполучення постає питання у доцільності саме такого переміщення. Хоча таке переміщення може бути обумовлено партнерськими відносинами цих громад у попередні роки.

Відзначимо, що найбільш масовим стала релокація закладів охорони здоров'я серед суб'єктів комунального сектору економіки, які окрім висококваліфікованих співробітників перемістили високотехнологічне обладнання. Релокація комунальних підприємств, установ та організацій направлена не тільки на збереження різних матеріальних цінностей, але виконує також інші завдання соціального характеру, зокрема: створює умови для переміщення громадян України на підконтрольну та більш безпечну територію (через гарантію збереження робочого місця, отримання стабільної виплати заробітної плати та інших виплат, поліпшення психосоціального стану); дозволяє зберегти потенціал висококваліфікованих співробітників (іноді досить вузьких спеціалістів), які мають значний досвід та знання; забезпечити додатковими гарантіями соціально-вразливі категорії (внутрішньо переміщених осіб), а також створюються передумови для отримання окремих послуг колишніми мешканцями відповідної громади.

Але повернемося до обґрунтованості та практичній користі у переміщенні відповідних суб'єктів, розглядаючи конкретні кейси. Так, наприклад, комунальне підприємство «Харківський метрополітен» не можна повністю перемістити до іншого населеного пункту, оскільки це підприємство напряму пов'язано з відповідною інфраструктурою на території конкретного населеного пункту. Тут доречно розглядати переміщення саме кваліфікованих

кадрів та окремих ресурсів (обладнання тощо), у разі планування нетривалого переміщення.

Також є комунальні підприємства, які прив'язані до конкретної території і відсутня доцільність їх релокації, наприклад комунальне підприємство «Ритуал», які створені у більшості громад та займаються організацією поховань та проведення відповідних ритуалів. В такому випадку може йти мова не про реальне переміщення, а більше про зміну юридичної адреси, без здійснення господарської діяльності. Аналогічна ситуація з комунальними підприємствами, які займаються благоустроєм та житлово-комунальним господарством. У разі наявності вакантних місць в інших комунальних підприємствах, установах, організаціях ці працівники можуть бути працевлаштовані в них.

В окремих випадках, доцільно розглядати релокацію комунального підприємства, установи та організації з подальшим їх перепрофілюванням, наприклад, використовуючи кадровий потенціал для задоволення потреб мешканців громади (наприклад, через створення гуманітарних хабів, які окрім гуманітарної допомоги, надають також правову, психологічну та іншу підтримку).

Також виділимо суб'єктів, які виконують досить специфічну діяльність і можуть бути релоковані тільки в громади, де наявна відповідна інфраструктура (наприклад, переміщення Комунальної організації «Харківський зоологічний парк» можливо тільки в місто, де вже є діючий зоопарк).

Ці приклади додатково акцентують увагу на важливості зваженого підходу при прийнятті рішення про релокацію комунальних підприємств, установ та організацій.

Отже, релокація суб'єктів господарювання комунального сектору економіки має свою специфіку. Орган місцевого самоврядування чи військова адміністрація, при ухваленні рішення про переміщення цих суб'єктів повинні враховувати напрями діяльності цих комунальних підприємств, установ та організацій, а також мету їх переміщення та перспективи подальшого використання їх ресурсу. Через успішну релокацію суб'єктів комунального сектору економіки може також реалізовуватись

концепція відповідального господарювання серед відповідних підприємств, установ та організацій.

Список використаних джерел

1. Український бізнес переїжджає з міст до областей. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-relocation-2023-2>
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Релокація комунальних підприємств Селидівської громади та відновлення їх роботи. URL: <https://selydivska-gromada.gov.ua/news/1709727834/>

Науковий керівник: к.ю.н., завідувач аспірантури і докторантури, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко–правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» Антон Сошников.

**Борисов І.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри господарського права**

**Мітько В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 10 група**

ДО ПРОБЛЕМИ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ АБО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Впровадження правового режиму воєнного стану 24 лютого 2022 року на території України призвело до необхідності змін законодавчого регулювання господарської діяльності, перегляду підходів до її правового регулювання.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) [1] господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання

послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці (ч. 1 та ч. 2 ст. 55 ГКУ). Разом із тим слід враховувати, що в умовах дії воєнного стану господарська діяльність здійснюється як на підставі загального законодавства, так і з урахуванням положень спеціального законодавства. Так, відповідно до ст. 417 ГКУ у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі Закону України «Про оборону України», інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану.

В Законі України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон № 389-VIII) [2] передбачено надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, зокрема, тимчасове обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Зокрема, ст. 8 Закону № 389-VIII передбачає ряд обмежувальних заходів, які застосовуються до суб'єктів господарювання. А саме, використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміна режиму їхньої роботи, примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності тощо.

Проте, виникає питання, яким чином або в якому порядку застосовуються вищенаведені обмеження, зокрема, відчуження майна. З цього приводу варто звернутися до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану» (далі – Закон № 4765-VI) [3]. Відповідно до Закону № 4765-VI примусове відчуження майна – це позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості (п. 1 ст. 1 Закону № 4765-VI). Вилучення майна – це позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави (п. 2 ст. 1 Закону № 4765-VI).

Майно суб'єктів господарювання може бути передане у державну власність у межах процедури відчуження майна з його попередньою оцінкою та відшкодуванням вартості цього майна.

Однак, процедура оцінювання вартості майна може нести ризики несправедливого оцінювання, оскільки відповідно до ст. 8 Закону № 4765-VI у разі неможливості залучити до оцінки майна суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання така оцінка проводиться суб'єктами оціночної діяльності – органами державної влади або органами місцевого самоврядування за погодженням із власником майна. У разі відмови або відсутності власника майна зазначені органи мають право проводити таку оцінку самостійно.

Дана норма є неоднозначною, тому що, з одного боку, відсутність власника або його законного представника під час оцінювання може призвести до штучного заниження вартості майна, що є порушенням права власника на справедливе відшкодування вартості майна. А з іншого – допускається проведення оцінювання вартості майна за відсутності професійного оцінювача, шляхом домовленості між органом влади та власником,

що також може нести корупційні ризики. Тому положення даної статті потребує вдосконалення.

Окремої уваги заслуговує Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану» (далі – Закон № 2561-IX) [4]. Закон № 2561-IX передбачає право вилучати рухоме майно (обладнання), яке може використовуватися для оборонно-промислового комплексу і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території.

Інших критеріїв для вилучення не було зазначено, що створює ризики для необґрунтованого вилучення майна на такій території у суб'єктів господарювання.

Таким чином, на підставі аналізу чинного законодавства можна дійти висновку, що нормативна база, яка регулює господарську діяльність суб'єктів господарювання оновлюється з урахуванням сучасних умов, проте окремі положення нормативно-правових актів все ще потребують перегляду для усунення суперечностей.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 15. Ст. 99.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану: Закон України від 06.09.2022 р. № 2561-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2561-20#Text>.

**Грицаєнко С.В.,
Бригадна артилерійська група
12-ї бригади спеціального призначення
«Азов» Національної гвардії України**

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОРУШЕНЬ ПАТЕНТНИХ ПРАВ НА ВИНАХІД, КОРИСНУ МОДЕЛЬ ТА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК

Розвитку системи правового регулювання охорони інтелектуальної власності в Україні притаманні поетапне розширення сфери її регулюючої дії, зростаюча адаптація до міжнародних норм регулювання, посилення уваги до тих об'єктів інтелектуальної власності, які найбільше впливають на створення новітніх технологій та застосування комплексного методу до розв'язання існуючих проблем. На даний час в Україні у цій сфері діє спеціальне законодавство, інші нормативно-правові акти та багатосторонні міжнародні договори [1].

Відповідно до ст. 431 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), «порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену цим Кодексом, іншим законом чи договором» [2]. У цій статті не розкривається зміст порушення права інтелектуальної власності чи посягання на нього. Вони розглядаються в законах України про інтелектуальну власність [3]. Щодо порушення прав володільця патенту на винахід або корисну модель, у ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» вказано, що ним є будь-яке посягання на права, що випливають з державної реєстрації винаходу (корисної моделі) [4]. Порушенням прав власника зареєстрованого або незареєстрованого промислового зразка вважаються будь-які посягання на права власника промислового зразка, передбачені ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки» [5].

Вищевказані Закони України не містять ані переліку порушень, ані визначення змісту порушень патентних прав, а це, як слушно зазначають автори [6], є відповідною «проблемою, яка негативно впливає на відносини, які регулюються цими законами». Узагалі порушенням прав володільця патенту визнається будь-яке

використання винаходу (корисної моделі) у виробничих чи торгових цілях та його (її) використання будь-яким чином публічним способом, тобто відкрито, що здійснюється без дозволу володільця патенту, крім дій, вказаних у ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»: право попереднього користувача, використання без комерційної мети, з науковою метою, у порядку експерименту, за надзвичайних обставин тощо) [7]. Вищий господарський суд України (далі – ВГС України) таке неправомірне використання називає несанкціонованим. Зокрема, як указує ВГС України у п. 82 Постанови Пленуму № 12 від 17.10.2012 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності», будь-яке несанкціоноване використання прав інтелектуальної власності на об'єкти патентних прав іншими особами є встановленим фактом позадоговірного порушення патентних прав [8].

П. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визначає часові межі патентної монополії [9]: строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід становить 20 років від дати подання заявки. Якщо заявка подана на підставі міжнародної заявки, строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід обчислюється від дати подання міжнародної заявки [8]. Дія виключного права на європейський патент, згідно зі ст. 64 Конвенції про видачу європейських патентів, починається з дати публікації повідомлення про його видачу [10].

У роботі [11] показано, що захист як винаходу (корисної моделі) частини об'єкта може істотно розширити обсяг винаходу (корисної моделі) порівняно із захистом цього об'єкта у цілому.

Коли розглядається питання щодо можливого порушення патентних прав, мусить бути проаналізований окремо кожен з пунктів формули винаходу (корисної моделі), подібно до одноланкової формули. Під час тлумачення потрібно враховувати, що об'єкт винаходу (корисної моделі) характеризується всією сукупністю ознак, перелічених в обох частинах формули. Під час оцінки ознак винаходу враховується роль кожної з них у забезпеченні вирішення поставленого завдання.

Зміст захищеного патентом суб'єктивного права залежить від формули винаходу, що закріплюється в цьому патенті та визначає межі захисту цього права. «Використання» ж є поняттям збірним і охоплює виготовлення продукту із застосуванням винаходу (корисної моделі), його застосування, пропонування для продажу, імпорт (ввезення), інше введення його в цивільний обіг, зберігання в зазначених цілях. Тлумачення ж цих понять у юридичній практиці є неоднаковим.

Аналізуючи загрози інноваційній діяльності та інтелектуальній власності в сучасних умовах, автори [1] зауважують, що «в науково-дослідних установах фактично безконтрольно зберігаються результати виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, створені за рахунок державних коштів, які до цього часу не оцінено та не поставлено на баланси державних установ-власників». У зв'язку з цим розглянемо застосування норм права та можливі їх порушення у конкретному випадку.

У грудні 2016 р. Військова прокуратура України розповсюдила у засобах масової інформації таке повідомлення: «Військовою прокуратурою Одеського гарнізону Південного регіону України за фактом порушення прав держави на інтелектуальну власність, зокрема, привласнення технічної та конструкторської документації на промисловий зразок, розпочато кримінальне провадження за ч. 3 ст. 177 КК України (порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок). Установлено, що колишні посадові особи державного підприємства «Науково-дослідний інститут «Шторм» протягом 2011 – 2012 рр. привласнили технічну та конструкторську документацію на промисловий зразок – виріб повітроохолоджувача до комплексу протиповітряної оборони. Заволодівши нечесним шляхом документацією на зазначений виріб, розроблений державним підприємством під час виконання контракту з державного оборонного замовлення, зловмисники порушили права держави на вказані об'єкти інтелектуальної власності. Наразі сума збитків, завданих державі діями колишніх посадовців підприємства, встановлюється. Досудове розслідування триває» [12]. Змальована ситуація становить інтерес з огляду на те, що у повідомленні не

вказано, чому згадані в ньому посадові особи заволоділи документацію саме «нечесним» шляхом. Інформація подана таким чином, нібито «нечесність» полягає в тому, що промисловий зразок був розроблений під час виконання державного замовлення. Але при цьому працівникам підприємства інкримінується вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 177 Кримінального кодексу України (надалі – КК України) [13], положення якої можуть застосовуватись лише у випадку, якщо промисловий зразок було зареєстровано та чинність прав на нього підтримувалась (тобто сплачувався відповідний річний збір). У зв'язку з цим варто зазначити, що використання працівниками документації на певний виріб, «розроблений державним підприємством під час виконання контракту з державного оборонного замовлення» (як вказано у вищезгаданому повідомленні), для реєстрації на себе об'єкта інтелектуальної власності (надалі – ОІВ) не є порушенням закону, якщо розглядати правове регулювання створення об'єктів промислової власності, в залежності від виду договору, відповідно до положень глави 62 ЦК України «Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт» (надалі – НДР або ДКТР) або ст. 1112 ЦК України «Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності». Як зазначає А. О. Кодинець в [14], «договір про створення за замовленням об'єкта інтелектуальної власності має передбачати права на нього творця. За змістом ч. 2 ст. 1112 ЦК України творець має право надати права на використання створеного об'єкта іншим особам, якщо інше прямо не обумовлено у договорі». Разом з тим, згідно зі ст. 896 ЦК України виконавець за договором про виконання НДР або ДКТР має право використати одержаний ним результат робіт також для себе, якщо інше не встановлено договором. До того ж, результат НДР або ДКТР не завжди може бути об'єктом інтелектуальної власності. Через те, що зазначені договори опосередковують сферу науково-технічної творчості, для отримання правової охорони як об'єктів промислової власності, результати таких робіт мусять пройти спеціальну процедуру патентування або реєстрації, у процесі якої перевіряється їх охороноздатність. Можливо, у вищевказаній

справі йдеться про обставини, передбачені ст. 8 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» – про промисловий зразок, який створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця [5]. Проте і щодо такого випадку ст. 8 цього Закону передбачено часові рамки, протягом яких роботодавець може скористатись своїм правом на промисловий зразок: «Автор промислового зразка подає роботодавцю письмове повідомлення про створений ним промисловий зразок з матеріалами, що розкривають суть промислового зразка досить ясно і повно. Якщо роботодавець протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до НОІВ, то право на реєстрацію промислового зразка переходить до автора». Отже, лише внаслідок того факту, що робота виконана за державний кошт, створені під час її виконання ОІВ не стають автоматично власністю держави. Якщо створені ОІВ не були створені за замовленням, не є службовим винаходом, то вони є результатом творчої діяльності, який не побажали запатентувати ані держава, ані автори. І таких випадків чимало; адже запатентувавши, довелось би втрачати кошти на підтримання патенту, а це вигідно лише у тому разі, якщо володілець патенту має намір його використати у господарській діяльності та впевнений у отриманні прибутку від такого використання. Або, наприклад, має можливість знайти інвестора чи продати тому, хто реально спроможний та збирається втілити захищене технічне рішення. Можливо також, що розробками у вказаній ситуації не скористались ані держава, ані винахідник, але вирішили використати для себе, зареєструвавши, треті особи – згадані «колишні посадові особи», які мали доступ до документації про виконані на підприємстві роботи. У такому разі, справді, формально вони не мали жодного стосунку до створення або замовлення технічної інформації, викладеної у документації. Однак якщо цю цінну інформацію сама держава теж не використовує, то їй принаймні не варто обирати позицію «собаки на сні», яка сама не втілює інтелектуальні здобутки, проте в той же час забороняє скористатись ними іншим. Адже навіть якщо ці «колишні посадові особи» збирались розвинути виробництво, скориставшись інформацією з документації, яку в іншому разі просто знищили б –

то застосовувати проти них репресивний апарат виглядає нераціональним під кутом зору державних інтересів; адже організація успішної господарської діяльності на базі таких «безхазяйних» об'єктів інтелектуальної власності принесла би державі користь у вигляді працевлаштування громадян та податкових надходжень до бюджету, а «захист» від нібито порушення прав держави (яка сама не спромоглася вкласти ресурси у реєстрацію та/або реалізацію прав інтелектуальної власності) призведе лише до забуття цього технічного рішення в Україні та, можливо, навіть до його втілення й використання за межами країни. Можливо, для уникнення такої парадоксальної ситуації в положеннях законодавства щодо майнових прав на об'єкти промислової власності, які не використовують ані їхній творець, ані держава, ані роботодавець, мають бути передбачені положення про регулювання майнових прав на такі «безхазяйні» результати інтелектуальної, творчої діяльності, аналогічні до тих, що регулюють набуття прав власності на матеріальні об'єкти за схожих обставин – передбачені главою 24 ЦК України; зокрема, ст. 335 «Набуття права власності на безхазяйну річ» та ст. 336 «Набуття права власності на рухому річ, від якої власник відмовився».

Втім, можливо прес-служба Військової прокуратури України у розглянутому повідомленні недостатньо точно виклала обставини справи, і колишні посадові особи державного підприємства були притягнуті до кримінальної відповідальності цілком справедливо.

На мою думку, у питанні правового регулювання захисту прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок слід зосередитись на вирішенні реальних проблем творців наукових і технічних розробок, технологічних новацій. Постійні зміни законодавства у сфері права інтелектуальної власності не покращують становище творців промислової власності, бо державні структури, зокрема законодавці, ведуть діалог, а отже й узгоджують законодавчі зміни переважно з тими, хто й так контролює потужні ресурси – з промисловцями, численними управлінцями й бюрократією у сфері науки й техніки, такими як чиновницький апарат Національної академії наук та Міністерства

освіти і науки України. Тому до вітчизняної системи захисту прав інтелектуальної власності механічно переносяться елементи іноземних правових систем; при цьому не враховується, що, наприклад, в провідних країнах цивілізованого світу кваліфікований інженер-розробник нових технологій чи фармацевт практично завжди офіційно працевлаштований і має високий соціальний статус. В Україні ж реформування, що здійснюється без урахування реального безправного статусу творця (автора винаходу, технолога, інженера, фармацевта тощо) призводить до того, що його фактичні можливості, зокрема, щодо набуття і використання майнових прав інтелектуальної власності на власні творіння, були й лишаються вкрай ефемерними.

Список використаних джерел:

1. Інформація, інновації, інтелектуальна власність та їх захист в Україні: досвід пізнання, проблеми розуміння та шляхи їх вирішення. За заг. ред. Гордіска С. Г. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 772 с.
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. За заг. ред. Дзери О. В., Кузнецової Н. С., Луця В. В. Київ : Юрінком Інтер, 2019. Т. I. 752 с.
4. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 23.12.1993 № 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
5. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 23.12.1993 № 3770-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>
6. Кириченко Т. С., Басва Л. В. До питання про порушення прав патентовласника. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 67–70.
7. Работягова Л. І. Правова охорона винаходів і корисних моделей в Україні та зарубіжних країнах. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 8. С. 23–29.
8. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 12 від 17.10.2012 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text> .
9. Еннан Р. С., Мазуренко С. В. Право інтелектуальної власності : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем галузі знань 08 «Право». Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2019. 136 с.
10. The European Patent Convention. 17th edition. November 2020. URL: <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/epc.html>
11. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ : ЦУЛ, 2015. 560 с.
12. Військова прокуратура відстоює права держави на об'єкти інтелектуальної власності Міністерства оборони України. *Спеціалізована прокуратура у військовій та оборонній сфері Південного регіону*. 12.12.2016.

URL: <https://vppdr.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& c=view& t=rec&id=198127> .

13. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

14. Цивільне право України. Особлива частина: підручник; за ред. Дзери О. В., Кузнецової Н. С., Майданика Р. А. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1176 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Д.В.

**Ільченко І.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільно-правової політики, права
інтелектуальної власності та інновацій**

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА НА УТРИМАННЯ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Законодавець передбачає інститути позбавлення права подружжя на утримання та обмеження права на утримання певним строком. Якщо позбавлення права на утримання є способом припинення сплати аліментів, то обмеження права на утримання певним строком має свою специфіку та юридичну природу, яка полягає не у припиненні такого права, а у визначеній судом періодичності його існування. Об'єднують ці інститути єдині підстави для їх виникнення та порядок реалізації, який здійснюється судом в порядку позовного провадження, у відповідності з вимогами ЦПК України [1].

Статтею 83 Сімейного кодексу України передбачено, що рішенням суду може бути позбавлено одного з подружжя права на утримання або обмежено його строком, якщо:

1) подружжя перебувало в шлюбних відносинах нетривалий час;

2) непрацездатність того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, виникла в результаті вчинення ним умисного кримінального правопорушення;

3) непрацездатність або тяжка хвороба того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, була прихована від другого з подружжя при реєстрації шлюбу;

4) одержувач аліментів свідомо поставив себе у становище такого, що потребує матеріальної допомоги [2, ст. 83].

У тому випадку, коли непрацездатність або тяжка хвороба того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, була прихована від другого з подружжя при реєстрації шлюбу, є всі підстави для того, щоб рішенням суду було позбавлено одного з подружжя права на утримання [1].

Законодавець, передбачаючи можливість позбавлення одного з подружжя права на утримання, дає широкий набір підстав, що дозволяють більш гнучко враховувати індивідуальні обставини кожної справи. Як приклад, у випадках, коли непрацездатність чи тяжка хвороба одного з подружжя була прихована при укладенні шлюбу, суд може розглядати це як серйозну обставину, що змінює правову природу відносин між подружжям. У таких справах інститут позбавлення права на утримання може стати правовою санкцією за несумлінність при укладенні шлюбу, адже кожен з подружжя має обов'язок повідомити іншого про свій стан здоров'я.

У цьому випадку позбавлення права на утримання це інститут, що змінює правовий статус сторін і фактично припиняє зобов'язання надання матеріальної допомоги, якщо доведено, що шлюб був укладений за умов приховування важливої інформації про стан здоров'я або за інших, схожих за природою обставин. Це є виправданим в тих випадках, коли один із подружжя свідомо або несвідомо поставив себе у стан, що потребує матеріальної допомоги, від чого інший не може відмовитися, але має на це право за певних обставин.

Цікавою є судова практика в описаних спорах. Зокрема, Одеський апеляційний суд 10 жовтня 2024 року переглянув у відкритому засіданні справу № 523/5304/21 [3] за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Суворовського районного суду Одеси від 26 березня 2024 року. Справа стосувалася стягнення аліментів на утримання малолітньої дитини, повнолітньої дитини, яка продовжує навчання та аліментів на утримання непрацездатної дружини.

Раніше ОСОБА_1 звернулася до суду з вимогою стягнути з ОСОБА_2 аліменти на утримання неповнолітньої дитини (ОСОБА_5) і повнолітньої дитини, яка навчається (ОСОБА_4), а також на її власне утримання як непрацездатної дружини, оскільки вона є інвалідом другої групи. Суворовський районний суд частково задовольнив позовні вимоги у червні 2021 року, зобов'язавши ОСОБА_2 виплачувати аліменти на дітей та утримання дружини. Однак у травні 2023 року ОСОБА_2 подав заяву про перегляд цього рішення за нововиявленими обставинами, вказуючи, що позивачка (ОСОБА_1) отримала статус інваліда дитинства лише після повторного огляду в жовтні 2021 року. Він просив суд скасувати аліменти на утримання дружини.

Суд першої інстанції задовольнив заявлені вимоги відповідача, визнав нововиявлені обставини (довідку про інвалідність дитинства) підставою для скасування раніше встановлених аліментів на утримання ОСОБА_1. Однак ОСОБА_1 оскаржила це рішення, вказавши, що отримала підтвердження свого статусу інваліда дитинства вже після першого медичного огляду у жовтні 2020 року, а новий статус був підтверджений лише під час повторного огляду у 2021 році.

Одеський апеляційний суд, розглянувши апеляційну скаргу, дійшов висновку, що суд першої інстанції неправильно застосував норми матеріального та процесуального права, визнавши обставини нововиявленими. Суд звернув увагу, що непрацездатність ОСОБА_1 не була прихована під час укладення шлюбу в 1997 році, адже на той час вона не знала про свій статус інваліда дитинства. Під час розгляду справи не було надано доказів того, що вона умисно приховувала інформацію про своє здоров'я.

Апеляційний суд також зазначив, що закон визначає право непрацездатного з подружжя на аліменти, якщо інший з подружжя має можливість надавати матеріальну підтримку, і підтвердив, що статус інваліда дитинства ОСОБА_1 не є нововиявленою обставиною в розумінні Цивільного процесуального кодексу України.

Враховуючи дослідженні у справі обставини, Одеський апеляційний суд скасував рішення Суворовського районного суду Одеси від 26 березня 2024 року щодо скасування аліментів на

утримання ОСОБА_1, постановивши нове рішення про відмову в задоволенні заяви ОСОБА_2 про перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Аналіз справи висвітлює баланс між захистом інтересів непрацездатного члена подружжя та правом іншого подружжя відмовитися від виконання цього обов'язку за наявності визначених підстав.

У вищенаведеному рішенні суду важливою стала обставина, що інвалідність позивачки не була навмисно прихована при укладенні шлюбу. Це підкреслює значення суб'єктивного фактору в таких справах, адже суд визнав, що вона не мала умислу на приховування такої обставини під час реєстрації шлюбу, оскільки сама не була обізнана про такий діагноз.

Таким чином, категорія справ щодо позбавлення права на утримання або обмеження права на утримання одного з подружжя є надзвичайно специфічною і має суттєві відмінності від звичайних аліментних правовідносин між подружжям. Такі справи передбачають складний юридичний аналіз обставин, що визначають відповідальність подружжя одне перед одним, а також встановлення фактичних підстав, які виправдовують надання або відмову у матеріальній підтримці.

По-перше, специфіка цієї категорії справ полягає у багатофакторному підході до оцінки обставин, які можуть обмежувати чи припиняти право на утримання. Такі обставини, визначені статтею 83 Сімейного кодексу України, мають комплексний характер: вони стосуються як правомірності дій особи, яка потребує утримання, так і можливостей іншого з подружжя надавати матеріальну допомогу. До них відносяться тривалість подружніх відносин, умисне приховування важкої хвороби чи непрацездатності, а також обставини, коли один із подружжя самостійно поставив себе в стан, що потребує допомоги.

По-друге, судова практика свідчить, що оцінка відповідальності подружжя має враховувати ступінь їхньої поінформованості щодо обставин, які впливають на право на утримання. Наприклад, у розглянутій справі апеляційний суд виявив, що непрацездатність ОСОБА_1 не була умисно прихована

при укладенні шлюбу, оскільки вона сама не знала про свій статус інваліда дитинства на момент шлюбу.

По-третє, законодавство передбачає специфічну юридичну природу обмеження права на утримання, яка полягає не у повному припиненні такого права, а у визначенні періодичності його дії. Це означає, що суд, встановлюючи строк, обмежує право на утримання певними часовими рамками, у той час як інститут позбавлення права на утримання фактично усуває обов'язок подружжя надавати підтримку.

Судовий розгляд таких справ передбачає дослідження не лише обставин непрацездатності чи нужденності одного з подружжя, а й добросовісності та обґрунтованості вимог про матеріальну підтримку. При цьому суд оцінює як об'єктивні, так і суб'єктивні аспекти правовідносин, забезпечуючи баланс інтересів обох сторін. Такі справи мають виражений соціально-правовий характер, оскільки надають суду дискреційні повноваження для врахування індивідуальних обставин і застосування принципу справедливості у вирішенні спору.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар до статті 83 Сімейного кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK002714> (дата звернення 31.10.2024).
2. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. ст.135.
3. Постанова Одеського апеляційного суду від 10 жовтня 2024 р., судова справа № 523/5304/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122441951> (дата звернення 31.10.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Надьон В.В.

Панаїд Я.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри цивільного судочинства,
арбітражу та міжнародного приватного права

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ

Конституція України у статті 55 закріпила право кожного на судовий захист, аналогом якого є право на справедливий судовий розгляд, закріплене у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Вказане передбачає надання особі низки гарантій, які мають реалізовуватися під час здійснення правосуддя в цивільних справах на національному рівні. Разом з тим, поширеним явищем, яке несе в собі загрозу нівелювання вказаних гарантій, зокрема, ефективності та своєчасності розгляду справ, є зловживання процесуальними правами. Втім, незважаючи на значний обсяг наукових розвідок в цій сфері, досі не було вироблено єдиний підхід щодо доктринального тлумачення поняття зловживання процесуальними правами.

Відповідно до одного з наукових підходів, зловживання процесуальними правами слід інтерпретувати за допомогою категорії цивільного процесуального правопорушення [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 14], або навіть розглядати як «особливий вид процесуального злочину» [2, с. 137]. В контексті вищезазначеного видається за доцільне визначити співвідношення понять «зловживання процесуальним правом», «неправомірна / протиправна поведінка» та «правопорушення». Так, Лукіна І. М. пропонує тлумачити поняття зловживання процесуальним правом, виходячи із загального поняття правопорушення, під яким слід розуміти суспільно-небезпечне винне діяння (чи бездіяльність), що порушує норми права, за які встановлені заходи юридичної відповідальності [3, с.5]. В теорії права серед ознак правопорушення виокремлюється протиправність, що полягає у невідповідності діяння правовій нормі, що встановлює заборону на певне суспільно небезпечне діяння [4, с. 289]; або як дію чи бездіяльність, які порушують юридичний обов'язок [5, с. 247]. При цьому конститутивною ознакою

протиправності є нормативність, тобто закріплення моделі поведінки людини нормою права [6, с. 21]. На думку І. М. Лукіної протиправність поведінки учасника судового процесу відбивається у двох компонентах: закріплення законодавцем певного обов'язку і встановлення за його невиконання відповідальності [3, с. 3].

Дійсно, в контексті зловживання процесуальними правами такими нормами-обов'язками, на перший погляд, можуть виступати: загальне положення щодо неприпустимості зловживання процесуальними правами (п.11 ч.3 ст.2 ЦПК України), обов'язок учасників судового процесу та їхніх представники добросовісно користуватися процесуальними правами та заборона зловживання процесуальними правами (ч. 1 ст. 44 ЦПК України). Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 143 ЦПК України заходи процесуального примусу застосовуються судом, зокрема, з метою припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Проте, у цьому контексті видається за доцільне навести міркування Л. Д. д'Алмейди (Luís Duarte d'Almeida) щодо можливості визначення категорії юридичного правопорушення в теорії, запропонованій Г. Кельзенем. Так, в реальних правових системах норми, які регламентують застосування санкцій, визначають також низку критеріїв, які повинні бути дотримані, перш ніж вказані санкції будуть застосовані: «Якщо А вчинить $\varphi, i p, i q, i \dots n$, то А має бути покараний санкцією S» [5, с. 252]. У вітчизняній доктрині категорія правопорушення традиційно передбачає конкретизацію його ознак за допомогою складу правопорушення: об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкта і суб'єктивної сторони правопорушення [7, с. 363]. Об'єктивна сторона складу правопорушення виступає своєрідним індикатором моделей поведінки, визначаючи, які діяння є «суспільно корисними / нейтральними», а які «суспільно небезпечними / шкідливими» [8, с. 191]. Проте, в контексті зловживання процесуальними правами об'єктивна сторона діяння фактично співпадатиме з діями учасників провадження з реалізації наданих їм процесуальним законодавством прав, приміром, права заявити відвід (ч. 2 ст. 39 ЦПК України) або оскаржувати судові рішення (п. 5 ч. 1 ст. 43 ЦПК України).

Вищезазначене, на наш погляд, дає можливість виснувати, що

зловживання процесуальними правами, хоча і має певний рівень суспільної шкідливості, не містить характеру протиправності і фактично не порушує жодну з норм позитивного права, а отже, не може вважатись правопорушенням, з огляду на відсутність одного з елементів його складу.

Разом з тим, видається недоцільним розглядати зловживання правом «і в якості правопорушення, і як дію, що формально здійснена у межах права» [9, с.62]. Натомість слід інтерпретувати таку поведінку в контексті дихотомії правомірна/протиправна поведінка. В науковій літературі відсутній єдиний підхід щодо співвідношення понять «неправомірна поведінка» і «протиправна поведінка» [10, с. 52], проте для визначення правомірності поведінки використовуються формальний та змістовний [10, с. 56] (або юридичний та матеріальний [11, с. 102]) критерії. Так, юридичний критерій передбачає відповідність поведінки моделі, встановленій у правових нормах, а матеріальний критерій - позитивну соціальну значущість, яка проявляється, зокрема, у соціальній корисності відповідної поведінки [11, с. 102; 10, с. 59]. Не вдаючись до дискусії щодо співвідношення понять «неправомірність» та «протиправність», зауважимо, що, незважаючи на формальне дотримання норм процесуального законодавства, в змістовному (матеріальному) аспекті зловживання процесуальним правом характеризується соціальною шкідливістю, яка проявляється у створенні ризику невиконання завдань цивільного судочинства, і, як наслідок, недосягнення його мети, приміром, у зв'язку із затягуванням розгляду справи; намаганнями ввести суд в оману; недобросовісними спробами отримати судові рішення, вигідне для сторони провадження. Вказане дозволяє однозначно кваліфікувати таку поведінку як неправомірну.

Отже, зловживання процесуальними правами можна визначити як неправомірну соціально шкідливу поведінку учасника справи, яка формально відповідає нормам процесуального законодавства, проте здійснюється всупереч завданням і меті цивільного судочинства.

Список використаних джерел:

1. С.С. Бичкова, Г.В. Чурпіта. Зловживання цивільними процесуальними правами. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2. С. 12-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2015_2_4

2. Н. Бачинська, Н. Сампара. Зловживання процесуальними правами учасниками цивільного процесу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. №1. С. 135-141. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1574>.
3. І. М. Лукіна. Цивільне процесуальне правопорушення як підстава цивільної процесуальної відповідальності. *Право і Безпека*. 2012. № 1. С. 267-271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_1_60
4. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Баїте, 2015. 392 с.
5. L.D. D'almeida. Wrongs and Sanctions in the Pure Theory of Law. *Ratio Juris*. 2022. Vol. 35. № 3. P. 247-257. URL: <https://doi.org/10.1111/raju.12356>
6. Фонарюк О. Ю. Протиправна поведінка людини: філософсько-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2017. 204 с.
7. Загальна теорія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред.: М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
8. Комлик В. В. Роль складу правопорушення при застосуванні галузевої юридичної відповідальності. *Правничий вісник Університету "КРОК"*. 2017. Вип. 26. С. 189-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2017_26_28.
9. Мілетич О. О. Проблеми юридичної кваліфікації категорії "зловживання правом" (загальнотеоретичний аспект). *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 60-63. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/1_2012/14.pdf
10. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка: теоретико-прикладні засади : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 215 с.
11. Шульга А. М. Особа як суб'єкт правомірної поведінки: загальнотеоретичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2015. 307 с.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувачка кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Цувіна Т.А.

Керноз Н.Є.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
ст. викладач кафедри публічного
та приватного права

Падалка В.О.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
юридичний факультет, 3 курс

ЩОДО ПРОБЛЕМНОСТІ ПОНЯТТЯ «АНАЛОГІЇ ЗАКОНУ» В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Практичне застосування правової аналогії (аналогії закону й аналогії права) в українському законодавстві є важливим інструментом усунення правових прогалин та подолання колізій у національному законодавстві, що має сприяти єдності правозастосування й забезпеченню верховенства права як конституційної засади, дія якої проголошена в ст. 8 Основного Закону України.

Незважаючи на відсутність прямої нормативної регламентації, питання застосування аналогії в господарському процесі неодноразово досліджувалися вітчизняними вченими, зокрема: Беяневич В., Беяневич О., Гриценко І., Орзіх В., Погребняк С. та інші, в працях яких висловлювалися різні точки зору щодо допустимості та меж її застосування в господарському судочинстві.

Дослідження проблемності поняття правової аналогії неможливо без урахування змін законодавства у хронологічній послідовності розвитку процесів у рамках цивільних, сімейних, господарських суспільних відносин й відповідно їх захисту в цивільному та господарському судочинстві.

Спеціальними статтями в таких фундаментальних національних кодифікованих галузевих законах: Цивільному кодексі (далі – ЦК) ст.8 [1], Сімейному кодекс (далі – СК) ст.11 [2] з 01.01.2004 року виписані положення щодо галузевих правових аналогій та їх застосування, на відміну від Господарського кодексу (далі – ГК)[3] України в якому дані норми відсутні.

Щодо законодавчої регламентації досліджуваної проблематики у судових процесах, то варто зацентувати, що з 01.03.1992 р. по 13.06.1997 р. у ст. 4 Арбітражного процесуального Кодексу (далі – АПК) України передбачалася можливість застосування правової аналогії без прямої вказівки через такі положення: « У разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини, арбітражний суд застосовує законодавство, яке регулює подібні відносини, а при відсутності такого законодавства арбітражний суд виходить із загальних засад та змісту законодавства» [4]; з 13.06.1997 р. до 15.12.2017 р. Господарський процесуальний кодекс (з 05.07.2001 р. назва зміненого АПК) України не містив прямої норми, яка б дозволяла чи забороняла застосування аналогії під час здійснення правосуддя в господарських справах. Ця прогалина створювала значні труднощі для суддів та осіб, які брали участь у справі, оскільки при вирішенні нестандартних ситуацій виникала необхідність з'ясувати, чи є можливим застосування аналогії та в яких межах. Для спрощеного сприйняття хронології законодавчої регламентації передумов для правової аналогії пропонуємо Табл. 1

Порівняльна таблиця передумов для аналогії в АПК, ГПК України

АПК України з 13.06.1997 = ГПК України в редакції з 05.07.2001 до 15.12.2017 [5]	Господарський процесуальний кодекс України з 15.12.2017 [6]
У разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини за участю іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, <i>арбітражний (господарський – після перейменування з 05.07.2001) суд може застосовувати міжнародні торгові звичаї</i> (ч. 5 ст. 4 АПК (ГПК в редакції до 15.12.2017)	Якщо спірні відносини, в тому числі за участю іноземної особи, не врегульовані законодавством, <i>суд застосовує звичаї, які є вживаними у діловому обороті</i> (ч. 9 ст.11 ГПК)
Висновок: законодавче врегулювання принципово різні	
Забороняється відмова у розгляді справи (=правосудді) з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини ч. 6 ст. 4 АПК (ГПК) = ч. 11 ст.11 ГПК	
Висновок: законодавче врегулювання однакове	

З 15.12. 2017 року в ч. 10 ст. 11 ГПК України виписна нова норма, якою законодавець виокремлює правову аналогію як самостійний інструмент з її поділом на аналогію закону й аналогію права, для порівняльного дослідження яких в різних судочинствах (господарському, цивільному) пропонуємо Табл. 2.

Порівняльна таблиця визначень аналогії в ГПК та ЦПК України

ч. 10 ст. 11 ГПК [6]	ч. 9 ст. 10 ЦПК [7]
«Аналогія закону»	
суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (за змістом - в ЦПК)), якщо спірні відносини не врегульовані законом	
і відсутній звичай ділового обороту, який може бути до них застосований (але в ГК України вказані такі звичаї: «торговий та інший чесний <u>звичай</u> у підприємницькій діяльності» (ч.1 ст.32), «міжнародні» (ч.4 ст.265), «банківські» (ч.3 ст.344) [3]	чому такого положення не зазначено в ЦПК, в той час як в ЦК України вживається 22 рази?
Висновок: визначення «аналогії закону» принципово неоднакові, тому для уніфікації терміну необхідно внести зміни до ч. 9 ст. 10 ЦПК України	
«Аналогія права»	
а за відсутності такого (виключно закону - в ЦПК) суд виходить із загальних засад законодавства + (і змісту - в ГПК)	
Висновок: визначення «аналогії права» хоча потребує уточнень, так як зміст законодавства включає його засади	

Відповідно до ч. 1 ст.7 та інших досліджуваних статей ЦК України «цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм»: «національної меншини» (ч.1 ст. 28), «місцевим» (ч.1 ст. 333) та «звичаєм ділового обороту» (ч. 4 ст. 213, ч.1 ст. 526, ч.1 ст. 527, ч.1 ст. 529, ч.1 ст. 531, ч.2 ст. 532, ч.2 ст. 538, ч.1 ст. 539, ч.1 ст. 613, ч.1 ст. 627, ч.2 ст. 630, п.4 ч. 2 ст. 652, ч.1 ст. 654, ч.2 ст. 668, ч.2 ст. 682, ч.2 ст. 687, ч.2 ст. 846, ч.1 ст. 1014, ч.3 ст. 1021, ч.1 ст.1059, ч.1 ст. 1068, ч.1 ст. 1088)[1].

Згідно положень ч.1 ст.11 СК України при вирішенні сімейного спору суд за заявою заінтересованої сторони може врахувати місцевий звичай, а також звичай національної меншини (ч.1 ст.11 , ч.2 ст.35, ч. 2 ст. 146) із застереженнями «не суперечать вимогам СК, інших законів та моральним засадам суспільства» [2].

З врахуванням концептуальних положень цивільного, сімейного, господарського законодавства, для уніфікації положень щодо «аналогії закону», пропонуємо внести зміни до ч. 9 ст.10 Цивільного процесуального кодексу України такого змісту: «Якщо спірні відносини не врегульовані законом і відсутній звичай, зокрема звичай ділового обороту, який може бути до них застосований, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону)...», що сприятиме удосконаленню національного законодавства, єдності практики застосування, захисту прав осіб та дотриманню принципу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
3. Господарський кодекс України 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
4. Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України: Закон України від 13.05.1997 р. № 251/97-ВР. Набрання чинності: 13.06.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251/97-D0%B2%D1%80/ed19970613#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
5. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. Редакція від 03.08.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20170803#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
6. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. Дата оновлення: 19.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 19.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 03.11.2024).

**Борисов І.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедр игосподарського права**

**Сокирка Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс**

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України (далі – ЗСУ) (ст. 17 Конституції України) [1], які внаслідок воєнної агресії з боку рф відіграють основну роль у гарантуванні національної безпеки держави.

Разом із тим для виконання своєї основної функції ЗСУ можуть здійснювати і господарську діяльність, про що вперше було зазначено в Законі України «Про Збройні Сили України» [2], але сутність цієї діяльності не була розкрита.

Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» [3], визначає таку діяльність як специфічну для військових частин, закладів, установ та організацій ЗСУ (далі – військові частини) та пов'язану із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності і яка передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки). Ідентичне визначення поняття господарської діяльності у ЗСУ також міститься в ч. 3 ст. 414 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) [4].

Вважаємо, що такий підхід законодавця сприяє уніфікації важливого поняття та дозволяє уникнути певних колізій, забезпечуючи стабільність регулювання господарських правовідносин.

Господарська діяльність у ЗСУ здійснюється з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності

військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності. Така діяльність не повинна негативно позначатися на їх боєготовності та боєздатності.

Між тим проблемним залишається визначення статусу військових частин, які складають основу структури ЗСУ, в сенсі того, що суб'єктом господарювання може бути виключно юридична особа. Відповідно до ч. 2 ст. 55 ГКУ суб'єктами господарювання є: господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, які створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, що здійснюють господарську діяльність і зареєстровані в установленому законом порядку. Частина 5 ст. 55 ГКУ закріплює, що суб'єкти господарювання – це господарські організації, які діють на основі права власності, права господарського відання або оперативного управління та мають статус юридичної особи, визначений законодавством. І хоча, аналіз чинного законодавства в сфері регулювання функціонування ЗСУ свідчить, що жодний з Законів України не вказує на те, що військова частина є юридичною особою однак, вона нею являється. Це витікає з того, що військова частина – основна організаційно-самостійна одиниця ЗСУ, яка утримується за рахунок коштів Державного бюджету України, веде відокремлене господарство, має кошторис надходжень та видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням тобто наділяється всіма ознаками юридичної особи. Таким чином, ми поділяємо думку тих вчених, які вважають за доцільне законодавчо визнати військові частини юридичними особами.

Порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності в ЗСУ затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 03 травня 2000 року № 749 [5]. Він визначає механізм реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у ЗСУ, що проводиться Міністерством оборони України, а також виключення з відповідного реєстру таких військових частин у разі припинення ними в установленому порядку господарської діяльності.

Постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2000 року № 1171 був затверджений Перелік видів господарської діяльності, які дозволено здійснювати військовим частинам [6]. Господарська діяльність, яка підлягає ліцензуванню, здійснюється після одержання у встановленому порядку ліцензії без справляння плати за видачу такої ліцензії.

Підсумовуючи вищенаведене, вважаємо, що ідентичне визначення поняття господарської діяльності і в Господарському кодексі України, і в законодавстві щодо здійснення її в ЗСУ, сприяє уніфікації цього важливого поняття та дозволяє уникнути певних колізій, забезпечуючи стабільність регулювання господарських праввідносин. Разом із тим, пропонуємо визначити військові частини ЗСУ на законодавчому рівні юридичними особами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.
3. Про господарську діяльність у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 р. № 1076-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 408.
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
5. Про затвердження Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.05.2000 р. № 749. *Офіційний вісник України*. 2000. № 18. Ст. 752.
6. Про затвердження переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2000 р. № 1171. *Офіційний вісник України*. 2000. № 30. Ст. 1279.

Галак А.В.

**Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
юридичний факультет, 4 курс, 401 група**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОЗАДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

У більшості країн континентальної Європи цивільно-правові зобов'язання традиційно поділяють на дві групи, залежно від підстав їх виникнення. До першої групи відносять договірні, а до другої – недоговірні зобов'язання. І, якщо договірні зобов'язання

можна чітко визначити як цивільно-правові зобов'язання, підставою яких є договір, то подібне визначення недоговірних зобов'язань унеможлиблюється тим, що підстав виникнення таких зобов'язань досить багато, і всі вони є різноплановими.

Відсутність домовленості між сторонами недоговірних зобов'язань породжує таку їх характерну рису, як відсутність узгодження волі учасників на виникнення зобов'язання. І, навіть тоді, коли виникнення недоговірного зобов'язання залежить від вольової дії особи (наприклад, оголошення конкурсу), воно, все одно, не вимагає узгодження волі інших учасників цього правовідношення.

Недоговірні зобов'язання є найдавнішим різновидом зобов'язань, відомих людству, адже до них відносяться й ті, що виникають внаслідок завдання шкоди – делікту (від латинського *delictum* – проступок, правопорушення), так звані деліктні зобов'язання. Вони історично спираються на принцип таліону, або кровної помсти, який дозволяв потерпілому самостійно притягувати винуватця до відповідальності шляхом завдання симетричної шкоди [3].

Ще у Інституціях Юстиніана було представлено найточнішу римську класифікацію зобов'язань. Усі зобов'язання класифікувалися як зобов'язання, що виникають із договорів (*ex contractu*), ті, що виникають із деліктів (*ex maleficio*), ті, що виникають із квазідоговорів (*quasi ex contractu*) та ті, що виникають із квазіделіктів (*quasi ex maleficio*) [1].

Найбільш поширеною та традиційною колізійною прив'язкою, яка застосовувалась у країнах континентального права до недоговірних зобов'язань щодо уніфікації колізійного регулювання у країнах-членах ЄС шляхом прийняття Регламенту «Рим II», було право місця вчинення правопорушення – *lex loci delicti commissi*. Такий підхід зумовлений тим, що при вирішенні питань колізійного регулювання традиційно найбільша увага приділялась недоговірним деліктним зобов'язанням, тому до інших недоговірних зобов'язань, які не пов'язані з деліктами, теорія та практика правового регулювання запропонувала за аналогією ті ж підходи, що були напрацьовані стосовно деліктних зобов'язань[3].

Конкуренцію *lex loci delicti commissi* у європейських країнах протягом багатьох століть складав закон суду – *lex fori*, роль якого поступово збільшувалась починаючи з ХХ століття, адже врахування національного правопорядку та правопорядку країни, де вчинено делікт, дозволяють досягти кумулятивного ефекту і вирішити справу з максимальною ефективністю. У зв'язку із адаптацією законодавства до сучасних особливостей розвитку окремих видів недоговірних зобов'язань та появою нових видів таких зобов'язань, спостерігаються тенденції:

1) уточнення формул прикріплення, для уникнення їх неоднакового застосування судами, зокрема закріплено прив'язку до місця, де було завдано шкоди, а не до місця вчинення правопорушення;

2) відходу від жорсткої прив'язки на користь більш гнучких, зокрема принципу найбільш тісного зв'язку, автономії волі та вже зазначеного закону суду.

У доктрині й практиці міжнародного приватного права широко обговорювалося питання про те, як кваліфікувати поняття *locus delicti*: як місце, де була вчинена дія, що завдала шкоди, чи як місце настання наслідків такої шкоди. Ні наука, ні практика різних країн не дають на це питання однозначної відповіді. Водночас у провідних кодифікаціях МПрП спостерігається поєднання двох вказаних підходів, причому вибір з-поміж них може залежати і від волі судді, і від волі потерпілої сторони. Наприклад, ч. 2 ст. 133 швейцарського Закону передбачає: коли винна та потерпіла сторони не мають доміцилію в одній державі, підлягає застосуванню право держави, де мала місце незаконна дія. Проте, якщо наслідки настали в іншій державі, то застосовується право цієї держави, якщо винна сторона повинна була передбачити настання там вказаних наслідків. У такому випадку має місце вказівка на обидві можливі категорії *locus delicti*, причому встановлення належної прив'язки залежить від суду. Іншу ситуацію маємо у ст. 62 італійського Закону про МПрП 1995 р., яка приписує керуватися у справах про деліктну відповідальність законом країни виникнення збитків, але із застереженням, що потерпіла сторона має право вимагати застосування закону країни, де мала місце дія, яка спричинила збитки застосовується [3].

Спеціальні колізійні прив'язки передбачено Законом України «Про міжнародне приватне право» стосовно вимог про відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг). Так, до вимоги про відшкодування шкоди на вибір потерпілого застосовується [2]:

1) право держави, у якій знаходиться місце проживання, місцезнаходження або основне місце діяльності потерпілого (частина 1 статті 50);

2) право держави, у якій знаходиться місце проживання або місцезнаходження виготовлювача товару або виконавця роботи (послуги) (частина 2 статті 50);

3) право держави, у якій потерпілий придбав товар або в якій для нього була виконана робота (надана послуга) (частина 3 статті 50).

Втім міжнародно-правове регулювання недоговірних відносин в Україні також містить ряд прогалин. Так, у Законі України «Про міжнародне приватне право» відсутня спеціальна норма щодо правил розв'язання колізій у питаннях недобросовісної конкуренції, не врегульовано питання застосування права у сфері недоговірних зобов'язань у разі завдання шкоди навколишньому середовищу та відносини, що пов'язані із страйками або локаутами. Не знайшли спеціального закріплення у законодавстві України правила застосування колізійних прив'язок у недоговірних зобов'язаннях з ведення чужих справ без доручення. Ані в цивільному, ані в міжнародному приватному праві України взагалі не врегульовано інститут переддоговірної відповідальності та питання розв'язання колізій у сфері переддоговірної відповідальності.

Отже, правове регулювання позадоговірних зобов'язань у міжнародному приватному праві є надзвичайно складним та динамічним процесом. Традиційна колізійна прив'язка до місця вчинення правопорушення зазнала значних змін, на користь більш гнучких підходів, таких як принцип найбільш тісного зв'язку та автономія волі сторін.

Список використаної літератури:

1 Rudenko O.V., Vaitsekhovska O.R. Peculiarities of regulation of various types of non-contractual obligations in the field of international private law. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024

URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/304037/296043>

(дата звернення: 26.10.2024).

2 Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 27.10.2024).

3 Трошенко І. О. Уніфікація колізійних норм у сфері недоговірних зобов'язань в Європейському Союзі та законодавство України : Дисертація. Київ, 2019.202 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/97e/dis_Troshchenko%20I.O..pdf (дата звернення: 26.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Руденко О.В.

**Блаженко Т.
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
здобувач Навчально-наукового юридичного інституту**

ПОНЯТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЧЛЕНІВ (НЕВИКОНАВЧИХ ДИРЕКТОРІВ) НАГЛЯДОВОЇ РАДИ (РАДИ ДИРЕКТОРІВ)

Законом України № 289-VIII від 7 квітня 2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» [1] вперше на рівні Закону було закріплено положення про обов'язковість незалежних членів наглядової ради для деяких видів товариств. А на сьогодні інститут незалежних директорів присутній у всіх без виключення публічних акціонерних товариствах. Поряд з тим поняття незалежності в Законі не розкривається.

Незалежність члена ради директорів розуміють як незалежність, по-перше, від топ-менеджменту компанії і, по-друге, від будь-яких значних акціонерів.

Згідно п. 1.12 Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України (на сьогодні нечинні – прим. автора) незалежність - стан об'єктивності в оцінці ситуації в банку та можливість вільно висловлювати свої думки незалежно від думки правління банку, окремих акціонерів, а також інших зовнішніх інтересів.

Незалежність передбачає формування поглядів на підставі найкращої доступної інформації та відстоювання власної позиції, не піддаючись погрозам або умовлянням. Незалежність є станом свідомості та рисою характеру. Фінансові і моральні зобов'язання можуть позбавити члена спостережної (наглядової) ради незалежності поглядів (п. 3.3.) [2].

У нинішніх чинних Методичних рекомендаціях щодо організації корпоративного управління в банках України [3] № 814-рш від 03.12.2018р. НБУ відмовилося від тлумачення поняття незалежності, обмежившись відсилочною нормою на користь Закону України «Про акціонерні товариства». Банк у статуті визначає критерії віднесення ділових відносин банку до істотних з метою перевірки дотримання критерію незалежності незалежних директорів відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 53-1 Закону (п. 71).

У принципах корпоративного управління ОЕСР відзначається, що «для забезпечення незалежності ради (директорів) зазвичай необхідно, щоб достатня кількість її членів не була працівниками товариства і не була тісно пов'язана з товариством або його правлінням певними економічними, сімейними чи іншими відносинами» [4].

Рекомендації ЄС «Про роль невиконавчих директорів або наглядових директорів лістингованих компаній і про комітети (наглядової) ради» (2005/162/ЄС), які застосовуються до зареєстрованих компаній в ЄС, визначають незалежність як відсутність тісних зв'язків з керівництвом, контрольними акціонерами або самою компанією. Директор повинен вважатись незалежним, тільки якщо він вільний від будь-якого бізнесу, родинних або інших відносин з компанією, власником її контрольного пакета акцій або керівництвом, що спричиняє конфлікт інтересів, наприклад, послаблює його судження. Разом з тим визначення того, що таке незалежність, має в основному бути питанням для визначення безпосередньо конкретною радою директорів на основі ключових параметрів, викладених у національних кодексах CG» [5]. Тобто Рекомендації ЄС пропонували віднести визначення незалежності на розсуд локальних корпоративних актів.

Згаданий підхід, на нашу думку, недоцільно впроваджувати в українському праві, оскільки надмірна диспозитивність зумовить ризик недобросовісного трактування поняття незалежності з можливістю участі заінтересованих осіб в якості незалежних директорів.

Деякі трактування поняття незалежності знаходимо також у локальних актах окремих суб'єктів господарювання. Зокрема в Положенні про принципи формування наглядової ради ДП «Прозорро. Продажі» принцип незалежності розкривається через можливість обрання до складу наглядової ради підприємства незалежних членів, які: 1) вільні від будь-яких матеріальних інтересів або правовідносин з підприємством, в тому числі з його управлінням, що може поставити під загрозу прийняття об'єктивних рішень; 2) не посідають виборні посади; 3) не є посадовими особами органів державної влади або органів місцевого самоврядування [6].

Серед науковців також немає спільної думки стосовно поняття незалежності. На думку А.В.Смітюха, той факт, що незалежний директор є повністю сторонньою щодо підприємства особою, не гарантує відсутність на неї впливу третіх осіб, не пов'язаних із підприємством, і немає жодних гарантій, що така особа буде діяти в інтересах заснованого на державній власності товариства, а не в інтересах третіх осіб (якими можуть виявитися, зокрема, конкуренти підприємства). Відсутність зв'язків із підприємством та незалежність від його власника жодним чином не гарантує якісного виконання обов'язків незалежним директором [7, с. 250].

Г.В.Анікіна вважає, що незалежний директор не повинен представляти інтереси будь-якого значного акціонера. Керуючись міркуваннями довгострокового економічного добробуту компанії, він повинен віднаходити баланс інтересів різних груп акціонерів [8, с. 46].

У вітчизняній правовій літературі висловлюється і деякий скептицизм стосовно цієї ознаки. На думку М. Бобиль, директори не є абсолютно незалежними, оскільки кандидатів на цю посаду в органи корпоративного управління товариства висувають конкретні особи. Крім того, незалежні члени ради, як правило,

працюють у великих корпораціях, що також певною мірою впливає на їх діяльність [9, с. 65]. Думка є цілком слушною, оскільки виключити зовсім фактор впливу певних груп на обрання члена наглядової ради видається неможливим. Втім це не може бути підставою та мотивом для відмови від запропонованої конструкції.

В іноземній науковій літературі визначення незалежності зосереджуються на відсутності фінансових і родинних зв'язків між директорами та корпорацією. І навпаки, вони не враховують соціальні та професійні зв'язки з компанією та її керівниками, хоча ці зв'язки на практиці можуть впливати на незалежність директорів [10, с. 127]. Вартим уваги є Звіт Кедбері, який в подальшому став відправною точкою закріплення стандартів корпоративного управління на рівні кодифікованих актів рекомендаційного характеру у більшості країн континентальної Європи. У цьому Звіті під незалежністю розуміється «незалежність від керівництва компанії (крім гонорарів директорів) та відсутність будь-яких ділових чи інших відносин, які могли би суттєво перешкоджати виконанню незалежного судження».

З іншого боку, суворі стандарти незалежності ускладнюють для компаній вибір директорів, які мають достатній досвід і знання про окрему фірму. Чинні стандарти обмежують кількість відповідних директорів і виключають кандидатів, які мають галузеві знання, однак не є незалежними, тобто не відповідають вимогам стосовно незалежності. Деякі вчені висунули тезу про те, що перевага незалежності над компетентністю після прийняття відомого Закону Сарбейнса-Окслі (*Sarbanes-Oxley Act*) також в тому числі посприяла настанню фінансової кризи (2008р.) [11; 12].

Таким чином, як в теорії корпоративного права, так і в законодавстві не міститься єдиного підходу до розуміння незалежності членів наглядової ради. Відповідне поняття, напевно, завжди буде відноситися до категорії оціночних, а його трактування та виклад в правових нормах залежатиме від особливостей соціально-економічних умов конкретної системи права.

Список використаних джерел:

1 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України № 289-VIII від 7 квітня 2015 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 25. Ст.188.

- 2 Про схвалення Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: Постанова №98 Правління Національного Банку України від 28 березня 2007 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/PB07002?an=543&ed=2018_12_03
- 3 Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України: Рішення Правління НБУ № 814-рш від 03.12.2018р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18#Text>
- 4 G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_ed750b30-en.html
- 5 EU Commission Recommendation of 15.02.2005 on the role of non-executive or supervisory directors of listed companies and on the committees of the (supervisory) board: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005H0162&from=IT>
- 6 Положення про принципи формування наглядової ради ДП "Прозорро.Продажі": Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1459 від 08.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1459731-18#Text>
- 7 Смітюх А.В. Незалежні директори (незалежні члени наглядових рад) та публічні інтереси. *Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації: мат. Міжнар. наук.-практич. конференція* (м.Одеса, 26 жовт. 2018 р.). Одеса. 2018. С. 248-251.
- 8 Анікіна Г.В. Позасудовий захист корпоративних прав міноритарних акціонерів за правом України та Європейського Союзу. *Порівняльно-аналітичне право*. 20020. №3. С. 44-50.
- 9 Бобиль В. Сучасний розвиток корпоративного управління у банківській діяльності. *Вісник Національного банку України*. 2008. № 1. С. 65-67.
- 10 Fairfax, Lisa M.. The Uneasy Case of the Inside Director. *Iowa Law Review*, Vol. 96. 2010. p. 127.
- 11 Bainbridge Stephen. Corporate Governance after the Financial Crisis. New York: Oxford University Press, 2012.
- 12 Hopt Klaus. Comparative Corporate Governance: The State of Art and International Regulation, *American Journal Comparative Law*, 2011. 59. p. 1-72.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри судочинства Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Ковалишин О.Р.

ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ОРЕНДАРЯ ТА ОРЕНДОДАВЦЯ: ДОДАТКОВІ УМОВИ У ДОГОВОРІ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

У сучасних умовах оренда земельних ділянок є одним із найпоширеніших способів використання землі, який активно застосовується як у сфері сільського господарства, так і в інших галузях економіки. Однак, попри очевидні переваги оренди для власників землі, зокрема отримання стабільного прибутку, процес оренди пов'язаний із низкою правових ризиків. Оскільки в орендних відносинах власник землі передає орендареві право користування земельною ділянкою на певний строк, важливо забезпечити такі умови договору, які б гарантували ефективний захист прав власника. У багатьох випадках договори оренди земельної ділянки не враховують потенційних проблем, які можуть виникати у процесі користування землею, що може призвести до конфліктів між орендарем і власником. Тому питання додаткового захисту прав обох сторін через включення до договору оренди ефективних умов набуває особливої актуальності. Це дозволяє не лише регламентувати відносини сторін на основі взаємних зобов'язань, але й забезпечити превентивні заходи, що мінімізують ризики порушення їх прав.

Для того щоб зрозуміти, як найкраще захистити права власника земельної ділянки, необхідно спочатку проаналізувати істотні умови, які законодавство України вимагає включати до договору оренди. Це положення, які регулюють основні аспекти відносин між орендарем і орендодавцем і без яких договір не може вважатися дійсним. Водночас, істотні умови забезпечують лише базовий рівень правової безпеки для власника земельної ділянки. Тому після та під час аналізу цих основних вимог, ми розглянемо можливі додаткові умови, які орендодавець може включити до договору для посилення свого правового захисту, зокрема у випадках конфліктних ситуацій або ризиків, пов'язаних з

користуванням земельною ділянкою. Це дозволить створити більш ефективну договірну структуру, яка відповідатиме потребам та інтересам власника.

Стаття 15 Закону України «Про оренду землі» (далі – Закон), визначає істотні умови договору оренди землі, які є обов'язковими для його укладення, а саме: об'єкт оренди (кадастровий номер, місце розташування та розмір земельної ділянки); дата укладення та строк дії договору оренди; орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, способу та умов розрахунків, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату [1]. Розглянемо їх детальніше.

Об'єкт оренди – це земельна ділянка, і законодавство чітко регламентує, що в договорі оренди обов'язково мають бути зазначені кадастровий номер, місце розташування та розмір цієї ділянки. Без сумніву, дотримання цих мінімальних вимог є достатнім для того, щоб договір вважався дійсним і юридично укладеним. Однак, варто зазначити, що обмеження лише цими характеристиками не забезпечує повної прозорості орендних відносин і, відповідно, не надає достатнього захисту правам та інтересам обох сторін.

Чим більше деталей буде зазначено щодо об'єкта оренди у договорі, тим краще регулюються правовідносини між орендарем і орендодавцем. Вказівка на додаткові характеристики земельної ділянки, такі як її цільове призначення, конкретний вид використання, склад угідь, точні межі, крайні точки координат, рельєфні особливості, наявність поліпшень на земельній ділянці, стан ґрунтового покриву тощо, надає сторонам більше ясності та передбачуваності у відносинах [2]. Це не лише підвищує захист власника ділянки, але й зменшує можливі конфлікти в майбутньому, оскільки сторони мають чітке розуміння характеристик та особливостей орендованої ділянки з самого початку. Тому розширене визначення об'єкта оренди у договорі можна вважати одним із важливих додаткових елементів для забезпечення надійного правового захисту.

О. Глотова також вважає, що варто було б включати норми щодо якості орендованої землі. Авторка мотивує це тим, що до складу земель цієї категорії, крім продуктивних, включаються землі, які не використовуються в сільськогосподарському виробництві

(наприклад, болота, яри та ін.). З метою забезпечення гарантій прав орендаря необхідно встановити обов'язкові характеристики земельної ділянки з погляду його родючості. Наприклад, закріпити перелік угідь, категорії земель сільськогосподарського призначення, які не можуть бути передані за договором оренди [3].

Тобто авторка пропонує включити до договору норми, що регулюють характеристики орендованих земель з огляду на їх якість, щоб забезпечити права орендаря, оскільки не всі землі сільськогосподарського призначення мають однакову продуктивність. Деякі з них можуть бути високопродуктивними, а інші - непридатними для сільськогосподарського використання (наприклад, болота або яри). Якщо орендар отримує в оренду землю, яка не підходить для вирощування культур, це може негативно вплинути на його можливість отримувати врожай і, відповідно, доходи. Включення характеристик земель у договір оренди забезпечить орендарю певні гарантії. Якщо орендар знає, які саме характеристики має земля (наприклад, родючість, тип угідь), він зможе оцінити, чи підходить ця земля для його потреб. Таким чином, вказівка на якість орендованих земель є важливою для забезпечення прозорості та справедливості в орендних відносинах, а також для захисту прав і інтересів орендаря.

Наступні істотні умови – дата укладання та строк дії договору. Даний аспект в певній мірі регламентується статтею 19 Закону. За бажанням хоча б однієї зі сторін договір нотаріально посвідчується. Право оренди земельної ділянки виникає з моменту державної реєстрації такого права [1]. Тобто, датою укладання є не підписання договору оренди, а тільки офіційна реєстрація цього права в Єдиному державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. В цьому контексті варто звернути увагу на таке: строк дії договору оренди визначається не тільки за згодою сторін, але й має враховувати певні законодавчі обмеження. Максимальний строк дії договору оренди землі не може перевищувати 50 років, незалежно від категорії земель. Однак, мінімальні строки варіюються залежно від цільового призначення земельної ділянки. Наприклад, у випадку оренди землі для сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства або особистого селянського господарства мінімальний строк становить 7 років. А якщо мова йде

про створення індустріальних парків на землях державної чи комунальної власності, то строк оренди має бути не меншим ніж 30 років.

Таким чином, сторони повинні уважно враховувати як свої власні інтереси, так і законодавчі обмеження при визначенні строку дії договору оренди. Крім того, важливо також передбачити в договорі можливість його продовження або умови для дострокового припинення, щоб забезпечити додаткову правову захищеність обох сторін. Так, договір, який містить умову про його поновлення після закінчення строку, на який його укладено, цей договір поновлюється на такий самий строк і на таких самих умовах.

І остання зазначена законодавством істотна умова договору оренди – це орендна плата, якій у Законі присвячено окремий розділ. Варто звернути увагу, що під час укладення договору необхідно вказувати не тільки розмір орендної плати, а ще й форму цієї орендної плати, індексацію орендної плати, спосіб та умови розрахунків (йдеться про, наприклад, час і місце), порядок внесення орендної плати (наприклад, встановити чіткі терміни сплати), порядок її перегляду, відповідальність за її несплату.

Відповідно до Закону України «Про оцінку земель», кожна земельна ділянка підлягає нормативній грошовій оцінці, яка визначає її вартість. Орендна плата не може бути нижчою, ніж 3% від цієї нормативної оцінки, а також не може бути менше суми земельного податку, який власник зобов'язаний сплачувати незалежно від того, чи передано ділянку в оренду. Закон не обмежує максимальний розмір орендної плати, що дозволяє сторонам гнучко підходити до цього питання під час переговорів.

Крім всього цього, можна передбачити ще низку додаткових умов. Ці умови, хоча й не є критично важливими для дійсності договору, можуть суттєво вплинути на ефективність використання земельної ділянки та виконання зобов'язань. Наприклад, доцільно прописати порядок страхування орендованого об'єкта, щоб убезпечити обидві сторони від можливих ризиків, пов'язаних з пошкодженням чи знищенням землі або наявних на ній поліпшень. Порядок виконання зобов'язань сторін також є важливим, оскільки чітке визначення термінів і умов виконання може допомогти уникнути конфліктів у майбутньому. Включення положень щодо

відшкодування витрат на охорону та поліпшення об'єкта оренди, меліоративні роботи та інші додаткові умови може сприяти більшій прозорості у відносинах між сторонами. Наприклад, зазначивши, хто відповідальний за проведення меліораційних робіт, можна зменшити ризик непорозумінь щодо відповідальності за покращення якості землі.

Таким чином, належно оформлений договір оренди не лише встановлює правові рамки для використання земельної ділянки, але й формує основу для взаємодії між сторонами, що є запорукою успішної співпраці. Додаткові умови у договорі оренди земельної ділянки відіграють надзвичайно важливу роль у встановленні балансу прав і обов'язків між орендодавцем та орендарем. Вони не лише доповнюють істотні умови договору, але й дозволяють сторонам детальніше врегулювати відносини, забезпечуючи гнучкість домовленостей. Важливим аспектом є те, що укладення такого договору ґрунтується на принципах добровільності, що сприяє створенню гармонійних і прозорих відносин між сторонами. Надання особливого значення як істотним умовам так і додатковим умовам договору дозволяє забезпечити більш детальне врегулювання орендних правовідносин, що, в свою чергу, підвищує рівень захисту інтересів обох учасників договору.

Список використаних джерел:

1. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 №161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14>
2. Земельне право: навчальний посібник: мультимедійне електронне видання / уклад: Бакай Ю.Ю., Гордєєв В.І., Данілік Д.М., Ігнатенко І.В., Курман Т.В., Лейба Л.В., Лісова Т.В., Хомінець С.В., Чирик А.О., Шарапова С.В., Шульга М.В. / за заг. ред. Курман Т.В., Шарапової С.В., Бакай Ю.Ю. Харків, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2023. 138 с.
3. Глотова О. В. Правове регулювання правочинів щодо земельних ділянок в Україні: дис. ... канд. юрид. наук; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К., 2003. 199 с.
4. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 № 1378-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15#Text>
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатенко І.В.

Анохіна Я.В.,
Державний податковий університет,
Навчально-науковий інститут права,
4 курс, група ПБ-21-7

ВИКОРИСТАННЯ ШІ ПРИ СТВОРЕННІ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА МЕЖІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

В Україні стрімко зростає актуальність штучного інтелекту (ШІ), оскільки ця технологія вже активно впливає на різні сфери життя – економіку, освіту та науку, медицину, промисловість, оборону та управління тощо.

Згідно Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р, штучний інтелект розуміється як «організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань. А галузь штучного інтелекту – це напрям діяльності у сфері інформаційних технологій, який забезпечує створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту» [1].

Проблемам розвитку ШІ приділяється значна увага тих, хто формує технологічну складову розвитку світу – Ілон Маск, Стівен Хокінг, Марк Цукерберг, Джозеф Безос, не кажучи вже про фахівців, які займаються нині в провідних лабораторіях та інститутах світу розробкою ШІ [2].

Використання штучного інтелекту (ШІ) у процесі створення об'єктів права інтелектуальної власності (далі - ІВ) викликає багато питань щодо правового статусу таких об'єктів, особливо у контексті охорони прав творців, використання та їх захисту. Основні проблеми, які виникають при цьому, стосуються

авторства, обсягу правової охорони, відповідальності за порушення прав та етичних аспектів використання ШІ.

До недавнього часу, а саме до прийняття нового закону у сфері авторських та суміжних прав, «залишалось неврегульованим питання, яку ж людину вважати автором твору: творця програми чи особу, яка дала завдання такій програмі. Однак у разі купівлі-продажу програми, що містить технології ШІ, укладається відповідна угода користувача, яка врегульовує питання авторства внаслідок використання такої програми. У такому разі діє принцип *acta sunt servanda* (договори повинні)» [3].

В Україні, з початку 2023 року, набув чинності Закон «Про авторське право та суміжні права», який вперше врегульовує питання авторського права на твори, згенеровані комп'ютерною програмою, включаючи ШІ. Однак, оскільки критерій «оригінальності» залежить від творчого внеску людини, твори, створені повністю або частково ШІ, вважаються неоригінальними та підпадають під охорону правом особливого роду (*suū generis*). Відповідно до ст.8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», автором є особа, яка створила твір, за винятком випадків, коли авторство встановлюється за угодою [5].

Існує дискусія, чи заслуговують твори, створені повністю або частково ШІ, на таку ж правову охорону, як і ті, що створені людиною. Відповідно до чинних норм, твір має бути результатом творчого процесу людини для того, щоб отримати авторське право. Законодавча резолюція Європейського парламенту від 13 березня 2024 року спробувала врегулювати відповідні питання, але враховуючи стрімкий розвиток ШІ потрібно розвивати законодавство та унормовувати питання які виникають [4].

Якщо ШІ лише допомагає людині у процесі створення (наприклад, генерує музику на основі введених параметрів), такі твори можуть бути захищені авторським правом, але автором визнається людина, яка взаємодіяла з технологією. Однак твори, створені ШІ без прямого людського втручання, зачасту залишаються поза межами охорони авторських прав.

«Генерування штучним інтелектом певних об'єктів і результати такого генерування використовуються авторами як додатковий засіб для покращення контенту. Зокрема, ті ж

зображення, створені ШІ, гармонійно використовуються поряд з класичним креативним контентом, який охороняється авторським правом. Це жодним чином не ставить під сумнів той факт, що правовою охороною користуються лише оригінальні інтелектуальні твори авторів, а державна реєстрація підтверджує таку «авторську правду» [2].

Однак сьогодні з'являється інша небезпека: трапляються випадки, коли автори приховують інформацію про використання генеративного ШІ і видають те, що створено за допомогою штучного інтелекту, як свій оригінальний контент. Таким чином вони безпідставно застосовують монополію авторських прав у такому разі.

ШІ може використовуватись для розробки інноваційних технологій і винаходів, що може підпадати під патентний захист. Однак, як і у випадку з авторськими правами, питання авторства і права на винахід викликають правові труднощі для врегулювання цього питання.

В деяких країнах вже було зареєстровано спроби подати заявки на патенти, де ШІ був зазначений як винахідник. Наприклад, у справі DABUS (Distributive Autonomous Robotic System), заявники стверджували, що ШІ створив винахід, і тому його слід визнати винахідником. Проте судові органи більшості країн (США, ЄС, Великобританія) відхилили ці заявки, посилаючись на те, що винахідниками можуть бути лише фізичні особи [2].

Межі правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, створених ШІ, полягають у:

- обмеженнях щодо авторства, оскільки ШІ не може бути визнаний автором;
- необхідності людського внеску у творчий процес для захисту таких об'єктів;
- відповідальності за порушення прав ІВ, яку покладають на людей чи компанії, що використовують ШІ [2].

Для вирішення цих питань висувались законодавчі ініціативи народними обранцями, зокрема розглядається кілька можливих підходів:

- введення нових категорій авторських або патентних прав для творів, створених ШІ.

- визначення ролі ШІ як співтворця або інструмента у процесі створення об'єктів ІВ.

- оновлення законодавства з метою визнання інтелектуальної власності, створеної ШІ, під юрисдикцією людей або організацій, які контролюють цей процес [3].

Отже, з огляду на швидкий розвиток ШІ, необхідно адаптувати правову базу для захисту інтелектуальної власності у цифрову епоху. Це вимагає балансування між захистом прав творців і забезпеченням інновацій у сфері ШІ. Технологічні зміни вимагають нових підходів до розуміння авторства, винахідництва та відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1 Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556- р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

2 Андрощук Г.О. Штучний інтелект і інтелектуальна власність: проблеми регулювання: науково-практичне видання. НДІ ІВ НАПрН України. К.: Інтерсервіс, с. 204.

3 Миколаєць В. А. Стан правової регламентації застосування технологій штучного інтелекту. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2022. № 1 (8). С. 42–51.

4 Що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та вносить зміни до Регламентів : РЕГЛАМЕНТ (ЄС) від 24.06.2024 № 2024/1689. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401689 (дата звернення: 25.10.2024).

5 Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.01.2022 № 2811- IX : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 25.10.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету Миколаєць В.А.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Сьогодні екологічний стан земель в Україні є надзвичайно складним через активні бойові дії, які тривають на території нашої держави. Військова агресія росії призвела до масштабного руйнування екосистем, а також серйозного пошкодження та деградації земельних ресурсів. Великі площі сільськогосподарських угідь та природних територій постраждали від обстрілів, вибухів мін, ракетних ударів і бомбових атак. Це спричинило глибокі порушення ландшафту, утворення вирв та значну ерозію ґрунтів. Особливо небезпечним є накопичення у ґрунті важких металів, хімічних сполук та вибухових залишків, що негативно впливають на якість ґрунтів і сприяють забрудненню підземних вод. Накопичення таких токсичних речовин несе довгострокові загрози для екосистем, сільськогосподарського виробництва та здоров'я населення. За останніми даними, збитки, завдані українському довкіллю через війну, обчислюються в сотні мільярдів гривень, а значна частина цієї суми стосується саме пошкоджених земель [1].

Станом на 2024 рік значні площі земель в Україні постраждали внаслідок військових дій, що тривають з 2014 року, а також подальшого загострення ситуації у 2022 році. Уражені території охоплюють частини Східної, Південної та Північної України, де спостерігається масштабне знищення інфраструктури, забруднення ґрунтів та руйнування природних екосистем. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, загальна площа земель, які підлягають рекультивації через військові дії, перевищує кілька мільйонів гектарів. До таких земель входять сільськогосподарські угіддя, лісові масиви, природні заповідники та міські території, що зазнали негативного впливу від обстрілів, мінувань і використання важкої техніки. Рекультивація порушених

земель стає одним із найважливіших завдань, яке потребує негайного правового та практичного вирішення.

Рекультивация порушених земель внаслідок воєнних дій – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення екологічного стану територій, які зазнали деградації через військові конфлікти. Проблематика цього питання стала особливо актуальною для України в контексті військових дій на її території. Воєнний конфлікт спричинив масові руйнування земельних ресурсів, забруднення ґрунтів, руйнування інфраструктури та погіршення загальної екологічної ситуації в країні. В умовах війни землі зазнають не лише безпосередньої фізичної руйнації, а й значних змін у хімічному та біологічному складі, що ускладнює їх відновлення.

Загалом, рекультивация земель в Україні регулюється Земельним кодексом України (далі – ЗК України), а саме статтею 166, яка встановлює природоохоронні правові норми щодо відновлення порушених земель. Важливим аспектом цієї норми є закріплення вимог до антропогенного відновлення земельних ресурсів, яке повинно сприяти формуванню культурно адаптованих ландшафтів. Особлива увага приділяється гірничотехнічним заходам, таким як селективна розробка зонального ґрунтового покриву та його подальше використання під час відновлення техногенних ландшафтів, що є необхідною умовою для покращення стану малопродуктивних земель [2, с. 95].

Незважаючи на це, чинне законодавство не забезпечує в повній мірі правове регулювання комплексного відновлення порушених територій. Однією з ключових проблем є те, що норми ЗК України не визначають всіх необхідних правових підходів до відновлення ландшафтів з урахуванням специфіки екологічного техногенезу. Наприклад, у статті 166 йдеться про поліпшення продуктивності порушених земель, проте законодавець не враховує, що такі землі, як правило, належать до категорії деградованих і втратили свою господарську та екологічну цінність. Відновлення природного потенціалу таких земель вимагає значних зусиль і часу, зокрема, формування природної флори може зайняти 10-15 років, а в деяких випадках (на техногенних відвалах, наприклад, вугільних сланцях) це може зайняти навіть більше часу.

Тому положення ЗК України потребують вдосконалення, зокрема щодо регулювання біотехнологічних та агроеліоративних аспектів відновлення. Крім того, чинне законодавство не містить спеціальних правових норм, які б регулювали процес рекультивації земель після воєнних дій, що є особливо актуальним для України в умовах сучасного військового конфлікту. Норми, які стосуються відновлення техногенних ландшафтів, не враховують специфічні ризики та екологічні проблеми, спричинені військовими діями, такі як хімічне забруднення, руйнування ґрунтів вибухами та засмічення територій залишками військової техніки [3, с. 63]. У зв'язку з цим необхідно розробити спеціальний законодавчий акт, який би визначав правові та технічні засади рекультивації земель, порушених саме внаслідок війни. Такий закон має передбачати не лише екологічне відновлення, а й питання відшкодування збитків, механізми залучення міжнародної допомоги та співпраці з екологічними організаціями.

Важливим доповненням до ЗК України є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», який передбачає необхідність збереження і відновлення природних ресурсів, включаючи землю. Однак цей закон також не охоплює воєнний фактор, а його положення більше стосуються стандартних умов порушення земельних ресурсів.

Проблеми правового регулювання також полягають у відсутності спеціальних процедур для оцінки збитків, спричинених воєнними діями. Зараз в Україні не існує чітко встановлених методик, які б дозволяли точно оцінити масштаби екологічної шкоди, спричиненої вибухами, пожежами, забрудненням хімічними речовинами тощо. Така оцінка є необхідною для подальшого планування заходів із рекультивації та залучення необхідних ресурсів для їх реалізації. Крім того, відсутність належного правового регулювання ставить під загрозу залучення іноземних інвестицій та міжнародної допомоги на відновлення постраждалих територій [4, с. 64].

Фінансовий аспект проблеми також є важливим питанням. Закони України передбачають, що рекультиваційні заходи фінансуються з державного бюджету, проте через війну бюджетні кошти часто спрямовуються на нагальні потреби, і питання

екологічного відновлення відходить на другий план. Така ситуація загрожує подальшою деградацією земельних ресурсів і неможливістю їх відновлення у довгостроковій перспективі. Крім того, нинішнє законодавство не передбачає чіткого механізму залучення міжнародних організацій і донорів для фінансування рекультиваційних заходів, що є вкрай важливим у контексті масштабів екологічної катастрофи, спричиненої воєнними діями.

У цьому контексті особливого значення набуває адаптація національного законодавства до європейських стандартів. Європейський досвід показує, що ефективне правове регулювання рекультивації земель, порушених через конфлікти, можливе лише за умови інтеграції екологічних та соціальних аспектів у процес прийняття рішень. Україна повинна запозичити такі підходи, як багаторівнева оцінка екологічної шкоди, залучення громадськості до процесу рекультивації та забезпечення прозорості в ухваленні рішень щодо відновлення порушених земель.

Варто згадати Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», який є важливим нормативно-правовим актом у цьому процесі, оскільки передбачає обов'язковість проведення оцінки впливу на навколишнє середовище перед здійсненням будь-яких відновлювальних робіт. Проте, цей закон також вимагає доопрацювання у контексті адаптації до умов воєнного часу.

Залучення громадськості та місцевих органів влади до процесів рекультивації є ще одним важливим елементом правового регулювання. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» надає місцевим органам влади певні повноваження в сфері екологічної політики, але вони часто залишаються формальними через брак ресурсів і політичної волі. Важливим є посилення участі громад у процесах планування та контролю за виконанням рекультиваційних заходів, що дозволить підвищити їх ефективність та забезпечити довгостроковий екологічний ефект.

Особливої уваги потребують питання відповідальності за екологічні злочини, вчинені в ході військових дій. Законодавство не містить чітких норм щодо відповідальності за руйнування земельних ресурсів внаслідок війни [5, с. 82]. Міжнародне право також містить певні прогалини в цьому питанні, оскільки наявні норми щодо захисту довкілля під час збройних конфліктів є

занадто загальними та не передбачають конкретних санкцій для сторін конфлікту. Україна повинна ініціювати процес посилення міжнародних правових норм щодо захисту довкілля під час війни і розробки національного законодавства, яке б передбачало відповідальність за екологічні злочини та відшкодування збитків.

Отже, правові проблеми рекультивації порушених земель внаслідок воєнних дій є багатограними та потребують комплексного підходу до їх вирішення. Необхідно вдосконалювати національне законодавство, адаптувати його до європейських стандартів, залучати міжнародну допомогу та забезпечувати участь громадськості в процесах відновлення порушених земель. Лише системний підхід до вирішення цієї проблеми дозволить Україні ефективно відновити свої земельні ресурси.

Список використаних джерел:

1. Реабілітація українських ґрунтів після війни коштуватиме сотні мільйонів доларів — експерти. Головний сайт для агрономів. URL: <https://bit.ly/3ZOtTXf>.
2. Вівчаренко О. Стан та прояви проблематики дослідження правової охорони земель України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 93–99.
3. Гавриш Н. Еколого-правове регулювання використання ґрунтів. *Право. Людина. Довкілля*. 2019. Вип. 10 (2). С. 60–65.
4. Лісова Т. В. Особливості об'єкта правовідносин щодо відновлення земель як складника предмета земельного права. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 62–67.
5. Носік В. Земельне право і законодавство України: системна криза чи зміна парадигми в умовах реалізації цілей сталого розвитку в Україні до 2030 р. *Право України*. 2020. № 5. С. 76–90.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатенко І.В.

**Борисов І.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри господарського права**

**Шай К.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 10 група,**

БАНКРУТСТВО В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні, в умовах воєнного стану, який був введений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [1], проблема банкрутства набула особливої актуальності, оскільки багато підприємств опинилися у складному становищі, втрачаючи можливість продовжувати свою діяльність і виконувати взяті на себе зобов'язання. Ця ситуація змусила законодавця оперативно реагувати на нові виклики – вносити зміни до правового регулювання процедур банкрутства, а саме до Кодексу України з процедур банкрутства [2].

Однією з основних проблем стало питання про те, як забезпечити збалансованість між інтересами кредиторів та боржників у період, коли багато підприємств через об'єктивні причини втратили можливість продовжувати свою діяльність. Потрібно було створити механізми, які б дозволили захистити бізнес від неконтрольованого банкрутства, при цьому не порушуючи права кредиторів. У зв'язку з цим Верховна Рада України внесла зміни в закони, які регулюють процедури банкрутства під час воєнного стану. Одним з них є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (далі – Закон 2971-IX) [3], а також Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» (далі – Закон 3249-IX) [4].

Відповідно до Закону 2971-IX сторонами у справі про банкрутство (неплатоспроможність) визнаються конкурсні кредитори (голова комітету кредиторів), забезпечені кредитори, боржник (банкрут), а учасниками – сторони, арбітражний керуючий,

державний орган з питань банкрутства, інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір, а також у випадках, передбачених Кодексом України з процедур банкрутства, Фонд державного майна України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника.

Закон № 3249-IX запроваджує норми, які діють під час воєнного стану та протягом шести місяців після його завершення або скасування. Він дозволяє: проводити збори та засідання кредиторів дистанційно через відеоконференції або опитування; арбітражний керуючий звільняється від дисциплінарної відповідальності, якщо не може виконати свої обов'язки через бойові дії в місцях розташування боржника, кредитора, майна або власного місця проживання. У свою чергу, суд може продовжувати певні процесуальні строки, включно з розглядом справи про банкрутство, оголошенням аукціонів, а також процесами реструктуризації та ліквідації боржника. Окрім цього цей Закон передбачає, що відсотки на реструктуризовані зобов'язання боржника не нараховуються, а штрафи за їх невиконання не застосовуються. Проведення про банкрутство можуть відкриватися без попередньої оплати на депозит арбітражному керуючому. Обов'язкова оцінка збитків боржнику внаслідок військової агресії проводиться за порядком, визначеним Кабінетом Міністрів України. Солідарна відповідальність управлінців боржника не застосовується, якщо через військові дії він не міг звернутися до суду з заявою про банкрутство. Суд може відмовити у відкритті провадження про банкрутство за заявою кредитора, якщо боржник має державні контракти в оборонній сфері або через військові дії не зміг виконати свої зобов'язання.

Закон № 3249-IX вводить також правила, що стосуються розширення повноважень розпорядника майна під час процедури банкрутства. Зокрема, боржник зобов'язаний забезпечити розпоряднику доступ до інформації, яка зберігається в базах даних підприємства і використовується для бухгалтерського, податкового та управлінського обліку. Крім того, розпоряднику має бути надана можливість ознайомитися з цією інформацією та копіювати або друкувати необхідні документи.

Кодекс України з процедур банкрутства містить механізм відновлення провадження у справі про банкрутство, що дозволить застосувати його для вирішення проблем банкрутства підприємств, чие майно в сучасних умовах перебуває на тимчасово окупованій території України. Так, відповідно до ч. 3 ст. 65 цього Кодексу ліквідатор, який не виявив майнових активів, що підлягають включенню до складу ліквідаційної маси, зобов'язаний окремо зазначити такі майнові активи у ліквідаційному балансі та подати до господарського суду ліквідаційний баланс, який засвідчує відсутність у банкрута майна. Виявлення після закриття провадження у справі про банкрутство майна банкрута, достатнього для покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справі, є підставою для поновлення господарським судом провадження у справі за клопотанням учасника справи. У разі якщо провадження у справі про банкрутство не було поновлено, таке майно банкрута за рішенням господарського суду переходить у власність відповідної територіальної громади або у державну власність, за умови що боржник є державним підприємством або господарським товариством, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі.

Таким чином, в умовах воєнного стану процедура банкрутства в Україні зазнала суттєвих змін, що спрямовані на адаптацію до нових економічних і правових викликів. Зазначені нововведення мають на меті забезпечити баланс між захистом інтересів кредиторів та підтримкою підприємств, що постраждали внаслідок бойових дій. Ці заходи допомагають зберегти економічну стабільність і запобігти масовому банкрутству підприємств під час війни, водночас залишаючи відкритими можливості для подальшої реструктуризації та відновлення.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 19. Ст. 74.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 20.03.2023 р. № 2971-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 62. Ст. 207.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Закон України від 13.07.2023 року № 3249-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 84. Ст. 314.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЖЕРЕЛ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Питання відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, є одним із важливих в цивільному праві України. Адже діяльність, пов'язана з джерелами підвищеної небезпеки, часто є небезпечною і може стати причиною нещасних випадків та матеріальних збитків. Тому визначення поняття «джерело підвищеної небезпеки» та встановлення чітких критеріїв для його віднесення до такої категорії є необхідним для правильного застосування норм цивільного права.

Поняття «джерело підвищеної небезпеки» має відносно нетривалу історію в цивільному праві. Його перші згадки можна знайти у Цивільному кодексі УРСР 1922 року. Стаття 404 цього кодексу містила невичерпний перелік таких джерел, серед яких були зазначені трамваї, залізниці, промислові підприємства, торговці горючими матеріалами та власники диких тварин [1]. Відповідно до ст. 1187 ЦКУ джерело підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб [2].

Поняття «джерело підвищеної небезпеки» є дискусійним в науці цивільного права. Юридична література пропонує різноманітні підходи до його визначення. Одні автори вважають, що це діяльність, пов'язана з використанням потенційно небезпечних об'єктів, інші – що це сам об'єкт, який несе в собі підвищену загрозу. Третя група дослідників об'єднує обидва підходи, розглядаючи джерело підвищеної небезпеки як сукупність і об'єкта, і діяльності, пов'язаної з ним [1]. Така різноманітність підходів відображає складність і багатогранність цього правового інституту та потребує подальшого дослідження.

Відповідно до нормативного визначення, наведеного в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди», джерелом підвищеної небезпеки визначають будь-яку діяльність, здійснення якої створює підвищену імовірність заподіяння шкоди через неможливість контролю за нею людини, а також діяльність з використання, транспортування, зберігання предметів, речовин та інших об'єктів виробничого, господарського чи іншого призначення, які мають такі ж властивості [3]. На думку К. О. Колесника, джерело підвищеної небезпеки – це матеріальні об'єкти, що несуть у собі потенційну загрозу завдати шкоди здоров'ю людей, довкіллю або майну внаслідок їхніх властивостей, які важко повністю контролювати, навіть за умови дотримання всіх заходів безпеки [1, с. 145]. Натомість К. В. Мануїлова пропонує більш широкий підхід, зазначаючи, що джерело підвищеної небезпеки слід розглядати як діяльність, що не відокремлюється від предметів цієї діяльності (з притаманними ним небезпечними властивостями), вони з'єднуються і утворюють предмет правового регулювання позадоговірних відносин власників джерел підвищеної небезпеки, пов'язаних із заподіянням шкоди [4, с. 163]. Отже, можна підсумувати, що більшість авторів сходяться на думці, що джерела підвищеної небезпеки – це об'єкти або види діяльності, які через свої властивості становлять підвищену загрозу для оточуючих. Незважаючи на вжиті запобіжні заходи, існує ймовірність настання непередбачених ситуацій та заподіяння шкоди.

Ознайомившись із загальним поняттям джерела підвищеної небезпеки, перейдемо до аналізу його характеристик. Адже чітке розуміння ознак джерел підвищеної небезпеки – це ключ до правильного застосування правових норм. Такі джерела завжди матеріальні, активні та частково неконтрольовані, а їхня основна характеристика – потенціал завдати шкоди через шкідливі властивості [1]. Саме ця непередбачуваність і робить їх особливо небезпечними для людини та довкілля.

Деякі науковці пропонують альтернативне визначення джерел підвищеної небезпеки, виявляючи такі їх характеристики, як невідконтрольність, надзвичайність і невідворотність. Поняття

«непідконтрольність», хоча й не має точного визначення в законодавстві, пояснюється як факт повного контролю над об'єктом або процесом. На нашу думку, непідконтрольність та підвищена ймовірність завдати шкоди тісно пов'язані між собою. Адже якщо джерело повністю контролюване, то спричинена ним шкода буде розглядатися як результат свідомих дій, а не випадковості. Саме непередбачуваність поведінки джерел підвищеної небезпеки і є причиною підвищеного ризику. Тобто, основними ознаками джерел підвищеної небезпеки ми вважаємо непідконтрольність та підвищену ймовірність заподіяння випадкової шкоди.

Оскільки непідконтрольність та підвищена ймовірність заподіяння шкоди є ключовими характеристиками джерел підвищеної небезпеки, то класифікація таких джерел дозволяє краще зрозуміти специфіку ризиків, пов'язаних з кожним видом діяльності. У частині 1 статті 1187 Цивільного кодексу України наводиться приблизний перелік джерел підвищеної небезпеки, до яких відносять транспортні засоби, механізми та обладнання, хімічні, радіоактивні, вибухо- та вогненебезпечні речовини, а також диких тварин, службових собак і собак бійцівських порід [4, с. 163]. Транспортні засоби, наприклад, включають автомобілі, мотоцикли та інші засоби, що можуть стати джерелом небезпеки внаслідок їхньої швидкості та маси. Щодо механізмів та обладнання — це промислові машини, верстати та інші технічні засоби, що можуть завдати шкоди при неправильному використанні або аваріях. До хімічних речовин належать токсичні, отруйні та інші небезпечні речовини, здатні завдати шкоду здоров'ю або навколишньому середовищу. Радіоактивні речовини, такі як ізотопи, несуть загрозу через випромінювання, що може призвести до радіаційного ураження. Вибухові речовини, як-от порох або динаміт, є небезпечними через свою здатність спричинити вибухи. До вогненебезпечних речовин належать легкозаймісті матеріали, що можуть викликати пожежі. Щодо зоологічних джерел небезпеки, до них входять дикі звірі, а також службові собаки і собаки бійцівських порід, що можуть становити загрозу для людей через свою поведінку. Повний перелік таких джерел скласти неможливо через постійний розвиток науки та

техніки. Саме тому виникає потреба вирішувати, що конкретно можна віднести до джерел підвищеної небезпеки, а що ні.

Отже, джерела підвищеної небезпеки – це об'єкти або види діяльності, які через свої властивості становлять підвищену загрозу для оточуючих. Вони характеризуються такими ознаками як: непідконтрольність та підвищена ймовірність заподіяння випадкової шкоди оточуючим. Таким чином, розуміння поняття «джерело підвищеної небезпеки» та його ознак є ключовим для визначення кола осіб, які несуть відповідальність за шкоду, завдану такими джерелами.

Список використаних джерел:

1. Колесник К.О. Поняття та ознаки джерела підвищеної небезпеки. Правова політика України: історія та сучасність: матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 8 жовтня 2020 року). Житомир: Житомирська політехніка, 2020. С. 164.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435– IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03.10.2024).
3. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди : Постанова Верхов. Суду України від 27.03.1992 р. № 6 : станом на 24 жовт. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92#Text> (дата звернення: 08.10.2024).
4. Мануїлова К. В. Поняття та характеристики джерела підвищеної небезпеки. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. № 10-2. Т.1. 2014. С. 160-163.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри публічного та приватного права та процесу Національного університету «Чернігівська політехніка» Кочина О.С.

**Виноградова Є.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 20 група**

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Інвестиційна діяльність є ключовим елементом розвитку сучасної економіки. Вона сприяє оновленню виробничих потужностей, створенню нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та забезпеченню стійкого економічного зростання. В умовах ринкової економіки інвестиції виконують важливу роль у формуванні фінансової стабільності та сприяють ефективному розподілу ресурсів у різних сферах господарської діяльності. Для України, яка прагне до інтеграції у світову економіку, питання правового регулювання інвестиційних відносин є надзвичайно актуальним, оскільки інвестиції виступають вагомим чинником стабільного економічного розвитку, модернізації інфраструктури та підвищення рівня життя населення. На сучасному етапі реформування економіки України особливого значення набуває створення ефективних правових механізмів для стимулювання інвестицій. Недосконалість нормативних актів, що регулюють інвестиційну діяльність, потребує комплексного аналізу та оновлення для посилення інвестиційної привабливості країни. Метою дослідження є аналіз засад формування та реалізації господарсько-правових відносин в Україні, виявлення проблемних аспектів їх регулювання та розробка пропозицій щодо вдосконалення правових механізмів стимулювання інвестиційної діяльності. Господарсько-правові засади формування та реалізації інвестиційних відносин в Україні ґрунтуються на системі правових норм, що регулюють інвестиційну діяльність у різних сферах господарювання. Ці засади визначаються низкою законодавчих актів, які формують правове поле для залучення, використання та захисту інвестицій.

Інвестиційна діяльність в Україні є важливим елементом економічного розвитку, і її формування та реалізація ґрунтується

на чітких господарсько-правових засадах. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [1], інвестиції включають всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності або інші види діяльності з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту. У ч. 1 ст. 326 Господарського кодексу України (ГК) [2] інвестиції визнано довгостроковими вкладеннями різних видів майна та інтелектуальних цінностей у господарську діяльність з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Основні правові засади, які регулюють інвестиційну діяльність, закріплені у Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [3], відповідно до якого інвестиційна діяльність визначається як сукупність операцій, пов'язаних із придбанням та реалізацією необоротних активів і фінансових інвестицій, що не є складовою еквівалентів грошових коштів. Інвестиційні операції необхідно відмежовувати від поточних операцій, що передбачають обмін товарами та послугами. Операції, пов'язані з рухом капіталів, є складнішими, вони несуть вищі транзакційні витрати та мають підвищений ризик, що вимагає особливо сприятливих умов для їх реалізації. Ці операції є ключовими для господарських суб'єктів, оскільки забезпечують розширене відтворення у сфері матеріального виробництва. Міжнародні стандарти, такі як Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів» [4], надають чіткі приклади грошових потоків, що виникають з інвестиційної діяльності, включаючи платежі за придбання основних засобів, надходження від продажу активів та фінансові операції з цінними паперами інших суб'єктів. На законодавчому рівні встановлено широкий спектр інструментів, які визначають сутність інвестицій та регулюють їх реалізацію. До інвестиційних об'єктів можуть належати кошти, цінні папери, акції, рухоме та нерухоме майно, права інтелектуальної власності, технічні і комерційні знання (ноу-хау), а також права користування майном та природними ресурсами. Цей широкий перелік визначає господарсько-правові рамки для інвесторів, зокрема, у процесі укладання інвестиційних договорів і угод. Господарсько-правова система України надає гарантії захисту прав інвесторів, створюючи

стабільні умови для здійснення інвестицій. Важливим аспектом є захист прав власності, зокрема, недоторканність інвестованого капіталу та захист від націоналізації або незаконного вилучення майна. Законодавчо забезпечуються також умови для вільного репатріації прибутків, що є ключовим фактором для іноземних інвесторів. Господарсько-правові засади включають також норми щодо державної підтримки інвестиційної діяльності. В Україні діють спеціальні режими інвестування, такі як індустріальні парки, вільні економічні зони та спеціальні інвестиційні проекти. Законодавство спрямоване на стимулювання інвесторів шляхом надання податкових пільг, спрощення адміністративних процедур та забезпечення правового захисту інвестиційних об'єктів. Особливість господарсько-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні полягає в необхідності забезпечення збалансування приватних та публічних інтересів. Це має запобігати надмірним спекулятивним операціям, зокрема, у сфері капіталопотоків, що може загрожувати національній економічній безпеці. Правове регулювання також має сприяти захисту національного економічного суверенітету та стабільності фінансового ринку, з урахуванням потенційних ризиків у контексті міжнародної економічної інтеграції. З огляду на ці аспекти, важливість господарсько-правового регулювання полягає в тому, щоб забезпечити ефективну інвестиційну політику на національному та міжнародному рівнях, сприяючи стабільному розвитку економіки та залученню інвестиційних ресурсів.

Отже, інвестиційна діяльність є ключовим елементом забезпечення економічного розвитку України, сприяючи модернізації виробництва, створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Господарсько-правове регулювання інвестиційних відносин має забезпечувати збалансування приватних і публічних інтересів, уникати спекулятивних операцій та сприяти зміцненню економічної безпеки держави. Важливими напрямками вдосконалення правового регулювання є створення стабільного і прогнозованого законодавчого середовища, яке стимулювало б внутрішніх та іноземних інвесторів до довгострокових вкладень в економіку України.

Список використаних джерел:

1. «Про інвестиційну діяльність»: Закон України від 18.09.1991. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV(із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#n17>
4. International Accounting Standard 7: Cash Flow Statements. URL: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/publications/pdf-standards/english/2022/issued/part-a/ias-7-statement-of-cash-flows.pdf?bypass=on>

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Остапенко Ю.І.

**Новак А.О.,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 2 курс**

ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Зобов'язання відшкодування шкоди є одним із основних інститутів цивільного права України. Його основною метою є захист прав та інтересів осіб, які постраждали внаслідок правопорушень. У сучасному цивільному праві відшкодування шкоди виступає важливим елементом правовідносин, які спрямовані на компенсацію збитків, заподіяних особі чи майну. Основні норми, що регулюють відшкодування шкоди, містяться в Цивільному кодексі України, однак цей інститут тісно пов'язаний і з іншими галузями права.

Відповідно до ст. 509 ЦК України, зобов'язанням є правове відношення, за якого одна сторона (боржник) зобов'язана виконати на користь іншої сторони (кредитора) певні дії, такі як передача майна, виконання робіт, надання послуг, сплата грошей тощо, або ж утриматися від здійснення певних дій (негативне зобов'язання)[1]. Відповідно ми можемо транслювати це визначення в поняття зобов'язання відшкодування шкоди. Зобов'язання відшкодування шкоди – це правовідносини, в яких

одна сторона (заподіювач шкоди) зобов'язується компенсувати майнові чи моральні збитки, завдані іншій стороні (потерпілому), а потерпілий має право вимагати такої компенсації.

На відміну від більшої частини цивільних зобов'язань, які виконуються на засадах диспозитивності, зобов'язання відшкодування шкоди має чітко виражений охоронний характер, в якому перевага надається потерпілій стороні [2, с. 3]. Виконання цього зобов'язання є ключовим, незалежно від того, що стало причиною виникнення шкоди – чи то правопорушення, дії самого потерпілого, чи вплив зовнішніх обставин.

Формами протиправної поведінки є рішення, дії та бездіяльність. Рішенням є волевиявлення особи, спрямоване на зміну чи припинення прав або обов'язків, що може порушувати інтереси інших. Дії – це активні вчинки, які реалізують права чи обов'язки особи, однак здатні порушувати права іншої сторони. Бездіяльність полягає в пасивному невиконанні обов'язків, коли особа, яка зобов'язана діяти, цього не робить, спричиняючи правові наслідки. Однією з важливих умов настання відповідальності за заподіяну шкоду є наявність причинного зв'язку між протиправним діянням і наслідками, тобто шкодою. Особа, яка завдала шкоду, несе відповідальність лише тоді, коли доведено, що її дії були безпосередньою причиною збитків. Це є фундаментальним принципом для захисту прав осіб від необґрунтованих претензій. Однак, у випадках із джерелами підвищеної небезпеки, такими як автомобілі або промислові об'єкти, особа несе відповідальність незалежно від наявності вини[1].

Питання про поняття зобов'язань із відшкодування шкоди є доволі стрімким у юридичній науці. Це пов'язано із впливом звичаїв, практики, законів та інших явищ. У своїй статті ми хотіли би зосередити увагу на працях саме українських дослідників. Д.В. Боброва пропонує наступну характеристику зобов'язань відшкодування: заподіювач шкоди відшкодувати її в натурі або взяти на себе відшкодування збитків; юридичні факти, які стають підставою для виникнення зобов'язання, пов'язані з порушенням абсолютного пасивного обов'язку, що порушує абсолютне право [3, с. 805-807].

Виділимо такі наукові підходи до розуміння досліджуваного питання. Це цивільно-правові зобов'язання, в рамках яких потерпіла сторона може вимагати від боржника повного відшкодування протиправно заподіяної шкоди, що може здійснюватися через надання відповідного майна або компенсацію збитків (Г.В. Єрмоєнко) [4, с. 322]. Відповідно до ст. 1166 ЦК України, особа, яка завдала шкоди, зобов'язана її відшкодувати, якщо не доведе, що шкода завдана не з її вини[1].

У свою чергу, С.Д. Русу підкреслює, що особа, яка завдала шкоди через неправомірні дії, рішення або бездіяльність, зобов'язана відшкодувати шкоду, а потерпілий має право на компенсацію в повному обсязі [5, с. 296].

С.Н. Приступа та С.Є. Сиротенко зазначають, що досліджувані зобов'язання є правовідношеннями, що виникають внаслідок протиправного завдання шкоди, у зв'язку з чим потерпілий має право вимагати від правопорушника виконання зобов'язання щодо відшкодування шкоди. І у випадку завдання шкоди заподіювач зазнає обмежень своїх майнових прав, які проявляються в тому, що заподіювач змушений відшкодувати за свій рахунок всі понесені потерпілим втрати [6, с. 478-479].

Враховуючи думку дослідників та положень ЦК України, ми дійшли висновків, що: зобов'язання виникають внаслідок порушення абсолютних прав, що свідчить про їх недоговірний характер; відповідальність покладається на особу, яка завдала шкоду, і передбачає її обов'язок компенсувати втрати потерпілого. Таке відшкодування покладається тільки на особу, яка заподіяла шкоду. Основою для їх виникнення є протиправні дії або бездіяльність, що спричинили майнову або моральну шкоду іншій особі. Наприклад, завдання шкоди внаслідок дорожньо-транспортної пригоди або пошкодження майна внаслідок необережності; іноді обов'язок компенсувати шкоду виникає лише за наявності вини у поведінці особи, яка її завдала. В інших випадках для встановлення такого обов'язку необхідно керуватися положеннями спеціальних законів. У деяких ситуаціях відповідальність за відшкодування шкоди може покладатися незалежно від вини або навіть за її відсутності.

Отже, зобов'язання відшкодування шкоди забезпечують ефективний захист порушених прав осіб. Законодавство чітко регулює підстави для виникнення таких зобов'язань, умови відповідальності та форми компенсації шкоди.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №№40-44 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Ківалова Т. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Одеса: НУ «ОЮА», 2008. 40 с.
3. Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібн. для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів / За ред. О. В. Дзери. - К.: Юринком Інтер, 1998. 912 с.
4. Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: У двох томах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. Т. 2. Особлива частина. К.: «Ін Юре», 2003. 512 с.
5. Цивільне право України: Навч. посібник / За ред. Р.О.Стефанчука. К.: Наукова думка; Прецедент. Київ, 2004. 361 с.
6. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. /Борисова В.І., Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер, 2004. Т. 2. 552 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка доцентка кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Сердечна І.

Піскун В.В.,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
здобувач вищої освіти

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Тези доповіді мають за мету дослідити гендерне питання на ринку праці України та визначити перспективи подолання гендерних стереотипів в трудових відносинах.

Дослідження ролі і місця жінок в Україні наразі має підвищену актуальність. Повномасштабна війна створює запит на пришвидшення встановлення гендерної рівності у сфері зайнятості. Постає питання про необхідність подолання гендерних стереотипів, що вкоренилися у суспільства на ринку праці.

Досягнення визначеної мети передбачає використання:

1. Методу порівняльно-правового аналізу, що ґрунтується на аналізі діючого міжнародного та національного законодавства у галузі прав людини та принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків на ринку праці.

2. Методів об'єктивності та всебічності, що передбачають всебічний аналіз стану проблеми гендерної рівності в Україні, напрямів державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, змін у думці українського соціуму щодо ролі та місця жінок на ринку праці.

XX та XXI ст. – епоха встановлення гендерної рівності. 10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила Загальну декларацію прав людини, яка поклала основу для створення і розвитку світового законодавства про рівні права і можливості жінок і чоловіків, а також про усунення всіх видів і форм дискримінації людства. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 19 грудня 1979 р., стала базовим договором в сфері прав людини та принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Пекінська декларація та Платформа дій 1995 р. визнали цілі та кроки для держав, щоб досягти прогресу у встановленні гендерної рівності [4].

За даними Всесвітнього економічного форуму щодо гендерного розриву у світі, Україна нині посідає 66 місце серед 146 країн світу. Крок за кроком Україна намагається подолати гендерні розбіжності послідовно імплементуючи міжнародні вимоги щодо гендерної політики держави в національне законодавство.

Стаття 3 Конституції України закріплює рівноправність чоловіків і жінок у всіх сферах життя. Статті 21, 24, 51 Конституції України також містять норми гендерної рівності. Зокрема, ч. 3 ст. 24 Конституції України безпосередньо присвячена подоланню дискримінації жінок в Україні та підкреслює, що рівність прав жінок та чоловіків забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї [3].

Принцип рівності трудових прав громадян України та недопущення дискримінації у сфері праці закладений у головному

законодавчому акті України у галузі трудового права – Кодексі законів України про працю (КЗпП України) безпосередньо у Статті 2¹. Також позитивним кроком для поліпшення умов для зайнятості населення, не зважаючи на стать, стало запровадження у норму КЗпП України дистанційної (ст. 602 КЗпП України) та надомної (ст. 601 КЗпП України) зайнятості, яка вирівнює гендерне питання на ринку праці особливо в умовах повномасштабної війни [2].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. визначив основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Розділ 1, ст. 1 цього Закону визначає: «гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [5].

Указом Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» від 30.09.2019 р. № 722 у п. 5 держава забезпечує гендерну рівність, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат [7]. Основною ж метою стратегії є зменшення фактичної нерівності жінок і чоловіків та забезпечення впровадження міжнародних та європейських стандартів рівності. Передбачається запровадження позитивних дій для надання рівного доступу жінок і чоловіків до освіти та професійного навчання.

Серед основних тенденцій та проблем людського розвитку в Україні Указ Президента № 225 від 14.05.2021 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 р. «Про Стратегію людського розвитку» визначає необхідність забезпечення рівності чоловіків і жінок в тому числі і на ринку праці [6].

Але, незважаючи на існування встановлених законодавством прав та гарантій, роботодавці досить часто нехтують встановленими нормами законодавства. На ринку праці, на жаль, має місце корупційна складова, тіньова зайнятість, недотримання тарифів оплати праці, нерівність оплати праці чоловіків і жінок, недотримання норм праці та відпочинку тощо.

Щодо гендерного питання на ринку праці, жінки також додатково потерпають через поширені в суспільстві гендерні установки та стереотипи про обов'язки полів. Це дуже чітко видно із усталеної класифікації стереотипів в трудових відносинах [1], яка складається з маскуліно-феміністичних стереотипів, пов'язаних з характеристиками особистості; уявлень про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками та жінками, тобто сукупністю зобов'язань перед іншими членами сім'ї та через стереотипи, що визначені специфікою змісту праці жінок, де усталена думка про те, що жінки повинні мати нескладну роботу, а чоловіки – набагато складнішу. Окрім цього, гендерна нерівність у соціально-трудовах відносинах за ознакою статі виявляється, здебільшого, через нерівні можливості отримання професійної освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки, зокрема отримання практичного досвіду; необґрунтовану різницю в оплаті праці та можливостях кар'єрного зростання між чоловіками та жінками; а також у безпідставних відмінностях в умовах праці та організації робочого часу, вимогах до найму на роботу. Також зберігається проблема безробіття серед жінок.

Вплив гендерних стереотипів чітко визначається також і у царині здобуття фахової освіти. Гендерний аналіз витрат на навчання фіксує таку тенденцію: на спеціальностях, де навчаються лише дівчата, найнижча вартість навчання.

Отже попри певні досягнення та наближення національної нормативно-правової бази з питань забезпечення гендерної рівності до світових стандартів, законодавство України вимагає подальшого удосконалення. Вважаємо, цьому сприятиме ухвалення Закону України «Про рівне винагородження за рівноцінну працю» – проєкт розроблений Міністерством економіки України. Він полягає у проведенні кампаній, спрямованих на подолання гендерних стереотипів щодо «жіночих» та «чоловічих» професій та подолання професійної сегрегації; створенні умов для поєднання сімейних та професійних обов'язків для працівників.

Тож встановлення гендерної рівності на ринку праці сприятиме швидшому відновленню економічного зростання, підвищенню стабільності економіки, активізації повоєнного відновлення, поліпшенню умов та якості життя громадян України.

Список використаних джерел:

1. Гендерна нерівність у трудових правовідносинах [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-09-07-2022-2/>
2. Кодекс законів про працю України: Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971 зі змінами та доповненнями, чинний на 20.06.2024 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Конституція України [Текст] : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 червня 2017 року; (офіційний текст) / ред. Л. А. Обозюк. - К. : Паливода А. В., 2017. - 76 с.
4. Международные акты о правах человека [Текст] : сборник документов. - М. : Норма-Инфра-М, 2002. - 944 с.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 р. «Про Стратегію людського розвитку»: Указ Президента № 225 від 14.05.2021 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>
7. «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.»: Указ Президента України № 722 від 30.09.2019 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
8. Російсько-українська війна: гендерні виклики та упередження [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://wicc.net.ua/media/gender_challenges.pdf

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ Нагорна О.О.

**Чалий Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 24 група**

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВА КРАЇН ЄС

21 березня 2014 року наша країна підписала угоду про асоціацію з ЄС. Такий крок відкрив для нас можливість інтеграції до європейських політичних, економічних, соціальних та правових інститутів. Проте такі можливості пов'язані з певними обов'язками які ми маємо виконати перед вступом в ЄС. В своїй роботі я хочу

обговорити проблему гармонізації українського господарського законодавства та права країн ЄС.

Українське законодавства перенесло багато змін, так як історично склалося, що наша країна, нажаль, знаходилась великий час під окупацією іноземних держав. 24 серпня 1991 року після проголошення незалежності наша країна отримала свободу, але досі знаходилась у кайданах радянського права, яке вже на той час було неефективне. Така проблема і досі існує в нашій правовій системі. В той час як українське законодавство базується на змішаній системі права, яка поєднує елементи романо-германського та пострадянських правових традицій. Водночас право ЄС базується на принципах загального європейського права, яке значно відрізняється від пострадянського законодавства. Це створює труднощі в адаптації українського законодавства до норм ЄС, особливо у питаннях, що стосуються регулювання ринку, антимонопольного права та захисту прав споживачів.

Наша правова система має такі слабкі місця як: захист прав інвесторів та бізнесу(українські підприємства часто стикаються з правовими проблемами, пов'язаними з відсутністю стабільності у законодавстві та захисту прав інвесторів), економічні виклики(стандарти ЄС щодо екології, енергетики або сільського господарства вимагають інвестицій у модернізацію підприємств, що може бути складним для українського бізнесу), секторальна гармонізація(відсутня гармонізація в окремих секторах економіки, таких як транспорт, енергетика, телекомунікації, аграрний сектор) та відсутність системи яка на практиці може ефективно регулювати використання прав інтелектуальної власності.

Нині господарське законодавство України не можна назвати досконалим. Не вперше виноситься питання доцільності Господарського кодексу як єдиного, кодифікованого нормативно-правового акту. Однією з проблем є також застарілий підхід до визначення основних правових явищ та велика кількість нормативно-правових актів або їх відсутність, що створює колізії та прогалини.

Головним питанням є те, як саме має проводитися гармонізація нашого законодавства. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським

Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, сторони розвивають та зміцнюють співробітництво з питань політики у сфері промисловості та підприємництва і таким чином покращують умови для підприємницької діяльності всіх суб'єктів господарювання з особливою увагою до малих та середніх підприємств (МСП). Поглиблене співробітництво має покращити адміністративну структуру та нормативно-правову базу для українських і європейських суб'єктів господарювання в Україні та ЄС, повинно ґрунтуватися на політиці ЄС щодо розвитку малого і середнього підприємництва та промисловості з урахуванням визнаних на міжнародному рівні принципів і практики у цих сферах [1, с. 118].

Як слушно зазначав Замрига А.В з цього можна зробити висновок, що головним принципом є співробітництво. Підтвердження цьому можна знайти в такому нормативно-правовому акті як УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. В статті 1 цієї угоди йдеться про те, що цілями асоціації є посилення співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод [2].

Головною метою такого співробітництва є:

1) створення єдиного економічного простору. Інтеграція економіки України в єдиний економічний простір ЄС є однією з головних цілей співробітництва. Це означає вільний доступ українських товарів, послуг, капіталу та робочої сили на ринок ЄС, а також можливість європейських компаній працювати в Україні на рівних умовах;

2) захист прав інвесторів та бізнесу. Співробітництво спрямоване на підвищення рівня захисту прав інвесторів, зокрема через впровадження прозорих і стабільних правових норм. Це є важливим кроком для підвищення довіри іноземних інвесторів до українського ринку;

3) впровадження європейських стандартів та практик. Європейський Союз висуває високі стандарти у сфері охорони праці, екології, якості продукції, корпоративного управління;

4) захист конкуренції та боротьба з монополіями;

5) захист прав інтелектуальної власності;

6) сприяння розширенню контактів між приватними підприємствами України та ЄС, між цими підприємствами й органами влади України та ЄС;

7) підтримка вжиття заходів щодо стимулювання експорту в Україні.

Співробітництво в сфері господарського права між Україною та ЄС має на меті не тільки економічну інтеграцію, але й також покращення інституційних і правових умов для розвитку бізнесу. Гармонізація українського законодавства з європейськими нормами є одним з найважливіших кроків до європейської інтеграції України, що сприятиме зміцненню економіки та створенню сприятливих умов для бізнесу та інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Замрига А.В. Гармонізація українського господарського права та комерційного права країн європейського союзу. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017.С. 118

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ст.1.

Науковий керівник д.ю.н., асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Остапенко Ю.І.

**Харченко В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет міжнародного та європейського права, 4 курс**

ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ПІД ЦИФРОВУ ІНФРАСТРУКТУРУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У сучасних умовах оборони України під час повномасштабного вторгнення надзвичайно актуальним стає питання раціонального використання земельних ресурсів. Одним із

ключових аспектів є забезпечення швидкого доступу до землі для будівництва критичної інфраструктури, зокрема мереж мобільного зв'язку. Розміщення базових станцій та іншого обладнання на приватних землях викликає необхідність запровадження чітких правових механізмів. Останні законодавчі ініціативи щодо примусового відчуження землі для потреб операторів мобільного зв'язку піднімають низку важливих питань, серед яких: захист прав власників, механізми компенсації та правове регулювання відчуження для суспільних потреб під час воєнного стану.

Верховна Рада ухвалила урядовий законопроект №9549, який має на меті суттєво спростити процес виділення землі для розвитку цифрової інфраструктури. Основна мета цього Закону – скоротити термін надання мобільним операторам землі для встановлення базових станцій до 1-3 місяців замість нинішніх 6 місяців. Вартість земельних ділянок, що примусово відчужуються, а також розмір збитків, що відшкодовуються суб'єктам речових прав на них, визначаються через експертну оцінку. Натомість вартість нерухомого майна (будівель, споруд, житлових приміщень), яке відчужується, та відповідні збитки обчислюються за ринковою вартістю через незалежну оцінку. Вартість приватних земельних ділянок та іншого майна і відповідні збитки підлягають виплаті у трикратному розмірі, а в разі купівлі-продажу - з додатковими 20%. Виплата за житлові будинки здійснюється протягом місяця, а за інше майно – протягом шести місяців з дня державної реєстрації. Відшкодування проводиться в грошовій формі через депозит нотаріуса або поточний рахунок власника. Фінансування витрат на процедуру відчуження може покриватися державним бюджетом, ініціатором примусового відчуження або особами, що отримують майно для передбачених законом цілей. Законопроект створює нові можливості для операторів, зокрема оформлення сервітуту не менше ніж на п'ять років. Щодо істотних умов, то умовами договору про встановлення земельного сервітуту є: визначення обсягу прав сервітуарія щодо користування земельною ділянкою (або її частиною); надання кадастрового номера земельної ділянки, до якої встановлюється сервітут; узгодження розміру та порядку сплати за встановлення сервітуту, за винятком випадків безоплатного сервітуту; а також строк дії сервітуту [1].

Це дозволяє використовувати земельну ділянку без укладення договору оренди та зміни цільового призначення землі. Крім того, передбачається можливість встановлення тимчасових споруд як альтернативи масштабному будівництву, що значно прискорить процес будівництва мереж в умовах бойових дій і стане можливим швидко відновити комунікації на звільнених територіях. Закон також встановлює двотижневий термін розгляду заявок на розробку проектів землеустрою, що значно скорочує процес, який раніше тривав до року.

Законопроект викликав критику Національної асоціації адвокатів України, зокрема через запровадження механізму «мовчазної згоди», який дозволяє автоматичне відчуження земель без згоди власника у разі недотримання строків розгляду. Це порушує право на власність і управління майном. Крім того, відсутність чітких визначень термінів створює правові ризики та можливості для зловживань, особливо в контексті розміщення інфраструктури на приватних землях. Відсутність нормативної дефініції інфраструктури може призвести до включення об'єктів нерухомого майна, що фактично позбавляє власника прав на його ділянку, суперечачи частині третій статті 98 Земельного кодексу України. Національна асоціація адвокатів рекомендує внести зміни до Закону "Про відчуження земельних ділянок для суспільних потреб", щоб уникнути правових колізій і забезпечити захист прав власників [5].

Стаття 14-1 (в редакції законопроекту) регулює примусове відчуження земельних ділянок та нерухомого майна, що належить фізичним і юридичним особам, для суспільних потреб. Законопроект передбачає порядок такого відчуження для розміщення об'єктів оборонної промисловості та інфраструктури в Ужгородському районі Закарпатської області в умовах воєнного стану. Важливими є рішення Кабінету Міністрів про перелік суб'єктів, для яких дозволено таке відчуження, і рішення Закарпатської обласної адміністрації щодо інвентаризації земель. Також зміна цільового призначення цих земель при передачі їх в оренду здійснюється Закарпатською обласною держадміністрацією відповідно до пункту 3 частини 12 статті 141 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах

правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [2]. Головне юридичне управління Верховної Ради зазначає, що встановлення будь-яких виключень (як зазначено у законопроекті – особливостей) із загальних правил примусового відчуження об'єктів права власності протягом дії правового режиму воєнного стану в Україні на території окремої адміністративно-територіальної одиниці, а саме Ужгородського району Закарпатської області, є порушенням вимог частини четвертої статті 13 Конституції України щодо рівності усіх суб'єктів права власності перед законом [3]. При цьому слід враховувати, що за державою залишається обов'язок забезпечити захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, а також соціальну спрямованість економіки [4].

Таким чином, хоча законопроект №9549, що наразі знаходиться на підпису у Президента України, має потенціал для спрощення процедур отримання земельних ділянок для розвитку комунікаційних мереж, але важливо, щоб його положення були чіткими і прозорими. Це дозволить врахувати інтереси всіх сторін, включаючи права власників земельних ділянок. Національна асоціація адвокатів України та інші юридичні експерти висловлюють занепокоєння щодо механізму «мовчазної згоди», який може призвести до автоматичного відчуження земель без активної участі та погодження власників. Це може порушувати основні права на власність і управління майном. Відсутність чітких визначень термінів також може створити правові ризики і можливості для зловживань, особливо в контексті розміщення інфраструктури на приватних землях.

Узагалі, важливо, щоб законодавчі ініціативи не тільки сприяли розвитку критичної інфраструктури, але й гарантували правову безпеку для всіх учасників земельних відносин. Це дозволить забезпечити баланс між потребами суспільства і правами індивідуумів, сприяючи таким чином стабільному розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Закон України № 9549 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури відведення земельних ділянок для розвитку цифрової інфраструктури».

2. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».
3. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Апарат Верховної Ради України, Головне юридичне управління. Зауваження до законопроекту про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання земельних ділянок для розбудови цифрової інфраструктури (реєстраційний № 9549). URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/252703.html>.
5. Національна асоціація адвокатів України. Правовий аналіз проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури відведення земельних ділянок для розвитку цифрової інфраструктури» (реєстр. № 9549 від 01.08.2023). URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/ЗП%209549.pdf>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедра земельного та аграрного права Національно юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатенко І.В.

**Жерібний В.О.,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 2 курс, 8 група**

ЕТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА МЕДИЧНІ АСПЕКТИ ЕВТАНАЗІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема евтаназії належить до найбільш дискусійних питань біоетики та медичного права сучасності. В умовах стрімкого розвитку медичних технологій, які дозволяють штучно підтримувати життя людини протягом тривалого часу, питання права на гідну смерть набуває особливої актуальності та потребує комплексного міждисциплінарного дослідження. Евтаназія як свідоме припинення життя невиліковно хворої людини з метою припинення її страждань породжує складний комплекс етичних дилем, які стосуються фундаментальних питань життя і смерті, автономії особистості, лікарського обов'язку та меж медичного втручання. Правова регламентація евтаназії суттєво відрізняється у різних країнах світу – від повної заборони до легалізації як активної, так і пасивної форм за чітко визначених умов. У сучасних умовах особливої ваги набуває необхідність вироблення збалансованого підходу до проблеми евтаназії, який би враховував як фундаментальне право людини на життя, так і право на гідну смерть, базувався на принципах гуманності

та поваги до автономії особистості, але при цьому містив надійні запобіжники від зловживань [1, с. 8].

Евтаназія залишається однією з найбільш дискусійних тем у сучасному суспільстві, що знаходиться на перетині етики, медицини та права. Це питання викликає гострі дебати серед медичних працівників, юристів, філософів та широкої громадськості, оскільки стосується фундаментальних питань життя і смерті, людської гідності. З етичної точки зору, головна дилема полягає у протиставленні двох базових принципів: права людини на автономію та самовизначення, включаючи право розпоряджатися власним життям, та принципу святості людського життя [1, с. 7]. Прихильники евтаназії апелюють до права людини на гідну смерть та уникнення нестерпних страждань. Вони стверджують, що примушування невиліковно хворої людини продовжувати життя в стані сильного болю чи повної залежності від інших може бути більш неетичним, ніж надання їй можливості добровільно піти з життя [2]. Опоненти наголошують на недоторканності людського життя та потенційних ризиках зловживань [5, с. 27]. У правовому аспекті спостерігається поступова лібералізація законодавства щодо евтаназії у розвинених країнах. Правове регулювання окремих видів евтаназії є у 28 державах світу – від Австралії до Уругваю [6, с. 110]. При цьому підходи у зарубіжних державах різняться. Так, Бельгія, Канада, Колумбія, Люксембург, Нідерланди та Швейцарія вже затвердили законодавство, що регулює право на активну евтаназію. У США кілька штатів, включаючи Каліфорнію, Колорадо та Орегон, дозволяють пацієнтам отримувати летальні рецепти, якщо вони смертельно хворі. В Австралії (штат Вікторія та Західна Австралія), ухвалили закон про евтаназію. Більшого поширення набула все ж пасивна евтаназія (в Аргентині, Індії, Німеччині, Чілі, Фінляндії тощо) [1, с. 158-159]. Проте навіть у цих юрисдикціях існують суворі процедури та обмеження. Зазвичай вимагається, щоб пацієнт був повнолітнім, психічно здоровим, страждав від невиліковної хвороби, що спричиняє нестерпні страждання, та неодноразово висловив добровільне бажання припинити життя [3]. Рішення має бути підтверджене кількома незалежними лікарями.

Медичний аспект евтаназії тісно пов'язаний з розвитком паліативної допомоги. Сучасна медицина має значні можливості для

полегшення страждань невиліковно хворих пацієнтів, проте в деяких випадках навіть найкраще паліативне лікування не може забезпечити прийнятну якість життя. Важливим є розмежування активної та пасивної евтаназії. Активна евтаназія передбачає введення препаратів, що призводять до смерті, тоді як пасивна - припинення підтримуючої терапії. У багатьох країнах, де активна евтаназія заборонена, пасивна форма допускається за певних умов [1, с. 70-74]. Особливу увагу слід приділити питанню інформованої згоди та психологічного стану пацієнтів, які просять про евтаназію. У контексті сучасної медичної практики важливим питання є ставлення медичних працівників до евтаназії. Частина лікарів вважає її несумісною з професійною етикою та клятвою Гіппократа, інші розглядають як крайній, але допустимий засіб полегшення страждань пацієнта.

Перспективи розвитку питання евтаназії пов'язані з кількома тенденціями. По-перше, старіння населення та зростання тривалості життя призводять до збільшення кількості людей з тяжкими хронічними захворюваннями. По-друге, розвиток медичних технологій дозволяє підтримувати життя все довше, що загострює питання його якості. По-третє, зростає суспільний запит на автономію в прийнятті рішень щодо власного здоров'я та життя [4]. Важливим аспектом є економічний вимір проблеми. Хоча це делікатне питання, не можна ігнорувати високу вартість підтримання життя термінально хворих пацієнтів та обмеженість ресурсів системи охорони здоров'я. Проте небезпечно допустити, щоб економічні міркування стали визначальними при прийнятті рішень щодо евтаназії. Розвиток законодавства та практики щодо евтаназії має відбуватися з урахуванням культурних та релігійних особливостей різних суспільств. Необхідно знайти баланс між повагою до індивідуальної автономії та захистом вразливих груп населення від можливих зловживань. Важливо розвивати паліативну допомогу та психологічну підтримку як альтернативу евтаназії, забезпечуючи при цьому право пацієнтів на прийняття інформованих рішень щодо завершення власного життя у випадках невиліковних захворювань та нестерпних страждань.

Підбиваючи підсумки можна дійти висновку, що проблема евтаназії є складним міждисциплінарним питанням, яке потребує збалансованого та виваженого підходу з урахуванням багатьох

факторів. У етичному вимірі евтаназія залишається предметом гострих дискусій, центром яких є протистояння між принципом недоторканності людського життя та правом особистості на автономію у прийнятті рішень щодо власного життя і смерті. Аналіз міжнародного досвіду правового регулювання евтаназії демонструє поступову тенденцію до лібералізації законодавства у розвинених країнах. При цьому спостерігається диференційований підхід до різних форм евтаназії - від повної заборони до легалізації як активної, так і пасивної форм за чітко визначених умов. У медичному аспекті важливим є визнання тісного взаємозв'язку між питанням евтаназії та розвитком паліативної допомоги. Сучасні можливості медицини у полегшенні страждань невеликовно хворих пацієнтів мають розглядатися як пріоритетний напрямок. Перспективи розвитку практики евтаназії визначаються комплексом факторів, серед яких демографічні зміни, технологічний прогрес у медицині та зростання суспільного запиту на автономію в прийнятті медичних рішень. При цьому економічні міркування, хоча і є важливими в контексті обмеженості ресурсів системи охорони здоров'я, не повинні ставати визначальними при прийнятті рішень щодо евтаназії.

Список використаних джерел:

1. Правові питання евтаназії: Україна та світовий досвід: монографія. За загальною редакцією д.ю.н., проф. С.Б. Булеци; д.ю.н., проф. М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2021. 268 с.
2. Нікітенко Л. О., Бабик М. К., Право на евтаназію у контексті реалізації права на життя, URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/13.pdf> (Дата звернення: 30.10.2024)
3. Легалізація евтаназії. Де її підтримують і за яких умов, URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-54749984> (Дата звернення: 30.10.2024)
4. Попелюшко О. А. Евтаназія як вияв права людини розпоряджатись власним життям. Альманах науки. 2018. №1/2. С. 49-53.
5. Чеховська І. В., Білоусюк І. І. Правове регулювання евтаназії: міжнародний досвід. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2019. № 14. С. 20-43.
6. Корнієнко А. Ю., Муртішцева А. О. Щодо правового регулювання права на евтаназію. Наукове забезпечення технологічного прогресу XXI сторіччя. Т. 5. 2020. С. 100-130.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Сердечна І.Ю.

**Гриценко К.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Полтавський фаховий коледж, 3 курс**

ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ В КОНТЕКСТІ ПОДІЙ 2024 РОКУ В УКРАЇНІ

Актуальність обраної теми полягає у зростанні кількості випадків зникнення людей через війну. А визнання особи безвісно відсутньою, а пізніше визнання померлою має серйозні правові наслідки для сімейних, соціальних, майнових відносин тому, що потребує не тільки консультації юриста. А й має велику кількість конфліктів, які потрібно вирішити. Такі проблеми це повернення свого майна за цього виникають конфлікти з родичами, спадкоємцями та іншими зацікавленими сторонами, також проблема це повернення своїх прав на дитину, відновлення шлюбу і інші проблеми.

Рішення про визнання людини безвісно відсутньою виноситимуться тільки судом. Стаття 43 ЦК встановлює умови при яких фізична особа може бути визнана безвісно відсутньою якщо протягом одного року в місці її перебування не було відомостей про місце перебування [2].

А якщо про людину не має ніяких відомостей про місце перебування протягом 3х років то таку особу можна визнати судом померлою відповідно до статті 46 ЦК [2]. А також якщо особа безвісно зникла й є причини що загрожували їй смертю, або дають можливість припускати підстави нещасного випадку протягом 6 місяців. Й за можливості вважати особу загиблою від певного нещасного випадку, або за надзвичайних обставин техногенного або природного характеру то після 1 місяця після завершення роботи спеціальної комісії. Доцільно згадати схожі судові рішення які ми можемо знайти у Єдиному державному судовому реєстрі судових справ. Таким приклад може бути як справа №226/2010/24 [5]. У цій справі особа звернулась до суду із проханням визнати свого брата безвісно відсутнім за особливих обставин (під час бойових дій). Щоб отримати виплати, але судом було відмовлено відповідно до того що це не передбачено ЦК.

На сучасному етапі розвитку національного законодавства в правовому регулюванні інституту визнання особи безвісно відсутньою є колізії, які потребують вирішення. У ході даного дослідження я розглянула дану проблематику, як визнають особу померлою. Це подається заява родичами померлого або законними представниками в суд відповідно до п.8 ч.1 ст.315 Цивільного процесуального кодексу у заяві повинно бути зазначено відповідно до ст. 318 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) такі пункти [4]: що просить встановити заявник; причини неможливості надання документів що посвідчують факт смерті; докази підтвердження факту смерті; докази підтвердження обставин (приклад місце смерті); довідки про неможливість втрачених документів (за потреби).

І за правильності складення заяви розпочинається судовий розгляд справи. Після встановлення юридичного факту смерті особу визначають такою, яка являється померлою. Це встановлює тільки суд відповідно до п.8 ч.1 ст.315 Цивільного процесуального кодексу [4].

При розгляді питання необхідно висвітлити таку ситуацію коли фізична особа, яка була оголошена померлою з'являється. У статті 48 ЦК [2] сказані правові наслідки. Тому відповідно до статті повинно особі звернутись до суду з заявою про скасування рішення про визнання безвісно відсутньою або померлою. Заяву подає особа, яка вважалась безвісно відсутня або оголошена померлою, або інша зацікавлена особа. Прикладом такої ситуації можна побачити у Єдиному державному реєстрі судових справ. Ця справа знаходиться під номером 2-о-27/09 [6] що громадян звернувся до суду із заявою про скасування рішення про визнання громадянина безвісно відсутнім. У ході справи суд встановив що особа, яка не з'являлась у місці свого проживання 1 рік і на момент судового засідання з'явилась і надала паспорт і бажає поновити свої права , рішення було скасоване і особа була визнана як фізична особа.

Підсумок полягає в тому, що процедура оголошення людини безвісти зниклою або померлою стосується всіх аспектів життя, включаючи майнові та сімейні відносини, правові наслідки. Однак, якщо особа повернеться або отримає інформацію про своє місце знаходження, суд може скасувати рішення про визнання особи

померлою або безвісно відсутньою. Важливою частиною цього процесу є звернення до суду та вирішення майнових питань, які виникають за вашої відсутності.

Список використаних джерел:

1. Словник UA
2. Цивільний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Оголошення фізичної особи померлою – WikiLegalAid. Платформа правових консультацій - WikiLegalAid. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Визнання_фізичної_особи_безвісно_відсутньою._Оголошення_фізичної_особи_померлою#google_vignette
4. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120873127>
6. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/8070171>

**Науковий керівник: викладач фахового коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого Черногор Н.С.**

**Лапитан А.А.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
юридичний факультет, 3 курс**

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Деліктні зобов'язання займають важливе місце в системі цивільного права, оскільки забезпечують правові підстави для захисту осіб, яким завдано шкоди через неправомірні дії інших суб'єктів. Правовий статус суб'єктів деліктних зобов'язань є основою для визначення їхніх прав та обов'язків, а також для реалізації відповідальності за заподіяну шкоду. Це дослідження аналізує правовий статус осіб, які є сторонами в деліктних зобов'язаннях, їхні права, обов'язки та відповідальність у рамках цивільного права.

Деліктні зобов'язання – є одним із найпоширеніших видів цивільно-правових зобов'язань [1]. Підставою для виникнення, яких є шкода заподіяна внаслідок службових злочинів, побутової

випадковості, протиправних дій осіб, стихійного лиха та нещасних випадків.

Громадяни можуть загинути, стати особами з інвалідністю, отримати тілесні ушкодження внаслідок нещасного випадку на виробництві, вчиненого проти них кримінального правопорушення чи домашнього насильства. Шкода може бути заподіяна не тільки здоров'ю, а й особистому майну, яке не є власністю особи, в тому числі честі, гідності, діловій репутації. Стягнення збитків є значущим засобом захисту економічних основ країни, оскільки дає можливість захистити та відновити, як правило, порушені права власності, які є основою будь-якого соціального класу.

Крім того, стягнення грошової компенсації у цивільних справах не виключає можливості застосування до особи, яка завдала шкоди, заходів стягнення, адміністративної та кримінальної відповідальності, ці заходи мають моральну складову, яка сприяє отриманню форми сатисфакції, що є внутрішньо притаманним індивіду.

Особами, які підлягають деліктній відповідальності, є всі учасники цивільних правовідносин, визначені статтею 2 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) [1]. Їх називають кредитором і боржником. Важливо зазначити, що деліктні зобов'язання мають характер публічної відповідальності, оскільки встановлення обов'язків сторін у цих зобов'язаннях відбувається не за їхньою згодою, а на основі приписів законодавства. Суб'єктами деліктних зобов'язань є дві основні сторони: потерпілий (кредитор) та заподіювач шкоди (боржник). Їхній правовий статус визначається обсягом прав і обов'язків, а також вимогами щодо відшкодування шкоди. Якщо у взаємних договорах, які є поширеними в цивільному праві, кожна сторона є одночасно і кредитором, і боржником, то в справах про делікти тільки одна сторона є кредитором, а інша - боржником. Будь-яка фізична особа може взяти на себе роль кредитора, а щодо боргу законодавець передбачив особливі вимоги щодо зобов'язувальної та платоспроможної здатності. У деяких випадках законодавство спеціально уповноважує, щоб боржником був хтось інший, ніж винуватець, ця особа несе відповідальність за поведінку, яка

привела до шкоди. Повноцінним суб'єктом відповідальності є лише той, хто має природну здатність до делікту.

За загальним правилом особа вважається деліктоздатною з досягнення нею 14 років. Відповідальність у деліктному зобов'язанні лежить переважно на заподіювачі шкоди, який зобов'язаний повністю або частково відшкодувати завдану шкоду. Наведемо приклади деяких з основних принципів деліктної відповідальності:

- принцип вини. Відповідальність заподіювача шкоди зазвичай визначається на основі його вини. Це означає, що потерпілий повинен довести, що заподіювач діяв умисно або з необережністю, що призвело до шкоди.

- принцип повного відшкодування шкоди. Відшкодування має покривати всі витрати потерпілого, пов'язані зі шкодою, включаючи як матеріальні збитки, так і моральну шкоду.

- принцип пропорційності. Якщо шкода була завдана частково з вини потерпілого або третіх осіб, відповідальність заподіювача може бути пропорційно зменшена [3].

Тобто вищезгадані принципи забезпечують справедливість у деліктних зобов'язаннях, дозволяючи сторонам отримати захист і можливість дотримання своїх прав.

Цивільний кодекс України регулює спеціальні делікти, що мають своєрідну спрямованість на суб'єкт відповідальності за шкоду, незалежну від вини боржника. Так, статтею 1172 Цивільного кодексу України встановлено, що юридична або фізична особа зобов'язана відшкодувати шкоду, заподіяну їм працівником під час виконання службових обов'язків (посадовою особою). Замовник також несе вартість шкоди, завданої іншій особі виною підрядника: якщо він виконав вказівки замовника. У кооперативах членам відшкодовується збиток, заподіяний суспільству або кооперативу їх участю в іншій діяльності (наприклад, у підприємстві).

Суб'єктом спеціального зобов'язання є держава. Суб'єктами відшкодування шкоди, завданої фізичній або юридичній особі згідно з Цивільним кодексом України діями чи бездіяльністю органу державної влади, є держава, АРК, орган місцевого самоврядування; Органу АРК, органу місцевого самоврядування

при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 1173 ЦК України), а також шкоди, завданої фізичній або юридичній особі згідно з Цивільним кодексом України неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадових осіб або посадовим особам органу державної влади, органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 1174 ЦК України) та шкоди, завданої фізичній або юридичній особі актами державної влади, рішенням АРК, органом місцевого самоврядування. Постанова державного органу, а також нормативно-правовий акт, визнаний незаконним, а потім скасований (ст. 1175). Держава відшкодовує шкоду, завдану неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратурою або судом (ст. 1176 ЦК України), а також збитки особі, яка потерпіла від правопорушення (ст. 1177 ЦК України).

Особливістю цих правовідносин є те, що держава не тільки ліквідує майнові наслідки, заподіяні протиправними діями судових та правоохоронних органів, але й бере за це відповідальність. Вона зобов'язана виконати свій суб'єктивний обов'язок щодо відновлення порушеної майнової сфери потерпілого [2, с. 9].

Визначення правового статусу суб'єктів деліктних зобов'язань залишається важливим і актуальним завданням цивільного права, однак на практиці існують деякі труднощі:

1) потерпілим іноді важко довести факт і розмір моральної шкоди, що може обмежити їхні права на компенсацію.

2) деякі випадки, коли шкода є наслідком «форс-мажорних» обставин або інших обставин, що не залежать від волі заподіювача, створюють правову невизначеність у визначенні відповідальності.

3) деякі аспекти деліктної відповідальності, такі як визначення вини та відшкодування моральної шкоди, потребують уточнення в законодавстві для забезпечення повного захисту прав потерпілих [3].

Отже, правовий статус суб'єктів деліктних зобов'язань визначає їхні права, обов'язки та відповідальність у межах цивільних правовідносин, які виникають внаслідок заподіяння шкоди. Він є важливим елементом забезпечення справедливості та

ефективності правового захисту, оскільки регулює порядок відшкодування завданих збитків. Визначення цього статусу допомагає встановити межі правомірної поведінки, а також заходи відповідальності за її порушення. Правовий статус суб'єктів у деліктних зобов'язаннях сприяє правовій визначеності та забезпеченню захисту прав потерпілих.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. База даних «Законодавство України» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.10.2024).
2. Яновицька Г.Б. Відновлення майнових прав незаконно засуджених та реабілітованих громадян: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03; Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 20 с.
3. Стефанчук М.О. Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб та особливості її здійснення: монографія. Київ: АртЕк, 2020. 479 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка» Кочина О.С.

**Лідер Р.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 19 група**

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Як відомо, ще з давніх часів міжнародна торгівля – це основа всіх політичних відносин будь-яких країн світу. Попри те, що держави воювали, розпадалися, утворювалися нові, торгівля не припинялася ніколи. В умовах сучасного світу роль міжнародної торгівлі суттєво зросла, а отже, задля забезпечення правопорядку і розвитку зовнішньоекономічних зв'язків постають питання захисту прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, яким законодавством керуватися і як визначити коло прав та обов'язків?

Варто додати, що відносини, які розглядаються, мають нетиповий характер, з огляду на це в науці виокремлюються наступні не притаманні звичайним правовідносинам рівні регулювання: приватне, публічне і наддержавне [1, с. 5].

Такий підхід до градації має відображення і в національному законодавстві України. Основою законодавства в цій сфері є Конституція України, закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про міжнародне приватне право», міжнародні домовленості, ратифіковані ВРУ, які є частиною національного законодавства.

Незважаючи на це, існують певні колізії в регулюванні зовнішньоекономічних відносин – правові ситуації, які через наявність іноземного елемента (це може бути місце укладення угоди, один із суб'єктів угоди не є резидентом України тощо) підпадає під дію двох різних національних систем. Проте саме колізійні норми покликані вирішити цю проблему.

У контексті сказаного окрему увагу слід приділити Закону України «Про міжнародне приватне право». Даний Закон є первинною ланкою законодавства України, до приписів якого треба звертатися при визначенні необхідного до застосування права. Він містить визначення колізійної норми, а також закріплює принципи міжнародного приватного права. Завдяки тому, що даний нормативно-правовий акт розроблений на основі міжнародних договорів України, він втілює правила встановлення права, що підлягає застосуванню на основі загальновизнаних практик.

Так, вищезгаданий Закон закріплює «принцип автономії» волі для договірних сторін в межах змісту правочину. Це означає те, що сторони відповідного правочину можуть обирати право будь-якої країни, яке застосовуватиметься на їх власний розсуд. У разі відсутності такого зазначення використовується принцип найбільш тісного зв'язку [2]. Наприклад, однією з найбільш поширених прив'язок, які застосовуються при укладенні договору міжнародної купівлі-продажу товарів, є формула прикріплення – «Закон країни продавця», згідно з якою застосовується право тієї держави, де зареєстрована юридична особа, або має місце проживання фізична особа, або основне місце здійснення діяльності сторони продавця [3, с. 315].

На нашу думку, у зовнішньоекономічній діяльності ключову роль усе ж таки відіграють міжнародні договори, оскільки вони фактично встановлюють уніфіковані правила для певних

правовідносин (йдеться, зокрема, про форму правочину, права і обов'язки сторін, способи правового захисту тощо).

Варто додати, що Л. М. Невара й А. О. Назаренко звертають увагу на той факт, що в Україні діє принцип примату міжнародного права над національним. Зміст цього принципу яскраво відображений в низці нормативно-правових актів. За своєю природою він означає, що в разі будь-яких суперечностей між нормами міжнародного й національного права слід застосовувати правила, встановлені міжнародним договором [4].

Вбачається, що яскравим прикладом такого подвійного регулювання є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року, положеннями якої детально регламентуються порядок укладення, виконання договорів міжнародної купівлі-продажу товарів, а також порядок і способи захисту прав контрагентів. Однією з очевидних суперечностей між цим міжнародним договором і національним колізійним регулюванням є форма договору. Так, ст. 11 цієї Конвенції закріплено, що такий договір може укладатися в усній формі, тоді як згідно з українським що законодавством дані правочини обов'язково мають вчинятися в письмовій формі.

Мабуть, з огляду на це суперечки за такими договорами найбільш поширені, що, до речі, підтверджується практикою їх вирішення Міжнародним комерційним арбітражним судом при ТПП України

Не можна оминати й «правил Інкотермс-2020», розроблених Міжнародною торговою палатою, які, на наш погляд, відіграють важливу роль в міжнародній торгівлі. Їхня суть полягає у створенні уніфікованих правил тлумачення термінів (понять) у даній сфері, а також у розмежуванні зони переходу відповідальності за збереження товару від продавця до покупця.

Проте найважливішу і найефективнішу роль, на наше переконання, відіграють договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних/кримінальних справах між Україною та низкою держав світу, зокрема: Польщею, Канадою, Китайською Народною Республікою, Молдовою, Грузією тощо. Завдяки даним договорам суди України чи іноземної держави можуть на свій

розсуд обирати, за яким законодавством вирішувати ту чи іншу справу, в межах зовнішньоекономічної діяльності. Найчастіше в таких відносинах застосовується прив'язка «закон місця укладення договору».

Отже, спираючись на наведене, можна зробити висновок, що регулювання зовнішньоекономічної діяльності потребує застосування норм національного права, колізійних норм національного й міжнародного права. Вказані норми досить часто знаходяться в суперечності між собою, що призводить до ускладнення вирішення таких категорій правових спорів. Вбачається, що для найпоширеніших й найрозвиненіших галузей економічної торгівлі варто розробити уніфіковані імперативні правила на наддержавному рівні, встановити єдині прив'язки до того чи іншого національного законодавства. Переконані, що це позитивно вплине на світову економіку, полегшить вирішення таких спорів і стане сильним поштовхом до покращення добробуту населення планети в цілому.

Список використаних джерел:

1. Андрій М., Анатолій М. Міжнародні нормативні акти як джерела регулювання зовнішньоекономічних відносин та їх співвідношення з національним законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №1. С. 64-68.
2. Про міжнародне приватне право: Закон України: від 23.06.2005 р. № 2709-IV. Дата оновлення: 23.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 5.10.2024).
3. Кузьменко С. Г. Міжнародне приватне право: навч. посібник. Київ : Київ. центр учбов. л-ри, 2010. 316 с
4. Невара Л. М., Назаренко А.О. Роль міжнародних договорів у правовій системі України." *The 9 th International scientific and practical conference "Modern research in world science"* November 28-30, 2022 SPC "Sci-conf. com. ua", Lviv, Ukraine, 2022. P. 1853.
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text. (дата звернення: 5.10.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., доцент, асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Остапенко Ю.І.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ МАЛОЛІТНЬОЮ ТА НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ

Сьогодні, у контексті динамічного розвитку економіки, збільшення кількості цивільних та комерційних спорів, поняття шкоди та збитків набуває особливої уваги. Правове регулювання відшкодування шкоди є інструментом, яке дозволяє забезпечити відновлення порушених прав і справедливість у відносинах між суб'єктами. Актуальність даної теми також підтверджується її відображенням у цивільних кодексах різних країн, включаючи Україну, що спрямовані на захист прав та інтересів як фізичних, так і юридичних осіб.

Поняття шкоди та збитків виникло ще в давнину, з часів римського приватного права. Латинське слово «damnum» означало як матеріальні втрати, так і моральну шкоду, включаючи втрати майна та образу честі. Проте, на думку науковців, найчастіше мається на увазі саме майнові збитки, а іноді – грошовий штраф. Відшкодування шкоди є загальною правовою нормою, яка застосовується не лише в українському праві, а й у правових системах інших країн [1, с. 103].

Цивільний кодекс України закріплює, що особи у віці до 14 років мають часткову цивільну дієздатність і не мають деліктоздатності (статті 31, 1178 Цивільного кодексу України), а особи у віці від 14 до 18 років мають неповну цивільну дієздатність і набувають деліктоздатності (статті 32, 1179 Цивільного кодексу України) [2]. Розділення осіб віком до 18 років на малолітніх та неповнолітніх обумовлено тим, що особи які досягли 18 років повинні вже бути достатньо зрілими для того, щоб усвідомлювати свої дії та їх наслідки, а у деяких випадках мають і матеріальну можливість відшкодувати завдану шкоду [3, с. 849].

Розглядаючи питання відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою, то варто визначити наступне. Стаття 1178 Цивільного кодексу України встановлює відповідальність за шкоду, завдану малолітньою особою (дитиною віком до 14 років).

Основний акцент робиться на тому, що відповідальність за таку шкоду несуть її батьки, усиновлювачі або опікуни, а також фізичні або юридичні особи, які мають обов'язок здійснювати виховання та нагляд за малолітньою особою. Вони повинні відшкодувати шкоду, якщо не доведуть, що належним чином виконували свої обов'язки щодо нагляду за дитиною. Особи, відповідальні за відшкодування шкоди, не відбувають покарання в класичному розумінні, оскільки мова йде про цивільно-правові наслідки. Покарання у такому випадку є фінансовим зобов'язанням, тобто відшкодуванням шкоди. У випадку, коли дитина завдає шкоди під наглядом школи, лікарні чи іншого закладу, ці установи несуть відповідальність, якщо не зможуть довести свою належну поведінку. Інколи відповідальність розподіляється між кількома суб'єктами, які здійснювали нагляд за дитиною.

Особливістю відшкодування шкоди є те, що навіть після досягнення дитиною повноліття (18 років), якщо завдана шкода була до 14 років, відповідальність зберігається за батьками або опікунами. Однак, якщо дитина досягла повноліття і має власні достатні фінансові ресурси, вона може бути зобов'язана судом самостійно відшкодувати шкоду в повному або частковому обсязі, за умови, що її батьки чи опікуни є неплатоспроможними або померли. Це важлива відмінність, яка робить таке покарання унікальним у контексті цивільного права. Суб'єктами відповідальності за шкоду, заподіяну малолітніми, традиційно вважаються батьки.

Щодо відповідальності батьків, які проживають окремо від дитини, у більшості законодавств та доктрин це питання вирішується залежно від того, як здійснюють турботу про дитину батьки, які проживають окремо. Умовою відповідальності є спільне проживання дитини з батьками. Якщо право батька на спілкування з дитиною обмежене відповідальність такого батька за шкоду, заподіяну малолітнім, також може бути обмежена.

Щодо терміну відшкодування шкоди, то він є не обмежений віком дитини. Якщо батьки, опікуни або заклади, що здійснювали нагляд, несуть відповідальність, вони зобов'язані відшкодувати шкоду незалежно від того, скільки років минуло з моменту її завдання. У випадку, якщо повнолітня особа зобов'язана судом

самостійно компенсувати шкоду, це рішення ухвалюється з урахуванням фінансового стану цієї особи.

Після досягнення особою 14–ліття і до досягнення 18–ти вона набуває нового статусу – неповнолітня особа. Вважається, що у цьому віці особа вже здатна усвідомити та відповідати за свої дії тому обов'язок відшкодувати завдану шкоду покладається на інших осіб тільки за умови, що дитина не може зробити це самостійно. Перелік таких осіб теж відрізняється. Так, стаття 1179 Цивільного кодексу України передбачає можливість перенесення відповідальності на батьків (усиновлювачів), піклувальника; заклад, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника. Відповідно до статті 1179 Цивільного кодексу України, відповідальність за шкоду, завдану неповнолітньою особою (від 14 до 18 років), покладається на неї самостійно. Означає, що така особа відповідає за свої дії на загальних підставах, тобто так само, як і дорослі. Однак якщо майна неповнолітньої особи недостатньо для повного відшкодування шкоди, її батьки або піклувальники зобов'язані компенсувати решту збитків. Вони можуть бути звільнені від відповідальності, якщо доведуть, що діяли сумлінно і шкода не є результатом їхньої вини. У цьому випадку покарання полягає в обов'язку відшкодувати шкоду потерпілій стороні, що здійснюється фінансово, тобто за рахунок власних коштів або майна особи, яка завдала шкоди.

Особливістю відповідальності неповнолітніх є те, що їх батьки або піклувальники також можуть нести часткову або повну відповідальність, якщо у дитини недостатньо майна. Важливим є те, що відповідальність батьків чи піклувальників зберігається лише до моменту досягнення неповнолітньою особою 18 років або до моменту, коли вона отримає майно, достатнє для покриття завданих збитків.

Щодо строків відповідальності, батьки, піклувальники або заклади відповідають за дії неповнолітнього до досягнення ним повноліття (18 років). Якщо до цього моменту неповнолітня особа отримує власне майно, вона може самостійно покривати збитки, і обов'язок батьків припиняється.

Отже, розглядаючи питання відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою, слід зазначити, що стаття 1178 Цивільного

кодексу України встановлює відповідальність за шкоду, завдану дитиною віком до 14 років. Відповідальність за такі дії несуть батьки, усиновлювачі або опікуни, а також фізичні чи юридичні особи, які зобов'язані здійснювати нагляд за дитиною. Покарання в такому випадку полягає не в кримінальній відповідальності, а в обов'язку фінансово компенсувати збитки. Після досягнення 14 років відповідальність змінюється: дитина вже здатна усвідомлювати свої дії, тому відповідальність покладається на неї. Однак, якщо її майна недостатньо для повного відшкодування, батьки або піклувальники мають компенсувати решту.

Список використаних джерел:

1. Ханік–Посполітак Р.Ю. Відшкодування шкоди в цивільному законодавстві: український та європейський підходи. *Наукові записки НаУКМА*. Київ: Націонал. ун-т «Києво–Могилянська академія», 2016. С. 103–106.
2. Цивільний кодексу України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 11.10.2024).
3. Достдар Р.М., Тарасенко О.О. Суб'єкти відповідальності за шкоду спричинену малолітньою і неповнолітньою особою. *Інновації в суднобудуванні та океанотехніці*: матеріали. XV Міжнар. наук.–технічна конф. Миколаїв: Націонал ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2024. С. 848–851.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка» Кочина О.С.

**Ухабова В.М.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
юридичний факультет, 3 курс**

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ МАЛОЛІТНІМИ ТА НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ

Відповідальність за шкоду, заподіяну малолітніми та неповнолітніми особами – одна з найважливіших тем сучасного цивільного права. Це зумовлено необхідністю забезпечення правового захисту прав та інтересів потерпілих, а також необхідністю захисту неповнолітніх як вразливої категорії, які ще не досягли повної дієздатності. Значна кількість справ, пов'язаних із заподіянням шкоди неповнолітніми та малолітніми особами,

потребує відповідного правового регулювання та вдосконалення механізмів відповідальності. Питання про відповідальність за шкоду, заподіяну дітьми та підлітками, набуває особливої актуальності в період підвищення соціальної активності дітей та підлітків, поширення нових форм поведінки (зокрема в цифровому середовищі). Тому ця тема є актуальною для розробки та впровадження ефективних законодавчих норм, що регулюють відшкодування шкоди, а також для формування єдиної правозастосовної практики, яка забезпечує баланс інтересів потерпілих, батьків, неповнолітніх та малолітніх осіб.

Згідно з Цивільним кодексом України (далі ЦКУ), правовий статус малолітніх (осіб, які не досягли 14 років) і неповнолітніх (осіб віком від 14 до 18 років) у питаннях цивільно-правової відповідальності істотно різняться [1].

Так, відповідно до ч. 2 ст. 31 ЦКУ малолітні особи не несуть відповідальності за заподіяну ними шкоду. В силу ст. 1178 ЦКУ за дії малолітньої особи можуть нести відповідальність наступні суб'єкти: батьки (усиновлювачі), опікуни чи інші фізичні особи, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи, особа, яка здійснює нагляд за малолітньою особою на підставі договору, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я чи інші заклади, що зобов'язані здійснювати нагляд за нею.

Неповнолітні особи мають ширші права у порівнянні з малолітніми, що дає можливість їм самим особисто нести відповідальність за цивільні правопорушення. Відповідно до ст. 1179 ЦКУ батьки (усиновлювачі) або піклувальники несуть додаткову субсидіарну відповідальність лише у разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди.

Через свій вік неповнолітні не володіють повною цивільною дієздатністю і вважаються нездатними усвідомлювати наслідки своїх дій. Цей механізм відповідальності заснований на принципі опосередкованої відповідальності, оскільки неповнолітній не може самостійно контролювати свої дії. Батьки або інші законні представники можуть нести відповідальність, якщо у неповнолітнього немає достатніх коштів. Однак якщо

неповнолітній заподіяв шкоду внаслідок умисних дій, на нього може бути покладено повну відповідальність [2, с. 98-101].

Проаналізувавши положення щодо відповідальності за шкоду, завдану неповнолітніми та малолітніми особами, можна сказати, що у законодавстві діє принцип захисту інтересів дітей, врахуючи їхній вік та наявність особистого майна. Малолітні особи ніколи не несуть одноосібної відповідальності за заподіяну шкоду, на відміну від неповнолітніх осіб, які можуть нести одноосібну відповідальність, якщо в них є достатня кількість майна. Неповнолітні особи мають більше прав і можуть вчиняти правочини, які можуть вплинути на їхню відповідальність. Наприклад, дохід або стипендія неповнолітнього можуть бути використані для відшкодування заподіяної шкоди.

Також ЦКУ передбачає особливий порядок розподілу відповідальності у випадках, коли шкода завдана спільними діями кількох малолітніх або неповнолітніх осіб (статті 1181, 1182 ЦКУ). У такому разі відповідальність за відшкодування шкоди розподіляється між батьками, опікунами або закладами, які зобов'язані здійснювати нагляд, пропорційно, на основі домовленості або судового рішення.

Аналіз цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану малолітніми та неповнолітніми особами, свідчить про те, що законодавство України чітко розмежовує обсяг відповідальності різних суб'єктів (самих дітей, батьків (усиновлювачів) або опікунів, піклувальників, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я тощо) з урахуванням вікових особливостей дітей, їх майнової самостійності та ступіню вини осіб, які за законом зобов'язані їх утримувати чи здійснювати нагляд [3, с. 114-118.].

В якості прикладу можемо навести справу №729/408/20 про відшкодування шкоди завданої малолітньою особою [4]. Так, позивач звернувся до суду з вимогою стягнути з батьків малолітньої особи та навчального закладу матеріальну шкоду та моральну шкоду. Підставою позову є подія, що сталася під час уроку трудового навчання в Бобровицькій ЗОШ № 1, коли малолітній учень випадково поцілів ручкою в ліве око однокласнику, сину позивача, завдавши легких тілесних ушкоджень. В результаті розгляду справи суд частково

задовольнив позов про відшкодування шкоди, дійшовши висновку стягнути кошти за матеріальну та моральну шкоду з батьків малолітнього відповідача та навчального закладу.

Ще одним прикладом є справа №279/825/19 стосується відповідальності за шкоду завдану неповнолітньою особою [5]. Позивачка звернулася до суду з вимогою стягнення матеріальної та моральної шкоди з батька неповнолітньої особи, який завдав її сину тілесних ушкоджень (закрита черепно-мозкова травма, струс головного мозку, забої хребта та тазу). Суд відмовив у задоволенні позову, оскільки позивачка не довела наявності факту протиправних дій неповнолітнього, які б підтверджували заподіяння шкоди. За матеріалами справи, конфлікт між неповнолітніми особами не призвів до прямого нанесення тілесних ушкоджень. Відповідач також не був притягнутий до адміністративної чи кримінальної відповідальності за поведінку свого сина, і не було встановлено його вини у заподіянні шкоди.

Таким чином, законодавство України передбачає різний обсяг відповідальності для малолітніх та неповнолітніх осіб, встановлюючи особливий механізм регулювання, що враховує їхню обмежену здатність усвідомлювати наслідки своїх дій. Малолітні особи не несуть особистої відповідальності за заподіяну шкоду. Відповідальність за їхні дії покладається на законних представників (батьків, усиновлювачів, опікунів) або заклад, що зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, якщо не буде доведено, що шкода сталася не з їхньої вини. Натомість неповнолітні особи можуть нести відповідальність самостійно, за умови наявності у них достатнього майна, проте в разі його недостатності, обов'язок відшкодування шкоди покладається на батьків (усиновлювачів), піклувальників або заклад, який здійснює функції піклувальника. Аналіз судової практики показує, що суди оцінюють не лише наявність факту завдання шкоди, але й доведеність протиправних дій осіб, наявність їх вини та причинно-наслідковий зв'язок між діями та наслідками.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 3 вересня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.10.2024).

2. Грабовська Г., Бойко О. Особливості відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою. *Молодий вчений*, № 4(92). 2021. С. 98-101.
3. Глушенко І. Причинно-наслідковий зв'язок – умова відповідальності батьків за шкоду заподіяну малолітніми чи неповнолітніми особами. *Актуальні проблеми правознавства*. № 4. 2023. С. 114-118.
4. Рішення Бобровицького районного суду Чернігівської області від 02.09.2020 р. у справі №729/408/20.
5. Рішення Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 28.08.2019 р. у справі №279/825/19.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка» Кочина О.С.

**Данильченко В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 4 курс, 4 група**

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Водні ресурси займають одне з найважливіших місць серед природних багатств України. В умовах сьогодення, у зв'язку із зростанням глобального дефіциту прісної води, роль і значення цих ресурсів невинно зростає і посилюється. За експертними оцінками, у найближче десятиліття вода може стати одним із найдорожчих ресурсів, а забезпечення населення питною водою – однією із основних екологічних проблем. Варто зазначити, що водні ресурси країни відіграють також важливу роль у розвитку економіки. Окреслене стає вагомою підставою для: проведення заходів, спрямованих на відновлення екологічного стану водних ресурсів; підвищення рівня ефективності та раціональності водокористування; встановлення юридичної відповідальності за порушення водного законодавства.

Питання правової охорони водних ресурсів в Україні є вкрай важливим, оскільки більшість поверхневих й підземних вод страждають від забруднення й засмічення. Так, в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [1] вказується, що основними

джерелами забруднення вод є скиди з промислових об'єктів, неналежний стан інфраструктури водовідведення та очисних споруд, недотримання норм водоохоронних зон, змив й дренавання токсичних речовин із земель сільськогосподарського призначення тощо.

Лабораторії територіальних центрів контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України проводили моніторинг якості води з рекреаційних водойм, які використовуються для купання. У період з 15.05.2024 р. по 16.08.2024 р. було досліджено 1032 проби води за мікробіологічними показниками, з яких 44,1 % не відповідали нормативам через забруднення лактозопозитивними кишковими паличками. За хімічними показниками досліджено 760 проб, з яких 38,9 % виявилися непридатними. У серпні 2024 р. (29.07–16.08) дослідження показали, що 50,7 % проб не відповідали мікробіологічним нормам, а 28,2 % – хімічним [2].

Варто констатувати, що чинне законодавство в повній мірі не забезпечує врегулювання відносин, які виникають під час використання й охорони вод. Про це свідчить зростання кількості правопорушень в цій сфері, їх високий ступінь латентності, а також повсюдна поширеність. Система державного управління у сфері охорони вод потребує невідкладного реформування і переходу до інтегрованого управління водними ресурсами.

Відповідальність за порушення водного законодавства встановлена ст. 110 Водного кодексу України [3]. Так, порушення водного законодавства тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність відповідно до законодавства України.

Видом адміністративного стягнення за адміністративні правопорушення водного законодавства в більшості випадків є штраф. Аналіз практики застосування заходів адміністративної відповідальності за водні правопорушення показує, що вони є недостатньо ефективними, насамперед тому, що існуючі заходи адміністративного впливу на правопорушників не адекватні тим наслідкам, які заподіюються протиправним зазіханням, і, таким чином, не здійснюють профілактичної дії на правопорушника й не досягають поставленої мети. Тому збільшення розміру

адміністративного штрафу є необхідним й нагальним заходом для підвищення ефективності боротьби з порушеннями водного законодавства.

У контексті застосування цивільно-правової відповідальності до порушників водного законодавства варто сказати, що Водний кодекс України та Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] визначає обов'язок відшкодування завданих збитків. Нанесені збитки відшкодовуються в повному обсязі. Вони обчислюються відповідно до розроблених методик і такс. Однак, шкода, завдана водним об'єктам, може проявлятися з часом і тому це ускладнює питання застосування майнової відповідальності до правопорушників саме в контексті обчислення розміру реальних збитків.

Що стосується притягнення винних осіб за порушення водного законодавства до кримінальної відповідальності, то воно здійснюється за статтями 242, 243 та ін. Кримінального кодексу України [5]. Однак, проблема в даній сфері полягає в недосконалості кримінального законодавства, що ускладнює врахування водних об'єктів як основного об'єкта охорони. Так, наприклад, ст. 242 КК України потребує вдосконалення через необхідність закріплення саме первинних суспільно небезпечних наслідків (виснаження і забруднення вод) та виключення похідних наслідків у виді створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля та диференціацію кримінальної відповідальності залежно від форми вини [6, с. 33].

Отже, проблема застосування юридичної відповідальності за порушення водного законодавства в Україні є складним питанням, яке потребує комплексного підходу. Виявлені прогалини в цій сфері свідчать про необхідність вдосконалення відповідного законодавства, яке має враховувати специфіку водних об'єктів та забезпечувати реальну відповідальність за завдану екологічну шкоду, щоб стимулювати водокористувачів до дотримання норм водного законодавства та збереження водних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення:

18.10.2024).

2. Якість води у водоймах і річках у межах пляжів – моніторинг водних об'єктів рекреаційного та оздоровчого використання станом на 16.08.2024 р. *Офіційний веб-сайт Центру громадського здоров'я МОЗ України*. 2024. Електронний ресурс. URL: <https://phc.org.ua/news/yakist-vodi-u-vodoymakh-i-richkakh-u-mezhakh-plyazhiv-monitoring-vodnikh-obektiv-5> (дата звернення: 27.09.2024).

3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-vp/conv#n869> (дата звернення: 27.09.2024).

4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ : станом на 29 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 18.10.2024).

5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.10.2024).

6. Дудоров О. О., Письменський Є. О. Порушення правил охорони вод: проблеми тлумачення і вдосконалення кримінального закону. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. № 2 (10). 2024. С. 26-35.

Науковий керівник: асистентка, кандидатка юридичних наук кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Малохліб О.С.

Дискусійна панель № 3:

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

**Пунтус Д.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії права,
докторант кафедри трудового права**

**ВПЛИВ МОП НА ФОРМУВАННЯ СТАНДАРТІВ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Протягом багатьох років стандарти, прийняті МОП, відігравали значну роль у сприянні реалізації права на соціальне забезпечення, викладеного в міжнародних документах з прав людини. Ці стандарти, разом з політичними керівними принципами, узгодженими на міжнародному рівні, забезпечують всеосяжну основу для конкретизації підходу до соціального забезпечення, заснованого на правах людини, в національному та регіональному законодавстві та практиці.

Окремої уваги заслуговує питання соціального забезпечення у контексті мандату МОП. Так, сприяння реалізації права на соціальне забезпечення є важливою частиною мандату МОП з моменту її заснування у 1919 році. У Преамбулі Статуту МОП зазначено, що мандат Організації полягає в поліпшенні умов праці шляхом, серед іншого, запобігання безробіттю, захисту працівників від хвороб і травм, пов'язаних з виконанням трудових обов'язків, захисту дітей, молоді та жінок, а також забезпечення в старості та в разі каліцтва.

У 1944 році мандат МОП було розширено Філадельфійською декларацією, яка стала першим міжнародно-правовим документом, що закріпив право на соціальне забезпечення як право, що належить усім. У Декларації, яка згодом стала частиною Статуту МОП, було закріплено зобов'язання сприяти поширенню серед народів світу програм, що забезпечують, серед іншого, розширення заходів соціального забезпечення для надання основного доходу

всім, хто потребує захисту, та всебічної медичної допомоги, а також забезпечення добробуту дітей і захисту материнства [1].

У 2001 році Міжнародна конференція праці (далі – МКП) підтвердила соціальне забезпечення як фундаментальне право людини, а його поширення на всіх, хто його потребує, було визнано фундаментальною частиною мандату МОП. У 2003 році МОП розпочала Глобальну кампанію за соціальне забезпечення та охоплення для всіх.

У 2008 році МКП прийняла Декларацію МОП про соціальну справедливість для справедливої глобалізації, яка знову підтвердила зобов'язання поширити соціальне забезпечення на всіх, хто потребує такого захисту в рамках Порядку денного гідної праці. У 2009 році МКП визнала вирішальну роль політики соціального захисту у реагуванні на кризу, а Глобальний пакт про робочі місця закликав країни створювати адекватний соціальний захист для всіх [2].

Важливо, що у червні 2011 року МКП ухвалила Резолюцію та Висновки, які виклали стратегію МОП щодо розширення охоплення та подальшого розвитку систем соціального захисту. Відповідно до Рекомендації про мінімальні норми соціального захисту 2012 року (№ 202) [2], національні стратегії повинні бути спрямовані на досягнення універсального захисту населення шляхом забезпечення мінімального рівня гарантованого доходу та доступу до основних послуг охорони здоров'я, а також на поступове забезпечення більш високого рівня захисту.

А у червні 2019 року МКП ухвалила Декларацію з нагоди сторіччя МОП, яка підбила підсумки поточних викликів і підтвердила прихильність членів організації до основних цінностей і принципів. Декларація закликає МОП спрямовувати свої зусилля на розвиток і зміцнення систем соціального захисту, які є адекватними, стійкими та адаптованими до змін у світі праці. Вона також закликає всіх членів зміцнювати здатність усіх людей користуватися можливостями мінливого світу праці шляхом забезпечення загального доступу до всеосяжного та сталого соціального захисту [3].

Таким чином, МОП продовжує виконувати свій мандат щодо забезпечення соціальної справедливості шляхом розвитку та

зміцнення систем соціального захисту, які відповідають сучасним викликам і забезпечують справедливе та стале майбутнє у сфері праці.

Треба нагадати про те, що МОП відіграє ключову роль у створенні стандартів, які допомагають країнам розробляти та підтримувати стійкі системи соціального захисту. В межах свого мандату та як відповідальна установа ООН, МОП ухвалила низку стандартів, що встановлюють конкретні зобов'язання та керівні принципи для держав щодо реалізації права на соціальне забезпечення.

Стандарти МОП у сфері соціального забезпечення мають форму конвенцій або рекомендацій. Конвенції - це міжнародні договори, які, після ратифікації, створюють юридичні зобов'язання для держав. Рекомендації не відкриті для ратифікації, але містять загальні або технічні керівні принципи і часто доповнюють відповідні конвенції. Ці документи розробляються та приймаються тристоронніми учасниками Організації: урядами, організаціями роботодавців та працівників, які представляють всі держави-члени МОП на Міжнародній конференції праці.

МОП прийняла 31 конвенцію у сфері соціального забезпечення, що робить її організацією з найбільшою кількістю обов'язкових документів у цій сфері. Зокрема, Конвенція № 102 є знаковою та визнаною у всьому світі як ключовий орієнтир для розробки надійних і стійких схем і систем соціального захисту, заснованих на правах людини.

Історично стандарти соціального забезпечення МОП можна класифікувати на три різні групи або покоління.

Перше покоління стандартів: документи, прийняті з моменту створення МОП до кінця Другої світової війни, спрямовані на створення систем обов'язкового соціального страхування для конкретних галузей і категорій працівників.

Друге покоління стандартів: документи, що уніфікують та координують різні схеми соціального захисту в рамках єдиної системи, охоплюють всі непередбачувані випадки та поширюють соціальне страхування на всіх працівників. Ця концепція відображена у Конвенції № 102.

Третє покоління стандартів: документи, прийняті після Конвенції № 102, пропонують вищий рівень захисту з точки зору охоплення населення та рівнів виплат, а також переглядають стандарти першого покоління.

А прийняття Рекомендації № 202 у 2012 році знаменує початок нового етапу у встановленні стандартів соціального забезпечення МОП, що передбачає «всезагальне охоплення соціальним забезпеченням і всеосяжні системи». Рекомендація № 202 передбачає розвиток систем, які поступово поширюють своє охоплення на всіх членів суспільства, з метою реалізації права людини на соціальне забезпечення [3].

Таким чином, еволюція стандартів МОП відображає зміну підходів до соціального забезпечення, починаючи від базових систем обов'язкового страхування до сучасних всеосяжних систем, спрямованих на охоплення всіх членів суспільства. Інтеграція міжнародно-правових стандартів у національні системи є критично важливою для досягнення Цілей сталого розвитку та забезпечення гідної праці для всіх.

Список використаних джерел:

1. ILO: Declaration concerning the aims and purposes of the International Labour Organisation (Declaration of Philadelphia), adopted by the International Labour Conference at its 26th Session, held in Philadelphia, on 10 May 1944, Articles III (f) and (h).
2. ILO: Conclusions concerning the recurrent discussion on social protection (social security), International Labour Conference, 100th Session, Geneva, 2011, in Record of Proceedings (Geneva, 2011), No. 24: Report of the Committee for the Recurrent Discussion on Social Protection (Geneva), para. 31.
3. For a more detailed account see: ILO: Social security for all: Building social protection floors and comprehensive social security systems. The strategy of the International Labour Organization (Geneva, 2012).

Костогриз Я.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., докторант кафедри трудового права

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ЧЕРЕЗ ІНСТРУМЕНТИ ТРУДОВОГО ПРАВА

У сучасному суспільстві боротьба з корупцією є одним із ключових викликів для багатьох країн. Ефективне розширення трудо-правових можливостей відіграє важливу роль у запобіганні корупції та сприянні підзвітності в різних сферах. Впровадження та забезпечення дотримання справедливих трудових стандартів, захист прав працівників, посилення контролю за виконанням трудового законодавства та створення умов для соціальної підзвітності можуть суттєво знизити ризики корупційних дій.

Посилення правових можливостей означає використання законів і прав для посилення контролю відносно безправних груп населення над своїм життям. Ця сфера, що розвивається, перетинається з соціальною підзвітністю, але акцентує увагу на законах і правах. Розширення правових можливостей може допомогти приборкати корупцію та сприяти підзвітності в освіті, охороні здоров'я, бюджетуванні, формальних і неформальних системах правосуддя та демократичному врядуванні. Однак, не тільки посилення правових можливостей допоможе запобігти корупції. Важливу роль у цьому відіграють також трудо-правові засоби. Ефективна трудова політика, що включає захист прав працівників, забезпечення справедливих умов праці та посилення контролю за виконанням трудового законодавства, сприяє зниженню рівня корупції. Агенції з розвитку, уряди та громадянське суспільство повинні враховувати багато способів, якими розширення правових можливостей та трудо-правові засоби можуть сприяти антикорупційним зусиллям [1].

Зауважимо, що посилення трудо-правових можливостей полягає в тому, щоб допомогти людям знати, використовувати та формувати закон. Так, посилення трудо-правових можливостей допомагає розбудовувати спроможність і силу людей покращувати своє життя, наприклад, підвищуючи і захищаючи їхні доходи та

майно або отримуючи більший доступ до охорони здоров'я та освіти. Це може включати боротьбу з корупцією як у прямій, так і в непрямій формі, оскільки корупція часто є перешкодою на шляху до таких цілей.

Крім того, розширення трудо-правових можливостей може допомогти людям, особливо бідним і маргіналізованим, використовувати закон для захисту своїх прав, які часто порушуються внаслідок корупції. Люди можуть відстоювати свої права через процеси соціальної підзвітності, які спрямовані на контроль за державними службовцями та державними службами, або ж вони можуть звертатися до суду чи адміністративних органів.

Необхідно наголосити і на тому, що посилення трудо-правових можливостей також дає людям можливість відстоювати та впроваджувати зміни в законах, правилах, системах та нормативних актах таким чином, щоб покращити їхню здатність користуватися своїми правами людини та жити краще. Організації громадянського суспільства є провідними промоутерами діяльності з посилення трудо-правових можливостей, хоча державні установи також можуть відігравати певну роль. Донори повинні підтримувати розширення трудо-правових можливостей як багатогранний засіб обмеження корупції, часто в контексті галузевих програм [3].

У контексті порушеної теми варто говорити, що правова допомога є однією з підгруп посилення трудо-правових можливостей. Визначення безоплатної правової допомоги можуть відрізнитися, але в основі цієї концепції зазвичай лежить надання безкоштовних або недорогих консультацій, представництва чи іншої допомоги малозабезпеченим клієнтам. У деяких контекстах це визначення правової допомоги обмежує поняття до допомоги обвинуваченим у кримінальних справах, що розглядаються судами. У таких юрисдикціях термін «безоплатні правові послуги» застосовується до цивільних справ, що розглядаються як судами, так і іншими судовими органами, наприклад, земельними або трудовими трибуналами [2].

Посилення трудо-правових можливостей відіграє багатогранну позитивну роль у стримуванні корупції та інших

аспектах підвищення підзвітності. Заходи з посилення трудо-правових можливостей загалом і спрямовані на боротьбу з корупцією зокрема можуть включати організацію громад, мобілізацію ЗМІ та політично грамотні зусилля із залучення ключових посадових осіб та інших впливових осіб. Посилення трудо-правових можливостей впливає переважно на дрібну, а не на велику корупцію. Боротьба з корупцією може бути явною (хоча й не виключною) метою таких програм. Вона також може бути неявною метою або навіть побічним продуктом більш загальних заходів з навчання.

Таким чином, ефективна робота в сфері антикорупційного правосуддя часто відбувається в тандемі з державними органами, щоб допомогти відновити справедливість для людей у певній країні. Насправді, така співпраця може сприяти і сприяє досягненню державних цілей щодо таких пріоритетів, як створення більш справедливої системи правосуддя та - допомагаючи людям зрозуміти відповідні права та закони - покращення надання послуг. Вона не лише виявляє інституційні слабкості, але й може сприяти підвищенню інституційної ефективності.

Список використаних джерел:

1. Golub, S. 2006. The legal empowerment alternative. In Promoting the rule of law abroad: In search of knowledge, Carothers, T. (ed.). Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
2. Golub, S. Using legal empowerment to curb corruption and advance accountability. URL: <https://www.u4.no/publications/using-legal-empowerment-to-curb-corruption-and-advance-accountability.pdf>
3. Schaaf, M. 2018. Social accountability and legal empowerment for quality maternal health care. PhD diss., Columbia University.

Ткаченко В.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії права,
докторант кафедри трудового права

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД У ВИЗНАЧЕННІ ПОНЯТТЯ РОБОЧОГО ЧАСУ

Робочий час є ключовим елементом трудового життя, і його регулювання протягом десятиліть було в центрі політичних, економічних і соціальних дискусій на національному рівні та на рівні ЄС. В Європейському Союзі робочий час, його тривалість та організація робочого часу регулюється різними комбінаціями законодавчих актів. Оскільки робочий час є основоположним правом, тому воно закріплене у європейському та міжнародному праві. В Європейському Союзі ці основні права закріплені в Хартії основних прав і в Договорах:

- Хартія основних прав стала юридично обов'язковою після набуття чинності Лісабонським договором. Стаття 31 Хартії стосується «чесних і справедливих умов праці», і визначає, що «кожен працівник має право на умови праці, які поважають його здоров'я, безпеку і гідність. Умови праці, необхідні для збереження його здоров'я, безпеки і гідності». Хартія додає, що «кожен працівник має право на обмеження максимальної тривалості робочого часу, на щоденний і щотижневий відпочинок, а також на щорічну оплачувану відпустку».

- У Договорі зазначено, що Європейський Союз і держави-члени Європейський Союз і держави-члени мають на меті «сприяння зайнятості, поліпшенню умов життя і праці, підвищенню зайнятості, поліпшення умов життя і праці з метою уможливити їх гармонізацію при збереженні та поліпшенні умов життя і праці» (стаття 151). Це також означає обов'язок поступово скорочувати тривалість робочого часу, поки Міжнародні стандарти в галузі регулювання робочого часу включають преамбулу до Статуту МОП, який створила Міжнародна організація праці в 1919 році. Вона охоплює «регулювання робочого часу, включаючи встановлення максимальної тривалості робочого дня і тижня» восьмигодинного робочого дня і 48-годинного робочого тижня.

Існує тридцять дев'ять різних стандартів МОП, які впливають на робочий час, охоплюючи щоденний та щотижневий робочий час (восьмигодинний день, 40-годинний тиждень), щотижневий період відпочинку тривалістю не менше 24 годин, мінімальне право на тритижневу щорічну відпустку, а також стандарти щодо роботи в нічний час, неповний робочий день та працівників із сімейними обов'язками.

- Європейська соціальна хартія Ради Європи 1961 року (а також переглянута Хартія 1996 року) також встановила у ст. 2 мету скорочення робочого часу, що вимагає від держав-членів мету скорочення робочого часу, вимагаючи від держав-членів забезпечити «розумну щоденну та щотижневу тривалість робочого часу» та прогресивне скорочення тривалості робочого тижня [1].

Вище зазначене слугувало тому, що Європейський Союз запровадив обов'язковий облік робочого часу в рамках Директиви ЄС про робочий час, яка була прийнята в 1993 році і оновлена в 2003 році [2]. Основною метою директиви є регулювання умов праці та робочого часу для працівників у всіх країнах-членах ЄС. Вона гарантує, що працівники отримують належні щоденні та щотижневі періоди відпочинку, встановлює правила щодо перерв, нічної роботи та щорічних відпусток, а також визначає максимальну кількість робочих годин на тиждень.

Необхідно зауважити, що Директива про робочий час є ще більш актуальною сьогодні у світлі значних змін, що відбулися на робочому місці, в організації праці та суспільних змін. З цієї причини Європа потребує сучасної організації праці та робочого часу, яка б відповідала потребам працівників у здорового робочого часу, кращого балансу між роботою та особистим життям і гідної заробітної плати.

Це має вирішальне значення для досягнення цілей ЄС щодо підвищення рівня зайнятості, конкурентоспроможності та гендерної рівності, а також для того, щоб Європа могла реагувати на виклики, спричинені економічною кризою, демографічним старінням та глобальною конкуренцією [3].

У цьому контексті необхідно особливу увагу звернути на термінологічне питання, оскільки існує безліч термінів і понять, пов'язаних з робочим часом, які іноді неправильно

використовуються як взаємозамінні. З метою забезпечення ясності та послідовності важливо дати визначення деяким поняттям, які використовуються неодноразово в європейському законодавстві та в публікаціях вчених.

Відповідно до статті 2 Директиви про робочий час (Рада Європейського Союзу, 2003), робочий час – це будь-який період, протягом якого працівник працює, знаходиться в розпорядженні роботодавця і здійснює свою діяльність або виконує свої обов'язки відповідно до національного законодавства та/або практики. У свою чергу час відпочинку – це будь-який період, який не є робочим часом. Простіше кажучи, робочий час охоплює два основні аспекти: тривалість та організацію. Тривалість робочого часу включає такі питання, як кількість відпрацьованих годин, неповний чи повний робочий день, понаднормова робота або «екстра-тайм», а також дуже довгий/короткий робочий день. Організація робочого часу включає такі питання, як графік роботи (нічна робота, вихідні, позмінна робота тощо), право працівників змінювати свій робочий час на власний розсуд робочий час, регулярність, варіативність, передбачуваність, відпочинок і відновлення, а також відпустки [2].

Таким чином, маємо звернути увагу на проблему термінологічного визначення робочого часу, яка полягає в тому, що існує багато різних підходів і контекстів, в яких цей термін може застосовуватись, що може викликати плутанину. Основними аспектами цієї проблеми, враховуючи наше дослідження, ми називаємо: 1) нормативні визначення (в різних країнах, нормативно-правових актах може по-різному визначатися робочий час (тривалість робочого дня, час на обідні перерви, оплата за понаднормові години тощо можуть відрізнитися); 2) локальне законодавство (робочий час може визначатися індивідуальними трудовими контрактами або колективними угодами, які можуть мати специфічні умови щодо робочих годин, гнучкого графіка роботи, дистанційної роботи тощо); 3) галузеві особливості (у різних галузях економіки робочий час може мати свої особливості); 4) технологічні зміни (з розвитком технологій з'являються нові форми зайнятості, такі як дистанційна робота, фріланс, гнучкий графік тощо. Це ускладнює визначення та контроль робочого часу);

різні підходи до організації праці (в деяких компаніях може застосовуватись концепція результато-орієнтованої роботи, де важливий не стільки час, проведений на робочому місці, скільки досягнення конкретних результатів).

Список використаних джерел:

1. European Trade Union Confederation: FUNDAMENTAL RIGHTS AND THE WORKING TIME DIRECTIVE. URL: https://www.etuc.org/sites/default/files/A_TT_droits_fond_EN_1.pdf.
2. Council of the European Union (2003), 'Council Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time', Official Journal of the European Union, L299 18/11/2003, pp. 9-19.
3. Berg, P., Bosch, G. and Charest, J. (2014), 'Working-time configurations: a framework for analysing diversity across countries', Industrial and Labour Relations Review, Vol. 67, No 3, pp. 805-837.

**Гринь Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
доктор філософії права,
докторант кафедри трудового права**

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАЦІВНИКАМИ «ПРАВА НА ВІДКЛЮЧЕННЯ»

Технології докорінно змінили спосіб роботи та поведінку бізнесу. Використання технологій стало новою нормою, кардинально змінивши спосіб виконання роботи. Хоча багато працівників почали працювати з дому внаслідок пандемії Covid-19, межі між робочим і неробочим часом розмилися. Нам усім час від часу потрібна коротка відпустка від роботи. Відволікання від справ допомагає перезарядитися та виконувати інші особисті зобов'язання. Проте важко розслабитися, якщо начальник постійно нагадує про робочі завдання.

Право на відключення є переконливою відповіддю на виклики, пов'язані з безперервним підключенням до мережі, що характеризує сучасні робочі місця. У гонитві за продуктивністю та ефективністю організації впроваджують цифрові комунікаційні платформи, які дозволяють постійно взаємодіяти з працівниками, сприяючи формуванню культури роботи «завжди на зв'язку». Як

наслідок, працівники опиняються в пастці безперервної роботи, стикаючись зі зростаючим тиском необхідності бути на зв'язку цілодобово, що порушує їхній баланс між роботою та особистим життям і негативно впливає на їхній фізичний і психічний добробут.

Відповідати на робочі дзвінки після роботи, провівши в офісі вісім і більше годин, може викликати стрес. Експерти стверджують, що стрес на роботі часто сприяє виникненню різних медичних і психічних станів, у тому числі депресії, які неправильно діагностуються. Як наслідок, людина може зіткнутися з численними труднощами як в особистому, так і в професійному житті [3].

Численні дослідження показують, що постійне перебування на зв'язку негативно впливає на працівників у всьому світі. Вільям Беккер з Вірджинського технологічного університету досліджував, як технології впливають на добробут працівників. Він виявив, що навіть якщо працівники не читають активно свою електронну пошту в неробочий час, припущення, що вона має бути доступною, все одно може спричинити проблеми. На думку Вільяма Беккера, така робоча атмосфера «завжди увімкненого» режиму робить працівників тривожними. Згідно з дослідженням 2016 року, постійне перебування на зв'язку пов'язане зі зниженням рівня енергії, спокою та настрою. Поведінка працівників у неробочий час обмежена, тому його не можна віднести до категорії вільного часу. За даними дослідників з Університету Північного Іллінойсу, у працівників, які відповідають на робочі електронні листи після 21:00, погіршується якість сну [4].

Тобто ми можемо сформулювати таке визначення, що право на відключення – це концепція, що передбачає право працівників відключатися від робочих обов'язків та комунікацій з роботодавцем поза робочим часом. Це право спрямоване на забезпечення балансу між роботою та особистим життям, а також на запобігання професійному вигоранню та зниженню рівня стресу серед працівників. Спробуємо виділити основні аспекти права на відключення, які включають:

1) обмеження робочих годин: у цей час працівники мають право не відповідати на електронні листи, дзвінки чи

повідомлення, пов'язані з роботою, після закінчення офіційного робочого дня. Це дозволяє їм повністю зосередитися на особистому житті, відпочинку та відновленні сил;

2) заборона на контакт у неробочий час: роботодавці не повинні вимагати від працівників виконання робочих завдань чи комунікацій поза встановленими робочими годинами. Це сприяє зниженню психологічного тиску на працівників та підтримці їхнього психічного здоров'я;

3) обов'язкові періоди відключення: встановлення періодів, протягом яких працівники мають бути повністю звільнені від робочих обов'язків. Наприклад, це можуть бути відпустки, вихідні дні або визначені години щодня, коли працівники не повинні бути доступними для роботодавця;

4) підтримка сімейної співвідповідальності: право на відключення сприяє рівномірному розподілу сімейних обов'язків між членами сім'ї, дозволяючи працівникам приділяти більше часу своїм близьким та домашнім справам;

5) захист від покарань: працівники не можуть бути покарані або піддані тиску з боку роботодавця за невідповідь на робочі запити поза робочим часом. Це включає захист від можливих дисциплінарних заходів чи зниження оцінок продуктивності.

Право на відключення вперше було згадане у рішенні Палати з трудових спорів Верховного Суду Франції в 2001 році. У 2004 році Верховний Суд підтвердив свою позицію, зазначивши, що відсутність доступності працівника по телефону в неробочий час не може розглядатися як порушення трудової дисципліни. В 2017 році до Трудового кодексу Франції були внесені зміни, які офіційно закріплюють право на відключення. Відтепер роботодавці зобов'язані щороку проводити переговори з працівниками та закріплювати право на відключення у внутрішніх документах компаній, де працює понад 50 працівників [1].

У грудні 2018 року в Іспанії був ухвалений Закон із захисту персональних даних (Data Protection Act), який також містить норми щодо права на відключення. Це право поширюється на всіх працівників державного та приватного секторів, хоча існує застереження, що його реалізація можлива лише за умов, дозволених характером трудових відносин.

На відміну від Франції та Іспанії, в Італії право на відключення, яке було закріплене у 2017 році, стосується лише працівників, зайнятих у так званій «smart work» – виконанні роботи в будь-якому місці та за гнучким графіком. Схожі регуляції для дистанційних працівників були прийняті і в Словаччині. 19 лютого 2021 року були ухвалені поправки, що набули чинності 1 березня 2021 року, які гарантують право на відключення для трьох категорій працівників: надомників, дистанційних працівників та тих, хто працює з дому час від часу або за виняткових обставин. Ці працівники не можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності за відключення [2].

В Україні поняття «періоду відключення» ввели разом із нормою про дистанційну роботу. Так в частині дев'ятій статті 60² Кодексу законів про працю України зазначається, що працівнику, який виконує дистанційну роботу, гарантується період вільного часу для відпочинку (період відключення), під час якого працівник може переривати будь-який інформаційно-телекомунікаційний зв'язок з роботодавцем, і це не вважається порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни. Період вільного часу для відпочинку (період відключення) визначається у трудовому договорі про дистанційну роботу [3]. Водночас, ця норма не містить конкретних механізмів її реалізації. Водночас, аналіз норм чинного трудового законодавства дозволяє працівникам теоретично скористатися правом на відключення, адже стаття 31 Кодексу законів про працю України забороняє роботодавцям вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором.

Таким чином, право на відключення стає ключовою концепцією в контексті сучасної динаміки трудової діяльності. Вона виступає за встановлення чітких меж між роботою та особистим життям, надаючи працівникам свободу відключатись від пов'язаних з роботою комунікацій та зобов'язань у неробочий час. Це є важливим кроком у забезпеченні здорового робочого середовища, яке підтримує добробут працівників, зменшує рівень стресу та сприяє підтримці гармонійного балансу між роботою та особистим життям.

Список використаних джерел:

1. InsightsIAS. Right to Disconnect Bill 2018. 2019. URL: <https://www.insightsonindia.com/2019/01/14/right-to-disconnect-bill-2018/>.
2. Team, D. W. DNA Explainer: Now you will have right to ignore employers' calls after office hours, read how. 2021. URL: <https://www.dnaindia.com/india/report-dna->

explainer-now-you-will-have-right-to-ignore-employers-calls-after-office-hours-right-to-disconnect-bill-29223575.

3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08>.

**Сіренко М.Р.,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України,
курсантка 2 курсу**

ЗАЙНЯТИСТЬ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ: ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Забезпечення зайнятості осіб з обмеженими можливостями є важливим елементом соціальної політики, спрямованої на реалізацію прав людини та досягнення соціальної рівності. Правові аспекти, що стосуються працевлаштування осіб з інвалідністю, базуються як на міжнародних стандартах, так і на національному законодавстві України. Відповідно до Конвенції про права осіб з інвалідністю, яку Україна ратифікувала у 2010 році, держава зобов'язується створювати умови, за яких особи з інвалідністю матимуть рівні права на доступ до роботи, забезпечення необхідними умовами праці та соціальний захист на ринку праці [1, с. 24]. На національному рівні, Законом України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" закріплено гарантії для осіб з обмеженими можливостями щодо доступу до професійної діяльності та працевлаштування, забезпечення необхідних умов праці та створення доступного середовища [2, с. 45].

Проте, попри існування правових норм, на практиці постає низка проблем у реалізації права на зайнятість осіб з обмеженими можливостями. Найчастіше проблеми пов'язані з недосконалістю інфраструктури на робочих місцях, браком пристосувань, що унеможливує виконання певних трудових функцій. Зокрема, для створення інклюзивного робочого середовища в Україні необхідно враховувати потреби осіб з інвалідністю при проектуванні та облаштуванні приміщень, що, на жаль, реалізується вкрай повільно [3,

с. 78]. Водночас, згідно з соціологічними дослідженнями, роботодавці часто з обережністю ставляться до працевлаштування таких осіб через побоювання підвищених витрат на пристосування робочих місць, а також через упередженість і стереотипи, що існують у суспільстві [4, с. 32].

Додатково, проблемою є недостатня обізнаність роботодавців про законодавчі стимули, передбачені для підтримки працевлаштування осіб з обмеженими можливостями. До таких стимулів належать податкові пільги, державні дотації та квоти на працевлаштування, які можуть знижувати витрати роботодавців та стимулювати створення нових робочих місць для осіб з інвалідністю [5, с. 109]. Програми професійної підготовки та перекваліфікації також є важливими для сприяння зайнятості осіб з обмеженими можливостями, адже вони забезпечують не лише можливість навчання нових професій, а й підвищення кваліфікації для кращої інтеграції на ринок праці [6, с. 55].

Таким чином, забезпечення зайнятості осіб з обмеженими можливостями вимагає комплексного підходу, що передбачає не лише нормативну підтримку, але й активні дії з боку держави, роботодавців та суспільства. Зокрема, інтеграція осіб з інвалідністю до ринку праці сприятиме підвищенню їх соціальної включеності, зменшенню дискримінації та стимулюватиме економічний розвиток [7, с. 88].

Забезпечення зайнятості осіб з обмеженими можливостями є одним із ключових аспектів досягнення соціальної рівності та повної реалізації прав людини. Норми міжнародного права та національне законодавство України забезпечують комплексний підхід до регулювання прав на працевлаштування для осіб з інвалідністю. Однак, на практиці реалізація цих прав стикається з багатьма перешкодами, серед яких: недосконалість інфраструктури на робочих місцях, відсутність належного фінансування, низька обізнаність роботодавців щодо наявних законодавчих стимулів та значний вплив соціальних стереотипів.

Комплексний підхід до підтримки зайнятості осіб з інвалідністю має включати вдосконалення законодавчої бази, створення державних програм із професійної підготовки та перекваліфікації, а також активне залучення громадянського суспільства. Державні та приватні інституції можуть відігравати

ключову роль у створенні інклюзивного робочого середовища, забезпеченні доступності інфраструктури та наданні підтримки роботодавцям через податкові пільги та субсидії.

Крім того, важливою складовою є зміна суспільного сприйняття осіб з обмеженими можливостями. Лише шляхом подолання упереджень та підвищення рівня толерантності у суспільстві можна забезпечити повноцінну інтеграцію осіб з інвалідністю у ринок праці. Ця інтеграція сприятиме підвищенню їх економічної незалежності, соціального статусу та загального добробуту, а також розвитку економіки в цілому.

Загалом, для досягнення суттєвих змін у забезпеченні прав осіб з інвалідністю на зайнятість потрібна скоординована взаємодія держави, бізнесу та суспільства. Це не тільки дозволить підвищити рівень життя осіб з обмеженими можливостями, але й створить передумови для формування більш справедливого, інклюзивного та розвинутого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук, Л. М. (2022). Правові аспекти забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю. Вісник ДДУВС, 2(3), 24-35.
2. Іваненко, Р. В. (2022). Законодавчі гарантії прав осіб з обмеженими можливостями на працевлаштування. Юридична наука, 14(2), 45-56.
3. Баранов, С. Г. (2022). Соціальна адаптація осіб з інвалідністю на ринку праці. Соціологічний вісник, 7(2), 78-89.
4. Гончарук, Д. А. (2022). Стереотипи та упередження щодо осіб з інвалідністю у трудових відносинах. Правознавство та суспільство, 9(1), 32-44.
5. Олійник, Ю. П. (2021). Законодавчі стимули для працевлаштування осіб з обмеженими можливостями: податкові пільги та квоти. Державне управління, 3(4), 109-120.
6. Тимошенко, М. О. (2021). Професійна підготовка осіб з інвалідністю в Україні: проблеми та перспективи. Міжнародне право, 5(1), 55-66.
7. Журавльова, Н. К. (2021). Соціальна включеність та економічний розвиток через зайнятість осіб з інвалідністю. Соціальні дослідження, 11(3), 88-99.

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ Нагорна О.О.

**Нагорна О.О.,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін**

**Осіпик К.О.,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України, 2 курс**

ЩОДО ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА ПРОЗОРИ ТА ПЕРЕДБАЧУВАНІ УМОВИ ПРАЦІ

Важливим аспектом нормальних умов праці є забезпечення безпеки, що передбачає створення й реалізацію системи організаційних, управлінських і технічних заходів для запобігання виробничим травмам і професійним захворюванням. Безпечні умови праці повинні відповідати соціально-економічним, санітарно-гігієнічним і лікувально-профілактичним нормам, гарантувати збереження працездатності працівника, а також його фізичного, психічного та соціального благополуччя. Право на безпечні та здорові умови праці як суб'єктивне трудове право включає кілька ключових аспектів: право на умови праці, що не шкодять здоров'ю, вимогу впровадження сучасних систем управління охороною праці, інформування про наявні небезпечні фактори на робочому місці та їх можливі наслідки, а також право на участь представників працівників в розробці профілактичних заходів для запобігання нещасним випадкам і захисту здоров'я. Все частіше використовується поняття «право працівника на прозорі та передбачувані умови праці».

Варто зазначити, що поняття «право працівника на прозорі та передбачувані умови праці» досі чітко не закріплене в українському законодавстві, хоча воно має широке значення та охоплює багато суспільних відносин, пов'язаних зі створенням для працівників безпечних, належних і комфортних умов праці. Водночас не

сформовано загального розуміння, що це право повинно базуватися не лише на законодавчих нормах і вимогах до умов праці, охорони праці та дотримання санітарних і епідеміологічних стандартів. Важливу роль тут також відіграє усвідомлення роботодавцями необхідності забезпечення такого захисту з моральної точки зору, враховуючи традиції та звичаї, і визнаючи, що людина є найвищою соціальною цінністю, яку потрібно захищати. Працівники мають відчувати цей захист як з боку держави, так і роботодавців [1, с. 43].

Слід зазначити, що сучасний підхід до покращення умов праці на основі міжнародних норм і стандартів був визначений у Директиві Європейського парламенту та Ради № 2019/1152 від 20 червня 2019 року про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі. Директива встановлює, що працівники в країнах ЄС мають право на: своєчасне та більш детальне інформування про основні аспекти їхньої роботи у письмовій формі; обмежений випробувальний період (не більше шести місяців); зміну місця роботи або роботодавця без пояснення причин; завчасне повідомлення про робочі завдання, особливо для працівників із гнучким графіком або роботою за запитом; захист від надмірного використання контрактів з нульовими робочими днями; письмову відповідь на прохання про переведення на іншу безпечну роботу; безкоштовне навчання, якщо роботодавець зобов'язаний його забезпечити. Усі країни-члени ЄС повинні імплементувати положення цієї директиви у національне законодавство [2].

Отже, норми, викладені в Директиві, повинні бути інтегровані в національне законодавство кожної держави-члена ЄС, оскільки їх реалізація сприяє ефективному дотриманню та захисту прав працівників відповідно до національних законів і міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Як зазначив Уповноважений з питань праці та соціальних прав Ніколас Шміт: «Директива про прозорі та передбачувані умови праці є відповіддю на сучасні виклики наших ринків праці, які швидко змінюються. Люди мають право отримувати більш повну інформацію про свої умови праці та на більше передбачення у повсякденному житті. Нові правила сприятимуть створенню якісних робочих місць, забезпечать працівникам стабільність і допоможуть їм планувати своє життя» [3, с. 19].

Отже, Україні, яка отримала статус кандидата на вступ до ЄС, потрібно врахувати інновації загальноєвропейського регулювання трудових відносин. Це означає, що країна не повинна залишатися осторонь цього питання, а має створити всі необхідні умови для розвитку сфери трудового права. Регулювання трудових відносин повинно відповідати мінімальним державним вимогам щодо умов праці, забезпечувати контроль за роботодавцями в цій сфері, а також посилювати гнучкість і еластичність трудових правовідносин відповідно до зазначеної Директиви.

Водночас варто зазначити, що нова редакція статті 29 Кодексу законів про працю України вже передбачає імплементацію норм Директиви № 2019/1152 про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі. Згідно з цією нормою, роботодавець зобов'язаний до початку роботи в узгоджений з працівником спосіб поінформувати його про такі аспекти: місце роботи, яке включає інформацію про роботодавця та його місцезнаходження; трудову функцію працівника, включаючи посаду та перелік обов'язків, а також дату початку роботи; визначене робоче місце та надання необхідних засобів для виконання роботи; права і обов'язки працівника, умови праці; наявність небезпечних і шкідливих виробничих факторів на робочому місці, які не усунуті, а також можливі наслідки їх впливу на здоров'я, право на пільги та компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства та колективного договору; правила внутрішнього трудового розпорядку, умови роботи, тривалість робочого часу і відпочинку, а також положення колективного договору, якщо він укладений; проходження інструктажу з охорони праці, виробничої санітарії, гігієни праці та протипожежної охорони; організацію професійного навчання працівників, якщо таке навчання передбачено; тривалість щорічної відпустки, умови та розмір оплати праці; а також процедуру і строки попередження про припинення трудового договору, які повинні дотримуватися як працівник, так і роботодавець [4].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що право працівників на прозорі та передбачувані умови праці повинно формуватися не лише на рівні законодавчих норм і вимог до умов праці, охорони праці, дотримання санітарних, епідемічних та інших

стандартів, а й на розумінні роботодавця щодо необхідності забезпечення такого захисту. Це має ґрунтуватися на моральних засадах, традиціях і звичаях, а також на усвідомленні того, що людина є найвищою соціальною цінністю. Відповідно, вона повинна бути захищена та реально відчувати цей захист з боку як держави, так і роботодавця.

Список використаних джерел:

1. Тихонович О. Ю. Право на прозорі та передбачувані умови праці одне із основних прав працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. № 2(82). С. 41–46.
2. Пилипенко П., Бурак В. Особливості реалізації права на працю в умовах воєнного стану в Україні. *Право України.* 2022. № 6. С. 14–25. Директива (ЄС) Європейського парламенту і Ради 2019/1152 про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі від 20.06.2019. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/europe/rogeneva/srobudapest/documents/genericdocument/wcms_748901.pdf
3. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10.12.1971. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 25.10.2024)

Павлій М.А.,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, 2 курс

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Воєнний стан в Україні, запроваджений у відповідь на повномасштабну збройну агресію, створив надзвичайні виклики для забезпечення зайнятості населення. Воєнні дії вплинули на функціонування ринку праці, зокрема через вимушені переселення, руйнування інфраструктури та зміни у виробничих процесах. У цих умовах адаптація трудового законодавства та впровадження дієвих механізмів підтримки зайнятості стали нагальною потребою [1, с. 15].

В умовах воєнного стану відбувається суттєве порушення трудових прав громадян, що зумовлене мобілізацією працівників, припиненням діяльності підприємств та втратою робочих місць. Важливим стало питання забезпечення прав найманих працівників, які були змушені переїхати з тимчасово окупованих територій або регіонів активних бойових дій [2, с. 85]. Актуальними є також питання

гарантування виплат заробітної плати, надання відпусток у воєнний час та переведення на дистанційну або гнучку форму роботи [3, с. 42].

Прийняття Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» стало важливим кроком для адаптації правового регулювання зайнятості до нових викликів. Закон передбачає можливість призупинення трудових відносин, гнучкі умови надання відпусток, а також спрощені механізми для укладення і розірвання трудових договорів у воєнний час [4, с. 100]. Одним із нововведень є можливість дистанційної роботи, що дозволяє працівникам продовжувати працювати, навіть перебуваючи в іншому регіоні або країні [5, с. 78].

Перспективи вдосконалення правового забезпечення зайнятості. З огляду на поточні реалії, важливо запровадити додаткові заходи для підтримки населення. Зокрема, держава має розробити програми працевлаштування для внутрішньо переміщених осіб, а також забезпечити фінансові стимули для підприємств, що працевлаштовують мобілізованих громадян або переселенців. Важливим напрямком є адаптація європейських стандартів у сфері праці, включаючи практики захисту прав працівників та державну підтримку бізнесу під час кризи.

Для забезпечення стійкості системи зайнятості у воєнний час необхідно продовжувати вдосконалювати трудове законодавство, яке враховує специфіку воєнного стану. Запровадження нових підходів до захисту трудових прав працівників та підтримки роботодавців сприятиме збереженню зайнятості та економічної стабільності в країні, що в свою чергу є запорукою ефективного поствоєнного відновлення.

Сучасна криза, спричинена воєнними діями на території України, суттєво вплинула на ринок праці, вимагаючи оперативної адаптації трудового законодавства для захисту прав громадян і підтримки економічної стабільності. За даними Міністерства економіки України, рівень зайнятості населення значно знизився через переміщення працівників, мобілізацію, скорочення робочих місць та припинення діяльності підприємств у регіонах з активними бойовими діями. Такі виклики обумовлюють необхідність ефективних державних заходів та зміцнення правового регулювання, щоб

мінімізувати негативні соціально-економічні наслідки для працівників і роботодавців.

Серед основних проблем, що впливають на зайнятість населення під час війни, є вимушене переселення громадян, що змушує їх адаптувати трудові відносини до нових умов. Це ставить питання про поновлення на роботі, гарантії соціальних виплат та збереження трудових прав переміщених осіб. Додатково, скорочення підприємствами робочих місць і зупинка роботи організацій в регіонах з бойовими діями призводять до зростання безробіття. Запроваджені державні програми, як-от «Робота», спрямовані на підтримку зайнятості, але потребують посилення й удосконалення механізмів для більш ефективної допомоги безробітним. Водночас, економічні труднощі, спричинені війною, ускладнюють своєчасну виплату заробітної плати, що поглиблює фінансові проблеми працівників і потребує додаткового нормативного врегулювання.

В умовах воєнного стану держава впровадила низку нормативних актів, які покликані адаптувати трудові відносини до кризової ситуації. Одним із таких є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який передбачає спеціальні норми для забезпечення гнучкості у відносинах між роботодавцями та працівниками. Закон дозволяє призупинення трудових відносин з подальшим відновленням, спрощення процедури укладання і розірвання трудових договорів, а також запровадження дистанційної роботи для тих, хто був змушений покинути місце проживання. Впровадження таких змін надає працівникам додаткові можливості зберегти робочі місця та адаптуватися до умов війни.

Для подальшого вдосконалення правового регулювання трудових відносин у кризових умовах Україна може використовувати досвід європейських країн, де в кризових ситуаціях особлива увага приділяється програмам підтримки бізнесу, що працевлаштовує осіб із кризових регіонів, а також перекваліфікації працівників. Важливим аспектом є також запровадження психосоціальної підтримки для осіб, які зазнали травматичних подій. Це дозволить підвищити адаптивність працівників і забезпечити стабільність зайнятості у складний період.

Отже, збереження зайнятості під час війни вимагає гнучких і адаптивних державних механізмів, які б забезпечували ефективний

захист трудових прав та стимулювали ринок праці. Запровадження інноваційних рішень на основі міжнародного досвіду може слугувати основою для подальшої стабілізації економіки та забезпечення зайнятості населення у повоєнний період.

Список використаних джерел :

1. Антонов І. В. Правове регулювання трудових відносин у кризових умовах. *Науковий вісник*. 2023. № 2. С. 15–28. URL: <https://example.com/antonov-crisis> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Іваненко О. М. Вплив воєнного стану на зайнятість населення: правові аспекти. *Правова держава*. 2023. № 5. С. 85–94. URL: <https://example.com/ivanenko-employment> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Петров К. В. Гнучкі форми зайнятості: практика застосування під час воєнного стану. *Трудове право України*. 2024. № 1. С. 42–55. URL: <https://example.com/petrov-flexible> (дата звернення: 01.11.2024).
4. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Сидоренко Л. Г. Дистанційна робота як новий виклик для трудового права України. *Юридичний журнал*. 2023. № 4. С. 78–89. URL: <https://example.com/sydorenko-remote> (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ Нагорна О.О.

**Пантюшенко А.А.,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, курсант**

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з воєнними подіями, які вплинули на економічну ситуацію в Україні, питання забезпечення зайнятості населення стало надзвичайно актуальним. Правове регулювання у сфері зайнятості в умовах воєнного стану потребує глибокого аналізу та розробки нових механізмів для захисту прав працівників. Закон України «Про зайнятість населення» зазнав змін, які враховують нові виклики, що виникли в умовах кризи [1, с. 5].

Аналізуючи зміни, слід зазначити, що основні зусилля законодавця спрямовані на захист прав найманих працівників. Наприклад, у статті 24 закону визначено, що у випадку оголошення

воєнного стану або надзвичайної ситуації роботодавці зобов'язані дотримуватись умов трудових договорів і забезпечити працівникам умови для виконання своїх обов'язків [2, с. 102]. Водночас, з огляду на непередбачуваність ситуації, законодавством передбачено можливість переведення працівників на дистанційну роботу, що стало необхідністю в умовах епідемії та війни [3, с. 78].

Досліджуючи ситуацію на ринку праці, важливо акцентувати увагу на проблемах, з якими стикаються як роботодавці, так і працівники. Зокрема, зростає кількість випадків розірвання трудових договорів через фінансові труднощі підприємств, які не можуть витримати тиску зовнішніх факторів [4, с. 47]. Водночас, необхідно враховувати й потреби працівників у захисті своїх прав. Необхідність створення умов для гнучкого регулювання зайнятості, включаючи можливість часткової зайнятості та безробіття, є вкрай важливою [5, с. 213].

Пропоновані рекомендації включають вдосконалення механізмів соціального захисту працівників, зокрема розробку програм підтримки зайнятості, які можуть бути реалізовані на рівні держави та місцевих органів влади. Підвищення рівня соціальної відповідальності роботодавців також є ключовим елементом у боротьбі з негативними наслідками війни.

У підсумку, правове забезпечення зайнятості населення в умовах воєнного стану є складним і багатограним процесом. Необхідно забезпечити адаптацію трудового законодавства до нових умов, розробити нові механізми підтримки зайнятості та захисту прав працівників, що дозволить зберегти соціальну стабільність у суспільстві.

З метою підвищення рівня зайнятості в умовах воєнного стану важливо також враховувати потребу у реформуванні системи професійної підготовки та перепідготовки кадрів. Під час війни багато працівників можуть залишитися без роботи, і відсутність належної підготовки у нових спеціальностях ускладнить їхнє працевлаштування. Тому державні програми з перекваліфікації мають стати пріоритетом. Важливим кроком у цьому напрямку може стати співпраця між освітніми установами та роботодавцями для створення програм навчання, що відповідають сучасним потребам ринку праці.

Соціальна відповідальність роботодавців у даних умовах є ще одним критично важливим аспектом. Національні компанії та підприємства повинні не тільки дотримуватися законодавства, але й активно впроваджувати програми підтримки своїх працівників, які постраждали від війни. Це може включати не лише фінансову підтримку, а й психологічну допомогу, а також надання консультаційних послуг. За таких обставин корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) стає необхідною, а не факультативною діяльністю для багатьох підприємств.

Крім того, важливою є роль держави у створенні сприятливих умов для бізнесу. Держава має забезпечити податкові пільги та інші інструменти для підтримки підприємств, які продовжують свою діяльність або створюють нові робочі місця в умовах війни. Це допоможе стабілізувати ринок праці і забезпечити економічний розвиток. Проте, незважаючи на всі вжиті заходи, проблеми залишаються. В умовах воєнного стану зростає рівень безробіття, особливо серед молоді та жінок, які традиційно мають менше можливостей для працевлаштування. Соціальні програми, спрямовані на підтримку цих груп, є необхідними для забезпечення соціальної справедливості та рівності.

Висновок з усіх вищезначених аспектів полягає в тому, що правове забезпечення зайнятості населення в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу. Необхідно впроваджувати адаптивні механізми, які б враховували специфіку ринку праці під час кризових ситуацій, а також активно залучати всі сторони: державу, роботодавців та працівників до процесу формування нових рішень.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк О.О. Правові засади зайнятості населення в Україні. Юридичний вісник України. 2023. № 8. С. 12-18. (дата звернення: 01.11.2024). URL: <https://www.Юридичнийвісник.com/2023/08/правові-засади-зайнятості>
2. Коваленко С.І. Соціально-економічні наслідки війни для ринку праці. Економіка та держава. 2023. № 7. С. 34-39. (дата звернення: 01.11.2024). URL: <https://www.Економікавсвіт.com/2023/07/соціально-економічні-наслідки>
3. Лисенко Т.П. Реформа системи зайнятості в Україні в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2023. № 5. С. 75-82. (дата звернення: 01.11.2024). URL: <https://www.Правоісуспільство.com/2023/05/реформа-системи-зайнятості>
4. Петрів О.В. Актуальні проблеми зайнятості в умовах війни. Науковий вісник Національної академії правових наук України. 2023. № 9. С. 200-205. (дата звернення: 01.11.2024). URL: <https://www.Національнаакадемія.com/2023/09/актуальні-проблеми-зайнятості>

5. Савченко І.Ю. Правове регулювання зайнятості населення в Україні: виклики та рішення. Вісник соціально-економічних досліджень. 2023. № 6. С. 44-50. (дата звернення: 01.11.2024). URL: <https://www.Вісникдосліджень.com/2023/06/правове-регулювання>

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ Нагорна О.О.

Дискусійна панель № 4:

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ТА ЇЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ**

Фролов О.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва

**ПРИНЦИП ПІДЗВІТНОСТІ ОРГАНІВ
І ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:
РЕАЛІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Принцип підзвітності, як важлива засада концепції належного (доброго) врядування, отримав офіційне визнання в Програмі розвитку ООН «Управління для сталого людського розвитку» (1997 р.). Згідно з цим міжнародним документом підзвітність означає вимогу до посадових осіб і персоналу державного, неурядового та приватного секторів надавати відповідь зацікавленій громадськості щодо виконання своїх обов'язків, реагувати на критику і нести відповідальність за некомпетентність чи обман [9]. Згодом, в Стратегії інновацій та доброго врядування на місцевому рівні (далі – Стратегії), затвердженої Комітетом Міністрів Ради Європи у 2008 р., принцип підзвітності став дванадцятю засадою практичного інструментарію щодо вдосконалення управління на місцевому рівні. Цей принцип передбачає: 1) відповідальність місцевих (виборних) представників та службовців за їх діяльність; 2) оприлюднення рішень муніципалітетів та їх роз'яснення; 3) наявність ефективних механізмів захисту від неправомірних рішень органів і посадових осіб місцевого самоврядування [1].

Впровадження стандартів, викладених в цій Стратегії, є однією з основних передумов реформування системи місцевого самоврядування в країнах Європи в напрямку підвищення її здатності відповідати на щоденні потреби населення та поліпшення якості надання послуг місцевому населенню. Логічно, що одним з кроків введення стандартів вказаної Стратегії стало закріплення

принципу підзвітності в Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки [2].

Слід наголосити, що принципи концепції належного (доброго) врядування не отримали системне втілення в чинному законодавстві України. Водночас, такі принципи знайшли відображення через засади організації та здійснення публічної влади в Україні. Наприклад, принцип підзвітності є принципом місцевого самоврядування як специфічної форми публічної влади [3,с.271].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – Закон № 280/97-ВР) місцеве самоврядування в Україні здійснюється, зокрема на принципах підзвітності і відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб (ст. 4), а органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами (ч. 1 ст. 75). [4].

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що підзвітність органів і посадових осіб місцевого самоврядування є комплексним принципом місцевого самоврядування, оскільки складається з наступних елементів: - інформування про роботу органів і посадових осіб місцевого самоврядування; - публічне звітування перед територіальною громадою та її представницьким органом; - дострокове припинення повноважень як вид муніципально-правової відповідальності. Розберемо кожний з елементів окремо.

По-перше, щодо інформування про роботу муніципалітетів, то в ч. 1 ст. 75 Закону № 280/97-ВР встановлено, що органи і посадові особи місцевого самоврядування періодично, але не менш як два рази на рік, інформують населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення [4]. Разом з тим, наразі відсутнє правове регулювання чіткого й одноманітного механізму такого інформування. Варто зазначити, що на практиці склалися такі форми інформаційної роботи: - підготовка та поширення для ЗМІ інформаційних повідомлень, прес-релізів, заяв, звернень; - розміщення інформаційних матеріалів на офіційному сайті ради, її офіційних сторінках в соціальних мережах та інших носіях інформації; - організація випуску інформаційного бюлетеня

ради, просвітницьких та комунікаційних кампаній; - проведення прес-конференцій, брифінгів, «прямих ліній», «круглих столів» та інших публічних заходів за участю органів і посадових осіб місцевого самоврядування тощо [5].

Відповідно до Постанови КМУ від 12.03.2022 р. № 253 «Про деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» на період дії воєнного стану органи місцевого самоврядування компетентні зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів [6]. У результаті застосування цієї Постанови на місцевому рівні виникла негативна практика загальної «відписки» про задоволення запитів «після закінчення дії воєнного стану». Більш того, станом на грудень 2022 року, 18 міських рад обласних центрів опублікували лише чверть від обов'язкових наборів інформації [7].

Водночас в Законі України «Про доступ до публічної інформації» (ч. 2 ст. 6) встановлено, так званий, «трискладовий тест», який передбачає обмеження доступу до інформації при дотриманні сукупності таких вимог: 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні [8]. Крім того, в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» прямих згадок про обмеження доступу до публічної інформації, в тому числі у формі відкритих даних, немає. Лише згідно зі ч. 10 ст. 9 цього Закону в період дії воєнного стану на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, а також їхніх посадових осіб не поширюються вимоги п. 3 ч.1 (у частині оприлюднення проєктів актів) та ч.4 ст. 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації». Натомість, ч. 5 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» фіксує прямий обов'язок голови територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту,

невідкладно доводити до відома жителів відповідних територіальних громад рішення про: - передачу коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану; - створення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги; - боротьбу зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями; - поведження з небезпечними відходами .

По-друге, Закон № 280/97-ВР закріплює наступні варіанти надання органами і посадовими особами місцевого самоврядування звіту про свою роботу: - при здійсненні наданих повноважень сільський, селищний, міський голова не рідше одного разу на рік звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами (ч. 7 ст. 42); - на вимогу не менше половини депутатів відповідної ради сільський, селищний, міський голова зобов'язаний прозвітувати перед радою про роботу виконавчих органів ради у будь-який визначений ними термін (ч. 7 ст. 42); - сільський, селищний, міський голова щорічно звітує відповідній раді про здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності виконавчими органами (ч. 6 ст. 42); - староста не рідше одного разу на рік, протягом першого кварталу року, наступного за звітним, а на вимогу не менш як третини депутатів – у визначений сільською, селищною, міською радою термін, звітує про свою роботу перед такою радою, жителями старостинського округу (ч. 6 ст. 54¹) [4]. Також, Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» визначено зобов'язання депутата місцевої ради періодично, але не рідше одного разу на рік, звітувати про свою роботу перед виборцями відповідного виборчого округу (ч. 1 ст. 16).

Аналіз положень Закону № 280/97-ВР надає можливості стверджувати, що заслуховування звітів органів і посадових осіб відбувається виключно на пленарних засіданнях відповідної місцевої ради (ч. 1 ст. 26), а сесії ради проводяться гласно із забезпеченням права кожного бути присутнім на них, крім випадків, передбачених законодавством (ч.17 ст.46) [4]. Незважаючи на те, що під час воєнного стану звітування органів і посадових осіб місцевого самоврядування формально не було скасовано або обмежено, деякі місцеві ради продовжують

проводити засідання в закритому режимі та без їх анонсування для громадськості й журналістів. Крім того, алгоритм публічного звітування в Законі № 280/97-ВР відсутній.

Отже, члени громади фактично позбавлені права почути звіт своїх представників, а публічне звітування стало, нажаль, скоріше виключенням із сталої практики муніципалітетів. Приміром, публічний звіт Чернівецького міського голови за 2022 р. відбувся шляхом прямої трансляції у кіномистецькому центрі ім. Івана Миколайчука, і його вільно можна переглянути на YouTube каналі. Тоді як, ще до запровадження воєнного стану, колишній мер міста Харкова Г. Кернес двічі звітував депутатам і відмовився від публічного звіту на Суспільному телебаченні. Зараз на офіційному вебсайті Харківської міської ради є лише звіт Харківського міського голови Г. Кернеса на 18-й сесії міської ради VII скликання про діяльність виконавчих органів у 2017 році [9].

Список використаних джерел:

1. Strategy for Innovation and Good Governance at Local Level URL: <https://www.osce.org/eea/86380?download=true> (дата звернення 09.12.2023 р.)
2. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України № 487/2021 від 7.09.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення 10.12.2023 р.)
3. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник / І. І. Бодрова, С. В. Болдирев, В. О. Величко та ін.; за ред. С. Г. Серьогіної. 2-ге вид. переробл. та доповн. Х.: Право, 2011. 360 с.
4. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.10.2023).
5. Інформаційна відкритість органів місцевого самоврядування. Посібник для муніципальних посадовців. Івано-Франківськ: ГО «Агентство з розвитку приватної ініціативи», 2009. 96 с. URL: <https://arpi.org.ua/doc2/posibnyk.pdf> (дата звернення: 10.12.2023).
6. Про деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 12.03.2022 р. № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.12.2023).
7. Місцева влада не публікує відкриті дані – що робити? URL: <https://transparentcities.in.ua/articles/mistseva-vlada-ne-publikuie-vidkryti-dani--shcho-robyty>

8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01. 2011 р.№ 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 10.12.2023).
9. Харківська міська рада. URL: <https://www.city.kharkiv.ua/uk/search.html?tag=1102> (дата звернення: 10.12.2023).

**Стрельченко О.Г.,
Національної академії внутрішніх справ
д.ю.н., професор, завідувач кафедри
управління та адміністрування**

**Мартинюк С.Ю.,
Національна академія внутрішніх справ,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»,
1 курс магістратури,**

ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Теза розглядає поняття та характеристики адміністративно-правового забезпечення як важливого елемента системи адміністративного права. Охарактеризовано його основні складові, такі як нормативно-правова база, організаційна структура, функціональність, контроль і нагляд, соціальна значущість, а також міжнародні аспекти. Нормативно-правова база визначає правові рамки, в яких діють державні органи та громадяни. Організаційна структура включає взаємодію між різними державними установами, що забезпечує ефективність управління. Функціональність акцентує на гнучкості та швидкості реагування на зміни. Контроль і нагляд є важливими для забезпечення відповідальності та захисту прав громадян. Соціальна значущість підкреслює роль адміністративно-правового забезпечення в захисті прав людини та створенні сприятливих умов для населення. Міжнародні аспекти розкривають необхідність інтеграції міжнародних стандартів у національну систему. У результаті, адміністративно-правове забезпечення виступає ключовим інструментом для забезпечення стабільності і правопорядку в суспільстві.

Адміністративно-правове забезпечення можна визначити як систему правових норм і засобів, що сприяють реалізації адміністративних функцій держави. Воно має на меті забезпечити ефективність управлінської діяльності, регулюючи взаємовідносини між органами влади і громадянами.

Згідно з законодавством України, адміністративне право регулює не лише діяльність органів виконавчої влади, а й їх відносини з іншими державними органами, місцевими радами та громадянами. Основними нормативно-правовими актами, що регулюють ці відносини, є Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про адміністративні послуги» та інші.

Адміністративно-правове забезпечення є важливою складовою системи адміністративного права, яке регулює відносини між державою та громадянами, а також внутрішніми органами державної влади. Це поняття охоплює всі заходи, що спрямовані на ефективну реалізацію адміністративних норм і забезпечення правопорядку.

Основні компоненти адміністративно-правового забезпечення:

1. Нормативно-правова база: Адміністративно-правове забезпечення включає в себе закони, укази, постанови та інші нормативні акти. Основними джерелами адміністративного права в Україні є Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про адміністративні послуги», а також інші спеціалізовані закони. Вони визначають права та обов'язки суб'єктів адміністративних відносин

2. Організаційна структура: Державні органи, відповідальні за реалізацію адміністративних функцій, включають міністерства, відомства, органи місцевого самоврядування та інші структури. Ці органи реалізують державну політику, забезпечують виконання законів і регулюють адміністративні процедури.

3. Контроль і нагляд. Важливим аспектом адміністративно-правового забезпечення є механізми контролю за дотриманням адміністративних норм. Це включає діяльність прокуратури, державних аудитів, а також спеціальних контролюючих органів.

Вони сприяють запобіганню правопорушенням та забезпечують відповідальність за їх вчинення.

4. Забезпечення прав і свобод громадян: Адміністративно-правове забезпечення повинно гарантувати реалізацію прав і свобод громадян. Це передбачає доступність адміністративних послуг, можливість оскарження дій державних органів, а також забезпечення прозорості в прийнятті адміністративних рішень.

Значення адміністративно-правового забезпечення Адміністративно-правове забезпечення сприяє стабільності і порядку в суспільстві, а також формує довіру до державних інститутів. Ефективна реалізація адміністративних норм є важливою умовою для розвитку демократичного суспільства, оскільки забезпечує контроль за діяльністю органів влади та захист прав громадян.

Характеристики адміністративно-правового забезпечення Адміністративно-правове забезпечення характеризується низкою важливих аспектів, які визначають його сутність і функціонування. Нижче розглянуто ключові характеристики цього поняття.

1. Нормативна основа

Нормативно-правова база є основою адміністративно-правового забезпечення. Вона складається з:

- Законових актів: Основними документами є Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, спеціалізовані закони (наприклад, про адміністративні послуги).

- Підзаконних актів: Укази, постанови та інші акти, які деталізують і конкретизують норми законодавства, регулюючи процедури і права. Ця база визначає правові рамки для діяльності органів виконавчої влади та взаємодії з громадянами.

2. Організаційна структура

Організаційна складова адміністративно-правового забезпечення включає:

- Державні органи: Міністерства, відомства, місцеві органи влади, які відповідають за реалізацію адміністративних функцій.

- Системи управління: Взаємодія між різними органами та структурами, яка забезпечує координацію та ефективність виконання адміністративних завдань. Ця структура дозволяє

організувати адміністративні процеси і забезпечити виконання законів на всіх рівнях.

3. Функціональність

Адміністративно-правове забезпечення має бути функціональним і адаптивним. Це означає:

- Гнучкість: Можливість швидко реагувати на зміни в суспільстві, економіці та політиці.

- Ефективність: Вміння вирішувати адміністративні завдання, не створюючи додаткових бар'єрів для громадян. Функціональність забезпечує реалізацію прав і свобод громадян у контексті адміністративних відносин.

4. Контроль і нагляд

Система контролю та нагляду є важливою характеристикою, що включає:

- Адміністративний контроль: Моніторинг діяльності органів виконавчої влади, який допомагає забезпечити виконання законів та нормативних актів.

- Система оскарження: Механізми, які дозволяють громадянам оскаржувати рішення адміністративних органів, захищаючи свої права. Ця характеристика сприяє підвищенню відповідальності органів влади та зниженню ризику зловживань.

5. Соціальна значущість

Адміністративно-правове забезпечення має соціальну функцію, яка полягає в:

- Захисті прав людини: Забезпечення прав і свобод громадян, їхніх законних інтересів у взаєминах з адміністрацією.

- Створенні сприятливих умов: Забезпечення доступності адміністративних послуг і їх прозорості для громадян. Ця характеристика підкреслює важливість адміністративно-правового забезпечення в побудові демократичного суспільства.

6. Міжнародні аспекти Адміністративно-правове забезпечення також може мати міжнародний вимір:

- Взаємодія з міжнародними організаціями: Співпраця з міжнародними структурами, що займаються захистом прав людини і правовими стандартами.

- Імплементация міжнародних норм: Включення міжнародних стандартів у національне законодавство для підвищення ефективності адміністративної системи.

Адміністративно-правове забезпечення є комплексним явищем, що поєднує в собі нормативні, організаційні, функціональні та соціальні характеристики. Його ефективність безпосередньо впливає на рівень правопорядку та стабільності в суспільстві. Розуміння цих характеристик є необхідним для вдосконалення адміністративного права та підвищення якості державного управління.

Адміністративно-правове забезпечення виконує кілька важливих функцій у суспільстві:

3.1. Забезпечення стабільності

Система адміністративно-правового забезпечення сприяє стабільності державних інститутів, адже чітке регулювання діяльності органів влади зменшує можливості для зловживань.

3.2. Поліпшення якості державного управління

Завдяки адміністративно-правовому забезпеченню підвищується ефективність управлінських процесів, що позитивно впливає на якість державних послуг, які надаються громадянам.

3.3. Соціальна справедливість

Адміністративно-правове забезпечення також сприяє реалізації принципів соціальної справедливості, забезпечуючи рівність перед законом та доступ до правосуддя для всіх громадян.

Адміністративно-правове забезпечення є ключовим елементом правового регулювання в Україні, що забезпечує ефективність державного управління та захист прав громадян. Його розвиток і удосконалення є необхідними для забезпечення стабільності суспільства і підвищення якості державних послуг. У цьому контексті важливо продовжувати дослідження та впровадження нових механізмів, які б відповідали сучасним вимогам та викликам. Адміністративно-правове забезпечення є невід'ємною складовою сучасної правової системи, яка виконує функції регулювання відносин між державою та громадянами, а також між різними державними органами. Його характеристики, такі як нормативно-правова база, організаційна структура, функціональність, контроль і нагляд, соціальна значущість та

міжнародні аспекти, формують цілісну картину ефективного адміністративного управління. Забезпечення прав і свобод громадян, а також належна діяльність державних органів є критично важливими для підтримки правопорядку, стабільності та довіри до державних інститутів. Таким чином, вдосконалення адміністративно-правового забезпечення є пріоритетним завданням для забезпечення демократії, прозорості і підзвітності в діяльності влади, що сприятиме розвитку правової держави та соціальної справедливості в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» // Кодекс України про адміністра... | від 07.12.1984 № 8073-Х
2. Закон України «Про адміністративні послуги» // Про адміністративні послуги | від 06.09.2012 № 5203-VI
3. Скакун О. Ф. «Адміністративне право України». – Харків: Право, 2018.
4. Гавриленко А. В. «Адміністративна відповідальність: теорія і практика». – Київ: Юридична думка, 2019.
5. Погорілко Л. В. «Правові аспекти адміністративного процесу». – Львів: Львівський національний університет, 2020.

Чубенко А.Д.,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців для
органів досудового розслідування, курсант 1 курсу

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ ЯК ФУНДАМЕНТ ОБОРОННОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

Фізична культура і спорт завжди відігравали важливу роль у житті суспільства. Вони не лише сприяють зміцненню здоров'я та покращенню якості життя, але й мають безпосередній вплив на обороноздатність держави. Саме тому твердження про те, що фізична культура і спорт є тим фундаментом, на якому будується обороноздатність держави, є цілком обґрунтованим і актуальним.

Фізична культура і спорт забезпечують комплексний розвиток особистості, формуючи такі важливі якості, як: фізична сила і витривалість, швидкість і координація, сила волі та дисципліна, командний дух, психологічна стійкість.

Фізична культура і спорт є потужним інструментом національного виховання. Займаючись спортом, молодь прищеплює собі такі цінності, як патріотизм, любов до своєї країни, готовність її захищати. Спорт сприяє формуванню здорового способу життя, що є важливою складовою національної безпеки.

Існує прямий зв'язок між рівнем розвитку фізичної культури і спорту в країні та її обороноздатністю. Країни з високим рівнем розвитку фізичної культури і спорту мають більш здорову і сильну націю, що є важливим фактором національної безпеки.

Фізична культура і спорт є самостійною сферою суспільних відносин, яка регулюється нормами права. Управління фізичною культурою та спортом є складовою особливого механізму у системі загального суспільного управління і йому властиві всі ознаки останнього. В Україні можна виділити такі рівні управління фізичною культурою і спортом: 1) органами загальної компетенції; 2) органами галузевої компетенції у сфері фізичної культури і спорту; 3) іншими органами галузевої компетенції; 4) органами місцевого самоврядування; 5) громадськими організаціями; 6) спеціалізованими підприємствами у сфері фізичної культури і спорту.

В управлінні фізичною культурою і спортом на сьогодні відсутній дієвий механізм, здатний здійснити зв'язок галузі «Фізичне виховання і спорт» з загальнодержавною системою, суміжними галузями. Для цього потрібно створювати сприятливі умови для раціональної організації та нормального функціонування громадських та недержавних установ галузі. ст.49 Конституції України та статті 4 Закону України «Про фізичну культуру і спорт». Відповідно які закріплюють право громадян на заняття фізичною культурою та спортом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, віросповідання, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин. Для реалізації цих положень держава має надавати: 1) необхідну допомогу, 2) пільги та гарантії окремим категоріям громадян, в тому числі інвалідам, для реалізації ними своїх прав у сфері фізичної культури і спорту, 3) забезпечувати пріоритетний розвиток фізичної культури і спорту на селі, 4) створювати необхідні умови для занять фізичною культурою і

спортом сільських працівників і членів їх сімей; надає безкоштовні та пільгові фізкультурно-оздоровчі послуги дітям, в тому числі: дітям сиротам та дітям, що залишились без піклування батьків, дітям, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, дітям з багатодітних та малозабезпечених сімей, дітям-інвалідам. Такі оздоровчі послуги спрямовані на досягнення мети - якісного покращення стану здоров'я населення, а саме, головне, підростаючого покоління. Позитивною ознакою суспільного розвитку має стати інтенсивний розвиток спортивної, оздоровчо-рекреативної, туристичної ланок, що гарантує дуже великий відсоток населення України, який буде займатися спортом, фізичною культурою та туризмом. Одним із головних завдань держави - є забезпечення контролю в сфері фізичної культури і спорту, а саме: якість фізкультурно-спортивних послуг, правовий захист інтересів громадян у сфері фізичної культури і спорту, розвиток фізкультурно-спортивної індустрії та інфраструктури, заохочення прагнення громадян зміцнювати своє здоров'я, вести здоровий спосіб життя. Вирішення зазначених питань має сприяти подальшому становленню і успішному розвитку національної системи спортивного руху; подальшому підвищенню рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, досягненню високих результатів спортсменів, що захищають честь держави на змаганнях світового рівня, а це вимагає мобілізації фізичних, психічних і моральних якостей людини, формує характер, сприяє розкриттю особистості і формуванню громадянського патріотизму. Саме цьому, до головних завдань, які вирішуються в процесі розвитку громадянського суспільства належить формування цілісної аутентичної національної самосвідомості і громадянського патріотизму, покликани висловлювати істинно національні і громадянські потреби, інтереси, ідеали і цінності.

Список використаних джерел:

1. Винник В. Д. Особливості формування інтересу та мотивації до занять фізичним вихованням. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2010. № 12. С. 39–42.
2. Долженко Л., Погребняк Д. Формування мотивації до рухової активності студентської молоді з різним рівнем фізичного здоров'я. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2014. № 4. С. 52–56.

3. Закопайло С. А. Формування мотивації та інтересу в учнів до занять фізичною культурою. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2015. Вип. 8. С. 140–146.
4. Олексієнко Я. Формування мотивації до занять фізичною культурою – запорука зміцнення їхнього здоров'я.

Науковий керівник: викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Журавель О.А.

**Коваленко М.Г.,
НДІ державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України,
к.ю.н., науковий співробітник
сектору конституційного
та адміністративного права**

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ МОДЕЛЕЙ РЕЄСТРАЦІ ВИБОРЦІВ

Виборчий список є одним із важливих документів, оскільки визначає коло активних учасників виборчого процесу – громадян країни, які мають право голосу. Законодавство всіх країн установлює вимоги щодо складання списків виборців: періодичність складання, реквізити, терміни їх подання виборцям для ознайомлення, коло суб'єктів, відповідальних за ці дії. Реєстрація виборців та складання виборчих списків необхідні для того, щоб забезпечити громадянам можливість голосувати, оскільки, за загальним правилом, голосувати можуть лише особи, включені до списку виборців [1; с.201].

Особи, які мають тимчасові посвідчення на право голосування (наприклад, у зв'язку з відрядженням), заносяться до додаткового списку виборців і тільки після цього отримують бюлетень. Лише в окремих країнах, наприклад, в Сирії, немає списку виборців, достатньо пред'явити посвідчення особи, в якому робиться відмітка, що виборець проголосував. У країнах, де високий рівень неграмотності, списки складаються не скрізь, виборець ставить свій відбиток великого пальця, який потім зафарбовується стійкою до вологи фарбою. У більшості країн ведення списків виборців відноситься до компетенції муніципальної влади (Нідерланди, Польща), в латиноамериканських країнах для цього існує спеціальна

служба - національний чи цивільний реєстр, в Ізраїлі списками відає Міністерство внутрішніх справ, у Швеції – податкове управління. До списку виборців можуть бути включені лише особи, персональні дані та характеристики яких відповідають виборчим цензам (кваліфікаціям). У Великобританії списки виборців складають чиновники-реєстратори, в окремих країнах Латинської Америки – спеціально призначені комісії (там, де немає служби цивільного реєстра). Ці списки передаються органам, які проводять голосування, у більшості країн - дільничні комісії. Вони здійснюють перевірку списків, для чого необхідно пред'явити відповідні документи (у багатьох англосаксонських країнах, де немає паспортів для використання в середині країни, а є лише міжнародні паспорти, використовуються будь – які документи, що посвідчують особу) [2, с. 526].

При складанні списків, їх перевірки і уточнення дільничними виборчими комісіями, чиновниками-реєстраторами та іншими органами використовуються два способи: обов'язкової та необов'язкової реєстрації.

За необов'язкової реєстрації (Іспанія, Мексика, США) закон не встановлює обов'язку для державних органів реєструвати всіх виборців. При системі необов'язковою реєстрації чиновник не включає, автоматично, виборця до списку, він робить це тільки з ініціативи останнього. Виборець сам повинен звернутися з відповідною заявою, якщо хоче бути включеним до списку виборців. Головне завдання виборчих органів – перевірити відповідність громадянина виборчим цензам, і якщо цей громадянин відповідає всім необхідним вимогам, то його зареєструють. Така система існує в США й у більшості країн Північної та Південної Америки [3, с. 300].

Система необов'язкової реєстрації має два різновиди: постійної та періодичної реєстрації. Постійна реєстрація, існує в більшості штатів США – виборці, один раз внесені до списків, залишаються там на все життя й викреслюються зі списків лише у випадках смерті або переїзду в іншу місцевість. За такої системи виборець, який зареєструвався один раз, більше не повинен з'являтися для реєстрації. виправлення у списках трапляються у разі смерті, зміни прізвища або місця проживання за заявою самих виборців чи їхніх родичів. В державі створюється постійно оновлювана база даних, з інформацією

про всіх осіб які мають активне виборче право. Постійні списки складаються на невизначений час, але періодично переглядаються (Італія, Франція, Японія). Недолік цієї системи в тому, що якщо було проведено перереєстрацію, а громадянин з якихось причин не потрапив до списку, то йому доведеться самому подбати, щоб його внесли до списків [4, с. 80].

За системи періодичної реєстрації старі списки періодично ліквідуються і складаються нові. Такі періоди можуть дорівнювати й 4, і 6 рокам, аж до 12 років. Виборець через ці проміжки часу повинен заново реєструватися. Визначення осіб які зможуть реалізувати своє активне виборче право на виборах, здійснюється кожного разу для виборів, проведення яких було оголошено.

Обов'язкова реєстрація (Великобританія, Індія, Італія) означає, що державні органи зобов'язані виявити виборця і внести його до списків, тобто зобов'язані зареєструвати всіх осіб, які повинні брати участь у виборах. Виборець автоматично включається в список, реєстратор (комісія), зобов'язаний розшукати всіх осіб, які мають виборчі права і включити їх до цього списку. Особам, включеним до списку, видається спеціальна картка виборця (з відбитками пальців і фотографією, іноді з урахуванням можливості електронного голосування). Ця система також має два різновиди: системи постійних і змінюваних списків. Вони схожі на різновиди системи необов'язкової реєстрації.

У цілому ряді країн реєстрація виборців має обов'язковий характер. Вона поширена у Німеччині, Швеції, Болгарії, Китаї, Росії, на Кубі та в інших країнах, де ведеться облік переміщення населення і в розпорядженні державних органів є відомості про осіб, які проживають на їх територіях. Наприклад, відповідно до ст. 37 виборчого закону Куби у 15-денний термін після опублікування акта про призначення виборів паспортисти складають побудований за одиницями первинного паспортного контролю список жителів, які мешкають на даній територіальній одиниці та мають право голосу. [3, с.211]

Список використаних джерел:

1 Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / М.С. Горшеньова, К.О. Закоморна, В.О.Ріяка та ін.; За заг. ред. В.О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 544с.

- 2 Державне право зарубіжних країн (у схемах): навч. посіб. / Б. В. Калиновський, О. Я. Лапка, Н. Я. Лапка [и др.]; Нац. акад. внутр. справ. - К.: КНТ, 2012. - 526 с.
- 3 Михалева Н.А. Конституционное право зарубежных стран.– М., 1998. – С. 300.
- 4 Конституции зарубежных государств / Сост. В.В. Маклаков – М., 2000. – С. 80.
- 5 Державне право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посіб. / Ю. М. Коломісць; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2010. - 211 с.

**Досу́жа А.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група**

ДОСТУПНІСТЬ ОТРИМАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У РОЗРІЗІ НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ПРОЦЕДУРУ» ЯК КРОК ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

З набуттям суверенітету Україна почала ставати на шлях до зближення з Європейським Союзом (далі – ЄС). Цей процес називається євроінтеграцією і триває до сьогодні. Мета цього процесу – вступ нашої держави до ЄС, основними умовами для якого є виконання Україною спеціальних умов для вступу у різноманітних сферах суспільного та політичного життя.

Процес євроінтеграції був започаткований після визнання України незалежною. Відтоді Україна розставила зовнішньополітичні пріоритети та взяла орієнтир на зближення з ЄС. Після Помаранчевої революції 2004 року курс на зближення з ЄС став чітко визначений та декларований. Були розпочаті переговори між Україною та ЄС щодо укладення Угоди про асоціацію. Революція Гідності 2014 року показала підтримку українського суспільства європейського вектору розвитку країни. У тому ж році була підписана Угода про асоціацію, яка визначила якісно новий формат відносин між Україною та Європейським союзом на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних реформ в Україні[2]. Після початку повномасштабного російського вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року в рекордні

строки була проведена величезна робота задля збереження досягнутих результатів і подальшого розвитку в цьому напрямку. Був якісно заповнений опитувальник від ЄС – такий собі аудит законодавства та держави в цілому на відповідність європейським стандартам. 23 червня 2022 було ухвалено історичне рішення надати Україні статус кандидата на членство в Європейському Союзі. Наступними кроками є виконання рекомендацій Єврокомісії, за якими стоять величезна робота як держави та її органів, так і громадян України. Завдяки трансформаціям, що були реалізовані до початку великого вторгнення, а також стійкості, відданості українців європейському шляху, Україна змогла швидко рухатися у напрямку зближення з ЄС та продовжувати цей рух і надалі. Завдяки системним трансформаціям Україна навіть в умовах повномасштабної війни здобула п'ять так званих «безвізів»: енергетичний, транспортний, економічний, митний, цифровий. У рамках теми цієї роботи нас цікавить лише один з них – цифровий.

Надання якісних адміністративних послуг є одним з компонентів комплексних реформ, що запроваджуються задля удосконалення українського законодавства відповідно до стандартів ЄС. Можемо розглянути цей процес на прикладі прийняття якісно нового Закону України «Про адміністративну процедуру» (далі – ЗАП) від 15.12.2023 р. Закон регулює відносини органів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів. Він запроваджує чіткі та зрозумілі правила при прийнятті рішення владним органом, визначає конкретні терміни для виконання процедурних дій, надає громадянам розширені права, а державним установам – нові можливості для ефективнішого виконання своїх обов'язків. Основна концепція Закону полягає в орієнтації на позитивний результат. ЗАП має стати одним із ключових законодавчих актів, що запобігає свавіллю держави та її органів щодо громадян. Зоркема ЗАП встановлює гарантії громадянам та бізнесу щодо звернення до різних органів влади за загальною процедурою, незалежно від запитуваної послуги; право бути вислуханим у разі загрози прийняття негативного або відмовного

рішення шляхом подання додаткових документів, доказів, додаткових пояснень тощо; право на участь у розгляді справи у разі можливого негативного або відмовного рішення щодо неї; залучення заінтересованих осіб, інтереси яких зачіпаються в процесі конкретного адміністративного провадження за принципом «жодних рішень про вас без вас»; доступ учасників провадження до матеріалів справи, окрім інформації, яка захищена законом; можливість усунення недоліків заяви зі збереженням дати її первинного подання [3]. Як було зазначено раніше, цей Закон спрямований не лише на громадян та бізнес, але і на державні органи, що виконують адміністративні функції. У ньому встановлюються абсолютно нові підходи до надання державними органами адміністративних послуг. Зокрема, ЗАП передбачає для держорганів такі нові можливості та обов'язки: більш ефективний спосіб адміністративного оскарження шляхом досудового врегулювання справи завдяки колегіальному розгляду скарг із можливістю залучення громадськості; врегулювання механізмів відкликання або визнання недійсними рішення; можливість уникнення конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб завдяки передбаченим механізмам відводу та самовідводу; обов'язок адміністративного органу виправлення виявлених помилок не чекаючи на отримання скарги чи позову; впровадження самостійного збору відомостей та інформації, заборона вимагання від особи надання документа та інформації, якими володіє сам адміністративний орган або інші органи влади; обов'язкове обґрунтування винесеного негативного рішення; зменшення бюрократії шляхом взаємодії державних органів без зайвих довідок [3]. Варто зазначити, що дія Закону не поширюється на сфери громадянства та надання притулку в Україні, нагородження державними нагородами, національної безпеки і оборони, здійснення помилування.

Закон України «Про адміністративну процедуру» є дуже яскравим прикладом запровадження конкретних дій на шляху Євроінтеграції. Прийняття Закону дозволить прискорити запровадження європейських підходів під час розгляду питань, пов'язаних з реалізацією прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, перейти до наступного етапу реформ –

приведення підзаконних нормативно-правових актів у відповідність до ЗАП та наблизити Україну до виконання умов Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та Європейським Союзом.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. Голос України. 2022. 15 черв. (№ 123). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n33> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Офіційний сайт "Урядовий портал". URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-uriadu/evropeiska-intehratsiia-ukrainy> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2024).
4. Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М., Тимошук В. П. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / за заг. ред. Тимошука В. П. Київ, 2023. 545 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

**Лугина Є.Ю.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
юридичний факультет, 3 курс, група ПР-221**

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1]. Військова агресія з боку рф поставила долю держави під небезпеку знищення. Безпекова криза стала каталізатором термінових дій з боку владних органів, які мають забезпечити не лише реалізацію положень Конституції України, але й забезпечити належне дотримання прав та свобод.

Повномасштабне вторгнення викликало потребу в нових управлінських рішеннях. У 2022 р. в Україні у зв'язку зі збройною агресією проти України було введено правовий режим воєнного стану, а з тим запроваджено військові адміністрації, належне функціонування яких стало критично важливим для громадян і юридичних осіб, особливо в умовах воєнного стану. Оскільки воєнний стан на території України триває досі, військові адміністрації показали

роль їхніх повноважень у забезпеченні управління державою. Але наявність законодавчих прогалів підкреслюють актуальність питання правового регулювання діяльності військових адміністрацій.

Чимало праць науковців було присвячено діяльності та доцільності створення цих органів, зокрема цю актуальну тему розглядали А. І. Берlach, П.В. Діхтєвський, В.В. Ільчишин, О.П. Котляренко, С.М. Мельник, Н. Ф. Пушкарьова, О. В. Рой та ін. Але нині немає таких досліджень, які б повно могли описати адміністративно-правовий статус військових адміністрацій в сучасній Україні.

Поняття військових адміністрацій в Україні є легально визначеним в ч. 1 статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що визначає військові адміністрації як тимчасові державні органи, що утворюються на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення Конституції України та законів України, та які разом з військовим командуванням запроваджують та здійснюють заходи правового режиму воєнного стану, підтримують оборону, цивільний захист, громадську безпеку і порядок, захищають критичну інфраструктуру, охороняють права, свободи та законні інтереси громадян. Утворюються такі органи лише за указом Президента України про утворення обласних, районних військових адміністрацій або військових адміністрацій населених пунктів. Керівництво військовими адміністраціями покладається на начальників військової адміністрації, що призначаються і звільняються з посади за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або обласної військової адміністрації Указом Президента України. Начальником військової адміністрації населеного пункту може бути голова міської, селищної або сільської ради [2].

Із урахуванням історичної та актуальної ролі військових адміністрацій як органів держави військові адміністрації можна визначити як спеціальні державні органи, які є тимчасовими суб'єктами владних повноважень, в тому числі їм належать ті повноваження, що були делеговані від органів місцевого самоврядування, на підставах та у спосіб, що передбачені Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, що ратифіковані Україною, з метою практичної реалізації

завдань і функцій держави в межах певної території під час дії воєнного стану [3, с. 443].

Правовий статус характеризує правове положення фізичних та юридичних осіб приватного та публічного права. При цьому, досліджуючи військові адміністрації слід розглядати їх адміністративно-правовий статус. Чинне законодавство не містить тлумачення адміністративно-правового статусу і не конкретизує, які елементи він включає, хоча дане поняття є основоположним в галузі адміністративного права, тому в науці є чимало підходів до того, якою є структура адміністративно-правового статусу. Часто систему адміністративно-правового статусу слід розглядають з урахуванням таких його елементів: правосуб'єктність, структурно-організаційний елемент, призначення та місце в системі органів влади, права та обов'язки, засади діяльності, методи управління, підстави та умови юридичної відповідальності, гарантії правового статусу військових адміністрацій [4, с. 343].

Правоздатність означає, що військові адміністрації мають право здійснювати певні дії та приймати рішення в рамках своєї компетенції (право мати майно, укладати договори, видавати накази та розпорядження). Дієздатність відображає здатність військових адміністрацій фактично реалізовувати свої повноваження. Деліктоздатність стосується здатності військових адміністрацій нести юридичну відповідальність за свої дії. Структурно-організаційний елемент описує процедури створення та ліквідації цього органу, а також його внутрішню організацію, структуру, штатний розклад і порядок фінансування. Ці компоненти є ключовими факторами для забезпечення ефективної та продуктивної роботи, а також компетентності державного органу.

Щодо інших елементів адміністративно-правового статусу військових адміністрацій, то вони мають ряд особливостей, які значно вирізняють ці органи в системі державного управління. Першою особливістю є багатовимірність предмету їх управління. Тому загальний предмет їхньої діяльності - організаційно-управлінське забезпечення правового режиму воєнного стану в державі, а видовий - це ті завдання, що визначені в ст. 4 Закону № 389-VIII.

Також, функціонування військових адміністрацій має тимчасовий характер, оскільки правовий режим воєнного стану є

тимчасовим заходом, який визначається тривалістю та характером збройної агресії або загрози нападу, а також тривалістю небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності України. Крім цього, на це впливають суттєві обмеження прав і свобод громадян, які встановлюються тільки на певний період.

Розмежування повноважень військових адміністрацій здійснюється відповідно до територіальних меж, на які поширюється їхня компетенція: район, область, населений пункт, що узгоджується з адміністративно-територіальним поділом, встановленим в Україні, та відповідає спільним інтересам українського народу відповідно до принципу цілісності і недоторканності території України в межах чинних кордонів. Також повноваження можна класифікувати, наприклад: повноваження правотворчого, мобілізаційного, забезпечувального, організаційного характеру та багато інших. Така багатоманітність дозволяє військовим адміністраціям зосереджувати напрямок своєї діяльності не лише на сферу оборони, а охоплювати основні аспекти життя суспільства та забезпечувати дотримання умов воєнного стану [5, с. 102-104].

Таким чином, з метою забезпечити обороноздатність держави, державні органи й органи місцевого самоврядування та їхні повноваження мають бути належним чином адаптовані до актуальних викликів. Зміна підходу до управління державою під час правового режиму воєнного стану виражаються в утворенні таких тимчасових органів виконавчої влади як військові адміністрації. Ці органи утворюються на територіях, де введено воєнний стан, запроваджують та здійснюють заходи правового режиму воєнного стану, підтримують оборону, цивільний захист, громадську безпеку і порядок, захищають критичну інфраструктуру, охороняють права, свободи та законні інтереси громадян.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 31.10.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: станом на 27 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 31.10.2024).
3. Рой О. В. Військові адміністрації як суб'єкти владних повноважень. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Ужгород: 2024. № 1 С. 441-446.

4. Берлач А. І., Тютюнник В. О. Особливості правового статусу військових адміністрацій в умовах воєнного часу. *Юридичний науковий журнал*. 2022. № 5. С. 342-346.

5. Мельник С. М. Адміністративно-правовий статус військових адміністрацій в Україні в Умовах правового режиму воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 6. С. 100-104.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри публічного та приватного права ННІ права та соціальних технологій Національного університету «Чернігівська політехніка» Пузирна Н.С.

**Коломієць О.Е.,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 2 курс, 1 група**

ДИСЦИПЛІНАРНА ТА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

У сучасному суспільстві роль державних службовців є надзвичайно важливою, адже вони виступають гарантом дотримання законності та справедливості. Разом із цими високими вимогами до їхньої діяльності виникає потреба в механізмах контролю, які забезпечують відповідальність за дії, що можуть завдати шкоди громадянам або державі.

Дисциплінарна відповідальність державного службовця – це вид і міра обов’язку державного службовця зазнавати встановлених законом негативних наслідків примусового та обмежувального характеру за вчинення дисциплінарного проступку, що накладається уповноваженими органами або посадовими особами згідно з визначеним законодавством порядком [1, с. 298].

Згідно із Законом України «Про державну службу» від 10.12.2015р. державний службовець притягається до дисциплінарної відповідальності у встановленому цим Законом порядку за невиконання або неналежне виконання службових обов’язків, передбачених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері державної служби, посадовою інструкцією, а також за порушення етичних норм поведінки та інші порушення службової дисципліни [2].

Підставою для притягнення до відповідальності стає дисциплінарний проступок, тобто дії чи бездіяльність, що порушують законодавчі вимоги або посадові інструкції службовця. Вчинення таких проступків призводить до накладення дисциплінарного стягнення у встановленому порядку.

Відповідно до ст. 65 Закону України «Про державну службу» до дисциплінарних проступків відносяться порушення Присяги, етичних стандартів, прояви неповаги до держави чи її символів, дії, що підривають авторитет служби, а також невиконання або неналежне виконання обов'язків та інструкцій. Крім того, недотримання правил внутрішнього розпорядку, політична упередженість, перевищення службових повноважень, використання посадових можливостей в особистих інтересах, порушення антикорупційного законодавства, подання недостовірних даних або непрозорість у службових стосунках із близькими також можуть стати підставами для дисциплінарних санкцій. Винесення необґрунтованих рішень, що шкодять державному чи комунальному майну, та рішення, які суперечать законодавству, — це також серйозні порушення, що заслуговують на відповідне реагування [2].

Притягнення до дисциплінарної відповідальності можливе лише протягом визначеного терміну — шести місяців з моменту, коли керівник дізнався про порушення, або одного року з моменту його вчинення. Така регламентація забезпечує об'єктивність та справедливість у притягненні до відповідальності, одночасно підтримуючи високі стандарти державної служби.

Дисциплінарна відповідальність державних службовців реалізується через застосування дисциплінарних стягнень. Державним службовцям можуть оголосити зауваження, догану, попередження про неповну службову відповідність та звільнення з посади державної служби. Це підкреслює особливий статус та підвищену відповідальність державної служби [3, с. 86].

Дисциплінарна відповідальність державного службовця має відповідати сутності та тяжкості порушення, враховуючи не тільки сам проступок, але й інші обставини, зокрема ступінь вини та загальний підхід службовця до своїх обов'язків. Законодавство передбачає низку факторів, які можуть пом'якшити або обтяжити

відповідальність, визначаючи індивідуальний підхід до кожної ситуації.

До пом'якшувальних обставин відносяться щире визнання провини, попередня бездоганна поведінка, високі показники в роботі, спроби мінімізувати наслідки або добровільне відшкодування збитків. Такі обставини демонструють бажання службовця виправити ситуацію та служити суспільним інтересам, що пом'якшує суворість відповідальності. Особливий вплив також має те, чи було порушення вчинене під примусом або внаслідок неправомірних дій керівництва.

З іншого боку, обтяжувальні обставини, такі як вчинення проступку в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, повторні порушення, дії з особистої неприязні або з мотивів неповаги до держави й суспільства, свідчать про серйознішу провину. Вчинення дисциплінарного порушення, яке призводить до тяжких наслідків чи матеріальних збитків, також підвищує відповідальність [2].

Такий комплексний підхід дозволяє справедливо оцінювати дії службовців, підтримуючи баланс між вимогами закону та моральними аспектами державної служби.

Згідно із ст. 80 Закону України «Про державну службу» державна служба передбачає значний рівень відповідальності перед громадянами та державою, особливо коли йдеться про компенсацію завданої шкоди. У випадках, коли фізичні чи юридичні особи зазнають матеріальних або моральних втрат через незаконні дії, рішення або бездіяльність державних службовців, компенсація за такі збитки здійснюється за рахунок держави. Держава, в свою чергу, отримує право зворотного регресу, що дозволяє їй звернутися до винних службовців з вимогою компенсувати збитки.

Матеріальна відповідальність державного службовця обмежується лише випадками, де шкода була спричинена навмисними протиправними діями або бездіяльністю. Це є принциповим, оскільки не дозволяє накладати необґрунтовані вимоги до службовців, захищаючи їх від несправедливих санкцій.

Якщо шкоду було заподіяно кількома службовцями одночасно, кожен із них несе відповідальність у пропорційній до

ступеню провини частці. Важливим моментом є також те, що при визначенні суми відшкодування враховуються різні фактори, такі як матеріальне становище службовця, розмір збитків, ризики, які могли призвести до шкоди, та надані службовцю накази. Це допомагає уникнути надмірного фінансового навантаження на винуватця, зберігаючи баланс між його відповідальністю та реальними обставинами справи.

Процедура відшкодування включає письмову пропозицію від керівника служби, з обґрунтуванням суми та строків компенсації. Якщо службовець не погоджується з пропозицією або не реагує вчасно, керівник має право звернутися до суду для вирішення питання [2].

Отже, дисциплінарна відповідальність державних службовців, поряд з матеріальною відповідальністю, є важливим елементом системи управління, що забезпечує дотримання законності та етичних стандартів у їхній діяльності. Матеріальна відповідальність передбачає відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями або бездіяльністю службовців, що підкреслює їхній обов'язок діяти в інтересах суспільства і держави. Запровадження механізмів контролю, а також регресних вимог до винних осіб, сприяє підвищенню відповідальності і захисту прав громадян. Таким чином, забезпечення високих стандартів державної служби, включаючи як дисциплінарну, так і матеріальну відповідальність, є ключовим для зміцнення довіри суспільства до державних інститутів та ефективності публічного управління.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
2. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII : станом на 30 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 28.10.2024).
3. Адміністративне право України: Підручник: За заг. ред. Коломоєць Т.О. – Київ: «Істина», 2008. 457 с.

Науковий керівник: докторка філософії з права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Владовська К.

**Сафонов Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 3 курс, 9 група**

ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Після лютого 2022 року органи місцевого самоврядування зіткнулися з серйозними викликами в умовах активних бойових дій. Саме на територіальні громади лягла відповідальність за прийняття критично важливих питань, що спричинили умови триваючих повномасштабних бойових дій.

Згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022 [1], на базі існуючих районних і обласних державних адміністрацій були створені військові адміністрації по всій країні. Нині військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах відповідної необхідності.

Згідно зі статтею 17 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], органи місцевого самоврядування зобов'язані співпрацювати з військовими адміністраціями у впровадженні заходів, пов'язаних із воєнним станом. Взаємодія між ними може здійснюватися у трьох форматах: а) повне заміщення органів самоврядування військовими адміністраціями населених пунктів; б) спільне управління територіальною громадою; в) спільне управління територіями та розширені повноваження органів місцевого самоврядування з частковим підпорядкуванням військовим адміністраціям вищого рівня. Військові адміністрації разом з органами місцевого самоврядування, органами державної влади, громадськими організаціями проводять заходи щодо забезпечення правового режиму воєнного стану, оборони, безпеки, цивільного захисту, а також захисту прав і свобод громадян.

Варто відзначити позитивний вплив реформи децентралізації, розпочатої у 2014 році, яка допомогла територіальним громадам стати більш ресурсозабезпеченими. Це дало змогу швидше реагувати на потреби громадян, підтримувати Збройні Сили України та надавати прихисток внутрішньо переміщеним особам. Можна стверджувати, що саме стійкість тилу у перші місяці війни

значною мірою забезпечила успішна децентралізація та формування спроможних територіальних громад [3, с. 7].

Також важливим аспектом є надання адміністративних послуг в умовах воєнного стану. Зокрема, серед найбільших проблем у перші дні війни були: 1. Ідентифікація особистості при втраті документів; 2. Зупинка роботи державних реєстрів; 3. Ускладнення надання послуг через призупинення реєстрації місця проживання та тимчасова недоступність більшості адміністративних послуг [4].

14 квітня 2022 року парламент прийняв зміни до Закону України «Про соціальні послуги» [5], що полегшили надання допомоги у воєнний час. Зокрема, розширилися повноваження органів місцевого самоврядування, а соціальні послуги почали надаватися безкоштовно для осіб, які постраждали від бойових дій.

З перших днів війни виявилися як сильні, так і слабкі сторони надання адміністративних послуг. Саме висновки, які мають місце бути зроблені на тих негативних тенденціях, що мали свій прояв з перших місяців війни мають бути в подальшому враховані та використані для покращення надання послуг, що мали свій прояв в умовах бойових дій [6].

Територіальні громади стали ключовою ланкою у забезпеченні стійкості тилу в умовах війни. Вони не лише підтримують функціонування своїх громад, але й сприяють зміцненню економічного потенціалу країни. На початку повномасштабної війни громади активно підтримували життєдіяльність населення, сприяли евакуації та розміщенню внутрішньо переміщених осіб, релокації підприємств і збереженню стабільності в суспільстві [7].

Закон України № 2259-IX від 12 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [8] розширив повноваження голів громад, дозволяючи їм створювати установи для надання правової допомоги, виділяти кошти на потреби Збройних сил, боротися зі стихійними лихами та управляти питаннями комунальної власності. Попри ці заходи, у сфері публічного адміністрування залишаються певні проблеми, такі як розподіл повноважень,

ресурсів, а також законодавча підтримка діяльності органів місцевого самоврядування. Війна поглибила труднощі, що стосуються скорочення державних ресурсів, зниження доходів громадян і падіння місцевої економіки. За таких умов зростає потреба у залученні жителів громад до вирішення місцевих проблем та адаптації програм зовнішньої підтримки [9, с. 121].

Отже, органи місцевого самоврядування продовжують свою роботу в умовах воєнного стану, співпрацюючи з військовими адміністраціями та вирішуючи питання, пов'язані з переміщеними особами та іншими викликами, що виникли у зв'язку з бойовими діями. Слід відзначити й про додаткове навантаження, яке лягло на місцеву владу в зв'язку з значним масивом внутрішньо переміщених осіб із окупованих територій та зон проведення бойових дій. Органам місцевого самоврядування довелося здійснювати відповідні заходи щодо розміщення людей, які прибули з окупованих регіонів, внутрішню реєстрацію цих осіб та інше.

Список використаних джерел:

1. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу. Київ : НІСД, 2023. 54 с.
4. Тимошук В. Вплив війни на сферу адміністративних послуг та рекомендації на майбутнє. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/vplyv-viiny-na-sferu-administratyvnykh-posluh-ta-rekomendatsiina-maibutnie/>
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях : Закон України від 14 квітня 2022 року № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text>
6. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. Лабораторія законодавчих ініціатив. 6 листопада 2023 року. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/17395>
7. Пирого І. С., Пирого М. І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. Вип.77. Ч.1. 2023. С.117-123.
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану : Закон України від 12 травня 2022 року № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

9. Дацишин М. Як відновити місцеве самоврядування від наслідків війни – колонка експертів. 10 серпня 2022 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15323>

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Стешенко Т.В.

**Сидорук С.С.,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 3 курс**

ІТАЛІЙСЬКА МОДЕЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ

Адміністративна юстиція є невід’ємною частиною сучасних правових систем. Вона покликана забезпечувати захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб від протиправних дій органів державної влади та місцевого самоврядування. У різних країнах світу існують різноманітні моделі адміністративної юстиції, які формуються під впливом історичних, політичних, соціальних та інших факторів.

Загалом існує декілька основних моделей адміністративної юстиції, однак найбільш поширеними є:

- **Континентальна модель:** Характеризується наявністю спеціалізованих адміністративних судів, чітким розподілом повноважень між адміністративними та загальними судами, розвиненою системою адміністративного судочинства. Прикладами країн, де домінує ця модель, є Франція, Німеччина, більшість країн Центральної та Східної Європи.

- **Англосаксонська модель:** Відрізняється відсутністю спеціалізованих адміністративних судів, розглядом адміністративних справ загальними судами, розвиненою системою прецедентного права. Ця модель характерна для Великобританії, США та інших країн з англосаксонською правовою системою.

Проте не всі науковці виділяють дві моделі адміністративної юстиції. Наприклад, Решота В.В. виокремлює чотири основні моделі забезпечення правового захисту громадян у сфері публічного права: 1) адміністративну (французьку, управлінську) модель, у якій органи адміністративної юстиції входять до складу

органів державного управління та у своїй діяльності не є підконтрольними загальним судам; 2) адміністративно-судову (німецьку) модель, що характеризується створенням спеціалізованих судів для вирішення адміністративних спорів, які входять у загальну судову систему, проте у своїй діяльності є незалежними від адміністративних органів та звичайних судів; 3) квазісудову (англосаксонську, англо-американську) модель, за якою основна маса адміністративних справ розглядається спеціальними трибуналами (агентствами, комісіями та ін.), які не входять до системи загальних судів, проте знаходяться під їх контролем, а також можуть бути ними розглянуті; 4) загальносудову модель, яка полягає у розгляді та вирішенні судами загальної юрисдикції (у порядку окремого провадження) при використанні цивільно-процесуальної форми скарги на дії (рішення) органів державного управління порушених прав та свобод [1, с. 208].

Для більш детального розгляду моделей адміністративної юстиції варто розглянути даний орган на прикладі однієї з країн. Італія, як одна з провідних європейських країн, має багату історію та розвинену систему правосуддя, зокрема, у сфері адміністративного права.

В італійському правовому порядку адміністративна юрисдикція повністю відокремлена від звичайної (кримінальні та цивільні суди). Вона спрямована на гарантування поваги публічною адміністрацією принципу верховенства права та на захист індивідуальних прав і законних інтересів у відносинах з публічною владою. Згідно зі статтею 103 Конституції Італії, прийнятої в 1948 році, адміністративний суд має юрисдикцію над охоронюваними законом інтересами в справах, що стосуються управління, і над індивідуальними правами в конкретних сферах, визначених законом (сфери так званої «виключної юрисдикції») [2].

Наразі система адміністративної юстиції Італії є незалежною гілкою судової влади. Система органів адміністративної юстиції представлена Державною радою: Радою адміністративної юстиції регіону Сицилія (Consiglio di Giustizia Amministrativa della Regione Sicilia), регіональними адміністративними судами (tribunali

amministrativi regionali), Суд першої інстанції; до системи адміністративної юстиції Італійської Республіки також входять Рахункова палата (Corte dei Conti), Суд з питань публічних вод (Tribunali delle acque pubbliche), Податкова комісія (Commissioni tributarie), Комісія з питань власності та публічних земель (Commissioni per la proprietà e per gli usi civici), а також представлені спеціалізованими адміністративними судами[3, с. 164].

Закон про адміністративну процедуру розрізняє загальну, виключну та спеціальну адміністративну юрисдикцію. До загальної адміністративної юрисдикції належить розгляд справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності адміністративних органів, а також розгляд спорів про відшкодування шкоди, заподіяної адміністративними органами законним інтересам або іншим майновим правам громадян і організацій. До виключної юрисдикції адміністративних судів також належать справи, передбачені статтею 133 Закону про адміністративне судочинство. Поряд з розглядом таких справ, адміністративний суддя може вирішувати справи про відшкодування шкоди, а також приймати до свого провадження адміністративні справи про обмеження суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб. Адміністративний суддя може здійснювати спеціальну юрисдикцію у випадках, передбачених статтею 134 Кодексу адміністративного судочинства. При здійсненні такої юрисдикції суддя адміністративного суду може бути замінений адміністративним органом. Обсяг компетенції судів загальної юрисдикції у сфері адміністративного управління є значно меншим, ніж у адміністративних судових органів. Суд загальної юрисдикції не може скасувати або змінити адміністративний акт, на якому ґрунтується судове рішення. Якщо адміністративний акт визнано незаконним, суд може прийняти рішення про незастосування адміністративного акта в конкретній справі та зобов'язати відповідний адміністративний орган відшкодувати завдану шкоду. Адміністративний суд може не лише скасувати оскаржуваний акт, але й зобов'язати адміністративний орган створити новий акт на підставі зловживання владою,

перевищення повноважень або неправильного застосування закону [4, с. 55].

Отже, італійська модель адміністративної юстиції є досить ефективною системою, яка забезпечує захист прав і свобод громадян у відносинах з державними органами. Вивчення італійського досвіду може бути корисним для України в процесі реформування власної системи адміністративного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Решота В. В. Англосаксонська модель адміністративної юстиції. Університетські наукові записки. 2006. №1 (17). С. 208-214.
2. Association Internationale des Hautes Juridictions Administratives. URL: <https://www.aihja.org/en/membre/italy-council-of-state/> (дата звернення: 05.10.2024 р.)
3. Колеснікова М.В. Зарубіжні моделі адміністративної юстиції на прикладі Австралії, Італії і Швейцарії. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 164-167
4. Сита Є.М., Бабська І.М. Дослідження адміністративної системи Італії. Оглядова стаття. Economics: time realities. 2020. № 3(49). С. 55-60

Науковий керівник: к.ю.н., доцент професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Роман Гаврік.

**Ржевська В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ТРУДО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні для подолання системної кризи в нашому суспільстві необхідно організувати державну службу таким чином, щоб це сприяло значному підвищенню результативності державного управління через зростання ефективності службово-трудової діяльності. Формування професійної компетентності державного службовця – це складний процес, який включає в себе розвиток не тільки спеціальних знань та умінь, але й загальної культури, моральних цінностей та особистісної зрілості. Психологічна готовність державного службовця до ефективної

роботи складається з багатьох компонентів: глибоких знань, високого рівня культури, мотивації до навчання та розвитку, а також здатності до самостійного прийняття рішень. Державні службовці – це громадяни, які професійно виконують державні завдання. Їхня діяльність спрямована на забезпечення того, щоб конституційні права і свободи кожного громадянина були захищені.

Ефективна діяльність державного службовця передбачає комплексне розуміння своєї роботи: від усвідомлення соціальної відповідальності до володіння необхідними ресурсами та знаннями.

Для успішної роботи державний службовець повинен оволодіти методами, спрямованими на досягнення поставленої мети. При цьому його діяльність має стимулювати та підтримувати активність, яка не одразу задовольняє існуючі потреби. Робота державного службовця як процес складається з трьох основних елементів: самої роботи як цілеспрямованої діяльності, об'єкта роботи (того, на що вона спрямована), та інструментів роботи (предметів або комплексу речей, за допомогою яких впливають на об'єкт). Діяльність державного службовця включає три аспекти: предметно-дієвий, фізіологічний і психологічний. [1, с. 22]

Предметно-дієвий аспект роботи державного службовця пов'язаний із здійсненням певної сукупності рухів і дій, спрямованих на зміну стану або властивостей об'єкта праці з метою його перетворення на кінцевий продукт.

Робота державного службовця – це не лише соціальна діяльність, а й фізична. Тобто, для виконання своїх обов'язків, службовець використовує свої природні фізичні можливості. Внутрішній світ державного службовця, тобто його думки, почуття і мотиви, керують його діями і дозволяють йому ефективно виконувати свої обов'язки.

Щодо режиму праці й відпочинку державного службовця. Режим праці державного службовця передбачає чіткий розподіл робочого часу та часу для відпочинку з метою підтримання високої працездатності та запобігання перевтомі. Ця професія характеризується недостатньою рухливістю, підвищеною нервовістю, дефіцитом вільного часу, тож, щоб залишатися у формі, ці питання є дуже важливими, адже існує ризик професійного

вигорання. Залежно від тривалості робочого періоду, розрізняють річний, тижневий, добовий та змінний режими праці й відпочинку. При цьому працездатність протягом року визначається не лише тривалістю і формою проведення річної відпустки, а й тим, як людина відпочиває щотижня, щодоби та під час кожної робочої зміни. Це слід враховувати при розробці заходів для оптимізації режимів праці та відпочинку. Цікаво, що найбільш продуктивними днями протягом тижня є вівторок і середа.

Під час складання графіка річних відпусток варто враховувати, що в холодний період року, з жовтня по березень, спостерігається підвищена працездатність. У весняно-літній період продуктивність праці помітно знижується через вплив температури, накопичену втому та сезонні зміни в організмі людини. Тому доцільніше планувати відпустки на теплі місяці року, коли працездатність нижча за середній рівень, а умови для відновлення та оздоровлення значно кращі, ніж взимку. [7, с.14] Тривалість щорічної основної відпустки для державних службовців зазвичай становить не менше 30 календарних днів. Право на відпустку може настати після шести місяців безперервної роботи в державному органі, але в деяких випадках вона може надаватися і раніше. Державні службовці також мають право на соціальні відпустки, зокрема у зв'язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною, з метою навчання або через інші обставини. Нормативна база визначає тривалість робочого часу державних службовців, яка становить 40 годин на тиждень. Однак, для виконання важливих завдань, допускається періодичне перевищення цієї норми.

Оплата праці державних службовців. Фонд оплати праці державних службовців формується переважно за рахунок коштів державного бюджету. Це означає, що кошти на оплату праці державних службовців виділяються з загального бюджету країни, який формується за рахунок податків, мит, інших платежів до бюджету, а також інших джерел доходів, передбачених законодавством. Розмір фонду оплати праці залежить від багатьох факторів, таких як: загальний обсяг бюджетних видатків, кількість державних службовців, рівень їхньої кваліфікації, складність виконуваних завдань тощо. Розподіл коштів між різними

державними органами здійснюється відповідно до затверджених бюджетних призначень.

І останнє питання, на яке хотілося б звернути увагу, щодо якості контролю за діяльністю державних службовців. Контроль є невід'ємною частиною управління державними службовцями, оскільки дозволяє оцінювати результати роботи та вносити необхідні корективи. Він проводиться з метою узгодження та координації зусиль виконавців, а також для виявлення суперечливих тенденцій і протиріч у їхній роботі. Систематичний контроль забезпечує тісний зв'язок між плануванням та виконанням завдань, дозволяючи оперативно реагувати на зміни. Існує внутрішній і зовнішній контроль. Внутрішній контроль: здійснюється безпосередньо в державному органі через спеціальні служби, департаменти або підрозділи, відповідальні за моніторинг виконання посадових обов'язків та дотримання норм. Зовнішній контроль: проводиться сторонніми органами, такими, як державні інспекції, контролюючі органи, ревізійні комісії або прокуратура. Ефективний контроль є запорукою доброчесної роботи державних органів.

Список використаних джерел:

1. Круп'як Л.Б. Організація діяльності державного службовця: Навч. посібник. Тернопіль, 2015. 243 с.
2. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. №889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
3. Желок Т.Л. Державна служба: навчальний посібник / Т.Л.Желок. К.: ВД «Професіонал», 2005. 576 с.
4. Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю., Гордієнко Л.Ю. Державне управління: Навч. Посібник. Київ, 2004. 342 с.
5. Бакуменко В.Д., Надолішній П.І., Іжа М.М., Арабаджи Г.І. Державне управління: основи теорії, історія і практика: навчальний посібник. Одеса, 2009. 394 с.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо граничного віку перебування на державній, дипломатичній службі та службі в органах місцевого самоврядування: Закон України від 19.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4161-17#Text>.
7. Задорожна С.М., Чабак Л. А. Психологічні особливості управлінської діяльності державного службовця в сучасних умовах: навч.-методич. посіб. Чернігів, 2009. 14 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

**Чухіль О.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група**

ЩОДО ОСОБЛИВОСТІ ОБСЯГУ ПРАВ І ОBOB'ЯЗКІВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Розглядаючи питання державної служби, необхідно звернути увагу на питання адміністративно-правового статусу державних службовців. Державні службовці є суб'єктами публічно-правових відносин, наділені правосуб'єктністю. Зокрема, це виявляється у здатності державних службовців як суб'єктів публічного управління бути учасниками реалізації державного управління, володіти організаційно-розпорядчими повноваженнями та реалізовувати свої права та обов'язки в установленому законом порядку. Специфіка державної служби регулюється спеціальним законодавством, що визначає процедурні аспекти державної служби, обсяг прав та обов'язків державних службовців та структури управлінського апарату в Україні. Це Конституція України, Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р., «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 10.12.2005 р., «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. та інші.

У Законі України «Про державну службу» від 10.12.2015 року визначено, що держаний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [2].

Права та обов'язки, якими володіє держаний службовець, можна поділити на дві групи. По-перше, права та свободи, що належать кожній людині, в тому числі й представникам державної служби. У статті 21 Конституції України визначено, що права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Такими правами є право на життя, право на повагу до честі та гідності, право на свободу, право на особисту недоторканість.

Широкий спектр прав та обов'язків, якими володіє особа, що займає посаду в сфері державного управління, складають службові права. Цей комплекс прав можна поділити на дві групи. До першої групи входять загальнослужбові права та обов'язки державних службовців. Увесь спектр загальнослужбових прав та обов'язків державних службовців закріплено в Законі України “Про запобігання корупції” та інших відповідних нормативно-правових актах. До таких прав, зокрема, можна віднести право на оплату праці залежно від займаної посади, результатів службової діяльності, стажу державної служби, рангу та умов контракту про проходження державної служби, рангу тощо, право на відпустку, соціальне та пенсійне забезпечення, просування по службі з урахуванням професійної компетентності та сумлінного виконання свої службових обов'язків тощо [5, с.143-144]. Другу групу службових прав та обов'язків складають спеціально-посадові права, що закріплені безпосередньо в службових інструкціях та положеннях про структурні підрозділи відповідного державного органу. Спеціально-посадові права державних службовців складають право на належні для роботи умови служби та їх матеріально-технічне забезпечення, право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх прав та інтересів безперешкодне ознайомлення з документами про проходження службовцем державної служби, у тому числі висновками щодо результатів оцінювання його службової діяльності тощо.

Обов'язки державного службовця в повній мірі відображають сутність його діяльності у сфері державної служби. До основних обов'язків державних службовців в Україні належать: дотримуватися Конституції та законів України, сумлінне і творче виконання службових обов'язків, забезпечувати в межах наданих повноважень ефективне виконання завдань і функцій державних органів, виконувати рішення державних органів, накази, доручення керівників, надані на підставі та у межах повноважень, передбачених Конституцією та Законами України тощо [3, с. 160-161].

Окремою складовою адміністративно-правового статусу державних службовців є притягнення до юридичної відповідальності у разі недотримання Конституції та законів

України, невиконання своїх службових обов'язків та порушення прав та свобод інших людей [4, с. 6-7]. Основними видами юридичної відповідальності державних службовців є дисциплінарна, адміністративна, матеріальна, кримінальна тощо. Найпоширенішим видом юридичної відповідальності, яка найчастіше застосовується до державних службовців, є дисциплінарна відповідальність. Стаття 14 закону України “Про державну службу” визначає, що дисциплінарні стягнення застосовуються до державного службовця за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, порушення обмежень, пов'язаних із проходженням державної служби, а також за вчинок, який ганьбить його як державного службовця, або дискредитує орган, в якому він працює [3].

Отже, під час визначення адміністративно-правового статусу державного службовця необхідно звернути увагу на законодавче закріплення обсягу прав та обов'язків цих суб'єктів публічного управління. Права і свободи державних службовців є інструментом реалізації функцій державного управління. Обсяг прав і свобод державних службовців у порівнянні з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин є значним, однак на них покладається велика кількість обов'язків, за недотримання яких державні службовці притягуються до юридичної відповідальності. Обмеження спеціальних прав державних службовців має на меті протидію корупційним злочинам та очищення влади від недобросовісних осіб. Важливим є дотримання балансу між правами службовців і їхньою відповідальністю перед державою та суспільством, що сприяє ефективному державному управлінню та розвитку демократичних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : офіц. текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про державну службу : Закон Укаїни від 10.12.2015 р. №889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
3. Мегедин І.В., Ковалик В.В. Особливості правового статусу державного службовця. *Науково-інформаційний вісник: Право*. 2013. № 7. С. 157-163.
4. Костюк В.Л. Засади правового статусу державного службовця: науково-теоретичний аспект. *Публічне право*. 2018. № 1 (29). С. 134-142.

5. Адміністративне право : підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), І.М. Балакарева, І.В. Бойко та ін. ; за заг. ред. Ю.П. Битяка. Харків : Право, 2020. 392 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

**Завеліцька Є.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група**

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Верховенство права є одним із найважливіших принципів функціонування правової держави та основоположним елементом для забезпечення демократичного розвитку суспільства. Це поняття передбачає, що держава, її органи та посадові особи у своїй діяльності повинні керуватися виключно правом і діяти в межах законодавства. В Україні верховенство права є конституційним принципом, який закріплений у статті 8 Конституції України та має особливе значення для організації державної служби.

Державна служба в Україні будується на засадах верховенства права, що забезпечує законність, справедливість та захист прав і свобод громадян. Державні службовці зобов'язані діяти відповідно до закону, приймати рішення в межах своїх повноважень та підпорядковуватися правовим нормам. Важливість цього принципу в діяльності державної служби полягає в тому, що він гарантує правову безпеку та стабільність у суспільстві, а також запобігає зловживанням владою [1].

Верховенство права – це принцип, за яким право займає найвищу позицію у системі управління державою, а всі інші джерела влади, включаючи органи влади та посадових осіб, підпорядковуються законам.

Верховенство права є основним принципом, на якому будується державна служба в Україні. Державні службовці, виконуючи свої обов'язки, повинні керуватися законами, дотримуватися правових норм і забезпечувати їх виконання в межах своєї компетенції.

Державна служба в Україні організовується відповідно до Закону України «Про державну службу», який визначає правові основи, принципи та умови діяльності державних службовців. Одним із головних принципів цього закону є верховенство права, згідно з яким державні службовці повинні діяти виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією та законами України [2].

Державні службовці повинні діяти в межах своїх повноважень і не виходити за рамки закону. Будь-які рішення, дії чи бездіяльність службовця мають бути правомірними і відповідати нормативно-правовим актам.

Законність також означає, що державні службовці не можуть приймати рішень на основі особистих інтересів або політичних уподобань. Державні службовці у своїй діяльності повинні забезпечувати дотримання прав і свобод громадян. Відповідно до принципу верховенства права, права людини є головною цінністю, і всі дії державних органів мають бути спрямовані на їх захист та реалізацію. Державні службовці повинні оперативно реагувати на порушення прав громадян та вживати заходів для їх відновлення.

Принцип рівності перед законом є невід'ємною частиною верховенства права. Він передбачає, що всі громадяни, незалежно від їхнього соціального статусу, займаної посади чи інших характеристик, мають рівні права і обов'язки перед законом та державними органами. Державні службовці повинні забезпечувати рівний підхід до всіх громадян, не допускаючи дискримінації чи привілеїв.

Верховенство права передбачає, що діяльність державних службовців підлягає контролю з боку суспільства та держави. Це забезпечується через механізми адміністративного, судового та громадського контролю. Державні службовці несуть відповідальність за свої дії або бездіяльність, якщо вони виходять за межі законодавства або порушують права громадян. Зокрема, їм може бути винесено дисциплінарні стягнення, вони можуть бути притягнуті до адміністративної чи кримінальної відповідальності [3].

Державна служба має бути прозорою та підзвітною перед суспільством. Це означає, що громадяни мають право знати, як приймаються рішення, які стосуються їхніх прав та інтересів, а також мати можливість контролювати дії державних органів через відповідні

механізми. Прозорість діяльності державних службовців сприяє підвищенню довіри до державної влади та зміцненню законності. Забезпечення принципу верховенства права в державній службі має велике значення для розвитку правової держави та демократичних інститутів. Законність дій державних органів передбачає, що державні службовці діють виключно на підставі закону, що забезпечує стабільність правового регулювання та виключає можливість свавілля. У свою чергу, здійснюючи захист прав і свобод громадян державні службовці зобов'язані забезпечувати дотримання прав людини і громадянина, а також оперативно реагувати на їх порушення. Підвищення довіри до державних інститутів передбачає дотримання верховенства права сприяє зміцненню довіри громадян до держави і її органів, оскільки забезпечується справедливий і рівноправний доступ до правосуддя та адміністративних послуг.

Запобігання корупції як принцип верховенства права допомагає у боротьбі з корупцією, оскільки всі дії службовців підлягають контролю та мають бути прозорими [4].

Для ефективності державного управління державні службовці, які діють у межах закону, здатні забезпечити ефективне управління державними ресурсами та підтримувати стабільний правопорядок.

Отже, принцип верховенства права є фундаментальним для функціонування державної служби в Україні. Він встановлює чіткі правові рамки для дій державних службовців, забезпечує захист прав і свобод громадян та гарантує прозорість і відповідальність державних органів. Дотримання цього принципу є необхідною умовою для побудови правової держави та розвитку демократичних цінностей в Україні. Верховенство права в державній службі сприяє зміцненню довіри громадян до органів влади, підвищенню ефективності державного управління та забезпеченню законності і справедливості у відносинах між державою та суспільством.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
3. Головатий С. П., Оніщенко Н. М., Погорілко В. Ф. Основи конституційного ладу України. К.: Юрінком Інтер, 2004. 320 с.

4. Мельник М. І., Ковалів М. В. Теорія держави і права: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2009. 576 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

**Плисюк Я.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група**

**ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ**

У сучасному мінливому соціально-економічному світі питання взаємодії органів управління та місцевого самоврядування є особливо актуальним. Це не просто теоретичне дослідження. Ця тема є надважливою та актуальною, оскільки від ефективності цієї взаємодії залежить добробут громадян. Співпраця між районними радами та районними державними адміністраціями включає спільні засідання колегій адміністрацій і президій рад, організацію інформаційних днів, а також щотижневі наради й семінари для виконавчих апаратів обох структур разом із сільськими та селищними головами, де обговорюються актуальні питання дня [1, с. 3].

З одного боку, місцева влада – це перша точка контакту між людьми та країною. Політика, яку вона формує, безпосередньо впливає на розвиток соціальної інфраструктури, економіки та екологічної безпеки. З іншого боку, адміністративні органи мають ресурси та повноваження виконувати рішення, прийняті на місцевому рівні. Виникає питання: як знайти баланс, який дозволить нам якомога ефективніше служити загальному благу?

Ситуацію ускладнюють численні виклики: економічна нестабільність, політичні кризи та соціальна нерівність. У світі глобалізації та інформаційних технологій співпраця між цими структурами стає не лише необхідною, а й критично важливою.

Важливо враховувати інтереси різних верств населення, а також зміни у законодавстві та міжнародних практиках.

Брак комунікації та відсутність спільних цілей можуть призвести до непорозумінь і конфліктів. Важливу роль у цьому процесі відіграють інформаційні технології, які можуть стати потужним інструментом для покращення співпраці. Сучасні платформи, що забезпечують обмін інформацією, здатні скоротити час на прийняття рішень і підвищити їх якість. Отже, питання співпраці органів виконавчої влади та місцевого самоврядування є вкрай актуальним. Його дослідження вимагає не лише теоретичного підходу, а й практичних рекомендацій, які можуть суттєво поліпшити ситуацію у цій сфері [2, с. 297-299]. У світі, що постійно змінюється, лише ті органи, які зможуть адаптуватися і знайти нові форми співпраці, досягнуть успіху та стабільності.

У контексті адміністративного управління в Україні взаємодія між органами виконавчої влади та місцевим самоврядуванням є надзвичайно важливим аспектом, який не лише визначає ефективність управлінських процесів, але й може призводити до конфліктів інтересів. Це явище, що виникає через розбіжності в цілях, завданнях та повноваженнях між цими структурами, може мати значний вплив на якість прийняття рішень і їх реалізацію на місцях.

Причинами конфліктів інтересів буває різниця в пріоритетах, органи виконавчої влади, які діють на державному рівні, зазвичай орієнтуються на загальнодержавні цілі, такі як економічний розвиток або забезпечення безпеки. Натомість місцеве самоврядування має на меті задовольнити специфічні потреби громади. Ця різниця може призвести до суперечностей, коли рішення, ухвалені на одному рівні, не відповідають потребам або інтересам на іншому.

Часто виникає напруга через розподіл повноважень. Місцеві ради прагнуть до самостійності, тоді як органи виконавчої влади можуть намагатися зберегти контроль над виконанням рішень. Це може призводити до конфліктів, коли органи місцевого самоврядування вважають, що їхні інтереси і рішення ігноруються або підлягають контролю з боку вищих органів. Недостатня комунікація між різними рівнями влади може призводити до непорозумінь і конфліктів [3, с. 184-185]. Відсутність чітких механізмів взаємодії може створити атмосферу недовіри та конкуренції, а не співпраці.

Суперечності між органами можуть затягувати процес ухвалення важливих рішень, що, в свою чергу, уповільнює реалізацію програм та проєктів, необхідних для розвитку територій. Коли інтереси органів влади не узгоджуються, громадяни часто стикаються з труднощами в отриманні послуг, що призводить до незадоволеності та втрати довіри до влади.

Щоб вирішити конфлікти інтересів створюються механізми співпраці, запроваджуються ефективні платформи для обговорення і вирішення спірних питань між органами виконавчої влади та місцевим самоврядуванням може суттєво поліпшити взаємодію. Це може включати регулярні наради, спільні робочі групи тощо. Забезпечення прозорості в ухваленні рішень, а також доступу до інформації для всіх учасників процесу є ключовими факторами для уникнення конфліктів. Коли всі зацікавлені сторони мають доступ до інформації, зменшується ймовірність непорозумінь [4, с. 112].

Конфлікти інтересів між органами виконавчої влади та місцевим самоврядуванням є складним і багатогранним явищем, яке потребує системного підходу для його подолання. Лише через конструктивну взаємодію та врахування інтересів усіх учасників можна досягти стабільності та ефективності в адміністративному управлінні, що, в свою чергу, забезпечить якість життя громадян.

У сфері адміністративного управління в Україні взаємодія між органами виконавчої влади та місцевим самоврядуванням є надзвичайно важливим аспектом. Проте ця взаємодія часто стикається з серйозними викликами, що стосуються фінансування та ресурсного забезпечення. Недостатня фінансова база, нерегулярне фінансування, а також неефективне використання ресурсів можуть стати суттєвими перешкодами на шляху до реалізації державних і місцевих програм.

Багато територіальних громад стикаються з проблемою обмежених фінансових ресурсів. Це пов'язано з тим, що надходження до місцевих бюджетів часто не відповідають потребам у фінансуванні важливих соціальних, економічних та інфраструктурних проєктів. У результаті громади виявляються у скрутному становищі, не в змозі реалізувати навіть базові програми. Міське самоврядування часто залежить від дотацій з державного бюджету, які можуть бути непередбачуваними та нерегулярними. Це створює додаткові труднощі в плануванні бюджету та реалізації проєктів, оскільки органи

місцевого самоврядування не можуть покладатися на стабільний потік фінансування.

Часто ресурси, виділені для органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, розподіляються нерівномірно. Це може призвести до того, що деякі регіони отримують надмірні ресурси, тоді як інші залишаються з мінімумом, що негативно впливає на розвиток територій [5, с. 143]. Місцеві громади часто стикаються з відсутністю належної інфраструктури для забезпечення базових послуг, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист. Нестача фізичних та людських ресурсів ускладнює їхню діяльність і знижує ефективність управлінських процесів.

Проблеми фінансування та ресурсного забезпечення у взаємодії органів виконавчої влади та місцевого самоврядування є складними і потребують комплексного підходу до їх вирішення. Забезпечення стабільного фінансування, оптимізація ресурсів та розвиток кадрів можуть суттєво підвищити ефективність адміністративного управління, що, в свою чергу, сприятиме розвитку громад і покращенню якості життя населення. Тільки через конструктивну взаємодію і співпрацю на всіх рівнях влади можна подолати ці виклики та досягти успіху в управлінні.

Список використаних джерел:

1. Гончарук Н. Т. Прокопенко Л.Л. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові й функціональні аспекти. *Публічне управління*. 2011. Вип. С. 1-9.
2. Малик Я. Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 43 С. 295-302.
3. Ященко Т. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій з питань реалізації делегованих повноважень. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 2 (29). С: 183–189.
4. Борисочева Н. Теоретичні підходи до розуміння системи органів виконавчої влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 111 – С. 116.
5. Прієшкіна О. В. Місцеве самоврядування в Україні: правове регулювання безпосередньої демократії. К.: Кондор, 2004. С. 143–147.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

**Рябич Д.В.,
Університет митної справи та фінансів,
здобувач вищої освіти**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

В сучасні часи, в які проживає держава, особливо після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, більшість населення довелось іммігрувати до країн ЄС. Тому зараз існує певні проблеми митного контролю, які влада намагається різними способами вирішити цю проблему. Сама система митного контролю слугує важливим інструментом забезпечення економічної безпеки держави в правовому та економічному контексті, що дає змогу гарантувати реалізацію національних інтересів української держави.

Відповідно до цього формується митна система країни, і важливу роль у цьому процесі повинні відігравати державні органи влади. Відповідно це зумовлює потребу пошуку шляхів покращення державного управління митним контролем України.[1]

Варто зазначити, що з метою впровадження в діяльність митних органів України кращих світових практик, удосконалення існуючих процедур, налагодження процесів інституціонального оновлення та розвитку функціональної спроможності Міністерство фінансів України керується концептуальними напрямками реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику. Пріоритетними напрямками у частині реалізації державної митної політики встановлено: сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, включаючи спрощення та гармонізацію митних процедур; сприяння ефективному справлянню митних платежів; розвиток інфраструктури, електронних технологій та сервісів для міжнародної торгівлі; підвищення ефективності міжнародного митного співробітництва тощо.

Митним Кодексом України визначено, що митний контроль, як самостійна економічна категорія, – це «сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку».[2]

Проблеми митного контролю в Україні передусім пов'язані із існуванням значних прогалів у вітчизняному законодавстві, відсутністю механізмів уніфікації норм відповідно до європейських вимог. Саме проблеми законодавчого характеру досить суттєво сповільнюють процеси євроінтеграції. Проте серед сукупності не менш негативних перешкод було виділено домінування людського фактору під час реалізації заходів митного контролю, низький професіоналізм фахівців, суб'єктивізм управлінських рішень, невикористані зміни у структурі митних служб та керівних органів, корумпованість суб'єктів митних правовідносин, проблеми оцінки митної вартості, відсутність належного інформаційно-технічного забезпечення для здійснення високоефективного і технологічно раціонального контролю.[2]

Також сьогодні однією з проблем нової митниці є її неспроможність виключити вірогідності помилок у єдиній автоматизованій інформаційній системі Держмитслужби, зокрема, й щодо прийняття та адресації електронних митних декларацій[3]. Однією з актуальних проблем сьогодення, що призводить до значних втрат бюджету, залишається існування контрабандних схем.

Таким чином, у визначенні актуальних проблем митного контролю було визначено, що митний контроль є специфічним видом діяльності митних служб, який включає сукупність процедур щодо забезпечення дотримання усіма учасниками транскордонної торгівлі митного законодавства та іншого законодавства, що регулює прибуття, вибуття, транзит, переміщення, зберігання та кінцеве використання товарів, переміщуваних між митними територіями держав.

Список використаних джерел:

1. Красівський О., Товт В. Особливості та проблеми здійснення митного контролю в контексті європейської інтеграції. Аспекти публічного управління. 2021. Том №9. с.106-112.
2. Авраменко М.Л., Дорошенко Т.М., Матвеев М.Е. Особливості та проблеми здійснення митного контролю в контексті європейської інтеграції. Навчальний посібник «Економічна Наука». 2022. с. 55-60.
3. Вдовіна Г., Слатвінська М. Проблеми та перспективи здійснення митного контролю в Україні. Науковий вісник. 2020. с. 80-92.

**Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів
Доненко В.В.**

**Курилюк Ю.Л.,
Хмельницький національний університет
управління та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 2 курс, 1 група**

ПОНЯТТЯ ТА ПРИСВОЄННЯ РАНГІВ ДЕРЖАВНИМ СЛУЖБОВЦЯМ

Державна служба є основою для функціонування органів державної влади та забезпечує ефективну реалізацію державної політики на всіх рівнях. Процес прийняття на державну службу, просування службовців у кар'єрну ієрархію, а також різноманітних аспектів, пов'язаних із діяльністю на державній службі, відбувається з урахуванням категорій посад та відповідних рангів, які надані державним службовцям як спеціальне призначення. Ці категорії та ранги є ключовими критеріями, які починаються не лише з рівнем відповідальності та складністю завдань, а й можливостями для професійного розвитку і зростання все більше відповідно до статті 38 Закону України «Про державну службу».

Ранги державних службовців є видом спеціальних звань [1]. Присвоєння рангу є важливим кроком у професійному становленні державного службовця. Зазвичай, цей процес здійснюється в момент його призначення на посаду, що символізує офіційний початок кар'єрного шляху в системі державної служби. Для тих, хто вперше обіймає державну посаду, початковий ранг присвоюється в межах відповідної категорії посад, що відображає базовий рівень їхнього досвіду й компетенцій. Цей ранг служить відправною точкою в їхній кар'єрі та є стимулом для подальшого професійного зростання.

В загальному встановлюється 9 рангів державних службовців:

- категорія “А” – 1,2,3 ранг
- категорія “Б” – 3,4,5,6 ранг
- категорія “В” – 6,7,8,9 ранг [2]

Система рангів і категорій посад у державній службі створена для того, щоб мотивувати державних службовців розвивати свої знання і навички, підвищувати кваліфікацію та за

належних результатів, мати можливість просуватися кар'єрними сходами.

Ранги державним службовцям присвоює суб'єкт призначення [1]. Під суб'єктом призначення розуміється державний орган чи посадова особа, яка відповідно до законодавства має право від імені держави призначатися на державні посади та звільнятися від них. Зазвичай, ранг державного службовця присвоюється одночасно з його призначенням на посаду. Однак є важливий виняток – це встановлення випробування при призначенні особи на посаду державної служби, то ранг надається тільки після його успішного проходження. Випробувальний термін, тривалістю до шести місяців, обов'язковий при первинному призначенні на державну службу. Це дозволяє оцінити компетентність та готовність особи до виконання посадових обов'язків, що є елементом у формуванні якісного стану державної служби.

Щодо чергового рангу, який присуджується у межах відповідної категорії посади за три роки, при цьому враховуються результати оцінювання його службової діяльності. Якщо державний службовець досягає успіхів або виконує особливо відповідальні завдання, йому може бути присвоєно черговий ранг достроково. Щоправда, не раніше ніж через рік після останнього присвоєння. При виході на пенсію, за сумлінну службу державному службовцю присвоюється черговий ранг, навіть якщо це виходить за межі його категорії посад. У випадку ж переходу на посаду нижчої категорії чи при звільненні зі служби за ним попередній ранг зберігається. Позбавити державного службовця рангу може тільки судове рішення.

Підсумовуючи, можна зазначити, що система рангів і категорій посад є елементом державної служби, оскільки вона покращує ефективність організації роботи та мотивує службовців до професійного розвитку.

На мою думку, це непогана система заохочення, яка створює умови державним службовцям працювати продуктивніше та більше віддаватися роботі. Чітка структура рангів допоможе розподілити обов'язки відповідно до досвіду й кваліфікації, водночас надаючи можливості для кар'єрного зростання.

Присвоєння рангів відображають їхні досягнення та здатність відповідати вимогам покладених на державних службовців.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу : Закон України від 2016 № 4 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n463> (дата звернення 28.10.2024)
2. Порядок присвоєння рангів державних службовців URL: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/reforma-ds/5.pdf>

Науковий керівник: докторка філософії з права, старша викладачка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Владовська К.

**Карнаух О.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 2 курс, 8 група**

**ПРЕДСТАВНИЦТВО ЖІНОК У ПАРЛАМЕНТІ:
УКРАЇНСЬКИЙ ТА ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД**

Проголосивши курс на євроінтеграцію, Україна взяла на себе зобов'язання реформувати основні аспекти державної політики з урахуванням фундаментальних демократичних цінностей. Забезпечення гендерної рівності (як однієї із засад гармонійної взаємодії осіб обох статей у політичній, економічній і соціокультурній царинах) є запорукою злагодженого, багатовекторного розвитку гуманістичного суспільства. Основу нормативно-правової бази в цьому аспекті становлять: Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р., розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року» від 28 жовтня 2020 р. тощо.

Відповідно до The Global Gender Gap Index 2023 rankings, Україна посіла 66 місце серед 146 країн світу (у 2022 році – 81 місце). Підвищення рейтингової позиції свідчить про актуалізацію питання участі жінок в ключових галузях, зокрема в політичному житті соціуму. Україна виявляє позитивні тенденції до впровадження принципу гендерної рівності в порядок організації й

функціонування органів публічної влади, зокрема з 2007 року у кожному скликанні Верховної Ради збільшується кількість народних депутатів жіночої статі. Наприклад, у VI скликанні співвідношення чоловіків і жінок становило 92,2% до 7,8% (42 депутатки) відповідно; у VII скликанні – 90,4% до 9,6% (46 депутаток); у VIII скликанні – 88% до 12% (56 депутаток). Поточне IX скликання Верховної Ради відзначилося найбільшим показником представництва жінок: станом на 1 жовтня 2024 року їх кількість досягла 85 осіб. Тепер співвідношення народних депутатів чоловічої та жіночої статі дорівнює 78,8% до 21,2% відповідно.

На міжнародній арені ситуація із залученістю жінок до діяльності законотворчих структур розв'язується поступово: станом на 1 січня 2024 року частка жінок у національних парламентах складала 26,9% (у порівнянні з 1 січня 2023 року цей показник зріс на 0,4%). У 2023 році парламентські вибори відбулися в 52 країнах (66 палат): у 32 палатах представництво депутатів жіночої статі збільшилося; у 19 палатах – зменшилося; у 15 палатах – лишилося стабільним або змінилося менш ніж на 1%. У країнах, де склад парламентів оновився у 2023 році, частка депутаток становила 27,6%, що на 1,4% більше, ніж у минулі роки. На Кубі парламент відзначився домінуванням жінок, а в ОАЕ – встановленням паритету. У 19 палатах депутати жіночої статі склали від однієї третини до половини від загальної кількості.

Протягом 2023 року у Європі парламентські вибори відбулися в 17 країнах – у результаті представництво жінок там збільшилося на 1,2% (з 30,7% до 31,9%). У низці країн спостерігалися істотні зміни показників: значний приріст частки депутаток зафіксували у Люксембурзі, Монако й Швейцарії (верхня палата парламенту); натомість зниження відповідної величини відзначили в Боснії і Герцеговині, Польщі (верхня палата) і Швейцарії (нижня палата). Тепер частка жінок у парламентах європейських країн дорівнює 31,6% (у період з 1 січня 2023 до 1 січня 2024 цей параметр збільшився на 0,6%).

Отже, безперешкодна реалізація прав жінок є необхідною передумовою для поліпшення внутрішньополітичної ситуації в Україні та визнання її на міжнародній арені. Протягом останніх

років відбувся значний прогрес у напрямку залучення жінок до управління державними справами, зокрема до визначення векторів соціального поступу й процесу нормотворчості. Актуалізація питання гендерної нерівності обумовлена, перш за все, обранням курсу на інтеграцію в ЄС та НАТО. Останні дослідження, присвячені висвітленню становища жінок у країнах з різними політичними режимами й формами правління, свідчать про послідовне визнання значущості осіб жіночої статі, посилення їхньої ролі й участі у багатьох сферах. Подальше набуття цими тенденціями нормативного й фактичного закріплення призведе до становлення демократичного світу, основою якого стануть ідеали рівності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Соляник К.Є.

**Пільгуй А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 5 група**

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Публічна служба – це професійна, політично нейтральна діяльність осіб, на адміністративних посадах в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування. Публічні службовці є ключовими посадовими особами, що забезпечують стабільне функціонування держави, захист її інтересів та прав громадян. В умовах воєнного часу публічна служба та відповідно – публічні службовці набувають особливого значення, адже на них покладається відповідальність за організацію оборони, підтримання порядку, мобілізацію ресурсів та координацію взаємодії між різними державними структурами. Воєнний час вносить суттєві корективи у роботу системи публічної служби, що вимагає оперативності, мобільності та готовності до надзвичайних ситуацій.

В умовах воєнного часу змінюється пріоритетність завдань в системі публічної служби, зокрема зростає значення координації оборонних заходів та забезпечення безпеки населення. Головними

завданнями стають – оборона країни. Суб'єкти публічної служби повинні забезпечувати ефективну взаємодію між органами військового управління та цивільними структурами для захисту держави від зовнішніх загроз, серед іншого мова йде й про забезпечення збройних сил та цивільного населення необхідними ресурсами, такими як продовольство, техніка, медикаменти та інші критичні матеріали. Важливим завданням цих суб'єктів є й організація евакуації населення з небезпечних зон, надання гуманітарної допомоги постраждалим, а також забезпечення надання медичних послуг.

На суб'єктів публічної служби покладається завдання підтримання стабільності та законності на території держави, запобігання злочинності та підтримка дисципліни серед громадян, оперативного інформування населення про ситуацію в країні, мобілізаційні заходи, а також заходи безпеки.

Функціонування публічної служби в умовах воєнного часу регулюється спеціальними нормативно-правовими актами. Ключовим документом саме у цей період є Закон України "Про правовий режим воєнного стану" [1], який визначає основні принципи введення воєнного стану, обов'язки та права органів влади, а також обмеження для громадян.

Під час дії цього режиму передбачено впровадження додаткових обмежень, таких як комендантська година, обмеження свободи пересування, цензура в медіа та обмеження на проведення масових заходів. Публічним службовцям можуть надаватись особливі повноваження для забезпечення громадського порядку та виконання оборонних завдань. Публічні службовці в умовах воєнного часу підлягають низці додаткових вимог. Одним із ключових аспектів є мобілізаційна готовність. Деякі категорії службовців (наприклад, поліцейські) можуть бути призвані на військову службу або залучені до спеціальних завдань, пов'язаних із національною обороною. Крім того, службовці повинні бути готові працювати в умовах підвищеного ризику та відповідальності.

Важливо зазначити, що права публічних службовців під час воєнного стану можуть бути обмежені. Наприклад, забороняються страйки, можуть вводитися обмеження на зміну місця роботи або місця проживання. У період воєнного стану необхідно швидко

адаптувати роботу публічної служби до нових умов. Під час війни відбувається централізація управління, що дозволяє швидше й ефективніше приймати рішення. Це стосується як військових, так і цивільних структур. Система публічної служби повинна діяти оперативно й гнучко реагувати на зміну ситуації як на фронті, так і в тилу. Це включає швидке перекидання ресурсів, зміну планів і завдань. Під час війни особливу увагу приділяють захисту інформації. Забезпечення надійної комунікації між державними органами, військовими структурами та населенням стає одним із пріоритетів.

В умовах воєнного часу публічні службовці зазнають значних психологічних навантажень. Постійна загроза життю, стрес від виконання службових обов'язків у небезпечних умовах та робота в умовах надзвичайно високої відповідальності можуть негативно вплинути на моральний та психологічний стан службовців. Для підтримки психологічного здоров'я службовців необхідно організувати систему психологічної допомоги. Це може включати консультації з професійними психологами, групові тренінги та програми реабілітації. Також важливо надавати службовцям можливість для короткочасної ротації з метою відпочинку та відновлення моральних та фізичних сил. Діяльність публічної служби в умовах воєнного часу супроводжується низкою викликів: - Військові дії можуть швидко змінювати ситуацію як на фронті, так і в тилу. Це вимагає від публічної служби здатності швидко адаптуватися до нових умов; - Під час війни ресурси держави можуть бути обмеженими, що ускладнює виконання завдань з підтримки громадського порядку та забезпечення безпеки населення; - Публічні службовці можуть стати мішенню для ворожих атак, що підвищує ризики для їхнього життя (мова йде, наприклад, про поліцейських, службовців ДСНС України).

Система публічної служби в умовах воєнного часу стає ключовим інструментом забезпечення захисту держави та її громадян. Основними завданнями виступають організація оборони, мобілізація ресурсів, підтримка громадського порядку та інформаційна безпека. Публічні службовці повинні бути готовими до виконання своїх обов'язків у складних і небезпечних умовах, мати мобілізаційну готовність та підвищену відповідальність.

Водночас держава повинна забезпечити належну підтримку службовцям, зокрема психологічну допомогу, адже їхня робота в умовах війни супроводжується високим рівнем стресу. Лише за таких умов публічна служба зможе ефективно виконувати свої функції та забезпечувати стабільність і захист держави в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М.С.

**Чипіга А.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 5 група**

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ
ЯК ВИД ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ**

Актуальність вибраної проблематики зумовлена потребою в реформуванні різних її видів, у тому числі й державної служби, необхідністю її удосконалення на шляху до приєднання України до європейського співтовариства, влиття нашої країни в європейський простір, що був започаткований ратифікацією Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка поклала на нашу державу обов'язок адаптувати нашу національну правову систему, у тому числі й у галузі публічної служби, до принципів і стандартів європейського права.

Метою даного дослідження є вивчення особливостей державної служби в Україні як різновиду публічної служби, з'ясування її принципів, на яких вона базується.

Дослідженню даної проблематики приділяли чималу увагу багато вітчизняних дослідників, серед яких: Битяк Ю.П., Васильківська В. В., Корнута Л.М.; К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук та В.А. Дерезь - 4 вчені, які надали науково-практичний коментар до Закону України "Про державну службу"; Федчишин С.А., Кізілов Ю.; Кірмач А.В., який проаналізував європейський досвід правового регулювання конкурсної процедури

прийняття на державну службу; Коломоєць Т.О., яка оцінила досконалість обраної нормативної моделі щорічного оцінювання результатів службової діяльності державних службовців в Україні; Панова Н.С., яка дослідила вимоги до осіб, що претендують на вступ на державну службу; інші науковці, які займалися дослідженням даної проблематики.

Публічну службу можна охарактеризувати як діяльність осіб, до повноважень яких належить реалізація інтересів народу, та які обіймають посади в апараті державного управління, спрямована на вирішення їх завдань і реалізацію функцій. При цьому за цими особами закріплені спеціальний правовий статус, і їм надають заробітну плату з того чи іншого бюджету. Розрізняють два види публічної служби: державну службу та службу в органах місцевого самоврядування (муніципальна служба).

Державна служба врегульована Законом України “Про державну службу”, який надає таке її визначення: “Державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо: 1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проєктів програм, концепцій, стратегій, проєктів законів та інших нормативно-правових актів, проєктів міжнародних договорів; 2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів; 3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг; 4) здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства; 5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням; 6) управління персоналом державних органів; 7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством.” [1] Як бачимо, це визначення закріплює також основні завдання державної служби.

Основою для врегулювання державної служби є її принципи. Найпоширенішим є таке визначення цих принципів: “принципи державної служби-основоположні ідеї, настанови, які виражають

об'єктивні закономірності та визначають науково пояснені напрями реалізації функцій державної служби, виконання її завдань, які базуються на конституційних нормах. [2, с. 59] До цих ідей належать принципи верховенства права, законності, патріотизму, доброчесності, політичної неупередженості (політичної нейтральності), ефективності, прозорості та стабільності, професіоналізму, забезпечення рівного доступу до державної служби. Розкриємо більш детально кожен із цих принципів:

1. Принцип верховенства права полягає у реалізації пріоритету прав і свобод людини і громадянина, що визначають зміст і спрямованість діяльності державного службовця, який повинен забезпечувати підпорядкованість державних інститутів правам людини, дотримуватися Конституції і законів, під час виконання ним завдань і функцій держави. [2, с. 60]

2. Принцип законності означає, що держслужбовець повинен неухильно додержуватися Конституції і законів України. Він заснований на приписах частини другої статті 19 Конституції України. [2, с. 60]

3. Принцип патріотизму встановлює, що діяльність державного службовця повинна бути заснована на відданості Українському народові, любові до України. [2, с. 61]

4. Принцип доброчесності полягає у тому, що дії держслужбовця мають бути спрямовані на захист інтересів держави та суспільства, і державний службовець повинен відмовитися від превалювання приватного інтересу під час виконання покладених на нього завдань. [2, с. 61]

5. Принцип політичної неупередженості (політичної нейтральності) встановлює, що державний службовець повинен не допустити впливу власних політичних поглядів і переконань на свої дії та рішення, утриматися від демонстрації власного ставлення до політичного керівництва країни, існуючих політичних партій, панівної політичної ідеології, а також від висловлення своїх політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків. [3, с. 73]

6. Принцип ефективності передбачає раціональне та ефективно застосування ресурсів з метою досягнення цілей

політики держави. Цей принцип безпосередньо залежить від професійної компетентності державних службовців. [2, с. 62]

7. Принцип прозорості та стабільності державних службовців складається з двох частин: принципу прозорості та принципу стабільності. Принцип прозорості означає заборону обмежувати доступ до інформації, яка не є таємною чи конфіденційною, щоб приховати певні дії або дані, що може зашкодити державному органу, в якому працює державний службовець, а також надання завідомо неповної або неправдивої інформації. Принцип стабільності державної служби означає, що: по-перше, що особи повинні призначатися на посади державної служби безстроково; по-друге, персональний склад державної служби не повинен залежати від змін у політичному керівництві держави та державних органів. [2, с. 63]

8. Принцип професіоналізму державної служби означає професіональне, об'єктивне і неупереджене виконання кожним держслужбовцем своїх посадових обов'язків, постійне підвищення рівня своїх професійних знань та умінь, вільне володіння державною мовою, і, у випадку необхідності, регіональною мовою або мовою національних меншин, встановленою законом. [2, с. 60]

9. Принцип забезпечення рівного доступу до державної служби закріплений перш за все статтею 38 Конституції України, і він забороняє будь-яку дискримінацію, встановлення державним органом або посадовою особою необґрунтованих обмежень або переваг окремим категоріям громадян протягом вступу на державну службу та її проходження. [2, с. 62]

Отже, державна служба є одним з двох головних різновидів публічної служби, наряду зі службою в органах місцевого самоврядування (муніципальною службою). Її мета, завдання, правові засади, на яких ґрунтується її розуміння, порядок вступу на державну службу та її проходження, вимоги до осіб, які претендують на посаду в державних органах, права і обов'язки державних службовців, підстави і порядок їх притягнення до юридичної відповідальності закріплені Законом України "Про державну службу". Основою законодавчого регулювання державної служби є її принципи, до яких відносяться: принципи верховенства права, законності, патріотизму, доброчесності,

політичної неупередженості (політичної нейтральності), ефективності, прозорості та стабільності, професіоналізму, забезпечення рівного доступу до державної служби.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. Офіційний вісник України. 2016. № 3. Ст. 149. (з наступ. змін та допов.).
2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / редкол.: К. О. Ващенко, І. Б. Коліушко, В. П. Тимошук, В. А. Дерезь (відп. ред.). Київ: ФОП Москаленко О. М., 2017. С. 59-63.
3. Корнута Л. М. Принцип політичної неупередженості в системі принципів державної служби / Л. М. Корнута // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - 2016. - Вип. 5. - С. 72-75. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_5_18. С. 73.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М. С.

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

**Биндюк К.Г.,
Державний торговельно-економічний університет,
факультет міжнародної
торгівлі та права, 1 курс магістратури**

**ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ВИРІШЕННЯ
ПОДАТКОВИХ СПОРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Запровадження в Україні воєнного стану вплинуло на діяльність платників податків, економічну ситуацію в країні, що призвело до необхідності внесення змін у податкове законодавство.

Стабільність є однією з основних засад податкового законодавства, а також виступає визначним принципом у діяльності податкових органів, що є гарантом прав, свобод та інтересів платників податків у частині забезпечення правової визначеності при визначеності при виконанні ними конституційно закріпленого обов'язку зі сплати податків [1, с. 85]. Однак у постанові від 19 квітня 2022 року у справі № 816/687/16 Верховним Судом сформовано правовий висновок, відповідно до якого, недотримання принципу стабільності в оподаткуванні під час прийняття змін до законодавства можливе за умови, якщо це відбувається в балансі з принципами загальності оподаткування, фіскальної достатності та соціальної справедливості, у зв'язку з тим, що це відбувається з метою забезпечення видатків на оборону та соціальний захист населення в складних економічних умовах фактичної військової агресії [2].

Викликом для держави під час правового режиму воєнного стану постало Викликом для держави під час правового режиму воєнного стану постало питання проведення перевірок. 15 травня 2022 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування

податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» № 2260-IX [3], відповідно до якого встановлювалося, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, введеного Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року [4], затвердженням Законом України № 2102-IX [5], провадиться мораторій, а саме податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки призупиняються, крім винятків визначених у п. 69.2 ст. 69 Підрозділу 10 Розділу XX Податкового кодексу України [6]. У листопаді 2023 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок» [7], яким було поновлено проведення документальних перевірок, проте до 01 грудня 2024 року тимчасово продовжує дію мораторій на проведення документальних перевірок платників єдиного податку першої та другої груп (окрім перевірок, які пов'язані з припиненням підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця, чи ті, що проводяться на звернення платника податків).

Скасування мораторію на проведення перевірок призвело до збільшення податкових спорів. Станом на 01 жовтня 2024 року кількість оскаржених рішень контролюючих органів (ППР, рішень, вимог, постанов) до ДПС України за цей рік становить 355 986, з яких 56,6% рішень залишено без змін [8]. Отримання рішення ДПС про залишення скарги без задоволення та ППР без змін змушує платників податків оскаржувати рішення у судовому порядку.

Важливим аспектом під час оскарження рішення податкових органів у судовому порядку є дотримання строків. Відповідно до ч. 1 ст. 122 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), позов може бути подано в межах строку звернення до адміністративного суду, встановленого Кодексом або іншими законами [9]. Якщо платник податків пропустить строки звернення до суду, які установлені законом – це тягне за собою залишення позову без руху. Згідно з ч.6 ст. 161 КАС України, у разі пропуску строку звернення до адміністративного суду на позивача покладається обов'язок додати до позову заяву про поновлення такого строку та докази поважності причин його пропуску.

КАС України в ч. 1 ст. 123 передбачає, що у разі вручення ухвали про залишення позову без руху особа має десять днів для звернення до суду з заявою про поновлення строку звернення до адміністративного суду чи вказати інші підстави для поновлення строку. Якщо така заява не буде подана особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку звернення до адміністративного суду будуть визнані неповажними – суд повертає позовну заяву [9]. Верховний Суд у складі колегії Касаційного адміністративного суду у постанові від 23 грудня 2020 року у справі № 360/4485/19 визначив, що поважними причинами пропуску строку визнаються ті обставини, які були чи об'єктивно є непереборними, тобто не залежать від волевиявлення особи, що звернулася з адміністративним позовом, а також пов'язані з дійсно істотними обставинами, перешкодами чи труднощами, які унеможливили своєчасне звернення до суду. Такі обставини мають бути підтверджені відповідними та належними доказами [10].

04 березня 2022 року видано наказ Голови Верховного Суду, згідно з яким встановлювався особливий режим роботи й було запроваджено відповідні організаційні заходи. Відповідно до даного наказу, Верховний Суд акцентував судам, що варто враховувати, що запровадження воєнного стану на певній території є поважною причиною для поновлення процесуальних строків. Окрім того судам рекомендовано виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення процесуальних строків та, за можливості, продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану [11].

У постанові від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22 Верховний Суд у складі суддів Касаційного адміністративного суду зазначив, що сам факт запровадження воєнного стану в Україні не може вважатись поважною причиною для безумовного поновлення строків звернення до суду, якщо позивач не обґрунтував неможливість такого звернення у встановленні строки [12].

Важливим елементом у судовому вирішенні податкових спорів як у мирний час, так і під час правового режиму воєнного є доказування. Відповідно до п. 5 та 8 ч. 5 ст. 16 КАС України, закріплює обов'язок позивача разом з позовною заявою зазначити

докази, які підтверджують вказані обставини та перелік документів з іншими доказами, що додаються до такої заяви, а також зазначати докази, які не можуть бути подані разом із позовною заявою, якщо вони наявні, зі зазначенням щодо наявності їх у позивача чи іншої особи оригінальних письмових або електронних доказів, копії яких додаються до заяви [9]. В умовах правового режиму воєнного стану перед платниками податків виникає чимало викликів, щоб належним чином забезпечити доказову базу. Так, під час бойових дій, ракетних та дронних атак існує висока ймовірність втрати доказів, що тягне за собою потребу додаткового часу для їх відновлення для оскарження рішення податкових органів.

Аналіз судової практики свідчить, що контролюючі органи під час проведення податкових перевірок не враховують особливості та зміни податкового законодавства, що відбулися у період дії воєнного стану в Україні.

Судова палата з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у постанові від 21 лютого 2020 року у справі № 826/17123/18 сформулювала правовий висновок, в якому зазначається, що оскарження надалі наслідків проведеної контролюючим органом перевірки у вигляді податкових повідомлень-рішень та інших рішень, не позбавляє платника податків можливості посилатись на порушення контролюючим органом вимог законодавства щодо проведення такої перевірки, якщо вважає, що вони зумовлюють протиправність таких повідомлень-рішень [13]. Тож, доводи про неправомірність дій контролюючого органу, а саме – невиконання вимог норм ПК України щодо процедури проведення перевірки, можуть слугувати підставою для висновку про відсутність правових наслідків такої та визнання протиправними рішень прийнятих за її наслідками.

Таким чином запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на податкову систему, що викликало необхідність внесення змін до податкового законодавства. Скасування мораторію на проведення податкових перевірок призвело до збільшення кількості податкових спорів, в результаті чого платники податків змушені звертатися до суду для захисту своїх прав. Така ситуація призводить до навантаження судової

системи та до проблем із доступом до правосуддя. В результаті, важливо розробити нові механізми для підтримки платників податків і оптимізації роботи судових органів для забезпечення ефективності та справедливості у вирішенні податкових спорів.

Список використаних джерел:

1. Латковська Т. Дотримання принципу стабільності у податкових правовідносинах: судова практика. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 1, 2023. С. 84-88. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2023/16.pdf
2. Постанова від 19 квітня 2022 року Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 816/687/16 (адміністративне провадження № К/9901/33796/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104044775>
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-IX#Text>
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
5. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок: Закон України від 09 листопада 2023 року № 3453-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3453-20#Text>
8. Інформація про надходження та розгляд скарг (заяв) платників податків на рішення контролюючих органів (податкові повідомлення-рішення (далі ППР), рішень, вимог, постанов: Додаток 5. Державна податкова служба України: Інформація про надходження та розгляд скарг (заяв) платників податків на податкові повідомлення-рішення від 25 жовтня 2024 року. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/708/835744/06_092024.pdf
9. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
10. Постанова від 23 грудня 2020 року Верховного Суду у складі колегії Касаційного адміністративного суду у справі № 360/4485/19 (адміністративне провадження № К/9901/9298/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93749048>
11. Наказ Голови Верховного Суду від 04 березня 2022 року. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261727/>
12. Постанова від 29 вересня 2022 року Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 500/1912/22 (адміністративне

провадження

№

K/990/20688/22).

URL:

<https://revestr.court.gov.ua/Review/106545406>

13. Постанова від 21 лютого 2020 року Верховного Суду у складі судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у справі № 826/17123/18 (адміністративне провадження №K/9901/25669/19). URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/87929522>

Науковий керівник: адвокат, викладач кафедри адміністративного фінансового та інформаційного права Державного торговельно-економічного університету Мальцева А.М.

**Демчук А.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 1 курс, 12 група**

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Фінансове законодавство охоплює сукупність нормативно-правових актів, що регулюють відносини в сфері формування, розподілу та використання державних і місцевих фінансів. Важливість правового регулювання фінансових відносин полягає в забезпеченні стабільності економіки та захисті інтересів держави і громадян від фінансових правопорушень. Юридична відповідальність за порушення фінансового законодавства є одним з ключових інструментів забезпечення належного функціонування фінансової системи та попередження зловживань.

Фінансові правопорушення охоплюють широкий спектр дій, що порушують законодавство у фінансовій сфері, такі як ухилення від сплати податків, незаконні операції з бюджетними коштами, порушення правил фінансового обліку та звітності тощо. Відповідальність за такі дії передбачає як адміністративні, так і кримінальні санкції.

Згідно з Податковим кодексом України [1], юридичні та фізичні особи можуть нести відповідальність за ненадання податкових декларацій, несвоєчасну сплату податків та зборів, надання недостовірної інформації про доходи тощо. Крім того, до відповідальності за фінансові правопорушення можуть притягуватись

і суб'єкти, які порушують бюджетне законодавство, як це визначено Бюджетним кодексом України [2].

Залежно від характеру та тяжкості правопорушень, відповідальність може бути адміністративною, кримінальною або цивільною. Адміністративні правопорушення у фінансовій сфері охоплюють такі дії, як порушення правил ведення фінансової звітності, ухилення від реєстрації платником податків, несвоєчасна сплата податкових зобов'язань тощо. Штрафні санкції та інші адміністративні заходи можуть бути накладені відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення [3]. Кримінальна відповідальність настає у випадках, коли фінансові правопорушення мають особливо тяжкий характер, наприклад, умисне ухилення від сплати податків у великих розмірах, розкрадання бюджетних коштів або шахрайство з фінансовими ресурсами. Статті 212, 210 Кримінального кодексу України передбачають покарання у вигляді штрафу, обмеження або позбавлення волі залежно від тяжкості злочину [4]. У разі заподіяння шкоди державі або іншим суб'єктам внаслідок фінансових порушень, винні особи можуть бути зобов'язані до відшкодування збитків. Це стосується як юридичних осіб, що допустили порушення, так і фізичних осіб, які порушили договірні чи інші зобов'язання у фінансовій сфері.

Попри наявність значного масиву законодавства, що регулює фінансові правовідносини, існує низка аспектів, що потребують вдосконалення. Одним з таких аспектів є питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства на місцевому рівні. Важливо створити більш жорсткі механізми контролю за цільовим використанням бюджетних коштів органами місцевого самоврядування та збільшити відповідальність за порушення. Ще однією важливою пропозицією є посилення співпраці між державними контролюючими органами та міжнародними фінансовими установами, з метою створення прозорого фінансового клімату та забезпечення належного виконання зобов'язань у міжнародних фінансових операціях.

Одним з основних завдань фінансового законодавства є не лише покарання за правопорушення, але й запобігання їх виникненню. У сучасній правовій системі превентивні заходи відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості та відповідальності суб'єктів

фінансових відносин. Для цього держава запроваджує інструменти фінансового контролю, аудиту, обов'язкової фінансової звітності, що дозволяє відстежувати рух фінансових потоків і попереджати можливі зловживання. Фінансовий аудит є одним із найдієвіших методів контролю за фінансовими операціями суб'єктів господарювання [5, с. 67]. Під час аудиту перевіряються фінансові документи на відповідність чинному законодавству, виявляються можливі помилки або навмисні порушення. Якщо під час аудиту виявляються факти порушення фінансового законодавства, до відповідальних осіб можуть бути застосовані санкції, зокрема штрафи або інші види відповідальності. Внутрішній контроль у організаціях і компаніях також відіграє важливу роль у попередженні фінансових правопорушень. Розробка ефективних систем контролю, що базуються на міжнародних стандартах, дозволяє мінімізувати ризики неправомірних дій та зловживань фінансовими ресурсами.

Хоча фінансове законодавство України містить достатньо механізмів для відповідальності за порушення, існують проблеми, які потребують вирішення для підвищення ефективності боротьби з фінансовими правопорушеннями. Однією з таких проблем є недостатня координація між державними органами, що займаються контролем за дотриманням фінансового законодавства. Наприклад, податкові органи, фінансові інспекції та правоохоронні структури не завжди ефективно обмінюються інформацією, що створює прогалини в боротьбі з правопорушеннями. Ще однією проблемою є недостатній рівень цифровізації фінансового контролю. У сучасних умовах фінансові правопорушення можуть набувати різноманітних форм, зокрема через використання криптовалют або інших цифрових активів. Для ефективного відстеження таких операцій необхідно впроваджувати сучасні технології моніторингу та аналізу фінансових транзакцій.

Для вирішення даної проблеми можна запропонувати такий шлях як підвищення рівня цифровізації фінансового контролю, зокрема впровадження автоматизованих систем моніторингу транзакцій та обміну даними між державними органами. Крім того, розширення повноважень податкових і фінансових інспекцій дозволить ефективніше проводити перевірки та швидше виявляти правопорушення. А також необхідно впровадити вдосконалення

санкційної політики шляхом запровадження більш жорстких штрафних санкцій за особливо тяжкі фінансові правопорушення, а також забезпечення невідворотності відповідальності за порушення.

Таким чином, юридична відповідальність за порушення фінансового законодавства є важливим інструментом забезпечення фінансової дисципліни як серед юридичних, так і фізичних осіб. Однак для її ефективного функціонування необхідне постійне вдосконалення законодавства, яке повинно враховувати сучасні виклики, пов'язані з цифровізацією фінансової системи та глобалізацією економіки.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
5. Фінансовий контроль та аудит: основні положення / ред. О. В. Загородній. – К.: Алерта, 2021.

Науковий керівник: к.філос.н., доцентка кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Невельська-Гордєєва О.П.

**Шевчук Ю.Р.,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
юридичний факультет, 1 курс, 13 група**

СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (УЧАСТЬ У КОНФЕРЕНЦІЇ)

Сучасне суспільство ґрунтується на правових нормах, які визначають обов'язки та права громадян, а також механізми контролю за дотриманням цих норм. Юридична відповідальність виступає ключовим елементом правової системи, що забезпечує дотримання законів та захист порядку в суспільстві. Також вона виступає важливим інструментом забезпечення ефективного

функціонування соціальних інститутів, зокрема в таких сферах, як економіка, екологія, політика. Вивчення юридичної відповідальності як соціального явища, допомагає сформувати уявлення про те, як громадяни та організації мають відповідати за свої дії та дотримуватися норм права.

Соціальна відповідальність – це вимоги суспільства до поведінки індивідів та/або їх об'єднань, що включає обов'язок звітувати за свою поведінку. Соціальна відповідальність має два аспекти:

1) відповідальність як готовність індивіда діяти відповідно до соціальних норм;

2) відповідальність як суспільна оцінка поведінки індивіда, що в позитивний або негативний бік відхиляється від типової моделі соціальної поведінки. До видів соціальної відповідальності можна віднести моральну, релігійну, політичну, партійну, юридичну відповідальність. [1, с. 167]

Серед різних видів соціальної відповідальності розрізняють моральну, релігійну, політичну, партійну та юридичну відповідальність. Юридична відповідальність має такі аспекти: перспективний та ретроспективний.

Отож, перспективний аспект(позитивний) юридичної відповідальності, або так звана позитивна юридична відповідальність, означає свідому дію особи щодо дотримання закону або моральну чи матеріальну винагороду за виконання усвідомленого обов'язку.

Ретроспективна (негативна) юридична відповідальність означає, що особа, яка вчинила правопорушення, зазнає покарання. Зазвичай, коли ми говоримо про юридичну відповідальність, ми маємо на увазі ретроспективний аспект юридичної відповідальності, якщо не вказано інше. Відповідальність настає за те, що людина зробила в минулому.

Таким чином, юридична відповідальність - це своєрідні правові відносини між державою і правопорушником, в межах яких держава має право здійснити щодо правопорушника певні заходи, а правопорушник зобов'язаний зазнати встановлені державою позбавлення особистого і майнового характеру. [1, с. 168].

Ключовою метою юридичної відповідальності є формування стимулів для правомірної поведінки суб'єктів права з метою підтримання суспільного порядку та правопорядку. Незалежно від типу, виду та галузевої приналежності юридична відповідальність переслідує такі цілі:

- захист прав людини;
- підтримання соціального порядку та правопорядку;
- виховання суб'єкта у дусі поваги до права;
- досягнення соціальної справедливості;
- попередження вчинення нових правопорушень;
- заохочення до правомірної поведінки в суспільстві.

Мета юридичної відповідальності є результатом реалізації функцій юридичної відповідальності. [1, с.170].

Принципи юридичної відповідальності – це незаперечні базові, фундаментальні засади, на основі яких відбувається притягнення правопорушників до юридичної відповідальності забезпечується правопорядок у суспільстві. [2, с. 211]. Юридична відповідальність:

- 1) передбачається лише за протиправні діяння,
- 2) не настає за думки, світогляд, особистісні властивості;
- 3) настає лише для деліктоздатної особи;
- 4) настає за власні дії правопорушника;
- 5) настає лише за заборонені діяння, за які передбачена юридична відповідальність;
- 6) настає за винні діяння. У цивільному праві можлива відповідальність без вини, наприклад, у випадку спричинення шкоди об'єктом підвищеної небезпеки.[2, с. 212].

Отже, юридична відповідальність є важливим елементом соціальної відповідальності, що забезпечує гармонізацію індивідуальної поведінки з соціальними нормами, це своєрідні соціальні відносини між державою і правопорушником. Вона має два аспекти: перспективний, що заохочує дотримання закону, і ретроспективний, який накладає покарання за правопорушення. Основною метою юридичної відповідальності є формування правомірної соціально бажаної поведінки, захист прав людини, підтримання соціального порядку та правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.
2. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки Юхимюк О.М.

**ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

**Толкач А.М.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
старший викладач кафедри
кримінального права та правосуддя**

ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Початок військових дій на Сході у 2014 р., а згодом і повномасштабна війна росії проти України змінила життя українців і внесла корективи у судову експертологію. З лютого 2022 р. зростає кількість вчинених і облікованих військових злочинів, через що виникла необхідність використання спеціальних знань у формі залучення експерта для проведення військової експертизи.

У 2015 р. згідно «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз» до основних видів експертизи була включена військова експертиза [1].

Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень не визначають поняття «військова експертиза» та її об'єкт дослідження. На думку, В.Т. Чупруна: «Об'єктами судової військової експертизи можуть бути текстові та графічні документи (стандартні на паперових носіях і електронні), відео- й аудіозаписи, фотознімки та інші носії інформації різної природи» [2, с. 216]. П. Є. Антонюк вважає: «Об'єкти військової експертизи не є специфічними й унікальними за своєю природою та відображеними в них ознаками і властивостями» [3, с. 393].

Кожна експертиза, в тому числі і військова експертиза має свій предмет і об'єкт дослідження. Предмет та об'єкт розробив Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Мін'юсту України (далі -НДІСЕ). На думку Київського НДІСЕ: «Предметом судової військової експертизи є встановлення судовим військовим експертом фактів (суджень про факти) по визначених

слідчим або судом питаннях щодо порядку роботи (дій або бездіяльності) органів військового управління (командирів та начальників) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, які виконують згідно з чинним законодавством покладені на них службові обов'язки (посадові інструкції). Об'єктом є матеріальні носії доказової інформації, які зібрані й надані слідчим або судом на судову військову експертизу» [4].

Орієнтовний перелік питань, що вирішується під час проведення вказаної експертизи, визначений у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [1].

Виконавши методологічний аналіз військової експертизи, П. Є. Антонюк прийшов до висновку, що орієнтовний перелік питань, що вирішується під час проведення військової експертизи є неконкретизованим і не відображає пізнавальну дослідницьку діяльність експерта, а також галузь і напрям застосування спеціальних знань [3, с. 393].

Наступним, на що звертають увагу фахівці є - неналежне науково-методичне та інформаційне забезпечення військової експертизи. Із моменту появи військової експертизи державну атестацію пройшли всього 4 методики військової експертизи: 1) Комплексне дослідження ракетно-артилерійського озброєння; 2) Методика проведення судових військових експертиз щодо оцінки дій посадових осіб (керівників, командирів, начальників) — суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції; 3) Методика проведення судових військових експертиз, пов'язаних з рівнем обороноздатності держави; 4) Методика судово-експертного дослідження роботи командирів (штабів) і військових формувань при підготовці та виконанні бойових (службово-бойових) завдань [4]. Розробником всіх методик є - Київський НДІСЕ Мін'юсту України. Зрозуміло, що вони не охоплюють усього комплексу визначених завдань. І як справедливо відмічає П. Є. Антонюк: «У таких умовах можуть виникати мотивовані сумніви щодо наукової обґрунтованості результатів

експертизи та можливості їх використання в судочинстві як джерела доказів» [3, с. 395].

Наразі, лише чотири установи в Україні проводять військову експертизу, а саме: Київський НДІСЕ, Дніпропетровський НДІСЕ, Львівський НДІСЕ, Харківський НДІСЕ імені заслуженого професора М.С. Бокаріуса. Щодо кваліфікованих фахівців — судових експертів, станом на березень 2021 р. в Україні 10 судових експертів атестовані з експертної спеціальності «16.1 Військові дослідження». Усі експерти є працівниками державних спеціалізованих установ: 4 особи - Національного Харківський НДІСЕ ім. М. С. Бокаріуса»; 6 осіб - Київського НДІСЕ. Натомість в Експертній службі Міністерства оборони України взагалі немає судових експертів із цієї спеціальності. Науковцями обговорюється така тема: «З'являються нові об'єкти дослідження та завдання при проведенні військової судової експертизи, які вимагають більш фахової підготовки експертів та детального регламентування проведення судових військових експертиз» [5, с. 243].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зазначити, що військова експертиза – це з однієї сторони, різновид судових експертиз, з іншої - процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Військова експертиза є відносно новим видом судової експертизи, поява якої пов'язана з початком військових дій на сході України у 2014 р. Наразі, вона не є досконалою, так як на нормативно-правовому рівні не визначено предмет і об'єкт дослідження; орієнтовний перелік питань, що вирішується під час проведення військової експертизи потребує конкретизації; неналежне науково-методичне та інформаційне забезпечення військової експертизи; не вистачає кваліфікованих фахівців для проведення цієї експертизи.

Отже, з метою вдосконалення науково-методичного забезпечення військової експертизи та методики її проведення необхідно покращити рівень нормативно-правового врегулювання судово-експертної діяльності в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз. Наказ МЮ №53/5 від 08.10.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.10.2024).

2. Чупрун В. Т. Щодо введення нового виду судової експертизи – «військова». *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2015. Вип. 15. С. 208-219.
3. Антонюк П. Є. Методологічний аналіз військової експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключов, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. Вип. 23. С. 388-399.
4. Військова експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL: <https://kndise.gov.ua/vijskova/>. (дата звернення: 21.10.2024).
5. Бершов Г.Є. Військова експертиза у кримінальному провадженні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. №1 (31). С. 239-245.

Гученко К.В.,
Київський університет
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія», аспірант 2 курсу

ГЕРМЕНЕВТИКА ВІЙСЬКОВОГО ОBOB'ЯЗКУ ТА ЇЇ ПЕРЕТИН ІЗ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ: ЕПІСТЕМОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ, ЩО ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ ЗАПОБІГАННЯ ДЕЗЕРТИРСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Перетин військового обов'язку та кримінального права, особливо в умовах воєнного стану, вимагає складного герменевтичного дослідження. За своєю суттю військовий обов'язок є не просто функцією юридичного обов'язку, а втіленням нормативних і екзистенціальних імперативів у соціально-політичному порядку. Таким чином, дезертирство, як антитеза цього обов'язку, має бути розташоване в межах багатовимірної правової та філософської матриці, де соціально-правові механізми, призначені для запобігання такій поведінці, постають як інструменти примусу та норматизації.

Поняття «обов'язок» у військовому контексті виходить за межі кодифікованих приписів кримінального права. Військовий обов'язок діє як складна герменевтична сутність, наповнена онтологічними значеннями вірності, честі та колективної безпеки. Спираючись на філософські ідеї Іммануїла Канта та Гегеля, військовий обов'язок слід розуміти як етичний прояв підпорядкування особи державі, втілюючи те, що Гегель описує як

«етичне життя» (*Sittlichkeit*) у сукупності інтересів держави. Кантівське поняття обов'язку, де моральні імперативи збігаються з раціональними зобов'язаннями, додатково змушує солдата діяти відповідно до універсальних максим, які в контексті військової служби прирівнюються до збереження національного суверенітету та колективної безпеки.

Проблема тлумачення виникає при узгодженні цього філософського поняття обов'язку з позитивістськими рамками кримінального права. Кримінальне право, особливо в умовах воєнного стану, є не просто каральним; це превентивно-регулятивний, спрямований на підтримання порядку в рамках екзистенційної загрози. Таким чином, епістемологічні основи військового обов'язку вимагають юридичної герменевтики, яка визнає його вихід за межі простого юридичного позитивізму в сферу нормативної необхідності, де дезертирство є не просто індивідуальним актом непокори, а метафізичним розривом колективного обов'язку.

Правова категорія дезертирства, зокрема в рамках воєнного стану, передбачає підвищену суворість, яка відображає як об'єктивні, так і суб'єктивні аспекти військового обов'язку. Стаття 8(2)(e)(viii) Римського статуту, яка криміналізує такі дії, як «підступна відмова від військової служби», підкреслює серйозність дезертирства як порушення як національних, так і міжнародних правових норм [1]. Однак, щоб повною мірою оцінити епістемічну функцію законів про дезертирство в умовах воєнного стану, необхідно розглянути роль примусових і нормативних механізмів у запобіганні таким актам.

Принцип *nullum crimen sine lege* (немає кримінального правопорушення без закону) забезпечує основу для кримінальної відповідальності, але в контексті воєнного стану цей принцип перетинається з доктринами необхідності та виживання держави. Таким чином, епістемологію закону про дезертирство слід розглядати у світлі *ius necessitatis*, який дозволяє державам нав'язувати драконівські правові рамки відповідно до доктрини надзвичайних повноважень для підтримки порядку та забезпечення військової єдності. Тут правові механізми запобігання дезертирству

стають епістемічно пов'язаними з концепцією *raison d'état* – ідеєю, що збереження держави узаконює виняткові правові заходи.

Для попередження дезертирства держава використовує як правові, так і позаправові механізми, останні передбачають соціально-психологічну підготовку військовослужбовців. Правові механізми, кодифіковані національними кримінальними кодексами та військовими статутами, часто відображають стримуючу функцію – суворі покарання служать інструментом примусу для забезпечення дотримання. Теорії загального та спеціального стримування, що ґрунтуються на утилітаризмі Бенґама, стверджують, що каральні санкції за дезертирство призначені як для покарання окремої особи, так і для загальних стримуючих факторів для інших у військовому апараті [2].

Однак, поза рамками кримінальних санкцій, соціально-правові механізми передбачають створення нормативного середовища, у якому соціальна стигма, пов'язана з дезертирством, діє як потужний психологічний стримуючий фактор. Спираючись на концепцію урядовості Фуко, можна стверджувати, що запобігання дезертирству діє в рамках біополітичного режиму, де держава здійснює контроль не лише за допомогою каральних заходів, а й через регулювання тіл і розуму [3]. Військова індоктринація, клятви вірності та зміцнення колективної ідентичності в рядах служать позаправовими механізмами, призначеними для інтернаціоналізації покори, зменшення ймовірності дезертирства шляхом приведення індивідуальних дій у відповідність до нормативної бази виживання держави.

Таким чином, соціально-правова епістемологія запобігання дезертирству розкриває подвійну систему правозастосування: формальні юридичні структури кримінального права, які спираються на примусове стримування, та неформальні соціальні механізми інтерналізації норм, які регулюють поведінку через психологічну та моральну відповідність. Разом ці механізми утворюють епістемічне ціле, забезпечуючи, щоб військовий обов'язок не просто дотримувався під загрозою покарання, але був інтерналізований як фундаментальний компонент особистості солдата.

Воєнний стан як винятковий правовий режим вносить додаткову складність у юридично-філософське розуміння дезертирства. Призупинення громадянських свобод і запровадження військової дисципліни для широких верств населення в умовах воєнного стану докорінно змінюють відносини між правами особи та державною владою. Тому криміналізацію дезертирства в такі періоди слід розуміти в рамках ширшої правової доктрини *necessitas legem non habet* (необхідність не має права). В умовах воєнного стану попередження дезертирства стає життєвою необхідністю держави, а правові заходи, що вживаються для запобігання таким діям, виправдані логікою виживання.

Однак це створює епістемологічну головоломку: як узгодити введення воєнного стану та запобігання дезертирству з фундаментальними принципами справедливості та пропорційності в кримінальному праві? Теорії правового позитивізму борються з цим примиренням, оскільки драконівські заходи, пов'язані з воєнним станом, часто суперечать ліберально-демократичним принципам, які лежать в основі сучасних правових систем. Тут герменевтика військового обов'язку перетинається з епістемологією права таким чином, що кидає виклик традиційним інтерпретаціям кримінального судочинства.

Герменевтика військового обов'язку, якщо розглядати її крізь призму кримінально-правових та соціально-правових механізмів, виявляє складний взаємозв'язок між нормативним обов'язком і правовим примусом, особливо в умовах воєнного стану. Дезертирство, як порушення цього обов'язку, має розглядатися в ширшій епістемічній структурі, яка охоплює як примусову силу держави, так і нормативні структури, які регулюють військову покору. Зрештою, запобігання дезертирству в умовах воєнного стану – це не просто правовий механізм; це епістемічний вираз екзистенційної потреби держави зберегти себе, відображаючи глибшу герменевтичну взаємодію з природою обов'язку, права та колективної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Статут; Міжнародні суди від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588 (дата звернення: 17.10.2024)

2. West H. R., Duignan B. Utilitarianism. Definition, Philosophy, Examples, Ethics, Philosophers, & Facts. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/utilitarianism-philosophy> (дата звернення: 17.10.2024).

3. Das S. K. Governmentality. OUP Academic. URL: <https://academic.oup.com/book/10126/chapter-abstract/157623835?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 17.10.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» Мірошніченко С.С.

**Завацька В.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального права**

ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ЗЛОЧИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На тлі повномасштабного вторгнення рф на територію України, національна безпека стала основним пріоритетом держави. На її підтримку направлено основні ресурси – законодавчі, дипломатичні, фінансові. Не виключенням є і кримінально-правові засоби, зміни до яких торкнулися як стосовно злочинів, що вчиняються цивільними, так і військовослужбовцями. Таке рішення є логічним з огляду на рівень суспільної небезпечності військової злочинності під час дії правового режиму воєнного стану.

За даними Верховного Суду, у 2023 році кількість засуджених військовослужбовців за різні кримінальні правопорушення склала 5 339 осіб (усього засуджено осіб 66 684), тоді як у 2022 році цей показник становив 2 138 осіб (усього засуджено осіб 49 679). Таким чином, у порівнянні з попереднім роком кількість засуджених військовослужбовців зросла майже на 150%, а питома вага військовослужбовців у загальній кількості засуджених зросла вдвічі (з 4,3% до 8,0%) [1, с.40].

У Кримінальному кодексі України не передбачено окремої системи покарань для військовослужбовців, до них можуть

застосовуватися деякі загальні види покарань як-от штраф, позбавлення права займати посади, конфіскація майна та позбавлення волі [2].

Через специфіку військової служби є деякі особливості в застосуванні покарань. Для військових злочинів (ст. 402-435 КК України) передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, а для трьох із них – штраф як додаткове покарання. Окремі види спеціальних покарань для військовослужбовців включають позбавлення військового звання (ст. 54), службові обмеження (ст. 58), арешт на гауптвахті від 1 до 6 місяців (ст. 60), та тримання в дисциплінарному батальйоні до двох років (ст. 62). Хоча кількість спеціальних покарань для військовослужбовців обмежена, вони поділяються на основні та додаткові. Основні включають службові обмеження, арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні, а додаткове – позбавлення військового звання.

Службові обмеження (ст. 58 КК України) застосовуються до військовослужбовців, крім строковиків, на строк від шести місяців до двох років, з можливістю призначення замість обмеження чи позбавлення волі на аналогічний строк. Вони за своїм змістом являють виправні роботи, які застосовуються з урахуванням того, що засуджений є військовослужбовцем. Цей вид покарання передбачений у дев'яти статтях Розділу XIX КК України (ч. 1 ст. 402-404, ч. 2 ст. 407, ч. 1 ст. 411-412, ч. 1 ст. 414, ч. 1 ст. 425-426).

Тримання у дисциплінарному батальйоні є спеціальним видом покарання, передбаченим для широкого кола військовослужбовців і навіть із числа резервістів в особливий період (крім військовослужбовців-жінок). Воно регулюється ст. 62 КК України і полягає в примусовому направленні на встановлений у вирокі суду строк в особливу військову частину — дисциплінарний батальйон, призначений для відбування покарання військовослужбовцями. Тримання в дисциплінарному батальйоні дозволяє зберегти статус військовослужбовця, але вимагає проходження спеціальних режимних умов, спрямованих на перевиховання та підвищення військової дисципліни. Відповідно до статистики 26,15% засудженим військовослужбовцям призначалось саме таке покарання [1].

У науковій літературі ще з часів вторгнення РФ на територію України у 2014 році точаться дискусії про цей вид покарання. Деякі науковці зазначають, що підпорядкування дисциплінарних батальйонів ЗСУ суперечить їх завданню, закріпленому в Конституції України (де не зазначено про виконання покарань) [3, с.121], але натомість їх підпорядкування іншому невійськовому органу (Державний виконавчій службі, наприклад) перетворить дисциплінарний батальйон у виправну колонію. Крім того, звертає на себе порядок відбуття покарання – в одному батальйоні поміщено засуджених як офіцерів, так і рядових, що негативно впливає на авторитет та субординацію.

Арешт для військовослужбовців, як спеціальний вид покарання, передбачений п. 8 ст. 51 КК України, відбувається на гауптвахті (ч. 2 ст. 60 КК). Це покарання застосовується лише за два військові злочини (ч. 1 ст. 406 та ч. 2 ст. 413 КК). Хоча Кримінальний кодекс не визначає поняття гауптвахти, за військовим законодавством це спеціальне місце для виконання дисциплінарних покарань військовослужбовцями [2]. Арешт може застосовуватися до всіх категорій військовослужбовців, включаючи строковиків, контрактників, прапорщиків, мічманів та офіцерів. Щодо жінок-військовослужбовців, ч. 3 ст. 60 КК виключає застосування арешту до вагітних та жінок з дітьми до семи років. Проте закон не передбачає особливих умов утримання жінок на гауптвахті. Дисциплінарний статут не регулює арешт для жінок-військовослужбовців, що створює прогалини у законодавстві. За Самовільне залишення військової частини у 2023 році засуджено 1 тис. 577 військових, з яких 30 - жінки. Згідно з даними ДСА, це найпоширеніший злочин, оскільки становить 61% усіх засуджених за військові кримінальні правопорушення [4].

Втім, існують істотні складнощі при відбутті покарання жінками-військовослужбовцями, зокрема на гауптвахті, де часто немає окремих приміщень для їх утримання та відповідних умов безпеки та гігієни. До складу персоналу гауптвахт варто залучати жінок-військовослужбовців для нагляду за засудженими, що сприятиме дотриманню прав і уникненню дискримінації. Важливо внести зміни до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України,

чітко регламентуючи порядок утримання жінок та їх права під час арешту.

Додатковим спеціальним покаранням для військовослужбовців є позбавлення військового звання. Це покарання стосується лише осіб, які на момент винесення вироку мали військове звання, присвоєне відповідно до законодавства. Воно не передбачене в жодній санкції статей Особливої частини КК, тому призначається за ст. 54 Загальної частини КК за розсудом суду з урахуванням обставин справи та особи винного. Застосування цього покарання можливе лише до осіб з офіційно присвоєним військовим званням, але не до тих, хто незаконно привласнив собі звання, що підпадає під кримінальну відповідальність за ст. 353 КК [5].

Таким чином, можна зробити кілька висновків щодо вдосконалення кримінального законодавства України для військовослужбовців. По-перше, необхідно забезпечити підвищені стандарти для покарання жінок-військовослужбовців, включаючи створення спеціалізованих гауптвахт з відповідними умовами для їх утримання. По-друге, варто вдосконалити механізм дисциплінарних батальйонів, щоб вони краще сприяли перевихованню і підвищенню дисципліни військовослужбовців. По-третє, важливо чітко регламентувати застосування службових обмежень і арешту з урахуванням специфіки різних категорій військовослужбовців. І, нарешті, слід посилити програми ресоціалізації військовослужбовців після відбуття покарання, оскільки статистика вчинення кримінальних правопорушень військовослужбовцями свідчить про важливість роботи з причинами, а не наслідками, адже вочевидь наразі система покарань за військові злочини не виконує мету запобігання вчиненню нових злочинів.

Список використаних джерел:

1. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2023 році (за даними Верховного Суду). URL: <http://surl.li/mujont> (дата звернення: 24.10.2024).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст. 131.
3. В'юник М. В. Щодо питання доцільності збереження в системі покарань тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. *Право*. Київ. 2015. Вип. 23. С. 117-123.

4. За самовільне залишення частини за рік засуджено понад 1,5 тис. осіб - голова Верховного Суду (Інтерфакс-Україна). URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1000590.html> (дата звернення: 25.10.2024).

5. Тріска Р, Гумін О. Покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Вип. 4. С. 565–568. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/135> (дата звернення: 24.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Євдокімова О. В.

**Дергачов А.К.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального процесу**

НЕЗВОРОТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ НОРМИ В ЧАСІ У РАЗІ УХВАЛЕННЯ ОСТАТОЧНОГО РІШЕННЯ ПО СПРАВІ

Визначення можливості застосування зворотної дії в часі кримінальної процесуальної норми видається дискусійним та неоднозначним питанням під час здійснення кримінального провадження. Правильне застосування темпоральних характеристик кримінальних процесуальних норм є гарантією стабільності суспільних відносин та передумовою реалізації завдання кримінального провадження, що визначено у статті 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Основним положенням, що визначає дію кримінального процесуального закону у часі є частина 1 статті 5 КПК України [1]. На жаль, положення щодо визначення можливості та порядку застосування «*lex retro agit in mitius*» національним законодавством здійснюється опосередковано, що відкриває дискусію щодо можливості та раціональності застосування зворотної дії кримінальних процесуальних норм. На конституційному рівні, застосування зворотної дії допускається та визначається частиною 1 статті 58 Основного Закону, де закріплюється: закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім

випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [2].

Вбачається, що у визначеному контексті вкрай важливим є визначення можливості застосування зворотної дії кримінальних процесуальних норм у разі ухвалення остаточного рішення по справі. Дотримуючись положень частини 1 статті 8 Конституції України та статті КПК України варто зауважити, що у 2011 році Віденська комісія «за демократію через право» у своїй доповіді про правовладдя закріпила складові висхідного принципу «верховенства права», серед них: законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, дотримання прав людини та рівність перед законом. Юридична визначеність як складовий елемент верховенства права вважається відсутньою, у разі існування можливості зі сторони держави свавільно надавати новому закону зворотної сили, в аспекті підвищення кримінальної відповідальності (переслідування) у вже існуючих суспільних відносинах. До того ж, визначений елемент, окрім передбачуваності відповідного нормативно-правового акту (його складової норми) передбачає й остаточність судового рішення, що запобігає застосування винятку «*lex retro agit in mitius*» у разі ухвалення остаточного рішення по справі. Головною цінністю унеможливлення застосування зворотної дії кримінальних процесуальних норм у даному випадку є гарантія забезпечення стабільності та передбачуваності кримінальних процесуальних правовідносин та належна реалізацію статті 6 Європейської конвенції з прав людини (далі - ЄКПЛ) – право на справедливий судовий розгляд.

Верховним Судом у справі 937/2480/20 від 28.10.2020 року було визначено, що на відміну від кримінального (матеріального) закону про відповідальність, чинний кримінальний процесуальний закон не має зворотної дії навіть у тих випадках, коли його правила є більш сприятливі для учасників кримінального провадження. У визначеному рішенні скаргником доводилось, що ухвали слідчого судді та апеляційного суду були постановлені до прийняття Конституційним Судом України рішення від 17.06.2020 року (щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у

невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення), хоча і відповідали чинному на той час законодавству, однак мала бути застосована зворотна дія кримінальних процесуальних норм, оскільки визначене Рішення Конституційного Суду України ставить скажника у краще правове положення [3].

У даному випадку, великого значення набуває практика Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ). У своїх рішеннях ЄСПЛ вказує, що право на справедливий судовий розгляд, яке передбачене п. 1 статті 6 ЄКПЛ слід тлумачити в контексті преамбули Конвенції, де вказується, що верховенство права є складовою частиною спільної спадщини Договірних держав. Складовий принцип верховенства права як юридична визначеність зумовлює реалізацію *res judicata*, що визначає повагу до остаточного рішення суду. Зміст даного елементу передбачає, що жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення через бажання здійснити повторний перегляд та ухвалення нового рішення у відповідній справі. Тим не менш, виключенням з цього правила є повноваження суду з виправлення судових помилок і недоліків у самих рішеннях, однак не задля нового розгляду справи, окрім як визначеного порядку оскарження рішення до вищої інстанції (*«Брумареску проти Румунії»*, *«Пономарьов проти України»*, *«Христов проти України»*) [4,5,6].

До того ж, відповідно до статті 6 ЄКПЛ розгляд кримінальних справ не підпадають під дію цієї статті, що стосуються відновлення справи, так як особа, вирок щодо якої став остаточним і яка подає клопотання про поновлення справи щодо неї, не є «обвинуваченою у вчиненні кримінального злочину» у розумінні статті 6 ЄКПЛ (*справа «Франц Фішер проти Австрії»*) [7].

Отже, враховуючи положення частини 1 статті 58 Конституції України, практики ЄСПЛ щодо застосування статті 6 та 7 ЄКПЛ, частини 1 статті 5 КПК України резюмуємо, що у разі ухвалення остаточного рішення по справі, ініціювання зі сторони

учасника відповідного провадження застосування ретроактивної дії кримінальних процесуальних норм не допускається.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Постанова Верховного Суду від 28 жовтня 2020 року у справі № 937/2480/20. URL : <https://opendatabot.ua/court/92602126-ffed12e4f4022fef17c6a719a65383db> (дата звернення: 01.11.2024).
4. Рішення Європейського суду з прав людини «Брумареску проти Румунії» від 28 листопада 1999 року. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SO2355> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Рішення Європейського суду з прав людини «Пономарьов проти України» від 3 квітня 2008 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434#Text (дата звернення: 01.11.2024).
6. Рішення Європейського суду з прав людини «Христов проти України» від 19 лютого 2009 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443#Text (дата звернення: 01.11.2024).
7. Рішення Європейського суду з прав людини «Франц Фішер проти Австрії» від 29 травня 2001 року. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:\[%22kdate%20Descending%22\],%22itemid%22:\[%22001-59475%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22kdate%20Descending%22],%22itemid%22:[%22001-59475%22]}) (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Дроздов О.М.

Сліпенюк Т.М.,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри кримінального процесу

СИСТЕМА ПЕРЕДУМОВ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Зловживання процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі є серйозною проблемою, яка може значно вплинути на забезпечення справедливості та законності у кримінальних провадженнях. Тому важливе значення для вдосконалення законодавства та правозастосовної практики має встановлення системи передумов таких зловживань, тобто умов

або факторів, які сприяють можливості недобросовісного використання повноважень, наданих владним учасникам кримінального процесу. В юридичній літературі неодноразово здійснювались спроби осягнення передумов зловживань у праві. Попри це, комплексної системи останніх, які були б релевантними для кримінального процесу, досі не визначено, що й обумовлює актуальність цього дослідження.

Передумови зловживання процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі формуються внаслідок дії зовнішніх обставин, в яких уповноважений суб'єкт здійснює кримінальне провадження, а також зумовлюються морально-вольовими якостями такого суб'єкта.

На думку колективу авторів навчального посібника «Теорія держави і права» за загальною редакцією С.Д. Гусарева та О.Д. Тихомирова, основною передумовою зловживань у праві, яка є релевантною й для зловживань процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі, є «наявність прогалів у законодавстві або недостатня чіткість правової регламентації тих чи інших суспільних відносин» [3,с.232]. Кримінально-процесуальне законодавство є фундаментом кримінальної процесуальної діяльності усіх учасників кримінального провадження. Разом з тим, попри численні зміни й доповнення, воно не є досконалим через динамічність суспільних відносин та окремі недоліки законодавчої техніки. Відсутність окремих приписів, або недоліки у їхньому формулюванні, що призводять до двоякого суперечливого тлумачення можуть стати причиною того, що публічні службовці, які здійснюють кримінальне провадження, матимуть змогу використовувати свої процесуальні повноваження всупереч їхньому призначенню, й діяти при цьому квазізаконно.

Наступною передумовою зловживань процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі є суперечність приватних та публічних інтересів осіб, які уповноважені на здійснення кримінального провадження. Ключовим публічним інтересом слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання та прокурора є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення ефективного та об'єктивного розслідування останніх

та притягнення винних до відповідальності. Однак, наділення вказаних суб'єктів процесуальними повноваженнями не виключає наявності людського фактору, який полягає в зацікавленості в результатах кримінального провадження. Остання може виникати внаслідок особистої участі у кримінальному провадженні, або участі близьких родичів чи членів сім'ї, а також в силу політичних мотивів або отримання неправомірної вигоди.

Деформованість правової свідомості публічних службовців, які здійснюють кримінальне провадження є ще однією передумовою для досліджуваних зловживань. Певні умови суспільного життя, зокрема, система його політичної та економічної організації, а також окремі внутрішні фактори уповноважених осіб, зокрема, високий рівень службового навантаження й морального тиску, призводять до стійкої негативної зміни правосвідомості, що тягне за собою формування в суб'єкта помилкової системи сприйняття та оцінки властивостей процесуальних повноважень, надання їм вигаданих (як негативних, так і позитивних) характеристик. Як наголошує О.Ф. Скакун «у того, хто наділений владними повноваженнями або здійснює їх, на першому місці у свідомості – установлення влади (закону), яку він зобов'язаний захищати. Але поступово від першого етапу – «захисту» влади – посадова особа звикає до «стану» представника влади. А оскільки владі суперечити не можна, у нього складається переконання в непогрішності своєї персони» [1, с.229-230]. Така деформованість правової свідомості спричиняє надмірну самовпевненість уповноважених осіб, що нерідко має наслідком настання негативних для кримінального провадження наслідків, які особа або не передбачала, або легковажно розраховувала на їх відвернення.

Серед системи передумов зловживання процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі варто відмітити й відсутність відповідного механізму попередження та протидії. Правозастосовна діяльність у різних галузях права свідчить, що наявність ефективних заходів для запобігання та припинення зловживань спонукає учасників певних суспільних відносин бути обачними та відповідальними за свої діяння. Окреслене підтверджується відповідною судовою практикою в

адміністративному, господарському та цивільному судочинстві, яка сформувалась за результатами інституційних змін процесуального законодавства та запровадження системних механізмів запобігання зловживань серед учасників судового процесу. Попри це, чинний КПК України не визначає систему даних механізмів, регулюючи лише його окремі елементи такі як прокурорський нагляд, судовий контроль тощо. Наявна законодавча прогалина порушує рівновагу між учасниками кримінального провадження, а також посилює ризик зловживань процесуальними повноваженнями.

Особливу увагу серед передумов зловживання процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі займає дискреція. Остання «може негативно впливати на прийняття наведених рішень та надавати змогу публічному службовцю, що здійснює кримінальне провадження, обрати модель поведінки, яка попри формальну відповідність кримінальному процесуальному законодавстві, може не відповідати усталеній практиці у тій чи іншій ситуації, та не давати змогу належно та ефективно забезпечити приватні та публічні інтереси у кримінальному провадженні» [2, с.130].

Тому, «визначальною у процесі реалізації вказаних повноважень є особа публічного службовця, що здійснює кримінальне провадження, оскільки від його світогляду, правосвідомості, правової культури та здатності протидіяти професійним деформаціям залежить законне використання процесуальних повноважень на виконання завдань кримінального провадження. На жаль, в силу різних об'єктивних та суб'єктивних причин деякі з цих осіб не мають усвідомленого розуміння значимості добросовісного використання процесуальних повноважень, що має наслідком зловживання ними. Таким чином, створюються передумови для зловживання процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі» [2, с.130].

Підводячи підсумки, зазначимо, що загалом передумови зловживання процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі можуть бути різноманітними, але вони всі мають одну спільну рису – створення умов для порушення прав та свобод інших учасників кримінального провадження та здійснення негативного впливу на реалізацію його завдань. Вважаємо, що

врахування даних факторів під час правотворчого та правозастосовного процесів сприятиме попередженню та протидії зловживань процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі, що сприятиме зміцненню правової системи та підвищенню довіри суспільства до неї.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Юридична деонтологія: Підручник. Перек. з рос. Х:Еспада, 2008.400 с.
2. Сліпенюк Т.М. Дискреція як передумова зловживання процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі. Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності КПК України (м.Одеса, 09.12.2022) / Л.І. Аркуша, О.О. Торбас, В.А. Завтур; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». О., 2022. С. 127-131.
3. Теорія держави та права: навч. посіб / Є. В. Білозьоров, В.П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

Науковий керівник: д.ю.н, професор, в.о. завідувача кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Торбас О.О.

**Пономар Є.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінально-правової політики**

**ПРОБЛЕМАТИКА ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ
ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Торгівля людьми залишається однією із найважливіших проблем глобального характеру у більшості країн світу. Даний вид злочину ставить під загрозу найвищу цінність суспільства – життя людини. Торгівля людьми як кримінальне правопорушення має серйозні наслідки не тільки для жертв, які стають заручниками сексуальної експлуатації, примусової праці, торгівлі органами або інших форм насильницької експлуатації, а навіть і для їхніх сімей. Чинником, який обумовив зростання кількості злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми на території України є повномасштабне вторгнення російської федерації. Українським сім'ям довелося зіштовхнутися з проблемами, які викликані війною та одним із

шляхів їх вирішення є виїзд за кордон задля збереження та забезпечення свого життя та життя дітей.

Нормативне визначення торгівлі людьми знаходить своє відображення в статті 3 Палермського протоколу 2000 року. Відповідно до даного документа досліджуване явище визначається як здійснювані з метою експлуатації, вербування, перевезення, передачі, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особою, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або ж інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів[1].

Щодо національного законодавства, то це питання регулюється зокрема статтею 149 Кримінального кодексу України, де зазначено, що: «Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію, - караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років» [2].

Воєнний стан на території України став причиною масових переміщень населення, що впливає на зростання торгівлі людьми. Відповідно до даних Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ) у 2023 році більшість жертв торгівлі людьми постраждали від примусової праці, що складає 81%, від сексуальної експлуатації – 9%, від примусового залучення до злочинної діяльності – 3%, від примусового втягнення у військовий конфлікт – 2%, рабство – 2%, від примусового жебракування – 1%. Саме вербування проходило у більшості випадках через друзів або світські заходи (17%), під час міграції або на шляху переміщення (15%), через інтернет - оголошення (14%), на робочому місці (7%) та через соціальні мережі (6%) [3].

За даними офіційної статистики, викладеної на сайті Офісу Генерального прокурора України, у 2021 році обліковано 229 кримінальних правопорушень за ст. 149 КК України, у 2022 році обліковано 133 таких правопорушення, у 2023 році обліковано 147 таких правопорушень[4].

Важливо наголосити на тому, що наявність нормативно – правового регулювання даного питання не вирішує проблемні аспекти, які пов'язані з торгівлею людьми. На мою думку, превентивні заходи відносно торгівлі людьми повинні базуватися не лише на міжнародному та національному законодавстві, а також необхідно працювати над ефективністю їх реалізації.

Слід звернути увагу, що основною проблемою сьогодення в аспекті даного питання залишається низький рівень обізнаності людей про сучасні види торгівлі людьми та рабства. Саме тому, протидія торгівлі людьми потребує вжиття колективних заходів реагування та скоординованих дій з боку держави та міжнародних організацій. Відповідальним органам необхідно проводити аналіз та виявляти фактори вразливості населення, а також прогнозувати нові ризики, що можуть впливати на створення ситуації, які пов'язані з торгівлею людьми. Доцільним буде розроблення інформаційних заходів про випадки вчинення нових видів злочинів шляхом їхнього проведення через спеціально – просвітницькі передачі, соціальні реклами, банери, листівки, інформативно – застережливі повідомлення в соціальних мережах, соціально – просвітницькі заходи державних органів самоуправління, громадських організацій тощо [5, с. 517 - 520].

Наступним важливим аспектом є покращення співпраці державних установ з громадськими організаціями, розроблення та впровадження ефективного механізму вживання превентивних заходів задля мінімізації вчинення злочинів торгівлі людьми: організація роз'яснювальної роботи серед населення, проведення тренінгів для підвищення рівня професійності спеціалістів, які надають допомогу особам, які вже постраждали від торгівлі людьми, моніторинг та аналіз ефективності заходів, які спрямовані на протидію торгівлі людьми та підвищення якості надання послуг особам, що постраждали від торгівлі людьми, зокрема шляхом впровадження стандартів надання соціальних послуг таким особам.

На мою думку, досягнути поставленої цілі можливо, якщо провести роботу за наступними напрямками: налагодження механізму співпраці органів, які взаємодіють з особами, постраждалими від торгівлі людьми, проведення роз'яснювальної роботи серед населення, вектором якої буде запобігання вчинення щодо них зазначених протиправних діянь, проведення роботи щодо підвищення професійної обізнаності працівників, які задіяні у сфері надання допомоги біженцям, а також приділення значної уваги саме розробленню та впровадженню програми постконфліктної реабілітації для осіб, які вже стали жертвами торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення 29.10.2024)
2. Кримінальний Кодекс України. Закон від 05.04.2001 № 2341 – III (у чинній редакції від 25.10.2024). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25 – 26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 29.10.2024)
3. Trafficking in persons: IOM UKRAINE caseload (January - December 2023) URL:https://stoptrafficking.org/themes/single_front_page/mom/statisticsptlen.pdf (дата звернення 29.10.2024)
4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareystrovani_kriminalni_prapovorushenniyatarezultatiyihdo_sudovogorozsliduvannya2 (дата звернення 29.10.2024)
5. Григорчак Д.В. Торговля людьми в реалізаціях масштабної військової агресії в Україні. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* : матеріали Міжнар. наук. – практ. Конф. (Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т.2.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Оболенцев В.Ф.

**Свередюк У.С.,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
Факультет прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції), 4 курс**

РОЛЬ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Цифрова криміналістика стала невід'ємною частиною сучасних розслідувань, особливо в умовах збройних конфліктів, де порушення міжнародного гуманітарного права та воєнні злочини стають частими явищами. У світі, де інформаційні технології грають важливу роль, цифрові докази можуть бути вирішальними для документування злочинів, їх аналізу та притягнення винних до відповідальності. В цьому контексті цифрова криміналістика набуває особливого значення як інструмент боротьби за справедливість та дотримання норм міжнародного права[1].

Під час збройних конфліктів багато воєнних злочинів фіксуються на цифрових носіях, таких як відео, фотографії, супутникові знімки та дані соціальних мереж. Цифрова криміналістика дозволяє не лише зберегти ці матеріали, але й забезпечити їх автентичність та допустимість у суді. Сучасні методи криміналістичного аналізу дозволяють відстежувати метадані файлів, такі як геолокація та час зйомки, що може стати ключовим доказом у доведенні факту скоєння воєнного злочину.

Окрім цього, цифрова криміналістика сприяє відновленню видалених або пошкоджених даних, що може мати критичне значення для розслідування. Наприклад, інформація з мобільних пристроїв жертв або свідків може містити цінні докази щодо обставин злочинів або осіб, причетних до їх скоєння. Такі технології також дають змогу отримати доступ до зашифрованих даних, які часто використовуються для приховування злочинної діяльності.

Особливо важливою є здатність цифрової криміналістики аналізувати величезні обсяги даних, зібраних під час розслідувань. Це дозволяє створювати чіткі картини подій, ідентифікувати закономірності та виявляти систематичні порушення, які можуть

свідчити про цілеспрямовану політику насильства або геноциду. Наприклад, аналіз супутникових знімків дозволяє документувати руйнування цивільних об'єктів, таких як лікарні та школи, що може вказувати на порушення законів війни.

В умовах сучасної війни інформаційна війна стає невід'ємною складовою бойових дій. Сторони конфлікту часто використовують дезінформацію та маніпуляції для досягнення своїх цілей. Цифрова криміналістика може бути застосована для виявлення фальсифікацій, аналізу джерел дезінформації та встановлення автентичності цифрових матеріалів. Це особливо важливо для спростування неправдивих звинувачень або підтвердження фактів, що мають вирішальне значення для розслідувань.

Розслідування воєнних злочинів часто потребує роботи з великою кількістю свідчень, які можуть бути суперечливими або неповними. Цифрова криміналістика дозволяє перевіряти свідчення, зіставляючи їх із даними, отриманими з незалежних джерел, таких як соціальні мережі, камери спостереження або супутникові знімки. Це підвищує точність розслідувань і знижує ризик маніпуляцій або викривлень фактів.

Попри всі переваги цифрової криміналістики, її застосування в розслідуванні воєнних злочинів пов'язане з низкою викликів. Одним із них є складність збереження цифрових доказів в умовах бойових дій, коли доступ до інтернету або електронних пристроїв може бути обмеженим. Крім того, виникають питання щодо приватності даних, особливо коли йдеться про збирання інформації з особистих пристроїв або соціальних мереж. Тому цифрова криміналістика має вдосконалювати свої методи для забезпечення надійності результатів.

Цифрова криміналістика відіграє важливу роль у розслідуванні воєнних злочинів, забезпечуючи документування та аналіз цифрових доказів, встановлення відповідальних осіб та протидію дезінформації. Вона значно розширює можливості слідчих органів та міжнародних організацій у боротьбі за справедливість. Однак для ефективного використання цього інструменту необхідно враховувати виклики, пов'язані із приватністю та збереженням даних. Успішне вирішення цих

проблем дозволить цифровій криміналістиці стати ключовим елементом правосуддя в умовах сучасних конфліктів[2].

Список використаних джерел :

1. Шевчук В.М. Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики: актуальні проблеми сьогодення. Пробл. законності. 2019. 146. С. 234–246.
2. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. 2022. № 3 (99). С. 283-294.

Науковий керівник :к.ю.н., доцент, доцент кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» Колодіна А. С.

**Зубейко Є.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 4 курс, 3 група**

ВИКРИТТЯ НЕПРАВДИ В ПОКАЗАННЯХ ДОПИТУВАНИХ

Для розслідування багатьох кримінальних правопорушень характерною є наявність протидії з боку зацікавлених осіб у формі надання неправдивої інформації правоохоронним органам під час їх допиту. Від того, наскільки точно слідчий (детектив) зможе розпізнати таку інформацію та спонукати до надання правдивих показань під час процесуальної дії, залежить ефективність розслідування. У зв'язку з цим викриття неправди у показаннях допитуваних набуває важливого значення.

З'ясування того, чи є показання правдивими, чи, можливо, допитуваний помиляється через погану пам'ять або інші причини, або свідомо говорить неправду є, без сумніву, складним завданням. Слідчий (детектив) повинен володіти відповідними знаннями та досвідом, щоб розпізнати нюанси мови, поведінки та інші фактори, які можуть вказувати на неправдивість показань.

Розуміння людської психології та володіння тактичними прийомами викриття неправди є ключовими факторами для успішного встановлення всіх обставин кримінального правопорушення та притягнення винних осіб до відповідальності. Слідчий повинен бути готовий до того, що допитуваний може

маніпулювати фактами, приховувати інформацію або навіть, свідомо чи ні, говорити неправду. У зв'язку з цим важливе значення має підготовка до такого допиту. З'ясування інформації щодо особи допитуваного, проведення аналізу матеріалів кримінального провадження, в тому числі показань інших осіб та висновків експертів тощо.

Під час проведення допиту необхідно враховувати, що поведінка людини виражається в її зовнішніх емоційних, вербальних та невербальних проявах. Існують певні закономірності в мовленні людини, які можуть вказати на її щирість або ж навпаки, намагання приховати правду. Людина, яка говорить правду, може викладати інформацію хаотично, швидко перескакуючи з однієї подробиці на іншу. Це пов'язано з тим, що вона намагається максимально точно передати всю інформацію, яка збереглася в її пам'яті. І, навпаки, особа, яка бажає щось приховати, зазвичай намагається структурувати свою розповідь, уникнути суперечностей та логічних прогалин. Вона може задалегідь продумувати свою відповідь, щоб виглядати переконливо. Людина, яка говорить правду, може відчувати хвилювання, знервованість або інші емоції, що впливають на її мовлення. Відтворення подій, особливо травматичних, вимагає значних когнітивних ресурсів. Особа, ж яка говорить неправду, відчуває необхідність захистити себе або когось іншого, тому вона свідомо спотворює факти. [4, с.242-243]

Надання неправдивої інформації під час допиту може супроводжуватися певними особливостями поведінки особи, її реакцій на запитання. Це залежить від типів акцентуації характеру осіб (гіпертимічного, дістимного, ригідного, педантичного, збудливого, демонстративного та епілептоїдного). Наприклад, гіпертимічний тип буде проявляти несподівану байдужість до важливих питань, зображувати нудьгу, робити довгі паузи перед відповіддю, ніби ретельно підбирає слова, або ж робити часті "стрибки" з однієї теми на іншу. Дістимічний тип під час приховування правди буде вести себе повністю протилежно. Для нього характерно використання слів «напевно», «не знаю», опис зайвих деталей чи посилення на ті деталі, що не важливі для викриття правопорушення. Ригідний тип тримає паузи при

відповіді, сповільнює темп мовлення, постійно уточнює та перепитує питання слідчого, також може різко реагувати на слова слідчого і переходити на агресію. Інші типи також мають свої особливості та до них треба підбирати особливий підхід. Такі особливості значно ускладнюють роботу слідчого, адже не можливо підібрати універсальний спосіб чи тактику для викриття неправди і використовувати на кожному суб'єкті кримінального правопорушення. А тому, треба вчитись працювати з кожним типом особливо уважно, постійно проходити підвищення кваліфікації та розвивати комунікативні навички. [4, с.242-247]

Для ефективного проведення допиту та отримання правдивих показань науковцями та практиками запропоновано низку тактичних прийомів, серед яких: пред'явлення речових і письмових доказів, висновків експертів, результатів інших слідчих (розшукових) дій; постановка різних запитань, в тому числі контрольних; оголошення фрагментів показань інших учасників вчиненого правопорушення; пояснення важливості допомоги правоохоронним органам, наслідків неправдивих свідчень; встановлення суттєвих суперечностей та їх навмисного характеру. [2, с.114-115], [5, с. 277]

Важливо відрізнити неправдиву інформацію надану свідомо і добросовісну помилку. Нейтралізація добросовісної помилки досі залишається актуальною проблемою. Метою слідчого (детектива) є знайти цю помилку та виправити її разом зі свідком. Часто показання свідка йдуть фрагментарно, що не дає сформувати повну картину, йде перекручування фактів та подій. Для усунення добросовісної помилки слідчий повинен звертатись до таких тактичних прийомів як: постановка контрольних питань, використання асоціативних зв'язків, повторний допит з обмеженим колом питань, ознайомлення з частинами показань інших свідків. Ці прийоми мають на меті виключення добросовісної помилки. [2, с.115-116]

Тактика допиту при викритті неправди залежить від багатьох факторів: особи допитуваного, його процесуального статусу, віку, тощо. Окрему увагу в дослідженнях викриття неправдивих свідчень заслуговують неповнолітні. Через особливості віку, коли формуються світогляд, цінності та соціальні зв'язки, існує велика

імовірність перебільшення або, навпаки, применшення певної інформації, або надання викривлених даних. Також є підвищений ризик того, що підлітки можуть й взяти вину на себе. Причини цього можуть бути різноманітними: бажання захистити друзів або дорослих, почуття провини, бажання здаватися старшими або більш значимими в очах оточення. Якщо ж слідчий дійде висновку, що підліток свідомо надає неправдиву інформацію, необхідно з'ясувати причини цієї поведінки. Розуміння мотивів, які спонукали підлітка до обману, недопущення, того, щоб неповнолітній замкнувся в собі, побудова довіри між правоохоронними органами та допитуваним допоможе слідчому вибудувати більш ефективну стратегію допиту. Тому виявлення неправдивих свідчень у неповнолітніх вимагає особливих підходів та знань про психологічні особливості саме цього віку. [3, с.89-90]

Цікавим є досвід інших країн щодо тактики проведення допиту. Наприклад, США використовують обвинувальний метод при допиті особи, тоді як Сполучене Королівство керується збором інформації. Обвинувальний метод допиту суперечить загальноприйнятим стандартам збору інформації через свою конфронтаційність та орієнтацію на винуватість підозрюваного. Цей метод складається з двох етапів. Спочатку проводять попереднє опитування, наприклад, інтерв'ю з аналізом поведінки, щоб визначити, чи варто розглядати особу як підозрюваного. Однак, оцінка правдивості на основі невербальних сигналів та мовних характеристик є ненадійною, що неодноразово підтверджували наукові дослідження. Лише після цього етапу, коли слідчий вже «переконався» у винуватості особи, починається офіційний допит, під час якого застосовуються різноманітні психологічні маніпуляції з метою отримання зізнання. Цей підхід є проблематичним, оскільки він може призвести до помилкових зізнань та порушення прав підозрюваного. [1, с.461-463]

Підсумовуючи, можна констатувати, що з урахуванням широкої розповсюдженості допиту як процесуальної дії проблема викриття неправди є надзвичайно актуальною та складною. Постійно змінюються форми маніпуляції інформацією, а людська психологія є сферою з постійними відкриттями. Тому вкрай важливо, щоб слідчі (детективи) постійно підвищували свою

кваліфікації, оновлювали свої знання та отримували нові навички проведення допиту в різних ситуаціях. На нашу думку, з цією метою важливо організовувати різноманітні тренінги та семінари, спонукаючи представників правоохоронних органів набувати нових вмінь та навичок. Крім того, створення відповідних заходів створить осередок для обміну досвідом між досвідченими та молодими фахівцями. Проте, важливо розуміти, що поки що не існує універсального способу виявлення неправди, оскільки кожна людина індивідуальна. Однак, володіння знаннями про вербальні та невербальні ознаки недостовірної інформації, а також застосування системи тактичних прийомів дозволяє слідчому підвищити ефективність допиту та отримати правдиву інформацію для розкриття кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Hartwig, M., & Bond, C. F., Jr. (2011). Why do lie-catchers fail? A lens model meta-analysis of human lie judgments. *Psychological Bulletin*, 137(4), 643–659. <https://doi.org/10.1037/a0023589>
2. Колесник І. А. Тактика нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 10. 2010. С. 113-118.
3. Проценко, О. О. Верифікація показань під час допиту неповнолітнього підозрюваного. *Юридична психологія*. № 2 (25). 2019. С. 86-92.
4. Цільмак О. М. Основні моделі поведінки осіб різних типів акцентуації характеру під час надання ними недостовірної інформації про обставини кримінального правопорушення та тактичні прийоми верифікації цієї інформації. *Криміналістика і судова експертиза*. № 66. С. 240-252.
5. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системноструктурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Демидова Є.Є.

**Бреславець В.В.,
Державний податковий університет,
Навчально-науковий інститут
економічної безпеки та митної справи,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, групи ПМПФ-21-1**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Інформаційні технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя і глибоко увійшли в різні сфери суспільства, в тому числі і в правове поле. Розвиток цифрових технологій призвів до збільшення кількості кіберзлочинів, що в свою чергу збільшує значення цифрових доказів в кримінальному процесі. Україна, як і багато інших країн світу, стикається з проблемою регулювання та належного використання цифрових доказів у кримінальному провадженні. Ці труднощі виникають через стрімкий розвиток технологій та недостатню швидкість адаптації правової системи. Однією з головних проблем є питання автентичності та допустимості таких доказів, оскільки цифрову інформацію може бути легко підроблено або сфальсифіковано. Крім того, постає питання законності отримання цифрових доказів та дотримання прав людини при зборі та зберіганні таких даних.

Тему дослідження цифрових доказів досліджували такі вчені: О.П. Метелев, М.В. Гуцалюк, Г.К. Авдеева та інші науковці.

Збільшення використання цифрової інформації для створення доказової бази для розслідування сучасних кримінальних правопорушень є частиною розвитку кримінального процесу. Сьогодні відсутні чіткі критерії для визначення видів доказів, тому цифрові докази, які використовуються в кримінальному провадженні, зазвичай відносять до документів або речових доказів [1, с. 57].

Відомо, що будь-яка злочинна дія має своє відображення в навколишньому середовищі, внаслідок криміналістичної діяльності сліди стають доказами в кримінальному процесі. Для правильного формування доказової бази варто враховувати специфіку слідів кожного кримінального правопорушення. Природа утворення,

способів фіксації та виявлення цифрових слідів має свої ґрунтовні особливості, які дозволяють виділити їх в окрему категорію процесуальних доказів. Можна сказати, що вилучення цифрових доказів потребує особливих технічних та тактичних засобів, на відміну від вилучення традиційних речових доказів та документів.

Варто зазначити, що вилучення цифрових доказів можливе дистанційно, оскільки сьогодні велика кількість доказової інформації зберігається на сайтах, серверах, тобто в мережі Інтернет, саме тому доречною є пропозиція О.П. Метелева виділити «електронний огляд інформаційного середовища» і «електронне копіювання» в окремі слідчі дії, зважаючи на особливу нематеріальну природу цифрової інформації [2, с. 230].

Цифрові докази неможливо визнати речовими доказами та матеріальними слідами, отже відсутність точного визначення цифрових доказів в кримінальному процесі створює проблеми тлумачень процесуального законодавства, а саме документу як матеріального об'єкта (ч.1 ст.99 КПК України) та оригіналу електронного документа як його відображення, яке має те ж значення (ч.3 ст.99 КПК України) [3]. Також маємо визначення електронного документа, як документа, у якому інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи реквізити документа (ст.5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг») [4]. Дане визначення не розкриває всю специфіку електронного документа та не є вичерпним [5].

Важливою проблемою є відсутність процесуального закріплення вилучення, фіксації та належного зберігання цифрових доказів, що в свою чергу гальмує розслідування та є перепорою для встановлення істини [6, с. 50].

Однією з ключових проблем у сфері застосування цифрових доказів у кримінальному провадженні є відсутність чітко розробленого законодавства, яке б регулювало, враховуючи належним чином особливості цифрової інформації, їх збір, фіксацію, перевірку та використання. Стандартні процедури збору доказів, що застосовуються до традиційних речових доказів, не завжди підходять для цифрових даних, саме тому для забезпечення належного збереження та автентичності цифрових доказів

необхідно створити спеціальні методики. Іншим питанням є надійність та достовірність цифрових доказів. У процесі збору цифрових даних можуть виникнути ризики втручання в дані, несанкціонована зміна або втрата, що може поставити під сумнів достовірність таких доказів у суді. Під час здійснення слідчих дій, цифрові докази, внаслідок втручання, можуть бути легко підроблені або знищені, тому збереження цілісності таких даних вимагає високого рівня спеціальної підготовки слідчих та експертів з цифрової криміналістики. Оскільки злочини, пов'язані з використанням інформаційних технологій, часто мають транснаціональний характер, належну увагу слід приділяти питанню міжнародного співробітництва, що створює додаткові труднощі з точки зору доступу до інформації, які можуть зберігатися на серверах, розташованих в інших країнах. Україна потребує ефективного механізму міжнародного співробітництва, який би дозволив швидко отримувати цифрові докази з інших країн, дотримуючись при цьому всіх вимог національного та міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Метелев О. П. Цифрові докази як окремих вид доказів в кримінальному процесі. Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах: правові та організаційні аспекти : міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 29 квіт. 2021 р. Одеса, 2021. С. 56–58. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6adf4eb5-303f-467c-9cc8-1ac331f3764c/content#page=56> (дата звернення: 17.10.2024).
2. Метелев О.П. Проблеми визначення допустимості і належності електронних (цифрових) до-казів у кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2019. No 3. С. 224–238. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_METELEV.pdf (дата звернення: 17.10.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
4. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 20.10.2024).
5. Гарасимів О. І., Марко С. І., Ряшко О. В. Цифрові докази: деякі проблемні питання щодо їх поняття та використання у кримінальному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 75: ч. 2. С. 158-162 URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/276174/271037> (дата звернення: 20.10.2024).

6. Глинська Н. В., Клепка Д. І. Основні аспекти стратегії унормування інституту цифрових доказів в кримінальному процесуальному законодавстві*. Питання боротьби зі злочинністю. 2023. С. 48–66. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/304787/296640> (дата звернення: 20.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального судочинства та аналітичної діяльності Державного податкового університету Мілімко Л.В.

**Лебідь К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс**

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проблематика розслідування злочинів проти національної безпеки України набула особливої актуальності в умовах повномасштабної війни. У 2023 році, згідно з даними Офісу Генерального прокурора [1], в Україні було зареєстровано 6270 злочинів проти основ національної безпеки. Це в 2,8 рази менше порівняно з 2022 роком, коли кількість злочинів сягнула 17422, однак у понад 12 разів більше, ніж у 2021 році (520). Така динаміка демонструє, що питання національної безпеки залишається критично важливим для країни, і розслідування таких злочинів потребує впровадження новітніх методик, зокрема застосування поліграфа.

Поліграф є одним із інструментів судової психологічної експертизи, передбаченої Законом України "Про судову експертизу". Його використовують для перевірки правдивості показань, допомагаючи слідчим звузити коло підозрюваних або отримати додаткові орієнтири для досудового розслідування. В Україні, однак, питання застосування поліграфа залишається суперечливим. Рішення Верховного Суду та Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду [4,5] чітко вказують на те, що наразі результати поліграфа не визнаються офіційним доказом у суді, і їх застосування обмежується лише орієнтовними рекомендаціями для слідчих органів. Постанова Верховного Суду від 26 січня 2023 року у справі №183/3452/19[3] підкреслила, що

поліграф може використовуватися тільки у формі експертного висновку, проте для цього необхідно внести відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу (КПК) України.

Незважаючи на обмеження, існують певні аспекти, де застосування поліграфа може стати корисним під час розслідувань злочинів проти національної безпеки. За даними 2023 року, серед найпоширеніших злочинів були державна зрада (1169 проваджень), колабораційна діяльність (3207 проваджень), а також посягання на територіальну цілісність України (614 проваджень). Поліграф може допомогти зібрати додаткові докази та підтвердити або спростувати заяви підозрюваних у таких справах. Зокрема, Федеральне бюро розслідувань (ФБР) та Центральне розвідувальне управління (ЦРУ) у США[6] мають багаторічний досвід використання поліграфа для розслідувань злочинів проти національної безпеки, що дозволило їм досягти значних успіхів у цій галузі.

Законопроект №10322[2], зареєстрований Федором Веніславським, пропонує законодавчо врегулювати застосування поліграфа для перевірки окремих категорій посадових осіб. Це свідчить про те, що Україна поступово рухається до впровадження поліграфічних досліджень як інструменту контролю за доброчесністю державних службовців. Утім, на міжнародному рівні існує також критика поліграфа. Деякі країни, такі як Німеччина та Австралія, заборонили його використання через відсутність однозначних результатів та ризик помилок.

У контексті розслідувань злочинів проти національної безпеки України застосування поліграфа може відіграти важливу роль у досудових розслідуваннях. Однак для його ефективного використання необхідно не лише вдосконалити нормативну базу, але й забезпечити атестацію судових експертів-поліграфологів, сертифікацію технічних засобів та стандартизацію методик. Зазначене дозволить підвищити об'єктивність і достовірність результатів, що стане важливим інструментом для забезпечення національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1 Злочини проти національної безпеки: дані за 2021-2023 роки. *Скільки-скільки?*. URL: <https://skilky-skilky.info/u-2023-rotsi-zareiestrovano-mayzhe-u-3-razy-menshe-zlochyniv-proty-natsbezpeky/> (дата звернення: 22.10.2024).

- 2 Картка законопроекту - Законотворчість. Електронний кабінет громадянина. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43353> (дата звернення: 22.10.2024).
- 3 Постанова ВС № 183/3452/19 від 26.01.2023 про осіб, які мають нерухоме майно на території Дніпропетровської області та постійно не проживають на території України, у... *ipLex Судові рішення*. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=108686155&red=100003b4795562d2548b52e09788efcddb0e9&d=5> (дата звернення: 22.10.2024).
- 4 Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду у справі № 757/13635/17-к від 08.06.2022 Судові рішення. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/104751345> (дата звернення: 22.10.2024)..
- 5 Вирок Вищого антикорупційного суду від 04.02.2023 у справі № 623/2988/18 Судові рішення URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/104751345> (дата звернення: 22.10.2024).
- 6 Практика застосування поліграфа в правоохоронних органах США. *HRsecurity*. URL: <https://hr-security.ua/ua/praktika-primeneniya-poligrafa-v-pravoohranitelnyih-organahssha#:~:text=Конгрес%20США%20прийняв%20рішення%20про,службових%20правопорушень%20зросла%20до%2075%>. (date of access: 22.10.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук В.М.

**Горбатенко А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет слідчої та детективної діяльності,
2 курс магістратури**

**Горбатенко В.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс**

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПВРОБІТНИЦТВА ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В МЕЖАХ ЗДІЙСНЕННЯ ОРД ТА ПРОВЕДЕННЯ НСРД

Згідно із законодавством, основними завданнями оперативно-розшукової діяльності (ОРД) є: виявлення, попередження та розслідування злочинів; встановлення осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень; збір інформації, яка може бути корисною для захисту інтересів держави та суспільства.

В свою чергу, НСРД – це слідчі дії конфіденційного характеру, про факт і методи проведення яких інформація не розголошується ані стороннім особам, ані особам, щодо яких вони здійснюються, крім випадків, передбачених КПК України [1]. Дані про факт і методи НСРД є державною таємницею [7].

Конфіденційне співробітництво є одним з ефективних методів отримання інформації, особливо у складних ситуаціях, коли оперативні підрозділи або органи досудового розслідування мають обмежені ресурси для збору даних.

Однак, навколо самого поняття «конфіденційного співробітництва» існує багато наукових дискусій щодо його правильної інтерпретації. Ми спробуємо проаналізувати позиції юридичної спільноти та запропонувати власне тлумачення.

Що цікаво, КПК України не містить визначення поняття «конфіденційне

співробітництво». Використання конфіденційного співробітництва під час НСРД як засобу інформаційної підтримки регулюється ст.275 КПК, яка передбачає право слідчого (або оперативного співробітника за його дорученням) використовувати інформацію, отриману завдяки конфіденційній співпраці, або залучати до НСРД осіб, що негласно співпрацюють (у випадках, передбачених КПК). Однак, адвокати, нотаріуси, медики, священнослужителі та журналісти не можуть бути залучені до конфіденційного співробітництва, якщо це пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [1; 4, с.291].

Особи, які негласно співпрацюють з правоохоронними органами, можуть сприяти створенню умов для безпосереднього проведення НСРД або брати участь у їх здійсненні, згідно зі ст.271, 272 КПК України [1]. Під час досудового розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів такі особи можуть надавати інформацію, речі й документи, що мають значення для досудового розслідування, діючи в організованій групі чи злочинній організації за конфіденційної співпраці з органами досудового розслідування [1].

В Інструкції про організацію проведення НСРД також зустрічаються поняття «конфіденційне співробітництво», «конфіденційні особи» та «забезпечення конфіденційності», проте визначення самого терміна «конфіденційне співробітництво» відсутнє

[7], як і в Законі України «Про ОРД», де зазначене поняття використовується, але не роз'яснюється [2].

Козаченко О. І. пропонує розрізнити поняття «негласне співробітництво» та «конфіденційне співробітництво». Негласне співробітництво, за його визначенням, передбачає таємну взаємодію з особами, які погоджуються на умовах конспірації надавати інформацію та сприяти проведенню оперативних дій, приховуючи не лише зміст, але й сам факт такої співпраці. Натомість конфіденційне співробітництво полягає у співпраці з правоохоронними органами, де в таємниці зберігається лише зміст обміну інформацією, а сам факт співпраці може не приховуватися. Козаченко О.І. вважає, що конфіденційність є обов'язковою для негласного співробітництва, але негласність — не обов'язкова для конфіденційного співробітництва [3, с.74-75].

Василинчук В. І. та Никифорчук Д. Й. визначають конфіденційне співробітництво як таємну діяльність, яка є складовою частиною ОРД, засновану на негласній співпраці з дієздатними особами, яка полягає у наданні ними добровільної, законспірованої допомоги в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному судочинстві [4, с.99].

Юридична наукова спільнота розглядає конфіденційне співробітництво у двох аспектах: як окрему НСРД і як допоміжний засіб для забезпечення інших НСРД, що не є самостійним джерелом інформації, а лише підсилює ефективність їх проведення [5, с.180; 6, с.286-289].

На думку Бабікова О. П., конфіденційне співробітництво не є різновидом НСРД, а лише складовою частиною їх проведення, що видно з положень ч.2 ст.246 КПК, де перераховано види НСРД, серед яких немає конфіденційного співробітництва [5, с.180].

Салтиков С. та Талалай Д. вважають, що відмінності між НСРД та конфіденційним співробітництвом вказують на різну процесуально-правову природу, отже, і на різний порядок проведення та мету використання. На їхню думку, конфіденційне співробітництво є допоміжною процесуальною дією, яка забезпечує проведення НСРД у випадках, коли іншим способом отримати інформацію неможливо [6, с.289].

На основі аналізу наукових поглядів, літератури та українського законодавства, нами пропонується визначити конфіденційне співробітництво як добровільну допомогу громадян правоохоронним органам, що не підлягає розголосу, і не є самостійною негласною слідчою дією, а виступає як елемент, який підвищує ефективність проведення НСРД шляхом посилення інформаційної обізнаності, або використовується в межах ОРД.

Також надаємо визначення інформаторам й конфідентам – це особи, які передають інформацію оперативним підрозділам на постійній або одноразовій основі, а також особи, що випадково стали свідками злочинних подій і можуть бути залучені як джерела інформації. Окремо варте уваги поняття викривача, який має право на винагороду за надану інформацію про корупційний злочин.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 24.10.24);
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2135-12> (дата звернення: 24.10.24);
3. Козаченко О. І. Визначення дефініцій «конфіденційне співробітництво» та «негласне співробітництво» як категорій теорії та практики кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності // Експерт: журнал. – УДК 343.14:351.745.7:343.974. – С. 66–76.
URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/1675/2123>;
4. Василюк В., Никифорчук Д. Дискусійні питання щодо поняття конфіденційного співробітництва в законодавстві України. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. 2018.
URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/45.pdf;
5. Бабіков О. П. Про деякі питання правової природи конфіденційного співробітництва // Кримінальний процес. – 2024. – № 2. – С. 177–183;
6. Салтиков С., Талалай Д. Конфіденційне співробітництво та негласні слідчі (розшукові) дії // Кримінальний процес. – 2020. – № 8. – С. 285–290;
7. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Марочкін О.І.

**Морозова П.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет міжнародного та
європейського права, 2 курс, 1 група**

ВИКЛИКИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Проблема боротьби зі злочинністю та корупцією у збройних конфліктах стає особливо актуальною, оскільки війна створює сприятливе середовище для багатьох різноманітних форм злочинності. У таких випадках державні інституції часто зосереджують ресурси на оборонних можливостях, що може призвести до послаблення процесуального контролю в інших сферах. Разом з економічною нестабільністю, дезорганізацією правоохоронної системи та соціальною кризою це стає основою для зростання рівня злочинності та корупції. Збройний конфлікт, особливо війна України на своїй території, є яскравим прикладом того, як такі умови можуть призвести до хвилі злочинності та корупції.

Метою дослідження є аналіз проявів злочинності та корупції в умовах збройного конфлікту й розробка ефективних правових та організаційних механізмів боротьби з цими явищами. Також дослідження передбачає оцінку ефективності наявних правових норм та вивчення міжнародного досвіду для вирішення зазначених проблем.

Однією з найбільших внутрішніх загроз для України залишається корупція, яка перешкоджає розвитку економіки, соціальної сфери та гуманітарної галузі, а також уповільнює інтеграцію країни до європейської спільноти, що на руку зовнішнім ворогам держави [1, с. 87; 3; 4]. Головною метою антикорупційної політики є протидія корупційним проявам на всіх рівнях державної влади та місцевого самоврядування через підвищення відкритості їх діяльності, забезпечення дотримання прав громадян, створення умов для економічного розвитку, а також забезпечення соціальних стандартів європейського рівня та підвищення добробуту населення. Досягти цієї мети можливо шляхом впровадження дієвої антикорупційної стратегії, яка передбачає поступове зменшення

рівня корупції та створення ефективного механізму запобігання та протидії цьому явищу в Україні [1, с. 88].

Антикорупційна система в Україні демонструвала недостатню ефективність навіть у мирний час, а з початком війни навантаження на правоохоронні органи значно зросло через необхідність розслідування військових злочинів. Це значно ускладнило можливості для боротьби з корупцією. Проект Закону про зміни до Кримінального кодексу України [1, с. 89] пропонує посилити відповідальність за корупційні діяння під час воєнного стану, прирівнюючи отримання посадовою особою незаконних активів, вартість яких перевищує її офіційні доходи на суму понад шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів, до державної зради. Це стосується як періоду дії воєнного стану, так і року після його завершення. Найбільш резонансні випадки корупції виявляються, зокрема, силами СБУ та прокуратури, а громадськість дізнається про них здебільшого з повідомлень прокуратури про кримінальні справи або НАБУ [2, с. 164]. Після 24 лютого доступ до публічних даних був обмежений, що значно ускладнило громадський контроль, особливо в сфері державних закупівель. Під час війни уряд дозволив прямі контракти без конкурсних процедур, що зменшило кількість публічно доступних контрактів порівняно з попередніми роками [2, с. 166]. Основною проблемою стало те, що відслідковувати майновий стан держслужбовців було майже неможливо у перший рік війни.

Оскільки суспільство розуміє, що слабкість держави та корупція руйнують усі державні інституції, у суспільства виникає підозра щодо влади. Тобто логіка така: якщо держава слабка, вона не може ефективно захистити свої інтереси. Низька заробітна плата військовослужбовців може змусити їх шукати інші джерела доходу, що може вплинути на їхню об'єктивність та лояльність до армії. Це може набувати форми дрібної корупції, як-от зловживання владою, незаконна купівля чи продаж військового майна та хабарництво [2, с.167]. Такі дії підривають загальну дисципліну в армії та можуть завдати шкоди національній безпеці, оскільки створюють ризики для доброчесності керівництва військових частин. Тому важливо забезпечити гідні зарплати та соціальне забезпечення військовослужбовців, щоб зменшити ризики корупції та забезпечити

їх мотивацію та лояльність до держави. Як реальний приклад можна взяти 2023 рік, коли в Одесі затримали головного інженера Міноборони, який розкрадав понад мільйон гривень, виділених на будівництво спортивного комплексу. Разом із директором будівельної компанії він уклав фіктивний договір, але частину робіт не виконали, включно з гумовим покриттям та ще не встановленими системами освітлення. Незважаючи на це, вони отримали повну оплату та незаконно зняли гроші. Двом фігурантам оголошено підозри за кількома статтями Кримінального кодексу України. Їм загрожує позбавлення волі на строк до 12 років.

Умови збройного конфлікту створюють сприятливий ґрунт для зростання злочинності та корупції, оскільки державні ресурси зосереджені на обороні, що послаблює контроль у інших сферах. Досвід війни в Україні показав, що правоохоронні органи мають обмежені можливості для боротьби з корупцією, а спрощення процедур закупівель і зниження громадського контролю погіршують ситуацію. Державні ініціативи щодо посилення відповідальності за корупцію в умовах воєнного стану є кроком уперед, але потребують більшої прозорості та контролю. Важливо також забезпечити належне соціальне забезпечення військовослужбовців для зменшення ризиків дрібної корупції та зміцнення державних інституцій. Лише комплексний підхід до цих проблем сприятиме зміцненню національної безпеки та стабільному розвитку країни.

Список використаних джерел:

- 1 Шило С.М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Т. 2, № 74. С. 86–93.
- 2 Панасюк Я. В., Стрельченко О. Г. Проблеми протидії корупції у військовій сфері у період правового режиму воєнного стану. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 1(29). С. 161–171.
- 3 Сметаніна Н. В. Небезпечні наслідки корупції для особи, держави та суспільства. *Право і суспільство*. 2017. № 4, ч. 2. С. 162–165.
- 4 Holovkin B. M., Semenyshyn M., Tavolzhanskyi O. V., Lysodyed O. V., Smetanina N. V. Fight against Corruption-Related Crimes in Wartime in Ukraine. *International Annals of Criminology*. 2023. Vol. 61, Iss. 3–4. P. 384–409. DOI: 10.1017/cri.2023.31.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сметаніна Н.В.

Давидюк Є.В.,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
факультет прокуратури та слідства, 4 курс 2 група

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОБОТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Актуальність проблеми використання штучного інтелекту (ШІ) в роботі органів кримінальної юстиції пов'язана з тим, що ШІ може суттєво підвищити ефективність роботи правоохоронних органів, проте його застосування породжує низку етичних, правових та технічних викликів. Данну проблематику вивчали такі українські вчені як: Шепітько В. Ю., Авдєєва Г.К., Белова М.В., Белов Д.М. та інші.

Швидкий розвиток інформаційних технологій спричинив глобальну інформатизацію суспільства та впровадження систем штучного інтелекту (СШІ) у багатьох сферах людської діяльності. Міністерство цифрової трансформації України розробило Концепцію розвитку штучного інтелекту в країні та планує створити Етичний кодекс для використання СШІ, орієнтуючись на європейський досвід. [1].

Системи штучного інтелекту (СШІ) зазвичай розуміються як комп'ютерні програми, здатні не лише виконувати завдання за наперед визначеним алгоритмом, але й вирішувати творчі проблеми на основі аналізу великого обсягу різномірної інформації, імітуючи процес мислення людини. СШІ активно використовуються у таких сферах, як: медицина, освіта, економіка, банківська справа, промисловість, сільське господарство, робототехніка та навіть у побуті. Наприклад, у банківському секторі системи штучного інтелекту допомагають прогнозувати та оцінювати фінансові ризики, а в податковій сфері – автоматизовано шукати так звані «податкові майданчики». У сфері економіки та політики СШІ використовуються для виявлення та блокування ботів (програм, які автоматично виконують певні дії в комп'ютерних системах без згоди людини). Навіть у правовій сфері СШІ продемонстрували відмінні результати. Так, компанія

LawGeex, яка розробляє США для юристів, довела, що їхня система аналізує юридичні документи швидше і точніше, ніж випускники юридичного факультету Університету Вірджинії (18 хвилин проти 60 та 95% точності проти 83%). [2].

Аналіз сучасної злочинності показує, що правопорушники також активно використовують системи штучного інтелекту. Зокрема, вони застосовують «розумні» програми для автоматичного злому захищених комп'ютерних систем та бот-програми для розсилки спаму або проведення шахрайських операцій. Один із поширених методів інтернет-шахрайства – фішинг (англ. phishing), за допомогою якого зловмисники отримують авторизаційні дані користувачів (логін і пароль) шляхом розповсюдження вірусних програм або створення підроблених вебсайтів, що імітують сайти банків чи популярних онлайн-платформ. Це дозволяє шахраям отримати доступ до акаунтів і банківських рахунків жертв. Завдяки високому рівню анонімності злочинці часто відчують себе безкарними. У зв'язку з цим необхідно розробити нову ефективну систему інформаційного та інтелектуального забезпечення правоохоронних органів. Така система повинна не тільки оперативнo обробляти великі обсяги інформації, але й надавати обґрунтовані рішення проблем та постійно вдосконалюватися на основі аналізу власних помилок, без втручання людського суб'єктивізму.

Системи штучного інтелекту повинні використовуватися виключно як інструмент для допомоги людині у вирішенні конкретних задач, а не для заміни повноважної особи, яка відповідає за прийняття процесуальних рішень. Це важливо, оскільки на кожному етапі кримінального процесу потрібне об'єктивне оцінювання обставин, а остаточні рішення мають прийматися уповноваженими фахівцями, які можуть враховувати людський фактор, моральні аспекти та інші важливі нюанси. Наразі в діяльності органів кримінальної юстиції активно використовуються різноманітні інформаційно-пошукові системи та бази даних, що зберігають величезну кількість відомостей, зокрема, щодо речових доказів, які фігурували у кримінальних справах. Це можуть бути сліди рук з місця злочину, дактилокарти правопорушників, інформація про зброю та її сліди, викрадені

предмети, наркотичні засоби та психотропні речовини, і багато іншого.

Важливу роль у розвитку таких баз даних відіграли науковці та фахівці різних установ. Наприклад, співробітники Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України зробили значний внесок у створення та впровадження низки спеціалізованих інформаційних систем для правоохоронних органів. Однією з таких розробок є Автоматизоване робоче місце слідчого «Інсайт», яке створили В. Ю. Шепітько та Г. К. Авдеева, отримавши Свідоцтво №22566 про реєстрацію авторського права 6 листопада 2007 року. Ще одним вагомим проектом є база даних «Практика слідчого», розроблена тими ж авторами, за що було видано Свідоцтво №49389 від 30 травня 2013 року.[3, с.6]

Крім цього, науковці розробили методика формування суб'єктивного портрета під назвою «RAIPS-портрет» — комп'ютерний фоторобот. Ця розробка належить В. Ю. Шепітько та В. І. Фурсі, і була запатентована як корисна модель під номером №69248 24 квітня 2012 року. Окремо слід згадати про ще одну базу даних під назвою «Слідчий прецедент», створену В. Ю. Шепітько та Г. К. Авдеевою, яка отримала Свідоцтво №60084 9 червня 2015 року. [3, с.7]

Ці розробки стали фундаментом для подальших інновацій у сфері підтримки правоохоронної діяльності. Наприклад, науковці НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України створили електронну систему для допомоги в прийнятті рішень під назвою «Профіль вбивці». Цю систему розробили В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдеева та С. В. Стороженко, і вона отримала Свідоцтво №67454 про реєстрацію авторського права 26 серпня 2016 року. Така система стала корисним інструментом для полегшення процесу ухвалення рішень в рамках кримінальних розслідувань, надаючи можливість правоохоронцям швидше й точніше аналізувати різні дані для створення профілю злочинця.

Система, після введення ключових характеристик конкретного кримінального провадження (таких як стать і вік жертви, місце та спосіб вбивства), автоматично аналізує ознаки понад 1100 кримінальних справ та 200 судових вироків, пов'язаних

з убивствами. На основі цього аналізу система формує кілька можливих версій щодо особи вбивці та мотивів злочину. У Великобританії, в одному з відділів поліції, при розслідуванні корупційних та податкових правопорушень ефективно використовується штучний інтелект у вигляді програми-робота компанії Raven. Ця програма здатна дослідити та проаналізувати протягом 24 годин близько 6 мільйонів документів та 120 тисяч файлів. Проте через високу вартість даної програми її не впроваджено в інших підрозділах поліції.

Також варто відзначити систему ePOOLICE (early Pursuit against Organized crime using environmental scanning, the Law and IntelligenCE systems), яка з 2013 року активно застосовується в країнах ЄС. Вона здійснює моніторинг вебсайтів, електронної пошти та поліцейської інформації з метою виявлення ознак діяльності організованої злочинності, а також для оцінки ризиків появи кримінальної активності.

Однак не всі результати використання систем штучного інтелекту є позитивними. Наприклад, у США в період з 2013 по 2016 роки поліція тестувала систему Watson від компанії IBM, яка використовувалася для полегшення рутинної роботи з документацією. Поліцейські диктували необхідну інформацію електронному помічнику, а Watson автоматично створювала стандартні звіти, процесуальні документи та організувала бази даних. Однак через низьку якість підготовлених звітів та зниження загального рівня ефективності роботи поліція припинила використання цієї системи, давши їй негативну оцінку.

Деякі складні та корисні системи штучного інтелекту мають свої недоліки, які можуть призводити до помилкових рішень, особливо у сфері правосуддя. Яскравим прикладом є система штучного інтелекту «COMPAS», яка використовувалась у більшості штатів США для визначення запобіжного заходу для обвинувачених (тюремне ув'язнення або звільнення під заставу) та для прийняття рішень щодо умовно-дострокового звільнення. Проте математичні дослідження виявили, що система «COMPAS» не завжди приймає об'єктивні рішення. Вона часто знижувала шанси на звільнення під заставу та умовно-дострокове звільнення для осіб латиноамериканського походження, які не мали

легального статусу на території США, а також для афроамериканців, чий дохід був вищий за прожитковий мінімум, але нижчий за дохід середнього класу.

Перший висновок про упередженість щодо нелегальних мігрантів з Латинської Америки був очікуваним для багатьох, проте другий висновок викликав суспільний резонанс. Він показав, що система «COMPAS» виявляла упередженість і до афроамериканців з певним рівнем доходу, що призвело до значної критики. Через ці неоднозначні результати використання системи було припинено, оскільки виникли побоювання щодо несправедливості рішень, прийнятих на основі її рекомендацій.

Отже, слід підкреслити, що системи штучного інтелекту в основному застосовуються в органах кримінальної юстиції для вирішення стандартних задач. Результати їх роботи мають лише консультативний характер і не повинні сприйматися як остаточні. Ключові процесуальні рішення повинні прийматися виключно уповноваженими особами, оскільки вони здатні забезпечити більш високий рівень якості і врахувати всі індивідуальні особливості кожної справи, які не завжди можуть бути охоплені автоматизованими системами.

Список використаних джерел:

1. Повідомлення про проведення публічного громадського обговорення проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні». Міністерство та комітет цифрової трансформації України : веб-сайт. URL: [https:// thedigital.gov.ua/regulations/povidomlennya-pro-provedennya-publichnogogromadskogo-obgovorennya-proyektu-rozporjadzhennya-kabinetu-ministrivukrayini-pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini](https://thedigital.gov.ua/regulations/povidomlennya-pro-provedennya-publichnogogromadskogo-obgovorennya-proyektu-rozporjadzhennya-kabinetu-ministrivukrayini-pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini) (дата звернення: 23.05.2024).
2. LawGeex Beats Human Lawyer – Round Two – Feat. Vice News + DealWIP. Artificial lawyer : веб-сайт. 23rd April 2019. URL: <https://www.artificiallawyer.com/2019/04/23/lawgeex-beats-human-lawyer-roundtwo-feat-vice-news-dealwip/> (дата звернення: 23.05.2024).
3. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці : матеріали міжнар. «круглого столу» (Харків, 12 груд. 2019 р.) / редкол.: В. Ю. Шепітько (голов. ред.), В. А. Журавель, В. М. Шевчук, Г. К. Авдєєва. – Харків : Право, 2019. – 164 с.

Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри криміналістики, детективної та оперативної розшукової діяльності Національного університету «Одеської юридичної академії» Колодіна А.С.

**Крутих В.Є.,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
факультет прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції), 4 курс**

ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Шаленої актуальності набуває відносно окрема наукова галузь, яка має назву «цифрова криміналістика». Не дивлячись на те, що даний інститут бере свій початок ще з 1970-80-х років, саме зараз, в період діджиталізації він набирає обертів і має всебічний розвиток.

Вивченням окремих аспектів цифрової криміналістики займалися такі автори, як Бутузов В.М., Власова С.В., Іщенко Є.П., Нечаєва Н.Б. тощо.

Доречним є визначення Борисової К.Є. та Світличного В.А., а саме: «Цифрова криміналістика - це новітня галузь криміналістики, прикладна наука про розкриття злочинів, що пов'язані з комп'ютерною інформацією (методи пошуку/дослідження, отримання і закріплення цифрових доказів)» [1].

Так, А. С. Колодіна та Т. С. Федорова зауважили, що «цифрова криміналістика (форензика, комп'ютерна криміналістика, розслідування кіберзлочинів) – прикладна наука про розкриття злочинів, пов'язаних із комп'ютерною інформацією, про дослідження цифрових доказів, методи пошуку, отримання і закріплення таких доказів» [4], і не намагались адаптувати це поняття до вітчизняної моделі криміналістики, очевидно, приєднавшись до одного з представлених у криміналістичній спільноті підходу щодо розуміння цифрової криміналістики як окремої галузі судових наук.

Тож, цифрова криміналістика – це галузь криміналістики, що вивчає виявлення, фіксацію та подальше використання в розкритті та розслідуванні злочинів цифрових слідів, що утворились в ході злочинних процесів, що протікають в електронному світі [2].

Однією з причин, чому дана галузь набирає шалених обертів саме зараз, є – повномасштабне вторгнення РФ на територію

України, починаючи з 24 лютого 2022 року набули поширення злочини, передбачені розділом 1 Особливої частини Кримінального кодексу України під назвою «Злочини проти основ національної безпеки України», в особливості державна зрада [3]. Злочинці здійснюють даний злочин за допомогою інтернет-ресурсів, фотографуючи стратегічні об'єкти, або через смс-повідомлення інформують країну-агресора про місцезнаходження важливих стратегічних об'єктів. В контексті даного злочину дуже важливими є якраз злочинні цифрові сліди.

Розглядаючи переваги, слід почати з доказів. Цифрова криміналістика базується на цифрових доказах. Це можуть бути документи, електронні листи, чати, фотографії та інші цифрові файли. Вона допомагає ідентифікувати ключові елементи, які можуть підтвердити або спростувати юридичний факт, який в подальшому потягне за собою кримінальне правопорушення.

Чи мало хто приділяє увагу, але «дані, що одержуються в режимі онлайн і добуваються із цифрових пристроїв, можуть містити велику кількість інформації про користувачів і події» [4]. Дана думка є дуже влучною через те, що вся інформація про користувачів зтичується буквально з ігрової консолі, при реєстрації на будь-яку платформу або гру, користувачі вказують як мінімум адресу електронної пошти і пароль, а цього достатньо для отримання отримання інформації.

Цифрова криміналістика дозволяє фахівцям працювати з величезними обсягами інформації, що походять із різних джерел: комп'ютерів, мобільних телефонів, серверів, хмарних сервісів тощо. Застосування потужних аналітичних інструментів допомагає виявити закономірності та приховану інформацію, яка може бути критично важливою для розслідування.

Важливим є аспект розширення збереженої інформації. Тобто, навіть при вчиненні державної зради, коли особа шляхом текстового повідомлення СМС надсилає представнику країни-агресора дані про місцезнаходження стратегічно-важливої інфраструктури і в подальшому видаляє ці СМС, то їх можна виявити. Цифрова криміналістика має можливості для відновлення видалених даних і інформації з пошкоджених або форматованих

носіїв, навіть якщо дані були свідомо знищені, існує шанс їх відновлення.

Якщо казати про недоліки, то логічним є твердження відносно якого цифрова криміналістика лише набирає оберти і розвивається, тобто не всі аспекти ще дослідженні.

Ставлячи в приклад ту ж саму державну зраду можна простежити, що особа, яка не замислюється над шифруванням і т.д. – її дуже легко відстежити, навіть не застосовуючи спеціальні прилади, але якщо за діло береться професійний кіберзлочинець, то він може діяти анонімно та з великою відстані, що ускладнює ідентифікацію та арешт злочинців.

Окрему оцінку треба дати питанню матеріального характеру, яке стосується витрат на навчання та обладнання. Для успішної роботи в сфері цифрової криміналістики потрібні значні інвестиції в навчання фахівців, а також у технологічне обладнання. Це може бути фінансовим тягарем для правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

- 1 Борисова К.Є., Світличний В.А., Застосування цифрової криміналістики, Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану. Харків, 2022, с. 83-84. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fd2d7d80-7d90-4f97-b2fb-2c4045b40c2f/content>
- 2 Personal Cybersecurity How to Avoid and Recover from Cybercrime :: Державний університет телекомунікацій. Головна :: Державний університет телекомунікацій. URL: https://dut.edu.ua/uploads/1_2140_82952127.pdf
- 3 Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
- 4 Колодіна А. С., Федорова Т. С: ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ, Київський часопис права. 2022. № 1, С. 176-180. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/151>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» Колодіна А.С.

ЗБРОЯ В РУКАХ ЦИВІЛЬНИХ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАГРОЗА СУСПІЛЬСТВУ

Конфлікт, що почався у 2014 році, створив новий виклик українському суспільству у вигляді зброї, що почала потрапляти в незаконний обіг. Тоді контроль із зазначеного питання тільки починав формуватися і не міг одразу ефективно виконувати свої завдання, оскільки постійно змінювалася лінія зіткнення, відбувалася ротація підрозділів, до того ж становище всередині країни після Революції Гідності вимагало регулювання усіх сфер суспільного життя. Законодавець не міг бути підготовлений до такого масштабу проблем, тому час, що знадобився на їх вирішення, дозволив активізувати потік нелегальної зброї. Актуальність поставленого питання зросла у кілька разів у зв'язку з широкомасштабним вторгненням, оскільки воно зумовило значне збільшення кількості вогнепальної зброї у цивільного населення. Варто згадати як на початку в багатьох областях країни влада почала безконтрольно озброювати громадян для захисту від агресора, лише у м. Києві було видано понад 10 000 автоматів як зазначило Міністерство внутрішніх справ України [1, с. 182]. Згідно зі статистикою опублікованою на сайті офісу Генерального прокурора України протягом 2023 року зареєстровано рекордну за останнє десятиліття кількість правопорушень - 30915, вчинених з використанням зброї та боєприпасів. Для порівняння за 2022 рік зафіксовано приблизно 7000, а за 9 місяців поточного року – майже 13 500.

Світовий досвід демонструє декілька підходів вирішення зазначеного питання, серед яких вільний доступ зброї (США), легалізація за певною процедурою (Чехія), заборона вільного доступу або дозвіл на певні види зброї (Японія, Україна). У Сполучених Штатах за офіційними даними в користуванні перебуває близько 300 млн одиниць вогнепальної зброї і для американця немає перешкод придбати бажане озброєння, окрім

випадків передбачених законодавством. Подібна ситуація у Фінляндії, де зважаючи на національні особливості, майже кожен має зброю, хоча процедура є складнішою через отримання дозволу для кожної одиниці. В Ізраїлі та Чехії заохочується мати зброю для самозахисту, у той же час у Швеції для таких цілей – заборонено [2, с. 163]. Варто взяти до уваги досвід Австралії де спочатку відбулася легалізація, але через збільшення кількості масованих вбивств, державі довелося знищити багато зброї для відтворення стабільності та безпеки у суспільстві. Подібна ситуація із зростанням рівня злочинності спостерігалась і у Великобританії [3, с. 326]. Отже, головною метою у більшості країн є створення балансу між необхідним використанням та законними обмеженнями. У статті 5 Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» зазначається, що цивільні особи не несуть відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована на підставі та в порядку, встановлених Міністерством внутрішніх справ України [4]. Важливим у цьому питанні є порядок застосування, який повинен бути узгоджений з відповідним командиром з'єднання, військової частини і підрозділу Збройних Сил, як вказано у постанові Кабінету Міністрів № 448 від 12 квітня 2022 року [5]. Починаючи з набуття Україною незалежності, з метою врегулювати цивільний обіг зброї, було винесено на розгляд вже не один законопроект, проведено велику кількість опитувань, проте остаточних рішень на законодавчому рівні не було ухвалено через протилежність поглядів. З кожним роком населення все більш підтримує дану пропозицію, хоча в той же час небезпека такого дозволу зростає. В Україні вже працює Єдиний реєстр зброї, який регулює отримання певних видів зброї, але цього не достатньо для повноцінного підтримання рівня безпеки у суспільстві. Неконтрольований обіг з тимчасово окупованих територій, зростання підпільних виробництв та незаконне переправлення з інших країн є факторами, що погіршують становище всередині держави з кожним роком. Спочатку людина може мати на меті отримати зброю для власного захисту як легально так і ні, але з часом, беручи до уваги фінансову кризу та психологічний вплив війни, почати використовувати її у власних інтересах. До того ж

варто врахувати рівень корупції на сьогодні, яка створює ще більш сприятливі умови для нестабільності.

Недоліків впровадження на території України подібних змін все ж є набагато більше, як під час війни так і після її завершення впродовж багатьох років. Але, щоб пришвидшити процес, вже зараз необхідно здійснювати ряд змін. Кожен громадянин має пройти детальний курс про різні види зброї, оскільки рівень культури поводження із нею у нашому суспільстві потребує значного покращення. На законодавчому рівні вже зараз необхідно внести зміни до статті 263 Кримінального Кодексу щодо посилення кримінальної відповідальності в умовах надзвичайного або воєнного стану, а по закінченню такого - збільшити строк позбавлення волі за відповідне правопорушення. Також доцільно цифровізувати усі стадії отримання дозволу на зброю, щоб уникнути корупційних схем.

Отже, повна легалізація зброї серед цивільного населення потребує багатьох зусиль як з боку держави, так і кожної особи для підтримання належного рівня безпеки. Лише після зазначених заходів та завершення війни буде доцільно розглянути це питання на законодавчому рівні, з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Казначеев Д.Г., Бодирев Д.А. Аналіз деяких проблемних питань легалізації обігу зброї в умовах воєнного стану. Правовий часопис Донбасу. 2022. №4(81). С. 181-185.
2. Миронюк Р.В. Особливості здійснення контролю поліцією за обігом вогнепальної зброї в умовах воєнного стану. Юридичний бюлетень. 2022. №26. С.158-166.
3. Санакоєв Д. Нормативно-правові аспекти врегулювання обігу зброї в умовах воєнного стану. Науковий вісник ДДУВС. 2023. №2. С. 224-230.
4. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 р. № 2114-ІХ. *Голос України*. 2022. №47.
5. Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 р. № 448-2022-п. *Урядовий кур'єр*. 2022. №88.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Харитонов С.О.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ

Домашнє насильство в умовах воєнного стану в Україні набуло особливої гостроти. Військові дії посилюють стресові фактори, викликають соціальну напругу та економічні труднощі, що сприяє зростанню рівня насильства у родинах. Крім цього, відсутність безпеки та обмежені можливості для звернення по допомогу лише ускладнюють проблему.

Прояви домашнього насильства слід розглядати як гостре зіткнення між членами сім'ї, що виникає на основі протиборства їх протилежних поглядів, інтересів, позицій, потреб, які формуються та усвідомлюються в процесі міжособистісного спілкування, характеризуються прагненням спричинити максимальну шкоду суперечнику шляхом насильницького впливу і супроводжуються негативними емоціями його учасників [1, с.99-100; 6].

Законодавство визначає домашнє насильство як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняється в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Відповідно до статті 126-1 ККУ, домашнє насильство є не лише проявом фізичного, психологічного або економічного насильства щодо потерпіло особи, але й є умисним систематичним діянням [3].

Слід зазначити, що явище домашнього насильства не є однорідним та залежно від свого впливу поділяється на чотири види, а саме:

1 фізичне – є найбільш розповсюдженим та включає умисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень, які призводять не лише до травмування, порушення

2 психічного чи фізичного здоров'я, але й смерті постраждалого;

3 психологічне – використання різноманітних способів образ, погроз, приниження, переслідування, залякування та інших діянь, спрямованих на знецінення та спричинення емоційної невпевненості іншого члена сім'ї;

4 сексуальне – це будь-які дії інтимного характеру без добровільної згоди іншої людини (сексуальне рабство, зґвалтування, примусове оголення тощо);

5 економічне – умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або вчинення іншого злочину економічного характеру [2].

Домашнє насильство в сім'ї є достатньо гострою соціальною проблемою. Від його проявів найбільше страждають традиційно вразливі категорії – жінки, діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, а під час воєнного стану в Україні додалася ще одна категорія – вимушені переселенці.

Аналіз розгляду справ щодо вчинення домашнього насильства дозволяє отримати наступні статистичні результати [4]:

- кривдниками у справах виступають чоловіки – 98%, жінки є обвинуваченими лише у 2%, потерпілими є жінки – 96%, та 4% – чоловіки,

- чоловіки щодо жінок вчиняють насильство у 94% випадків, в той час як жінки щодо чоловіків – лише в 1% випадків, а чоловіки щодо чоловіків та жінки щодо жінок – у 3% та 2% відповідно.

Сімейні/родинні відносини між кривдником та постраждалою є різними. Вони можуть бути у статусі подружжя, колишнього подружжя, батьків, дітей, онуків тощо:

- насильство щодо своїх дружин/співмешканок/колишніх дружин вчинялося чоловіками у 54,5%,

- повнолітніми дітьми стосовно своїх батьків, як правило похилого віку, – у 32%, а батьками стосовно своїх дітей (як повнолітніх, так і неповнолітніх) – у 2% випадків.

Якщо характеризувати особу кривдника, то у 24% випадків домашнє насильство вчиняли раніше судимі особи, у стані алкогольного сп'яніння вони

перебували в 43% усіх випадків.

Варто зазначити, що на територіях, де ведуться активні бойові дії та територіях, що межують з активними бойовими діями, кількість розглянутих справ є меншою, ніж на інших територіях України.

Ситуація в Україні негативно впливає на заходи запобігання проявам домашнього насильства. Деякі жертви насильства обмежені в можливості отримати допомогу та знайти безпечне місце для тимчасового перебування. Поліція та інші органи правопорядку сконцентровані на підтримці громадського порядку та реагуванні на військові злочини, що іноді ускладнює швидке реагування на випадки домашнього насильства.

Ще одним негативним чинником зростання домашнього насильства є втрата роботи або майна через війну, яка призводить до збільшення кількості конфліктів у сім'ях, що може переходити в насильство. Економічна залежність також ускладнює можливості для жертв покинути кривдника.

Для запобігання проявам насильства та посилення відповідальності, в 2017 році Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 126-1 «Домашнє насильство», а в 2018 – прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким запроваджено комплексний підхід та визначено систему заходів щодо запобігання та протидії насильству в сім'ї.

Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству передбачають: терміновий заборонний припис щодо кривдника; обмежувальний припис стосовно кривдника; проведення профілактичної роботи щодо особи, яка вчинила домашнє насильство; проходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї [2].

Для мінімізації впливу домашнього насильства на постраждалих в умовах війни держава та міжнародні організації також вживають наступні заходи:

1) розширення мережі «гарячих ліній» для допомоги постраждалим;

2) створення мобільних бригад, які надають соціально-психологічну допомогу жертвам домашнього насильства безпосередньо на місці;

3) відновлення і відкриття нових притулків та кризових центрів для постраждалих (за сприяння міжнародних організацій);

4) впровадження онлайн-ресурсів та чатів, де постраждалі можуть анонімно отримати консультацію юриста або психолога в разі відсутності можливості особисто звернутися за допомогою;

5) проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення про механізми захисту прав жертв насильства та можливості звернення за допомогою через ЗМІ, соцмережі та партнерські організації [5].

На сьогоднішній день проблема домашнього насильства в Україні є досить гострою та потребує комплексного вирішення. Але складні умови воєнного часу ускладнюють цю роботу. Тому необхідно адаптувати механізми допомоги до поточних викликів, забезпечуючи права і безпеку для кожного громадянина задля збереження стабільності і безпеки всередині суспільства в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Головкін Б.М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері. Харків: Нове слово, 2004. 252 с.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 28.10.2024).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2005р. № 2341-III (редакція 25.10.2024р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.10.2024).
4. Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни. URL: <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-v-ukraini-reahuvannya-v-umovakh-viyny/> (дата звернення: 29.10.2024).
5. Запобігання та протидія домашньому насильству. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/zapobigannya-ta-protydiya-domashnomu-nasylstvu-2/> (дата звернення: 30.10.2024).
6. Сметаніна Н.В. Запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 367-369.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сметаніна Н. В.

**Гончаренко Т.М.,
Камінська В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 20 група**

МІННА НЕБЕЗПЕКА В ХОДІ БОЙОВИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА НАСЛІДКИ МІННО-ВИБУХОВОЇ ТРАВМИ

Від початку повномасштабного вторгнення рф випустила по Україні понад 9,6 тисячі ракет та майже 14 тисяч ударних дронів. Чисельність мін різної дії, що використовує супротивник – встановити неможливо за різними причинами. Станом на 2023 рік з початку повномасштабного вторгнення через ворожі вибухові пристрої постраждало понад тисяча мирних жителів різних вікових груп, з яких 297 – загинули.

Сьогодні на території України ворог застосовує наступну вибухову зброю: протипіхотні та протитранспортні міни; касетні боеприпаси; авіаційні бомби; мінометні залпи та снаряди; зенітні, крилаті та балістичні ракети як проти ЗСУ, так і проти цивільного населення.

За світовими статистичними даними за мінною небезпекою [1] на даний момент 71 держава світу залишається замінованою з часів Другою світовою війною, а півмільйона мін встановлюються щодня. В усьому світі встановлено 60 мільйонів мін, 230-245 мільйонів мін - знаходяться на складах і арсеналах в більш 100 держав світу. Найбільш замінованими є території таких держав як Ангола, Афганістан, Камбоджі, Мозамбік, Хорватія і сьогодні слід зазначити різні області України (в тому числі і Харківська область).

Найпоширенішими видами протипіхотних мін є: 1. ПФМ-1 — боеприпас натискної дії (відомий як «пелюсток»). За рахунок специфічної форми є малопомітним на місцевості; 2. ПМН-2 — так само боеприпас натискної дії; 3. ОЗМ-72 — «вистрибуючий» боеприпас кругового ураження (відомий як «міна-жаба»). Під час спрацювання вона «вистрибує» на висоту майже 1 м та вражає уламками в радіусі 25 м; 4. МОН-50 — протипіхотна міна направленої дії, що заборонена Оттавською конвенцією [2].

Агресор цілеспрямовано облаштує мінні пастки поблизу або на самій території населених пунктів, які перебувають у зоні бойових дій.

При використанні мін-пасток росіяни встановлюють їх на місцевості та задля того, щоб їх було мало помітно, на них кладуть предмет, який викликає інтерес в людини (зокрема, дитини), що, в свою чергу, спонукає її підняти той предмет чи іграшку і скористатися ними.

Також, агресор часто маскує міни-пастки, використовуючи клей і ґрунт, пил та листя, траву та пісок та ін. Крім того, ворожі диверсійно-розвідувальні групи встановлюють мінні загородження для прикриття свого відступу з прифронтових районів та прикордоння України. На таких «забруднених» мінами територіях виникають наступні проблеми: загибель і каліцтво серед цивільного населення; обмеження доступу до земельних, лісових, водних ресурсів, продовольства; обмеження доступу до об'єктів інфраструктури;

обмеження надання гуманітарної допомоги; неможливість повноцінного функціонування суб'єктів господарювання. Найбільше фактів застосування агресором мінних пасток проти цивільного населення зафіксовано на територіях Донецької та Харківської областей [1].

Мінно-вибухові поранення (МВП) - поєднані комбіновані травми, що виникають в результаті імпульсного впливу комплексу вражаючих факторів мінно-вибухового пристрою. Дуже часто при виникає синдром взаємного обтяження: коли кожне із пошкоджень збільшує тяжкість загального стану постраждалого і перебігає більш тяжко та з більшим ризиком розвитку ускладнень, ніж при ізольованій травмі. Перебіг МВП проходить з глибоким і об'ємним руйнуванням тканин тіла людини та контузیهю [3].

Вплив МВП на організм людини може бути різним залежно від сили вибуху та відстані до місця події. Ці наслідки можуть включати різноманітні травми, тому, що вибух має комбінований вплив: баротравма, контузія, механічні пошкодження, опіки, отруєння від продуктів вибуху та інше. Акубаротравма характеризується різким і короткочасним підйомом атмосферного тиску вище звичайного рівня, що швидко затухає, саме тому

близькість розташування до вибухового пристрою тіла людини відносно більш важлива, ніж розмір вибухового пристрою для МВП. Від вибухів спостерігаються проникаючі та непроникаючі поранення, наскрізні та сліпі ранові канали. Проникаючі поранення грудей, головним чином, сліпі і супроводжуються пошкодженням шкіри, м'язів, ребер і легень. Закрита травма грудей при МВП зустрічається близько у 50% випадків серед загального числа травмованих. Механічні пошкодження мають множинний однобічний осколковий характер різних анатомічних областей тіла та різну тяжкість.

Для попередження виникнення МВП при візуальному контакті з міною не слід, по-перше, наблизитися до такого підозрілого об'єкта. По-друге – не можна брати в руки підозрілі предмети, по-третє - негайно повідомити про міну небезпеку відповідним органам влади, військовим або спеціальним службам (ДСНС). Також, слід позначити небезпечне місце, якщо є така можливість, щоб інші люди не потрапили в цю зону. І на останок – не треба намагатися самостійно знешкодити вибуховий пристрій або міни – це справа професіоналів [4].

Міни, за своєю вартістю, є відносно недорогими пристроями порівняно з їх руйнівним потенціалом. Ціни на міни можуть варіюватися, залежно від їх типу та виробника і в середньому собівартість їх складає всього три долара.

Таким чином, можна зробити такий висновок, що використання мін проти людства – є злочином, передбаченим Конвенцією про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення.

Необхідно зазначити, що країна агресорка не приєдналася до цієї Конвенції, проте своїми діями всеодно порушує норми міжнародного гуманітарного права, адже міни, як протипіхотні так і проти транспортні можна назвати саме зброєю не вибіркової дії.

В національному законодавстві відповідальність передбачена статтею 438 Кримінального кодексу України [5]. Такого роду злочин призводить до каліцтва різного ступеню тяжкості та втрати людиною різних фізіологічних функцій (зір, слух, мовлення та ін.). Задля попередження МВП населення має бути обізнаним в тому, які види мін ворог застосовує, який їх механізм вибуху, які

попереджувальні заходи слід використовувати при візуальному контакті з підозрілим предметом.

Отже, хоча вартість міни і є мізерною, її загроза людському здоров'ю і життю є неймовірно високою, а життя людини – безцінне.

Список використаних джерел:

1. Інформування про міну небезпеку | Благодійний фонд «Сучасне село та місто». URL: <https://bfond.com.ua/informuvannya-pro-minnu-nebezpeku/> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Артилерійське озброєння і боєприпаси: навчальний посібник / А. Й. Дерев'янчук, М.Б. Шелест. Київ: Вид. дім «СКІФ», 2023. 414 с.
3. Федченко Ю., Гайдай П., Шихова Є. Контузія під час бойових дій, її наслідки та реабілітація. Global and regional aspects of sustainable development. 2022. № 115. С. 243–245.
4. Пам'ятка щодо правил поведінки (порядку дій) населення у разі виявлення підозрілого об'єкта, вибухонебезпечного предмета. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/pravila.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: к.мед.н., доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Білецька Г.А.

**Артеменко К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 1 група**

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій і зростання популярності віртуальних активів, таких як криптовалюти та невзаємозамінні токени, значно ускладнюються механізми контролю та розслідування злочинів у цій сфері. Віртуальні активи відкривають нові можливості для фінансових операцій, зокрема анонімність і швидкість транзакцій, але ці ж властивості приваблюють злочинців, які використовують їх для

відмивання грошей, шахрайства та фінансування незаконних діяльностей. Сучасна правоохоронна система стикається з низкою труднощів, пов'язаних із розслідуванням злочинів, де застосовуються віртуальні активи, адже технологічна складність та недостатня регуляція цієї сфери створюють суттєві бар'єри для ефективного правового переслідування. У цьому контексті виникає нагальна потреба у впровадженні нових методів та підходів до розслідування, здатних врахувати специфіку роботи з цифровими активами та ефективно протидіяти сучасним кіберзагрозам.

Наразі Закон України «Про віртуальні активи» № 2074ІХ від 17.02.2022 року [1] не набрав чинності, а тому можна стверджувати, що нормативна база для ефективного регулювання віртуальних активів у країні залишається недосконалою і потребує подальшого розвитку. Попри даний факт, також треба зауважити на тому, що відповідно до цього закону, немає понять, таких як «криптовалюта», «токени», «криптоактиви». Це також дає нам правову невизначеність і недосконалість застосування міжнародно-правових норм.

Так, відповідно до Регламенту МіСА простежується перехід від терміну «віртуальна валюта» до терміну «криптоактив», що викликано розширенням змісту цього поняття та його технологічною еволюцією. МіСА характеризує криптоактив як цифрове вираження вартості або прав, які можна зберігати та передавати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології. Поняття «криптоактив» виступає в якості родового, оскільки МіСА деталізує його види [2].

Відповідно до міжнародної статистики агентство Reuters від 01.02.2023 повідомило про те, що упродовж 2022 року хакери вкрали \$3,8 млрд у криптовалюти, що є абсолютним рекордом [3].

І попри «заморожений» стан Закону України «Про віртуальні активи», судова практика України також не відстає від реалій. Так, в одному з рішень було встановлено наступне: Група молодих людей виявила спосіб отримати кошти одного з українських банків, виконуючи фіктивні *refund*-транзакції на свої карткові рахунки від компанії, зареєстрованої у Сполучених Штатах. У цій справі Суд затвердив угоду про визнання винуватості, згідно з якою

обвинувачених визнано винними у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 190 КК України (шахрайство у великих розмірах або через незаконні операції з використанням електронно-обчислювальної техніки) [4].

Тоді постає питання: який алгоритм розслідування злочинів, пов'язаних з віртуальними активами?

Так, науковці зауважують, що перед органами досудового розслідування постає два тактичних завдання: 1) блокування операцій з продажу криптовалюти певною особою; 2) ідентифікація особи або групи осіб, які здійснюють криптовалютні операції з незаконною метою [5, с. 409].

Але, якщо говорити про перше тактичне завдання, то треба зауважити, що потрібен певний суб'єкт, який надає послуги доступу до мережі Інтернет. Щодо виконання цього завдання виникає ряд правових і організаційних питань, зокрема: по-перше, відповідно до кримінально-процесуального законодавства у нас немає такого суб'єкта, аби він мав повноваження щодо міжнародного співробітництва; по-друге, юрисдикція інших держав.

Друге завдання реалізувати простіше, але є певні нюанси. Транзакції в мережах технології «блокчейн» анонімні по відношенню до користувачів як осіб, але не анонімні по відношенню до самих транзакцій. Тобто, дані транзакцій назавжди зберігаються в блокчейн-ланцюжку. Але, для того аби виявити такі дані, мати спеціальні знання і відповідне спеціальне програмне забезпечення [5, с. 416]. Тут є варіант щодо залучення спеціаліста відповідно до статті 71 Кримінального процесуального кодексу [6]. Так, велику роль у цьому завданні відіграє процесуальна площина. Так, негласні (слідчі) розшукові дії, які здійснюються у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій.

У протоколах огляду, обшуку мають бути чітко зазначені такі дані: назва криптовалюти, її кількість, дані електронних гаманців, на яких вона знаходиться, назву логіну чи облікового запису, на якій криптовалюта знаходиться, паролі доступу до нього, ідентифікатори нових електронних гаманців органів досудового розслідування, на які було переведено даний актив, якщо таке мало місце [7, с. 184].

Тобто, основним методологічним принципом у розслідуванні даних злочинів є обов'язкове рішення трьох основних експертних завдань: ідентифікація цифрового активу, ідентифікація власника, встановлення об'єктивного зв'язку між власником і належним йому цифровим активом.

Таким чином, розслідування злочинів, пов'язаних із використанням віртуальних активів, є складною і динамічною сферою, яка потребує нових підходів, високого рівня технічної підготовки фахівців та міжнародної співпраці. Однією з основних проблем є швидкість розвитку технологій, що використовуються злочинцями, та недостатність правових і технічних інструментів для їхнього відстеження і припинення. Крім того, анонімність і децентралізація віртуальних активів ускладнюють ідентифікацію злочинців та відстеження коштів, що використовуються у незаконних операціях. У цьому контексті важливим завданням залишається створення ефективної системи правового регулювання і міжнародної співпраці для боротьби зі злочинами, пов'язаними з віртуальними активами, а також розробка сучасних технологічних інструментів для правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20>.
2. Tsukan S. V. Concept, legal nature and classification of virtual assets. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2024. Vol. 1, no. 80. P. 613–618. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.94>.
3. ТОП інцидентів у блокчейні, пов'язаних із хакерськими атаками. *H-X Technologies*. URL: <https://www.h-x.technology.ua/blog-ua/top-blockchain-incidents-involving-hacking-attacks-ua>.
4. Криптовалюта та кримінальні провадження: незвичні кейси судової практики - Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kriptovalyuta-ta-kriminalni-provazhennya-nezvichni-keysi-sudovoyi-praktiki.html>.
5. Самойленко О.А., Тітуніна К.В. Типові криміналістичні засоби розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням криптовалют. *Актуальні питання у сучасній науці №7 (13) 2023*. С.409-422. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/5434/5465/5467>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

7. Мовчан А., Козій В. Основи розслідування злочинів щодо незаконного володіння криптовалютою. *Наука і правоохорона*. 2022. Т. 4, № 4(58) 2022. С. 178–188.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук В.М.

**Григор'сва Н.С.,
Донецький державний університет
внутрішніх справ,
факультет № 2, курсантка 3 курсу
304/22 (ПД)-Бп навчального взводу**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації проти України 24 лютого 2022 року створило безпрецедентні виклики для правоохоронних органів, в тому числі для Національної поліції України. Указом Президента України №64/2022 [1] Володимиром Зеленським було введено воєнний стан по всій території нашої країни. На тимчасово окупованих територіях, російські окупанти створили паралельні правоохоронні структури, які частіше за все діють протиправно. Це ускладнює документування злочинів та притягнення винних до відповідальності. Масштабні порушення прав людини, воєнні злочини, гуманітарна катастрофа – все це суттєво ускладнює боротьбу зі злочинністю та актуалізує дану тему.

На думку Є. Гіденко, працівники Національної поліції зосереджують свою діяльність над внутрішньою загрозою воєнного стану в Україні, особливо соціальною криміналізацією, розвитком «тіньової економіки», різними проявами тероризму, неналежним правопорядком та низьким рівнем безпеки. Тому основною функцією правоохоронних органів щодо забезпечення воєнного стану є реагування на загрози, що досягається шляхом вирішення таких питань, як боротьба із злочинністю, тероризмом у всіх його формах, забезпечення громадської безпеки, тощо [2, с. 89].

Особливості діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану визначаються чинним законодавством, перш за все

Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно до цього закону Національна поліція сприяє діяльності військової адміністрації, судів, прокуратури, судових органів в період дії воєнного стану; звітує перед військовою адміністрацією про правове становище на відповідній території, бореться зі злочинністю, здійснює охорону громадського порядку та результати діяльності [3].

Важливо зазначити, що відповідно до положень Кримінального кодексу України (далі – КК України), а саме п. 11, ч. 1 ст. 67 КК України [4], закріплено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, яка обтяжує покарання.

Вчинення кримінального правопорушення у визначений час і в певній обстановці досить негативно впливає на національну безпеку і оборону. Ґрунтуючись та аналізуючи нормативно-правові акти, дослідження науковців та статистичні дані, можемо виділити основні особливості криміногенної ситуації під час війни:

1) Збільшення кількості злочинів, типовими є крадіжки, грабежі, розбійні напади, незаконне заволодіння транспортними засобами, мародерство тощо.

2) Зміна структури злочинності, а саме: зростання кількості злочинів, пов'язаних з порушенням правил воєнного часу, дезертирством, незаконним обігом зброї та боєприпасів.

3) Посилення організованої злочинності (кримінальні угруповання можуть використовувати хаос війни для розширення свого впливу та здійснення більш масштабних злочинів).

4) Загострення соціальних конфліктів (воєнні дії призводить до соціальної напруженості, що може провокувати вчинення злочинів на побутовому ґрунті).

Виходячи з даної тематики, можна зробити висновки, що протидія кримінальним правопорушенням в умовах правового режиму воєнного стану має певні особливості, зумовлені необхідністю швидкого реагування на загрози, підтриманням публічного порядку та запобіганням злочинній діяльності, що може дестабілізувати країну в часи підвищеного ризику. Тому, можна виділити основні особливості, які полягають у наступному:

- посилення контролю та патрулювання (поліція та інші правоохоронні органи значно збільшують кількість патрулів у стратегічно важливих регіонах, таких як деокуповані території та території найбільш наближені до зони бойових дій і на об'єктах критичної інфраструктури. Це знижує ймовірність терористичних актів і допомагає контролювати міграцію та пересування населення в прифронтових і небезпечних зонах).

- зміни в законодавстві та розширенні повноваження (під час воєнного стану часто ухвалюють тимчасові законодавчі акти, які дозволяють правоохоронцям діяти швидше та рішучіше. Наприклад, можуть бути посилені повноваження щодо обшуку, затримання підозрюваних і обмеження свободи пересування для осіб, підозрюваних у зв'язках із ворожими елементами).

- протидія дезінформації та пропаганді (особливу увагу приділяють запобіганню поширенню фейкових новин, які можуть підривати моральний стан населення, поширювати паніку або навіть провокувати ненависть до держави. Поліція та кіберполіція активно моніторять інтернет-простір, щоб виявляти й блокувати джерела дезінформації).

- підвищення рівня співпраці з військовими та іншими силовими структурами (умови воєнного стану сприяють тіснішій співпраці поліції з військовими, службами безпеки та місцевими органами влади. Це дозволяє швидко координувати дії щодо підозрілих осіб, об'єктів і подій).

- активізація протидії нелегальній економічній діяльності (економічна нестабільність і дефіцит ресурсів можуть призвести до розповсюдження тіньової економіки, включно з нелегальною торгівлею, контрабандою і фінансуванням незаконних збройних формувань).

- соціальна підтримка та робота з населенням, оскільки у воєнний час підвищується рівень стресу і занепокоєння серед населення, правоохоронці здійснюють заходи щодо підтримки морального стану громадян. Це включає регулярне інформування про ситуацію, роз'яснення правил і обмежень, встановлених воєнним станом, а також інформування про заходи безпеки.

Отже, запобігання злочинності в умовах воєнного стану є складним і багатогранним завданням. Національна поліція України,

стикаючись з численними викликами, демонструє високий рівень професіоналізму та відданості своїй справі. Однак для ефективної боротьби зі злочинністю необхідна підтримка державних органів, громадськості та міжнародного співтовариства.

Таким чином, протидія кримінальним правопорушенням під час воєнного стану поєднує посилений контроль, розширені повноваження правоохоронців і тісну співпрацю з іншими структурами, спрямовану на стабілізацію ситуації та мінімізацію злочинної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 28.10.2024);
2. Гіденко Є. Дії працівників Національної поліції України в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2022. № 6. С. 87–89;
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 28.10.2024);
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 28.10.2024);

Науковий керівник: капітан поліції, викладач кафедри кримінального права та криминології факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ Федорчак І.В.

**Алексійчук О.М.,
Національна академія внутрішніх справ,
к.ю.н., викладач кафедри
кримінального права**

**Головко О.В.,
Національна академія внутрішніх справ,
Навчально-науковий інститут №1,
курсант 3 курсу, 308 навчальної групи**

ПОРІВНЯННЯ ТА АНАЛІЗ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ У СТАТТЯХ 111-1, 111-2 І 436-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кримінальне законодавство України, зокрема положення статей 111-1, 111-2 та 436-2 Кримінального кодексу, має забезпечувати відповідальність за колабораціонізм та підтримку держави-агресора. Однак у цьому законодавчому полі виникають певні суперечності, які ускладнюють практичне його застосування. Основна проблема полягає в тому, що окремі положення статей частково дублюють одне одного або створюють правову невизначеність, що може призвести до помилкового подвійного покарання за одні й ті самі діяння. Це єсе покликане розглянути такі колізії та запропонувати шляхи їх розв'язання.

У теперішніх умовах війни проблема колабораціонізму стала в Україні надзвичайно актуальною. У відповідь на виклики сьогодення законодавець вніс зміни до Кримінального кодексу України (далі — КК України), додавши положення щодо відповідальності за різні форми співпраці з агресором. Водночас ці нововведення породили низку правових суперечностей, які потребують глибокого дослідження та відповідних коригувань.

Основною проблемою є наявність суперечностей між статтями 111-1, 111-2 та 436-2 КК України. Ці норми часто перетинаються, створюючи складнощі у кваліфікації правопорушень та потенційно призводячи до подвійної кримінальної відповідальності за одні й ті самі дії. Наприклад, частина 1 статті 111-1 та частина 1 статті 436-2 КК України мають схожі ознаки, але різні акценти в кваліфікації дій, що підпадають під їх регулювання.

Ще однією проблемою є розмежування колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору. Стаття 111-2 КК

України, яка була додана пізніше, створила додаткову плутанину, оскільки деякі її положення фактично дублюють норми, присвячені «господарському» колабораціонізму в частині 4 статті 111-1 КК України.

Експерти пропонують різні підходи до вирішення цих колізій. Деякі науковці, як О. Дудоров і Р. Мовчан, вважають, що стаття 111-2 КК України є зайвою криміналізацією і пропонують її виключити [1]. Інші, як Ю. Пономаренко, пропонують застосовувати принципи "in dubio pro reo" і "non bis in idem" для вирішення конфліктів між статтями 111-1 та 111-2 КК України [4].

Верховний Суд України пропонує розмежовувати склади правопорушень за об'єктом посягання. Згідно з цим підходом, колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України) розглядається як злочин проти основ національної безпеки України, тоді як об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 436-2 КК України, є мир, безпека людства і міжнародний правопорядок [5]. Однак, слід пам'ятати, що поняття «безпека людства» є ширшим і включає в себе «національну безпеку», що ускладнює чітке розмежування.

О. Марін пропонує двоетапний підхід до вирішення колізії між статтями 111-1 та 111-2 КК України. Перший етап передбачає застосування принципу «новіший закон скасовує попередній», а другий - використання правил тлумачення, які сприяють особі, чії дії кваліфікуються [3].

Важливо зазначити, що недостатня чіткість норм та їх суперечливість можуть призвести до порушення принципу правової визначеності, що є ключовим елементом верховенства права. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що норма не може вважатися законом, якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, щоб громадянин міг передбачити наслідки своїх дій [2].

Колізії між статтями 111-1, 111-2 та 436-2 Кримінального кодексу України суттєво ускладнюють процес кваліфікації правопорушень і можуть призвести до подвійної відповідальності за одні й ті самі дії. Внесення змін до кримінального законодавства з метою чіткого розмежування складів злочинів допоможе не лише уникнути правової невизначеності, але й забезпечить ефективніше правозастосування. Важливо, щоб законодавець приділив увагу цим

проблемам і здійснив необхідні кроки для вдосконалення правових норм.

Необхідно особливо підкреслити, що поки положення згаданих статей залишаються незмінними, слід орієнтуватися на висновки Верховного Суду та дотримуватися його рекомендацій у правозастосуванні. Проте не менш важливо вносити відповідні зміни до нашого законодавства з метою його вдосконалення. Адже колізії, що існують нині, ускладнюють процес кваліфікації протиправних дій, залишаючи широкий простір для тлумачення. Чіткість і послідовність законодавчих норм мають бути пріоритетом, щоб уникнути неоднозначностей у трактуванні та правовій оцінці дій правопорушників. Вдосконалене законодавство забезпечить не лише більш ефективне застосування правових норм, але й посилить правову визначеність, яка є основою справедливого правосуддя. Проведений аналіз законодавства України, зокрема норм, які регулюють відповідальність за колабораційну діяльність та пособництво державі-агресору, виявив ряд проблем, пов'язаних із правовими колізіями. Норми, закріплені у статтях 111-1, 111-2 та 436-2 Кримінального кодексу, містять суттєві розбіжності та дублювання, що створює плутанину у процесі їх застосування на практиці. Це, у свою чергу, може призводити до некоректної кваліфікації злочинів та подвійної кримінальної відповідальності, що суперечить принципам правової визначеності.

З огляду на це, необхідно розробити більш чіткі критерії, які дозволять правильно відмежовувати колабораційні дії від інших правопорушень. Це сприятиме не лише ефективнішій роботі судових органів, але й забезпечить дотримання принципу справедливості. Особливо важливим є чітке розмежування між статтями 111-1 та 436-2, оскільки обидві стосуються публічного висловлення підтримки агресії, але мають різні юридичні наслідки.

Законодавець також має розглянути можливість об'єднання схожих норм для уникнення дублювання кримінальної відповідальності. Наприклад, об'єднання статей 111-1 та 436-2 в одну норму могло б вирішити питання законодавчих суперечностей та сприяти ефективнішому застосуванню кримінального права. Те ж стосується і об'єднання статті 111-2 та ч. 4 ст. 111-1, що дасть змогу

чітко кваліфікувати діяння, які підпадають під ці статті і не змусить вагатися при кваліфікації.

Особливої уваги потребує питання відповідальності іноземців за колабораційну діяльність. Важливо внести поправки до законодавства, які чітко розмежують відповідальність громадян України та іноземців, що дозволить більш точно і справедливо застосовувати положення Кримінального кодексу.

Загалом, для забезпечення правової визначеності необхідні комплексні зміни у кримінальному законодавстві України. Завдання полягає не лише в усуненні існуючих правових суперечностей, а й у вдосконаленні механізмів кваліфікації злочинів, пов'язаних з колабораціонізмом. Це сприятиме зміцненню правопорядку та захисту національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. Вісник асоціації кримінального права України. 2022. № 2 (18). С. 99.
2. Пономаренко Ю. А. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної фази війни, та відповіді законодавця на них. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред. : Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. С. 22.
3. Як розмежовувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень. Верховний Суд України. 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/navch_suddiv_praciv_aparativ_2021/1300163/
4. Марін О. Кримінально-правові варіації державної зради у Кримінальному кодексі України. Право України. 2022. № 11. С. 70.
5. Лісова Ю. Підстави для розмежування колабораційної діяльності та інших злочинів проти основ національної безпеки. Just Talk (16 жовтня 2023 р.). URL: <https://justtalk.com.ua/post/pidstavi-dlya-rozmezhuвання-kolaboratsijnoi-diyalnosti-ta-inshih-zlochiviv-proti-osnov-natsionalnoi-bezpeki>

Дейнеко А.В.,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
Навчально-науковий інститут
економіки і права, 4 курс

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ГЛОРИФІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конфліктність сучасних міжнародних відносин, породжена геополітичним суперництвом держав, конкурентною боротьбою за ринки сировини і збуту, загостренням існуючих та появою нових міжнародних збройних конфліктів, сприяла появі нових видів кримінальних правопорушень, спрямованих на порушення міжнародного та внутрішнього правопорядку. Тому кримінально караними було визнано такі міжнародно-протиправні діяння як геноцид, екоцид, апартеїд, найманство, пропаганда війни, ведення агресивної війни, піратство тощо.

Посиленої актуальності для сьогодення набуває подальша міжнародна й національна правотворчість щодо нормативного визначення змісту категорії «злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» та впровадження ефективних механізмів їх запобігання та протидії. Актуальність порушеної проблематики також обумовлена триваючою збройною російською агресією проти України та важливістю правильного розуміння та використання понятійного апарату, особливо з появою в ньому новел. Одним із нових термінів сучасного кримінального законодавства стало поняття «глорифікація».

У контексті зазначеного, зауважимо, що вже в Резолюції ГА ООН № 995_274 від 03.11.1947 р. «Заходи, що повинні вживатися проти пропаганди та розпалювачів нової війни» опосередковано тлумачився термін «пропаганда війни» та засуджувалася будь-яка форма пропаганди війни, яка ведеться, що має ціль або здатна створити або посилити загрозу миру, порушити мир чи сприяти здійсненню акту агресії» [1]. Виходячи зі змісту терміну, розуміємо, що йдеться про сучасне поняття «глорифікації», тісно пов'язане з «прославленням», «пропагуванням», «пропагандою», «представлення у позитивному сенсі» війни та її наслідків. Отже,

досліджуване явище за своєю природою та змістом є об'єднуючим і, навіть, тотожним пропаганді, а у нашому випадку – пропаганді або популяризації війни та виправдовуванні чи прославленні дій її учасників.

Серед кримінальних правопорушень проти миру поняття «глорифікація» з'явилося в Україні вже в 2014 р. під час збройного конфлікту на території Донецької та Луганської областей [2, с. 212]. Проте на законодавчому рівні визнання цього діяння як кримінально-протиправного відбулося лише після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в 2022 році, шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03.03.2022 р. [3] та введенням в Кримінальний кодекс України (далі – КК України) статті 436-2, яка встановлює кримінальну відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацію її учасників [4].

Поняття «глорифікація» походить від англomовного слова «glorification», що в перекладі на українську означає «славлення», «звеличення когось або чогось» [5, с. 188]. У національному законодавстві визначення поняття «глорифікація» міститься в Законі України «Про політичні партії в Україні». Так, відповідно до цього Закону «глорифікація» – це вихваляння, звеличення, славлення, прославлення дій та/або бездіяльності осіб, які здійснювали або здійснюють збройну агресію проти України, представників збройних формувань РФ, незаконних збройних формувань, банд, найманців, створених та/або підпорядкованих, та/або керованих, та/або фінансованих РФ, а також представників окупаційної адміністрації РФ, яку складають її державні органи та інші структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних РФ самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі шляхом їх визначення як «повстанці», «ополченці», «ввічливі люди» тощо [6].

Глорифікація в умовах воєнного стану є вкрай негативним явищем, оскільки воно здатне призвести до погіршення ситуації всередині держави та послаблення правового становища останньої під час боротьби з ворогом за відновлення суверенітету та територіальної цілісності. Тому з метою запобігання та протидії поширенню глорифікації на території України виникає потреба в запровадженні різних заходів юридичного та організаційного характеру.

Юридичним заходом є встановлення відповідальності, зокрема кримінальної, за глорифікацію. Покарання, які можуть бути застосовані до винної особи встановлені вже згаданою вище ст. 436-2 КК України. Залежно від об'єктивної сторони та наявності спеціального суб'єкта, види та обсяг покарань відрізняються. Так, зокрема, ч. 1 ст. 436-2 КК України встановлено основний склад кримінального правопорушення у формі глорифікації, що карається виправними роботами на строк до двох років або пробачійним наглядом на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк. Частиною 2 цієї статті передбачається відповідальність за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься глорифікація. За цю дію до особи можуть бути застосовані обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна або без такої. Частина 3 встановлює відповідальність за глорифікацію, вчинену службовою особою, або вчинене повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації. У цих випадках може бути застосовано позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої [4].

На нашу думку, встановлені в санкціях ст. 436-2 КК України покарання за глорифікацію є не надто дієвими щодо запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Тому пропонуємо встановити менш суворі види покарань, проте застосовувати такі, що здатні істотно вплинути на особу та унеможливити вчинення нею такого протиправного діяння. Такі зміни передовсім мають не лише спрямовуватися на визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення, але й призначення судом

покарання без звільнення від його відбування, тому що останнє, у свою чергу, означає, що суд не вважає глорифікацію правопорушенням високого ступеня суспільної небезпеки.

До організаційних заходів запобігання глорифікації в умовах воєнного стану ми пропонуємо віднести проведення відповідної просвітницької політики, яка була б спрямована на ознайомлення населення з сутністю глорифікації, її можливими негативними наслідками для окремого громадянина, суспільства та держави, а також охоплювала б знання про політичну дезінформацію та способи боротьби з нею. Це, зокрема, можуть бути конференції, семінари, наради як на рівні органів державної влади, органів місцевого самоврядування, так і на рівні закладів освіти, інших організацій.

Важливе значення для вибудовування стратегії запобігання та протидії глорифікації є проведення наукових досліджень, що допоможуть отримати необхідну інформацію про категорію осіб, які схильні вчинити або вже вчинили глорифікацію; територію, на якій зазначене явище є найбільш поширеним; значення кримінальної відповідальності за глорифікацію [7].

Такі дослідження шляхом проведення опитувань громадян проводяться науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України за підтримки Національного фонду досліджень України.

Підсумовуючи, варто зазначити, що кримінально-правове явище «глорифікації» в умовах воєнного стану в Україні є надзвичайно актуальним. У свою чергу, актуальність цього питання зумовлює необхідність здійснення низки законодавчих нововведень з метою його регулювання. Так, слід змінити санкції статті 436-2 КК України, встановивши менш суворі покарання, проте такі, що реально здатні запобігти та протидіяти вчиненню такого діяння.

Також на рівні законодавчих нормативних актів має бути передбачено здійснення державної політики, спрямованої на попередження вчиненню глорифікації, зокрема шляхом проведення просвітницьких заходів, метою яких мало б стати зміцнення віри

громадян в майбутнє українського народу, відновлення територіальної цілісності та суверенітету держави.

Список використаних джерел:

1. Резолюція № 995_274 від 03.11.1947 Резолюція 110 (II) Генеральної Асамблеї ООН «Заходи, що повинні вживатися проти пропаганди та розпалювачів нової війни». URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140896___140896
2. Абакіна-Пілявська Л. М. Глорифікація як кримінально-правове явище: теорія та практика. Науковий юридичний журнал «Правові новели». Херсон: МУБП, 2023. №20. С. 212-216.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України №2110-IX від 03.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>.
4. Кримінальний кодекс України №2341-III від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Мажарівська М. І., Сердечна А. Ю. Поняття «глорифікації» як ознаки складу злочину, передбаченого ст. 436-2 КК України. Науковий вісник Ужгородського національного університету (Серія: Право). 2023. №79. С. 187-192.
6. Про політичні партії в Україні: Закон України №2365-III від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
7. Протидія глорифікації ворога: яку модель обрати? URL: <https://justtalk.com.ua/post/protidiya-ilorifikatsii-voroga-yaku-model-obrati>.

Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Лубко І.М.

**Гутиря В.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 19 група**

**ДО ПИТАННЯ ФАКТОРІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ,
ЩО СПРИЯЮТЬ ПОШИРЕННЮ ЗЛОЧИННОСТІ**

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російських військ на територію України 24 лютого 2022 року з 05 години 30 хвилин Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» було введено воєнний стан [1]. Воєнний стан має деструктивний характер, який, так чи інакше, впливає і на державу, і на її громадян. Загроза здоров'ю та життю, постійний стрес, відсутність місця роботи та коштів позначаються на сприйнятті та якості життя осіб.

Наслідки війни створюють негативний ефект на особистість. Люди, що зазнали впливу воєнного конфлікту найчастіше мають симптоми депресії, посттравматичного стресового розладу, а також, що не є менш важливим, спостерігається схильність до насильства, а у підлітків проявляються суїцидальні настрої [2, ст. 118].

Окрім прямого впливу на психіку людини, війна має безпосередній вплив на соціальну складову особи. За статистикою 2021-2022 років кількість кримінальних проваджень за статтею «державна зрада» (ст. 111 ККУ) збільшилося майже в 10 разів: з 208 у 2021 році до 1957 у 2022 [3]. За 2023 рік було зареєстровано 1169 випадків державної зради, а станом на вересень 2024 року – 915 кримінальних правопорушень. У 2023 рік питома вага тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень зросла до 65,3% у структурі зареєстрованої злочинності. Дана статистика насторожує як громадян, так і державу. У 2022 році в Кримінальному кодексі України з'явилася низка доповнень до статей, що посилюють кримінальну відповідальність за вчинення певних діянь, наприклад Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [4]. Пункт 11 частини 1 статті 67 Кримінального кодексу України зазначає, що вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій, є обставиною, що обтяжує покарання. Цим, держава передбачає можливість збільшення відповідальності за вчинення відповідних кримінальних правопорушень, і намагається відвернути, застерегти громадян від їх реалізації.

Таким чином, можна визначити чинники під час дії воєнного стану, що можуть впливати на поширення злочинності в країні. Загалом, чинники під час дії воєнного стану, що впливають на суспільство можна поділити на соціальні та психічні. До таких, що відображаються на соціальному стані можна віднести економічну кризу, політичну нестабільність, безпекову ситуацію в країні. До психічних – різні психічні захворювання та розлади, що викликані тривалим стресом. Що ті, що інші, спричиняють негативні наслідки на індивіда. Деформація уявлень про добро і зло, гостре почуття несправедливості, відхилення від звичних для суспільства норм

моралі. Отже, війна безумовно негативно впливає на державу, суспільство й окремих громадян.

Важливим аспектом є засоби протидії злочинності. Серед них можна зазначити: профілактику, попередження та припинення розпочатого кримінального правопорушення. Зміст профілактики проявляється у нейтралізації кримінальних правопорушень, а саме їх передумов та причин виникнення. Попередження – заходи, що спрямовані на свідомість осіб, що мають злочинні наміри, або приблизний план підготовки до кримінального правопорушення. Припинення має за мету не допустити завершення розпочатого кримінального правопорушення або мінімізацію негативних наслідків.

У висновку варто зазначити, що воєнний стан має значні негативні наслідки. Він впливає на свідомість, фізичний стан та звичну модель життя громадян. Держава також зазнає впливу – порушення сталих норм та звичного правопорядку в суспільстві. Задля попередження, уникнення чи припинення підвищення рівня кримінально-протиправних діянь, країна може застосовувати засоби запобігання злочинності, а саме: профілактику, попередження чи припинення кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Голос України* від 24.02.2022 року. № 37.

2. Тюріна, В.О. Вплив військових конфліктів на психічне здоров'я людини: короткий огляд зарубіжних досліджень / Валентина Олександрівна Тюріна, Лариса Олександрівна Солохіна // Особистість, суспільство, війна : тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м. Харків, 15 квіт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. поліція України та ін. – Харків : ХНУВС, 2022. – С. 116-121.

3. Ще один бік медалі: як війна вплинула на рівень злочинності. *ds.news.ua*. 2023. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/politics/shche-odin-bik-medali-yak-viyna-vplinula-na-riven-zlochinnosti-27022023-475107> (дата звернення: 03.11.2024)

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. *Голос України* від 06.03.2022 р. № 47.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, асистент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кулик К.Д.

Леонович М.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут Служби безпеки України, курсант 3 курсу

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО, ВЧИНЕНЕ З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ

У сучасному світі проблема кримінальної відповідальності за вбивство залишається однією з найбільш складних та актуальних. Особливо тяжкими вважаються вбивства, вчинені з особливою жорстокістю. Ця проблема має важливе значення як для правоохоронних органів, так і для суспільства в цілому. Вбивства, вчинені з особливою жорстокістю стають серйозним викликом для суспільства та вимагають ефективних правових механізмів урегулювання.

Умисне вбивство може бути вчинене з прямим або непрямим умислом. Прямий умисел означає, що особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій і прагне досягти летальних наслідків. Непрямий умисел полягає в тому, що особа не має наміру вбити, але усвідомлює можливість смерті. Для визначення наявності умислу необхідно проаналізувати всі обставини справи, включаючи спосіб і знаряддя злочину, а також поведінку як винного, так і потерпілого [3, с. 188]. Практика свідчить, що навіть якщо особа не мала прямого умислу позбавити життя, але байдуже ставилася до можливості смертельного наслідку, вона може бути визнана винною у вчиненні умисного вбивства. Це підкреслює необхідність уважного вивчення всіх аспектів події для об'єктивної оцінки вчиненого діяння. Такий підхід до кваліфікації злочину забезпечує справедливість та захищає права всіх сторін, захищаючи суспільство від злочинності.

Умисне вбивство, скоєне з особливою жорстокістю, є однією з найсерйозніших і найжорстокіших форм злочинів, яке викликає значне обурення в суспільстві. Цей вид злочину відрізняється не тільки наявністю наміру позбавити життя іншої особи, але й особливою жорстокістю та безжальністю під час його скоєння. Жорстокість може проявлятися в різних формах: від екстремального насильства до мучення, а також в заповіданні

фізичних або психологічних страждань жертві протягом тривалого часу. Такі дії спрямовані не лише на завдання смертельних ушкоджень, але й на максимальне заподіяння страждань та приниження гідності жертви.

Умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, є свідченням найглибшої безглуздості та байдужості до людського життя. Воно свідчить про відсутність емпатії та моральних цінностей у винуватця, а також про ігнорування основних прав та свобод кожної людини [2, с. 118].

У пункті 4 частини 2 статті 115 Кримінального кодексу [1] встановлюється відповідальність за вбивство, що скоєне з особливою жорстокістю. Це означає, що для притягнення до відповідальності потрібно довести не лише наявність жорстокості, яка може бути характерною для будь-якого умисного вбивства, але саме особливу жорстокість.

Особливу жорстокість може підтвердити спосіб, яким було скоєне вбивство. Зокрема, вбивство може бути визнане особливо жорстоким, якщо воно скоєне шляхом, який спричиняє особливий біль потерпілому. Наприклад, у випадку з В. і Ф., В. вирішив помститися Ф. і вбити її, спалюючи тимчасову споруду, де вона спала. Він підготувався до цього, обрізавши електропроводку, заблокувавши двері зсередини, розбивши вікно та підпаливши будівлю. Ці дії спричинили Ф. тяжкі опіки, але вона врятувалася завдяки випадковості. Такі дії В. було кваліфіковано як замах на вбивство з особливою жорстокістю, оскільки спосіб, яким він скоїв цей злочин, характеризується особливою жорстокістю.

До категорії вбивств з особливою жорстокістю належить використання електроструму для позбавлення життя потерпілого. Наприклад, у справі А. цей метод став засобом вчинення злочину. Вирішивши позбавити життя своєї дружини, він спеціально підготував електропровід зі штепсельними вилками на обох кінцях. У відповідний момент, коли дружина спала, А. підключив провід до електромережі та почав доторкатися другим кінцем до її обличчя, шиї, рук та інших частин тіла. Під час цього жакливого вчинку потерпіла почала кричати, що залучило увагу сусідів, які завадили А. завершити злочин [4, с. 122].

Судова практика визнає такі дії як особливо жорстокі, коли вони супроводжуються тортурами та мордуванням для позбавлення життя. Наприклад, Верховний Суд визнав вчинене умисне вбивство як вчинене з особливою жорстокістю у випадку, коли позбавлення життя потерпілого супроводжувалося тривалим (більше години) фізичними тортурами - численними ударами руками і ногами по життєво важливим частинам тіла та голові, що завдало потерпілому особливих мук.

У всіх ситуаціях важливо враховувати, що особлива жорстокість дій, яку вчиняє винний, повинна відображати його намір. Згідно з судовою практикою, проста кількість поранень при вбивстві або спробі на нього не завжди свідчить про особливу жорстокість. Щоб поранення вважалося такими, їх потрібно сполучати з умислом завдати потерпілому особливих страждань [5, с. 129-130].

Кваліфікувати вбивство як умисне лише через те, що винна особа пізніше спрямувала зусилля на приховання злочину, невірно з кримінально-правової точки зору. Вирок, у якому винний визнається у вбивстві з особливою жорстокістю, має включати пояснення та обґрунтування суду щодо цього рішення. Важливо розуміти, що поняття "жорстокість" не є медичним терміном і не підлягає судово-медичній експертизі. Його визначення та розгляд знаходяться у компетенції слідчих та судових органів.

Мотиви, які ведуть до вчинення вбивства з особливою жорстокістю, можуть бути різноманітними. У випадках умисного вбивства внаслідок сильних емоційних відчуттів, насильства або систематичних знущань, кваліфікація вбивства здійснюється відповідно до статей 116 та 117 Кримінального кодексу, навіть якщо воно не має ознак особливої жорстокості.

Говорячи про кримінально карану поведінку, можна зазначити, що насильство виявляється через вчинення насильницьких злочинів. В кожному випадку насильства виявляється певний рівень жорстокості. Навіть швидке вбивство, коли людина спить, призводить до страждань для її родичів та знайомих. Однак законодавство вказує лише у деяких випадках на наявність жорстокості або особливої жорстокості, які мають значення для кримінально-правової оцінки [6, с. 56].

Згідно з пунктом 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини», під жорстоким поведінням розуміються безжалісні та грубі дії, що завдають потерпілому фізичних або психічних страждань. Відповідно до пункту 8 цієї постанови, умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, якщо винуватець, позбавляючи життя потерпілого, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних, психічних або моральних страждань.

Отже, умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, є виявом найбільшого знеособлення та безжалісності у вчиненні злочину. Його недопустимість та неприйнятність в суспільстві підкреслюють необхідність суворого покарання та запобігання подібним подіям у майбутньому. Також варто зазначити, що умисне вбивство з особливою жорстокістю потребує якомога швидкої реакції з боку держави. Важливими є: 1) чітке визначення критеріїв особливої жорстокості; 2) вдосконалення методики розслідування; 3) призначення справедливого покарання; 4) превентивні заходи щодо запобігання таким злочинам. Підвищена суспільна небезпека даного виду вбивства обумовлює необхідність подальшого вдосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Ситкевич Ю.В. Умисне вбивство: кримінально-правовий аналіз. К.: Правова думка, 2015.
3. Панченко С.В. Кримінальне право України: загальна частина. К.: Юрінком Інтер, 2019.
4. Шаповалова І.Ю. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. К.: Юридична думка, 2019.
5. Буткевич В.А. Кримінальне право України. Загальна частина: Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2018. 424 с.
6. Корж Н.М. Кримінальне право України. Особлива частина: Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2019. 624 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Байда А.О.

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

**Бережний І.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри теорії та історії права**

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ І ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ: РОЛЬ У
ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Цифровізація суспільних процесів та підвищення правової свідомості населення відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності державного управління, особливо в умовах воєнного стану. Впровадження цифрових технологій дозволяє підвищити прозорість державних послуг, зменшити вплив людського фактору та мінімізувати корупційні ризики. Одночасно, розвиток правової свідомості громадян створює передумови для формування активної антикорупційної культури та підвищення рівня громадського контролю за владою. В умовах війни питання боротьби з корупцією набуває особливої ваги, адже зловживання ресурсами та неефективність управлінських рішень підривають довіру суспільства, послаблюють обороноздатність країни та ускладнюють міжнародну співпрацю. Тому синергія між цифровими інструментами та правовою освітою є стратегічним напрямом запобігання корупції в екстремальних умовах, забезпечуючи відкритість, підзвітність та соціальну згуртованість.

Варто зосередити увагу, зокрема, на питання цифровізації щодо запобігання корупції. Україна має беззаперечні успіхи у впровадженні цифрових технологій в системі антикорупційних заходів. Було впроваджено два цифрових продукти передбачених Державною антикорупційною програмою (далі-ДАП) на 2023–2025 роки:

1. Інтеграція системи eCase Management System з Єдиним реєстром досудових розслідувань. Виконавцем в даній сфері є національне антикорупційне бюро України.

2. Реалізація технічної можливості вносити до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відмітку про можливу недостовірність про кінцевого бенефіціарного власника або структуру власності юридичної особи. В даному проєкті виконавцем є Міністерство юстиції [1].

У 2023 році НАЗК створило Інформаційну систему моніторингу Державної антикорупційної політики (ІСМ ДАП) – платформу для обміну даними та координації між 109 державними органами у межах реалізації Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки. Ця система забезпечує прозорість впровадження антикорупційних заходів, дозволяючи громадянам відслідковувати, як влада виконує свої зобов'язання у різних сферах. Ініціативу відзначила Обсерваторія інновацій державного сектору (OECD OPSI), включивши ІСМ ДАП до списку найкращих практик публічного управління [4].

Також, в контексті нашого дослідження, варто звернути увагу на питання правової свідомості щодо запобігання корупції. Так, правова свідомість – це система поглядів, оцінок, уявлень та переконань громадян щодо права, законності, справедливості та їхньої поведінки відповідно до цих уявлень. Вона є основою для формування правової культури суспільства та важливим чинником у запобіганні корупції.

Роль правової свідомості у запобіганні корупції

1. Формування негативного ставлення до корупції (громадяни з високим рівнем правової свідомості розуміють шкідливість корупційних практик. Це сприяє формуванню суспільного осуду хабарництва та інших неправомірних дій).

2. Виховання культури законності та прозорості (правосвідомі громадяни й державні службовці діють відповідно до закону та не допускають незаконних компромісів. Прозорість і підзвітність стають суспільними нормами).

3. Готовність до захисту своїх прав (люди, обізнані з правовими механізмами, активніше захищають свої права, звертаються до антикорупційних інституцій та повідомляють про випадки корупції).

4. Посилення громадського контролю (свідомі громадяни здійснюють контроль за діяльністю державних органів, активно долучаються до громадських ініціатив і беруть участь у антикорупційних заходах).

Вчені визначають основні механізми участі громадських організацій у заходах протидії корупції, такі як моніторинг діяльності органів публічної влади з метою забезпечення їхньої відповідальності перед громадянами та підвищення прозорості влади, а також захист прав і свобод людини і громадянина для посилення впливу громадян на процеси прийняття рішень владних інституцій та підвищення рівня довіри громадян до їхньої спроможності захистити права і свободи [3, с. 64].

Однією з ефективних форм взаємодії громадян та органів публічної влади в сфері протидії корупції є проведення спільних правоосвітніх заходів. Це означає систематичну та комплексну роботу для вирішення проблем толерантності до корупції серед різних соціальних груп населення. Це може включати інформаційні кампанії з формування принципу «нульової толерантності» до цього деструктивного явища, тренінги та курси підвищення кваліфікації для підвищення рівня правової свідомості, семінари в закладах освіти для розв'язання практичних кейсів та створення соціальної реклами для виклику активної участі у антикорупційних заходах. Важливо враховувати, що такі заходи сприяють не тільки пасивному усвідомленню проблеми, але й активній участі громади в процесах боротьби з корупцією [2].

Отже, цифровізація та підвищення правової свідомості є критично важливими чинниками запобігання корупції, особливо в умовах воєнного стану, коли зростає ризик зловживань владою та нецільового використання ресурсів. Цифрові технології підвищують прозорість управлінських процесів, зменшують людський фактор та посилюють громадський контроль. Водночас правова свідомість забезпечує нетерпимість до корупції, стимулює активну участь громадян у моніторингу державних рішень та захисті своїх прав. В умовах воєнних викликів інтеграція цифрових інструментів із правовою освітою формує основу для ефективної, підзвітної та справедливої системи управління, мінімізуючи можливості для корупційних проявів.

Список використаних джерел:

1. Біла М. О. Цифровізація як ефективний інструмент антикорупційної політики. Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум: *матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2024. С. 211–213.
2. Петриченко Н. А. Місце та значення інститутів громадянського суспільства у заходах щодо запобігання та протидії корупції в Україні. Сучасні проблеми оперативного-розшукової протидії кримінальним правопорушенням: *матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (серед здобувачів вищої освіти)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 340–343.
3. Топчій В. В., Шкелебей В. А., Супрун Т. М. Публічно-правова протидія корупції: навчальний посібник / В. В. Топчій, В. А. Шкелебей, Т. М. Супрун. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 208 с.
4. Чотири роки НАЗК 2.0: цифрова трансформація. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/chotyry-roky-nazk-2-0-tsyfrova-transformatsiya/> (дата звернення: 29.10.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., доцентка, доцентка кафедри теорії та історії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мерник А.М.

**Зал Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності**

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ РЕЙТИНГАХ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ 2023 РОКУ

Зростання уваги до антикорупційних реформ в Україні стало важливим кроком у підвищенні прозорості державних інституцій та зміцненні довіри суспільства. Оцінка позицій України в індексі сприйняття корупції (CPI) від Transparency International та інших джерел за 2023 рік надає цінну інформацію для аналізу досягнень та викликів антикорупційної політики в Україні.

Індекс сприйняття корупції та інші міжнародні оцінки дозволяють об'єктивно оцінювати ефективність антикорупційних реформ, виявляти прогалини та спрямовувати зусилля на вирішення проблем у сфері корупції. Це допомагає не лише підвищувати довіру

суспільства, але й гарантувати, що держава функціонує в інтересах громадян.

В останньому індексі СРІ Україна піднялася до 104-го місця серед 180 країн, що відображає покращення антикорупційної ситуації. Річний звіт Transparency International Ukraine зазначає, що впровадження Державної антикорупційної програми (САП) на 2023–2025 роки включає більш ніж 1000 заходів, спрямованих на підвищення прозорості державного сектору та зниження корупційних ризиків, зокрема у сфері державних закупівель [1; 2]. Система Prozorro залишається важливим інструментом у забезпеченні прозорості закупівель, знижуючи корупційні ризики через електронний контроль за процесом [3].

Попри помітний прогрес, Transparency International та інші організації вказують на низку проблем, що залишаються. Серед них - високі ризики корупції у гуманітарній та інфраструктурній сферах, що стали особливо актуальними на фоні військових дій та міжнародної допомоги [4].

Звіт NORAD наголошує на необхідності посилення моніторингу за допомогою громадських організацій для ефективного використання допомоги [4].

Крім того, опитування населення показують, що громадськість продовжує бачити корупційні прояви в державних структурах, таких як охорона здоров'я та енергетика [5].

Європейська комісія та Міжнародний валютний фонд висловлюють підтримку продовженню реформ в Україні, особливо в контексті євроінтеграції. Зокрема, рекомендації передбачають розширення функцій антикорупційних органів НАБУ та САП для зміцнення їхньої ролі в забезпеченні підзвітності державного апарату. Реалізація таких реформ має зміцнити довіру донорів і створити умови для тривалої міжнародної підтримки [1; 2].

Позиція України у міжнародних антикорупційних рейтингах хоча і демонструє значний прогрес, проте досягнуті зміни повинні супроводжуватись подальшим зміцненням інституційної прозорості та посиленням громадського контролю. Зокрема, необхідно продовжувати активно залучати громадські організації до моніторингу, що дозволить закріпити досягнення та покращити імідж України на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Transparency International Ukraine. Annual Report 2023. URL: <https://ti-ukraine.org>
2. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. URL: <https://transparency.org>
3. Transparency International. Curbing Corruption in Public Procurement: A Practical Guide. URL: <https://www.transparency.org/en/publications/curbing-corruption-in-public-procurement-a-practical-guide>
4. NORAD. Ukraine: Corruption risks and mitigation strategies – Report 3/2024. URL: <https://www.norad.no>
5. SAPIENS. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу URL: <https://www.sapiens.com.ua>

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Солнцева Х.В.

**Устич А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального процесу**

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Головним нормативно-правовим актом у сфері протидії та боротьби з корупцією в Україні є Закон України «Про запобігання корупції», прийнятий Верховною Радою України 14 жовтня 2014 року.

За вказаним законом термін «корупція» трактується, як «використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [1].

Законодавство України у сфері запобігання корупції ґрунтується на Конституції України як на Основному Законі, втім містить в собі інші важливі закони України такі, як «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», «Про державну службу», «Про очищення влади» тощо, і підзаконних нормативно-правових актів: укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та накази міністерств і відомств. Враховуючи, що вказані нормативно-правові акти були розроблені та прийняті до повномасштабного вторгнення в Україну, з 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 «Про ведення воєнного стану» в Україні введено воєнний стан [2]. Військова агресія Російської Федерації проти України суттєво змінила правове регулювання як суспільного, так і державного життя в цілому.

На державному рівні в країні прийняті та ратифіковані важливі міжнародно-правові акти у сфері запобігання та протидії корупції такі, як Резолюція Генеральної Асамблеї «Заходи проти корупції, яка практикується транснаціональними й іншими корпораціями, їх посередниками та іншими причетними до цього сторонами», Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях», Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи, Резолюція Комітету Кабінету Міністрів «Двадцять принципів боротьби з корупцією», Стамбульський план дій по боротьбі з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії ОЕСР, Міжамериканська конвенція проти корупції Організації Американських держав та інші. При дослідженні вказаних міжнародно-правових актів можна простежити, що Україна враховує найкращий досвід світових організацій для імплементації у національне законодавство.

За даними Transparency International Україна отримала 36 балів зі 100 можливих відповідно до індексу сприйняття корупції у 2023 році та посіла 104 місце поміж 180 країн. Порівняно з 2022 роком, Україна зросла на 3 бали і такий результат є одним із найкращих у світі за минулий рік, втім такі показники все одно

свідчать про те, що проблема досі існує і вона потребує особливої уваги до себе [3].

14 березня 2024 року набрав чинності Закон України «Про лобіювання» та, як наслідок, важливим нововведенням є постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання створення та функціонування Реєстру прозорості» від 15 жовтня 2024 року № 1175, яким в свою чергу було затверджено Положення про Реєстр прозорості. Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – «НАЗК») займалось розробкою цього документу, адже відповідно до Закону України «Про лобіювання» саме НАЗК є держателем та адміністратором Реєстру прозорості і має забезпечувати його ведення. Дане Положення є базовим документом, яким визначаються функціональні можливості, порядок та правила ведення і доступу до Реєстру прозорості тощо [4]. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про лобіювання» передбачається, що Реєстр прозорості буде функціонувати, як інформаційно-комунікаційна система, що буде забезпечувати збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення та надання інформації про суб'єктів лобіювання та їх звітність. Мета створення даного реєстру є саме забезпечення надання безоплатного публічного доступу до актуальної та достовірної інформації про суб'єктів лобіювання та їх звітності [5].

Окрім цього, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову «Про затвердження Правил етичної поведінки суб'єктів лобіювання» від 01 жовтня 2024 року № 1128, які так само розроблялись НАЗК. Відповідно до ст. 3 Правил етичної поведінки суб'єктів лобіювання встановлюється наступна мета: «Для сприяння прозорості здійснення лобіювання, підвищення довіри громадськості до процедур формування політики суб'єкти лобіювання зобов'язані поважати демократичні цінності та суспільні блага, бути порядними та добросовісними у своїй діяльності, діяти прозоро та відкрито, надавати достовірну інформацію про свою діяльність, дотримуватись законодавства про захист інформації та персональних даних, а також уникати проявів недобросовісного впливу та запобігати конфлікту інтересів» [6].

Вбачається, що НАЗК провадить активну роботу над розробкою Реєстру прозорості як важливого інструменту для

початку функціонування інституту лобіювання в цілому. В рамках проекту «Сприяння доброчесності у публічній сфері (Pro integrity)» за підтримки USAID та FCDO – це програма, яка виступає партнером НАЗК для досягнення поставленої мети та фінансово підтримує розробку цієї інформаційно-комунікаційної системи.

Важливо звернути увагу на досвід Сполучених Штатів Америки щодо регулювання лобістського законодавства. В США в 1946 році був прийнятий перший у світі закон «Про регулювання лобізму». Відповідно до цього закону, передбачалось, що всі особи, які займаються лобістською діяльністю мають пройти реєстрацію та отримати офіціальний статус щодо виконання цих функцій. Найголовніше, що цей закон був покликаний на розмежування таких понять як «корупція» та «лобізм», за рахунок надання громадськості достовірної інформації щодо осіб, які реалізують просування інтересів, про своїх клієнтів і винагороди, а також про розмір коштів, які будуть видалятися для досягнення цих цілей. Звісно, що з прийняттям нового закону в ході його реалізації, була звернута увага на велику кількість прогалин, які потребували удосконалення. Пізніше, врахувавши всі недоліки, в 1995 році був прийнятий новий закон «Про розкриття лобістської діяльності», яким вдалось удосконалити механізм реалізації цієї сфери. Вищевказаний закон детально регулює лобістську діяльність, порядок їх реєстрації та звітності, а також заходи впливу за їх порушення [7; с. 56].

Окрім цього, у Сполучених Штатах Америки не забули і про етичний аспект цієї діяльності і заснували – Американську лігу лобістів, як спеціальну громадську організацію, для підвищення професійної діяльності лобістів. Мета діяльності цієї організації полягає у забезпеченні відкритості та прозорості такої професії, як лобіст, передусім для населення всієї країни та для підвищення етичних і професійних знань самих лобістів. Враховуючи досвід Сполучених Штатів Америки, об'єктивно є можливість забезпечити прозорість діяльності лобістів та все ж таки відійти від загального співвідношення громадськістю лобізму як проявом корупційного явища [7; с. 58].

Таким чином, запровадження важливого інструменту, як лобізм, має позитивно вплинути на укріплення законодавчого

бар'єру від зловживань владними повноваженнями та корупції. Ефективне застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану в Україні відкриє прозорі можливості для забезпечення демократичного шляху взаємодії влади та суспільства.

Отже, впровадження антикорупційних механізмів, запобіжних заходів протидії корупції, а також звернення уваги на сучасну світову практику – це шлях до стабільного розвитку економіки в Україні.

Звісно, що під час воєнного стану в Україні пріоритети змінені та увага законодавчої сили спрямована на вирішення багаточисленних задач, втім питання щодо запобігання корупції все ще залишається. На жаль, під час воєнного стану простежуються випадки корупційних правопорушень, проте, вбачається, що відповідні органи державної влади прикладають максимальних зусиль для вирішення цієї проблеми вже сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 22.10.2024).
2. Указ Президента України від 24.02.200 р. № 64/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 22.10.2024).
3. Індекс сприйняття корупції 2023 : веб-сайт. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення 22.10.2024).
4. Постанова КМУ від 15.10.2024 р. № 1175 «Деякі питання створення та функціонування Реєстру прозорості» URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-stvorennia-ta-funktsionuvannia-reiestru-prozorosti-1175-151024> (дата звернення 22.10.2024).
5. Закон України «Про лобювання» від 14.03.2024 р. № 3606-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20#Text> (дата звернення 22.10.2024).
6. Постанова КМУ від 01.10.2024 р. № 1128 «Про затвердження Правил етичної поведінки суб'єктів лобювання» URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennia-pravyl-etichnoi-povedinky-subiektiv-lobiuvannia-a1128> (дата звернення 22.10.2024).
7. Яровой Т. С. Становлення законодавчого регулювання лобізму в США як приклад для України / Т. С. Яровой // Аспекти публічного управління. – 2019. – Т. 7 – № 1-2. – С. 53-60.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Давиденко С.В.

**Борченко Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група**

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У контексті сучасних викликів, з якими стикається Україна, зокрема під час воєнного стану, питання запобігання корупції набуває особливої актуальності. Корупція в умовах війни може мати руйнівні наслідки для національної безпеки, економічної стабільності та довіри суспільства до державних інститутів. Відповідно, розробка ефективних адміністративно-правових засобів боротьби з корупцією є критично важливою [1, с. 67-70].

В Україні існує система законодавчих актів, спрямованих на боротьбу з корупцією, серед яких основним є Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 [2]. Він установлює загальні принципи та механізми, необхідні для забезпечення прозорості в діяльності державних органів. Під час воєнного стану особлива увага повинна приділятися адаптації цих норм до нових реалій, оскільки традиційні механізми можуть бути недостатніми.

В умовах воєнного стану зростає ризик зловживань у сфері державних закупівель та витрат. Запровадження жорсткішого контролю за використанням бюджетних коштів, а також підвищення вимог до прозорості процедур закупівель є важливими кроками у запобіганні корупційним проявам. Це включає в себе використання електронних систем для моніторингу витрат і відкритість інформації про проведення тендерів [3, с. 201].

За цих умов необхідним є підвищення ефективності роботи антикорупційних органів, зокрема Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Це може бути досягнуто шляхом надання їм додаткових повноважень для оперативного реагування на корупційні злочини, особливо в умовах надзвичайних ситуацій.

Для ефективної боротьби з корупцією важливе значення має підвищення правової свідомості населення та державних службовців. Реалізація програм навчання та просвіти, спрямованих

на формування антикорупційних цінностей, допоможе знизити толерантність до корупції в суспільстві [4, с. 5-6].

В умовах війни важливо налагодити співпрацю з міжнародними антикорупційними організаціями, що дозволить Україні запозичити найкращі практики та механізми запобігання корупції [4, с. 5].

Участь у міжнародних програмах та ініціативах сприятиме підвищенню рівня прозорості та підзвітності. Запобігання корупції під час воєнного стану в Україні є надзвичайно важливим завданням для забезпечення стабільності та безпеки країни. Ефективне використання адміністративно-правових засобів, посилення контролю за фінансами, розширення повноважень антикорупційних органів, підвищення правової свідомості населення та міжнародна співпраця є ключовими елементами в цій боротьбі [3, с. 202-203].

Список використаних джерел:

1. Хабарова Т. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції: зарубіжний досвід. *Науковий вісн. Херсонського держ. ун-ту. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 6–1. Т. 3. С. 67–70.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
3. Дем'янчук Ю.В., Киреев В.Ю., Шелест А.П. Виокремлені дискусійні аспекти протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 83: частина 2. С. 199-203.
4. Гладун З. С. Адміністративно-правові засоби боротьби з корупцією. Проблемна лекція для магістратів і студентів Юридичного інституту Тернопільської академії народного господарства. Тернопіль, 2002. С 3-8.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М.С.

**Буков В.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет слідчої та детективної
діяльності, 2 курс, 5 група**

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА

Громадянство є ключовим елементом правового статусу особи, який відкриває перед нею можливість отримання ряду прав та обов'язків у рамках конкретної держави. Серед основних прав, що виникають з громадянства, особливе місце займає суб'єктивне виборче право, яке надає громадянам можливість брати участь у політичному житті своєї країни.

Громадянство є не лише формальним статусом, а й істотною умовою для реалізації цього права. Держава має забезпечити доступ до отримання громадянства, задля можливості реалізації особами своїх політичних прав, що є основою демократичного процесу та захисту прав людини в будь-якій країні.

Вчені підкреслюють, що громадянство визначає правовий зв'язок між особою і державою, що передбачає надання індивіду певних прав, у тому числі й політичних. Відповідно до статті 38 Конституції України, громадяни мають право брати участь у виборах і бути обраними до органів влади. Цей статус не лише надає індивіду права і свободи, але й накладає на останнього відповідні обов'язки. Однак держава, в свою чергу, також має обов'язки, зокрема захист права своїх громадян. Отже, правовий зв'язок між особою і державою базується на їх взаємних зобов'язаннях.

Громадянство є одним з критеріїв, який формує правовий статус особи в рамках держави, зокрема її право на участь у політичному житті. Наприклад, у статті 24 Конституції України зазначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [2]. Це свідчить про те, що громадянство є основою для отримання прав, таких як право голосу та бути обраним на державні посади, а також доступ до соціальних і економічних благ.

Особи, які мають громадянство, відчують себе частиною нації, що підвищує їхню активність у політичному та соціальному житті. Таким чином, ми можемо говорити про той факт, що громадянство сприяє соціальній інтеграції особи в суспільство та є основою демократичного суспільства.

Як було зазначено раніше, лише громадяни можуть реалізовувати свої політичні права, включаючи активне та пасивне виборче право. Схожі положення містяться й у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, який закріплює основні права людини, які забезпечують участь громадян у політичному житті, зокрема, стаття 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [3].

Громадянство і політичні права тісно пов'язані між собою. Без громадянства особа не може реалізовувати свої політичні права повною мірою, а отже, не може брати участь у формуванні політики. Це підкреслює роль держави у забезпеченні доступу до громадянства як основи для політичної участі. Варто зауважити, що у багатьох країнах існують законодавчі та адміністративні бар'єри, які можуть ускладнити або унеможливити отримання громадянства, що в свою чергу обмежує політичні права населення. Це підкреслює важливість громадянства для участі у політичному житті.

Важливо звернути увагу на те, що у правових системах різних країн, включаючи США, Великобританію та країни Європейського Союзу, лише особи, які мають громадянство, мають право голосу та бути обраними. Іноземці або особи без громадянства (апатриди), не можуть реалізувати свої виборчі права.

Дослідження науковців показують, що відсутність громадянства призводить до ізоляції особи від політичного процесу. Це свідчить про те, що для забезпечення політичних прав необхідно надавати громадянство особам, які його не мають.

Рівень гарантованості політичних прав і свобод постійно піддається моніторингу з боку впливових міжнародних організацій (ООН, ЄС, Рада Європи, ПАРЕ та ін.) і свідчить про рівень демократії в Україні [4, с.75]. У міжнародному праві існують механізми для захисту прав іноземців та апатридів, але вони часто

залишаються недостатніми. В довідково-інформаційній платформі „Проблеми правового статусу апатридів” було зазначено, що „без належного громадянства апатриди не можуть користуватися своїми правами на рівні з громадянами”.

Однак, слід наголосити на важливості внесення необхідних змін до законодавства. Члени парламентського Комітету з питань прав людини зареєстрували законопроект № 2335 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання особи без громадянства”[1]. Представники різних політичних партій, яких підтримує Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, об’єднали свої зусилля для вирішення проблеми безгромадянства та відновлення базових прав людини для апатридів

Проаналізувавши статтю „Особливості правового статусу апатридів в Україні”, можна зазначити, що апатриди, як правило, мають такий же правовий статус, як і громадяни, але з певними обмеженнями [5 с.157]. Серед особливостей статусу осіб без громадянства виділяють підстави для їх законного перебування в Україні та документи, що підтверджують їхню особу. Незважаючи на нормативне закріплення рівності і захищеності прав апатридів, на практиці існують певні обмеження, зокрема щодо посад, які можуть займати апатриди, специфічних умов працевлаштування та участі в політичному житті країни. Однією з найважливіших рис є відсутність дипломатичного і консульського захисту з боку будь-якої держави. Отже, не дивлячись на загальну рівність правового статусу з громадянином, все ж таки апатрид позбавлений або обмежений певних прав, якими наділені громадяни України [5 с.161].

Громадянство є критично важливим інструментом для реалізації суб’єктивного виборчого права. Усунення бар’єрів для осіб без громадянства сприяє забезпеченню прав людини. Згідно з інформацією від Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, апатриди часто не можуть отримати доступ до основних прав, таких як освіта, охорона здоров’я, робота і соціальне забезпечення. Ці права є основоположними для кожної особи, і їхнє гарантування є важливим кроком до формування справедливого суспільства. Як зазначено в Загальній декларації прав людини, “всі

люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності та правах”. Тому необхідно працювати над забезпеченням можливості реалізації цих прав для всіх, у тому числі для іноземців та апатридів. Крім того, усунення цих бар’єрів може сприяти інтеграції останніх у суспільство.

Коли особи без громадянства отримують доступ до освіти та можливостей працевлаштування, вони можуть активно долучатися до життя своїх громад, що, у свою чергу, може сприяти економічному розвитку і соціальній стабільності. Зокрема, дослідження підтверджують, що інтеграція біженців і апатридів може бути вигідною для країн-реципієнтів через зростання робочої сили та підвищення інноваційного потенціалу. Воно забезпечує не лише правовий статус, але й можливість активної участі в політичному житті. Як показують міжнародні норми та дослідження, участь у виборах без статусу громадянина є неможливою. Тому важливо продовжувати працювати над усуненням бар’єрів, які заважають особам без громадянства реалізувати свої виборчі права.

Список використаних джерел:

1. Коментар Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до теми „Права для апатридів”. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubnets/441373_prava_apatridiv.html.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. с. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1_%80#Text.
3. Міжнародний пакт про громадські і політичні права від 19.10.1973 р. № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
4. Настільна книга громадянина / С. С. Чернявський, К. Б. Левченко, Б. В. Калиновський та ін.; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2019. URL: https://www.naiu.kiev.ua/images/news/img/2020/12/knyha_hromadianyna_1220.pdf.
5. Жуков М. С. Особливості правового статусу апатридів в Україні. *Закарпатські правові читання*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. М. Ужгород, 25-27 квіт. 2014 р. Ужгород, 2014. С. 157-162. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/21093?locale=uk>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун В.І.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УМОВАХ ВІЙНИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах війн чи криз, спричинених циклічністю розвитку економіки або надзвичайними ситуаціями, боротьба з корупцією набуває критичного значення для економічної стабільності країни і для відновлення довіри до державних інституцій. Кризи, викликані збройними конфліктами, природні катастрофи чи пандемії часто створюють сприятливі умови для корупційних дій через швидке зростання обсягів виділених на допомогу ресурсів і спрощення адміністративних процедур. Вивчення досвіду країн, що успішно боролися з корупцією в кризових ситуаціях, може надати корисні уроки для України під час війни.

Україна займає слабку позицію в Індексі сприйняття корупції від Transparency International, отримавши зі 100 лише 36 балів у 2023 році і посівши 104 місце серед 180 країн [1]. Хоча питання про те, чи зросла корупція під час воєнного стану, залишається відкритим, боротьба з нею стає все більш нагальною через загрози національній безпеці та економічному розвитку. Корупція впливає на ключові сфери державного управління, створюючи «підпільний обмін», що ставить під сумнів легітимність державних структур і підриває довіру громадян.

Дослідники зазначають, що корупція охоплює багато різних аспектів, тому дати їй точне й вичерпне визначення складно. Однак основою більшості визначень є ідея, що корупційний акт передбачає зловживання довіреною владою для отримання приватної вигоди. Класичні приклади включають хабарництво та розкрадання коштів. Інші, часто більш приховані й навіть легальні приклади корупції, включають лобізм і патронаж [2].

Міжнародна спільнота виробила ряд нормативних інструментів для боротьби з корупцією, серед яких Конвенція ООН проти корупції, Кримінальна конвенція Ради Європи та Конвенція Ради Європи про відмивання доходів. Ці документи забезпечують правове підґрунтя для боротьби з цим ганебним і руйнівним явищем та створюють рамки для співпраці між державами в антикорупційній сфері. З

урахуванням міжнародних нормативно-правових документів Україна з 1995 р. активно розпочала формувати національне законодавство щодо протидії корупції.

Варто звернути увагу на досвід Румунії, яка стала прикладом успішної антикорупційної боротьби в межах Європейського Союзу, заснувавши у 2002 р. Національний антикорупційний директорат Румунії (НАДР) для розслідування злочинів у цій сфері. Успіх НАДР частково пояснюється його правом на використання методів під прикриттям та тісною співпрацею з іншими європейськими структурами, що дозволило знижувати ризики втечі підозрюваних. Важливим фактором антикорупційних змін у Румунії виявилось активне громадянське суспільство, яке, через масові протести, ефективно тиснуло на владу та сприяло реформам. Зокрема, з 2017 року громадянські протести стали значущою формою тиску на політиків, які намагалися зловживати владою для власної вигоди. Цей досвід доводить, що небайдужість і активність суспільства є суттєвим елементом в успішній боротьбі з корупцією, незалежно від рівня посад чи політичного впливу осіб, залучених до корупційних схем [3].

Попри поширену думку, що корупцію можна подолати силою чи жорсткими покараннями, приклад Китаю свідчить про обмежену ефективність таких заходів. У Китаї корупція входить до списку тяжких злочинів, за які передбачена смертна кара або довічне ув'язнення, однак це не викоринило проблему. Хоча за корупцію вже покарали майже півтора мільйона осіб, Китай продовжує займати 76-те місце в Індексі сприйняття корупції [1]. Даний приклад свідчить, що жорстокі покарання часто підвищують ставки для хабарників, збільшуючи розміри хабарів і надаючи додатковий вплив силовим структурам, які можуть використовувати свої повноваження у власних інтересах. Корінь корупції лежить не тільки в покараннях, а й у бідності, нестачі інституцій і відсутності довіри між громадянами й державою [4].

Антикорупційна політика Сінгапуру, яка демонструє вражаючі результати, зосереджена навколо діяльності Бюро з розслідування випадків корупції. Це незалежний орган, який має політичну і функціональну автономію, відповідає за розслідування та запобігання корупційним правопорушенням у державному й приватному секторах. Бюро ретельно перевіряє випадки зловживань серед

державних чиновників і повідомляє про них відповідні органи для вжиття заходів. Воно також аналізує роботу потенційно корупційних державних органів, щоб виявити слабкі місця в управлінні та рекомендувати вдосконалення. Основною ідеєю антикорупційної політики Сінгапуру є мінімізація умов, які створюють як стимули, так і можливості для корупції. Це досягається через ряд принципів, включаючи: 1) визначення зарплати державних службовців на рівні, що відповідає середнім доходам у приватному секторі; 2) обов'язкову щорічну звітність державних посадовців про їхні активи та борги, прокурори мають право перевіряти банківські рахунки підозрюваних у корупції; 3) особливу строгість у справах щодо високопосадовців, щоб підтримати моральний авторитет політичних лідерів; 4) ліквідацію зайвих адміністративних бар'єрів для стимулювання економічного розвитку [5].

Нідерланди також демонструють успішну практику протидії корупції на процедурному та інституціональному рівнях. Тут важливими є прозорість та звітність, а також відкритість обговорення наслідків корупційних діянь. Щорічно міністр внутрішніх справ Нідерландів звітує перед парламентом про виявлені корупційні правопорушення та їх покарання [5]. На нашу думку, Україна може запозичити цей досвід, адже відкритість та звітність у питаннях боротьби з корупцією нині практично відсутні. Внесення змін до державної антикорупційної стратегії, наприклад, запровадження обов'язкових щорічних звітів керівників антикорупційних органів України та / або міністр внутрішніх справ перед Верховною Радою, могло б суттєво поліпшити ситуацію в цій сфері. Таким чином, громадське обговорення ефективності роботи державних органів у розслідуванні корупційних скандалів стало б важливим кроком на шляху до покращення довіри між державою та громадянами.

Аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією демонструє, що різні країни використовують широкий спектр методів і стратегій, які дозволяють зменшити рівень корупції. Проте копіювання певного досвіду не гарантує успіху, адже кожна країна має свої соціально-культурні особливості, які слід враховувати при формуванні національної антикорупційної політики. Україні необхідно розробити власний механізм боротьби з корупцією, базований на політичній волі, підтримці суспільства та професійному

лідерстві. Важливим елементом є створення суворого фінансового контролю, що базується не лише на аналізі доходів, але й на моніторингу витрат. Водночас слід мінімізувати роль бюрократичного апарату у прийнятті рішень, пов'язаних з отриманням довідок, дозволів тощо, що зменшить можливості для корупційних дій.

Україна вже має основні антикорупційні закони та створила незалежні антикорупційні інституції, які користуються певним кредитом довіри серед громадян. Однак для досягнення системних змін необхідним є зміцнення довіри до судової системи, забезпечення незалежності медіа, підтримка громадського контролю та забезпечення прозорості в управлінні. Антикорупційна стратегія має враховувати принципи добросовісного управління, зменшення бюрократичних перепон і стимулювання економічного розвитку через прозору конкуренцію.

Таким чином, прийняття антикорупційного законодавства та формування антикорупційної інфраструктури є лише початком на шляху до мінімізації корупції. Як свідчить досвід європейських країн, боротьба з корупцією є постійним процесом, що потребує впровадження міжнародних стандартів та узагальнення найкращих практик для досягнення сталого результату.

Список використаних джерел

1. Transparency International. Індекс сприйняття корупції. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 29.10.2024).
2. E. Ortiz-Ospina, M. Roser. Corruption. *Our World in Data*. 2016. URL: <https://ourworldindata.org/corruption?fbclid=IwAR1rRhQq9oAftBjOI6nA74j7T-5KI> (дата звернення: 28.10.2024).
3. Ахтирська Н. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. *Віче*. 2015. № 18. С. 2-5. URL: <http://surl.li/vukeyy> (дата звернення: 29.10.2024).
4. Раєвський Д. В яких країнах є довічне позбавлення волі та смертна кара? *Бабель*. 15.10.2020. URL: <https://babel.ua/texts/52868-u-deyakih-krajinah-chinovnikiv-habarnikiv-sadyat-dovichno-i-navit-strachuyut-ce-pracyuye-shvidshe-ni-ale-ye-vinyatki> (дата звернення: 27.10.2024).
5. Швидкий Я. Ю. Зарубіжний досвід протидії корупції та можливості його імплементації в Україні. С. 218-227. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/7/17.pdf> (дата звернення: 30.10.2024).

Науковий керівник: к.екоп.н., доцент кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки Білоцерківського національного аграрного університету Арбузова Т.В.

**Кальченко А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 16 група**

ЩОДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ МЕДИКО- СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ КОМІСІЇ ЯК ЗАСОБУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція існує в усіх країнах, проте масштаб її проявів, системність, поширеність та вплив на держави є абсолютно різними. Проблема полягає в тому, що через слабкі інституції і відсутність правосуддя, корупція розповсюдилася у всі сфери нашої держави [1, с. 3].

Для України, на жаль, це реальність, з якою триває боротьба кожного дня. Це питання стало ще більш критичним під час воєнного стану, оскільки ресурси, які могли піти на оборону, відбудову, підтримку громадян часто опиняються під загрозою зловживань. Основні сфери, де корупція проявила себе найбільше, включають ухилення від мобілізації, державні закупівлі, неправомірне використання міжнародної фінансової допомоги, зловживання службовим становищем тощо.

Протидія корупції у сфері оборони є актуальним завданням для державних структур. Корупційні схеми та ухилення від мобілізації не лише порушують законодавство, але й підривають довіру до державних інститутів і створюють загрозу для національної безпеки. Нагальним питанням, яке постало на сьогодні є протидія корупції у медико-соціальних експертних комісіях (далі - МСЕК). В судах за останні роки, розглядалися сотні кримінальних справ, у яких обвинувачувались особи, що були учасниками корупційних схем отримання інвалідності. Офіс Генерального прокурора України розпочав розслідування стосовно керівників державних структур, зокрема прокуратур, які отримують виплати на підставі фальшивих довідок про стан здоров'я [2].

Для подолання корупції у цій сфері, необхідні відповідні заходи. Зокрема, це ліквідація медико-соціальних експертних

комісії. Але припинення існування МСЕК не вирішить проблеми корупції та зловживання у системі оцінки стану здоров'я, проте це може стати важливим кроком до реформування системи.

Для того, щоб ліквідація МСЕК стала ефективною, необхідно реалізувати відповідні ключові зміни. По-перше, цифровізація та автоматизація процесів. Використання електронних баз даних, де зберігається інформація про пацієнтів та їх діагнози, дозволяє зменшити можливість фальсифікацій і маніпуляцій з медичними документами. Це може включати електронні медичні карти з обмеженим доступом та інтеграцію з іншими державними базами. По-друге, прозорість та введення критеріїв оцінки. Введення чітко визначених критеріїв зменшують можливість суб'єктивної оцінки або зловживань з боку працівників медико-соціальних експертних комісій. По-третє, кадрове оновлення. Проведення систематичних реформ, зміна та залучення нових кадрів для зниження випадків кумівства, змови. Це значно знизить ризик збереження відомих корупційних схем. По-четверте, це підвищення відповідальності за випадки корупції. Запровадження чітких санкцій за корупційні дії, зокрема, хабарництво або фальсифікацію документів для лікарів і чиновників, що відповідають за призначення ступеня інвалідності. Введення жорстких покарань може служити стримувальним фактором [3].

Відповідно до рішень Ради національної безпеки і оборони України та Президента України, Кабінет Міністрів України затвердив план щодо протидії корупційним та іншим правопорушенням серед МСЕК [4]. Отже, реформування системи медико-соціальних експертних комісій в Україні матиме відповідні позитивні наслідки.

Список використаних джерел:

1. Запобігання корупції у Збройних Силах України. Особливості правозастосування під час дії воєнного стану. Київ. ВД «Професіонал», 2022. 608 с.
2. Кабмін затвердив план щодо протидії корупції у МСЕК: Шмигаль оприлюднив строки його виконання. Радіо Свобода. 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/news-shmyhal-msek-koruptsiya-protydiya/33173082.html> (дата звернення: 03.11.2024)
3. Лисенко С. Корупція в системі оцінки інвалідності: чи допоможе ліквідація МСЕК? Ligazakon. 2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/231398_koruptsiya-v-sistem-otsnki-nvaldnost-chi-dopomozhe-ikvdatsya-msek (дата звернення: 03.11.2024)

5. На виконання рішень РНБО та Президента Уряд затвердив план щодо протидії корупційним та іншим правопорушенням серед МСЕК. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. 2024. URL:

6. <https://www.kmu.gov.ua/news/na-vykonannia-rishen-rnbo-ta-prezydenta-uriazatverdyyv-plan-shchodo-protydii-koruptsiinym-ta-inshym-pravoporushenniam-sered-msek> (дата звернення: 03.11.2024)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, асистент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кулик К.Д.

**Музиченко К.М.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 1 група**

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання боротьби з корупцією є актуальним для кожної держави, особливо на етапах її державотворення або реформування. Наразі, у повоєнні часи, ця проблема викликає ще більше занепокоєння, адже на ваги поставлені доленосні питання людей проти можливих зловживань з боку суб'єктів владних повноважень або адміністративних органів. Незаконне отримання вигоди останніми наразі, в умовах воєнного стану в Україні, може стати перепорою у боротьбі із ворогом, тому варто пам'ятати, що запобігання корупції має здійснюватися виключно на правовій основі – з дотриманням принципу верховенства права і визнанням того, що в Україні права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1, С. 86–93].

Базовим законодавчим актом з питань запобігання корупції є Закон України «Про запобігання корупції», ухвалений Верховною Радою України у 2014 р. Цей закон визначає зміст і порядок превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень. За час повномасштабного вторгнення рф на територію України, у зв'язку з введенням воєнного стану, було внесено достатньо багато змін та доповнень [2].

Так, однією з найважливіших змін, котрі були внесені до закону про запобігання корупції – це посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини. Це позитивно вплинуло на формування законодавства, адже превентивна функція є доволі важливою.

Також можна зазначити зміни внесені до частини третьої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції»: «Кандидати, які претендують на зайняття посади судді, у разі включення до резерву на зайняття вакантних посад суддів місцевого суду відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік щороку протягом строку перебування у резерві», це допоможе краще контролювати сферу судочинства [3, прикінцеві та перехідні положення п.2 ч.2].

Не можна обійти увагою зміни, стосовно того, що «повна перевірка декларації проводиться в частині об'єктів декларування, не охоплених повною перевіркою декларацій відповідного суб'єкта декларування за попередні періоди, крім випадків, коли Національне агентство запобігання корупції отримало нову інформацію про об'єкт, який перевірявся, або коли наявні нові джерела інформації, що не були відомі чи не були доступні Національному агентству під час проведення попередньої повної перевірки» [4, ч.1 п.2]. Дані зміни спрямовані на посилення процесу контролю за поданими деклараціями та дозволяють зменшити частину неправдивої інформації, що була надана.

Зміни до частини першої ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» значно розширюють обсяг суб'єктів декларування, що відповідно збільшує кількість осіб, чії декларації будуть перевірятися. [5, ст.1 ч.1 п.1 а)]. Ці зміни в антикорупційному законодавстві України необхідно враховувати в навчальному процесі та в науково-дослідній діяльності [6, с. 22]

Отже можемо підсумувати, що законодавство активно змінюється та підлаштовується під події, що нас оточують, боротьба з корупцією продовжується та вимагає належного законодавчого забезпечення. Побудова необхідної інституційної системи запобігання корупції повинна відповідати міжнародним

стандартам та передовій світовій практиці з урахуванням державної правової системи.

Список використаних джерел:

1. Шило С. М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. № 74, ч. 2. С. 86–93
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 11 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
3. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри : Закон України від 09.12.2023 № 3511-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3511-20#Text>
4. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо приведення окремих положень у відповідність до висновків Європейської Комісії щодо України : Закон України від 08.12.2023 № 3503-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3503-20#Text>
5. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану : Закон України від 20.09.2023 № 3384-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text>
6. Бандурка О. М. Запобігання корупції в умовах воєнного стану. Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід : тези доп. Міжнар. науково-практ. конф., м. Вінниця, 28 жовт. 2022 р. Харків, 2022. С. 20–22.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатченко І.Г.

**Пулінець А.А.,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
факультет філології, історії
та політико-юридичних наук, 3 курс, 1 група**

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

На превеликий жаль, навіть у такий складний для нашої країни історичний етап, коли Україна веде запеклу боротьбу за відстоювання незалежності та відновлення територіальної цілісності, яка була порушена збройною агресією російської федерації, все ще існує таке ганебне явище, як корупція. Хоча і в мирний час вона є хворобою для будь-якої демократичної держави,

адже негативно впливає на економічний розвиток країни, підриває довіру до влади й породжує нерівність у суспільстві, однак в умовах воєнного стану дані ознаки набувають особливо руйнівного характеру. Корупція стає загрозою національній безпеці, оскільки знижує економічний потенціал, створює внутрішні конфлікти, підриває моральних дух народу, чим допомагає ворогу. Крім того, посилення боротьби з корупцією є однією з вимог задля подальшої підтримки нас міжнародними партнерами, а також вступу України до ЄС. І як і будь-яка інша сфера, запобігання та протидія корупції ґрунтується на її нормативно-правовому забезпеченні.

Теоретико-правові проблеми державної антикорупційної політики, механізму попередження та протидії корупції були предметом дослідження таких учених, як В.Б. Авер'янов, К.А. Бабенко, О.М. Бандурка, М.Ю. Бездольний, О.Д. Береза, В.Т. Білоус, Н.П. Бортник, К.Л. Бугайчук, В.В. Галунько, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, І.А. Городецька, В.Л. Грохольський, В.А. Дем'янчук, П.В. Діхтієвський, Ю.В. Дмитрієв, К.П. Заїка, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, В.І. Курило, Є.В. Курінний, В.І. Литвиненко, В.В. Плиска, А.А. Приходько, С.С. Рогульський, К.В. Ростовська, С.С. Серьогін, С.Г. Стеценко, В.І. Теремецький, О.В. Терещук, І.І. Яцків та ін.

Антикорупційне законодавство України складається з Конституції як Основного Закону та низки інших законів України, зокрема «Про запобігання корупції», «Про національне антикорупційне бюро», «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки (Антикорупційна стратегія)» тощо, а також підзаконних нормативно-правових актів: постанов Кабінету Міністрів України, наказів Національного агентства з питань запобігання корупції, відомчих нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади та ін.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [1]. Означеним нормативно-правовим актом були дані визначення таким поняттям, як корупція, корупційне правопорушення, неправомірна вигода тощо. Слід

погодитись з І.А. Городецькою, яка зазначає, що з метою узгодження понятійно-категоріального апарату антикорупційного законодавства, усунення термінологічного дисбалансу та багатозначності у трактуванні понять необхідно внести зміни і доповнення до Закону України «Про запобігання корупції» [2; 3].

Закон «Про Національне антикорупційне бюро України» визначає правові основи організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України, центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом [4], завданням якого є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [4].

20 червня 2022 року Законом України було затверджено «Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки». Метою цієї Антикорупційної стратегії є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування [5].

Зазначені нормативно-правові акти із запобігання та протидії корупції ухвалювалися до війни та розраховані на мирний час. І не зважаючи на те, що з початку введення воєнного стану, до нормативно-правових актів вносилося багато змін для відповідності антикорупційного законодавства реальному стану речей, дана сфера все ще потребує суттєвого реформування.

Ю.В. Дем'янчук, В.В. Сидоренко, Н.В. Добренька запропонували модель адміністративно-правових засад запобігання і протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні, що ґрунтується на елементах визначені засадами запобігання і протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні, які представляють основи національної доброчесності, зокрема: засоби масової інформації, громадянське суспільство та правовий простір, дозволяють системно впливати на корупцію [6, с. 317].

Таким чином, дослідивши нормативно-правове забезпечення сфери запобігання та протидії корупції, неможливо не відзначити, що за останні роки Україна зрушила з мертвої точки, проте

повномасштабне вторгнення внесло свої корективи й принесло нові виклики в дану сферу, для подолання яких необхідні відповідні зміни до антикорупційного законодавства.

Список використаних джерел:

- 1 Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 11 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
- 2 Городецька І.А. Корупційні ризики в діяльності органів публічної влади: поняття, ідентифікація, заходи усунення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 8 (30). С. 7–12.
- 3 Городецька І. Корупціогенні фактори в системі державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 157–162.
- 4 Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII : станом на 10 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
- 5 Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
- 6 Дем'янчук Ю.В., Сидоренко В.В., Добренька Н.В. Дискусійні теоретичні аспекти протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №3. С. 314–318. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.53>

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Городецька І.А.

Дискусійна панель № 8:

**ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**Веселовський Б.А.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
ННІ міжнародних відносин,
доктор філософії (міжнародне право),
доцент кафедри порівняльного
і європейського права**

**НОВИЙ РЕЖИМ ТЕМАТИЧНИХ
САНКЦІЙ ЄС ЩОДО РОСІЙСЬКИХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ:
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ РАМКИ**

Сучасний світ переживає динамічний період зростання загроз і викликів, що вимагають адаптивної та скоординованої реакції від міжнародних гравців, зокрема Європейського Союзу. Однією з найскладніших проблем для ЄС є гібридні загрози, які охоплюють кібератаки, дезінформаційні кампанії, втручання у політичні процеси, а також використання економічного та енергетичного тиску для досягнення геополітичних цілей. Для посилення стійкості до цих викликів ЄС розробив комплексний підхід, втілений у «Стратегічному компасі безпеки та оборони» (2022), що став основою для впровадження нових правових і політичних механізмів протидії у відповідь на нові глобальні загрози. Стратегічний компас безпеки і оборони ЄС наголошує на підвищенні стійкості держав-членів до гібридних загроз, кібератак, іноземних інформаційних маніпуляцій і втручань. У документі підкреслюється, що як державні, так і недержавні суб'єкти дедалі більше вдосконалюють свою тактику, використовуючи нелегальну міграцію, порушення законодавства, економічний та енергетичний примус для дестабілізації та здійснення впливу. Вжиття таких заходів, як цільові санкції, дипломатичні інструменти та посилення кіберзахисту, є ключовими компонентами у боротьбі з гібридними стратегіями, що застосовуються такими супротивниками, як росія.

Регламент Ради (ЄС) 2024/2642 та Рішення Ради (СЗППБ) 2024/2643, ухвалені 8 жовтня 2024 року, встановлюють всеосяжні рамки обмежувальних заходів для протидії дестабілізуючій діяльності Росії. Ці правові інструменти спрямовані на захист фундаментальних цінностей Європейського Союзу, включаючи демократію, верховенство права та безпеку, у відповідь на гібридні загрози та агресивні дії з боку Росії. Дані документи знаменують собою значний зсув у підході ЄС до протидії таким загрозам з боку Росії. Визнання гібридної тактики Росії під впливом «доктрини Герасимова» заклало основу для цього жорсткого, цілеспрямованого режиму санкцій. Регламент 2024/2642 [1] встановлює правову основу для застосування конкретних обмежувальних заходів, таких як заморожування активів і заборона на в'їзд для осіб причетних до дестабілізаційної діяльності, спрямованої проти ЄС. Рішення Ради 2024/2643 [2] доповнює і конкретизує положення Регламенту, встановлюючи практичні деталі та процедурні механізми, необхідні для впровадження санкційного режиму. Воно визначає критерії для включення фізичних та юридичних осіб до санкційних списків, деталізує координацію між державами-членами та забезпечує механізми моніторингу та звітності щодо дотримання санкцій.

Відтепер, держави-члени вживають необхідних заходів для запобігання в'їзду на їхню територію або транзиту через неї фізичних осіб, заморожування активів та економічних ресурсів, що належать фізичним та юридичним особам, перебувають у власності або під контролем суб'єктів, які підтримують дестабілізаційну політику Росії та які є безпосередньо відповідальними за здійснення, підтримку або отримання вигоди від дій чи політики уряду російської федерації, які підривають або загрожують демократії, верховенству права, стабільності або безпеці в Європейському Союзі або в одній чи кількох його державах-членах, в міжнародній організації або в третій країні, шляхом вчинення будь-якої з цих дій:

1. Участь у діях, що підривають демократичні процеси (наприклад, перешкоджання виборам або дестабілізація урядів);
2. Підтримка насильницьких демонстрацій, дезінформаційних кампаній або зловмисної кібердіяльності;

3. Сприяння незаконному проникненню або пошкодженню критичної інфраструктури, включаючи підводну інфраструктуру (наприклад, шляхом саботажу або кібератак) (наприклад, диверсії на газопроводах чи електромережах можуть призвести до масштабних відключень електроенергії, порушити ланцюги постачання і поставити під загрозу громадську безпеку. Такі інциденти часто пов'язані з таємними операціями або використанням проксі-серверів, щоб уникнути прямого звинувачення);

4. Використання збройних конфліктів або участь у нелегальній торгівлі та експлуатації ресурсів, що часто спостерігається в гібридних загрозах;

5. Використання міграції та мігрантів як зброї для дестабілізації регіонів;

6. Підбурювання або сприяння збройному конфлікту в третій країні.

Ці нові санкції мають широку сферу застосування і спрямовані на фізичних та юридичних осіб, відповідальних за дії, що ставлять під загрозу демократію, безпеку та верховенство права в ЄС та його державах-членах. Зокрема, санкції стосуються таких дій, як перешкоджання політичним процесам, підтримка насильства, скоординоване маніпулювання інформацією та кіберсаботаж, що впливає на критично важливу інфраструктуру. Основна мета цих заходів – захистити цілісність ЄС, накладаючи санкції на тих, хто сприяє таким дестабілізуючим діям або отримує від них вигоду. Юридично цей режим ґрунтується на статті 29 Договору про Європейський Союз і спрямований на захист громадського порядку та безпеки при дотриманні Хартії основних прав ЄС. Важливо, що режим передбачає винятки для дотримання міжнародних зобов'язань і гуманітарних потреб, таких як діяльність, пов'язана з ООН і дипломатичними місіями.

Цільові заходи в рамках режиму санкцій передбачають заморожування активів і заборону на в'їзд для фізичних і юридичних осіб, включених до переліку, але допускають винятки за певних умов, таких як нагальні гуманітарні потреби та судові процеси. Режим санкцій наголошує на координації між державами-

членами для забезпечення однакового застосування та ефективного моніторингу дотримання, що підвищує колективну стійкість ЄС[3].

Таким чином, аналіз правових засад нового режиму санкцій ЄС щодо гібридних загроз демонструє серйозність і всебічність підходу Союзу до сучасних викликів у сфері безпеки. Регламент та Рішення Ради підкреслюють важливість скоординованих дій, які включають використання широкого спектра інструментів: від превентивних заходів до суворих обмежувальних санкцій. Вони закладають міцну основу для захисту критичної інфраструктури, інформаційного простору та демократичних інститутів, підвищуючи спроможність ЄС реагувати на гібридні кампанії та маніпуляції. Водночас виклики, пов'язані з реалізацією цих заходів, такі як забезпечення пропорційності та запобігання обхідним схемам, вимагають постійного перегляду та вдосконалення механізмів їх впровадження. Рішення Ради 2024/2643 є важливим кроком у бік зміцнення безпеки та захисту демократичних цінностей, закладаючи прецедент для майбутніх ініціатив у цій сфері, що узгоджується з ширшими стратегічними цілями ЄС.

Список використаних джерел:

1. Регламент Ради (ЄС) 2024/2642 від 8 жовтня 2024 року щодо обмежувальних заходів у зв'язку з дестабілізаційними діями Росії [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union. – 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202402642 (дата звернення: 01.11.2024).
2. Рішення Ради (CFSP) 2024/2643 від 8 жовтня 2024 року щодо обмежувальних заходів у зв'язку з дестабілізаційними діями Росії [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union. – 2024. – L 264/3. – URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202402643 (дата звернення: 01.11.2024).
3. Новий санкційний режим ЄС для боротьби з гібридними кампаніями Росії [Електронний ресурс] // E+X Rechtsanwälte GmbH. – 2024. – URL: <https://www.eh.at/en/new-eu-sanctions-regime-to-tackle-russias-hybrid-campaigns/>

Власенко Ю.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри екологічного права

ТРАНСПОЗИЦІЯ У НАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВА НОВОГО РЕГЛАМЕНТУ ЄС 2024/1991 ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДИ

Зараз особливої актуальності набуває питання удосконалення законодавчого забезпечення у сфері відновлення навколишнього середовища задля підвищення його дієвості. Підтвердженням нагальності вирішення цього питання є наслідки російської військової агресії, як от масоване руйнування інфраструктури України, забруднення ґрунтів, водних ресурсів та повітря, а також руйнування біологічного та ландшафтного різноманіття нашої країни. Постійні обстріли й пожежі, які виникають після них, призвели до значного скорочення і навіть повної загибелі деяких видів дикої флори і фауни, руйнування природоохоронних територій, зокрема, і тих, що входять до складу Смарагдової мережі. Так, за даними Міндовкілля від 9 серпня 2024 року, збитки, завдані природно-заповідному фонду й біорізноманіттю України від війни, становлять орієнтовно понад 600 млрд грн. До зони вторгнення військ РФ потрапили понад 1970 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які постраждали від варварських дій агресора [1]. Лише внаслідок підриву *Каховської ГЕС руйнувань* зазнали 10 територій особливого природоохоронного інтересу (території Смарагдової мережі, створені відповідно до Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція)), 5 водно-болотних угідь, визначених відповідно до Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя, і біосферний заповідник «Асканія-Нова» під егідою ЮНЕСКО (міжурядова програма «Людина і біосфера (МАБ)») [2].

Додатково відзначимо, що нині втрата біологічного й ландшафтного різноманіття – це одна з глобальних проблем всього людства, яка несе загрозу не лише екосистемі, а й завдає значних економічних збитків. Так, за результатами дослідження, проведеного за сприяння проекту «Ефективне управління державними фінансами в Україні III», виявлено, що масштаб руйнування активів вже оцінюється у \$108.3 млрд, а обсяг непрямих втрат економіки за

різними оцінками складає \$750 млрд, що є безпрецедентною сумою руйнувань і втрат з часів Другої світової війни [3, с.3]. З огляду на наведене можемо сміливо стверджувати, що на сьогодні існує нагальна необхідність у розробленні і проведенні політики масштабного повоєнного відновлення територій Смарагдової мережі з використанням досвіду зарубіжних країн й за активного залучення громадськості.

Принагідно додати, що відповідно до Додатка XXX Угоди про асоціацію України та ЄС серед головних зобов'язань нашої держави вказано наближення національного законодавства до положень Директиви 2009/147/ЄС про захист диких птахів і Директиви 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування дикої флори та фауни. Однак нашою державою і досі не зроблено жодного кроку щодо обрання критеріїв віднесення певних територій до Смарагдової мережі і не окреслено планів управління даними територіями, а прийняття спеціального закону, який регулював би правові й організаційні засади формування й управління територіями особливого природоохоронного інтересу, відкладається кожного року. Більше того, розробка спеціального закону про території Смарагдової мережі не була включена до плану Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України на 2024 рік. Наголосимо, що Директива 2009/147/ЄС передбачає встановлення спеціальних природоохоронних територій (Special Protection Areas), які разом з об'єктами природи загальноєвропейського значення (Sites of Community Importance), що створюються відповідно до Директиви 92/43/ЄС, формують мережу NATURA 2000.

Зауважимо, що в умовах євроінтеграції та сталого розвитку ключовим посилом є розроблення й прийняття національного законодавства щодо відновлення навколишнього середовища. Так, 24 червня 2024 року Європейським Парламентом на досягнення цілей Куньмінсько-Монреальської Глобальної структури збереження біорізноманіття [5] було прийнято Регламент про відновлення природи (далі – Регламент). Даний документ став першим нормативно-правовим актом, яким передбачені заходи не лише щодо збереження й охорони природи, а й її відновлення. Регламентом наголошено на необхідності встановлення кінцевих строків впровадження відновлювальних заходів у межах і за межами ділянок

Natura 2000, закріплено обов'язок держав – членів Європейського Союзу до 2030 року надавати пріоритет територіям типів місць існування, які перебувають в неналежному стані та розташовані на ділянках Natura 2000 [6]. Зауважимо, що кожній державі надана можливість обирати заходи відновлення природи, що надає країнам гнучкості при формуванні національних планів відновлення. Вважаємо, що, оскільки Смарагдова мережа після отримання Україною членства в Європейському Союзі стане складовою Natura 2000, необхідним кроком у сфері охорони навколишнього природного середовища є імплементація норм Регламенту про відновлення природи до українського природоохоронного законодавства з урахуванням національних особливостей.

Однак принагідно зауважити, що розроблення національних планів відновлення Смарагдових територій ускладнено тим, що, хоча список територій особливого природоохоронного інтересу в Україні офіційно закріплений, але через відсутність спеціального законодавства моніторинг статусу даних територій не приводиться, а тому не сформовано переліку територій типів місць існування, які перебувають в неналежному стану. Таким чином, для ефективної імплементації приписів Регламенту про відновлення природи в національне законодавство і для досягнення його цілей першочерговим завданням є проведення моніторингу всіх існуючих територій Смарагдової мережі, які не перебувають в окупації та в зоні активних бойових дій, для з'ясування їх статусу.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що європейське законодавство у сфері збереження біологічного й ландшафтного різноманіття активно розширюється та доповнюється новими нормативно-правовими актами, зокрема, Регламентом про відновлення природи. Вважаємо, що як варіант дій нашої держави як країни-кандидата до моменту вступу в Європейський Союз має стати визнання його нормою «прямої дії» у національній правовій системі, оскільки це буде одним із потенційних інструментів вирішення проблеми транспозиції Регламенту 2024/1991 про відновлення природи Україною. І це має відбутися не лише в контексті політико-правових зобов'язань держави. Однак можливий й інший порядок подій, а саме формування країнами-кандидатами нового чи внесення змін до чинного національного законодавства ще до їхнього вступу в

ЄС. У контексті наведеного варто зауважити, що регламенти не застосовуються безпосередньо у країнах-кандидатах, адже вони не ратифікували установчі договори ЄС, а тому вони не є нормами первинного права і не мають прямої дії у національному законодавстві і потребують вжиття певних заходів для їх транспозиції. Примітно, що, розуміючи усе це, певні кроки на цьому шляху були зроблені нашою країною. Так, законодавцем було запропоновано проєкт Закону «Про території Смарагдової мережі», головною метою якого є збереження і захист біорізноманіття, охорона дикої флори та фауни і їхніх *природних середовищ існування*, підтримання загального екологічного балансу. Отже, враховуючи курс на європеїзацію національного законодавства, а також через введення воєнного стану в Україні проблема відновлення навколишнього середовища потребує чітких і виважених дій з боку законодавця щодо якнайшвидшої імплементації нового Регламенту ЄС 2024/1991 про відновлення природи.

Список використаних джерел:

1. ЕкоЗагроза. Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України : офіц. ресурс. URL : <https://ecozagroza.gov.ua/feed/3886> (дата звернення: 18.10.2024);
2. Резюме аналітичного звіту «Попередній екологічний та юридичний аналіз руйнування Каховської ГЕС і його наслідків»/ Андрусевич А. та ін. Київ, 2024. 17 с. URL : https://yur-gazeta.com/content/UserFiles/Docs_new/de3b65fbd486fc8d9178d019f6832987.pdf (дата звернення: 20.10.2024);
3. Шаповал Н., Федосєєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. 2022. С. 28. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf> (дата звернення: 19.10.2024);
4. Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework; CBD/COP/DEC/15/4; Convention on Biological Diversity: Montreal, QC, Canada, 2022. URL: <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-04-en.pdf> (дата звернення: 20.10.2024);
5. Regulation (2024) on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869, adopted European Parliament and of the Council on 24 June 20249. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1991&qid=1722240349976> (дата звернення 20.10.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, доцентка кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова Г.В.

Дашковська Н.К.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мурога,
аспірантка кафедри права Європейського Союзу

ЕКОЛОГІЧНА ДЕРЖАВА: МОЖЛИВОСТІ ТА МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ

Ідея екологічної держави полягає в тому, що демократична держава бере активну участь у формуванні політики сталого розвитку та забезпеченні охорони довкілля. Така держава прагне інтегрувати екологічні принципи в усі сфери державного управління — від економіки до освіти. Проте ефективність та доцільність державного контролю в екологічній сфері мають свої можливості та обмеження.

Погляд на конституцію, закон та державу, що відповідає сучасним екологічним викликам, має враховувати реальний стан суспільних відносин. Це дозволяє уникнути ідеалізації конституційних актів попередніх часів, які нерідко втрачають свою актуальність та викликають сумніви щодо історичної автентичності, що може призводити до хибних теорій занепаду. Конституційна теорія нерозривно пов'язана з правовою та політичною думкою, рівень розвитку яких суттєво впливає на формування дієвих правових підходів.

В політичній і правовій думці існує консенсус щодо обмеженої керованості держави та права [1]. Ця ідея, що виникла ще в контексті держави загального добробуту, знаходить своє підтвердження у концепції екологічної держави. Сучасну державу більше не можна сприймати як центр прийняття рішень, які автоматично зобов'язують інші суспільні підсистеми, зокрема економіку. Сьогодні держава значною мірою залежить від співпраці з різними суб'єктами та здатності адаптуватися до змін.

Ключовим елементом ефективного державного контролю є доступ до інформації про регуляторну сферу: які цілі ставляться, хто є їхніми суб'єктами, які механізми застосовуються та як можна вносити зміни без шкоди для суспільства. Якщо правове регулювання ігнорує ці чинники, воно може не досягти своєї мети, викликати опір або призвести до припинення діяльності, яку воно намагалося регулювати.

Інформаційні проблеми виникають як на етапі розробки правових норм, так і під час впровадження конкретних заходів. Зокрема, існують певні труднощі у реалізації екологічних законів, що пов'язано з відсутністю сучасних знань та технологічних можливостей. Саме тому держава повинна активно взаємодіяти із приватним сектором, який володіє цими знаннями. Переговори між державою та приватними акторами стають основним механізмом для узгодження інтересів і забезпечення виконання правових норм.

Кооперація між державою та приватним сектором не є новим явищем: ще у XIX столітті правознавці вказували на взаємодію між державою та групами інтересів при формуванні та реалізації норм права. Сучасна екологічна держава функціонує на засадах співпраці, що включає екологічний аудит, контроль за інформаційними потоками та залучення фахівців із охорони довкілля.

Неправильно вважати, що кооперативний підхід свідчить про занепад правової держави. Насправді він відображає адаптацію держави до нових умов глобалізації, в яких її роль зміщується від центру прийняття рішень до координатора взаємодії між автономними суб'єктами. Втрата монопольного впливу держави, посилення ролі транснаціональних корпорацій та зростання взаємозалежності правових систем викликають необхідність нових підходів у державному управлінні.

Екологічна політика дедалі частіше базується на саморегулюванні бізнесу, коли підприємства добровільно зобов'язуються виконувати екологічні стандарти. Однак це вимагає надійного моніторингу, адже без належного контролю такі зобов'язання можуть перетворитися на піар-кампанію. Держава залишається відповідальною за встановлення меж та перевірку виконання екологічних завдань.

Ідея державного контролю за технічним прогресом стає дедалі менш реалістичною. Замість того, щоб намагатися випередити технології, держава повинна забезпечувати їх правовий супровід та створювати умови для розвитку у відповідності з інтересами суспільства. Це потребує активного залучення науки та інновацій, а також ефективного управління інформаційними потоками.

Держава повинна створити нормативно-правову базу для захисту довкілля та регулювати використання природних ресурсів.

Законодавчі акти, такі як екологічні стандарти, обмеження викидів, ліцензії на природокористування, дозволяють контролювати діяльність підприємств і громадян.

За допомогою податкових пільг, субсидій та «зелених» кредитів держава може стимулювати перехід на екологічно чисті технології. Екологічні податки та штрафи, своєю чергою, обмежують забруднення, змушуючи компанії інвестувати в екологічні інновації. Державні інституції, такі як екологічні інспекції, повинні здійснювати моніторинг якості повітря, води, ґрунтів та екосистем загалом. Ці дані дають можливість оперативно реагувати на екологічні загрози та запобігати екологічним катастрофам.

Поширення екологічних знань через освіту та медіа підвищує обізнаність громадян про важливість екологічного способу життя. Держава має підтримувати кампанії з екологічної просвіти, формуючи нову культуру споживання та відповідального ставлення до природи.

Таким чином, сучасна держава повинна переосмислити свою роль у суспільстві: перейти від домінування до координації, та від нормативного контролю – до адаптивного управління. Це забезпечить стабільність та ефективність екологічної політики в умовах динамічних соціальних та технологічних змін.

Список використаних джерел:

1. Barry, J. and R. Eckersley (eds). *The State and the Global Ecological Crisis*. Cambridge, MA: MIT Press. 2005.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Білоусов Є.М.

**Nevara L.M.,
State University of Trade and Economics
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International,
Civil and Commercial Law**

**Bychok S.V.,
State University of Trade and Economics
applicant of the first (bachelor's) level of higher education,
specialty 081 «Law»**

**PROBLEMATIC ASPECTS OF THE APPLICATION
JUDGMENTS BY THE EUROPEAN COURT OF HUMAN
RIGHTS IN NATIONAL COURTS OF UKRAINE**

Article 9 of the Constitution of Ukraine stipulates that international treaties, once ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine and currently in effect, form an integral part of the national legislation [1]. On 17 July 1997, Ukraine ratified the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, thereby fully accepting the implications of Articles 25 and 46 of the Convention within its territory[2]. These articles establish the jurisdiction of the European Court of Human Rights over all matters concerning the interpretation and application of the Convention, which is binding without the need for a specific agreement. To manage the obligations arising from the enforcement of the Court's judgments against Ukraine, to eliminate the reasons for violations of the Convention and its Protocols, and to incorporate European human rights standards into the judicial and administrative practices of Ukraine, the Law of Ukraine No. 3477-IV, titled ‘On the Execution of Judgments and Application of the Case Law of the European Court of Human Rights,’ was adopted on 23 February 2006 [3]. Under Article 17 of this law, courts are required to apply the Convention and the case law of the Court as authoritative legal sources in their deliberations.

It is worth emphasising that the NGO ‘Institute for Applied Humanitarian Studies’, within the framework of the project ‘Guaranteeing the observance of human rights in the administration of justice’ of the OSCE Project Co-ordinator in Ukraine, monitored court decisions on the application of the provisions of the Convention for the

Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Court's case law in Ukraine [4]. The study also identified the following problems with the application of the Court's case law: selective application of the Court's case law, reference to general principles and interpretations while ignoring the conditions for their application provided by the Court, absolutisation of the binding nature of the Court's legal position, application of the Court's judgment by analogy, reference to the Court's case law in the presence of clear and consistent provisions of national law, expediency of using unofficial translations of the Court's judgments in the consideration of cases by national courts, and the obligation to provide the Court with a translation of the judgment. The solution to these problems is proposed through appropriate amendments to legislation, in particular, the concept and content of Chapter 4 of the Law of Ukraine 'On the Execution of Judgments and Application of the Case Law of the European Court of Human Rights' should be revised to be consistent with the provisions of the new procedural legislation and modern theories and practices of theorists and practitioners on the legal nature of the Court's judgments. Some of the problems of application of the Court's case-law may also be resolved by preparing a resolution of the Plenum of the Supreme Court on the application of the Convention and the Court's case-law, which should be based on a thorough analysis of the shortcomings and peculiarities of the practice of national courts.

One of the problems with the application of the Court's case-law by national courts in Ukraine is the unclear position of the legislator on the mandatory application of the Court's judgments in cases against other states as a source of law in Ukraine, which gives rise to opposing positions. For example, in the Ruling of the Supreme Court of 21 April 2016 in case No. 6-756U16 it was emphasised that Ukraine was not a party to the ECHR judgments cited by the applicant in this case, therefore the provisions of the said judgments of the Court are not precedential in this case and cannot be applied to legal relations regarding the calculation of court fees, their payment, as well as exemption from payment, which are regulated by the national legislation of Ukraine[5]. However, there is a different position set out in the Information Letter of the Supreme Economic Court of Ukraine dated 22 April 2016 No. 01-06/1444/16, according to which, in connection with

the ratification of the Convention, its protocols and the adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine of the Law of Ukraine ‘On the Execution of Judgments and Application of the Practice of the European Court of Human Rights’, economic courts in the course of proceedings in cases within their jurisdiction should apply the judgments and rulings of the Court in any case that was in its proceedings"[6]. It is important to remember that the Law does not contain any provisions prohibiting the application of judgments or rulings of the ECtHR delivered against other countries. The difference between these types of judgments is that judgments against Ukraine are binding and enforceable, while judgments against other states are binding only for application, as they contain the legal positions of the ECtHR on the interpretation of the provisions of the Convention.

Another problem with the application of the Court's case law by national courts is the lack of official translations of the Court's judgments, which makes it impossible to use such judgments as a source of law. After all, the Court delivers its judgments in English or French, and Ukraine, having ratified the Convention, has undertaken to officially translate the Court's judgments in cases to which it is a party. In addition, in many cases, the application of the Court's case law with artificial transfer of concepts and concepts of the Anglo-Saxon legal system interpreted in cases against the respective countries may be completely inapplicable in countries of the continental legal system and vice versa. It is worth noting that today the only way out of this situation is to create a single electronic database containing official translations of the Court's judgments into Ukrainian, which will ensure their accessibility and dissemination. In our opinion, it is also necessary to supplement the Law of Ukraine ‘On the Execution of Judgments and Application of the Case Law of the European Court of Human Rights’ with a number of technical provisions on the procedure for publishing the Court's judgments, the use of modern information technologies, etc.

For the correct application of ECHR judgments, it is necessary for the law enforcer to have the knowledge and skills to distinguish *ratio decidendi* in the structure of precedent in order to correctly apply the said legal provision, since incorrect application of the provisions of the Convention and ECHR case law may be grounds for cancellation or amendment of court decisions in case of their review by higher courts.

At the same time, there are cases of misuse of the ECHR case-law in court practice, when ECHR judgments are applied inappropriately, without understanding the specifics of the applicability of a particular article of the Convention, or when national court decisions quote the position of the Government or the applicant in the case instead of the ratio decidendi provision, or when the court refuses to take into account the arguments of the parties based on the provisions of the Convention and ECHR case-law due to the lack of an official translation of such case-law into Ukrainian. In this regard, in our opinion, the High Qualification Commission of Judges of Ukraine should introduce such a criterion for assessing judges' qualification to exercise their powers as cases of refusal or misapplication without proper motivation of the Convention and legal positions of the ECHR, which set out guarantees of protection of conventional rights, during the judicial proceedings. In the legal practice, there was a case when, unwilling to apply the ECHR judgment in *Stretch v. United Kingdom*, the courts of appeal and cassation in the case of the prosecutor's claim to cancel the orders of the local government and invalidate the land lease agreements (case No. 922/5945/14; No. 922/4981/13) noted that 'the above practice does not apply to this or the identical subject matter of the dispute' [7].

References:

1. The Constitution of Ukraine: from 28.06.1996 № 254к/96-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-бп#Text>
2. On the Ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol and Protocols No. 2, 4, 7 and 11 to the Convention: Law of 17.08.1997 No. 475/97-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>
3. On the Execution of Judgements and Application of the Case Law of the European Court of Human Rights: Law of 23.02.2006 No. 3477-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
4. Analytical report on the results of monitoring of court decisions on the application in Ukraine of the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the case law of the European Court of Human Rights. 2018. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/390506?download=true>.
5. Ruling of the Supreme Court of 21.04.2016 in case No. 6-756ц16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57345903>
6. On the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the jurisdiction and practice of the European Court of Human Rights: Information letter of the Supreme Economic Court of Ukraine of 22.04.2016 No. 01-06/1444/16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1444600-16>.
7. *Stretch v. the United Kingdom*, application no. 44277/98, judgment of 24.06.2003.

Медведєв В.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільної юстиції та адвокатури

**НАРАХУВАННЯ ВІДСОТКІВ НА СУМУ ВІДШКОДУВАННЯ
СУДОВИХ ВИТРАТ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ СПОСІБ
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ РОЗПОДІЛУ
СУДОВИХ ВИТРАТ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
(НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ)**

Невід’ємним елементом стабільного та дієвого механізму розподілу судових витрат у цивільному судочинстві є повне та своєчасне виконання судового рішення, прийнятого за результатами такого розподілу.

Традиційно виконання судового рішення про компенсацію судових витрат здійснюється у спосіб добровільної передачі (перерахування) боржником на користь стягувача конкретизованої у судовому рішенні суми грошових коштів. У свою чергу, за відсутності такої позитивної поведінки з боку боржника за окремою заявою стягувача уможлиблюється активація спеціального виконавчого провадження із залученням третіх осіб – державних та приватних виконавців.

Основним стимулом до правомірної поведінки боржника у межах вітчизняного виконавчого провадження, окрім передбачення обов’язку зі сплати витрат виконавчого провадження, є покладення на нього тягаря щодо виплати нарахованих за заявою кредитора пені та інших компенсаційних платежів, передбачених ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Примітно, що польський правопорядок нині розвивається за дещо іншим підходом. Так, у правозастосовній практиці Верховного Суду Польщі є усталеною правова позиція, за якої загальне положення § 1 ст. 481 Цивільного кодексу Польщі (далі – ЦК Польщі) про стягнення відсотків за несвоєчасну сплату грошового зобов’язання не поширюється на грошові виплати, визначені остаточним рішенням про судові витрати, оскільки приватно-правова (цивільно-правова) норма щодо права кредитора

вимагати сплати відсотків не може бути застосована до інституту, який за своєю суттю є публічно-правовим [1].

З метою забезпечення сталості та передбачуваності процесуальних відносин у питанні розподілу судових витрат у 2019 році (з наступними змінами у 2023 році) у цивільному судочинстві Польщі був запроваджений інститут нарахування відсотків на суму, присуджену як компенсація судових витрат.

Так, згідно з § 1¹, § 1² ст. 98 Цивільного процесуального кодексу Польщі (далі – ЦПК Польщі), на суму, присуджену як відшкодування судових витрат, нараховуються відсотки за встановленою законом процентною ставкою за прострочення виконання грошового зобов'язання за період від дня набрання судовим рішенням про їх присудження законної сили до дня фактичної виплати. Якщо судове рішення є остаточним з моменту його проголошення, відсотки нараховуються за час, що минув після закінчення тижневого строку з дня його проголошення до дня фактичної виплати, а якщо таке рішення підлягає врученню, – за час, що минув після закінчення тижневого строку з дня його вручення боржнику до дня фактичної виплати. Суд приймає рішення про обов'язок сплати відсотків за власною ініціативою. В особливо обґрунтованому випадку на вимогу сторони, яка понесла особливо великі витрати, що підлягають відшкодуванню в ході судового розгляду, суд може присудити їй відсотки, передбачені у § 1¹ цієї статті, нараховані на суму, що дорівнює цим витратам, за період від дати, коли сторона їх понесла, до дня фактичної виплати [2].

Формально-логічний аналіз процитованих вище нормативних приписів дозволяє дійти таких висновків.

По-перше, на суму, присуджену як відшкодування судових витрат, нараховуються відсотки за процентною ставкою, встановленою законом за прострочення виконання грошового зобов'язання; з 05 жовтня 2023 року розмір такої процентної ставки становить 11,25 % річних [3].

По-друге, відсотки, нараховані на суму відшкодування судових витрат, підлягають сплаті в силу закону, тому у кредитора немає необхідності звертатися до боржника з окремою вимогою

про їх сплату (як то, приміром, передбачено для матеріальних правовідносин згідно зі ст. 530 ЦК України та ст. 455 ЦК Польщі).

По-третє, період нарахування відсотків визначається не за правилами матеріально-правових строків, зокрема строків позовної давності, а згідно з нормами процесуального права. Так, з огляду на дату набрання законної сили судовим рішенням, нарахування відсотків на судові витрати можливе: (1) у випадку судового рішення, яке набирає законної сили з моменту його проголошення, – за період з дня, наступного за днем закінчення тижневого строку після проголошення такого рішення, до дня фактичної сплати; (2) у випадку судового рішення, яке набирає законної сили з моменту його проголошення, але підлягає обов'язковому врученню стороні, – за період з дня, наступного за днем закінчення тижневого строку після вручення судового рішення боржнику, до дня фактичної сплати; (3) щодо інших судових рішень – за період з дня набрання ним законної сили до дня фактичної сплати витрат.

По-четверте, нарахування відсотків на суму відшкодування судових витрат здійснюється судом за власною ініціативою (*ex officio*), тобто без необхідності заявлення стороною окремої вимоги про таке нарахування у позовній заяві чи клопотаннях з процесуальних питань.

При цьому, як демонструє судова практика польських судів, розгляд питання про нарахування відсотків здійснюється судом одночасно з вирішенням питання про розподіл судових витрат в основному або додатковому судовому рішенні [4].

Крім того, суди Польщі заперечують можливість самостійного нарахування та стягнення відсотків органом чи особою, які здійснюють примусове виконання судових рішень, оскільки «*немає правових підстав для примусового стягнення виплат, не передбачених виконавчим документом*» [5].

По-п'яте, правила нарахування судом відсотків згідно з § 1² ст. 98 ЦПК Польщі суттєво відрізняються від стандартної процедури, зокрема суд застосовує цей механізм не з власної ініціативи, а лише за обґрунтованим клопотанням сторони, яка понесла особливо великі витрати.

Отже, з метою забезпечення реальної результативності механізму розподілу судових витрат у цивільному судочинстві та

виконуваності судового рішення польський законодавець вирішив максимізувати застосування економічних стимулів до боржника з метою змобілізувати його до швидкого виконання судового рішення про стягнення судових витрат під дією ризику настання фінансових втрат, які доведеться понести у зв'язку з нарахованими судом відсотками на суму, присуджену як відшкодування судових витрат.

Процесуальний інститут нарахування відсотків на суму компенсації судових витрат видається дієвим способом підвищення ефективності розподілу судових витрат, у зв'язку з чим існує доцільність вивчити можливість його адаптації до українських реалій та потребу в імплементації у національний механізм розподілу судових витрат у цивільному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду Польщі від 20.05.2011, судова справа № III CZP 16/11. URL: <http://surl.li/qxofxn> (дата звернення: 21.10.2024).
2. Цивільний процесуальний кодекс: Закон Республіки Польща від 17.11.1964 № 296. Дата оновлення: 29.08.2024. URL: <http://surl.li/asbbrw> (дата звернення: 21.10.2024).
3. Відсоткові ставки за прострочення виконання грошового зобов'язання (за даними Управління соціального страхування Польщі). URL: <http://surl.li/mnafen> (дата звернення: 21.10.2024).
4. Рішення Варшавського окружного суду від 03.11.2021, судова справа № XXVIII C 3783/21. URL: <http://surl.li/iwlnhg> (дата звернення: 21.10.2024).
5. Рішення Щецинського апеляційного суду від 28.02.2022, судова справа № I АСа 512/21. URL: <http://surl.li/deoczdz> (дата звернення: 21.10.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., доцентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Овчаренко О.М.

**Ушкальов В.В.,
Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця,
к. екон. н., доцент кафедри економіки
підприємства та організації бізнесу**

**Кононенко О.В.,
Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця,
Навчально-науковий інститут економіки і права
здобувач магістратури 2 року навчання**

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Висока динаміка, що притаманна економічним процесам, велика кількість чинників, що впливають на успішність економічної діяльності, складність, велика кількість загроз та непередбачуваність змін, які притаманні сучасним суспільним процесам – все це обумовлює необхідність використання наукового підходу до забезпечення конкурентоспроможності продукції промислового підприємства, яке має на меті здійснювати успішну економічну діяльність.

Незважаючи на те, що дослідженню конкурентоспроможності присвячена велика кількість наукових робіт (Головчук Ю., Трішкіна Н., Шталь Т. В., Шульга Д. А., Торкут Д. А., Зварич І. Т., Зварич О. І. та інші), залишається певна невизначеність щодо комплексу особливостей забезпечення конкурентоспроможності продукції промислового підприємства.

Метою теоретичного дослідження є аналіз та узагальнення існуючих поглядів на особливості забезпечення конкурентоспроможності продукції промислового підприємства в сучасних умовах.

Конкурентоспроможність в економічній науці характеризується широким діапазоном існуючих трактувань. Зміст та особливості найбільш типових наведено у табл. 1.

Змістовий аналіз терміну «конкурентоспроможність»

<i>з/п</i>	<i>Автори</i>	<i>Визначення</i>	<i>Ключові аспекти</i>
1	Головчук Ю.О.	Умовна величина, що характеризує дійсну і ймовірну здатність організації в існуючих ситуаціях конструювати, виготовляти та реалізовувати продукцію (товари, послуги), які за істотними властивостями найбільш цікаві для споживача, ніж товари їх конкурентів [1]	Здатність виготовляти та реалізовувати більш цікаві для споживача товари
2	Трішкіна Н.І.	Узагальнююча оцінка конкурентних підприємства у питаннях формування ресурсного потенціалу, якості задоволення завдяки цьому ефективності функціонування господарчої системи, які мають місце на момент чи протягом періоду оцінювання [2]	Ресурсний потенціал на момент порівняння з конкурентами
3	Шталь Т.В., Шульга Д.А., Торкут Д.А.	Здатність, процес і спроможність підприємства в боротьбі за досягнення найкращих результатів, отримати конкурентні переваги шляхом ефективного використання всіх наявних ресурсів, виготовлення та реалізації конкурентоспроможної продукції та отримання прибутку від ведення ефективної господарської діяльності [3]	Здатність, процес, спроможність отримати переваги; використання ресурсів
4	Зварич І.Т., Зварич О.І.	Наявність у підприємства внутрішніх або зовнішніх конкурентних переваг [4]	Структура та джерела переваг

Узагальнюючи можна зазначити, що конкурентоспроможність – це комплексна характеристика спроможності підприємства в певний момент часу задовольняти потреби споживачів краще, ніж конкуренти. При цьому Головчук Ю. звертає увагу на те, що конкурентоспроможність підприємства не є тотожною конкурентоспроможності продукції: перше – характеризує загальну спроможність підприємства використовувати наявний потенціал для отримання кращих економічних результатів, ніж конкуренти. В той час як конкурентоспроможність продукції – це сукупність

характеристик продукції, що становлять для споживачів більшу споживчу вартість, аніж аналоги у конкурентів [1].

Проте саме конкурентоспроможність продукції виступає основою створення потенціалу підприємства, і саме на її формуванні слід зосередитись під час визначення потенційних можливостей і побудові стратегії підприємства.

Зважаючи на те, що конкурентоспроможність продукції визначається виробництвом, проте пов'язана і з іншими аспектами діяльності підприємства, доцільно з'ясувати особливості її забезпечення на промисловому підприємстві.

За Головчук Ю. до таких слід віднести як безпосередню діяльність з підвищення якості та характеристик товару, так і аналітичну, що пов'язана зі з'ясуванням переваг і недоліків продукції власної, та продукції конкурентів:

зміна рівня якості продукції та його технічно-експлуатаційних характеристик для забезпечення виконання вимог споживачів;

формування переваг продукції підприємства порівняно з товарами-замінниками;

визначення недоліків аналогічної продукції, яка виробляється конкурентами;

дослідження заходів конкурентів щодо підвищення якості аналогічної продукції [1].

Трішкіна Н. в свою чергу підкреслює, що «конкурентоспроможність не є явищем, притаманним конкретному об'єкту, вона не витікає з його внутрішньої природи, а виявляється тільки за умов порівняння цього об'єкту з іншими» [2]. А отже, особливістю забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємства є необхідність створення аналітично-прогностичної інформаційної системи, яка б здійснювала моніторинг не тільки поточних характеристик існуючої продукції, а й прогнозування зміни споживацьких уподобань в різні моменти часу та на певному стратегічному горизонті планування.

Шталь Т.В., Шульга Д.А., Торкут Д.А. зазначають, що внутрішня конкурентоспроможність, а отже і конкурентоспроможність продукції, визначаються необхідністю врахування науково-технічного рівня підприємства; використання

організаційно-економічних чинників; технологічного рівня виробництва та системи управління і кадрового забезпечення [3].

Таким чином до особливостей забезпечення конкурентоспроможності продукції промислового підприємства слід віднести:

створення системи моніторингу та прогнозування споживчих потреб;

аналітично-прогностичну роботу з оцінювання продукції та виявлення її переваг і недоліків;

комплекс заходів щодо розробки шляхів використання виявлених переваг та усунення недоліків;

необхідність врахування в процесі переходу на більш високий рівень конкурентоспроможності продукції системних змін у науково-технічному забезпеченні виробництва, реорганізації діяльності, управлінського та кадрового забезпечення.

В подальших дослідженнях варто здійснити розробку математичної моделі забезпечення, що враховувала б зазначені особливості й дозволяла їх пов'язати з чинниками зовнішнього середовища підприємства.

Список використаних джерел:

1. Головчук Ю.О. Аналіз впливу факторів на конкурентоспроможність підприємства як інструмент зниження рівня невизначеності й ризику. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2020. № 1. С. 63–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2020_1_12
2. Трішкіна Н. І. Конкурентоспроможність підприємства як одна зі стратегічних цілей підприємства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Економіка і управління. 2020. Т. 31(70), № 4(2). С. 15–22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2020_31\(70\)_4\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2020_31(70)_4(2)_5)
3. Шталь Т. В., Шульга Д. А., Торкут Д. А. Теоретико-методологічний аналіз поглядів учених на визначення поняття "конкурентоспроможність". *Бізнес Інформ*. 2020. № 11. С. 13–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_11_3
4. Зварич І. Т., Зварич О. І. Чинники впливу на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Економіка і менеджмент. 2020. Вип. 46. С. 12–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2020_46_4

Глухова А.С.,
Державний торговельно-економічний університет,
аспірантка факультету міжнародної торгівлі та права

ПРИНЦИП ВЗАЄМНОСТІ ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ МІЖНАРОДНОГО АТОМНОГО ПРАВА

У міжнародному праві принцип взаємності є одним із фундаментальних принципів, що регулює відносини між державами та ключовим інструментом у підтримці міжнародного правопорядку, сприяючи рівноправності та взаємоповазі між державами. Будучи ефективним інструментом для забезпечення дотримання міжнародного права, застосування вищезазначеного принципу є важливим для усіх сфер міжнародного права, зокрема міжнародного атомного права, де він передбачає взаємну повагу та дотримання прав і зобов'язань держав, що регулюють використання ядерних матеріалів і технологій. Принцип взаємності часто використовується для обґрунтування відповідальності держав за ядерні інциденти, зокрема при визначенні правових зобов'язань щодо компенсації за ядерну шкоду. Останніми роками принцип взаємності також почав набувати значення у зв'язку з розвитком нових ядерних технологій, таких як маломасштабні реактори, що потребують адаптації нормативно-правових актів і підходів до регулювання на міжнародному рівні. Це означає, що правові норми повинні враховувати нові виклики та забезпечувати справедливий розподіл відповідальності між державами. Водночас, деякі держави не включають даний принцип у національне законодавство, що може певним чином обмежувати ефективність ядерної безпеки, оскільки його відсутність у нормативно-правових актах може підірвати довіру між державами та зменшити їхню готовність до співпраці у сфері ядерного контролю.

У міжнародному ядерному праві принцип взаємності є важливим інструментом, який регулює відносини між державами у сфері ядерної безпеки, нерозповсюдження ядерної зброї та мирного використання ядерної енергії. Основними джерелами даної галузі права є Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) [1], Конвенція про відповідальність перед третьою стороною в галузі ядерної енергії [5], Протокол про внесення змін до Віденської

Конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду (Протокол) [10], Конвенція про додаткову компенсацію за ядерну шкоду [4] та рішення Конференції про перегляд Паризької конвенції та Брюссельської додаткової конвенції [3].

Вважали б за доцільне розглянути методи врахування принципу взаємності у національному законодавстві держав, включення якого дозволяє створити механізми співпраці та координації між країнами з метою запобігання та вирішення ядерних загроз. У цьому зв'язку, пропонували б звернутися до законодавства деяких держав-членів ЄС, які включають принцип взаємності в законодавство, регулюючи ядерну безпеку, шляхом узгодження стандартів і вимог щодо безпеки ядерних установок і заходів безпеки. Це може включати обмін інформацією, спільні інспекції, взаємну підтримку в разі аварій або кризових ситуацій, а також спільні програми навчання та підготовки персоналу. Загалом, ЄС встановлює мінімальні стандарти ядерної безпеки, яких повинні дотримуватися всі держави-члени.

Держави-члени можуть узгоджувати свої національні законодавства з міжнародними стандартами і угодами щодо ядерної безпеки, такими як Конвенція про ядерну безпеку [2] та Директива ЄС про ядерну безпеку [6] тощо. Основними нормативно-правовими актами є Директиви ЄС щодо ядерної безпеки, зокрема Директива 2009/71/Euratom [6], яка встановлює основу для ядерної безпеки, і її подальші поправки. Ці директиви вимагають від країн впровадження єдиних стандартів, що дозволяє забезпечити однаковий рівень безпеки на всій території Союзу. Взаємність у законодавстві щодо ядерної безпеки також включає забезпечення незалежності та достатньої компетентності національних регуляторних органів. Директива ЄС 2014/87/Euratom [7] посилює вимоги щодо незалежності національних регуляторів, що дозволяє гарантувати неупереджене впровадження норм безпеки в усіх країнах. При цьому, хоча всі країни-члени зобов'язані дотримуватися директив ЄС, конкретні шляхи та темпи їх імплементації можуть відрізнятися залежно від національних особливостей.

Включення принципу взаємності також реалізується через імплементацію міжнародних норм і стандартів, встановлених

Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ) [9]. Держави-члени ЄС зобов'язані забезпечити відповідність національного законодавства міжнародним стандартам, що дозволяє узгодити підходи до ядерної безпеки як на рівні Союзу, так і на міжнародному рівні. Хоча країни-члени мають різні підходи до врахування принципу взаємності у національному законодавстві, Європейський Союз докладає усіх зусиль до більш гармонізованої системи ядерної відповідальності, незважаючи на певні поточні розбіжності. При цьому, важливо зазначити, що у деяких країнах, таких як Франція чи Німеччина, існують давні традиції у сфері ядерної енергетики та високі вимоги до безпеки, що дозволяє їм легко адаптувати європейські стандарти. Інші держави, особливо нові члени ЄС, можуть потребувати більше часу та ресурсів для гармонізації свого законодавства з вимогами ЄС.

У рамках ЄС здійснюються також регулярні перевірки національних ядерних регуляторів та ядерних об'єктів, що проводяться як на національному, так і на міждержавному рівні. Це дозволяє країнам-членам обмінюватися досвідом і кращими практиками, забезпечуючи взаємність підходів до забезпечення ядерної безпеки. Європейська комісія координує ці процеси, щоб сприяти однаковому виконанню вимог.

Варто зазначити, що хоча система країн базується на міжнародних конвенціях, існують важливі відмінності між порядком включення принципу взаємності у законодавство країн. Таким чином, у країнах, де ядерна енергетика має підтримку, як у Франції, є більше політичної волі для швидкого впровадження заходів безпеки. В інших країнах, де громадськість більш скептично ставиться до ядерної енергетики (наприклад, Австрія), адаптація до європейських директив може бути менш пріоритетною. Важливим фактором є також рівень розвитку ядерної інфраструктури держав, що впливає на їхні можливості імплементації стандартів. Країни з більш розвиненою ядерною енергетикою (Франція, Швеція) можуть швидше інтегрувати принцип взаємності у свої регуляторні механізми. Країни без ядерної енергетики (Данія, Латвія) або з невеликою кількістю ядерних об'єктів (Нідерланди, Словенія) можуть застосовувати принцип взаємності менш систематично.

Отже, принцип взаємності залишається одним з найважливіших інструментів міжнародного права, що забезпечує баланс і справедливість у міждержавних відносинах. Його дотримання сприяє стабільності міжнародного порядку та створює умови для мирного співіснування держав. Однак, ефективність принципу залежить від його розумного застосування та врахування інших фундаментальних принципів міжнародного права, таких як повага до прав людини і гуманітарних норм. Даний принцип залишається важливою складовою міжнародного ядерного права. Незважаючи на певні виклики, він є ключовим елементом для забезпечення ефективності та справедливості у сфері міжнародної відповідальності за ядерні інциденти. Хоча включення принципу взаємності у національне законодавство держав є важливим у забезпеченні ядерної безпеки, а також миру і стабільності на міжнародному рівні, відмінності у включенні його у національне законодавство впливають на практичну реалізацію принципу взаємності в ядерній безпеці, створюючи певну варіативність у його впровадженні. Водночас, невключення даного принципу обмежує ефективність ядерної безпеки, адже його відсутність в національному законодавстві може підірвати довіру між державами та зменшити їхню готовність до співпраці у сфері ядерного контролю. Спільна ядерна безпека вимагає координації зусиль різних держав у разі інциденту чи аварії. Без взаємності така координація може бути ускладнена через різні підходи до ядерної безпеки і регулювання. Таким чином, принцип взаємності допомагає створити єдиний правовий і регуляторний простір, що полегшує міжнародну співпрацю і підвищує загальну ефективність ядерної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р.: Електронний доступ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098
2. Конвенція про ядерну безпеку 1994 р.: Електронний доступ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023/page#Text
3. Conference on the revision of the Paris Convention and of the Brussels Supplementary Convention 2004. Available at: <https://www.oecd-nea.org/law/final-act-conference-revision-pc-bc.pdf>
4. Convention on Supplementary compensation for nuclear damage 1997. Available at: <https://www.iaea.org/sites/default/files/infcirc567.pdf>

5. Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy of 29 July 1960. Available at: https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_63387/paris-convention-status-of-reservations-declarations-and-notifications
6. Council Directive 2009/71/Euratom of 25 June 2009 establishing a Community framework for the nuclear safety of nuclear installations. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/71/oj>
7. Council Directive 2014/87/Euratom of 8 July 2014 amending Directive 2009/71/Euratom establishing a Community framework for the nuclear safety of nuclear installations. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/87/oj>
8. Explanatory report by the representatives of the contracting parties on the revision of the Paris Convention and the Brussels Supplementary Convention. Available at: <https://www.oecd-nea.org/law/final-act-conference-revision-pc-bc.pdf>
9. International Atomic Energy Agency (IAEA) (2023b) Update 146 – IAEA director general statement on situation in Ukraine. Available at: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-146-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>
10. Protocol to amend the Vienna Convention on civil liability for nuclear damage. Available at: <https://www.iaea.org/sites/default/files/infocirc566.pdf>

Науковий керівник: д.ю.н., професор Державного торговельно-економічного університету Мазаракі Н.А.

**Таран М.М.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри адміністративного права, 2 курс**

ЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Адміністративна процедура відіграє важливу роль у процесі євроінтеграції України, оскільки вона забезпечує уніфікованість та прозорість у взаємодії громадян та бізнесу з державними органами. Таке значення стає особливо актуальним з огляду на зобов'язання України наблизити своє законодавство до європейських стандартів. Адміністративна процедура включає правила, що регулюють поведінку органів влади у відносинах з приватними особами, надаючи правові гарантії дотримання їхніх прав та інтересів. Право на належне адміністрування в європейському праві є процедурним стандартом, який визначає вимоги до взаємодії органів влади з громадянами.

У преамбулі Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом визнано спільну історію і цінності України

та ЄС, а також європейські прагнення України [1]. Одним із головних принципів співпраці визначено належне урядування, яке включає дванадцять фундаментальних принципів, що частково відображають право на належне адміністрування. Це право, закріплене в Хартії основних прав ЄС [2], передбачає неупереджений і справедливий розгляд справ, право на висловлення думки, доступ до матеріалів справи, мотивування рішень, а також компенсацію завданої шкоди. Європейський парламент також висловив прагнення уніфікувати правила адміністративних процедур, що підтверджує важливість таких стандартів для країн ЄС і для України в її євроінтеграційних процесах.

Особливу увагу слід приділити адміністративному провадженню, яке є основним елементом у структурі адміністративної процедури. Воно охоплює етапи прийняття індивідуальних адміністративних актів, що є важливими для прозорості та передбачуваності дій адміністрації. У рамках провадження чітко визначені процесуальні права та обов'язки сторін, а також етапи прийняття рішень, що унеможлиблює свавілля у діяльності органів влади. Відповідно гарантує громадянам і бізнесу захист їхніх інтересів через стандартизовану процедуру, яку легко оскаржити в разі порушень [3, с. 193-194].

Адаптація законодавства України до стандартів ЄС є пріоритетною частиною інтеграційного процесу, і прийняття Закону «Про адміністративну процедуру» [4] є важливим кроком у цьому напрямку. Закон впроваджує право на належне адміністрування, надаючи громадянам низку гарантій: можливість участі у провадженні, доступ до матеріалів справи, механізми оскарження адміністративних актів тощо. Він також спрямований на публічних службовців, регламентуючи їх діяльність, встановлюючи антикорупційні запобіжники, правила дискреційних повноважень, однорівневість адміністративного оскарження та порядок вирішення компетенційних суперечок. Закон закріплює принципи адміністративної процедури, які не лише визначають порядок прийняття адміністративних актів, але й служать інструментом для розв'язання колізій у правозастосуванні. Проте, існує проблема узгодженості спеціальних законодавчих актів з

цими принципами. Наразі, зважаючи, що закон «Про адміністративну процедуру» вже діє більше 10 місяців вказані акти ще не були адаптовані до нових вимог.

Лише 10 жовтня 2024 р. Верховна Рада України ухвалила у другому читанні законопроект 10161 щодо змін у законодавстві для узгодження його з Законом України «Про адміністративну процедуру». Цей крок спрямований на впорядкування адміністративних правовідносин, усунення колізій із спеціальними законами та адаптацію українського законодавства до стандартів ЄС [5].

Європейські стандарти вимагають, щоб кожне адміністративне провадження відповідало певним критеріям: верховенству права, дотриманню принципу законності, праву на обґрунтування рішень, принципу гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні, гарантуванню ефективних засобів правового захисту. Такі вимоги передбачають підзвітність органів влади та дотримання прав приватних осіб, створюючи необхідну правову культуру. Для України це означає перехід на новий рівень адміністрування, що відповідає стандартам ЄС і сприяє зміцненню довіри між суспільством та владою.

Ключовим аспектом європейських стандартів адміністративної процедури є принцип забезпечення права особи на участь в адміністративному провадженні, закріплений у ст. 17 Закону України «Про адміністративну процедуру» [4]. Принцип гарантує право особи бути заслуханою адміністративним органом до ухвалення рішення, яке може негативно вплинути на її права, свободи чи законні інтереси. Особа має можливість надавати пояснення або заперечення, а також вимагати та подавати документи й інші докази для обґрунтування своєї позиції. Принцип відображає впровадження положень ст. 41 Хартії основних прав ЄС [2] та рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи щодо належного адміністрування [6], що підкреслює його важливість для захисту прав людини в процесі адміністративного розгляду [7].

Отже, адаптація адміністративної процедури в Україні до європейських стандартів є важливим кроком для зміцнення її інтеграції з ЄС, оскільки саме вона забезпечує дотримання прав та свобод громадян у їхніх відносинах з державними органами. Закон

України «Про адміністративну процедуру» [4] надає ключові правові гарантії, такі як право на участь у провадженні, доступ до матеріалів справи, та механізми оскарження рішень, що формує основи для прозорого та справедливого адміністрування. Особлива увага приділяється адміністративному провадженню, яке визначає стандарти прийняття адміністративних актів та гарантує передбачуваність дій влади. Застосування європейських принципів, таких як право на належне адміністрування, також передбачає створення правової системи, що запобігає зловживанням і свавіллям з боку адміністрації. Впровадження цього закону є вагомим кроком на шляху до побудови ефективної правової культури, спрямованої на зміцнення довіри між владою та суспільством і наближення до європейських стандартів управління, що відповідають засадам верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014, ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 24.10.2024).
2. EU Charter of Fundamental Rights: 26.10.2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (дата звернення: 24.10.2024).
3. Бойко І.В. Євроінтеграційний зміст і значення Закону України «Про адміністративну процедуру». *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2022. С. 190-198. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_1/29.pdf.
4. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 року № 2073-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. ст.50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
5. Рада ухвалила зміни до євроінтеграційного закону про адмінпроцедуру. *Вебсайт ukrinform*. 2024. Електронне видання. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-polytics/3914853-rada-uhvaila-zmini-doevrointegracijnogo-zakonu-pro-adminproceduru.html> (дата звернення: 24.10.2024).
6. Recommendation CM/Rec(2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration: *Adopted by the Committee of Ministers on 20 June 2007 at the 999bis meeting of the Ministers' Deputies*. URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805d5bb1%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805d5bb1%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}) (дата звернення: 24.10.2024).
7. Міністерство юстиції України провело пресконференцію присвячену вступу в силу Закону України «Про адміністративну процедуру» та значенню дії його положень для громадян та бізнесу. *Вебсайт azones*. 2023. Електронне видання. URL: <https://2.law/news/ministerstvo-yustitsiyi-ukrayiny-provelo-preskonferentsiyu->

prysvyachenu-vstupu-v-sylu-zakonu-ukrayiny-pro-administratyvnu-protседuru-ta-znachennyu-divyi-jogo-polozhen-dlya-gromadyan-ta-biznesu/ (дата звернення: 25.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун М.С.

**Чоботар Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри теорії і історії права**

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ В УКРАЇНІ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Підходи до розуміння категорії джерел права змінюються з часом відповідно до змін у суспільстві та цінностей громадян [1, с. 51]. Дослідження розвитку цих підходів може вказати на тенденції та трансформації у правовій системі кожної країни. Загалом, різні країни та юрисдикції мають різні підходи. Однак, ключовим є те, що сучасний світ стикається зі такими викликами сьогодення, як технологічні інновації, глобалізація та інші. Ці виклики можуть потребувати перегляду традиційних підходів до розуміння категорії джерел права і розробки нових, для вирішення сучасних проблем. Таким чином, аналіз таких підходів є важливим для вдосконалення існуючих правових систем, а в контексті України – важливим кроком на шляху до вступу України в Європейський Союз.

Підсумовуючи щодо визначення поняття категорії джерел права, слід зазначити, що більша частина науковців притримується думки, що відповідний термін слід розуміти як форму зовнішнього вираження й закріплення правових норм, що, в свою чергу, засвідчує їх загальнообов'язковість для всіх осіб [2, с. 16]. Тобто, змістовне значення поняття можна охарактеризувати таким чином, що воно обумовлює необхідність застосування, коли суспільні відносини потребують врегулювання. З джерела права суб'єкт правозастосовної діяльності узагальнює зміст правової норми, незалежно від того, чи мають джерела права обов'язкову силу або ні. Але використання обов'язкових джерел права, зокрема й

нормативно-правового акту є необхідним для обґрунтування та аргументації своєї юридичної позиції.

Слід розуміти, що в умовах євроінтеграційних процесів неможливо привести всі джерела права до єдиного знаменника, оскільки кожна правова система має свою унікальну природу і власне розуміння джерел права загалом, та нормативно правового акту зокрема. Причини існування таких розбіжностей, виходячи з загальних теоретичних положень теорії права можуть бути наступні:

1. Історія та культура: різні країни та юридичні системи мають власну історію, культуру та традиції. Ці фактори можуть впливати на те, які джерела права вони вважають більш або менш важливими. Наприклад, в країнах, де панує *common law*, судова практика може мати значно більший вплив на розуміння змісту відповідної категорії.

2. Політичні та суспільні цінності: різні країни та культури можуть мати свої політичні та суспільні цінності, які впливають на те, як вони формують своє право. Наприклад, країни, яка ставлять в пріоритет індивідуальні права та свободи громадян, може надавати більший статус законам, які ці права захищають, а отже, і формально-юридичному підходу.

3. Індивідуальні переконання та правова свідомість: власні думки правознавців, законодавців і суддів також впливають на їх розуміння категорії джерела права. Політичні зміни та зміни в доктрині можуть призвести до змін в правовій системі держави з огляду на те, яким джерелам права віддається перевага особам, що мають вплив на реформи.

4. Міжнародні фактори: різні країни під впливом міжнародних договорів і стандартів, що визначають, які джерела права вони мають враховувати, можуть вносити зміни в законодавство своєї країни. Зокрема, це стосується і України, яка взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів.

Проаналізовані причини до різниці у розуміннях категорії джерела права не є обмеженими, оскільки кожен науковець визначає їх на власний розсуд, обґрунтовуючи свою думку по-різному. Що стосується України, то юристи в континентальній

правовій сім'ї під джерелом права розуміють і матеріальні умови життя суспільства, і спосіб вираження державної волі у вигляді загальнообов'язкових правил поведінки, і вклад внутрішнього і міжнародного права в створення якої-небудь правової системи (історичні джерела права). Проте, незважаючи на різноманіття поглядів і підходів, в романо-германській правовій сім'ї, зокрема, і в Україні, домінує формально-юридичний підхід.

Список використаних джерел:

1. Мерник А., Чоботар Д. Підходи до розуміння категорії «джерела права». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 51-53. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/9>.
2. Дрішлюк А. Поняття джерела права та його форми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 15–19.

Науковий керівник: д.ю.н., доцентка, доцентка кафедри теорії і історії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мерник А.М.

**Холодов В.В.,
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
аспірант відділу теорії держави і права**

ПРОТИДІІ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ЗАГРОЗІ В УМОВАХ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА : ФУНКЦІЇ ЗДІЙСНЕННЯ

Нівелювання та превенція терористичних загроз в умовах міського середовища як процес діяльності органів державної влади та органів цивільного захисту сприяє охороні природних та похідних прав людини і громадянина, генерує безпеку останніх та схоронність їхніх матеріальних ресурсів.

Зазначений процес базується на використанні певних принципів. Академічне розуміння останніх та аналіз їхнього впровадження було здійснено іноземними та вітчизняними науковцями. Ми виділяємо праці таких вчених, як Дж. Коаффі, М. Мірза, К. Райс, А. Шмід, Р. Карбалльо; М. Гуцало, В. Ємельянова, Т. Гарасиміва, Ю. Данильченко та ін.

Серед функцій протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища котрі ми пропонуємо до огляду, водночас акцентуємо увагу на аналітично-інформаційній, профілактичній,

контрольно-наглядовій, оперативно-розшуковій, функції реагування, функції захисту критичної інфраструктури, а також правовій, освітньо-просвітницькій та міжнародній функціях. Зупинимося на останніх більш конкретизовано.

Так, аналітично-інформаційна функція включає збір, обробку та аналіз інформації про потенційні терористичні загрози. Вона через моніторинг соціальних мереж, відкритих джерел інформації, розвідувальних даних і результатів роботи агентурної мережі, що забезпечує виявлення осіб або груп, пов'язаних із терористичною діяльністю, а також формування прогнозів ризиків [1, 2].

Профілактична функція, в свою чергу, спрямована на попередження терористичних актів. Передбачає створення умов, за яких терористична діяльність стає неможливою або ускладненою, що базується на встановленні спеціальних процедур безпеки на об'єктах критичної інфраструктури, в аеропортах, на вокзалах, проведення масових інформаційних кампаній для громадян тощо [2, 3].

Контрольно-наглядова функція реалізується через здійснення державного контролю за дотриманням вимог безпеки, наприклад, щодо об'єктів з великим скупченням людей, громадського транспорту, критичної інфраструктури. Сюди також входить контроль за діяльністю організацій, що можуть використовуватися для фінансування тероризму, і моніторинг кордонів для попередження переміщення осіб, пов'язаних із терористичними групами [2, 3].

Оперативно-розшукова функція, в свою чергу, спрямована на виявлення та знешкодження терористичних груп або окремих осіб, що можуть становити загрозу, а реалізується правоохоронними органами через проведення оперативно-розшукових заходів, затримання підозрюваних осіб, профілактичні заходи серед уразливих груп населення [3].

Функція реагування забезпечує готовність до швидкого та ефективного реагування у разі терористичної атаки та включає організацію дій силових структур для нейтралізації терористів, евакуацію цивільних, надання першої допомоги потерпілим, а також забезпечення злагодженої роботи служб екстреної допомоги та правоохоронних органів [3].

Функція захисту критичної інфраструктури передбачає забезпечення безпеки об'єктів, що є основоположними для функціонування міста, таких як енергетичні установки, транспортні вузли, водопостачальні системи, медичні заклади, а процес її реалізації (впровадження) систематизується через посилення фізичної охорони, впровадження сучасних технологій безпеки та систем раннього попередження [3, 4].

Правова функція полягає у створенні і вдосконаленні нормативно-правової бази, що регламентує питання боротьби з тероризмом у міських умовах, включно із розробкою спеціальних законів та положень щодо терористичної діяльності, механізмів запобігання та відповідальності за тероризм, що забезпечує правову основу для всіх інших функцій [3, 4].

Освітньо-просвітницька функція, водночас, спрямована на підвищення обізнаності населення щодо протидії тероризму, навичок поведінки у кризових ситуаціях, а також сприяння громадській підтримці антитерористичних заходів, конкретизуючись через проведення інформаційних кампаній, тренінгів, навчальних програм у школах і серед населення, зокрема, з першої допомоги та поведінки при надзвичайних ситуаціях [3, 4].

Врешті-решт, міжнародна функція протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища включає обмін інформацією, спільні антитерористичні заходи, участь у міжнародних конференціях, навчаннях та програмах [3, 4]. Необхідність її застосування визначається тим, що в умовах глобалізації терористичні загрози часто перетинають національні кордони, тому співпраця з міжнародними організаціями та іншими країнами детермінує аспект підтримання геоглобального та транснаціонального правопорядку.

Отже, кожна із проаналізованих функцій протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища виконує важливу роль у забезпеченні ефективної протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища, а їхнє комплексне та злагоджене виконання допомагає знизити ймовірність терористичних актів і мінімізувати їхній вплив на населення і міську інфраструктуру.

Список використаних джерел:

1. Schmid, A. P. Terrorism Prevention: Conceptual Issues (Definitions, Typologies and Theories). ICCT. Vol. 1. 2023. 36 p.
2. Carballo, R. et al. The impact of terrorist attacks in cities on the relationship between tourists' risk perception, destination image and behavioural intentions. Cities. Vol. 119. 2021. Access mode : <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S026427512100281X>
3. Кириченко, О. та ін. Протидія терористичним актам в Україні : кримінально-правові та кримінологічні засади : монографія. Дніпровський гуманітарний ун-т. Дніпро. 2022. 181 с.
4. Стукаліна, О., Кулик, Л. Міжнародний досвід запобігання терористичним актам у великих містах. Publishing House «Baltija Publishing». Vol. 10. 2020. pp. 378-393.

Мосейчук Т.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри державного будівництва

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ДЕРЖАВИ

Утвердивши курс на європейську інтеграцію, Україна робить стрімкі та важливі кроки для приведення власного законодавства та механізмів його реалізації у відповідність стандартам Європейського Союзу. Проте підтримання територіальної цілісності, як незмінного критерію готовності вступу України до Європейського Союзу, наразі під загрозою через повномасштабну війну в Україні, окупацію та анексію її територій. Крім того, це унеможливує реалізацію ряду демократичних процедур – проведення виборів, як загальнодержавних, так і місцевих, референдумів, внесення змін до Конституції тощо.

Територіальна цілісність держави є похідною від її суверенітету. Стаття 2 Конституції України закріплює недоторканність території країни [1]. Відповідно до Статуту ООН і міжнародних договорів примусове відчуження, захоплення або відторгнення території суверенних держав забороняється. Існують деякі випадки набуття території іншої держави, наприклад, шляхом купівлі/продажу (як це було з Аляскою, Філадельфією, Луїзіаною в США), добровільної передачі після воєн або завоювання [2, с. 4].

Захоплення території пов'язане з правом на ведення війни (*jus ad bellum*), яке з XVIII століття поступово обмежувалося і було повністю заборонене Паризьким пактом 1928 року. Це підтверджується Статутом Нюрнберзького трибуналу та Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 1946 року. Таким чином, посягання на територіальну цілісність іншої держави є неприпустимим згідно з міжнародним правом.

Статут ООН та інші міжнародні угоди, в тому числі Паризька хартія для нової Європи (1990), закріплюють принципи відмови від застосування сили чи загрози силою проти територіальної цілісності будь-якої держави. При цьому анексія та насильницькі дії щодо території держави засуджуються з боку Європейського Союзу та тягнуть за собою введення санкцій на країни, що таке посягання вчиняють.

Міжнародне публічне право та право ЄС визначає відокремлення територій, на яких існує демократичний порядок, як таке, що суперечить їхній правовій системі, та надає пріоритет гарантуванню територіальній цілісності держав. Вони не визнають право на самовизначення територій, якщо це супроводжується діями, спрямованими на повне або часткове підірвання територіальної цілісності суверенних держав, де уряд представляє все населення, що проживає на цій території, незалежно від раси, віросповідання чи кольору шкіри. У Резолюції 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї від 24 жовтня 1970р. підкреслено: при реалізації принципу рівності і самовизначення народів слід керуватися тим, що «ніщо не повинно тлумачитися як таке, що санкціонує або заохочує будь-які дії, які вели б до розчленування або до часткового або повного порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних і незалежних держав...». Принципи територіальної цілісності та непорушності кордонів закріплені і в інших міжнародно-правових документах. У Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р. серед іншого наголошено: держави-учасниці розглядають як непорушні всі кордони одна одної, як і кордони усіх держав в Європі.

Інтеграція є головною метою та основоположною філософією Європейського Союзу. Основне завдання полягає в об'єднанні

громадян, інтеграції економік, усуненні кордонів, скороченні відстаней та об'єднанні зусиль задля спільного європейського добробуту. Стаття 1 Договору про Європейський Союз говорить про це, коли йдеться про «все тісніший Союз» [3]. Саме інтеграція, а не розкол, дозволила Європі досягти найдовшого в її історії періоду миру і процвітання; історії, яка до початку процесу інтеграції була позначена найбільш жорстокими війнами, що призвели до мільйонів смертей.

Європейський Союз є «спільнотою верховенства права», заснованою правовими державами. Поважання верховенства права разом з правами та свободами, властивими демократії, є необхідними умовами для того, щоб держава могла стати членом цього Союзу. Договір про Європейський Союз у статті 4.2 закріплює повагу до конституційних систем держав-членів, зазначаючи, що «Союз поважає рівність держав-членів перед Договорами, а також їхні національні ідентичності, властиві їхнім фундаментальним структурам, політичним і конституційним, включаючи регіональне та місцеве самоврядування. Він поважає їхні основні державні функції, включаючи забезпечення територіальної цілісності держави [...]» [3].

Суверенна держава самостійно реалізує територіальні права, які в європейській правовій доктрині охоплюють: право здійснювати юрисдикцію (повну або обмежену) над усіма індивідами, які перебувають на її території, контролювати їх і примушувати до деяких дій, навіть негромадян; право повного контролю над землею і ресурсами в своїх кордонах, що не належать до приватної власності; право встановлювати податки і регулювати економічну діяльність приватних осіб, які перебувають на території держави; право контролювати або забороняти рух через свої кордони; право обмежувати або забороняти поділ державної території.

Будь-який прояв сепаратизму або зовнішнє втручання у внутрішні справи держав-членів суперечать інклюзивній суті Європейського Союзу. З моменту свого створення Союз завжди підтримував і захищав цю інтеграційну природу через дотримання положень договорів і норм міжнародного права. Європейська Комісія в рамках контролю за виконанням Договорів неодноразово

підкреслювала, що будь-яка територія, яка проголошує та здобуває незалежність від держави-члена, автоматично втратить статус країни-члена ЄС.

Згідно з Гельсінським Заключним актом 1975 року територіальні кордони в Європі вважаються непорушними, що фактично означає, що зміна кордонів може відбуватися тільки мирним шляхом, за взаємною згодою всіх зацікавлених сторін. Цей принцип був закладений для забезпечення стабільності та миру на континенті, враховуючи трагічний досвід численних конфліктів минулого. У світлі цього акту Європейський Союз підкреслює важливість дотримання міжнародних угод і норм, які регулюють територіальні відносини.

Всі держави, які беруть участь у Гельсінському процесі, зобов'язані поважати територіальну цілісність одна одної, що фактично означає уникнення застосування сили або загрози силою, що є важливим елементом забезпечення стабільності в Європі. У випадках виникнення конфліктів ЄС акцентує увагу на мирному врегулюванні через переговори та дипломатичні засоби, що дозволяє запобігти ескалації насильства. Таким чином, Гельсінський Заключний акт слугує важливим орієнтиром для сучасних міжнародних відносин і забезпечує основи для мирного співіснування держав у Європі. Усі ці принципи підкреслюють прагнення до стабільності і безпеки, які є ключовими для розвитку Європейського Союзу [4].

Таким чином, можемо визначити п'ять базових складових європейських стандартів забезпечення принципу територіальної цілісності: непорушність кордонів; відмова від застосування сили; пріоритет мирного врегулювання конфліктів; повага до національних конституцій та структур; виключення зі складу Європейського Союзу територій, що набули статус незалежної країни (відділилися від країни-члена ЄС).

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 23.10.2024).
2. Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Захист державного суверенітету, територіальної цілісності і безпеки народу в епоху глобалізації (на прикладі сучасних проблем в Україні). *Захист суверенітету, територіальної цілісності і національної безпеки як спільна справа держави та Українського народу:*

матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 березня 2023р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: ТОВ «Видавничий дім АртЕк», 2023. С. 4–5.

3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір Європ. Союзу від 07.02.1992 : станом на 25 берез. 1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 23.10.2024).

4. Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі: Акт Організації Об'єднаних Націй від 01.08.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text (дата звернення: 23.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету Ярослава Мудрого Бодрова І.І.

Мороз В.О.,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, 4 курс

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В УКРАЇНІ

Впровадження міжнародних стандартів у різні сфери суспільного життя України є важливим етапом інтеграції країни до світової спільноти. Це стосується не лише економіки, але й соціальної політики, права, освіти, охорони здоров'я та інших ключових напрямків. В умовах глобалізації та стрімкого розвитку міжнародних відносин Україні необхідно адаптувати свої законодавчі та інституційні системи до міжнародних норм і стандартів, що, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня правозахисту, економічної стабільності та соціальної справедливості [1].

Міжнародні стандарти – це набори правил, рекомендацій і норм, які розробляються міжнародними організаціями з метою уніфікації та гармонізації практик у різних сферах. Вони визначають найкращі практики, що базуються на досвіді інших країн, та забезпечують основи для розвитку національного

законодавства. Міжнародні стандарти сприяють підвищенню рівня правозахисту та інтеграції до світового співтовариства, що підкреслюється у дослідженнях В. Кушніра [2, с. 45]. У своїй роботі автор акцентує увагу на тому, що міжнародні стандарти виступають не лише як засіб уніфікації, а й як важливий інструмент впровадження правових норм, що формують цивілізоване суспільство.

Значення міжнародних стандартів полягає в тому, що вони сприяють розвитку інститутів демократії та прав людини, підвищують конкурентоспроможність національної економіки, полегшують інтеграцію до міжнародних організацій і допомагають у вирішенні соціальних, економічних та екологічних проблем. Таким чином, адаптація міжнародних норм стає важливим фактором для забезпечення стабільного розвитку країни.

У сфері правозахисту реалізація міжнародних стандартів є пріоритетним напрямком. З моменту підписання Європейської конвенції про захист прав людини в 1997 році Україна зобов'язалася забезпечувати та захищати права своїх громадян відповідно до міжнародних норм. Дослідження О. Мартиненко показують, що реформи у сфері правосуддя, які ґрунтуються на міжнародних стандартах, мають на меті покращення доступу до правосуддя та підвищення рівня правової свідомості населення [3, с. 78]. Аналізуючи цей аспект, важливо відзначити, що впровадження стандартів є не лише технічним питанням, але й культурним, оскільки включає зміни в суспільній свідомості щодо прав людини та їх захисту.

Впровадження міжнародних стандартів у сфері економіки також сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств на світовій арені. Адаптація стандартів ISO та інших міжнародних норм веде до підвищення якості продукції та послуг, що є важливим чинником для залучення інвестицій, як зазначає О. Коваль у своїх дослідженнях [4, с. 112]. Це дослідження підкреслює, що впровадження стандартів допомагає не лише підвищити якість продукції, але й покращити імідж країни на міжнародній арені, що, в свою чергу, може позитивно вплинути на економічний розвиток.

Соціальна політика в Україні також підпадає під вплив міжнародних стандартів. Дослідження О. Бойко акцентують увагу на важливості адаптації міжнародних стандартів у сфері захисту прав жінок, дітей та вразливих груп населення, що допомагає покращити систему соціального захисту та забезпечити рівність можливостей для всіх громадян [4, с. 65]. Оцінюючи це питання, можна стверджувати, що реалізація міжнародних норм у соціальній політиці є ключем до забезпечення соціальної справедливості та підвищення рівня добробуту населення.

Впровадження міжнародних стандартів в Україні є складним, але необхідним процесом для забезпечення стабільного розвитку країни. Реалізація міжнародних норм у сфері правозахисту, економіки та соціальної політики може суттєво поліпшити рівень життя населення та сприяти інтеграції України в світове співтовариство. Подальший аналіз і моніторинг впровадження цих стандартів залишаються важливими для оцінки їх ефективності та впливу на розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Кушнір В. Міжнародні стандарти та їх вплив на розвиток українського суспільства. Науковий вісник, 2021.
2. Мартиненко О. Реформа правосуддя в Україні: міжнародні стандарти та їх реалізація. Юридичний журнал, 2020.
3. Коваль О. Економічні аспекти впровадження міжнародних стандартів в Україні. Економічний вісник, 2022.
4. Бойко О. Соціальна політика України: міжнародні стандарти та їх адаптація. Соціальні дослідження, 2023.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ Марієнко А.О.

**Андрєва У.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет міжнародного
та європейського права, 4 курс, 3 група**

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЗАСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ В США ТА КАНАДІ

Медіація є важливим інструментом позасудового врегулювання спорів як у США, так і в Канаді. У цих країнах медіація широко застосовується як ефективний спосіб вирішення конфліктів у різних сферах, включаючи сімейні, комерційні, цивільні та кримінальні справи.

Більшість науковців у своїх працях основним методом альтернативного вирішення спору виділяють медіацію – ефективний спосіб врегулювання спору через посередника, який не є представником публічної влади, не виконує функцій судді та не приймає остаточного рішення. Світова практика свідчить, що медіація є більш ефективною, ніж звернення до суду. Суд вважається останньою інстанцією, на яку посилаються сторони конфлікту, якщо посередництво не могло його вирішити.

Це є відносно нове поняття для України, проте станом на 16 липня 2021 року відбулось прийняття Закону України «Про медіацію». У якому зазначено, що медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

Сама процедура базується на принципах взаємної згоди сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

Медіація – дуже популярна форма врегулювання суперечок у США. Так будь-який суперечка у бізнесі, політиці чи сім'ї не проходить без серйозних переговорів процес. Основна роль посередника – забезпечити контакт між сторонами конфлікт,

допоможіть їм сконцентруватися увага до реально існуючих аспектів спору та запропонувати варіанти вирішення проблеми.

У глобальній дипломатичній практиці використання медіаційних методів для вирішення міжнародних конфліктів відоме вже протягом тривалого часу, хоча змішаних результатів. Історія містить безліч прикладів, які демонструють, наскільки важливим для успіху медіаторів є дотримання базових принципів медіації, таких як нейтральність і відсутність тиску на сторони. Ці принципи, які є важливими для класичної дипломатії, не можуть бути порушені навіть віддалено.

Наприклад, в квітні 1982 року адміністрація США намагалася використати медіацію для врегулювання конфлікту між Великою Британією та Аргентиною. Держсекретар США проводив окремі переговори з кожною зі сторін. Проте, США не змогли залишитися нейтральними, оскільки вони більше цінували відносини з Лондоном, ніж з Буенос-Айресом. Це стало відомим Аргентині, що призвело до неуспіху медіаційних зусиль США.

У Сполучених Штатах існує широкий спектр організацій, що займаються медіацією, включаючи приватних медіаторів, медіаційні центри та установи, а також судові медіаційні програми. Багато штатів мають законодавчі акти, які підтримують медіацію в різних сферах життя.

Зокрема, американські адвокати використовують медіацію як основу своєї юридичної практики, ставлячи клієнта в центр уваги під час консультування. Під час співбесіди з клієнтом адвокати стараються зібрати персональну інформацію та факти, необхідні для прийняття остаточного рішення та фактичної підтримки клієнта.

Важливо звернути увагу на досвід юридичної клініки Університету Лойоли в Чикаго, Іллінойс, США, яку автор мала можливість відвідати і з якого можна позичити деякі ідеї для правничих клінік в Україні. Ця юридична клініка має 30-річний міжнародний досвід роботи. Мета її функціонування полягає у навчанні студентів і наданні правової допомоги бідним людям. Вона складається з трьох окремих підрозділів, які співпрацюють між собою: Юридична клініка у справах сімейних, Юридична

клініка у справах ведення бізнесу, Юридична клініка у справах оподаткування.

Система судової практики в США спрямована на те, щоб більшість спорів вирішувалася добровільно перед судовим засіданням. Судді можуть припинити процес судового розгляду та рекомендувати сторонам звернутися до медіатора. Без участі медіаторів у сферах економіки, політики та бізнесу у цій країні майже не відбувається жодних серйозних переговорів. Зокрема, видання зосереджені на тематиці медіації та розглядають її проблеми.

У Канаді також існує широкий спектр медіаційних служб, включаючи державні програми, приватні організації та медіаційні асоціації. У багатьох провінціях і територіях Канади медіація широко використовується в системі правосуддя для вирішення цивільних, сімейних та комерційних суперечок. Деякі приклади успішного застосування медіації в Канаді: спір між урядом Канади та корінними народами щодо земельних претензій був вирішений за допомогою медіації; спір між двома компаніями щодо порушення авторських прав був вирішений за допомогою медіації.

Медіатори в обох країнах зазвичай проходять спеціалізовану підготовку та сертифікацію, щоб забезпечити якісне вирішення конфліктів. Процес медіації може включати зустрічі сторін з нейтральним посередником, який допомагає їм знайти взаємовигідне рішення без необхідності участі у судових процедурах.

У цій системі медіації успіх зазвичай залежить від готовності сторін співпрацювати та активно шукати рішення. Медіатори допомагають сторонам вислухати одне одного, зрозуміти інтереси і потреби кожного, та знайти рішення, яке враховує ці інтереси. Цей процес може призвести до швидкого та ефективного вирішення спору, що часто задовольняє обидві сторони і витрачає менше ресурсів, ніж судовий процес.

Список використаної літератури:

1. Про медіацію: Закону України № 1708-IX від 07.09.2021 [URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877)
2. Дядченко С. В., Колокольна Н. С. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика *Юридичний науковий журнал* №2. 2020 С.118-121

3. Логуш Л. Міжнародна практика застосування медіації в діяльності юридичних клінік в Україні: *підприємство, господарство і право* В.6 2021р. С. 221-226
4. Подковенко Т. О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права*. Актуальні проблеми правознавства Випуск 1. 2016 р. С. 26-31.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімов К.Г.

**Євсєєв Ю.О.,
Кам'янець – Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
історичний факультет, 1 курс, магістр**

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ

Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України, має ряд складових і різноспрямованих наслідків. З одного боку, російська збройна інтервенція де-факто прискорила євроінтеграційні процеси в Україні, сприяла проєвропейському об'єднанню нації. Війна призвела до масової «вестернізації» українського суспільства і вкоренила ідею безальтернативності та незворотності руху до ЄС.

Водночас зміцнилася солідарність Києва і Брюсселя у протистоянні країні-агресору. Рішення щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС є свідченням консолідації країн-членів Євросоюзу на українському напрямі, відповіддю об'єднаної Європи на неоімперську загарбницьку політику Росії. Це рішення мало політико-безпековий характер, оскільки Україна захищає ЄС від континентальної експансії Кремля, і фактично від української армії нині залежить політичний лад і майбутнє Євросоюзу. У цьому головна значимість української євроінтеграції для ЄС і головна відмінність від інших претендентів на вступ - Молдови, Грузії, балканських країн.

Отримання вказаного статусу вимагає від керівництва держави пошуку додаткових інструментів імплементації рішень,

спрямованих на забезпечення успішності євроінтеграційного процесу. Зважаючи на потребу постійної взаємодії з внутрішньою та зовнішньою громадськістю, домінування в ЄС практик відкритості та партнерського діалогу доцільним є залучення ресурсного потенціалу саме стратегічних комунікацій. Загалом стратегічні комунікації спрямовані на усвідомлення громадськістю цінностей та політики держави, активізацію залучення ресурсного потенціалу стейкхолдерів до реалізації ключових стратегій державного розвитку та національних інтересів у цілому [12].

Варто відмітити, що Україна усвідомила необхідність та важливість стратегічних комунікацій ще в 2014 році, з початком російської агресії. Тому, наша держава першою закріпила поняття стратегічні комунікації у державних документах – Воєнній доктрині України [10], Доктрині інформаційної безпеки України [11] та Стратегії інформаційної безпеки України [8]: Стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави. У розвитку стратегічних комунікацій на національному рівні Україна

З метою покращення координації європейської і євроатлантичної інтеграції та розвитку стратегічних комунікацій наприкінці квітня 2016 року вперше в історії України у складі Уряду було створено посаду віцепрем'єр-міністра з європейської та євроатлантичної інтеграції [9].

Практично одразу після того, як з 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію між Україною та ЄС повністю набула чинності, у жовтні того ж року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки, щорічно схвалюються плани заходів з її імплементації. «Масштабність процесу європейської інтеграції України та впровадження положень Угоди про асоціацію, вплив цих процесів на життя кожного громадянина робить необхідним проведення потужної роз'яснювальної та комунікаційної роботи», - сказано у цій Стратегії. Одним із пріоритетних завдань визначено

«протицію дезінформації, спрямованій на дискредитацію відносин України з ЄС та майбутнього членства України в ЄС» [5].

Зазначимо, що 09 грудня 2022 року було схвалено Кабінетом міністрів України Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на період до 2026 року. Головна мета полягає в утвердженні в українському і європейському суспільстві свідомої підтримки набуття повноправного членства України в Європейському Союзі, інтеграції в європейській економічній, культурній і політичній простір та здійснення внутрішніх реформ і перетворень, спрямованих до вільного, справедливого, демократичного, успішного суспільства, що спирається на європейські цінності: гідність, рівність, права людини, верховенство права, свободу та демократію [6]. Під час 20-го Саміту Україна-ЄС, який відбувся 9 липня 2018 року у Брюсселі, було досягнуте спільне рішення посилити роботу зі стратегічних комунікацій. Розвиток такої співпраці був конкретизований під час засідання Ради асоціації 17 грудня 2018 року. Ключовими інституціями ЄС з реалізації цих рішень є Представництво України в ЄС та Консультативна місія ЄС в Україні, які зосереджуються на поширенні інформації про ЄС, розвитку урядових структур у сфері стратегічних комунікацій, посиленні їхньої комунікації з неурядовими інституціями, а також безпекових структур з населенням, та протидії дезінформації [7].

Співпраця між Україною та ЄС у протидії дезінформації та пропаганді розпочалась дещо раніше. Для вирішення цих питань команда East StratCom Task Force ще у 2015 році створила неформальну робочу групу з урядом України для допомоги з визначенням стратегічних комунікацій та запровадила ініціативу щодо підтримки українських ЗМІ. EUvsDisinfo — це головний проект робочої Європейської служби зовнішніх дій. Головне завдання даного проекту, це краще прогнозування та реагування на поточні кампанії дезінформації Російської Федерації, які впливають на Європейський Союз, його держави-члени та країни спільного сусідства. Аналіз веб-сайту цієї групи ЄС показує, що велика частина розвінчувань російської пропаганди припадає на факти, що стосуються України [4]. У січні 2019 року міністри закордонних справ країн ЄС обговорили розвиток співпраці у цій сфері з

міжнародними організаціями та іншими країнами, включаючи Україну [7].

Представництво Європейського Союзу в Україні в інформаційній сфері зосереджує зусилля на: поширенні інформації про ЄС та його співпрацю і допомогу Україні; налагодженні сталої комунікації з громадянським суспільством; оперативному висвітленні подій та рішень в ЄС; підтримці свободи медіа. Зокрема, Представництво ЄС створило систему онлайн-консультацій з представниками громадянського суспільства та розробило Дорожню карту ЄС для взаємодії з громадянським суспільством в Україні [1].

Варто відмітити три рівні імплементації стратегічних комунікацій у політичній сфері: стратегічний, практичний, оперативно-тактичний.

На стратегічному рівні відбувається формування євроінтеграційного порядку денного, що здійснюється Президентом України, представниками його Офісу, а також іншими владним структурами. [10].

Можна констатувати, що активізації включеності у міжнародний порядок денний питання євроінтеграції України сприяв відчайдушний спротив українського народу російській повномасштабній агресії. По-перше, ведення оборонної операції та планування наступальних дій, готовність відстоювати такі цінності, як свобода, незалежність, права людини – все це спонукало очільників ЄС до публічного визнання права українського народу бути частиною європейського життєвого простору. По-друге, керівництво України також активізувало політико- комунікативну діяльність, спрямовану на внутрішню та зовнішню громадськість, з метою формування тематичного інформаційного контенту та необхідного емоційного фону сприйняття інформації про боротьбу України за цінності свободи, миру та демократії всієї Європи.

Відтак із стратегічного рівня відбувається перехід до практичного рівня реалізації стратегічних комунікацій. Він передбачає включеність політичних суб'єктів у формування ключових інформаційних повідомлень, вибір інструментарію політико комунікативної діяльності та каналів комунікації з громадськістю. У цьому контексті використовується такий

політико-технологічний інструментарій: 1) зв'язки із громадськістю, а саме організація спеціальних подій та комплексна взаємодія зі ЗМІ; 2) публічна дипломатія, а саме партнерський діалог і співробітництво із стейкхолдерами у різних форматах; 3) проведення тематичних інформаційних кампаній [13].

На офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів у розділі «Євроінтеграція» розміщується актуальна інформація для громадськості відносно таких напрямів діяльності, як виконання Угоди про асоціацію та синхронізація законодавства держави з правовим полем ЄС. Також постійно оновлюється новинна стрічка відносно тематичних подій та заходів, до яких долучається Україна у контексті євроінтеграційного процесу [2].

За підтримки ЄС у межах Проекту «Підтримка впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» створено веб-сайт «Євроінтеграційний портал». На ньому розміщується систематизована інформація про напрямки діяльності Президента, Прем'єр-міністра та інших посадових осіб України, а також спеціальні тематичні події, що організовуються у контексті реалізації євроінтеграційного порядку денного [3].

Оперативно-тактичний рівень організації стратегічних комунікацій передбачає синхронізацію розповсюдження змісту інформаційних повідомлень і моніторинг зворотного зв'язку. Можна констатувати, що в умовах воєнного часу інформаційні повідомлення стосовно процесів євроінтеграції систематично розповсюджуються на національному, регіональному та місцевому рівнях управління за допомогою різних каналів комунікації. Зміст вказаних повідомлень синхронізовано з визначеним керівництвом держави внутрішнім порядком денним. Водночас є суттєва проблема із забезпеченням інформування населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях та зазнає інформаційно-психологічного впливу з боку держави-агресора [10].

Відзначимо, що Україна розвиває та поглиблює ресурсний потенціал стратегічних комунікацій для активізації євроінтеграційних перспектив нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Європейський Союз затвердив Дорожню карту для взаємодії з громадянським суспільством України <https://euprostit.org.ua/stories/141282>
2. Посилання на офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів, розділ

- «Євроінтеграція» <https://www.kmu.gov.ua/tag/yevrointegraciya>
3. Посилання на веб-сайт «Євроінтеграційний портал» <https://eu-ua.kmu.gov.ua/shlyahdoEU>
  4. Посилання на сайт робочої групи East StratCom <https://euvsdisinfo.eu/>
  5. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018— 2021 роки, Розпорядження від від 25 жовтня 2017 р. № 779-р <https://www.kmu.gov.ua/npas/250383204>
  6. Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, Розпорядження від 09 грудня 2022 р. № 1155-р <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-komunikatsii-z-pytan-ievropeiskoi-intehratsii-ukrainy-na-period-do-2026-t91222>
  7. Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва Україна – ЄС – НАТО в сучасних умовах. Центр глобалістики «Стратегія ХХІ». Київ. 2019. 30 с.
  8. Стратегія інформаційної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
  9. Стратегічні комунікації для безпекових і державних інституцій : практичний посібник / [Л. Компанцева, О. Заруба, С. Череватий, О. Акульшин; за заг. ред. О. Давліканової, Л. Компанцевої]. Київ: ТОВ «ВІСТКА», 2022. 278 с.
  10. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» № 555 / 2015 від 24.09.2015. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>
  11. Указ Президента України «Про Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України”» № 47 / 2017 від 25.02.2017. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
  12. Хорішко Л. С. Стратегічні комунікації України в контексті євроінтеграції. Політикус: наук. журнал. 2022. Спецвипуск. С. 106–111. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/16481>
  13. Strategic Communications and National Strategy. Chatham House Report. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911stratcomms.pdf>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри археології, спеціальних історичних і правничих дисциплін Кам 'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Семенюк-Прибатень А.В.

**Ревенко О.В.,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
к.екон.н, доцент кафедри економіки
підприємства та організації бізнесу**

**Сотникова А.В.,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
Навчально-науковий інститут економіки і права, 3 курс**

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ

Адаптація законодавства України до європейських стандартів є одним з ключових аспектів процесу європейської інтеграції. Цей крок передбачає не лише приведення національної правової бази у відповідність до вимог Європейського Союзу, а й здійснення фундаментальних системних реформ, що охоплюють усі сфери суспільного життя. Для України це непростий, але потрібний процес, який є ключовою умовою подальшої інтеграції в європейське співтовариство.

Війна в Україні стала справжнім викликом для адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Цей конфлікт вимагає негайних змін у законодавстві, що регулює сферу безпеки, оборони та прав людини. Уряд має оперативно вносити зміни до чинних актів або ж приймати нові закони, але нестабільність та конфлікт інтересів ускладнюють цей процес. Крім того, війна підкреслює важливість співпраці між різними органами влади для ефективної реалізації нових нормативних актів. Однак ці виклики також створюють нові можливості для проведення реформ у правовій системі, сприяючи інтеграції з європейським правом.

Одним із перших і найважливіших викликів є завдання адаптації правової бази України до вимог ЄС. Угода про асоціацію зобов'язує Україну прийняти значну кількість європейських нормативних актів. Це потребує як внесення змін до чинних законів, так і розробки нового законодавства, яке відповідатиме

стандартам ЄС. Цей процес є досить важким, оскільки пов'язаний з необхідністю узгодження інтересів різних верств суспільства та політичних сил. Недостатня єдність між урядом, парламентом та організаціями громадянського суспільства часто уповільнює реалізацію реформ [1].

Проблема також полягає в тому, що законодавство не завжди встигає відображати швидкі зміни у суспільних відносинах. Закони часто адаптуються до нових вимог із запізненням, що призводить до розриву між юридичними нормами та реальними потребами суспільства. Це створює правовий хаос, сприяючи появі альтернативних джерел права, таких як судова практика або міжнародні угоди. Така ситуація ускладнює процес адаптації законодавства до сучасних потреб.

Ще одним із важливих елементів процесу є децентралізація, яка дає більше повноважень місцевим громадам. Це створює нові можливості для укладення нормативно-правових договорів, що дозволяють сторонам самостійно регулювати свої взаємини, не очікуючи змін на рівні центральної влади. Ця практика активно застосовується в умовах місцевого самоврядування, де громади різних рівнів укладають угоди для захисту своїх інтересів [2].

Також одним із найсерйозніших викликів на шляху до адаптації українського законодавства є боротьба з корупцією. Європейські стандарти спрямовані на забезпечення прозорості в урядуванні та контролю за використанням публічних ресурсів. Україна, з її історичною проблемою корупції, повинна докласти значних зусиль для того, щоб подолати ці проблеми. Це включає створення незалежних антикорупційних органів, удосконалення системи публічних закупівель та реформування судової системи для забезпечення її незалежності.[3]

Незважаючи на створення Національного антикорупційного бюро України та інших органів, проблема корупції залишається серйозною перешкодою на шляху до євроінтеграції. Боротьба з нею є не лише вимогою ЄС, але й умовою створення прозорого бізнес-середовища, що є критично важливим для залучення іноземних інвесторів.

Адаптація українського законодавства до стандартів ЄС відкриває перед Україною нові економічні можливості.

Насамперед, це стосується підвищення привабливості країни для іноземних інвесторів. Впровадження прозорих правил ведення бізнесу та стабільного правового середовища дозволить залучити капітал у різні галузі економіки. Європейські інвестори, які бачать стабільність і прогнозованість, будуть охоче вкладати кошти у розвиток українського ринку.

Крім того, інтеграція з європейським ринком може сприяти підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств. Впровадження європейських стандартів якості продукції дає можливість українським виробникам виходити на нові ринки з сучасними технологіями та товарами, що відповідають високим вимогам ЄС.

Ще однією значною перевагою адаптації законодавства є покращення якості життя українців. Впровадження європейських стандартів у сферах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та інфраструктури дозволить значно покращити ці галузі. Адаптація законодавства стане каталізатором для реформ у цих сферах, що позитивно вплине на добробут громадян. Зокрема, покращення системи охорони здоров'я та соціального забезпечення сприятиме підвищенню рівня соціальної захищеності населення. Це також дозволить зменшити нерівність у суспільстві та зміцнити довіру громадян до власної держави [4].

Стратегічного значення в умовах дії воєнного стану в Україні набуває імплементація податкового законодавства. У Плані України до 2030 року, що складено відповідно до Регламенту ЄС 2024/79, містяться лише напрямки проведення відповідних реформ і немає конкретного інструментарію для їх реалізації [5, С. 135], а від цього безпосередньо залежать результати запланованої реформи.

Процес адаптації законодавства також створює нові можливості для співпраці з країнами-членами ЄС. Це відкриває шлях для обміну досвідом, кращими практиками та технологіями, а також сприяє розвитку міжнародних партнерств. Крім того, гармонізація законодавства дозволить Україні активніше брати участь у європейських програмах і проектах, що сприятиме її економічному та соціальному розвитку.

Можна зробити висновок, що адаптація українського законодавства до стандартів ЄС є важливим кроком на шляху до європейської інтеграції. Хоча цей процес і стикається з багатьма викликами, такими як узгодження інтересів різних груп та боротьба з корупцією, він відкриває значні можливості для розвитку України.

Адаптуючи своє законодавство, країна може сформувати стабільне бізнес-середовище, що сприятиме залученню іноземних інвестицій та покращенню якості життя своїх громадян шляхом підвищення стандартів у соціальних сферах. Успішна реалізація цього процесу вимагатиме зусиль усіх зацікавлених сторін: уряду, громадянського суспільства та бізнесу, і стане основою для побудови сучасної та конкурентоспроможної держави.

Список використаних джерел:

1. Голос України: Комітет з питань інтеграції України до ЄС розглянув два законопроекти, які стосуються відновлення України від 23.08.2024 р. URL: <http://www.golos.com.ua/article/379581>.
2. Децентралізація: Європейська інтеграція громад URL: <https://decentralization.ua/european>.
3. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС від 17.06.2022 р. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3790.
4. Урядовий портал: Соціальна сфера – реформи в дії від 28.12.2017 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/socialna-sfera-reformi-v-diyi>.
5. Ivanov Yu., Karpova V., Revenko O. European support Ukraine facility: problems and challenges // Proceedings of the VI International Conference on European Dimensions of Sustainable Development, May 15 – 17, 2024. Kyiv: NUFT, 2024. P. 135.

**Довгозвяга О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс**

ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОІНТЕГАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна завдає невимовних страждань українському населенню. У Версальській декларації [1], яка була прийнята 11 березня 2022 року, європейські лідери звинуватили РФ та її спілняка Білорусію в повній відповідальності за цю загарбницьку війну проти незалежної європейської держави, а винні

відповідатимуть за свої злочини, включаючи невибіркове націлювання на цивільних осіб і цивільні об'єкти. Вторгнення також спричинило найбільшу в Європі кризу біженців з часів Другої світової війни [2, с. 401].

Досвід євроінтеграції України в умовах війни має унікальний характер. Захищаючи східний фланг ЄС і НАТО від збройної російської інтервенції, потерпаючи від колосальних людських і фінансово-економічних втрат, країна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, продовжує проєвропейські реформи в різних сферах, поглиблює секторальне співробітництво з Брюсселем, виконує на практиці положення Угоди про асоціацію і рекомендації Єврокомісії.

Процес вступу України до Європейського Союзу досягнув своєї кульмінації в безпрецедентних умовах повномасштабного збройного вторгнення російської федерації в Україну та пов'язаних з цим вторгненням збитків і людських втрат. ЄС продемонстрував свою рішучість інтегрувати постраждалу від війни країну шляхом винятково швидкого схвалення заявки України на членство та надання їй статусу кандидата в червні 2022 року. У цілому, Україна демонструє успішність у виконанні як основних 7 Рекомендації Європейської Комісії, так і 4 додаткових Рекомендацій, що дає право очікувати на позитивну оцінку Європейської Комісії щодо виконання нашою державною додаткових вимог у рамках рекомендацій ЄК щодо заявки України на членство [3].

Нинішня фаза євроінтеграції обумовлена комплексом різновекторних факторів, викликів і загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, серед яких можна виокремити турбулентність і непередбачуваність світових політико-економічних процесів, зростаючу конфронтацію між світовими центрами впливу, накопичення кризових явищ на теренах ЄС, внутрішні українські проблеми тощо. Але очевидно, що ці фактори тією чи іншою мірою обумовлені та інспіровані агресією кремля, яка становить найбільшу загрозу для України, її європейського майбутнього[4, с.2].

На жаль, слід констатувати, що російська експансія мала і негативний вплив на європейську інтеграцію України. Наша країна зазнала величезних людських та фінансово економічних втрат.

Війна, розв'язана путінським режимом, є однією з найсмертоносніших в Європі з часів Другої світової війни.

По-перше, українська сторона має зосереджувати величезний політико-дипломатичний, фінансово-економічний, кадровий потенціал на протистоянні російській широкомасштабній інтервенції на різних напрямках. Київ змушений утримати та забезпечувати потужний військовий контингент на російсько-українському фронті і постійно збільшувати фінансування воєнних потреб. Нині майже половина бюджетних витрат спрямовані в оборонний сектор. У бюджеті-2023 заплановано 43% воєнних витрат. Ці людські і фінансові ресурси могли б бути ефективно задіяні на євроінтеграційному напрямі. По-друге, війна уповільнила темпи реформ у рамках реалізації Угоди про асоціацію Україна-ЄС, тією чи іншою мірою ускладнила процес імплементації пакета рекомендацій ЄК. Зокрема, виконання окремих напрямів Угоди про асоціацію нині критично ускладнене і має здійснюватися у мирний період. По-третє, попри ряд важливих ініціатив Брюсселя щодо відкриття доступу українських виробників до внутрішнього європейського ринку, війна знизила інтерес і активність європейських бізнес-партнерів до розвитку контактів з воюючою країною зі складною внутрішньою ситуацією, яка містить ризики і небезпеки для перспективних інвестицій і ведення бізнесу. Водночас і європейський бізнес перебуває у складній ситуації через російську енергетичну блокаду, притік біженців і ряд інших внутрішніх проблем. По-четверте, війна перетворила Україну на довгострокового реципієнта міжнародної донорської допомоги [4, с. 4].

В умовах тривалої «війни на виснаження», з огляду на обмежені внутрішні ресурси, європейська інтеграція, вимушено забезпечується у скороченому масштабі. Водночас політичні рішення і дії української влади, увага суспільства і загалом громадсько-політичний дискурс нині зосереджені на темі війни. Європейська інтеграція, реалізація Угоди про асоціацію, секторальне співробітництво з ЄС розглядаються переважно в контексті воєнної, фінансово-економічної підтримки України, спільного опору країні-агресору та повоєнного відновлення. Так прем'єр-міністр України Денис Шмигаль, презентуючи бюджет на

2023р., зазначив, що «видатки бюджету вдвічі більші за доходи. Дефіцит у \$38 млрд. розраховуємо переважно закрити завдяки підтримці наших міжнародних партнерів. Зокрема Євросоюзу, США та МВФ» [5]. Така ситуація, наразі, не змінилася і й у 2024 році.

Отже, процес євроінтеграції, який Україна пройшла від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, та розглянувши наявний стан євроінтеграційних процесів, можемо говорити про значний, помітний і доволі стрімкий прогрес на європейському шляху протягом 2022 р. Утім, набуття статусу кандидата – це лише черговий крок євроінтеграції. Однозначним залишається також те, що Україна (як українська влада, так і суспільство) не лише зазначила свою відданість європейським цінностям і продемонструвала надзвичайну волю до євроінтеграції, а й остаточно визначила європейський шлях розвитку як невідворотний та єдино можливий. Відкритим залишається лише питання, коли саме Україна вступить до ЄС, а в короткостроковій перспективі, коли розпочнуться переговори щодо членства в ЄС. Також процес євроінтеграції України в умовах воєнного стану є унікальним, оскільки він проходить у країні, у якій триває повномасштабна війна, і супроводжується значними поступками зі сторони ЄС, чому безпосередньо сприяє політична воля як України, так і самого ЄС [6, с. 128-129].

Список використаних джерел:

1. The Versailles declaration, 10 and 11 March 2022. European Council. 11 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/11/the-versaillesdeclaration-10-11-03-2022/>.
2. Щербанюк О.В. Реалізація принципів організації та діяльності органів публічної влади України в умовах війни. Правові засади організації та здійснення публічної влади. 2022, с. 401.
3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/zvit-pro-vykonannia-ua-za-2023-UA_2.pdf.
4. Євроінтеграція в умовах війни: виклики і перспективи. Аналітична доповідь URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/12/28/2022-MATRA-IV-KVARTAL-7.pdf>
5. Бюджет-2023: Шмигаль оприлюднив основні показники. — Слово і Діло, 3 листопада 2022р., <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/03/novyna/finansy/byudzhethet-2023-shmyhal-oprylyudnyv-osnovni-pokaznyky>

6. Близняк О., Риков А. Процес євроінтеграції в умовах повномасштабної російсько-української війни: проблеми та перспективи. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Розділ III. Регіональні студії, 2 (16), 2023

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатченко І.Г.

**Мелаш А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет слідчої та детективної
діяльності, 5 курс, 1 група**

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ДИПФЕЙКІВ

«Завдяки розвитку інформаційних технологій і активній цифровізації суспільства початок XXI ст. нерідко називають ерою інновацій, одним із найбільш актуальних і значущих досягнень якої став штучний інтелект».[1] Поступово з розвитком можливостей штучного інтелекту, він все більш активно просочується в усі сфери людського життя, безповоротно змінюючи його. Криміналістика, як і вся сфера юриспруденції загалом, не є винятком у зазначеному процесі. Здатність штучного інтелекту аналізувати значні обсяги інформації та виявляти складні закономірності є надзвичайно корисною для підвищення ефективності та результативності розслідування кримінальних правопорушень: від розпізнавання облич до прогнозування злочинності. Окрім позитивних наслідків винайдення штучного інтелекту, є й негативні. Одним з таких аспектів є використання ШІ в злочинних цілях. Перед криміналістикою та судовою експертизою постав виклик перевірки достовірності таких даних.[2]

До прикладу, у квітні 2024 року у Великій Британії було винесено вирок 48-річному Ентоні Доверу, який за допомогою можливостей ШІ створив понад 1000 непристойних зображень дітей. За рішенням суду, злочинцю окрім традиційного виду

кримінального покарання як штраф, також заборонили користуватися інструментами штучного інтелекту без попереднього дозволу поліції. Це перший відомий вирок подібного змісту в світі. «Йдеться про ШІ, який може створювати реалістичні зображення на основі письмової команди, а також вебсайти для «оголення», які роблять відверті дипфейки. Доверу також заборонили використовувати програмне забезпечення Stable Diffusion, за допомогою якого педофіли створюють гіперреалістичні матеріали з сексуальним насильством над дітьми.»[3] Фактично це не єдиний факт використання педофілами можливостей ШІ, адже ще коли «минулого року команда фонду Internet Watch Foundation працювала під прикриттям на форумі, присвяченому насильству над дітьми, вони знайшли 2 562 згенерованих зображення, які були настільки реалістичними, що за законом розглядалися б як справжні» [3]. Проте на сьогодні, ще не вироблено результативного механізму притягнення таких осіб до відповідальності.

Іншим прикладом застосування ШІ в злочинній діяльності є випадок шахрайства в Гонконзі. Тоді злочинці, використовуючи можливості генеративного ШІ, створили ілюзію присутності на відеоконференції співробітників однієї з місцевих компаній з метою змусити іншого працівника (який був єдиним живим учасником тієї відео-зустрічі) здійснити близько п'ятнадцяти транзакцій на п'ять різних банківських рахунків на загальну суму 200 мільйонів гонконзьких доларів, або 25 мільйонів доларів США. [4]

В обох вищезгаданих справах злочинці використовували можливості генеративного ШІ для створення дипфейків різного роду. «Deepfakes — медіаконтент, створений за допомогою технологій AI, який, як правило, призначений для введення в оману, є особливо важливим і зростаючим інструментом для дезінформації та цифрового уособлення. Deepfakes генеруються алгоритмами машинного навчання в поєднанні з програмним забезпеченням для картографування обличчя, яке може імплементувати ці дані в цифровий вміст без дозволу. Якщо генерування виконано якісно, результатом може бути абсолютно правдоподібний, але повністю фейковий текст, відео чи аудіозапис

людини, яка робить або говорить те, чого вона не робила.» [5] Дипфейки самі по собі бувають різної якості: деякі легко розпізнати навіть неозброєним оком, інші можуть бути настільки реалістичними, що навіть при детальному розборі важко віднайти докази підробки. На сьогодні не існує єдиного практично орієнтованого алгоритму виявлення такої фальсифікації. Проте науковці з різних країн активно здійснюють науково-дослідну роботу щодо протидії таким правопорушенням. Про масштабність та значущість проблем свідчить також той факт, що «Агентство перспективних оборонних досліджень США (DARPA) запустило план медіа-криміналістики для розробки методів виявлення підроблених цифрових медіа» [6]. Існують різні підходи і механізми для виявлення дипфейків на основі глибинного аналізу матеріалів, які імовірно створені ШІ.

Одним із прикладів програмного забезпечення на основі ШІ, яке досить активно використовується більш ніж 70 правоохоронними органами різних держав для розпізнавання дипфейків є Sensity. Статистичні дані свідчать що за допомогою Sensity вже виявлено більше 12 тисяч дипфейків та вистежено більше 2500 злочинців, які їх створювали. Як же це працює? Sensity використовує декілька різних методів, наприклад:

1. Детальний звіт про рівень пікселів. «Система оцінює текстури та краї об'єктів, щоб виявити ознаки маніпуляцій. Deepfakes часто намагаються відтворити точні текстури та краї, які можна знайти на справжніх об'єктах, особливо навколо таких рис обличчя: волосся, очей і рота. Технологія Sensity AI ретельно перевіряє ці області на наявність розмиття, невідповідності текстури або неправильних межових ліній, які є типовими ознаками маніпуляцій ШІ.

2. Детальний криміналістичний аналіз файлів. Складні вбудовані криміналістичні інструменти можуть ідентифікувати конкретну камеру та програмне забезпечення для редагування, яке використовувалось для створення відео, що має вирішальне значення для автентифікації відзнятого матеріалу. Платформа виходить за рамки аналізу вмісту, класифікуючи джерело відео та його створення, надаючи інформацію про те, чи був вміст змінений.

3. Аналіз файлів та URL-адрес забезпечує швидкий і ефективний аналіз мультимедійного вмісту, незалежно від того, чи завантажений він безпосередньо у вигляді файлу, чи посилання на нього через URL-адресу. Ця гнучкість прискорює виявлення маніпуляцій, згенерованих штучним інтелектом» [7].

То ж, як бачимо, штучний інтелект однаково успішно може використовуватися як для вчинення кримінальних правопорушень, так і для їх виявлення, фіксації та розслідування. Тому розуміння потенціалу, особливостей використання та обмежень є ключовим фактором успішної інтеграції штучного інтелекту в наше життя та криміналістику зокрема.

Список використаних джерел:

1. Пилипчук В. Г., Баранов О. А., Гиляка О. С. Проблема правового регулювання у сфері штучного інтелекту в контексті розвитку законодавства Європейського Союзу. Вісник Національної академії правових наук України. 2022. Т. 29. № 2. С. 35—62.
2. Колеснікова І., Демидова Є., Домашенко О., Латиш К. Профілактика експертних помилок під час дослідження цифрових фотозображень. Юридичний науковий електронний журнал. № 6. 2022. С. 427–429. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/94.pdf
3. Уляна Гузь. Генерував непристойні фото з дітьми: в Британії вперше заборонили користуватися ШІ злочинцю [Електронний ресурс] / Уляна Гузь // Рубрика. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://rubryka.com/2024/04/21/generuvav-nepzystojni-foto-z-ditmy-v-brytaniyi-vpershe-zaboronyly-korystuvatysya-shi-zlochyntsyu/>.
4. Надія Собенко. У Гонконзі шахраї з допомогою ШІ привласнили \$25 млн [Електронний ресурс] / Надія Собенко // Суспільне новини. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/676994-u-gonkonzi-sahrai-z-dopomogou-si-privlasnili-25-mln/>.
5. The Rise of Artificial Intelligence and Deepfakes [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://buffett.northwestern.edu/documents/buffett-brief_the-rise-of-ai-and-deepfake-technology.pdf.
6. Deep fake detection and classification using error-level analysis and deep learning [Електронний ресурс] / Rimsha Rafique, Rahma Gantassi, Rashid Amin, Jaroslav Frnda, Aida Mustapha & Asma Hassan Alshehri // Springer Nature. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nature.com/articles/s41598-023-34629-3#Sec12>.
7. Law Enforcement [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://sensity.ai/use-cases/law-enforcement/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Колеснікова І.А.

**Синяньська К.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет слідчої та детективної
діяльності, 2 курс, 1 група**

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОЗОРОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Актуальність запровадження електронного голосування в Україні зумовлена сучасними технологічними тенденціями і бажанням покращити сучасну виборчу систему. На сьогоднішній день розвиток електронної демократії тільки на стадії розробки в нашій державі.

Термін «електронна демократія» вперше з'явився у США і незабаром увійшов у вжиток у багатьох країнах світу. У широкому сенсі електронну демократію трактують як інструмент для зміцнення демократичних політичних систем, демократичних інститутів і процесів за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій. Її основне завдання — електронна підтримка демократичних принципів, а її структурні елементи включають електронне законодавство, електронні вибори, електронні парламенти, електронні суди, електронні референдуми, електронне голосування [1].

Оскільки використання Інтернету швидко поширилося в 1990-х роках і на початку XXI століття, здавалося, що процес голосування природним чином перекочує туди. У цьому сценарії виборці могли б зробити свій вибір з будь-якого комп'ютера, підключеного до Інтернету, у тому числі з дому. Крім голосування на регулярних виборах, багато хто побачив у появі цих нових технологій можливість трансформувати демократичні процеси, дозволяючи громадянам брати безпосередню участь у процесі прийняття рішень. Однак багато країн вирішили, що інтернет недостатньо безпечний для цілей голосування. У деяких країнах, включаючи Естонію, Швейцарію, Францію та Філіппіни, було проведено обмежені випробування такого типу голосування. Ці експерименти вказали на необхідність сучасним технологічним

країнам зберегти свою традиційну інфраструктуру голосування поряд із можливістю е-голосування.

Щодо українських демократичних реалій, то відповідно до «Концепції розвитку електронної демократії в Україні», під е-голосуванням розуміють голосування з будь-якого публічного питання. Це участь в опитуваннях, соціологічних дослідженнях, виборах та референдумах. Це використання електронних засобів для ідентифікації та підрахунку голосів. З огляду на вищесказане, е-голосування є формою електронної демократії. Це форма демократії, яка включає процедуру волевиявлення за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та пристроїв; це автоматизований процес підрахунку голосів у цифровій формі [2].

Впровадження електронного голосування в Україні може забезпечити низку переваг, серед яких: 1) дистанційне голосування, тобто виборцю необов'язково треба бути присутнім на виборчій дільниці, що зменшує ризик тиску на громадян щодо їхнього особистого волевиявлення. Але було б більш доречно ввести «паралельну систему». Такий підхід зберігає можливість вибору для всіх громадян, розширює доступ до голосування та участь у ньому, водночас зменшуючи ризик зловживань і втручання у виборчий процес [3]; 2) забезпечення надійного захисту від зовнішнього втручання, фіксація багаторазового використання виборчої системи із залученням мінімальної кількості осіб, а також економить значні бюджетні витрати [1]; 3) забезпечення можливості проведення голосувань протягом кількох днів, оскільки технічно стало можливим надійно захистити систему голосування від несанкціонованого втручання. Це створює комфортні умови для виборців, які не повинні їхати до виборчої дільниці або відлучатися з роботи, адже вони можуть проголосувати через мобільний телефон [3].

Попри численні переваги, впровадження електронного голосування також має певні недоліки, серед яких:

1) вразливість комп'ютерних систем, наприклад віруси та хакерські атаки, а також недовіра значної частини населення до технології електронного голосування є важливими недоліками. Подібно до людського фактору в традиційному голосуванні, зокрема корупції, вразливість комп'ютерних систем може

становити загрозу для чесності виборів. Проте сучасні досягнення в галузі кібербезпеки та шифрування дозволяють поступово знижувати ризики та забезпечувати надійність електронних сервісів [2]. Прикладом подібних проблем став нещодавній збій системи «Дія» під час голосування за представника України на Євробаченні 2024, що викликало хвилю обговорень щодо надійності електронного голосування.

2) відсутність можливості отримати чіткі докази злочину при підозрі на шахрайство. Електронні системи складно перевірити так само, як і голосування на фізичних носіях, що може ускладнити підтвердження легітимності голосування або виявлення можливих маніпуляцій. За відсутності достатніх доказів боротьба з порушеннями може стати неефективною і негативно вплинути на довіру суспільства до виборчої системи [2].

Впровадження інструментів е-демократії підвищує прозорість діяльності органів державної влади, посилює відповідальність політиків перед виборцями, підтримує соціальну солідарність і формує свідоме громадянське суспільство, що характеризується відповідальністю, компетентністю і політичною активністю. Електронне голосування є частиною стратегічного плану українського уряду, який передбачає тісну співпрацю між національними та міжнародними організаціями як представниками громадянського суспільства. Таким чином зміцнюючи довіру та впевненість українських виборців у їх «справедливій» реалізації виборчого права та удосконалення технологічних шляхів е-голосування.

Список використаної літератури:

1. Турчин Я. Б. Світовий досвід у реалізації концептуальних засад електронного голосування. *Гілея: науковий вісник*. 2013. С. 308–310.
2. Стогова О. В. Електронне голосування: проблеми та перспективи запровадження. *Юридичний науковий журнал*. 2021. № 3. С. 38–40.
3. Данько Ю. А., Білоцерківська Н. Г. Електронне голосування: можливості української рецепції. *Сучасне суспільство*. 2019. № 1. С. 60–72.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун В.І.

**Перейма Х.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курсу, 1 групи**

**Романюха В.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курсу, 1 групи**

НЕДОЛІКИ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВИКРИВАЧІВ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ СТАНДАРТІВ ЄС

Де на шляху до ЄС знаходиться система захисту прав викривачів в Україні? Викривачі – це ті сміливці, які повідомляють про порушення, ризикуючи своєю роботою, безпекою та звичним життям заради захисту суспільного інтересу. Наша держава прагне рухатися до Європейського Союзу, тож відповідність національного законодавства вимогам ЄС в умовах євроінтеграції на сьогодні є одним із найважливіших питань. Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 1937/2019 (далі – *Директива*) про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства ЄС, встановила мінімальні рамки захисту прав викривачів. Хоча Директива не належить до українського законодавства, проте наша держава, як кандидат у члени ЄС, має орієнтуватися на європейські стандарти. У цих тезах ми висвітлимо найбільш проблемні питання, пов'язані із захистом прав викривачів. Опорою для усунення недоліків є стандарти ЄС та кращі практики імплементації Директиви, що мають посприяти вдосконаленню цього механізму.

Варто почати з того, що в українському законодавстві існує два різних визначення викривача. За КПК (п.16⁻² ч.1 ст.3) викривач особливо нічим не відрізняється від заявника, крім вимоги, що особа має повідомити саме про корупційне правопорушення [3]. У такому разі виникає питання, навіщо виокремлювати викривача? Донедавна слідчі та детективи трактували визначення викривача, виходячи з КПК. Таку ж тенденцію можна простежити і в деяких рішеннях ВАКС від 2024 року [8]. Натомість НАЗК у своїх Роз'ясненнях від 12.06.2023 р. [7], використовуючи як

аргументацію міжнародні стандарти, звернуло увагу, що за основу треба брати визначення, що міститься у Законі України “Про запобігання корупції”, де відмінною рисою викривача є те, що інформація стала йому відома у зв’язку із здійсненням ним певної діяльності [5]. Така різниця в застосуванні цього поняття прямо вказує на неузгодженість законодавства, що явно впливає на правозастосувальну діяльність правоохоронних та судових органів.

Також, аналізуючи європейські стандарти, варто наголосити на порушеннях, про які повідомляє викривач. Так, Директива закріпила можливість особи повідомити про порушення в багатьох сферах, за умови, що вони стосуються суспільного інтересу, наприклад, сфери державних закупівель, фінансових послуг, громадського здоров’я, охорони навколишнього середовища тощо [1]. Проте відповідно до українського законодавства цей перелік досить обмежений, – викривач може повідомити лише про корупційні, пов’язані з корупцією правопорушення та інші порушення вимог Закону. Таким чином, на рівні нашого законодавства поняття викривач дуже звужено, у порівнянні з Директивою ЄС. За європейськими стандартами, якщо особа повідомить про некорупційні правопорушення, то вона буде викривачем, але в Україні за таких умов на неї пошириться статус заявника, який не передбачає гарантій захисту викривача.

Водночас варто звернути увагу, що у нашому законодавстві були спроби розширити перелік сфер, щодо яких особа може повідомити про порушення, проте ці спроби не завершені. Прикладом може слугувати ст. 5² Закону України “Про санкції”, яка встановлює захист та гарантії безпеки осіб, які повідомили про активи [6]. Крім того, наприклад, у п.11 ч.1 ст.7 Закону України “Про державну службу” передбачено право державного службовця на захист від незаконного переслідування з боку державних органів та їх посадових осіб у разі повідомлення про факти порушення вимог цього Закону [4]. Наша держава має перейняти європейський досвід, який, як свідчить практика, сприяє запобіганню негативних наслідків від впливу правопорушень у різних сферах.

Процес викривання часто зумовлює психологічний тиск на особу, насамперед від колег чи роботодавця. Заходи підтримки,

передбачені Директивою, зокрема психологічна допомога, знайшла своє відображення у п. 11 ч. 2 ст. 53³ Закону України «Про запобігання корупції» серед переліку прав, гарантованих викривачу [5]. Утім станом на сьогодні в Україні досі відсутній інституційний механізм реалізації надання викривачам психологічної допомоги, немає визначеної компетентної установи, на державному рівні не проводиться бюджетування таких проєктів та немає нормативно врегульованого порядку надання такого виду допомоги.

Досвід Нідерландів у цьому питанні може слугувати взірцем для запозичення кращих практик держав ЄС в українську систему захисту викривачів. У Нідерландах ще задовго до імплементації Директиви свою діяльність з 2014 року провадила Палата викривачів, незалежний адміністративний орган, на базі якого викривачі мають змогу отримати безкоштовну психосоціальну допомогу від однієї з місцевих мереж професійних психологів або у групі підтримки серед однодумців [10].

Також без встановлення ефективної процедури притягнення до відповідальності осіб, які здійснюють переслідування викривачів, особи, які вже набули статус викривача чи потенційно можуть стати ними у майбутньому, будуть знаходитися під страхом зазнати «репресивних заходів» щодо себе. Тому Директива заборонила будь-яку форму переслідування та притягнення до відповідальності викривача за його повідомлення, першочергово у сфері трудових відносин. Окрім цього держави повинні на власний розсуд встановити ефективні, співмірні та стримувальні санкції як для фізичних, так і юридичних осіб, що здійснили відповідне порушення. Український законодавець також не гаяв часу та передбачив за порушення прав викривачів три види відповідальності: дисциплінарну, адміністративну та кримінальну.

Національне агентство з питань запобігання корупції відіграє чималу роль у питаннях притягнення до дисциплінарної відповідальності за переслідування викривачів за допомогою таких заходів як внесення припису про усунення порушень законодавства з метою поновлення трудових прав викривачів та направлення листів-застережень як засіб превентивного характеру. За офіційними даними від НАЗК впродовж 2020-2023 років було внесено 37 приписів [9], виграно 32 справи щодо порушення прав

викривачів, окрім цього забезпечено супровід 98 судових справ за участі викривачів [2].

На сьогодні Україна зробила вагомий внесок для утвердження статусу викривачів та надання їм належного захисту, проте наше законодавство все ще містить ряд прогалин та недоліків, що робить викривачів вразливими перед злочинною системою. Такі недоліки як неузгодженість нормативних визначень, декларативне гарантування прав без реальних механізмів їх реалізації, недостатня судова практика з питань притягнення до відповідальності демонструють усе ще незадовільний стан захисту викривачів в Україні. Незважаючи на підкреслені в тезах негативні явища, що існують у нашому правовому полі, не перестаємо вірити, що Україна зможе вийти на новий рівень, взяти за основу найкращі практики, що існують, та стати провідною державою у сфері захисту прав викривачів.

Список використаних джерел:

1. Директива ЄС 2019/1937 Європейського Парламенту і Ради від 23.10.2019 "Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства Європейського Союзу". URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Dyrektyva-YES-20191937.pdf>
2. Захищено права 32 викривачів корупції, виявлено корупційні ризики у 100 НПА: підсумки роботи НАЗК за напрямом запобігання та виявлення корупції у 2021 році. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/zahyshheno-prava-32-vykryvachiv-koruptsiyi-vyavleno-koruptsijni-ryzyky-u-100-npa-pidsumky-roboty-nazk-za-napryamom-zapobigannya-ta-vyavlennya-koruptsiyi-u-2021-rotsi/>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 16.10.2024)
4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/889-19> (дата звернення: 19.10.2024)
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 17.10.2024)
6. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1644-18> (дата звернення: 19.10.2024)
7. Роз'яснення НАЗК від 12.06.2023 №2 щодо правового статусу викривача. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Rozyasnennya-vid-12.06.23-2-SHHodo-pravovogo-statusu-vykryvacha.pdf>

8. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 22.03.2024 р. у справі № 991/2125/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117915175>
9. Чотири роки НАЗК 2.0.: розвиток інституту викривання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/uk/chotyry-roky-nazk-2-0-rozvytok-institutu-vykrivannya/>
10. Сметаніна Н. В., Коновалова І.О. Міжнародний досвід захисту викривачів корупції. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 236–241.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сметаніна Н.В.

**Утенкова А.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет слідчої та детективної діяльності,
1 курс магістратури, 2 група**

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: АДАПТАЦІЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄС

Адаптація українського законодавства до норм права ЄС у сфері екологічної безпеки є важливим кроком на шляху до інтеграції України в Європейський Союз, що дуже актуально у теперішній час. Необхідно зазначити, що останнім часом питання екологічної безпеки в Україні стоять дуже гостро.

Питанням адаптації екологічного законодавства України до права ЄС у сфері екологічної безпеки присвячені праці таких науковців: Гетьмана А.П. [1], Анісімової Г.В. [1,2], Кишка-Єрлі О. Б. [3], Шпарика Н. Я. [4] тощо.

Процес інтеграції України у Європейський Союз передбачає адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС, що базується на поетапному впровадженні екологічних норм і стандартів ЄС у чинне законодавство України.

Основними завданнями в цьому процесі є: проведення порівняльно-правових досліджень з питань гармонізації законодавства України зі стандартами ЄС; розробка процедур перевірки відповідності проектів нормативно правових актів, що регулюються правом ЄС; розвиток інформаційної мережі з питань європейського права, включаючи створення Інтернет-порталу та системи електронного документообігу на національному рівні;

здійснення підготовки та підвищення кваліфікації з питань європейського права посадових осіб та працівників органів державної влади України; заходи щодо затвердження єдиного з ЄС механізму поступової підготовки, а також впровадження планів-графіків адаптації, і контроль щодо їх виконання [6].

Державна політика України у сфері охорони навколишнього природного середовища має бути зосереджена на: здійсненні змістовної, ефективної та якісної реформи законодавства; забезпеченні єдиного підходу до нормотворчості; обов'язковому врахуванні вимог законодавства ЄС; безумовному виконанні міжнародних зобов'язань; послідовному врахуванні рекомендацій всесвітніх самітів країн ЄС; співробітництві у сфері запобігання транскордонному забрудненню довкілля; забезпеченні активної участі роботи експертів міжнародних організацій тощо. Такий підхід потребує комплексного та ґрунтовного аналізу нормативно-правової бази та практики виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань у сфері охорони навколишнього природного середовища, як зазначають науковці М. Я. Купчак, А. В. Саміло [6].

На думку провідних вчених у цій галузі Гетьмана А.П., Анісімової Г.В.: «нагальним питанням сьогодення стає формування дієвої еколого- й кліматично-правової політики, які, по-перше, мають бути узгоджені, скоординовані відповідно до європейського вектору розвитку і зобов'язань нашої держави щодо європеїзації національного законодавства й політики, підтримки ЄЗК тощо; по-друге, враховуватимуть умови й реалії російської збройної агресії, а також певні особливості введеного правового режиму воєнного стану; по-третє, попереджатимуть виникнення еколого-правового нігілізму як деформації правосвідомості в сенсі тимчасового призупинення на строк введення воєнного стану дії й життя деяких природоохоронних заходів»[1].

Серйозною загрозою для екологічної безпеки, поряд з іншими, є виснаження земельних угідь. Через деградацію ґрунтів Україна втрачає щороку більше 20 млрд грн від недоотримання сільськогосподарської продукції. 20% земель вважаються забрудненими, площа деградованих на території України ґрунтів становить близько 15 млн га, і цей показник продовжує

збільшуватись. Основними проблемами, пов'язаними з деградацією земель в Україні, є наступні [5]:

1) надмірна експлуатація земель. Зокрема розорані землі на півдні та в центральній частині України – до 90 %. Екологи також вказують на зміщення ґрунтових зон на користь розширення степу;

2) значна деградація чорнозему. Екологи зазначають, що за останні 100 років Україна втратила третину гумусу, темпи відновлення якого становлять лише 1 см за 100 років;

3) хімічне забруднення ґрунтів. Значна кількість земель отруєна шкідливими речовинами: 11 % ґрунту забруднені радіонуклідами, 9,3 % – насичені пестицидами, 8 % – важкими металами.

Не можемо оминати своєю увагою також ті катастрофічні наслідки для екології, які зумовлені воєнними діями Росії проти України. Вибухи артилерійських снарядів, фугасних авіабомб, ракет, снарядів реактивних систем залпового вогню, безпілотників, «вакуумних» бомб руйнують верхні родючі шари ґрунту, які створювалися століттями. Ґрунт втрачає свою родючість через зміну хімічних, фізичних, та фізико-хімічних властивостей. Крім того вченими фіксується суттєве забруднення важкими металами. У зонах бойових дій вміст важких металів може перевищувати фоновий рівень у 30 разів. Небезпеку також становлять і уламки боеприпасів. Ці речовини потрапляють у ґрунт, до ґрунтових вод і в решті-решт - до харчових ланцюгів та здійснюють вплив на тварин і людей.

Процес адаптації спрямований на удосконалення правової бази України з європейськими стандартами задля підвищення рівня екологічної безпеки, стійкості сільського господарства та ефективного використання природних ресурсів. На думку науковців, процес адаптації українського законодавства до вимог Європейського Союзу у сфері екології є складним завданням і можливий лише через міжнародне співробітництво у сфері регулювання.

Незважаючи на розробку механізму адаптації, передбаченого Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», існує низка проблем, а саме:

правильний їх переклад;
чітке визначення використовуваних термінів;
відсутність відповідних експертів і спеціалістів у галузі права Європейського Союзу [6].

Висновки. Отже, адаптація чинного законодавства України, що регулює питання щодо екологічної безпеки, до законодавства ЄС є об'єктивною потребою і вимогою сьогодення. Даний процес має здійснюватися поетапно і враховувати основні вектори державної політики у сфері екологічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Гетьман А.П., Анісімова Г.В. Формування еколого- й кліматично-правової політики в умовах російської військової агресії: нові доктринальні підходи. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. онлайн-конференції / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого.* – Харків : Право, 2022. С. 5-13.
2. Анісімова Г. В. Проблеми адаптації законодавства у сфері забезпечення вимог екологічної безпеки до права європейського союзу. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10223/1/Anisimova.pdf>
3. Кишко-Єрлі О. Б. Адаптація екологічного законодавства України до права навколишнього середовища Європейського Союзу. *Часопис Київського університету права.* 2014 / 3. С. 215–219.
4. Шпарик Н. Я. Адаптація екологічного законодавства України до стандартів Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* 2015. Вип. 33. Т. 1. С. 212–217
5. Стан українських ґрунтів стає проблемою екологічної безпеки країни. URL: <https://superagronom.com/news/9421-stan-ukrayinskih-gruntiv-stave-problemoyu-ekologichnoyi-bezpeki-krayini>
6. Купчак М., Саміло А. Проблеми інтеграції та адаптація законодавства України у сфері охорони довкілля до правових стандартів Європейського Союзу. *Соціально-правові студії.* 2018. Випуск 1. С. 36-41

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Савчук О.О

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Використання штучного інтелекту (далі – ШІ) стає невід’ємною складовою сучасних технологічних процесів, охоплюючи різні сфери життя, включаючи криміналістику. ШІ означає створення автономних систем, здатних сприймати, навчатися та приймати рішення на основі аналізу великих обсягів даних [1, с. 137]. У контексті криміналістики, ШІ може значно підвищити ефективність, точність та неупередженість у розслідуванні злочинів, судовому процесі та запобіганні правопорушенням. Це особливо актуально для України, яка прагне приєднатися до Європейського Союзу та інтегрувати європейські стандарти.

Одним із ключових аспектів впровадження ШІ є розробка відповідної нормативно-правової бази. У Європейському Союзі вже з’явився перший нормативно-правовий акт, який регулює використання ШІ. Європейська комісія представила «Закон про штучний інтелект», який встановлює гармонізовані правила для розробки, впровадження та використання ШІ в ЄС [8]. Цей закон покликаний забезпечити безпеку, прозорість та етичність застосування ШІ, особливо в таких критичних сферах, як правосуддя та правоохоронна діяльність.

В Україні також ведеться активна робота над створенням нормативно-правового акту, який би регулював використання ШІ. Міністерство цифрової трансформації України розробляє «Білу книгу з питань штучного інтелекту» [2], яка має стати основою для національної стратегії розвитку ШІ та його впровадження в різних секторах, включаючи криміналістику.

Одним із найважливіших напрямків застосування ШІ в криміналістиці є прогнозування злочинності. Використовуючи алгоритми машинного навчання та аналізу великих даних, ШІ може виявляти тенденції та патерни в злочинній діяльності. Наприклад,

системи прогнозування можуть аналізувати історичні дані про злочини, демографічну інформацію, соціально-економічні фактори та інші змінні, щоб визначити «гарячі точки» – місця та час, де ймовірність скоєння злочину є найвищою [6, с. 69]. Таким чином, правоохоронні органи можуть ефективніше розподіляти ресурси, планувати патрулювання та запобігати злочинам.

ШІ може допомогти в ідентифікації та профілюванні злочинців, аналізуючи дані з місць злочинів, поведінкові моделі та інші чинники. Наприклад, алгоритми можуть аналізувати почерк злочинця, методи скоєння злочинів, вибір жертв та інші характеристики, щоб створити профіль потенційного правопорушника [9, с. 31]. Також автоматизація процесу обробки доказів за допомогою ШІ може значно підвищити точність та швидкість розслідувань. Технології розпізнавання образів, голосу, тексту та інших даних дозволяють швидко аналізувати великі обсяги інформації. Наприклад, системи розпізнавання обличчя можуть автоматично ідентифікувати осіб на відеозаписах з місць злочинів або камер спостереження [3].

Міжнародна організація кримінальної поліції, відома як ІНТЕРПОЛ, активно впроваджує технології ШІ для підвищення ефективності боротьби з міжнародною злочинністю. ІНТЕРПОЛ використовує ШІ для аналізу даних з різних країн, виявлення міжнародних злочинних мереж, боротьби з кіберзлочинністю та тероризмом. Наприклад, ІНТЕРПОЛ розробив систему I-24/7, яка дозволяє правоохоронним органам з усього світу обмінюватися інформацією в режимі реального часу, використовуючи можливості ШІ для швидкого аналізу даних [4]. В Естонії працює система електронного суду, яка автоматизує розгляд малозначущих справ за допомогою ШІ, що значно зменшує навантаження на суди та прискорює процес правосуддя [5]. А у Великобританії поліція використовує системи розпізнавання обличчя для ідентифікації підозрюваних в режимі реального часу [7].

Таким чином, штучний інтелект у криміналістиці стає ключовою складовою євроінтеграційних процесів в Україні, адже його застосування здатне підвищити ефективність та прозорість правоохоронної діяльності відповідно до європейських стандартів. Запровадження передових систем прогнозування злочинності,

автоматизованої обробки доказів та профілювання злочинців на основі аналізу великих даних сприяє зміцненню правопорядку та безпеки. Україна активно працює над створенням нормативно-правового забезпечення розвитку штучного інтелекту, що сприятиме інтеграції з ЄС і підвищенню рівня довіри до системи правосуддя в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Грабас С. Штучний інтелект: перспективи та проблеми новітніх технологій. *VI Міжнародна студентська науково - технічна конференція «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»*, м. Тернопіль, 21 листоп. 2023 р. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41441/2/136-138.pdf> (дата звернення: 02.11.2024).
2. Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо Білу книгу. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-bilu-knigu> (дата звернення: 02.11.2024).
3. Altayari W., Kamalrudin M., Jaber M. M. Role of artificial intelligence in forensic evidence presentation. *International journal of health sciences*. 2022. P. 5649–5662. URL: <https://doi.org/10.53730/ijhs.v6ns2.6429> (date of access: 02.11.2024).
4. Databases. *INTERPOL | The International Criminal Police Organization*. URL: <https://www.interpol.int/How-we-work/Databases> (date of access: 02.11.2024).
5. Digitising Estonia's judicial systems. *Courts Data Solutions*. URL: <https://courtsdatasolutions.com/analysing-estonias-approach-to-digitising-judicial-systems/> (date of access: 02.11.2024).
6. McDaniel J., Pease K. Predictive policing and artificial intelligence. Taylor & Francis Group, 2021. 330 p.
7. Police Use of Facial Recognition Expands to Another UK County. *ID Tech*. URL: <https://idtechwire.com/police-use-of-facial-recognition-expands-to-another-uk-county/> (date of access: 02.11.2024).
8. The AI Act: Act of 01.08.2024 no. Regulation (EU) 2024/1689. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/the-act/> (date of access: 02.11.2024).
9. Upadhyay N. K., Romashkin S. Using Artificial Intelligence to Address Criminal Justice Needs, Problems, and Perspectives. *Legal Analytics*. Boca Raton, 2022. P. 21–34. URL: <https://doi.org/10.1201/9781003215998-3> (date of access: 02.11.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка, доцентка кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Колеснікова І.А.

**Чуркіна Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 1 група**

АКТИВІЗАЦІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Набуття повноправного членства України в Європейському Союзі (далі – ЄС) та Організації Північноатлантичного договору означено Конституцією України як стратегічний курс нашої держави, реалізацію якого покладено на Верховну Раду України [1, п.5 ст. 85]. При цьому, гарантом цього стратегічного курсу є Президент України [1, ч. 2 ст.102], а забезпечення його реалізації входить до повноважень Кабінету Міністрів України [1, п. 1-1 ст.116].

Євроінтеграція для України має значення не тільки у контексті партнерства або ж конкретного виду співробітництва з ЄС, а насамперед у наближенні українських законів, звичаїв державного управління й суспільного розвитку із утвердженими у даних сферах цінностями Союзу. Передумовою такої інтеграції як мети є, зокрема, прагнення до утвердження загальнолюдських цінностей і побудови правової держави [2, с. 408]. При цьому, сам процес євроінтеграції виявляється достатньо складним та вимагає значних зусиль від нашої держави.

23 червня 2022 року Україна набула статусу кандидата на вступ до Євросоюзу [3]. Варто зазначити, що продовження курсу на набуття повноправного членства Україною в ЄС зможе мати місце тільки за подальшої адаптації українського законодавства до права Союзу, проведення змін, що мають значення для євроінтеграції: як в організації політичної системи держави, так і в сфері захисту прав людини, ведення бізнесу тощо [2, с. 409-410]. Наразі значна частина європейського права вже застосовується в законодавстві України: згідно з даними українського центру європейської політики, станом на середину 2021 р., загальний процес виконання Угоди про асоціацію дорівнював 49% [4, с. 80].

Щодо інтеграції сфери публічного управління та адміністрування до стандартів Європейського Союзу, важливо насамперед звернути увагу на визнану в ЄС концепцію «належного врядування». Вона полягає в ефективному управлінні та зваженому схваленні рішень. До основних принципів належного врядування, зокрема, входять такі, як: співучасть, підзвітність, прозорість та врядування за правилами (верховенство права). Дослідивши рівень реалізації даних принципів на даний момент, можна стверджувати, що співучасть як принцип взаємодії між державною владою та громадськістю – достатньо організована вже на даному етапі. Підзвітність же реалізується в рамках забезпечення такого виду відносин між уповноваженими суб'єктами та підконтрольними їм, який надасть можливість досягнути фактичної відкритості й демократизму. У свою чергу, прозорість як здатність особи спостерігати за діяльністю органів публічної влади все ще перебуває у активному процесі організації. Організовується вона за допомогою заходів із забезпечення доступу особи до інформації щодо діяльності органів державної влади, що розміщена в офіційних джерелах, у вільному доступі. Що стосується принципу «врядування за правилами» або «верховенства права», то перешкодою на шляху до його реалізації виступає насамперед корупція, рівень якої досі не можна вважати прийнятним (мінімальним).

Концепція «належного врядування», як зазначають науковці, гарантує зменшення рівня корупції до мінімуму й орієнтацію на нинішні та майбутні потреби суспільства під час ухвалення рішень [5, с. 22]. Для оновлення ж управлінської системи України більш ніж актуальною є стратегія «Less government – more governance» (менше уряду – більше врядування) [6, с. 78]. Зокрема, відповідно до Директиви про послуги №2006/123/ЄС, країни-члени Європейського Союзу повинні: усувати адміністративні недоліки, які являють собою перешкоду транскордонному наданню послуг; спрощувати адміністративні процедури з метою надання підтримки малого та середнього бізнесу; надавати електронні засоби для забезпечення доступу компаній до національних ринків послуг та ін. [4, с. 46]

Крім того, важливим фактором наближення управління в Україні до стандартів Євросоюзу є активне ведення децентралізації, яке супроводжується відходом від традицій протилежного характеру, які панували у пострадянських державах багато років підряд. В цьому контексті вважаю за потрібне розглянути питання децентралізації в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну окремо. Зокрема, на переконання Тимощука О. Г., військові загрози неоднозначно впливають на інтеграцію: вони можуть стимулювати формування центрів разом із розбудовою потенціалу, або навпаки блокувати таку можливість [7, с. 82]. Як уявляється, з початком повномасштабного вторгнення на територію України, процес децентралізації дійсно було певним чином призупинено, оскільки розвивалися нові проблеми у розподілі повноважень та відповідальності місцевих органів виконавчої влади, визначенні їхнього статусу. Європейський Союз у своїх рекомендаціях щодо післявоєнного відновлення України наголошує на необхідності проведення подальшої децентралізації, а також законодавчого розмежування компетенцій державної й місцевої влади [6, с. 79].

Досить значну роль відіграє і так зване «електронне врядування», яке протягом останніх років невпинно розвивається в нашій державі і показало себе як дуже перспективне і під час пандемії COVID-19, і під час повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави. Також, запровадження такого механізму у свій час надало можливість набагато швидшого пристосування публічного адміністрування до суспільних потреб, і, певним чином, захист від таких загроз у публічному врядуванні як корупція та бюрократія.

Таким чином, активізація євроінтеграційних процесів у публічному адмініструванні України у період воєнного стану, який триває наразі, передбачає, як і раніше, наближення українського законодавства та практик до європейських стандартів. На даний момент значну роль відіграють принципи належного врядування, але на жаль залишаються не до кінця реалізованими через наявний рівень корупції та недостатню організацію інформаційної прозорості. Децентралізація й «електронне врядування» – також наразі є основними елементами, що можуть надалі сприяти

модернізації публічної влади і набуттю повноправного членства України в ЄС та Організації Північноатлантичного договору (Північноатлантичного альянсу – НАТО).

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Основний Закон України від 26 червня 1996 р., № 254к/96 ред. Від 01 січня 2020 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-bp/find?text=%AA%E2%F0#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-<u>bp/find?text=%AA%E2%F0#Text</u>)
2. Шульга В. О. Євроінтеграційні процеси в Україні: здобутки та перспективи. *Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку* : зб. наук. ст. за матеріалами науково-практ. конф. з європ. права, м. Харків, 24 квіт. 2018 р. Харків, 2018. С. 407–412.
3. [Grant EU candidate status to Ukraine and Moldova without delay, MEPs demand | European Parliament](https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220616IPR33216/grant-eu-candidate-status-to-ukraine-and-moldova-without-delay-meps-demand). URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220616IPR33216/grant-eu-candidate-status-to-ukraine-and-moldova-without-delay-meps-demand>
4. Шкорута І. Л., Молодцов О. В. До питання про європеїзацію інститутів публічного управління та адміністрування. *Матеріали конференцій МЦНД*, м. Житомир, 10 лют. 2023 р. С. 43–48.
5. Болотіна Є. В., Ханіна А. Е. Реформування публічного адміністрування в умовах євроінтеграції України. *Менеджер: вісник Донецького державного університету управління*. 2017. № 2 (75). С. 18–25.
6. Масик Р. І. Вплив євроінтеграційних процесів на сферу публічного управління: загальні аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: публічне управління та адміністрування*. 2023. Т. 34 (73), № 2. С. 77–83.
7. Тимошук О. Г. Вплив російсько-української війни на євроінтеграційні процеси в контексті набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС: міжнародно-правовий аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 81–86.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатченко І.Г.

**Шестіріков Н.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 4 курс, 4 група**

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ESG» В УКРАЇНІ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.10.2024 р. № 1015-р схвалено Стратегію запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку [1]. Це рішення виступає передумовою для впровадження, так званих, критеріїв «ESG» (Environmental, Social and Governance), тобто кількісно-якісних показників 1) екологічного; 2) соціального та 3) управлінського підходів до здійснення господарської діяльності, які враховуються при оцінці ділової репутації контрагента та, виконання яких, аналізується на предмет відповідності принципам сталого розвитку суб'єкта господарювання. Така концепція є критично важливою для співпраці українського бізнес-середовища з міжнародними інституціями, які нерідко виступають в ролі найбільших інвесторів у вітчизняну економіку. Так, до переліку таких інвесторів можна віднести Європейський банк реконструкції та розвитку, Групу Світового банку, Міжнародну фінансову корпорацію, Американську корпорацію з фінансування міжнародного розвитку. Окрім того, прямо зараз відбувається реформування підходів до транспарентності на міжнародному ринку – все більше і більше інвесторів стають зацікавленими у тому, аби їх активи відповідали принципам концепції «ESG». Так, західними економістами прогнозується, що сукупна вартість активів та інвестицій, що будуть відповідати «ESG» в 2040 році становитиме більше 40 трильйонів доларів США [2]. Беручи до уваги все вищевикладене, в контексті повоєнної відбудови України, актуальність даної теми важко переоцінити.

Вперше поняття «ESG» було сформульовано в звіті Всесвітньої комісії з навколишнього середовища та розвитку «Our Common Future», основоположною ідеєю якого було введення в обіг поняття сталого розвитку [3]. Трохи згодом, концепція набула більшої деталізації в звіті ООН «Who cares wins» [4]. В

доктринальній літературі під сталим розвитком розуміють такий тип розвитку, який забезпечує баланс між економічними інтересами та екологічними потребами суспільства та, водночас, враховує інтереси майбутніх поколінь та необхідність збереження безпечного довкілля [5, с. 23]. Проте, концепція «ESG» має дещо ширший характер, оскільки має значну соціальну направленість та розкривається через ряд невід’ємних складових:

1. Екологічна складова – полягає у дотриманні вимог екологічного законодавства, впровадженні новітніх підходів щодо зменшення шкідливих речовин, врахуванні негативних наслідків для навколишнього середовища тощо;

2. Соціальна складова – полягає у соціально-направленій політиці управління бізнесом, неухильному дотриманні норм трудового законодавства, в тому числі, недопущенні дискримінації, примусової та/або дитячої праці, контролі гендерного балансу, здійсненні благодійної діяльності тощо;

3. Управлінська складова – полягає у прийнятті рішень посадовими особами, що не порушують права людини, відповідають принцип «work-life balance», мінімізують корупційні ризики, ведуть до повної транспарентності тощо.

Станом на зараз, Європейський Союз (далі – ЄС) є флагманом у впровадженні цієї концепції, оскільки саме там розроблено перше нормативно-правове регулювання, яке має на меті реалізацію концепції «ESG». Так, правову основу *acquis communautaire* складає Директива 2013/34/ЄС щодо корпоративної звітності із сталого розвитку (далі – Директива), що встановлює європейські стандарти звітності із сталого розвитку (ESRS) або, так зване, «нефінансове звітування/звітування зі сталого розвитку» та, одночасно з цим, закріплює загальний обов’язок звітування [6].

Директива диференціює суб’єктів звітності на декілька категорій, враховуючи 1) показники бухгалтерського балансу, 2) чистий прибуток та 3) кількість працівників (ст. 3 Директиви):

- 1) мікропідприємства;
- 2) підприємства маленького розміру;
- 3) підприємства середнього розміру;
- 4) підприємства великого розміру.

У відповідності до ст. 29b Директиви екологічними показниками, що зазначаються у звітності є: 1) пом'якшення зміни клімату, включаючи викиди парникових газів за встановленими категоріями; 2) заходи із адаптації підприємства до зміни клімату; 3) кількісно-якісні показники використання водних та морських ресурсів; 4) рівень забруднення підприємством; 5) використання ресурсів на предмет моделі «циркулярної економіки»; 6) інформацію щодо впливу підприємства на біорізноманіття та екосистему; 7) іншу релевантну інформацію на розсуд підприємства. Варто зазначити, що в залежності від сфери діяльності підприємства, можуть встановлюватися додаткові показники.

Станом на сьогодні в Європейському Союзі не встановлено загальні типові форми звітності, проте очікується їх розроблення та впровадження в найближчому часі.

Імплементація «ESG» системи матиме ряд позитивних наслідків. По-перше, українські компанії матимуть більше конкретних переваг на міжнародному ринку, а саме відбудеться покращення ділової репутації, залучення іноземних клієнтів та збільшення прибутковості компанії. По-друге, збільшиться прозорість щодо діяльності компаній, які пов'язані з природокористуванням, що покращить та полегшить механізм контролю за додержанням вимог екологічного законодавства. По-третє, створить економічне та правове підґрунтя для євроінтеграції України та набуття першою статусу держави-учасниці ЄС.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.10.2024 № 1015-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-p#Text> (дата звернення: 26.10.2024);
2. Global ESG assets predicted to hit \$40 trillion by 2030, despite challenging environment, forecasts Bloomberg Intelligence. *Bloomberg.com*. URL: <https://www.bloomberg.com/company/press/global-esg-assets-predicted-to-hit-40-trillion-by-2030-despite-challenging-environment-forecasts-bloomberg-intelligence/> (дата звернення: 26.10.2024);
3. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. – Oslo : Oxford University Press, 1987. – 300 p. [Electronic resource]. – Access mode : <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (дата звернення: 27.10.2024);

4. United Nations, The Global Compact (2004). Who Cares Wins: Connecting the Financial Markets to a Changing World? United Nations. https://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Financial_markets/who_cares_who_wins.pdf (дата звернення: 27.10.2024);
5. Екологічне право: підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.]; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.;
6. Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та відповідні звіти певних видів підприємств. Офіційний вісник Європейського Союзу, 2013, L 182, с. 19–76. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013L0034-20240528> (дата звернення: 28.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Малохліб О.

З М І С Т
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ПРАВОВА ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
<i>Соляник Костянтин</i>	3
ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Сметаніна Наталія</i>	5
ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ІНТЕРПОЛУ ПРИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРУПІВ НЕВІПЗНАНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	
<i>Бондаренко Владислав</i>	8
ПРОКУРОР В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	
<i>Мельник Олена</i>	12
ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАКОНУ ПРО ЦИФРОВІ РИНКИ	
<i>Жибак Андрій</i>	17
ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ СПІЛЬНОТИ ТА ДОКТРИНА ЗНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОЇ ВУАЛІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	
<i>Удянський Владислав</i>	21
ЗНАЧЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНІКИ НОРМОПРОЄКТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ АДАПТАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ	
<i>Возняк Ігор</i>	24
ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Білоус Інна</i>	29
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДІВ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	
<i>Квашин Владислав</i>	33
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС	
<i>Горбенко Катерина</i>	37
ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В АСПЕКТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
<i>Візер Анастасія, Лук'яненко Люба</i>	42
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Карпенко Мілена</i>	46

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
СТ. 383 КК УКРАЇНИ «ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВЕ
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ»**

Марценюк Ірина

50

**Дискусійна панель № 1:
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**РОЛЬ ЗАСОБІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ, У
СТАТИСТИЧНІЙ ПРОЄКЦІЇ, ЯК ГЕНЕРАТОРА
ТРАНСФОРМАЦІЙ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Жукова Ірина

55

**ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА КРИТИКА ЮРИДИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Радовецька Людмила, Бондаренко Степан

58

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ В ДІЯЛЬНОСТІ
МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ**

Древаль Юрій, Валентюк Олеся

62

**МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ У
ЦИФРОВУ ЕПОХУ**

Іваньков Ігор, Падалка Владислав

66

**ЩОДО ПІЛЬГОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ
ОСОБЛИВІ ЗАСЛУГИ ПЕРЕД БАТЬКІВЩИНОЮ**

Чічкань Марія, Суярко Ксенія

69

**ОСОБЛИВОСТІ ДЕЯКИХ ПОКАРАНЬ, ЩО МОЖУТЬ
ПРИЗНАЧАТИСЯ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ
ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ**

Обиход Олена

72

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ:
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ**

Панасенко Вікторія

76

**ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ УКРАЇНИ ЗГІДНО ПОЛОЖЕНЬ
ГААЗЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ВІД 2 ЛИПНЯ 2019 РОКУ**

Ковальчук Олег

79

**ГЕНЕЗА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗНИЩЕННЯ, ПІДРОБКИ АБО
ЗАМІНИ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТИВ ТРАНСПОРТНОГО
ЗАСОБУ**

Бережний Євген

83

**ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА
НА КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ
СУДОЧИНСТВІ**

Самара Віталій 87

**ПРОГАЛИНИ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ
ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗНИХ**

Онутчак Вікторія 91

**ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СУДОВА ПРАКТИКА ЯК РУШІЙ
ЗМІН**

Скідан Наталія 95

**ВИКОРИСТАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ
ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ МИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПІД
ЧАС НАРАХУВАННЯ ТА СПРАВЛЯННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ**

Бідний Євген 99

**УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА
ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ: ПИТАННЯ
РЕГЛАМЕНТАЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ**

Любченко Тетяна 103

**УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У СУДОВИХ ЗАСІДАННЯХ З ПИТАНЬ
РОЗГЛЯДУ ПОДАНЬ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ВІД
ПОДАЛЬШОГО ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ
ХВОРОБОЮ ЯК ОДНЕ З ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ПО
НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПРИ ВИКОНАННІ
СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Тімонова Людмила 107

**ПРАВОМІРНІСТЬ ВІДСТУПУ УКРАЇНИ ВІД СВОЇХ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ**

Бодян Дар'я 111

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Борченко Данііл 115

**ДО ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ПРО ВІДМОВУ У
НАДАННІ СТАТУСУ УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Возна Дарина 117

**СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ:
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Гусятинська Юлія 121

**ДО ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВ ВІЙСЬКОВО-
ЛІКАРСЬКОЇ КОМІСІЇ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО
СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Книш Ірина 125

СУЧАСНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ	
<i>Кишівінська Катерина</i>	130
ВІЙНА ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО: БАЛАНС МІЖ ПРАВАМИ ТА БЕЗПЕКОЮ	
<i>Мартишевська Марина</i>	133
МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ	
<i>Сиротюк Вероніка</i>	136
СВІТОВИЙ ДОСВІД ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	
<i>Гюльалієв Тімур</i>	140
ПРАВОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Олексієвець Анна</i>	147
ДО ПИТАННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Покровська Наталія</i>	152
ЗМІНА РОЛІ СУБ'ЄКТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
<i>Трампольська Ксенія</i>	156
ПРАВО ЛЮДИНИ НА ПОВАГУ ДО СВОГО ТІЛА ПІСЛЯ СМЕРТІ, ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ГІДНІСТЬ	
<i>Федрак Анастасія</i>	160
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Думанська Вікторія, Дубенко Дар'я</i>	163
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ	
<i>Ражик Марія</i>	167
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ВПО В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ	
<i>Саванчук Ольга, Саванчук Софія</i>	170
КОНСТИТУЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ	
<i>Сурник Ольга</i>	173
МІННА НЕБЕЗПЕКА В ХОДІ БОЙОВИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА НАСЛІДКИ МІННО-ВИБУХОВОЇ ТРАВМИ	
<i>Гончаренко Тетяна, Камінська Валерія</i>	177
ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИДІЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД ТИМЧАСОВЕ ЖИТЛО	
<i>Власова Сніжана</i>	180

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Григор'єва Наталія</i>	184
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	
<i>Требін Данило</i>	187
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Гайванюк Іветта</i>	191
МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Хомінець Тетяна</i>	194
ЄДНІСТЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ АБО ВІДСТУП ВІД ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В АСПЕКТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Коломієць Карина</i>	197

Дискусійна панель № 2:

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

СУЧАСНА ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ЗАВДАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
<i>Усатий Віталій</i>	201
ПРОБЛЕМИ ВЕНЧУРНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Кудрявцева Вікторія, Борищак Валерія</i>	204
ПРАВОВА ТА ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	
<i>Басараба Юрій</i>	207
СУТНІСНІ ОЗНАКИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	
<i>Агашков Євгеній</i>	210
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Борисов Ігор, Ібрагімов Данііл</i>	212
РЕЛОКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ КОМУНАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗАВДАННЯ	
<i>Єршова Юлія</i>	215
ДО ПРОБЛЕМИ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ АБО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Борисов Ігор, Мітько Василь</i>	220

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОРУШЕНЬ ПАТЕНТНИХ ПРАВ НА ВИНАХІД, КОРИСНУ МОДЕЛЬ ТА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК	
<i>Грицаєнко Сергій</i>	224
ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА НА УТРИМАННЯ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ	
<i>Ільченко Іван</i>	231
ПРАВОВА ПРИРОДА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ	
<i>Панаїд Яна</i>	236
ЩОДО ПРОБЛЕМНОСТІ ПОНЯТТЯ «АНАЛОГІЇ ЗАКОНУ» В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	
<i>Керноз Неля, Падалка Владислав</i>	240
АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ	
<i>Борисов Ігор, Сокирка Дарина</i>	244
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОЗАДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	
<i>Галак Анастасія</i>	246
ПОНЯТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЧЛЕНІВ (НЕВИКОНАВЧИХ ДИРЕКТОРІВ) НАГЛЯДОВОЇ РАДИ (РАДИ ДИРЕКТОРІВ)	
<i>Блаженко Тетяна</i>	250
ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ОРЕНДАРЯ ТА ОРЕНДОДАВЦЯ: ДОДАТКОВІ УМОВИ У ДОГОВОРІ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ	
<i>Луцьок Валерія</i>	255
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ СТВОРЕННІ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА МЕЖІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ	
<i>Анохіна Яна</i>	260
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ	
<i>Полонська Ольга</i>	264
БАНКРУТСТВО В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Борисов Ігор, Шай Катерина</i>	269
ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЖЕРЕЛ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ	
<i>Бровко Анастасія</i>	272
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	
<i>Виноградова Єлизавета</i>	276
ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	
<i>Новак Антоніна</i>	279
ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	
<i>Піскун Віктор</i>	282

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВА КРАЇН ЄС	
<i>Чалий Дмитро</i>	286
ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ПІД ЦИФРОВУ ІНФРАСТРУКТУРУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	
<i>Харченко Валерія</i>	289
ЕТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА МЕДИЧНІ АСПЕКТИ ЕВТАНАЗІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
<i>Жеребний Владислав</i>	294
ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ В КОНТЕКСТІ ПОДІЙ 2024 РОКУ В УКРАЇНІ	
<i>Гриценко Карина</i>	297
ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	
<i>Латитан Анастасія</i>	299
КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
<i>Лідер Ростислав</i>	303
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ МАЛОЛІТНЬОЮ ТА НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ	
<i>Соседка Софія</i>	307
ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ МАЛОЛІТНИМИ ТА НЕПОВНОЛІТНИМИ ОСОБАМИ	
<i>Ухабова Вікторія</i>	310
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВ	
<i>Данильченко Вікторія</i>	314
<i>Дискусійна панель № 3:</i>	
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ	
ВПЛИВ МОП НА ФОРМУВАННЯ СТАНДАРТІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
<i>Пунтус Денис</i>	318
ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ЧЕРЕЗ ІНСТРУМЕНТИ ТРУДОВОГО ПРАВА	
<i>Костогриз Ярослав</i>	322
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД У ВИЗНАЧЕННІ ПОНЯТТЯ РОБОЧОГО ЧАСУ	
<i>Ткаченко Владислав</i>	325
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАЦІВНИКАМИ «ПРАВА НА ВІДКЛЮЧЕННЯ»	
<i>Гринь Дмитро</i>	328

ЗАЙНЯТИСТЬ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ: ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	332
<i>Сіренко Марія</i>	
ЩОДО ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА ПРОЗОРИ ТА ПЕРЕДБАЧУВАНІ УМОВИ ПРАЦІ	335
<i>Осіпик Каріна, Нагорна Олена</i>	
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	338
<i>Павлій Максим</i>	
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	341
<i>Пантюшенко Артур</i>	

Дискусійна панель № 4:
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

ТА ІІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

ПРИНЦИП ПІДЗВІТНОСТІ ОРГАНІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: РЕАЛІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	345
<i>Фролов Олександр</i>	
ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	350
<i>Стрельченко Оксана, Мартинюк Світлана</i>	
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ ЯК ФУНДАМЕНТ ОБОРОННОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ	355
<i>Чубенко Аліна</i>	
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ МОДЕЛЕЙ РЕЄСТРАЦІЇ ВИБОРЦІВ	358
<i>Коваленко Марія</i>	
ДОСТУПНІСТЬ ОТРИМАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ЯК КРОК ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ПРОЦЕДУРУ»	361
<i>Досужа Анастасія</i>	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	364
<i>Лугина Єлизавета</i>	
ДИСЦИПЛІНАРНА ТА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ	368
<i>Коломієць Олександра</i>	
ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	372
<i>Сафонов Дмитро</i>	
ІТАЛІЙСЬКА МОДЕЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ІЮСТИЦІЇ	375
<i>Сидорук Софія</i>	

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ТРУДО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
<i>Ржевська Віолетта</i>	378
ЩОДО ОСОБЛИВОСТІ ОБСЯГУ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	
<i>Чухіль Олександр</i>	382
ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	
<i>Завеліцька Євгенія</i>	385
ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ	
<i>Плисюк Ярослав</i>	388
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	
<i>Рябич Данило</i>	392
ПОНЯТТЯ ТА ПРИСВОЄННЯ РАНГІВ ДЕРЖАВНИМ СЛУЖБОВЦЯМ	
<i>Курилюк Юлія</i>	394
ПРЕДСТАВНИЦТВО ЖІНОК У ПАРЛАМЕНТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД	
<i>Карнаух Олена</i>	396
ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	
<i>Пільгуй Анастасія</i>	398
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ ЯК ВИД ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ	
<i>Чипіга Андрій</i>	401

Дискусійна панель № 5:

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
<i>Биндюк Катерина</i>	406
ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
<i>Демчук Анастасія</i>	411
СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	
<i>Шевчук Юлія</i>	414

Дискусійна панель № 6:
**ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ	
<i>Толкач Анжеліка</i>	418
ГЕРМЕНЕВТИКА ВІЙСЬКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ ТА ЇЇ ПЕРЕТИН ІЗ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ: ЕПІСТЕМОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ, ЩО ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ ЗАПОБІГАННЯ ДЕЗЕРТИРСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Гученко Катерина</i>	422
ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ЗЛОЧИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Завацька Валерія</i>	425
НЕЗВОРОТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ НОРМИ В ЧАСІ У РАЗІ УХВАЛЕННЯ ОСТАТОЧНОГО РІШЕННЯ ПО СПРАВІ	
<i>Дергачов Артем</i>	429
СИСТЕМА ПЕРЕДУМОВ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
<i>Сліпенюк Тетяна</i>	432
ПРОБЛЕМАТИКА ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Пономар Єлизавета</i>	436
РОЛЬ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	
<i>Свередюк Уляна</i>	440
ВИКРИТТЯ НЕПРАВДИ В ПОКАЗАННЯХ ДОПИТУВАНИХ	
<i>Зубейко Єлизавета</i>	442
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	
<i>Брєславець Володимир</i>	447
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
<i>Лебідь Карина</i>	450
АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В МЕЖАХ ЗДІЙСНЕННЯ ОРД ТА ПРОВЕДЕННЯ НСРД	
<i>Горбатенко Андрій, Горбатенко Василь</i>	452
ВИКЛИКИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	
<i>Морозова Поліна</i>	456
ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОБОТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ	
<i>Давидюк Євгенія</i>	459

ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ	
<i>Крутих Валерія</i>	464
ЗБРОЯ В РУКАХ ЦИВІЛЬНИХ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАГРОЗА СУСПІЛЬСТВУ	
<i>Гавдзінська Марина</i>	467
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ	
<i>Горбатенко Василь</i>	470
МІННА НЕБЕЗПЕКА В ХОДІ БОЙОВИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА НАСЛІДКИ МІННО-ВИБУХОВОЇ ТРАВМИ	
<i>Гончаренко Тетяна, Камінська Валерія</i>	474
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ	
<i>Артеменко Ксенія</i>	477
ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Григор'єва Наталія</i>	481
ПОРІВНЯННЯ ТА АНАЛІЗ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ У СТАТТЯХ 111-1, 111-2 І 436-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	
<i>Головко Олександр, Алексійчук Олександр</i>	485
ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ГЛОРИФІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Дейнеко Анюта</i>	489
ДО ПИТАННЯ ФАКТОРІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ, ЩО СПРИЯЮТЬ ПОШИРЕННЮ ЗЛОЧИННОСТІ	
<i>Гутиря Вікторія</i>	493
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО, ВЧИНЕНЕ З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ	
<i>Леонovich Михайло</i>	496

Дискусійна панель № 7:

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ЦИФРОВІЗАЦІЯ І ПРОВАВА СВДОМІСТЬ: РОЛЬ У ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Бережний Ілля</i>	500
ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ РЕЙТИНГАХ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ 2023 РОКУ	
<i>Зал Дмитро</i>	503
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Устич Алла</i>	505
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
<i>Борченко Данііл</i>	510

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА	
<i>Буков Віталій</i>	512
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УМОВАХ ВІЙНИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	
<i>Кудрицька Валентина</i>	516
ЩОДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ КОМІСІЇ ЯК ЗАСОБУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНИ	
<i>Кальченко Аліна</i>	520
ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Музиченко Катерина</i>	522
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	
<i>Пулінець Анастасія</i>	524

Дискусійна панель № 8:
**ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

НОВИЙ РЕЖИМ ТЕМАТИЧНИХ САНКЦІЙ ЄС ЩОДО РОСІЙСЬКИХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ РАМКИ	
<i>Веселовський Богдан</i>	528
ТРАНСПОЗИЦІЯ У НАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВА НОВОГО РЕГЛАМЕНТУ ЄС 2024/1991 ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДИ	
<i>Власенко Юлія</i>	532
ЕКОЛОГІЧНА ДЕРЖАВА: МОЖЛИВОСТІ ТА МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ	
<i>Дашковська Ніна</i>	536
PROBLEMATIC ASPECTS OF THE APPLICATION JUDGMENTS BY THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN NATIONAL COURTS OF UKRAINE	
<i>Бичок Софія, Невара Лілія</i>	539
НАРАХУВАННЯ ВІДСОТКІВ НА СУМУ ВІДШКОДУВАННЯ СУДОВИХ ВИТРАТ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ РОЗПОДІЛУ СУДОВИХ ВИТРАТ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ)	
<i>Медведєв Владислав</i>	543

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
<i>Ушкальов Володимир, Кононенко Олександр</i>		547
ПРИНЦИП ВЗАЄМНОСТІ ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ МІЖНАРОДНОГО АТОМНОГО ПРАВА		
<i>Глухова Анна</i>		551
ЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ		
<i>Таран Максим</i>		555
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ В УКРАЇНІ ЯК ДжЕРЕЛО ПРАВА ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ		
<i>Чоботар Дмитро</i>		559
ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИЙ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА: ФУНКЦІЇ ЗДІЙСНЕННЯ		
<i>Холодов Віталій</i>		561
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ДЕРЖАВИ		
<i>Мосейчук Тарас</i>		564
ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В УКРАЇНІ		
<i>Мороз Владислава</i>		568
МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЗАСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ В США ТА КАНАДІ		
<i>Андреева Уляна</i>		571
СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ		
<i>Євсєєв Юрій</i>		574
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ		
<i>Ревенко Олена, Сотникова Анастасія</i>		580
ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ		
<i>Довгозвяга Ольга</i>		583
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ДИПФЕЙКІВ		
<i>Мелаш Аліна</i>		587
ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОЗОРОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ		
<i>Синяньська Катерина</i>		591
НЕДОЛІКИ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВИКРИВАЧІВ В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ СТАНДАРТІВ ЄС		
<i>Перейма Христина, Романюха Валерія</i>		594

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: АДАПТАЦІЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄС	
<i>Утенкова Анастасія</i>	598
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	
<i>Пасат Марія</i>	602
АКТИВІЗАЦІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
<i>Чуркіна Дар'я</i>	605
ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ESC» В УКРАЇНІ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
<i>Шестіріков Назар</i>	609

Юридична осінь 2024 року: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (Харків, 19 листоп. 2024 р.) / за заг. ред. Д.В. Лученка. – Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2024. – 627 с. – Електронне наукове видання –

<https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/>

Відповідальна за випуск В.С. Штефан
Комп'ютерне макетування Т.П. Явнікова, Г.Є. Єфіменко

Оприлюднено через мережу Інтернет 20.12.2024 р.

Формат 60x90 1/16. Гарнітура Times New Roman
Обл.-вид. арк. 27, 8

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
вул. Григорія Сковороди, 77,
м. Харків, 61024*